
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<http://books.google.com>

WIDENER

HN PA12 Z

Ans 81875.2

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

FROM THE FUND OF
FREDERICK ATHEARN LANE
OF NEW YORK
Class of 1849

HAZÁNK ÉVLAPJAI.

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETÉNEK

KORTANI ÁTNÉZETE

750/131

884–1849.

Dr KERÉKGYÁRTÓ ÁRPÁD,

KIR. BUDAPESTI TUD. EGYETEMI TANÁR ÁLTAL.

BUDAPEST, 1875.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

~~Aus 51879.2~~

Aus 81875.2 ✓

Jane

ELŐSZÓ.

A jelen dolgozat feladata tájékoztató szövétneket gyujtani egy évezred eseményei tömkelegében, elősegélni a hazai történelem beható tanulmányozását, és könnyíteni a tanulságok elvonását a köz és magán élet céljaira.

Különösen pedig még következő előnyöket nyujthat e munkálat: kiigazítja az elhibázott időadatokat, az események egyidejűségét szembetűnően kiemeli, az évezreden keresztülvonuló hasonnemű tények és adatoknak külömféle irányokban rögtöni összesítését lehetővé teszi, az egyetemes magyar történelem ismétlésénél, mint velőstartalmú átnézet, vezérfonálúl szolgálhat.

Ezen segédkönyv tehát főkép a magyar historia tanár-jelöltjeinek, a történelem tanulmányozására hivatott joghallgatóknak, és azoknak van szánva, a kik Magyarország történelmét írásban vagy élőszóval tanítják; de hasznára lehet azoknak is, a kik magokat ezen általános műveltséget és sokoldalú honismeretet terjesztő szaktudományban alaposan kimívelni, vagy korábbi bő olvasmányaikat kevés-fáradsággal föleleveníteni, és így ismereteiket az enyészettől megóvni kívánják.

Az események idő és térbeli mozzanata a történelemben oly fontos, hogy ezek nélkül a megeseett dolgok, mint hely és idő keretébe nem illeszthetők, tehát értéknélküliek, figyelembe sem vétethetnek. Nem ugyanezt emelték-e ki a hajdankoriak is, kik a kortant és földrajzot a historia két szemének nevezték?

A helyes és biztos oknyomozás, az emberiség fejlődése folyamának kimutatása és a történelmi tanulságok alakítása, az események egymásutáni rendjének szabatos meghatározását föltételezi. Az ok és okozat közötti kapcsolatot, e két végpontnak ideje és helye kijelölése nélkül, megállapítani lehetetlen. Ha a kortani és földrajzi momentumokat elhanyagoljuk, nem a pragmatismus, hanem a mindent összezavaró anachronismus lesz otthonos a historiában.

Hova vezet azon nézet, hogy csak a tények és nem egyszersmind az időadatok lényegesek a történelemben, arról a gyakori tévedések nyújtanak felvilágosítást. A sok közlő szolgáljon itt például a következő. »Szapolyai István nádor komolyan hozzálátott, hogy a koronát családjába játszassa át. E végett Anna hercegnőt szerette volna fiával összeházasítani.« Ez merő anachronismus; mert Szapolyai nádor már 1499. dec. 25. elhunyt, a nőtelen II. Ulászló pedig csak jegyesének, Anna francia hercegnőnek, koronáztatása — 1502. aug. 10. — után házasodott meg, és e házasságból való első gyermeke, Anna hercegnő, 3 és fél évvel Szapolyai nádor halála után, 1503. jul. 23. született. Ezt nevezhetjük a történelemben filius ante patrem. Lehetséges-e így az oknyomozás? lehetséges-e a tanulságok elvonása, mi minden történelmi tanulmányozásnak végcéljait képezi?

Hogy a történelemben az időadatokat mindenkinek érthetővé tegyük, a régi naptárak adatait át kell számítanunk, vagyis a most dívó naptári kifejezésekhez alkalmaznunk. Az első átszámítók sok hibát követtek el, valószínűen azért, mert sebesen dolgoztak; de más forrásai is voltak a tévedéseknek, melyek történelmünkben az igaz adatokkal egyaránt szerepelnek, és az olvasót az ítélethez valóban megtevesztik.

A hibák e tengeréből a régi időkifejezések különböző osztályai szerint kívánunk néhányat mintegy ujjmutatóul felhozni: Tévedések a Julianum Calendariumban. VII. Gergelynek egyik 1074-ki levele így van keltezve: decimo sexto Kalendas Aprilis. Az okmány egyik kiadója mindjárt utána vetette a reductiót így: seu 14. Martii, mi magyar történelmi munkába is átvétetett ekkép: martius 14-én, e helyett: mart. 17-én. — Más magyar munkában olvasunk ily reductiókat: X. Kalendas Septembris = aug. 10., e helyett: aug. 23; — V. Kalendas Novembris = nov. 1., e helyett: oct. 28.; — XI. Kalendas Julii = kelt júliusban, e helyett: junius 21-én. — Hazánk polgáraitól származó német munkákban: IV. Nonas Februarias = vom 4. Febr., e helyett: febr. 2-án; — IV. Idus Martias és IV. Idus Julias = am 4. März, am 4. Juli, e helyett: mart. 12-én és július 12-én; II. Idus Octobres = vom 6. October, e helyett oct. 14-én. — Az álló ünnepek ellen szintén az egyik németnyelvű történetíró hazánkfiánál találunk a többi közt ily feltűnő hibát, ki II. Lajosnak ezen időhatározását: nuptiis celebrandis octavum diem epiphaniarum domini constituimus, így reducálta: acht Tage nach Weihnachten, azaz: jan. 1., e helyett jan. 13.; mert történetírónk az epiphaniát hibásan karácsonynak értelmezte vízkereszt helyett. — A szentek napjai ellen ily hibákat találunk. Ezen kelet: Datum in Futak, feria IV. proxima post festum Dionysii Martyris. Anno 1456., october 6-nak vétetett; de már maga Dénes napja is oct. 9-re esik, az utána való szerda pedig 1456-ban oct. 13-án volt. — Indixit dietam generalem pro festo beati Luce evangeliste. Az átszámító ezt dec. 13-ra tette; de Lukács evangelista napja oct. 18-ka, dec. 13-ka pedig Lucza szűz és vértanu napja. Hiba a husvét ellen: Mátyás király megkoronáztatott virágvasárnap-

ján, martius 29-kén, 1464-ben. Ezt olvassuk egy magyar történelmi műben. De ez évben a husvét aprilis 1-jén, virágvasárnap pedig mart. 25-kén volt; azonban minthogy a koronázás több hiteles bizonyítvány szerint mart. 29-kén történt, annak nagycsütörtökön kellett végbemennie. — Hiba az olaszmodorú időszámítás ellen. II. Endre király 1233-ban a beregi erdőben esküvel kötelezte magát, hogy a törvény rendeleteit pontosan végrehajtandja. Erről a pápai követ jegyzője által oklevelet iratott, melynek keltét ekkép tétette ki: 12-mo exunte Augusto. Ezt az egyik magyar történeti munka aug. 12-re, a másik pedig sept. 12-re számította, aug. 20-ka helyett, de az utóbbinak szerzője már kijavította a hibát. — Hiba a közönséges év ellen. Hóra és Kloska kerékbetöretése 1785. febr. 29-re tétetik; de 1785 közönséges év, februarnak tehát csak 28 napja volt. — Hiba a latin számlálásmód ellen. 1685-ben Schultz és Barkóczi tábornokok a Tökölihez szító Eperjest 8000 némettel és 2000 magyarral körülfozták. A kutfőben a megszállás napja így van kitéve: undevicesima Julii, tehát jul. 19-kén, de ezt az egyik magyar munka jul. 18-ra, a másik pedig jul. 21-re fordította, stb. stb.

A jelen Évlapok szerkesztése alkalmával volt tehát elég kiigazítani való, és a figyelmes vizsgáló észre is veendi, hogy a helyes átszámítás és kijavítás több száz időadatra nézve valóban megejtetett. De minden ügyekezett mellett e munkában is lappanghatnak időadati hibák, mert számos keltezés a mások által használt kézirati kutfőkön alapúl, holott a sajtó útján megjelent s a kérdéses czélra szükségelt művek mindnyájával sem lehetett rendelkezni; de ily esetekben az adat a jelesebb újkori írók tekintélyére támaszkodik. Azonban származzanak bár a hibák akár némely források hiányzásából, akár az általános emberi gyarlóságból, nem

mulasztandom el e munkát utóbb is többször feszült figyelemmel átvizsgálni, és a javításokat köztudomásra juttatni.

Több történeti mű időszakonként csoportosítja a hasonnemű eseményeket, pl. a nápolyi hadjáratokat, az egyházszakadás megszüntetését, a husziták elleni harcokat, a csehek kiirtatását Magyarországból, a 15 és 16 éves török háborúkat, stb.; mert e módszer a kérdéses eseményeknek összefüggő egészben való átnézetét, és így a tanulmányozást, az oknyomozást és a tanulságok elvonását könnyíti. De az ekkép csoportosított események felett mégis csak úgy ítéltünk helyesen, ha a másnemű csoporthoz tartozó egykory tényezőket is, és pedig oly sorrendben, a mint naponként keletkeztek és közrehatottak, figyelemre méltatjuk. Ily segédeszközt, az egyidejű naponkénti eseményekről velős átnézetet, ezen dolgozat nyújt az olvasónak.

A történelemben az oknyomozás és a tanulságalkítás alapját rendszerint az események összesítése, mint az *inductio basisa*, teszi. Ily összesítések szükséglete a legkülönbözőbb irányokban merülhet föl. Álljon itt példa gyanánt néhány irány. Éhség, kórvész, földrengés, vízár s egyéb elemi csapások dúlása. Jótékony intézeteink; a sz. kir. városok keletkezésének sorrendje. A magyar birodalom területének gyarapodásai, szenvedett csorbái. Az országos vagy részleges gyűlések száma, helye, tartama. Az alkotmány felállításának időszakai. A dynastiák keletkezése, átalakulása, hanyatlása. Alkotmánygarantiák. Fejdelmi capitulatiók. Viszonyok a külállamokhoz és az azokkal kötött szerződések. A sz. korona viszontagságai. A szabadságharcok, a népszendülések. A hadsereg koronkénti létszáma. Idegen népek gyarmatosítása, a magyar állam és nemzet iránt tanúsított érzülete. Tündöklő erény példák. Szembeötlő visszaélési esetek. Idegen befolyás garázdálkodása, stb. Ily kérdések százával támasz-

tathatnak, melyekre hamarjában csakis az egyetemes hazai történelem velős kortani átnézete segélyével lehet válaszolni.

Hazánk ügyei iránt nagy érdeklődést és kitartó szorgalmat tanusít az, ki Magyarország történelmének 14 vaskos kötetét éber figyelemmel átolvassa. De a roppant terjedelmű olvasmány lassanként elmosódik emlékezetünkben. Nem válik-e tehát hasznunkra, ha a sok olvasottat egy kötetnyi, a fontos eseményekre időrendben kiterjedő átnézet segélyével fölfrissítjük, és így a szerzett ismereteket az enyészettől megóvjuk?

Azonban a jelen Évlapokból merithető sokféle előnynek mutogatása után sem lesz alaptalan azon észrevétel, hogy a fontosabb események nem mind vétettek föl e munkálatba, hogy némelyek csak röviden jeleztettek, s hogy több figyelem fordított a középkorra, mint helyenként az újra. Ezekre mentségül csak annyit: a térrel rendelkezni nem függött tetszésemtől, a szerződés igen szűkre, csak 30 ívre, szabta a határt, a mi azon túl helyenként összeszorítva készült, a nyomdaintézet jóvoltából látott napvilágot. De gondom lesz reá, hogy ha második kiadás közrebocsátása szükségesnek mutatkoznék, e hiány pótolva legyen.

Magyarország alapíttatásától az Árpádoknak fiágon megszakadásaig. 889—1301.

A vezérek kora 884—1000.

884.

A 7 törzs és 108 nemzetségre oszlott magyar nép, a régi magyar történetírók tudósítása szerint, „mivel úgy megszaporodott, mint a fővény, és hazája Scythia nem volt elég táplálására“; vagy a a külföldiek állításaként, mivel a velök nyelvrokon besenyők által szorítottatott, a Közép-Volga keleti mellékéről, Álmos, Előd, Könd, Ónd, Tas, Huba és Töhötöm törzsfők vezérlete alatt nyugot felé kiköltözött.

885—887.

Őseink az Alsó-Dnieper mellékén, az úgynevezett Lebediában, 3 évig tartózkodtak, szövetségben élve szomszédaikkal, a fejér magyarok- vagyis kozárokkal, kik a krimi félszigeten, a Fekete- és Azovi tenger éjszaki partjain s a Kaukáz hegyláncz feletti síkon uralkodtak.

Árpád fővezérsége. 887—907.

887.

A kozárok által nyomott besenyők a magyarokat megrohánván, ezek felett diadalmaskodtak. Az ekkor megoszlott magyarok egyik része kelet felé, Perzsia határaihoz, vonult, a másik rész pedig Etelközben a Dnieper, Búg, Dniester, Prút és Szeret folyók közt, a mai Moldvában, Bessarábiában és a Feketetenger éjszaki partján telepedett meg. A nyugot felé lakó magyarok a keletre Perzsia felé telepedettekhez a X. század közepén is küldöztek ügyvivőket s ezek gyakran hoztak tőlök választ.

A magyarok Etelközben a kozár khán buzdítására fővezért választottak magoknak. Ők jobbnak tartották Árpádot megválasztani, mint atyját Álmost, mert ennél tekintélyesebb, észre, tanácsra, vitézségre nézve igen jeles és ily fővezérségre alkalmas férfiú volt, kit is paizon fölemelve tettek fővezérré.

E fontos ténynyel ünnepélyes alapszerződés kötése kapcsolatot össze, melynek következő pontjait említi Béla király jegyzője: 1. Míg élők tart, magoknak és maradékaiknak vezérek mindig Álmos nemzetségéből legyen. — 2. A mi jót munkájokkal szerezhetnek, abból közölök senki ki ne zárassék. — 3. Azon fő személyek, kik Álmost (sőt inkább Árpádot) urokká választották, magok és fiaik a vezér tanácsából s az ország tisztjéből ki ne rekesztessenek. — 4. Ha valaki utódaik közül hűtlen lenne a vezér személyéhez, és meghasonlást mívelne a vezér és rokonai közt, a bűnösnek vére ontassék. — 5. Ha valaki Árpád vezér és a többi fő személyek utódai közül esküjük állapotját meg akarná szegni, átok alá legyen vetve mind örökké.

A törzsfők, véreket pogány szokás szerint edénybe bocsátva, ez alapszerződést esküvel erősítették.

888.

VI. Leo görög császár szövetségre lépett a magyarokkal, ezek nyelvrokonai a bolgárok ellen. Ezen háboruban Árpád fia, a külföldi irónál úgynevezett Liuntin, vezérelte a magyarokat, kik miután a görögök által a Dunán átszállították, Simon bolgár fejedelmet 3 csatában keményen megverték, és őt Disztra várába (a mai Szilisztriába) szorították; azután a Balkánon áttörve Filippápolyon túl a prestovai szorosig száguldoztak, s nagy zsákmánynyal és sok bolgár fogolylyal tértek vissza etelközi szállásaikra. A magyarok jobban szeretvén az aranyokat, mint a foglyokat, kívánságukra a császár a bolgárokat gazdag konstantinápolyi polgárok által kiváltatta.

Leo e háboruban szerzett tapasztalata szerint részletesen leírta a magyaroknak hadszerkezetét és harczmodorát, őseink ily magasztalásával kezdvén a rajzot: „Népes és szabad ezen nemzet, s minden kényelem és élvezet fölött arra törekvő, hogy ellenségei

iránt magát vitézül viselje. Ezen nép, melynek bűnöseit főnökeik kegyetlen és súlyos büntetésekkel lakoltatják, félelem által fékeztetve, a bajt és fáradságot nemesen tűri, hideget, meleget kiáll, s a szükségletekbeni fogyatkozást föl sem veszi. Nagyon óvatosak, tervöket titokban tartók a turkok. Ellenségeiket nem annyira kézzel és erővel, mint csellel, meglepetésekkel ügyekeznek legyőzni. Karddal, vérttel, íjjal és lándsával fegyverkeznek. Az előkelők lovai is eleiken vassal vagy lemezzel vannak borítva. Nagy szorgalmat és gyakorlatot fordítanak a lóhátról nyilazásra. Nagy csapat jószág követi őket, hogy élelmet szolgáltatassanak és többeknek látszassanak. Sánckokba sem szállanak; a had rendezését éjjel szokták megkezdeni. Őrseiket távolban, de egymáshoz közel állítják, hogy könnyen meg ne lepthessenek. Csatában nem rendezkednek 3 részben, hanem ezredenként állnak össze, egész hadrendök egynek látszik. Van fölösleg erejük is. Podgyászuikat a hadrend mögött mintegy 2000 lépésnyi távolban tartják. A fölösleg lovakat a hadrend mögé állítják annak védelmére. Jobban ügyelnek a hadsor tömörségére, mint mélységére, s az arcot egyenlőn és sűrűn állítják. Leginkább szeretik a távrolról csatározást, az ellenség cselbeajtését s bekerítését, a színlelt hátrálásokat és visszafordulásokat s a szétszórt csatározást. Ők lovasok, s lovaikról le nem szállhatnak, mert gyalog megállani nem bírnának, mint kik lóháton növekedtek fel. A megszalasztott ellenség után kiméletlenül nyomulnak, s nem érik be kellő üldözéssel, s a vagyonszákmánylásával, hanem min-laddig nyomulnak, míg az ellenséget teljesen szét nem verik. Ezek első csatában meggyőzötve más népek módjára nem hagynak fel a harczzal, hanem míg csak erősen le nem veretnek, ügyekeznek ellenségeiket megejteni.“ stb.

Miután a császár hadait a békeért könyörgő Simon országból visszaparancsolta, ez magát biztonságban érezvén, a magyarok ellen, ezek régi ellenségeivel a besenyőkkel, szövetkezett, s míg a magyarok szállásaiktól távol hadjáraton voltak, Etelközt a besenyőkkel egyesülve több oldalról megrohanta, a honmaradtakat szétverte vagy felkonczolta, és Etelközt feldúlta. Álmos az erdélyi hazában megöletett.

A visszatért Árpád és a többi vezérek helyzetök tarthatatlanságát belátva, védhetőbb hont indultak keresni.

889.

Árpád Kiovnál a támadó oroszokat és úgynevezett kún szövetségeseiket döntő csatában megverte, és kérelmökre velök békét kötött. Az oroszok évi adót fizessenek, a magyar hadseregnek élelmet s egyéb szükségességeket szolgáltatassanak és az előkelők fiait kezesekül adják. Árpád nemeslelkűsége az oroszok szövetségeseinek szívet meghódította, kiknek vezérei Ed, Edömér, Ete, Böngér, Acsád, Vajta és Ketel, miután az alapszerződés szerinti esküt letették, hadi népeikkel s családjikkal a magyarokhoz csatlakoztak. Így Béla király jegyzője. Konstantin görög császár szerint pedig a kozároktól elszakadt pártütő felekezet, a kabarok, kik a magyar nyelvet csak szójárásai különbözéssel beszélték, egyesültek a magyarokkal. Az oroszok közül is számos vitéz szegődött Árpádhoz, kik főképp az ország nyugoti szélére telepítették, hol Oroszvár tartotta fen emléköket.

A magyarok, kik 216,000 fegyveres vitézt számítottak, a kazárokkal gyarapodva az új hon elfoglalására megindultak. Útközben a székelyek követségével találkoztak. E nép Etele birodalmának felbomlása óta Erdély keleti bércei közt tartotta fen magát. Árpád örömmel fogadta e testvérnép csatlakozását is.

Első nyughelyök Lodomérban volt, hol Árpád a vándor népet 3 hétig pihentette, és miután itt is tuszokat szedett és illő ajándékokat nyert, Galicziába vonult, melynek vezére a magyarok átvonulását a Karpátokon megkönnyítendő, 2000 íjászt és 3000 fejszést küldött előre útkészítés végett.

Árpád egy havi nyugvás után fényes ajándékokkal halmozva, útra kelt népével.

A beköltöző magyarokról, Árpád kortársa, Regino apát, használva csekély módosítással Justinusnak a parthusokra alkalmazott szövegét, ily rajzot adott: „Az Úr megtestesülésének 889. évében az igen vad, s minden fenevadnál kegyetlenebb magyarok nemzete, melyről a mult századokban nem lehetett hallani, mert nem is említettett, a scythiai tartományok- és mocsárokból kiköltö-

zött. És elsőben is a pannonok és avarok pusztaságait kalandozván be, vadászattal és halászattal kereste napi élelmét; azután a mura-melléki karantánok és bolgárok határszéleit gyakori betörésekkel nyugtalanítja. A magyarok karddal keveset, de nyilakkal sok ezret ölnek meg, melyeket annyi ügyességgel lőnek a szarvíjjakból, hogy azok csapását alig lehet kikerülni. A csatarendben közelről harcolni, vagy megszállott városokat kiostromolni nem tudnak. Harcolnak midőn lovaikon elővágdatnak, és midőn hátrálnak; gyakran színlelik is a hátrálást. Sokáig nem harcolhatnak, mert kiállhatatlanok lennének, ha a mekkora rohamuk, olyan volna kitartásuk is. Többnyire a küzdelem hevében hagyják oda az ütközetet, s kevéssel utóbb a futamodásból megújítják a csatát, hogy midőn már leginkább győzni véltél, a legnagyobb veszélyben forogsz. Nem emberek, hanem fenevadak módjára élnek, mert (hír szerint!) nyers húst esznek, vért isznak, az elfogott emberek sziveit darabokra aprítva orvosszerűl falják fel; semmi irgalom, semmi kegyelet nem indítja meg őket. A haját a bőrig vágják le. Mindig lovon vannak, lóhátról tanácskoznak. Gyermekeiket és szolgálkat lovagolni és nyilazni nagy ügyekezettel tanítják. Ők dölyfösek, pártütők, zenebonások, csalfák és hevesek. A nők ép oly vadak mint a férfiak. Hallgatékonyak, készebbek a tetre, mint a beszédre.“

889—891.

A honfoglalás kezdete. A vereczkei szoroson Árpád vezérlete alatt átkelt magyar nép Munkácsnál szállott meg. A magyarok Ungvár parancsnokát Loborczt felakasztották, a Bodrogrközt elözönlötték, s a foglalást a Tisza jobb partján folytatva Ugocsáig nyomultak. Borsova várt 3 napi ostrom után megvívták.

A Tisza és Duna közt szlávok és bolgárok felett uralkodó Zalánhoz Ónd és Ketel vezéreket ajándékokkal küldé Árpád, és a Sajóig terjedő részt igényelte, s azt megnyervén, Szerencsetválasztá főhadiszállásul. A magyarok a marmarosi havasoktól és Ugocsától Szepesig és a Sajó torkolatáig terjedő országrész uraivá lettek.

Őcsőb és Velek hadnagyok a Tiszától Erdélyig, a Marostól a Szamosig uralkodó Maróthoz szintén dús ajándékokkal küldettek, s tőle a Nyírséget és a Szamosmellék átengedését követelték, mit

ő megtagadván, Szabolcs, Tas és Töhötöm vezérek 3 haddal indultak ellene. Ez utjokban 2 földvárat hányattak, u. m. a Tiszához közel, a balparton, Szabolcsot, és az ecsedi láp táján Tasvárt. Szatmárt 4 napi ostrom után megvítették, s a Nyírséget meghódító Töhötömmel a Meszes alján találkoztak. E sikeres hadjárat hírére Árpád a táborral a Sajó torkolatához nyomult.

Töhötöm a Meszesen át Erdélybe vonult, s ott a románok főnökét Gyelót az Almás patakánál legyőzte s a futamodót a Kapos vize mellett megölette. Erre a román vajdák Töhötömöt, vele kezét fogva, uroknak ismerték s neki hűséget esküdtek, mely hely Esküllőnek neveztetett. Ezalatt Szabolcs és Tas a Szamos és Körös közt hódítottak, kiknek Marót Szeghalomnál utját állta.

E győzelmek hírével Árpád a hadnagyközül Etét és Vajtát küldé Zalánhoz, tőle a Zagyvaig terjedő föld átengedését követelni, mit a bolgár főnök teljesített is. Árpád ezután a Hejő, Nyárad, Eger és Zagyva vizeknél táborozott.

892.

Jul.—Oct. Arnulf német király az ellene fellázadt német birodalmi hűbérnök Szvatoplug morva fejdelem ellen a magyarokat hívta segítségül, kiknek közreműködésével Szvatoplugot meg is alázza.

Ugyanis, Árpád anyai unokatestvéreit Kadocsát és Szoárdot az egyik törzsfővel Hubával küldé a morva-szlávok ellen. Ezek Gömörön és Nógrádon átvonulva szálltak táborba az Ipoly torkolatánál. E vidék szláv lakosai, kiket nyújassággal nyertek meg, szintén zászlaik alá állottak. A Garamon átkelt sereg a mai Várad falunál hasonnevű erődöt foglalt el. A tartalékul utánok küldött Bors vezér, a barsi vár alapítója, itt egyesült velök. A hadnagyköz a barsi erdős hegylánczon, a „törzsök erdőn“ át a Zsitvaig jutottak. Innen a nyitrai várat kikémlték, 4 napi véres harc után bevették, s parancsnokát Zobort a vár melletti hegyen felakasztották. Ez alkalommal a Morva folyóig terjedő vidék, Nyitra, Sempte, Galgócz, Trencsén, Bolondócz és Bán várakkal, a magyarok birtokába jutott.

893.

A veszély előérzetében a bolgárok és görögöktől fegyveres segílyt nyert Zalán követelte Árpádtól, bocsássa ki kezéből a közelebbi évek alatt elfoglalt földterületet, és térjen vissza szülőföldjére. Ez nyílt hadüzenet volt, azért Árpád a Tetétlen halom mellé s azután Alpár mezejére vezette seregét. Oda jött Titelből Zalán is. A csatában maga Árpád vezényelt Lél és Bulcs segédletével. A heves harcban Zalán népe részint a csatamezőn vezett, részint a Tiszába kergettetett, s a folyónak e helye azután több századon át „Görög rév“-nek neveztetett. A nyert diadal után Árpád és vitézei az u. n. Körtvélytó mocsár és Gyümölcsény erdő mellett 34 napig gyűlést tartottak. „És azon helyen a fővezér és nemesei megállapították az ország minden szokásos törvényeit és minden jogait, mikép szolgáljanak a fővezérnek és előkelőinek, vagy mikép bíraskodjanak minden elkövetett bűn felett. És azon helyet, hol mindez történt, a magyarok tulajdon nyelvökön „Szer“-nek nevezték, mivel ott vették szerbe az ország minden dolgát.“ (Pusztaszer.)

Ezen országgyűlés után Árpád táborával Titelig s utóbb a zalánkameni révig jutott, s az egész Tisza és Duna alján lakó népet meghódította. Később a hodrogi részekre érkezett és a Vajas ér mellett, Kalocsától délre, ütött tábort. Végre a Duna mellett vonult fölfelé a nagy szigetig, és azt oda bemenne Árpád és magyarjai mondhatlanul megszerették, s elhatározták, hogy az fővezéri sziget legyen. Árpád mindjárt mestereket hozatott és derék vezéri lakokat csináltatott, s lovászáinak mesterül Csepelt rendelte, kinek nevéről a sziget Csepelszigetnek neveztetett,

894—896.

Árpád a hadak egyrészét Lél, Bulcs és Botond alatt Zalán üldözésére, az ellenséget segítő bolgárok és görögök ellen a visszatorlás gyakorlására küldé. Ezek a bolgár fejedlmet adófizetésre kötelezték s a Vaszil szorosig zsákmányoltak. Onnan az Ádriai tenger felé tartva Spalatót bevették, egész Horvátországot meghódították, s végre Zágráb várat Sclavoniában, úgy szintén Pozsegát és Vukovárt elfoglalták.

A Pannonia ellen intézni szándékolt hódítás biztosításául, előbb a temesi kerületet kellett elfoglalni, hol a Bodonból származó Glád bolgárok, románok és besenyők felett uralkodott. A fővezér Szoárdot és Kadocsát Vajtával küldé ellene. Élénk harcz után Glád legyőzetett és meghódolt, Keve és Orsova várak elfoglaltattak. A 2 testvér engedelmet nyervén a görög birodalomba törni, Orsovánál átkeltek a Dunán, Boroncs várat bevették, Filip-pápolyt megvítették, s azután Durazzóig és a rácz földig hódítottak. És Szoárd azon földön vett magának nőt, és azon nép, melyet Csaba magyarjának neveznek, Szoárd halálával Görögországban maradt.

Szvatoplug 894-ben meghalt, kinek országát 3 fia polgárháboruba bonyolítá. Árpád e mozgalmakat felhasználva Óbuda felett átkelt a Dunán, mely átjárás azután Magyarrévnek neveztetett. Etele várát Óbudát, kardrántás nélkül elfoglalta. Itt az eldődök „20 napig maradtak, s naponként vendégeskedtek Etele kir. palotájában. A kobzok és sípok minden zengései és édes hangjai, a dalnokok mindenféle énekeivel zengtek előttök. Ételt, italt a fővezérnek és nemeseknek arany, a szolgáltnak és póroknak ezüst edényekben hordtak, és gazdagon s fényesen éltek vendégeikkel együtt. E közben a vitézek a fővezér előtt paripáikon pajzsos és lánsával csaknem naponként nagy tornajátékot tartottak, az ifjak pedig ifjakkal és nyilakkal bajt vívtak“.

Ezután a sereg Százhalomnál szállott táborba. Ete és Vajta Baranyát és a Sárvíz környékét; Öcsőb és Özse egy heti vívás után Veszprémet és később Vasvár, a Balatontó és Tihany vidékét hódították meg. Árpád a Tárnokvölgyön és Bodajkon át a bodóháti (Vértes) hegyláncznak tartott, s a morva szlávok seregét Bánhidánál megsemmisítette, a Rába, Rábcza és Fertő mellékének elfoglalását kisebb csapatokra bízván, melyek a muramelléki karantánok határszéleit is elfoglalták.

Árpád és a vitézek Szentmárton hegyére fölmenvén, s Pannonia földjének szépségét látván, igen örvendettek.

Az eddigelé megkimélt Marót kozár főnök ellen Öcsőb és Velek küldettek, kik útközben székely fegyveresekkel gyarapodva jutottak a bihari vár alá. Az igfoni erdőségbe menekült Marót

vezérei a várat a vívás 13. napján feladták. Az elcsüggedt Marótnak csak azon kívánsága volt, hogy egyetlen leánya Árpád közelebb (896) született fiának, Zsoltnak, adassék feleségül, maga pedig haláláig Bihar birtokában hagyassék. Az ajánlat elfogadtatott. Marót halála 2 év múlva következett be.

Igy lett 7 évi foglalás által ősapáink tulajdona azon nagy terjedelmű földterület, mely a Kárpátok, az Ádriai tenger, a székely havasok és a Morvafolyó közt fekszik. Ezt Béla király jegyzőjével egyértelműen bizonyítja Konstantin görög császár is. „A turkok (magyarok) megtelepedtek azon földre, melyen most laknak, hol régi emlékek vannak: Traján császár hídja Turkia kezdeténél, Belgrád, Sirmium, a keresztleetlen nagy Moravia, melyet a turkok megsemmisítettek. A turkok laknak Moravia földén, de laknak a Duna és Száva folyók közt is.“ És ismét: „Szomszédok a turkokkal kelet felé a bulgárok, a hol őket a Duna folyó választja el, éjszak felé a paczinakíták (besenyők), s nyugot felé a frankok, dél felé pedig a khrobátok.“

899.

Jun. 29. Velenczénél a malamocciói csatorna bejárását erőszakoló magyarok a velencei hajóhad által visszaverettek.

Sept. 24. A magyarok brentai győzelme; Berengar több mint 20,000 embert vesztett. És most visszafordulva Trevisót, Paduát, Bresciát, Milanót, Parmát, Modenát s kincsdús egyházait és monostorait zsákmányolták. Turin vidékén túl a savoyai és schweizi havasokig száguldoztak. A modenai nép egyházi énekeibe a következő könyörgést igtatta: „A magyarok nyilaitól ments meg Urunk minket!“ Berengar nagy ajándékokkal birta a magyarokat visszatérésre.

900.

Ez év tavaszán a magyarok Felső-Olaszországból Friaulon és Istrián át, roppant zsákmánnyal terheltén visszatértek hazájokba.

A magyarok beütése Németország keleti határ-grófságába és Bajorországba. Felső-Ausztriában egy nap 50,000 lépésnyi tért pusztítottak el. A sz.-floriani monostort kirabolva felgyújtották, a

kremsmünsteriben pedig 50 embert koncoltak fel. Luitpold keleti határgróf és a passauai püsp. egy elkésett kisebb csapatot a Dunának szorítottak. Az itt elesetek és Dunába fultak száma 1200-ra tétetik.

901.

A magyarok Karinthiát dúlva Laibach várán túl kalandoztak, és

April 11. Kemény csatát vívtak e tartomány és a szomszéd vidékek egyesült hadaival. A magyarok, bár tetemes veszteséggel, kicsikarták elleneik kezéből a diadalt; Eberhard karinthiai és Gottfried merani grófok halva maradtak. E győzelem után Karinthiát, Krajnát és Stiriát bekalandozván, zsákmánynyal terhelve tértek vissza hazájokba.

902.

A morva földön diadalmat arattak.

903.

A bajor földön kemény csatákat vívtak, melyek kimeneteléről az egykorú évkönyvek sem tudósítanak.

904.

Megújult a küzdelem a 2 fél között. A bajorok tetteve, hogy a magyarokkal egyezkedni kívánnak, ezek vezérét Kusalyt (Csörszt-e?) barátságos lakomára táborukba hívják, s ezt a magyarok aggodalom nélkül elfogadják; de a színlelt szíves házi gazdák a mámoros magyarokat egy lábíg lemeszárolták. A vezéreitől megfosztott magyar tábor rendetlen futással menekült.

906.

Az Elbe melléki a szász földdel szomszédos dalamincz szlávok által felszólítatván, a morva földön és Csehországon átvonulva a szász földet fosztogatták. Ez alkalommal a gazdag zsákmánynyal visszatért magyar sereg a dalaminczok földjén tartózkodott, míg egy másik magyar hadosztály szintén feldúlta a szászok hazáját, s ez alatt a szövetséges szlávok földjét annyira kiélte, hogy ezek kénytelenek voltak hazájokat elhagyva másoknál gabonáért szolgálni.

907.

Ez évben költözött el e világból Árpád, ki egy kis patak fölött temettetett el, mely kőmederben folyik alá Atila kir. városába.

Zsolt fővezérsége. 907—947.

Jun. 17. E napon már roppant német sereg gyűlt össze Ensburnnál; mert ekkor a német birodalom kormányzói elhatározták a pogány magyarok erejét véletlen csapással megtörni. A Duna éjszakai partján Liutpold keleti határgróf nyomult elő; a déli parton Dietmar salzburgi érsek, Zakariás saebeni és Otto freisingi püspökök; közepett a Dunán Sieghard hg. stb. vonult alá a hajóhaddal. Mind a 3 hadtest Pozsonyig nyomult, a meddig a magyarok is az Enstől visszavonultak. Itt

Aug. 9. a magyarok Dietmar táborát megvívták; az érsek s a püspökök stb. a csatatéren halva maradtak. Még azon éjjel átusztatott a Dunán a magyar hadsereg, és más nap hajnalban Liutpold táborát is fölverte s csaknem egészen megsemmisítette.

Aug. 10. A fővezéren kívül 20 bajor főúr s a bajor nemesség színe veszett itt, és a németek tetemei ezenként boríták a csatatért.

Aug. 11. A hajóhadra került a sor, midőn a magyarok győzelme az előbbieneknél már könnyebb lett. Sieghard hg. futással menekült, de az alvezérek elestek. És így 3 nap 3 hadsereget győztek le a magyarok.

A bajor író ez alkalomból ily rajzát adta a magyarok harcmodorának: „Midőn azt gondolták a bajorok, hogy távol vannak a magyarok, itt voltak; ugyanazon gyorsasággal üldöztek és futottak is; az ellenséget távolról lődözték nyíllal, mert nyílt csatában gyalogokkal, csatarendben, karddal közlőül viaskodni, városokat megszállani, várakat kiostromolni nem tudtak; hanem majd kaszabolva, majd rajtaütve és cselbeejtve szoktak harcolni. És oly álnokok voltak, oly gyorsak, oly jártasok a hadi mesterségben, hogy vajon mint távoliak vagy jelenlevők, mint visszavonulók vagy üldözők, mint békét színlelők vagy támadók voltak-e veszélyesebbek, bizonytalan vala. Midőn tehát iszonyú rohammal elrepültek, ismét

lovat fordítva közeledtek, s mindkét módon nyilakat szórtak, kopjákat vetettek, a kifárasztott bajorokat mindenfelől megrohanták, meggyőzték, megdöntötték, lekasabolták.“

A németek tartalékseregét Ensburnnál semmítették meg. Azután 20 kolostort dúltak fel s déli Bajorországot kietlen pusztává tettek. Visszatérőkben Abach vára körül az 5-ik sereget is, mely zsákmányukat akarta elvenni, szétverték.

908.

Az Elbe melletti szlávokkal szövetségbe Thuringent és Szászországot támadták meg. Burghard a szorb határország grófja, Rudolf würzburgi püspökkel, Eginó frank gróffal stb. a csatateren maradt. Ekkor Bremeit is kirablák és székesegyházát feldúlták.

909.

Az alemann és frank földön szedték zsákmányukat.

910.

A német birodalmi tanács a bajor, frank és alemann lovasságot akasztófávali fenyegetés mellett parancsolván táborba, a magyarok nemzeti gyűlést tartottak, és Zsolt kiskorúsága idejére nemcsak országkormányzókat, hanem vezéreket is választottak.

A magyarok megelőzték a birodalmi hadakat, s ezeket Augsburgnál hajnal-hasadta előtt megtámadták, s itt Németország haderejének java vezéroekkel Gebhard hggel stb., elveszett. Az alemann földön tett ellenállási kísérlet is meghiusított, s Gozbert gróf serege nagyobb részével levagdaltatott. A magyarok további ellenállás nélkül dúltak a Rajnáig. Lajos kir. roppant összeget fizetett a magyar hadak vezéreinek s birodalmát évi adófizetésre kötelezte.

912.

A frank földet és Thuringent dúlták s egyes csapataik a Rajnán túl is száguldoztak.

913.

Miután Arnulf bajor hg. az adót követelő magyaroknak azt mondta: „Csak jöjjenek a magyarok, hadd érezzék, hogy Bajoror-

szágban jó vas és izmos öklök teremnek“, ez év tavaszán Felső-Ausztrián és Bajorországon át a Svábföldre vonultak. De midőn ősszel nagy szákmánynyal és sok fogolylyal visszatértek, Arnulf egyesülve Erchanger, Berchtold és Udalrich gróf hadaival Oettingennél az Inn vize mellett éjjel a fáradt magyarságra csapott és fölöttök tökéletes győzelmet nyert.

915.

Arnulf összeesküdött Konrád kir. ellen a magyarokkal, kik erre Thüringen és Szászországba intéztek berohanást s a fuldai apátságot is porráégették; dúlták a sváb és westphaleni földet is, és a felső Rajnáig nyomultak elő.

916.

A telet Németországban töltve, feldúlták a corveyi monostort és egy csapat ismét meglátogatta Bremant.

October. Ez év october havában Regensburgba kísérték Arnulfot, ki oda a zsinat elé idéztetett, azután a Svábföldön és a Rajnán át Elsassba nyomultak s fegyvereik súlyát Lothringennel is éreztették.

917.

Jan. 21. A telet ismét külföldön tölték, s midőn Lothringen ellen vonultak, Basel várost a Rajna partján romba döntötték.

919.

A magyarok talán volt vendégbarátjok Arnulf ösztönzésére Bajorországon át a szász földre ütve kivánták Henrik királyt adófizetésre kényszeríteni, midőn „tömérdek szákmánynyal és számtalan rabbal tértek vissza“.

921.

Olaszországban Berengár király, ki a magyarokat 900 év óta folyvást fizette, pártosai ellen hívta őket segítségül. A magyarok Bogát és Durcsák vezérlete alatt a pártosokat Brescia vidékén szétverték. A magyarok a telet külföldön töltve

922.

Febr. 4. Apuliába ütöttek. Utjokban Péter német örgrófot Róma elfoglalására segítették.

924.

Ez év elején a pártosok Berengárt meggyilkoltatván, e híre a magyarok Szalárd vezérlete alatt Felső-Olaszországba törtek szövetségesök gyilkosain boszút állani, és

Mart. 24. Pavíát, 43 templom ékesítette gazdag és virágzó várost, nyilvesszeikre csavart égő kanóczokkal felgyújtották s porrá égették; az életben maradt 200 lakos 8 véka ezüsttel váltotta meg magát. Azután a savoyai havasokon át Burgundba ütöttek. Itt egy völgyben bekerítettvén, járhatatlanoknak tetsző hegyeken keresztülvágták magokat. Erre Toulouse környékét dúlták fel, s majd a pyrenaei hegyek aljáig s az Atlanti tengerig száguldoztak. Ekkor vérhas és egyéb nyavalyák pusztították őket. Az életben maradtak Felső-Olaszországon át tértek haza.

Ez alatt más magyar hadtest Thüringenre és Szászországra tört. Henrik kir. a Rajna közelében Werlaon várba menekült. Ide vezetett a magyaroknak egyik elfogott vezére, kit H. a felajánlott kincsekért nem, de 9 évi fegyverszünet föltétele mellett bocsátott szabadon. H. évi adófizetésre is kötelezte magát, a magyarok viszont Szászországot megkímélni ígérték.

926.

Bajorországon át az alemann és frank földre vonultak, azután a Rajnán átkelve Elzaszt, Lothringent és a mai belga földet is kizsákmányolták. E hadjáratban

Máj. 2. Szent-Gallenben voltak, mely táborozásukról a magyarok jellemét, szokásait és erkölceit igen tanulságos világításban ecsetelő tudósítást birunk.

Ekkehard, a sz. galleni benézés monostornak a X. században élt történetírója, a magyaroknak az ottani monostor körüli táborozásáról egyebek közt ezeket jegyezte föl: „Midőn a monostor egyik fraterét, a hőbörtös Heribaldot, a szerzetesek nógatták, hogy fusson velök, mert közelednek a magyarok. Fusson, válaszolá az, a kinek tetszik, én ugyan nem futok, mert nekem a gazda az idén nem adott bőrt sarura, s így a közelgető magyarokat minden félelem nélkül bevárta. Berontottak végre a magyarok, tegezzel, ször-

nyű kopjákkal és gerelyekkel fegyverkezve s csak Heribaldot találták félelem nélkül közepett állva. Az előljárók azoknak, kik őt megakarták ölni, parancsolták, hogy kíméljék, s kikérdezvén őt tolmácsuk által, midőn észrevették, hogy hóbörtös, mindnyájan nevetve megkegyelmeztek neki. Kérdezték aztán tőle, hol van a monostor kincse elrejtve? s midőn a rejtekhelyen csak gyertyatartókat és aranyozott csillárokat találtak, vezetőjüket a rászedésért pofonveréssel fenyegették. Kettő a magyarok közül fölment a toronyba, melynek hegyében a kakast aranynak vélték, s midőn azt az egyik megkísérlette lándsájával lefeszíteni, a magasból a tornácra esett és összetörte magát. A másik a keleti torony falának tetejébe mászott, s a mint ott hasának ürítésére készült, hanyatt esve összezúzódott. A magyarok mindkettőt az ajtó felek közt megégették. A monostor pinczében levő 2 hordó bort nem bontották fel, mert eféle zsákmányban bővelkedtek. Midőn egyik közölök szekeréjével az egyik hordóhoz vágott, a közöttök már otthonossá lett Heribald így kiáltott rá: Ne bánts barátságom, mit iszunk majd mi, ha ti innen eltávoztok? Mit amaz a tolmács által megértvén, elkaczagta magát s társait is megkérte, hogy az ő bolondja hordóihoz ne nyuljanak. Végre, miután Wiborada (apácza) vértanúságot szenvedett, a folyosókon és a mezőn bő lakomára széledtek. Heribald is az előkelők előtt, mint később maga elbeszélte, oly jól lakott, hogy jobban soha sem. A mint azok szokásuk szerint szék nélkül a zöld gyepre heveredtek ebédelni, ő magának és egy fogoly papnak széket hozott. S azok miután a barmok csontjait kés nélkül, fogaikkal tépve, megették, a lerágott csontokat enyelegve egymásra hajigálták. A bor is teli kupákkal állott a középben s kiki annyit ivott, a mennyi tetszett. S miután a bortól nekihevültek, iszonyúan kiabáltak isteneikhez s a papot és a hóbörtöst is kiabálni kényszerítették. A foglyok szokatlan énekére mindnyájan összjöttek, s kitörő kedvvel tánczoltak és danoltak főnökeik előtt. Némelyek fegyverrel is összecsapva mutogatták, mennyit értenek a hadi gyakorlatokhoz. Ez alatt a pap ily jó kedv közben elérkezettnek vélte az időt, hogy szabadulásáért könyörögjön, s könnyezve a főnökök lábai elé omlott, de azok vad haragjokban akarataikat futtyókkal adták tudtul legényeiknek.

Azok rögtön ott termettek, az embert megragadták s késeiket kirántották, hogy mielőtt fejét vennék, tonsurájából pilist metéljenek. Míg azonban ehhez készültek, kémeik kürriadással jelentették, hogy közelökben fegyveres csapatokkal megrakott kastély van, mire hihetetlen hamar csatarendbe állottak s elsiettek. A szerzetesek kérdezték Heribaldtól, hogy tetszett neki Sz. Gallen számos vendégei, azt mondá: Nagyon is jól; soha sem emlékezem, hogy monostorunkban vigabb embereket láttam volna, mert ételben, italban igen bőkezűek. S ha nem akartál inni, mondá a pap, pofokkal kényszerítettek. Nem tagadom, felelé a frater, az az egy sehogysem tetszett, hogy oly garázdák voltak. Midőn egyszer kezemmel integettem nekik, hogy legalább a templomban csendesebben legyenek, jól tarkón vagdaltak, de ellenem elkövetett hibájokat borral kínálva, mit közöleték senki sem tenne, azonnal helyre hozták. Az a hír terjedvén el, hogy az ellenség szokása szerint visszatérve ismét a monostorban jár, a hőbörtös nagyon rímáncodott, ereszsziék őt ki kedves magyarjaihoz“.

932.

Az utóbbi évről fizetetlen adót Henrik királytól hasztalan sürgetvén, őszkor mintegy 100,000 főnyi hadsereg tört Németországba, s a telet itt töltötte. Egyik fele Thüringen é. ny. szögletéig apró csapatokra oszolva nyomult, melyek némelyikei megsemmisítettek. Másik fele Merseburgot vívta, midőn nyugati seregek romlását hallá. Henrik

933.

Mart. 15. itt a magyar had középpontját áttörte és a szétszórtakat 8 mérföldre üldözte. Flodoard rheimsi kanonok hír szerint 36,000-re tette a csatában elhullott magyarok számát. H. kir. a csatát Merseburgban a kir. palota mennyezetére élethűséggel lefestette.

934.

April. A keleti birodalomba nyomultak, Thracziát kifosztották s Konstantinápolyt megszállással fenyegették. A császár megbízásából a tanács elnöke velök békét kötött s a foglyokat kiváltotta.

936.

I. Henrik kir. jul. 2. húnyt el, s nemsokára reá a magyarok Bajorországon át a sváb és frank földre ütöttek be. A szentgalleni és fuldai apátságot elégették.

Aug. 30. Strassburg közelében az oberkircheni apáczákat a papokkal és cselédekkel (128 személyt) kardélre hányták, s miután a telet külföldön töltötték,

937.

Mart. 24. kora tavasszal átkeltek a Rajnán, Lothringent és Elsasst elborították, azután az egész Champagnet előzőnlötték, Sens várost fölégették, a Loire vizén Orleansnál átkelve az Oczeánig pusztítottak. Visszatérve Dijon és Lyon vidékét dúlták. Végre a Mont-Cenis sziklás ösvényein áttörve Felső-Olaszországban zsákmányoltak s egyes csapatok a Vesuv alján Sarno és Nola városig fosztogattak; de az Abruzzo szorosában a nagyobb rész lemészároltatott. A főerő nagy kincsekkel tért haza.

938.

Németország belviszályát felhasználva Bajorországon át Thüringenbe és Szászországba ütöttek. A Bode partjáról küldék ki zsákmányoló csapataikat, de ezek részint Steterburgnál (Wolfenbüttel vidéke), részint a drömlingi mocsáros erdőségben (Hunnenränke Dortmundnál) és a westphaleni Bilstein alatt tönkre tétettek.

940.

April. Olaszországba rohantak, hol Hugo kir. 10 véka pénzzel engesztelte meg őket és Spanyolországba a cordovai khalifa ellen kalauzoltatta. De innen, miután 3 napon át nagy szomjuságot szenvedtek, kénytelenek voltak visszatérni.

943.

April. Thracziát borították el, de a császár küldötte Theofanész patricius 5 évre békét kötött velök, melynek biztosítására néhány előkelőjüket tuszokul adták.

944.

Aug. II. A bajor földre ütöttek be, de Wels mellett oly nagy vereséget szenvedtek, „hogy soha azelőtt annyira meg nem gyengítettettek“.

947.

Zsolt a fővezérségről lemondott s helyébe a 931-ben született Taksony választatott, kinek atyja a besenyők földéről szerzett feleséget. (Hanzárt?)

Taksony fővezérsége. 947—972.

Ez évben T. vezérlete alatt Olaszországban Otrantóig nyomultak. II. Berengár 10 véka pénzen eszközlé ki visszavonulásukat.

949.

Zsolt halála. Bulcs keresztelkedése Konstantinápolyban.

Midőn az egykorú Konstantin görög császár ezen Bulcsról szól, egyzersmind a magyar államszervezetről következőket jegyez föl: „A turkok 8 nemzetsége nem alattvalói saját archonaiknak, hanem szerződésben vannak, hogy a folyók szerint, a melyik részen háboru talál kiütni, egymást egész készséggel segítik. Első fejük az Árpád nemzetségéből való archon következők szerint, és 2 másik, a gülász és karkhász, kik birói tisztet viselnek. S van mindenik nemzetségnek archona. Gülász és karkhász nem tulajdonnév, hanem méltóság. Árpádnak, Turkia nagy archonának 4 fia volt: 1-ső Tarkatzúsz, 2-ik Jelekh, 3-ik Jutotzász, 4-ik Zaltász. Árpád 1-ső fia nemzette Tebelészt, 2-ik Edzeléht, 3-ik Falitizist a mostani archont, 4-ik Taksziszt. Árpád fiai mind meghaltak, hanem unokái Falész és Taszész és unokatestvérök Takszisz élnek. Meghalt Tebelész s van Termatzúsz nevű fia, ki minap tért vissza (Konstantinápolyból) vendégbarátunkkal Bulcsesal, Turkia 3-ik archonával és karkhászával. Bulcs a karkhász, fia Kálésznek a karkhásznak, Kálész tulajdonnév, a karkhász szó pedig méltoságnév, valamint a gülász is, mely nagyobb a karkhásznál“.

950.

Gyula keresztsége ugyanott. A magyarok Bajorországban harcolnak.

951.

Tavaszzal Olaszországból a havasokon át déli Franciaországba az Oczeánig nyomultak, s a nyarat ott töltvén, ugyanazon uton zsákmány- és foglyokkal terhelve tértek haza.

954.

I. Otto kir. fia Ludolf és sógora Konrád által hivatva, Bajorországon és a frank földön sebesen átvonultak és

Mart. 19. Wormsnál állottak, hol őket K. hg. fényesen megvendégelte, arany és ezüstben dúsan megajándékozta. Ezután K. hg. maga vezette őket Lothringenben a pusztításra, de Maastrichtnál elvált tőlök. A magyarok most Belgium nyug. részét, továbbá Franciaországban Cambray, Laon, Reims, Châlons és Toul környékét nyargalták be és Felső-Olaszországon át nagy zsákmány- és sok fogolylyal tértek haza.

955.

Junius végén a magyar követek I. Ottónál voltak barátságos egyesség kötése, sajátlag pedig a birodalom belviszonyai kitudása végett. A kir. némi csekély ajándékkal bocsátá el őket. Erre a magyarok egy scheyerni gróf által vezetve nagy haderővel, a szt.-galeni évkönyv szerint 100,000 emberrel, Bajorországba törtek. Vezetőik Botond, Bulcs, Lél és Súr valának. Botond 40,000-el a Majna és Rajna vidékén száguldozott és szerencsésen tért haza, de a többi Augsburgnál a Lechmezőn

Aug. 10. Otto kir. 7 hadosztálya és 1 cseh ezrede által 7 emberig, kik fülcsönkítva bocsáttattak el, lemészároltatott volna. A 3 vezér felakasztatott.

A magyar foglyokat Ebersberg ura Eberhard gr. arany nyaklánczaiktól és a subáik alján lógott arany csengőktől stb. megfosztatta, s azután őket elevenen temettette el, csak a vezérek Bulcsot, Lélét és Súrta adta át Henrik bajor hgnek, ki őket Regensburgnak Magyarország felé néző keleti kapuja előtt, a

krónikák szerint, a magyarok gyalázatjára, bitófán végeztette ki. A nemzeti hagyomány, nem törődve közleményének ellenkezéseivel, a 3 magyar vezért fensőségek érzetében fölemelt fővel lépdelteti a vesztőhelyre. A császár kérdi tőlök, miért oly kegyetlenek a keresztényekhez? „Mi, válaszolják, a nagy Isten boszuja vagyunk, ki minket ostorúl rendelt ti reátok; mert azonnal a ti rabjaitokká leszünk, mihelyt titeket üldözni megszűnünk.“ A császár megengedte, hogy szabadon válaszszanak magoknak halálnemet. „Hozzák elő kürtömet, mondá Lél, hadd fűjjam meg még egyszer életemben, s aztán rögtön válaszolok.“ Lél előlépett s kürtjét ajkához emelte ugyan, de e pillanatban oly erővel sujtotta a császár homlokához, hogy az a csapásra rögtön szörnyet halva rogyott össze. „Eredj előttem a halálba, mondá Lél, s más világon is az én szolgám leszesz.“ A scythák hite ugyanis azt tartja, folytatja krónikánk, hogy a kit életökben megöltek, azok őket a más világon szolgálni tartoznak.

A 7 fülesonkított magyarról pedig ily hagyományt közölnek krónikáink. „A szász hg. a magyarok közül hetet levágott füllel bocsátott vissza Magyarországba. És mivel e 7 magyar nem akart inkább együtt halni bajtársaival, a község ily ítéletet mondott rájuk, hogy mindenöket, ingóban és ingatlanban, veszítsék el, nejeik- és gyermekeiktől elválasztva, gyalog, mezítláb járjanak sátorról sátorra koldulni halálokig. E 7 magyart a botránkoztatásért a köznép magyarkáknak, gyászmagyaroknak, s maradékait sz. Lázár szegényeinek nevezte. Így azért nevezték őket, mert sz. István király, ki minden szabadosan csavargókat megfenyített, a mint ezek nemzetségeit sátorról sátorra járva látta énekelni, magyarázatot kívánt felekezetök és énekeik felől, kik is mindent elbeszéltek, a mi apáikkal a község által történt. Sz. István megdölvén, hogy előljáró nélkül senki jó nem lehet, megparancsolta, hogy az esztergomi sz. Lázár ispotálya hatósága alá tartozzanak magokat vetni, s azért hívták őket sz. Lázár szegényeinek.“

958.

Ápril 11. Konstantinápoly előtt állottak, de éjjel megveretvén, foglyaikat és zsákmányukat elvesztették.

961.

Thracziában ismét vereséget szenvedtek. Ezután 300, sőt 200 főnyi magyar csapatok is betörték a keleti birodalomba.

970.

A magyarok, mint Szvatoszláv orosz fejedelem szövetségesei, Arcadiopolisznál (Drinápoly és Heraclea között) megverettek.

969.

Gyejcsa és Sarolta fia, István, születése.

Gyejcsa fővezérsége. 972—997.

972.

Taksony halála után Gyejcsa a fővezérséget átvette.

Taksony fővezér idejében nyelvrokonokkal szaporodott az ország lakossága. „A bolgár földről jöttek némely nagynemes urak az izmaeliták nagy sokaságával, u. m. Billa és Baks, kiknek a vezér Magyarország különböző helyein adott földeket, s azonkívül azon várat, melyet Pestnek neveznek, örökre átengedte. Ugyanakkor és azon tartományból jött egy nagynemes vitéz Hetény, kinek a vezér nem csekély birtokokat ajándékozott. Továbbá a besenyők földről jött egy vezéri származású vitéz, Tonuzaba, kinek Taksony vezér földet adott a kemeji részeken a Tiszáig, a hol az abádi rév vagyon.“ Wolfgang einsiedelni szerzetes sikertelen kísérté meg a térítést a magyarok között.

973.

Mart. 23. Husvétkor fényes magyar követség tisztelgett I. Ottónál Quedlinburgban, mely dús ajándékokat hozva és viszont olyanokkal halmozva tért vissza. Hogy e követség békeszerződést kötött, az események folyama igazolja.

Piligrin passauai püspök számos papot küldött Magyarországba, s a térítők fáradozása most nem maradt siker nélkül.

974.

Piligrin püsp. a térítés ügyének örvendetes állásáról ekkép tudósítá VII. Benedek pápát: „a rettentő magyar nemzet most már kész nyakát az Úr szelid járma alá hajtani. A térítők a nemesb magyarok közül mintegy 5000-t nyertek meg Krisztusnak. Úgy áll a dolog, hogy csaknem az egész magyar nemzet hajlandó a szent hit bevételére.“

984.

Míg III. Otto kiskorúsága alatt II. Henrik bajor hg. és pártja Németországot ismét veszélyes zavarok színhelyévé tette, a magyar határszéli csapatok az osztrák földet pusztították és rabolták. Ezek megtorlása végett Luitpold határgróf a magyar hadi mozgalmak főtámpontját, Mülk várát, hosszas ostrom után bevette s a magyarokat a Szárhegyig s bécsi erdőig szorította.

993.

Ez év I. felére határozatik István kormányra lépte kormánytársi minőségben.

994.

Gyejcsa s egész háznépe fia, Vajkkal együtt, Esztergomban Adalbert prágai püspök által megkereszteltetett.

995.

István házassága a bajor Gizelával.

István fővezérsége. 997—1000.

997.

Gyejcsa fővezér halála. István egyedüli fővezér.

Gyejcsa törekvéséről a kereszténységet fegyverrel, erőszakkal terjeszteni, többször emlékeznek a krónikák és szent-életiratok. Gyejcsa igen szorgalmatoskodott a lázadók leverésében és a pogány szertartások kiirtásában. Hívására sok grófok, vitézek és nemesek jöttek hozzá, hogy a vezért a pogányok ellen, kik a hitet föl nem vették, segítsék. Ezen grófokat, kik némely lázadókat a

Tegyver rémítésével térítették a keresztségre, Gyejcsa vezér és fia terjedelmes örökségekkel ajándékozta meg szolgálataikért.

Gyejcsa 1-ső neje Sarolta, Töhötömnek 1-ső Gyulától származó kisunokája volt; a 2-ik pedig Adelhaid, Miczisláv lengyel fejedelemé. Az 1-sőtől született István fővezér. Kitől származott Judit, Boleszláv lengyel fejedelem neje, és 2 névtelen, kiknek egyike Urseolo Otto velencei hgnek, a másik pedig Aba Sámuelnek lett hitvese?

998.

Koppány fölkelése az ősi intézmények védelmére. István győzelme s a csatában elesett Koppány fölnégyeltetése.

Koppány a harcban István vezére, a bajor eredetű Wasserburgi gróf, Wenzelin csapásai alatt esett el, kinek István nagy örökségeket adományozott; Koppány hullájának részeit pedig Esztergom, Veszprém, és Győr kapuira szegeztette, és a 4-ik részt Erdélybe küldötte, és fogadalmához képest, a legyőzött somogyi pogányoknak mindenéből, még a gyermekeket sem véve ki, a tizedet az általa befejezett pannonhalmi sz. Márton benczés monostorának ajándékozta; később azonban az országnagyok kérelmére azt rendelte, hogy csak birtokukból adjanak tizedet, nehogy az elkeseredett nép a földről elszéledjen. Ekkor kezdette meg István a térítés nagy művét, melyről Verbőczy is úgy volt meggyőződve, hogy a magyarokat nem külföldről jött papok, hanem saját fejdelmök ez. István térítette a keresztény hitre. Hogy a hitoktatás rettentéssel párosított, azt a beköltözött besenyők főnökének esete kitűnően bizonyítja, kiről szólva ekkép fejezi be Béla kir. jegyzője munkáját: „Midőn sz. István király az élet igéit hirdeté, akkor Tonuzaba nem akart lenni kereszténynyé, hanem nejével együtt élve temettetett az abádi révbe.“

999.

István püspökségeket s monastorokat alapít, folytatja a hit-térítés munkáját, és Asztrik kijelölt érseket követségbe Romába küldi koronáért, kir. címért stb.

1000.

Mart. 27. II. Sylvester bullája István kir. cziméről, az arany korona és kettős ezüst kereszt küldéséről s a királynak nagy egyházi hatalommal felruházásáról.

Mit kért és mit nyert István II. Sylvester pápától, arról épen e bulla ad felvilágosítást, melynek hitelességeért Szalay László az érvek hosszu sorával lépett sorompóba, s melynek tartalma minden lényegeseb részét más szakavatottak is hitelesnek tartják, és ez a következő: 1. Hálát adunk Istennek, ki megtalálta Dávidot Gyejcsa fiát, hogy táplálja az ő népét, a választott magyar nemzetet. Dicsérjük fenséged ajtatosságát Istenben, és tiszteletét az apostoli szék iránt. 2. Illő méltánylással fogadjuk nagyszívűséged bőséget, melylyel Péternek, az apostolok fejdelmének, az országot és a nemzetet, melynek vezére vagy, és tenmagadat is felajánlád. 3. Azért dicső fiunk, mindazt, mit tőlünk és az apostoli széktől kivántál, koronát és királyi czímet, az esztergomi érseki széket és a többi püspökségeket, apostoli áldásunkkal együtt odaadjuk. 4. A nagylelkűséggel sz. Péternek felajánlott országot, s vele téged és a magyar nemzetet, a jelenkorit s a jövőndöbelit, a romai sz.-egyház pártfogása alá fogadván, bölcseségednek és törvényes utódaidnak fentartás, országlás, kormányzás és birtoklás végett visszaadjuk. 5. A mely örököseid és utódaid az országnagyok által törvényesen megválasztattak, tartozzanak nekünk és utódainknak köteles engedelmességöket bemutatni, és a katolikus hitben szilárdúl megmaradni és azt előmozdítani. 6. Mivel nemességed Krisztust hirdetve s annak vallását terjesztve, nem átalotta az apostoli hivatást viselni, mi is kegyelmességedet és törvényes utódaidat örök időre feldiszíteni kívánván, miután ők azon koronával, melyet küldünk, a követeknek átadott szertartás szerint megkoronáztattak, a keresztet, az apostolság jelvényét, magok előtt vitethessék. 7. A szerint, a mint az isteni kegyelem neked és azoknak sugallani fogja, országod jelen és jövő egyházait helyettünk s utódaink helyett intézhessétek és rendezhessétek. 8. Mindezek másik levelünkben, mely egyúttal hozzád, az ország

nagyaihoz és az összes hű néphez intézve követünk által átadandó lesz, teljesebben megmagyarázva foglaltatnak.

Az Árpád királyok országlása. 1000—1301.

Szent István király 1000. aug. 15. — 1038. aug. 15.

1000.

Aug. 15. István fölkenetik és királylyá koronáztatik Esztergomban. Neje Gizela, kinek saját koronája Veszprémben őriztetett, a korona viselése által a kormányzásban társsá avattatott.

1001.

A pannonhegyi apátság alapítványlevele kiadatik.

1002.

István diadala anyai nagybátyja, II. Gyula felett, s Erdélynek Magyarországhoz szorosabb kapcsoltatása.

1003.

A király nagynehezen legyőzi Gyula szövetségesét, a beseinyő Keant, s azt megöleti.

1004.

István neje Gizela testvérét, az idemenekült Brunót, bátyjával, II. Henrik királylyal kibékítette.

1005—1020.

Ótomot, a Maros, Tisza és Duna közének bitorlóját, Csanád vezér által legyőzi, és Ótom megöletése után a vidéket az országba bekebelezi.

Ez ügyet Béla kir. jegyzője csak érinti, sz. Gellért életirója pedig részletesen el is beszéli, de az esemény idejét egyik sem említi. Az ujjbkkori történetirók azt hozzávetőleg az 1005., 1007., 1016. és 1018-ik évet követő időre tették. „Maros városban egy Ótom nevezetű igen hatalmas főnök volt, ki Gládtól származott, s ki a görögök szertartása szerint Viddin városban keresztelkedett meg. Ez fölötte büszkélkedett hatalmában, és István királynak legkevesebbé sem adta meg a tiszteletet; hatalmat bitorolt a

királynak a Maroson lejövő sója felett; a folyó révein a Tiszáig vámokat állított fel, s mindent vám alá vetett. E férfinak szolgált a föld a Körös folyótól az erdélyi részekig, Viddinig és Szörényig. A királyon fegyveresei sokaságával túltett és őt föl sem vette.“ Ennek bitorolt hatalmát tehát István király unokaöccse Csanád, Doboka fia által, megtörette, maga Ótom a csatában elesett. „Midőn Csanád a királyhoz érkezett, Ótom feje már a város tornya fölé vala tűzve. A király így szólt a győztes vezérhez: „E naptól fogva azt a várost nem Maros, hanem Csanád városnak hívják, azért, hogy ellenségemet belőle kiölted; azon vármegye ispánja leszesz, s azt a magad nevével fogod nevezni.“

1006.

A nyitrai káptalannak állítólagos alapíttatása.

1007.

Imre herczeg születése.

1008.

A veszprémi püspökség alapítványlevele kiadatik.

1009.

A pécsi püspökség alapítványlevelének kelte.

1015.

A pécsváradai monostor alapítványlevele.

1016.

István behozatta Ausztriából sz. Kálmán ereklyéjét, s az akkor keletkezett országos ínség tekintetéből a következő évben ismét visszavitette.

1017.

A Londonban 1016. nov. 30-kán meggyilkolt Edmund király 2 fiát, Edmundot s Eduárdot vendégszeretőleg fogadta, s amannak egyik leányát feleségül adta.

1019.

A király a zalavári apátságnak alapítványlevelet ad.

1024.

A zalavári monostor újabb adománylevele.

1025.

A veszprémvölgyi görög apácák részére adott alapítványlevél.

1026.

Imre hg. házassága II. Crescimir dalmát kir. leányával.
István Morvaországot visszafoglalja.

1028.

Háború II. Konrád császárral.

1029.

István Morvát Bretisláv cseh hg.-nek átengedi.

1030.

A király békére lép a császár fiával, Henrikkel.

1031.

Sept. 2. Imre hg. halála.

István, midőn fiára szándékozott az ország kormányát ruházni, annak számára 10 fejezetben intelmeket írt a közigazgatás kezeléséről és az erkölcsös életről. Azt hiszik, ezek magokban elegetendők arra, hogy Istvánnak kivívják a Nagy melléknevet a királyok sorában. Ezek közül a feltünőbbek így szólnak: 1. Te a hadviselés és országlás gondjait nem ismered, melyek közt majdnem egész életed lefolyt. Int az idő, kelj föl a puhaság párnájáról és keményítsd meg lelkedet, hogy értelmed figyelmes legyen tanácsaim hallására. 2. Fiam, a világi urak és vitézek atyáid és testvéreid; közölök senkit se mondj szolgáltnak, gőg nélkül uralkodjál. Ha e tanácsomat követed, szerettedni fogsz, ha pedig dúló-fülő leszel, országod idegenekre fog szállíttatni. 3. Ha főbenjáró büntettes kerül elődbe, ne heveskedjél, ne hozz tenmagad ítéletet, hanem bízd meg vele az illetékes birákat. Ha pedig magadnak kell bírászkodnod, könyörülettel hozz ítéletet. 4. Valamint különféle

tartományokból jönnek a telepedők, úgy különféle nyelveket, szokásokat s fegyvereket hoznak magokkal, melyek a királyi udvart díszítik, a külhatalmasságokat pedig rettentik. Az egynyelvű és szokású ország gyenge és töredékeny. Azért fiam bánjál velök tisztességesen, hogy nálad örömeztobb tartózkodjanak, mint másutt. 5. Az ősoket utánozni, az elődök törvényeit követni, a királyság legfőbb díszei közé tartozik. Melyik görög kormányozná a latinokat görög módon, vagy mely latin országolna a görögök felett latin szokások szerint? Kövesd tehát őseid szokásait. 6. A magát kegyetlenséggel bemocskoló király a zsarnok nevét érdemli meg. Azért fiam, reménye a jövő nemzedéknek, légy kegyes, könnyörületes, erős, szerény, mérsékelt s becsületes, mert ezen erények a királyi korona főkésségei. — Mikor és hol alkottatott I. István 2 törvénye (35. és 21. fejezet), meghatározni nem lehet.

1032.

Vazul, István kir. unokatestvére, megvakíttatása.

Szent István atyja Gyejcsa testvérének, Mihálynak, Vazul és Szár László voltak fiai; ez pedig Premislava orosz hgnóvel, Nagy Wladimir leányával nemzette Endrét, Bélát és Leventét. Vazulnak nem voltak gyermekei, talán nem is volt felesége. Ő már az egykorúak előtt mint kicsapongó állott gyanúban. A hazai krónika szerint „némelyek azt állították, hogy Endre, Béla és Levente testvéreket Vazul vezér egy Tátyony nemzetségbeli leánytól és nem törvényes házasságból nemzette, s hogy ezért kapta volna a jöttment Tátyony nemzetség a nemességet; de ez nyilván mende-monda, mert a Tátyonyok a nélkül is nemesek és Scythiából erednek; azok a testvérek pedig Szár László fiai.“ De István királynak már bizonyos tudomása volt Vazul kicsapongásairól, miért is őt Nyitrán elzáratta. Most fia, Imre halála után az országlóház legidősb tagjára, Vazulra gondolt, érte küldé Egyrőt fiát, „hogy mielőtt kimúl, királylyá tegye. S meghallván ezt Gizela királyné, tanácsot tartott Budával, a gazemberrel, és nagy sietve küldé Sebös nevű követét, Buda fiát, a tömlöczbe, melyben Vazult tartották. Sebös tehát megelőzván a király követét, kitolá Vazul szeméit és fülei gödreibe ólmot öntött s megszökött Csehországba. A sz. király

ily nyavalyásan megrontva látván Vazult, könyhullatásra fakadt, de súlyos betegsége gátolván, a gonosztevőket kellő büntetéssel nem lakoltathatta. Összehíván azért Szár László fiait, tanácsolta nekik, hogy minél hamarabb meneküljenek, hogy életüket és testök épségét megmenthessék. „A külső igazság ellen, mely egészen Gizela királynét terheli, csak azt vethetni a mérlegbe, hogy Gizela a vallásosságnak példányképe volt, és hogy férje iránti kegyelele ellen sem hozhatni fel semmit, ezt azonban most megsemmítette volna.

1033.

A király unokaöcscsei, Endre, Béla és Levente, előbb Cseh-, azután Lengyelországba menekülnek. Itt Béla párviadalban diadalmaskodik a pomeráni hg. felett, s feleségül veszi II. Miczisláv fejdellem leányát Rixát.

1034.

Endre és Levente Oroszországba költöznek rokonuk Jaroslávhoz, kinek leányát, Anasztáziát E. nőül vette.

1036.

István a ravennai monostort alapítja.

1037.

A bakonybéli apátság alapítványlevelének kelte.

1038.

Aug. 15. István király halála. „István király lázba esett, és miután nem kétlé, hogy közel van napjai végéhez, egybehívatta a püspököket azon főbb udvariakkal, kiket Krisztus nevének dicsősége lelkesített, s legelőször is arról tanácskozott velök, hogy Péter, leánytestvérének Velenczében született fia, legyen a királyságban utóda, kit ő már régen azelőtt hadainak fővezérévé tett. Azután őket atyailag az igaz hit fentartására, a kereszténység zsenge ültetvényének megőrzésére inté. Ezek után kezeit és szemeit az egekre emelvén, így kiáltott fel: „Mennyei királyné, megváltásunk dicső eszközlője! párfogásod alá legyen bízva végső esdeklésemmel az ország az egész néppel együtt.“ Péternek is szí-

vére kötötte, hogy az özvegy királynét tiszteletben tartsa, jószágaiból semmit el ne vegyen, és esküt vett tőle, hogy a királynét teljes erejéből védeni fogja, mire udvara nagyai is esküvel kötelezték magokat.

Péter király 1038. aug. 15. — 1041.

1039.

Péter kir. koronáztatása. „Gizela királyné Budával, gonosz czinkosával elhatározta, hogy Pétert tegyék királylyá, arra törekedve, hogy a királyné kénye-kedve szerint teljesíthesse akaratát, és Magyarország, szabadságát elvesztve, a németek alá vettessék.“

Péter Gizelának gazdag uradalmait és magánkincstárát elfoglalta és esküt csikart ki tőle, hogy meghagyott vagyonából az ő engedelme nélkül senkinek sem ajándékoz; személyes szabadságától is megfosztotta őt, s egy városban oly szoros felügyelet alatt tartá, hogy vele idegenek nem is érintkezhetek. De a bitorló még nagyobbakat is merénylett, a méltóságokat és tisztségeket olaszok- és németekre ruházta, s azonfelül zsarolásaival és feslett életével is mindenkit elidegenített magától.

1040.

Péter, mint Bretiszláv cseh fejedelem szövetségese, 3 dandárral harczolt III. Henrik kir. ellen.

1041.

Bretiszláv megveretvén, békét kötött, s így Péter is kénytelen volt visszavonulni. De ezalatt itthon a nemzet talpra kelt Péter ellen s a kún származású Aba Sámuel, sz. István sógorát, választotta királylyá. „Miután Péter a magyarok kezei közül futással menekült, a magyarok az istentelen Szakállas Budát, minden gonoszság koholóját, kinek tanácsából sanyargatta Péter Magyarországot, darabokra vagdalva megölték, s 2 fia szemeit kiszúrták; Sebösnek pedig, a ki Vazult megvakította, kezét-lábát összetörték és úgy vesztették el; némelyeket kövekkel vertek agyon, másokat fegyverrel öltek meg. Aba, miután fölszenteltetett, azon rendeleteket és adókat, melyeket Péter

kir. léptettetett életbe, megsemmítette. Ezen dolgok kivitelében az országnagyok közül hárman voltak a legfőbbek, u. m. Viske, Tojszlán és Peszli (Péczel?), kik nemzetök szabadságát keresték, és az országot a kir. magnak visszaszerezni törekedtek.“ P. sógorához, Albert osztrák határgrófhoz futva, ennek közbenjárásával III. Henrikől kért segílyt trónja visszafoglalására.

Aba Sámuel király. 1041—1044. jul. 5.

1041.

Miután III. Henrik Pétert szívesen fogadta, Aba követséget küldött hozzá, hogy magát tájékozhassa, vajon Németország részéről békét várhat-e?

Dec. 25. A magyar követség Henrik királyt Strassburgban találta. A felelet, mint a következmény mutatta, nem volt megnyugtató.

1042.

Aba 3 haddal csapott be a német birodalomba. Ezek egyike, melyet maga vezényelt

Febr. 16. Tulnt bevette s nagy zsákmánnyal tért haza; de a másik 2 megveretett, miért is a Duna éjszaki partján zsákmányolt hadvezérét megvakíttatta. Henrik a nyár végén Hainburgot felűlta, Pozsonyt más 7 várossal elfoglalta, s megvervén Aba seregét, a Garanig nyomult, de a szigorú tél őt visszavonulásra kényszerítette, előbb István király egyik rokonára bízván az ország kormányát.

Dec. 25. III. H. Goslarban Abának békét ajánló követeit elutasította.

1043.

Maj. 22. III. H. Abának kedvező ajánlatokkal Paderbornban megjelenő követeit, kik tőle a kötendő szerződés megtartására esküt követeltek, elutasította. Alig érkeztek haza Aba követei, III. Henrik ismét betört az országba s a Rábczáig nyomult. Aba kérelmére súlyos föltételek alatt nyert békét, jelesen: az országnak a Lajtáig terjedő részét III. H.-nek átengedte; a foglyokat visszaadni, vagy a már vissza nem adhatókért becsárt fizetni, III.

H.-nek 400 font aranyat s ugyanannyi palástot ígért, végre megígérte azt is, hogy Gizela királyné jószágait, melyeket Aba is lefoglalva tartott, visszaadja. H. e föltételeket elfogadván, táborában Aba eskü által kötelezte magát ígéretének teljesítésére nov. 30-ig, s biztosítékul 7 előkelő kezeit is adott.

Az ország előkelői Aba ellen, ki őket megvetve a köznépre támaszkodott, összeesküdtek. Ezeket a kir. tanácskozás ürügye alatt maga köré gyűjtván, közölök mintegy 50-t agyonveretett. Husvétkor

April. 3. Gellért csanádi püspök megtagadta tőle az ünnepi koronázást, sőt a szószekről megdorgálta s bukását a jövő évre megjövendölte.

A krónikák és Gellért életirata a nevezetes fordulatot Aba életében ekkép közlik: A békekötés után „Aba király bátorságot kapva, kegyetlenül kezdett a magyarok ellen dühösködni; mert úgy gondolkozott, hogy az uraknak mindenök közös a szolgálkkal (a nemeseknek magán birtokjogát, melyet István törvénnyel szabályozott, megszüntette, s a törzsek és nemzetségek közös birtoklását visszaállította). De az esküszegést is semmibe sem vette, megvetvén a nemeseket, mindig a parasztokkal és nem-nemesekkel tartott. A magyar nemesek tehát alattomban összeesküdtek, hogy őt megöljék; azonban az egyik bejelenté a királynak, kik esküdtek össze halálára. Midőn azután a király a böjtöt Csanádon tartotta (febr. 16. — april 2.), mintegy 50 nemes tanácskozás színe alatt egy házba gyűjtött és fegyveres katonáival minden vallatás és vallozás nélkül összevagdaltatta, vagy fütökösökkel és karókkal agyonverette. Aba a husvét ünneplésére Csanádra ment, hol az ország-nagyokat és püspököket Gellért püspökhöz küldé, hogy tegye fejére a koronát, s miután ő vonakodott, a jelenvolt püspökök Abát megkoronázták, nagy pompával a templomba vezették. Gellért a szószekekre lépven, a királyt kegyetlenségeért dorgálta, mondván: „A sz. böjt tartása a bünösöknek bocsánatúl s az igazaknak jutalmúl adatott, de te azt kardod gyilkolásával megfertőztetted, s azért e napon semmi bocsánatot sem érdemelsz.“ Sőt megjósolta neki, hogy „a jövő évben 3-dszor támad fel ellene a boszuállás kardja, mely tőle álnokúl szerzett országát elveendi.

A királynak a tisztességes tudományokban jártas barátjai, a püspököt a király haragjától oltalmazni akarván, intettek a tolmácsnak, hogy hallgasson, s a tolmács megijedve elhallgatott. De a jó atya a tolmácsra riadva mondá: „Az Istentől félj, a királyt tiszteld, az atyai szavakat mondd meg,“ mire a tolmács bár kelletlen megmagyarázta a főpap beszédét.

1044.

Aba a béke némely föltételeit nem teljesítette, a foglyokat III. H.-nek vissza nem adta.

Jul. 5. A német kir. tehát 3-dszor jött az országba, s Ménfőnél a pápailag kiátkozott és most elárult Aba felett győzelmet nyert, ki a Tisza vidékére futott neje és gyermekeihez, és ott azon magyarok által, kiknek rokónait agyonverette, meggyilkoltatott.

Hogy III. H. az előnyére vált árulás mellett is drágán vásárolta meg a győzelmet, az nemcsak a király magaviseletéből tetszik ki; mert a csata után darócza öltözve mezítláb járult a fészülethez és omlott az előtt térdre, mely példát vezérei és az egész sereg is követett; hanem bizonyítja ezt a krónikáinkban egyértelműen fentartott hagyomány is, mely szerint e csatahelyet századok mulva is a németek „verloren Bayern,“ a magyarok pedig „Vesztett-Németnek“ nevezték. A meggyilkolt Aba, ki a néptől kegyessége miatt nyerte e nevet, előbb egy faluban, néhány év mulva pedig az általa alapított sári benczés monostorban temettetett el. A nép ekkor mondája által, a király szemfödele épségéről és sebhelyi beforrásáról, kegyeletének adott kifejezést.

A visszahelyezett Péter király 1044—1047.

III. H. Pétert, ki már neki előbb hűséget esküdött, Fejérvárott a kir. székbe visszahelyezte.

1045.

Maj. 26. III. Henrik, Péter által meghíva, Fejérvárott az utóbiktól Magyarországot lándsával jelképileg átvette, s ez alkalommal Péter a vele tartó csekély számú előkelőkkel Henriknek

hódolati esküt tett, a német kir. pedig az országot, mint a német birodalom hűbérét, visszabocsátá Péter kezébe.

1046.

Péter az elégtelenek ellen akasztásokkal és vakításokkal garázdálkodott.

„Magyarország némely nagyai az ország pusztulásán elke-
serehdvén, s Magyarországot Péter zsarnokságától megszabadítani
óhajtván, Endre, Béla és Leventéhez rendíthetlen hűséggel ragasz-
kodtak, és követeik által javaikból a mit lehetett küldözve híven
szolgáltak nekik. Ezen országnagyok Viske, Bua és Buhna voltak,
kik szüntelen sohajtozással várták az alkalmas időt, midőn Endrét,
Bélát és Leventét behozhassák Magyarországra, és az országot
sz. István kir. nemzetségének, ki őket szerette és teljes erejéből
felmagasztalta, visszaszerezni törekedtek. Péter pedig a német
kir. hatalmában felfuvalkodva, már nem annyira uralkodott, mint
inkább kegyetlen zsarnokságával Magyarországot elnyomva osto-
rozta. Azonban némely árulók, Buda és Devecser, sugdosásából
Péter megtudta, min gondolkoznak Magyarországon nemesei Viske,
Bua és Buhna, hogyan szerethetnék vissza az országot a királyi
magnak, s hogyan hozhatnák vissza Péter ellen Endrét, Bélát és
Leventét. Azért is Péter kir. roppant dühre lobbánva, megfogatta
és bitófára huzatta őket, némelyeknek pedig szemeket vájatta ki és
egész Magyarországot oly nagy sanyargatással gyötré, hogy in-
kább a halált választották volna, mint oly nyomorultan éljenek.“

1047.

Viske, Bua, Buhna országnagyok a csanádi gyűlésből Szár
László fiaíért küldenek Oroszországba.

Endre és Levente hazaérkeznek. Az olaszok és németek
üldöztetnek; a templomok leromboltatnak; a pogány szertartások
gyakoroltatnak. A megvakított Péter Fejérvárott meghalt és Pé-
csett temettetett el.

„Magyarország nemesei nemzetök romlását látván, Csanádra
gyűltek, és ott országtanácsot tartva, ünnepélyes követséget kül-
dének Oroszországba Endre és Leventéhez, megüzenvén, hogy

egész Magyarország híven várja őket, és örömmel hódolna nekik, mint kir. magnak, csak jőjjenek be és oltalmazzák meg őket a németek dühétől. Midőn azután Endre és Levente Újvárhoz érkeztek, melyet Aba kir. épített, az egész magyar nép csoportosan tódult hozzájuk és makacsul kérte Endre és Leventétől, hogy engedjék meg az egész népnek pogány vallás szerint élni. S megengedték, hogy szívök kívánsága szerint menjenek és veszszenek el ősapáik tévelygéseiben; mert különben nem harcoltak volna Péter ellen. Egy Vata nevezetű, Belus várából, ajánlá magát legelsőben a magyarok közül az ördögöknek, fejét megnyírván, és hajából 3 üstököt eresztvén alá pogány módra. Ezen Vata átkos biztatására az egész nép az ördögöknek áldozta magát, és kezdenek lóhust enni s a leggonoszabb bűnöket mívelni; ugyanis mind a papokat, mind a világiakat, kik a katolikus hitben megmaradtak, leölték, és Istennek igen sok egyházát lerombolták. Azután Péter király ellen fellázadván, valamennyi németet és olaszt, kik különböző tisztségeket viseltek Magyarországon, csúf halállal végezték ki. És Péter táborába éjjel gyors lovakon 3 hírnököt küldöttek, kik kiáltásák ki: hogy a püspököket a papsággal együtt öljk le, a dézsmaszédót konczolják fel, az ősi pogány hitet állítsák vissza, az adót végkép töröljk el, s Péter emlékezete németeivel és olaszai-val veszzen el mind örökre stb.“ Péter másnap hadait a Dunán Zsitvatónél átszállítá és Fejérvár felé sietett, de a város kapuit bezárva, a bástyákat pedig fegyveresekkel megrakva találta. Innen tehát Mosony felé vette utját, hogy osztrák földre meneküljön, de az utak mindenfelé el voltak állva. Biztos irány nélkül bolyongva találkozott Endre követével, ki őt tisztesseges bánásmódról biztosítva a hg. udvarába hívta. De nem messze Fejérvártól rejtett fegyveres csapatokat vevén észre, futásban keresett menedéket. Zámornál azonban utóléretvén, 3 napi küzdelem után sebekkel borítva fogságba esett és szeme világától azonnal megfosztatott. Így vezetettet nejével, Albert osztrák örgróf nővérével, Fejérvárra, hol életét iszonyú kínok közt nemsokára bevégezte, s eltemettetett Pécsen a bazilikában, melyet ő alapított 2-szori ország-lásának 3-ik évében. Így szólnak a hazai krónikák. De ezen bazilika nem építettett a XII. század közepe előtt.

Sept. 25. Gellért s püspöktársai megöletnek, csak 3 marad életben. Endre koronáztatása Fejérvárott. Levente halála.

„Gellért, Besztrid, Budi, Beneta püspökök és Szónok ispán, kik a keresztények sokaságával Székesfejérvárra gyűltek, megindultak Buda felé, hogy Endrét és Leventét tisztességesen fogadják, s midőn Diódra értek, Gellért sz. Szabina egyházában misét mondott s a néphez egyházi beszédet intézett, s megjósolta, hogy azon nap, Beneta püspöktársuk kivételével, vértanuságot fognak szenvedni. Azután a Duna réve felé indultak, Gellért, miután Isten szolgálatában minden erejét teljesen fölemesztette, kocsin vitette magát. Midőn Pest révéhez érkeztek, 5 istentelen, Vata és czinkosai, rárohantak a püspökre és társaira s őket agyonkövezték. Gellért a kövezőkre szüntelen keresztet vetett, s földre térdelve fenhangon mondá: Uram, ne vedd nekik ezt vétkül, mert nem tudják, mit cselekszenek. Azok pedig ezt látva, még jobban dühöngtek, felfordították szekerét a Duna partjára, s a szekérből kihúzáván, taligára téve a Kelenföld hegyéről leeresztették, s midőn még lihegett, mellét lándsával átszúrták, és azután egy kőre vonszolván, koponyáját összetörték Urunk 1047. esztendejében.“

I. Endre király. 1047—1060.

E. követsége III. Henrik rom. császárhoz: neki P. megvakíttatásában nincs része; a főczinkosok már bűnhődtek; a P. vállalta adót ő is fizetendi. De H. mindezzel nem elégedett meg.

1048.

A H. ellen készülő E. öcscsét Bélát haza hívta Lengyelországból, kinek a koronát, mivel nincs örököse, odaigérte és az ország $\frac{1}{3}$ -t átadta.

1049.

H. a regensburgi püsp. által Magyarország nyugoti széleit, E. pedig Bajorország nagy részét pusztítottatta.

1050.

H. a hadviselés támpontjául szolgáló Hainburgot fölépíttette, s az ezt gátolni törekvő magyar sereget visszaverte.

1051.

A nyár végén H. nagyszerű hadjáratot indított Magyarország ellen, de Béla fogásai által tönkre tétetvén, octoberben csak serege romjaival juthatott Hainburgba.

1052.

H. a nyár derekán Pozsonyt megszállá s azt 8 hétig ostromlá, de Zotmund buvár hajóit elsülyeszté, mire a császár visszavonult. IX. Leo pápa a hadviselőket kibékitette.

1053.

Az év végén Triburban a béke megkötetett. Endre az Aba átengedte országrészről lemondott, Henrik ugyanezt tette Magyarország irányában igényelt jogaira nézve.

1054.

Konrád bajor hg. tartományától megfosztatván, a vele rokon magy. kir. udvarba menekült, hol Béla hg. neje az ő unokatestvére volt.

1055.

Endre a tihanyi benedekrendi apátságot alapította. Vratiszláv morva hg. az őt üldöző testvére Spitignev cseh hg. elől szintén Magyarországba menekült.

1056.

Horvátország részét a Zettina folyóig és a Szerémséget Béla hg. és Radó nádor visszaszerezték, sőt Dalmatiában is hódítottak.

1057.

Jun. 4. A fejevári országgyűlésen a nádornak a szerémi szent Demeter monostorát illető alapítványa megerősített, és Salamonnak még atyja Endre élteben való koronáztatása tárgyaltott.

1058.

Salamon koronáztatása Fejérvárott. Endre alattomban IV. Henrik gyámjaival és Erneszt osztrák határgróffal szövetségzik Béla ellen. Zsófia, IV. Henrik nővére, Salamonnak eljegyeztetik.

1059.

Endre Várkonyban koronát és kardot tétetett Béla elé, ki az utóbbit, a hercegség jelképét, választá, de azután Lengyelországba ment rokonaitól Endre ellen segélyt eszközölni.

1060.

Endre kincseit Mölkbe, fiát pedig nevelés végett IV. Henrikhez küldé, s a német birodalomtól nyert segélylyel Bélát, ki 3 lengyel dandárral jött vissza, a Tiszántúl megtámadta. E. az ütközetben lováról leesvén, megtapostatott, s nemsokára reá Zirczen meghalt, s Tihanyban eltemettetett.

I. Endre király neje Neszte orosz hgnővel nemzette Salamont, Dávidot és Etelkát, Vratiszláv morva herceg nejét.

Dec. 6. A csatatéren királylyá kikiáltott Béla Fejérvárott megkoronáztatott.

I. Béla király. 1060. dec. 6. — 1063. dec.

1061.

B. minden községből 2—2 előkelő értelmes egyént hívott meg a fejérvári országgyűlésre. Ide azonban a népből is nagy sokaság sereglett s a keresztény vallás eltöröltetését követelte. B. 3 napi megfontolás után a várkatonák által a lázadást vezérei vérében elfojtotta.

„Béla király hírnököket küldött az országba, hogy minden faluból hívjanak meg két ékes beszédű öreget a király tanácsába: de nemcsak a hívottak, hanem a parasztok és szolgák is a királyhoz Fejérvárra mentek. Vata fia, János, a pogány vallást követvén, sok varázslót, bűbajos asszonyt és nézőt gyűjtött maga köré, kiknek ígézései által igen kedves volt az urak előtt. A bűbajos nők közül egy Rasdi nevűt Béla király elfogatott és börtönben éhhalálra kárhoztatott. S mint meg vagyon írva a magyarok tetteiről szóló régi könyvekben, teljesen meg volt tiltva a keresztényeknek Vata és János vérségéből venni nőt. Fejérvárott a király, a püspökök és előkelők a nagy sokaság láttára megijedvén, nehogy

rájok rohanjanak, a városba vonultak. A nép pedig előljárókat választott s azoknak fából emelvényeket készített, honnan őket láthassák és hallhassák. S az előljárók követeket küldöttek a királyhoz és az előkelőkhöz, kik így szóltak: Engedd meg nekünk apáink módjára pogányságban élni, a püspököket megkövezni, a papokat megfojtani, a dézmálókat felakasztani, az egyházakat lerombolni, a harangokat összetörni. Az elszomorodott király 3 napi határidőt kért, hogy határozzon a dologban. E közben a nép előljárói, magas emelvényen ülve istentelen verseket hirdettek a hit ellen, az egész nép pedig örvendezve kiáltotta rá: Úgy legyen! Midőn aztán 3-ad nap a feleletet várták, a király parancsára fegyveres katonák rohantak rájuk, s némelyeket közölök levagdaltak, előljáróikat a magasból lehányván, összetörték, a többieket pedig megkötözve megkorbácsolták, s így nagy bajjal a lázadást lecsendesíték.“

1062.

Béla bölcs intézkedései: Salamonnak híveit nem üldözte, sőt jószágait biztosította, Péter adóit eltörölte, hasznos közigazdasági intézkedéseket tett.

„Béla király javát kereste nemzetének. Ügyességének egyéb bizonyosságai között igaz értékű pénzt veretett a legtisztább ezüsből, és az eladó jószágok árát, bizonyos mennyiség, tisztességes becsű s igaz mérték szerint megszabta. Mert nem engedte meg, hogy a kereskedők és pénzváltók kárhozatos telhetetlen zsarolásukkal fölösleges nyereséget gyűjtsenek az együgyű parasztoktól. Mert ez azon ok, a mely a népeket a legnagyobb szegénység és nyomorúság veszélyébe szokta dönteni, hanem mindenki a szabott ár szerint adott és vett, igazságtalanság és rászedés nélkül. Ő ugyanis minden piacon szombatira határozta az adás-vevést, és azt parancsolta, hogy byzanti aranyak járjanak országa területén. Ezüst dénárokat is veretett, melyekből 40 tett egy byzanti aranyat. S míg élt, a pénz Magyarországon nem változott. Sok egyéb örök emlékezetre méltó dolgot is tett. Mert mindazok nejeit, gyermekeit s minden jószágait, a kik Salamon királyt követték, bántatlanul és sértetlenül őriztette, hogy önként térjenek vissza hozzá s jószágaikban békében éljenek, miért is közölök

igen sokan híveivé válva visszatértek. Azzal is megkönnyítette a magyarok terhét a tartozó szolgálattételben, hogy elengedett nekik a szokott fizetésekből és a régi adókból. Miért is Magyarország szerfölött meggazdagodva, fejét minden szomszéd tartományok fölé emelte, azokat gazdagságban és dicsőségben felülmúlván; akkor a szegények meggazdagodtak, és a gazdagok dicsőkké lettek.“

1063.

A német birodalom hadi készülékeit be nem várva, Erneszt osztrák határgrof tartományát megtámadta, de megveretvén, midőn a további teendőkről Dömösön tanácskoznék, a királyi székről leesve, halálosan megsérült s erre röviddel utóbb meghalt. Eltemettetett Szegszárdon, az általa alapított benedekrendi monostorban. I. Béla neje Rixa lengyel hgnővel még Lengyelországban nemzette fiait Gyejcsát és Lászlót, a hazába visszatérte után pedig Lambertet; továbbá a következő leányokat, u. m.: Zsófiát előbb Ulrik, karantán örgróf, s azután Magnus száz hg. nejét, mely utóbbi házasságból származtak a Habsburg grófok és Lothringen hgek; Ilonát, Zvonimir horvát fejdelem nejét; Eufemiát, Otto morva herczeg nejét; és Lambert ispán nejét, kinek neve ismeretlen.

Salamon király. 1064—1074. mart.

1064.

Béla fiai Gyejcsa, László és Lambert hódolatukat bejelentették ugyan Salamonnak, de viszont jogukat az ország $\frac{1}{3}$ -ra tiszteletben tartatni kérték. Salamon a szintén kiskorú IV. Henrikkel az országba jött és Fejérvárott 2-dszor is megkoronáztatott; de a hgektől az ország $\frac{1}{3}$ -át megtagadván, ezek rokonuk, Boleszláv lengyel fejdelem seregével jöttek az országba, kikhez a tiszavidéki magyarság is csatlakozott. Salamon gondnokaival Mosonyba menekült.

1065.

Jan. 20. A Dezső győri püspök létesítette béke szerint a herczegek elnyerték az ország $\frac{1}{3}$ -át. Gyejcsa husvétkor

Ápril 11. Pécssett a székesegyházban S. fejére tette a koronát.

1066.

A hercegek sógoruknak és szövetségeseöknek, Zvonimirnak, a karantánok által elfoglalt birtokrészét visszaszerezték.

1069.

A rabszolgákkal kereskedő és Trencsén vidékét pusztító cseheket kiűzván, rajtok otthon boszút álltak.

1070.

Az Erdélyen át a Nyírségre tört besenyők felett visszatérőkben a Cserhalmon nagy diadalt arattak, hol László herezeg vitézsége és lovagiasága által tűnt ki.

„Fancsika nevű kém, Újvárból, tudósította a királyt és hercegeket, hogy a kúnok (besenyők) serege közelget. A király és a hg. éjjel a kúnokhoz közel szálltak meg. Pénteken hajnalhasadtakor fölkelvén, mindnyájan az Úr vacsorájának vételével erősítették magokat, s hadi rendben vonultak a pogányok ellen. Mit midőn a pogányhad vezére Ozul meglátott, ki a kúnok fejedelme Gyula szolgálja volt, minthogy kevélységében igen felfuvalkodott s magára igen sokat tartott, így szólt embereihez: menjenek az ifjak a gyenge magyarokra s mintegy játék gyanánt vívjanak meg velök. S a pogányok a magyarok ellen vonúlván, meglátták retentő hadaikat, és rögtön jelentést tőnek Ozulnak, ki a kúnok seregét egybegyűjtván, sietséggel egy igen magas hegy tetejére vonta magát, melyre igen nehéz volt fölmenni, s melyet a lakosok Kerlésnek (Cserhalomnak) hívtak. A magyarok hadserege azon hegy tövében gyűlt össze. Salamon kir. katonái mind patyolatzászlót hordtak. A pogányok a hegy tetején voltak felállítva, kik közül a bátrabb íjászok a meredek hegy közepéig alászálltak, hogy a magyarokat a hegy megmászásától visszariaszák. Azért is sűrűn omló nyilaik sebes, záporával kezdenek a király és hgek hadai ellen dühöngeni. Azonban némely derék magyar vitézek rájuk rohantak ez íjászokra, s közülök többet leöltek a hegy oldalán, s igen kevesen mászhattak fel nagy bajjal társaikhoz, lovaikat kézíjaikkal verve kényszerítvén. Salamon kir. elszánt lelkesedésé-

nek vakmerőségétől elragadtatva a legnehezebb hágón csaknem mászva nyomult fel csapatával a pogányokhoz, kik rá sűrű nyilzapot szórtak. Gyejcsa hg. pedig, minthogy mindig óvatos volt, a menedékesebb hágón nyomulva fel, nyilazva rohant a kúnokra. László hg. a pogányok közül 4-et ölt meg a legelső rohamban, s az 5-iktől nyíllal súlyos sebet kapott. Azután ugyanezt azon helyen megölte, s később sebéből hamar meggyógyult. A magyarok által szorongatott pogányok nyomorútan megfutottak, s a magyarok minél sebesebben üzvének őket, éles és szomjas kardjaikat a kúnok vérével itatták; ugyanis, a kúnok ujdont borotvált fejüket kardjaikkal mint a nyers tököt úgy aprították. Látott azután László hg. egy pogányt, ki lóháton vitt egy szép magyar leányt. László azt vélte, hogy az a váradi püspök leánya, s noha súlyosan meg volt sebesülve, mégis sebes nyargalvást üzte lovával; de minthogy annyira el nem érhetette, hogy leszúrhasa lándsájával, kiáltott a leánynak: „szép hugom! fogd övén a kúnt s vesd magad a földre,“ mit az meg is tön. Most hosszabb párviadal kezdődött, melyben a hölgy segélyére volt megmentőjének, inát metszvének el a kúnoknak, s midőn ezt László üstökén ragadta, a hölgy fejét szelte le. A király és a dicsőséges hgek, miután a pogányokat majd mind leölték s a keresztényeket a fogságból megszabadították, egész Magyarország szerencsés hadseregével együtt győzelmés diadallal örvendezve hazatértek.“

1072.

A Magyarország alvidékét fosztogató besenyőket Nikétasz. Nándorfejérvár parancsnoka segítvén, a magyarok e várat 2 havi ostrom után elfoglalták. Nikétasz magát a vár elfoglalásakor Gyejcsa nagylelkűségére bízván, ebből újabb meghasonlás támadt a király és rokonai közt, melynek főszítója a kir. tanácsosa, Vid bácsi főispán volt.

1073.

Salamon IV. Henriktől kért segítséget, Gyejcsa pedig a Nyírségben fegyverkezett és testvéreit a rokonokhoz Lengyel- s Morvaországba küldötte segítségért. De az országnagyok ismét békét eszközöltek, mely azonban vajmi hamar a túzok kölcsönös hazabocsátásával felbomlott.

1074.

Salamon, miután hozzá a karantán hg: fegyvereseivel megérkezett, a többi német haderőt be nem várva

Febr. 26. Gyejcsát, Vid tanácsára, a Tiszán túl megtámadta 36 zászlóaljjal, hol Gy., kinek csak 4 zászlóalja volt s ezek vezérei is árulókká lettek, vereséget szenvedett. Gy. Tokajnál átkelt a Tiszán és Vácznál találkozott a morvakkal és felvidéki magyarokkal érkező Lászlóval. A döntő csata Mogyoródnál martiusban vívott, hol S. tanácsosai Vid és Erneyei elestek, s melyből a király maga is alig menekülhetett Mosony vidékére, a csatával együtt koronáját is elvesztvén.

„A király átkelt a befagyott Tiszán Tokajnál és Péter fia udvarában szállt meg, s ott hallá, hogy Gyejcsa találkozott László és Otto hgekkal, és a hozzájövő harcosok nagy sokaságával. S az átkozott Vid ezen szavakkal sürgette a királyt: „Minap seregét összetörtük, az előkelőket leöltük, s most a szolgálkat hívta, s az aratókat szedte össze. Azért nem kell kételkednünk, hogy egy pillanat alatt felfaljuk őket. A cseh csapatokat én a bácsiakkal rögtön halálos veszélybe döntöm. S a mint ezt Ernei hallotta, ki mindig a békét óhajtá, sírt; s midőn Salamon sírni látta, mondá: Ernei ispán, úgy tetszik, hogy te a herceg híve vagy, s csak tettetésből maradsz mellettem. Kinek Ernei válaszóla: Nem úgy uram, hanem nem akarnám, hogy atyádfiaival harcolj, s a vitézek egymást öldököljék, a fiú apját, vagy az apa fiát. Azután Vid ispánnak mondá Ernei: Te biztatod az urat, hogy harcoljon atyjafiaival, s azt mondod, hogy kaszásokat és villásokat szedett össze. Meglásd, hogy a mit 1000 kaszás vág, 10,000 villás fel nem tudja majd gyűjteni. Nekünk illő meghalnunk a királyért, de jobb volna helyesebb tanácsot követnünk. A király tehát Vid szavaiba bizva, seregével sietve előnyomult, és szerdán (mart. 20?) a Rákoson megszállott. Gyejcsa, László és Otto hercegek pedig Vácz körül szállottak meg. Ott akkor nagy erdő volt s abban csak egy Vácz nevű remete lakott, kinek nevééről nevezte el Gyejcsa hg. azt a várost, melyet később ott épített. Megindíták aztán a tábort, és megszállottak Czinkota helységénél. Egy Mo-

nyoród nevű hegy feküdt a két sereg közt, s csütörtökre viradóra meg akartak ütközni, de igen sűrű sötét köd ereszkedvén, akadályozta őket. Következő éjjel paripáikat kantárszáron tartva, várták a nap keltét. A hgek jókor reggel elrendezték csapataikat, s a mint László fegyvert öltött, a földre borula és fogadást tön sz. Mártonnak, hogy ha az Úr neki győzelmet ad, azon helyen egyházat épít sz. Márton tiszteletére. Mi úgyis történt. Lászlót a bihari dandár közepében balra, s Ottót jobbra állították, Gyejcsát pedig a nyitrai dandárban a középbe helyezték; ezen kívül mindkét szárnyon háromszor három dandárt állítottak fel, mindegyiket 4—4 sorjával. Midőn a király a hegyről alászállt, mondá Ernei Vid ispánnak: „Csoda, ha ezek a hadak előlünk elfutnak, akkor nem hagyták volna hátok mögött a Dunát, hanem úgy vélem, azt tették föl magokban, hogy győznek vagy meghalnak.“ László hg., hogy embereit buzdítsa, lóháton körben nyargalt a sereg előtt. Azután, hogy Salamont megtéveszsze, zászlót cserélt Gyejcsával, mert őrizni törekedett bátyját, Gyejcsát, Salamon támadásától. Vid ispánt és a bácsiakat a csehek az első csapásra leverték; László vitézei pedig Salamonnak dandárait kardjaik rettentő suhogásával dönték halálba; de Gyejcsa vitézei is oszto-gatták nekik a szörnyű halál poharát. Salamon király csaknem minden embere elveszvén, elszaladt, és Szigetfőnél a Dunán átkel-vén, (Bátor) Apossal Mosonyba jutott anyjához és nejehez; a hgek serege őt és embereit reggeltől estig üldözték. Az említett ütkö-zetben Magyarország katonaságának nagyobb része odaveszett. S László hg., minthogy mindig különösen kegyes volt, annyi ezer halottat látva, noha ellenségei voltak az elesettek, mégis érettök egész belsejében megindult, és keservesen siratta őket. És a mint sóhajtozva járkált a holttestek között, meglátván Ernei ispán testét, azonnal leugrott lováról, őt megölelé és sírva mondá: „Ernei ispán, békebarát, úgy sajnállak, mint atyámfiát, mert szíved és tanácsod teljes volt békével;“ kit is tulajdon kezével fölemelvén, megcsókolt, s megparancsolta vitézeinek, hogy Bácsön tisztessé-gesen eltemessék. Meglátta azután László Vid tetemét is, és mondá: „Sajnálkozom halálodon, bár nekünk mindig ellenségünk voltál, bár éltél, megtértél és köztünk a békét megerősítetted

volna. Most látom, hogy szíved, mely hűségre áhítozott, lándsával átdöfve hever a porban, és fejed, mely koronára vágyott, karddal szét van hasítva. De megparancsolá, hogy őt is temessék el. Midőn Salamon Mosonyba érkezett, anyja, mint egyetlen fiát, megsiratta és dorgálta, mondván: „Kedves fiam, nem intettelek-e, hogy elég neked Magyarország koronája, s add a hercegséget atyádfiainak? Most már Vid nem lehet herceg, s téged sem koronáznak meg többé.“ Minek hallatára a király megharagudván, anyját arczúl akarta ütni, de neje megfogta kezét. Salamon azon éjjel Pozsonyba vonta magát.“

Mart. 17. VII. Gergely pápa Gyejcsának korábbi kérelmére pártfogást ígért; később pedig Salamont, mivel IV. Henriknek hűbérül merte az országot felajánlani, megfeddette. IV. Henrik bejött ugyan S. segítségére, de sergében éhség és betegségek pusztítván, a Vág vidékéről kudarcot vallva visszatért.

Oct. 28. Salamon kérelmére következő választ nyert VII. Gergelytől: „Gondatlan viselkedéssel sz. Pétert igen megbántottad; mert tudhatod, hogy Magyarország a romai szentegyház tulajdona, melyet István király minden joga és hatalmával sz. Péternek adott; te pedig Péter országát a német királytól hűbérül fogadtad; s azért csak úgy reménylheted jóakaratomkat, ha országodat apostoli adománynak ismered el.“

I. Gyejcsa király. 1075—1077. april 25.

1075.

Mart. 23. VII. Gergely e napon még azt írta Gyejcsának: „Magyarországnak is saját szabadsága állapotában kell maradnia. Salamont Isten ítélete gátolta meg az uralomban.“ Gyejcsa királyt koronáztatott.

April. 14. VII. G. már reményét fejezte ki, hogy Gyejcsát Salamonnal kibékíti. Egyébiránt az ország sz. Péteré, s az Isten az ország hatalmát Gyejcsára szállította.

Gyejcsa Váczon és Budán templomot alapított, a garanmelleki Szent-Benedeken pedig benczés apátságot.

1076.

László hg. Pozsony falai közé szorítá Salamont.

Dec. 25. Gyejcsa a karácsonyi ünnepeket, az atyja által alapított benczés apátságban Szegszárdon töltötte, hol Dezső püspök egyházi beszédére késznek nyilatkozott Salamonnak átengedni a királyságot.

1077.

Míg a követek a 2 fél közt járkáltak, Gyejcsa

April. 25. meghalt és Váczon eltemettetett. I. Gyejcsa neje Synadene volt, Nicephorus Botoniates keleti cs. nővérének leánya, kivel nemzette Kálmánt és Álmost.

Az ország nemessége Lászlót közakarattal választá királynak.

Szent László király. 1077—1095. jul. 29.

1077.

Jun. 9. VII. Gergely pápa e napon az esztergomi érsekhez intézett levelében Lászlót már királynak czímezte. „Intünk — így szól az érsekhöz — hogy a királyt, ki köztetek választatott, püspöktársaiddal és az ország főbbjeivel szólítsd meg, tanácsolván neki, hogy világosabban fejezze ki követei által akarátát, s az apost. szék iránt köteles buzgalmát. Így fog azután történni, hogy mi Isten és sz. Péter apostol tiszteletére, neki kegyelmesen válaszoljunk, és őt a maga s az egész ország hasznára pártoljuk.“

1079.

Mart. 21. VII. G. tudtára adta L. királynak, hogy ő a legjobb királyok nyomdokait követi, mert kész sz. Péter szolgálatjára, mint azzal egy vallásos fejedelem tartozik, s a pápa iránti engedelmességre, mint egy szabad férfiúhoz illik. A Szerémségnek magyar felsőbbség alatt állott Száván túli része a görög birodalomhoz kapcsolatott.

1080.

László a Szerémséget több más várossal visszafoglalta. Unokaöccsét, a VII. G. által kiközösített II. Boleszláv lengyel királyt, vendégszeretőleg fogadta.

1081.

II. Boleszláv Magyarországon mint tébolyodott vagy öngyilkos meghalt.

Salamon, miután az országnagyok ellenezték, hogy Lászlóval az ország felett osztozkodják, a királylyal kibékült. Az egyezmény szerint megtarthatta a királyi címet, és illő jövedelmeket nyert.

László, II. Boleszláv fia, Miczisláv, érdekében közbenjárt a lengyeleknél.

1082.

Salamon fondorkodott László kir. élete ellen, miért is a visegrádi várba záratott.

Ápril. 29. László kir. a veszprémi püspökség alapítványát további adománnyal bővítette.

1083.

Aug. 20. A Romában szentnek canonizált István király teteme e napon Székesfejérvárott nagy ünnepélylyel fölvetetett, mely alkalmal Salamon is kibocsáttatott a fogságból.

A szintén canonizált Imre herczeg és Gellért csanádi püspök tetemei is ez évben vétettek föl.

1084.

Salamon nejéhez Zsófiához Regensburgba vette magát, de itt csak rövid ideig tartózkodott, mert koronájával neje szeretetét is elvesztette.

1085.

Salamon a moldvai besenyők vezéréhez Köteszkehez ment, kinek megesküvék, hogy Erdélyt örökül átadja neki és leányát nőül veszi, ha segítségére jön László ellen.

1086.

Köteszk nagy besenyő haddal Magyarországba ütvén, Ung és Borsva vármegyéig nyomult, de László kir. által derekasan megveretve az országból kiűzetett.

1087.

Salamon a Macedonia szélén lakó besenyők vezérével, Czelgövel, a keleti birodalmat támadta meg, de a Kule vidékén szenvedett nagy vereség után eltűnt. Sorsát ezentúl sűrű homály borította.

László követei által Speyerben a német birodalmi fejdeknek tudtára adatta, hogy kész IV. Henrik cs. ellen 20,000 fegyveres lovast küldeni.

1088.

A hazai évlapok szerint a német birodalmi rk., Hermann ellenkirály halála után László királyt választották volna fejdekké, de ő e méltóságot el nem fogadta.

1090.

Maj. László kir. neje, Etelka, I. Berthold sváb hg. leánya, meghalt. E házasságból született Piroska (a görögöknél Iréne) Comnenus János görög császár neje.

1091.

Zvonimir Demeter horvát királynak 1089-ben történt halála után a királyi szék megürülvén, neje a magyar Ilona és egy horvát országnagy meghívása következtében László Horvátországba vonult hadseregével, ott a pártoskodókat megszalasztotta, s a tartománynak a Szávától a havasokig terjedő részét (a földközi részt) elfoglalta. Midőn a tenger mellék ellen készült, vette hírül a besenyők betörését az országba.

Dec. 20. László visszatértekor Horvátországból Sümegen a zala-vári apátság alapítványlevelét erősítette meg.

László négyszeg-kövekből építette Pozsonyban sz. Márton templomát.

1092.

A kúnoknak (besenyőknek) a mult évben kezdett rablóhadjáratát ekkép közlik a hazai évlapok: „Kapolcs nevű kún, Karoly fia, nagy sereggel jött Magyarországot meghódítani, s miután Erdélyt kirablá és elpusztítá, Bihar alá ment. Az Érmelléken néhány napi időzés után Tokajnál átkelt a Tiszán és seregét 3 csapatra osztá, 2-öt a homok felé küldött pusztítani, egyet pedig a Tisza mellékén bocsátott el hadakozni. Miután temérdek zsákmánynyal Becsejhez érkeztek, hazatérésre határozták el magokat. A nemesek nejeit és fiait is magokkal vitték a fogságba. A király hadaival Tótországbán volt. S a mint mindezt híréül adták, vitézeivel sebesen nyargalt a besenyők után, s midőn őket a Temes folyónál utólérte, azt mondá vitézeinek: jobb nekem veletek meghalni, mint nejeiteket és fiaitokat rabságban látni. Ezt mondva vörös zászlójával rontott a kúnok táborára, s miután megtörte őket, így kiáltozott vitézeinek: ne öljük meg azon embereket, hanem fogjuk el, s ha megtérnek, éljenek. Kapolcs és a java elesett, a többiek pedig igen sokan fogságba estek. (Jászok. Jászság.)

Máj. 21. László király elnöklete alatt Szabolcs városban országgyűlést tartott, hol 43 fejezetből álló törvénykönyv alkottatott. — A 2-ik törvénykönyvet, mely 16 fejezetet tartalmaz, az ország főemberei a szent hegyen (Pannonhalmán?) gyűlést tartva szerzeték. — A 30 fejezetet magában foglaló 3-ik törvénykönyvnek nincs kelethelye és ideje.

„Meghallván a kúnok nagy vereségöket (a minapi csatából megmenekült Eszembőtől) összeesküdve nagy fogadást tőnek, hogy Kapolcs halálát megtorlandják, követeket küldének a királyhoz, s követelék, bocsássa el a foglyokat. Kevély és gyalázó szavakkal csúfolták a királyt, s kitézték a napot, melyen Magyarországba törnek. És midőn a király ezt hallotta, elmosolyodott, és azon napnál, melyet Magyarországba jövetelökre kitéztek, hamarabb eléjük lovagolt, s egy szombaton jókor reggel megtámadta a kúnokat a Duna mellett. S az első támadásban leszúrta a király a kúnok vezérét, Ákost. Összetörte az Úr a kúnokat a magyarok színe előtt, és a király győzelmesen tért vissza.“

Jun. 26. Az egyik német krónikairó szerint e nap nagy földrengés volt Magyarorszáiban, hol városok dőlték romba. A másik pedig hír után indulva a romboló természeti tünetekbe csodát is vegyít. Szerinte: nagy földrengés pusztított, hegy omlott a Dunába s az medrét megváltoztatta, más felé új hegy emelkedett, nagy tó keletkezett, a Tiszában 3 napon át vér folyt.

1093.

April 17. László király husvét vasárnapján Pécssett István ottani püspöknek Dezső kalocsai püspök ellen a Szerémségben levő birtokra nézve támasztott határperét elintézte.

A honi hagyomány szerint I. László király a besenyők felett szerzett diadal után nagy hadjáratot tartott volna észak-nyugaton. „A dicső király Oroszországra rontott, mert a kúnok az ő tanácsukra jöttek Magyarorszáiba. S midőn látták a ruthének, hogy keményen szorongattatnak, húséget ígértek a királynak mindenben, ki szívesen fogadta őket. Azután Lengyelországban tartott győzelmes hadjáratot, Krakót 3 hóig ostromoltatta és feladás által el is foglalta, s miután itt kívánsága szerint békét kötött, Csehorszáiból sok foglyot hozatott Magyarorszáiba.“

1095.

Mart. 1. A nyugoti fejedelmek a piacenzai egyházi gyűlésen László királyt választották volna a sz. sírhoz intézendő kereszt-had fővezérévé.

25. László husvétkor Bodrogon elfogadta a nyugoti fejedelmek követainek ajánlatát.

Jul. 29. A király sógora Otto fiának érdekében hadsereggel indult II. Bretiszláv cseh herceg ellen. Ekkor a hazai hagyomány szerint „a királylyal vele voltak unokaöcscsei, Gyejesa kir. fiai, Kálmán és Álmos, és megjövendölte a király Kálmánról, hogy vért fog ontani. Egri püspökké akarta őt tenni, de Kálmán azon éjjel Márk, Ugra és mások kíséretében Lengyelorszáiba szökött. Midőn László király Csehország széléhez érkezett, súlyos betegségbe esett, s összehívan országnagyait, követekül küldé Kálmánhoz Marczel prépostot és Péter ispánt, hogy jöjjön vissza

Magyarországba. László király úgy rendelkezett, hogy utána Álmos uralkodjék, ki őszinte jószívúséggel megbecsülte bátyját, az ország koronáját eléje vitte, mint a kit látszott az elsőszülöttség jogánál fogva illetni. László király halála vasárnap, jul. 29. következett be, és Váradon a maga monostorában temettetett el.“

Leányát Piroskát, a görögöknél Irénét, Kinnamosz byzanti író így jellemzi: „János cs. Irénét, László leányát, vette hitvesül, ki igen okos és a legerénydűsabb nő volt. A mit csak férjétől a császártól és a császárságból kapott, sem fiaira osztályúl nem hagyta, sem piperében pazarlásra és fényüzésre nem vesztegette, hanem egész élete folytán át jót téve a szükölködőknek osztogatta. Állított a fővárosban a mindenek Urának nevére egy monostort is, mely díszre és nagyságra a legkitünőbbek egyike. Ilyen volt ezen császárnő.“

Kálmán király. 1095. jul. 30—1114. febr. 3.

1095.

Kálmán, kit Könyves Kálmán-nak hívtak, mert könyvei voltak, melyekben mint püspök olvasott a maga óráin, Lengyelországból sietve hazatért és megkoronáztatott, Álmosnak a hercegséget engedvén át. A hagyomány följegyzője Álmosnak és maradékainak kedvezvén, rút rajzot ad Kálmánról. E szerint a király testi mivoltára nézve utálatos, de álnok és könnyen tanuló, borzas, szőrös, bandsal, púpos, santa és selyp volt.

A hatalmat magához ragadó Péter főurat Horvátországban a Gozd nevű hegyek közt legyőzte és megölette, „a honnan azon hegyeket magyarul Pétör-gozdjának nevezték“. Kálmán a telet Horvátországban töltötte.

1096.

Kálmán Velenczével szövetségbe a normannoktól Belgrádot a tengernél (Ózárát) elfoglalta. A király hadserege velencei hajókon átkelt Apuliába és ott Brindisit és Monopolit hatalmába ejtette, de onnan hadát, 3-havi ott tartózkodás után, visszahívta.

Május. A kereszteshadak átvonulásának kezdete hazánkon. 1) Gauthier Walthernek 15,000 gyalog és 8000 lovasból álló csapatában jobbára francziák voltak. Zimonynál 16 kicsapongónak fegyverei a várfalra függesztettek. — 2) Amiensi Péter remete 40,000 főből álló hadat vezetett. Ez megpillantván Zimony falain az elkobzott fegyvereket, a várat ostrommal bevette és 4000 lakost felkonczott. — 3) Volkmar 12,000 emberrel Szászországból Prágának vette útját, a zsidók ellen erőszakoskodván. Ez Nyitránál a nép által veretett szét. — 4) Göttschalk pap 15,000-nyi haddal jelent meg. E hadat, mivel rabolt s egy ifjút nyársba huzott, Kálmán király Óvárnál szétkergette.

Június. Az 5. Emico rajnamelléki gróf a. 200,000-el vonult be. Ez Óvárt kiostromolta ugyan, de Mosonynál Kálmán által nagy részt megsemmisítettett.

Sept. 20. után a 6-ik, a jól fegyelmezett, melynek létszáma 100,000-re mehetett, Bouillon Gottfried lothringeni hg. alatt a királylyal kötött egyezmény szerint jó rendben vonult át.

Kálmán ismételt követségek által Buzillát, Roger sicíliai hg. leányát, magának eljegyezte.

1097.

A magyar kir. jogához tartozó Belgrád (Ózára) parancsnoka, Vinkúr, 5000 lovassal kísért a királyi arát Székesfejérvárra.

Május. Kálmán menyegzője Buzillával, miután az ara hitbére a rk. előtt nyilvánosan megállapítottott, Székesfejérvárott nagy ünnepélylyel megtartatott.

1099.

A király szövetségbe Szvatopolk kievi nagyfejdelemmel, Volodar przemislei fejdelem ellen harczolt, de a hasonnevű városnál seregének felét, 4000 embert, elvesztvén, maga is alig menekült meg.

A hazai hagyomány szerint „a király Oroszországot támadta meg, s Lanka ruthén hgasszony eléje ment a királynak, s lábaihoz borúlva könnyek közt esedezett, ne vesztené el azt a nemzetet, s

midőn a királyt, ki rá sem hallgatott, sürgető könyörgéssel zaklatná, a király megrugdosta és ellökte magától, mondván: nem illik a királyi fölségnek asszonyi síránkozásra magát csúffá tenni. Ezután igen sok kún jött Mirkoddal a ruthének segítségére, kik éjjel a király táborát kegyetlenül szétverve, tönkre tették; Magyarország nemesei azonban a királyt körülvevék, és a királynak megvívhatatlan kőfal gyanánt szolgáltak. A kúnok Őzem ispánt az Almási nemzetségből, vitéz és elszánt férfiút, üzőbe vevén, megölték, valamint Koppány és Lőrincz püspököket is és sok más vitéz bajnokokat. Gyula ispán a lábán vett sebében Magyarországbán halt el. A király kincset, s mindazokat, kik el nem szaladhattak, a kúnok elragadják. Oly romlás volt ott, hogy ritkán voltak a magyarok oly romlásban; a kik pedig az erdőkben megmenekültek, az éhségtől elkényszeredve, csizmáik talpát is megsütötték és megették. (?) Annyi veszedelem esett ott, a mi nincs megírva, hogy ki sem lehet mondani.“

Kálmán hazatérte után II. Bretiszláv cseh hggel az ország szélén találkozáva szövetséget kötött.

1100.

Kálmán király korában ily kifejezéssel „úgy tetszett a királynak és a közgyűlésnek“ törvények is alkottattak, még pedig magyar nyelven, melyeket Seraphin eszt. érseknek udv. papja Albrik fordított latinra. Az egyik törvénykönyv a törvénytár példányának előszava szerint Vencsellőn Szabolcsmegyében, a XV. századi példány szerint pedig Tarczalon Zemplénmegyében alkottatott és 84 fejezetből áll. E törvénynek nincs keletideje; az újabbkoriak azt hozzávetőleg az 1100-ik évre határozták. — A törvénytárban van Kálmánnak 15 fejezetből álló 2-ik törvénykönyve is, de kelet helye és ideje nélkül. Ezt újabb kiadók XV. századi codexből ily cím alatt bocsátották közre: „Kálmán király törvénye, melyet az országban tartózkodó zsidóknak adott“. Ez 7 pontból áll, mi a törvénytári példány 3 fejezetének felel meg.

1101.

Buzilla ikreket szült, László és István hgeket.

Vilmos poitou gr. stb. vezérlete alatt 160,000-nyi kereszt-had vonult át Magyarországon.

1102.

Kálmán hadsereggel volt Horvát- és Dalmátországban, melyről s ottani koronáztatásáról így szólnak az emlékek. Tamás spalatói főesperes szerint: „Kálmán föltette magában, hogy az egész földet a dalmát tengerig uralmának járma alá veti. Jött tehát nagy fegyveres készülékekkel és megnyerte Sclavonia hátralevő részét, mely László által elmellőztetett. Jött a tengerig, hogy a tengeri városokat is elfoglalja. A spalatóiak letették az esküt, hogy Kálmán királynak és utódainak s Magyarországnak minden időben alávetettek és hívek fognak maradni. Azután Trauba és végre Zarába érkezett.“ Továbbá Kálmán kir. okmánya, melynél fogva a sz. Mária menybemeneteléről nevezett zárai apáczák jogait megerősítette, így hangzik: „Urunk megtestesülésének 1102. évében, én Kálmán, Isten kegyelméből Magyarország, Horvát- és Dalmátország királya, érett tanácskozást tartván, miután megkoronázattam a tengerfeletti Belgrádban, a királyi városban.“ Kálmán e tartományok kormányát Ugra bánra bízta, Álmos hgnek pedig az ország tiszántúli részét adta vezérségül.

1103.

Kálmán ez év első felét a kapcsolt részekben töltötte, benyomult Bosniába s fegyvereit a Narentáig vitte.

Jun. 15. Kálmán kir. újabb hódításáról a spalatói érsekség kiáltásait e napon megerősítő okmánya is bizonyosságot tesz, melyben magát Ráma királyának czímezi: „K. I. kegyelméből Magyarország, Dalmatia, Croatia és Ráma királya“.

Álmos 1-ső lázadása Kálmán ellen. „Némely gonoszok elkezdék őket egymás előtt vádolni. Mindketten fiatalok és hevesek levén, sereget gyűjtöttek. A király seregével Várkonyba ment, a hg. is annak közelébe szállott, a Tisza pedig köztök volt. De a

hű magyarok fegyverszünetet kértek, és a mint egymással értekeztek, így szólának: Miért harcolunk mi, harcoljanak ők ketten, s a melyik erősebb leend, azt tartsuk urunknak. S midőn ezt megmondták a királynak és a hgnek, akaratjuk ellen is nyugton maradtak.“

1104.

Aug. 11. Kálmán egybekelt Predzlavával, Szvatopolk kievi nagyfejedelem leányával, „kit — a hagyomány szerint — házasságtörés bűnén kapván, elbocsátott, de nem erőszakos meggondolatlanságból; mert tudta, hogy meg van írva: a kit az Isten egybekötött, ember el ne válaszsza, t. i. törvényen kívül és ok nélkül. Azért is nem maga vált el tőle, hanem a törvény választotta el attól, a kit bűne vádolt, vétke kárhozatott s gonoszsága letiport. Visszaküldé tehát a király országába, ki is házasságtörésből Borics nevű fiút szült“. A következő évben

1105.

Kálmán ismét Dalmatiában volt hadával, hol a fellázadt Zárát János traui püsp. hódolatra birta. A király ezután a város kiváltságait megerősítette. Sergius ispán Veglia, Cherso és Segnia szigeteket, és ismételt kísérlet után Arbét is elfoglalta. K. a dalmátiai nemességgel és a városok küldötteivel gyűlést tartott, hol az ország szabadságait ő és magyar országnagyai esküvel erősítették meg.

1106.

Álmos 2-ik lázadási kísérlete. A hg. az év végén Passauban V. Henrik rom. királytól kért segílyt K. ellen. A hg. jól fogadtott ugyan, de ezúttal üres kézzel bocsáttatott el.

1107.

Álmos 3-ik lázadása. „A hg. Passauból visszatérvén, Lengyelországba szaladt, s a lengyelek és magyarok segílyével Újvárt elfoglalta. A király ezt meghallván, szintén megszállá a várat. A hg. másnap lóra kapva a király táborába nyargalt, s a király lábaihoz borulván, mindenki hallatára bűnösnek vallotta magát. S a király — — — a hgnek megbocsátott; sőt a hg. közbenjárására azon magyarokról is levette a neheztelést, kik a várban voltak.“

Álmos 4-ik merénye a király ellen. „A hg. az általa alapított demesi monostor fölszentelésére meghívta a királyt, ki meg is jelent. De az udvariak vádolták a hget, hogy lest vetett, hogy a királyt megölje, mit talán meg is tesz, ha a királyt barátjai nagyon vigyázva nem őrzik. A király el akarta őt fogatni, de a püspökök és más főemberek tudván, hogy nem igaz, a mit a hgre ellenségei ráfogtak, kibékítették őket eskü alatt. A király békével bocsátá a hget a Bakonyba vadászni, ki azonban Passaubament, a német király segítségeért esedezni.“

K. Ófaluban szövetségre lépett III. Boleszláv lengyel királlyal Álmos hg. pártolói V. Henrik rom. kir. és ennek szövetségese Szvatopluk cseh fejdelem ellen.

1108.

Kálmán azért ment ismét Dalmatiába, mert tudtára jutott hogy Velence a görög császártól hadsereget kért a tartomány visszafoglalására.

Máj. 25. Kálmán e napon adta Traunak azon kiváltságlevelet, melynél fogva ő a középkori municipalis szabadság alkotójának tartatik. Ennek főbb pontjai így hangzanak: 1) Adót nekem ne fizessetek. 2) A püspököt és ispánt szabadon válaszszátok. 3) Régi törvényeitekkel éljete. 4) Csak az idegenek által fizetett vámpénz $\frac{2}{3}$ legyen a királyé. 5) Magyar vagy külföldi várostokban engedelmetek nélkül ne lakhassék, stb.

Sept. Álmos 5-ik merénye a király ellen. — Kálmán hazasiertet Dalmatiából, mert Álmos újabb kérelmére V. Henrik beütött az országba és Pozsonyt ostromolta; Szvatopluk pedig Trencsén és a Vág vidékét pusztította. Ezt K. szövetségese, a lengyel király Prágáig nyomulva szorítá a visszatérésre, amaz pedig Kálmánnal találkozáván, őt Á. hggel kibékítette s kitakarodott. A csehek ellen küldött magyar hadat Szvatopluk Morvából visszanyomta, de midőn az erdőben a magyarokat üldöze,

Nov. 12. szemét kiszúrta és visszavonult.

1109.

Febr. Szvatopluk Nyitra várost és vidékét tüzzel-vassal pusztította.

K. I. Alexius cs.-hoz Konstantinápolyba követséget küldött, Velenczének Dalmatiára irányzott fondorkodásai meghiusítása végett. Talán e követséggel indult útra Álmos, hogy Jeruzsálembe zarándokoljon.

K. a veszprémvölgyi apáczáknak görög alapítványlevelét latinra fordítva megerősítette.

1111.

K. a magyar egyh. és vil. országnagyok kíséretében Dalmatiába ment, s ott a tartománynak főembereivel gyűlést tartva, Dalmatia egyházi jogviszonyait szabályozta, mint ez az arbei egyháznak adott kir. oklevélből kitetszik. A zavargó záraiakat majdnem a város felgyújtásával büntette.

1112.

Lőrincz érsek Esztergomban 10 püspökkel zsinatot tartott. Itt zsinati fejezetek alkottattak, melyeknek keletidejét ma már nem birjuk. Eddigelé kiadatott egy XII. századi codexből 68 fejezet; egy XIII. sz. codexből 16 fejezet, és egy XV-dikiből 2 fejezet. Kérdés, ezek mind ez évi zsinaton alkottattak-e?

Ez évben húnyt el Kálmán király N. fia. Így áll összes codexeinkben, kivéve a Csepregi-féjét, mely Miklóst (Nicolaus) ír. De ennek születéséről mit sem mondhatunk; ellenben azt tudjuk, hogy László nem élte túl atyját, Kálmánt.

1113.

Álmos 6-ik merénye Kálmán kir. ellen. A hg. tanácsosaival Urossal, Vatával és Pállal ismét tervet forralt K. élete ellen, s azért a király, kit ekkor súlyos fejfájásban olasz orvosa Draco gyógyított, attól tartván, hogy halála után Álmos és maradéka fog a kir. székre jutni, a hget, ennek kisedet fiát Bélát és a nevezett tanácsosokat megvakíttatni rendelte, mi azonnal végre is hajtattott; de azon parancsa, hogy a kis Béla férfiaságától is megfosztassék, teljesíttetlen maradt, „mert a vakító rettegett Istentől és az ország termékeltenségétől“. Hogy ezen rendelet kiadásánál és azon újabbnak keletkezésénél, hogy a demesi monostorban tartózkodó

Álmos megölessék, minek végrehajtását azonban az ottani szerzetesek meggátolták, a király súlyos betegségét felhasználó tanácsosok rút visszaélést gyakoroltak, azt mind Kálmán, mind II. Béla király kora eseményeiről szóló évlapjaink világosan bizonyítják. Az előbbieket szerint „tanácsot tartott a király az istentelen Márkkal Sima fiával, Achillessel Jákó fiával és más ispánokkal, kiknek tanácsára vakítottatta meg a hget, és anyja kebléből kivonszolt fiát“.

1114.

Febr. 3. Kálmán király halála. Eltemettetett Székesfehérvárott.

II. István király. 1114. febr. 4. — 1131. apríl.

1114.

Az előkelők a 13 éves Istvánt királylyá koronázták.

Aug. Velenceze Ordelafo Faledro hg. vezérlete alatt hajóhadat küldött Dalmatia elfoglalására. Arbe sziget sietett a velencei uralom alá, példáját követte Zára város, de az erődöt a magyar őrség megtartotta. Spalató erődjének magyar őrsége a magyar érzelmű Manasses érsekkel tervet készített a városnak a magyar őrség hatalmába kerítése végett, de az elárultatott s az őrség jobbra felkonczoltatott.

1115.

A horvát bán csekély serege szétveretvén, a zárai vár is feladatott, mire Trau, Sebenico, Belgrád (Ózára) stb. kisebb városok is Velenceze birtokába jutottak. A szigetek már előbb követték Arbe példáját.

1116.

Az erősítést nyert magyarok Zára falai alatt öldöklő csatában, melyben Faledro is elesett, diadalt arattak. Erre Spalato és Trau ismét magyar felsőség alá állottak; Velenczének kiküldött követei pedig 5 évi fegyvernugvást kötöttek, melyszerint csak Zára és a szigetek hagyattak Velenceze birtokában.

Máj. 13. Találkozás rendeztetett István kir. és I. Vladisláv cseh

fejdelem közt az ország határszélén. Ekkor Solt, „ki gazságáért Magyarországból kiüzetett,“ azt sugdosta a fejedelmeknek, hogy egyik a másikat el akarja fogni. Az így okozott meghasonlás a fegyveres kiséret ismételt összeütközésével végződött.

1117—1118.

II. István ez években, nem tudni mi okból, Ausztriát pusztította.

1119.

II. Leopold osztrák határgróf a cseh hg. társaságában Vasvármegyét dúlta és Vasvárt felgyújtotta.

1120.

Borivoi cseh hg. öcsse Vladiszláv által elüzetvén, István kir. udvarába menekült, hol több év mulva bekövetkezett haláláig tartózkodott.

1121.

„I. törvényes nőt nem akart venni, hanem ágyasokkal élt; miért is a zászlós urak és előkelők sajnálván az ország pusztulását és a király magtalanságát, hoztak neki nőt,“ Etelkát, Henrik stefaningi tartománygrófnak és Leopold osztrák örgróf nővérének leányát.

1122.

A görögök által Bulgariában megvert besenyők Tatár nevű vezérökkel telephelyeket kértek és István által befogadtattak. „Mondjunk neki, a kik magyarok vagyunk, hazafiui hálát érette.“

1123.

Vladiszláv cseh hg. másik testvérét Szobieszlávot is száműzván, ennek hitvese Etelka Magyarországra menekült, hol őt István szivesen látta, pedig Álmos hg. leánya volt.

1124.

Jul. II. I. a spalatóiaknak és trauiaknak atyja által adott híres kiváltságait megerősítette.

A király a Garan melletti sz.-benedeki apátságnak 1075-ben kelt alapítványlevelét megerősítette, ez okmányban 2-ik I. Ma-

gyar-, Dalmát-, Horvátország, Galiczia, Bulgaria stb. királyának czímeztek, és 4-szer nevezi Gyejcsa királyt nagyatyjának. E szerint tehát Kálmán nem lehetett László kir. fia.

1125.

A Velence által felbujtott afrikai mórok kalóz hajókkal Traut meglepték, feldúlták és föléggették, úgy hogy a polgároknak Spalatóba kellett menekülniök, míg városukat fölépíthették.

1126.

István és I. Szobieszláv cseh fejdelem a határszélen találkoztak, egymást megajándékozták és szövetséget kötöttek.

1127.

Azon Volodár fiai, ki Kálmán felett diadalt nyert, Vladimir és Rotiszláv egymással viszálykodván, amaz segílyt kért Isvántól, ki egyelőre 3000 fegyverest küldött; később maga I. jelent meg a derékhaddal, s bevevén Przemislt, Kiev elé sietett, s itt „a magyaroknak megparancsolta, hogy vívják a várat, s azon nap szánják el magokat a sánczokat bevenni, vagy meghalni. De a magyar főurak tanácsot tartottak, és abban állapotok meg, hogy senki se vívja a várat; mert a király mindezt országnagyai tanácsa nélkül teszi; és a király tanácsában Kozma a Pázmány nemzetségből azt mondá a királynak: mi zászlós urak a várat nem fogjuk vívni, hanem Magyarországba visszamegyünk s magunknak királyt választunk, és ezt hirnökök által a táborban kikiáltatták s így a király is kényszerült hazatérni. István kir. ezután indulatos lelkével sok rosztat tett. Krisztina úrasszonyt megégettetete, s az emberekre lóganéjból tüzet rakatott s mellettök főzetett, s az emberek fenekébe nagy viaszgyertyákat csepegettetett. Álmos hg. kisebbik István kir. kegyetlensége miatt fele fejvesztéssel lakolt, s noha megvolt vakítva, mégis félvén, hogy I. megöletí, Görögországba futott.

1128.

II. István háboruba bonyolódott sógorával, Comnen János gör. császárral, lehet azért, mert Álmost szívesen fogadta. I. azt

hozta fel ürügyül, hogy a branizovaiak a magyar kereskedőket kifosztották. Az előcsapatok, melyekben 700 német zsoldos faltörő gépekkel működött, Branizovát és Belgrádot kiostromolták, azután Filippápolyig pusztítottak. A háboru 1-ső évi folyama alatt „Piroska üzenté Istvánnak, hogy férje szidalmazza a királyt, azt mondván, hogy Magyarország királya kegyetlen ember, és hogy őt, mivel ellenmondott, férje megverte.“ Ezután kölcsönös rágal-mazások következtek, I. vén asszonynak, banyának, ki mindig henyel, csúfolta a császárt; ez pedig azzal fenyegetőzött, hogy még azon évben férfiúságától fosztja meg a királyt.

1129.

A császár személyesen jelen volt a hadseregnél és vele genuai és perzsa katonák. István Egerben súlyos betegségben feküdvén, Stefelre bízta a háboru folytatását. A mieink, kik egy cseh dandárral erősödtek, Haramvárnál várták be a görögöket. Ezek a magyarok hajóit görög tüzzel felgyújtották, és Krassó vizénél nagy csapással sujtották I. hadát, hol Csíz ispán és más jó vitézek elestek. Álmosnak közbejött halála a békekötést előmozdította. — Míg a király Egerben betegen feküdt, Bors ispánt és Ivánt az árulók királylyá választották. Midőn azután meggyógyult, Ivánnak fejét veteté, Bors ispánt pedig számúzé, és végzést hozott, hogy maradékából soha senkit ne tartsanak méltónak a kir. udvarba lépni.

1130.

A két fejdelem követei Boroncs város melletti szigeten a békét megkötötték.

Az ország elhatározta, hogy a kir. halála után nagynénjének Zsófiának Saul nevű fia uralkodjék. Ekkor Pál püspök és Otmár ispán fölfedezték a királynak, hogy a holtnak hitt Béla még él. Ezen István nagyon megörült, és Szerbiából Uros nagyzsupán leányát Ilonát feleségül szerzé meg neki, és azt rendelte, hogy B. Tolnában éljen, és királyi évpénzt adott neki. Ilona Gyejcsa fiút szült István nagy örömére.

„István jobban szerette a kúnokat, mintsem illett volna. A király vérhasba esett, a gonoszságot megszokott kúnok pedig

dühöngöttek a magyarok ellen, kik halván, hogy a kir. halálán van, javaik ragadozóit, a kúnokat, leölték. A kúnok főnöke Tatár, panaszt tón a királynak, ki szerfölött szeretvén őket, mondá: ha felgyógyulok, minden megölt kúnért 10-et ölök meg. Ezzel kinyújtotta kezeit a kúnokra, kik nyakra-főre rohantak kezei csókolására, s ránehezedvén, a király visszaesett nyavalyájába.“

Dec. 27. 2-ik I. megadományozza Korost, ki őt egykor vadászaton a medve karmaiból megszabadította.

I. Várad mellett a premontreiek számára az első monostort alapítá.

1131.

Mart. 1. I. szerzetes ruhába öltözködött, s az országglásról úgy látszik e napon mondott le.

April. II. István halála; Váradon temettetett el.

II. (vak) Béla király 1131. april 28. — 1141. febr. 13.

1131.

April 28. II. Béla koronáztatása.

1132.

„Ilona királyné a királylyal és az országnagyokkal tanácsot tartván, közönséges országgyűlést tartott Áradnál. Az országgyűlés napján a mint a király az ország trónján ült, a királyné fiaival megjelent, és a király közelébe ülve mondá a néphez: Híveim! akarom hallani, miért fosztották meg szemeitől urunkat királyunkat, s kinek tanácsából történt ez? mondjátok meg, s rajtok ezen helyen boszút állván, adjatok számot rólok. E szóra az egész nép azon főurakra rohant, kiknek tanácsából a királyt megvakították, és közölök némelyeket megkötöztek, másokat megcsonkítottak, 68 gazembert pedig azon helyen megöltek, és maradékaikat, a férfiakat és nőket, azon nap rovásba foglalták; ezenkívül minden birtokuk a székesegyházaknak osztatott ki. És így Magyarországon valamennyi egyházi szabados falu kir. adománynak nevezetik.“

„Míthogy a magyarok mindig igazságtalanul háborognak, mint a sós tenger, követeik által hivogatták a fattyú Boricsot, jőjjön be, s az ő segítségökkel foglalja el az országot, azt híván, hogy ő Kálmán kir. fia. Borics ruthén és lengyel segítséget szerezvén, bejött azon vidékre, melyet Sajónak hívnak. A nemesek közül igen sokan Borics részére állottak. Azután Magyarország előkelőit meghívták, hogy értekezzenek a királylyal, s a király kérdé: tudják-e, hogy Borics fattyú, vagy Kálmán kir. fia? Az ország hívei azt felelték, hogy Borics fattyúgyermek és nem méltó az ország koronájára. A hűtlenek pedig magokban morogtak és ingadoztak. A király és tanácsosai elhatározták az árulókat azon helyen megölni. Zendülés támadt, s a mint Lampert ispánt a király mellől kihúzták, testvére egy székkal fejét kettéhasította; fiát Miklós ispánt ugyanott lefejezték; Majnoltot az Ákos nemzetségből másokkal együtt megölték. Az árulók közül életben maradtak félre vonulva egyesült erejükkel akarták a királyt megtámadni. Az árulók feje Tivadar volt a Simád nemzetségből, Folkus és Titus, és különösen Sámson, Tamás és Torda ispánok atyja, ki azzal dicsekedett, hogy elmegy a király gyűlésébe és őt sokak előtt meggyalázza.“

Borics orosz zsoldosokkal és lengyel segédcapatokkal a Szepességet elfoglalta. Az ellenséges hadakat a Sajó választá el. Itt „Sámson a király sátorába lépve mondá a királynak: mit csinálsz hitvány eb az országgal; jobb ha Borics birja az országot; te élj monostorodban, mint apád élt. S a mint erre az országnagyok rögtön felindultak, János sümegi prépost, a király jegyzője mondá Bod ispánnak: mit várakozunk, miért nem fogjuk meg? de ő nagy sebesen lórapakva elfutott. S a mint a zajt Bod ispán szolgája meghallotta, nyergeletlen lovára veté magát és őt lándsájával a Sajóig űzte. Sámson nyargalva a folyóba esett, s üldözője a folyóban megsúrta; Sámson dolmánya alatt páncél volt, és súlyos vértje miatt úszni nem birt, hanem a vízben elmerülve odaveszett. — Magyarország nagyai követeket küldöttek a ruthének és lengyelek vezéreikhez, mondván, nem illik, hogy fattyúszületésnek kerestek országot; mi tudjuk, hogy igazság szerint Béláéna kell lenni az országnak, és ő az egész ország megegye-

zésével uralkodik. Ezt hallván az orosz és lengyel vezérek, viszszertertek.“

Oct. 18. A kir. sógora I. Szobieszláv cseh fejd. a lengyel területen pusztított és zsákmányolt, mi III. Boleszlávot lengyel hada visszavezetésére kényszerítette.

1133.

Jan. 16. Szobieszláv Sléziában 300 községet égetett föl. De III. Boleszláv azzal nem törődve ismét betört és Visegrádig nyomult. Itt Béla másik sógorával, Albert osztrák örgróffal egyesült.

Jul. 22. A csata a lengyelek teljes vereségével végződött. A nap hősei Miksa, Gáb, Vasas, Bátor. A lengyelek kiűzettek.

1134.

Jun. 3. II. B. Szobieszláv közbenjárása mellett Péter püspököt dús ajándékokkal (pl. 2 fejér paripa 26 márka arannyal diszített nyergekkel) küldé II. Lothár császárhoz, hogy tiltsa el lengyel hűbérését a beavatkozástól, L. a magyar követet szintén drága ajándékokkal bocsátotta haza, s a békét a magyarok és lengyelek közt helyreállította.

Jun. 3. II. B. fia Álmos keresztsége.

1135.

II. B. László kir. sógora Lampert ispán által alapított bozóki premontrai rendi prépostságot megerősítette.

1136.

II. B. az esztergomi gyűlésen fiának Lászlónak a bosnyai hűségét adományozta.

1137.

April 11. Béla Szobieszlávval Olmüczben találkozott, és

Máj. 30. III. Boleszlávval Glatzban, hol a magyarok és lengyelek közt az alakszerű béke is megkötöttetett.

A király atyja Álmos hamvait Görögországból haza szállít-

tatta, s nagy ünnepélyességgel, melyen nővére Etelka is jelen volt, Székesfejervárott eltemettette. Álmos hg. neje Ingelburg svéd hgnővel nemzette Bélát, Etelkát I. Szobieszláv cseh fejd., és Hedviget Albert osztrák örgróf nejét.

1138.

Sept. 3. Az országló pár, II. Béla kir. és Ilona királyné, a demesi prépostságnak Álmos herczeg által kezdett alapíttatását befejezik.

II. B. a spalatói érsekség jogait megerősíti, czímezvén magát, mint 1135-ben is, Rama királyának.

1139.

B. leányát Zsófiát, Szobieszláv közbenjárása mellett, III. Konrád német kir. fia Henriknek eljegyezte és nevelésbe az admonti monostorba küldötte.

1140.

II. B. ez évben hön szeretettjeit vesztette el:

Febr. 14. sógorát, Szobieszláv cseh fejdemet, és

Sept. 15. ennek nejét, saját nővérét Hedviget. És talán ez idő-tájban múlt ki Ilona királyné is, mit a király elhagyatott állapotából következtethetni. „A király borivásnak adta magát s udvarnokai tőle részegségében mindent megkaptak. Pócs és Saul egyházi férfiakat részegségében ellenségeik kezébe adta, kik is ítélet nélkül megölettek“.

II. Vladiszláv elfoglalván Csehországot Szobieszláv gyermekeitől, őket elűzte, kik II. Bélához menekültek.

1141.

Febr. 13. II. Béla halála. Eltemettetett Székesfejervárott. Béla gyermekei: Gyejcsa, László, István, Álmos, ki atyja előtt húnyt el, Gertrud, Miczisláv lengyel hg. neje és Zsófia, Henrik német királyfi jegyeséből apácza.

II. Gyejcsa király. 1141. febr. 16. — 1161. máj. 31.

1141.

Febr. 16. II. Gyejcsa koronáztatása.

A király Spalatónak a király atyja halála feletti sajnálkozására, üdvözlétére, s hűségét felajánló nyilatkozatára kegyteljesen válaszolt.

1142.

Május. II. Gy. Spalato városnak régibb kiváltságát, mely így kezdődik: Nekem adót ne fizessetek stb. megerősítette, és azon joggal is felruházta, hogy a magyar birodalomban tehermentesen üzhesse a kereskedést.

1143.

A király a spalatói érsekség jogait megerősíti, címmezvén magát Rama királyának.

1145.

Borics, ki Comnen János rokonát birta feleségül, miután sem éjszakon, sem keleten nem nyert segédelmet, II. Vladisláv cseh fejd. által III. Konrád német királynak ajánltatta magát, ki őt pártfogásába vette. A magyar kormány tetemes pénzsegély mellett szövetséget kötött VI. Velffel, ki annyira nyugtalanította Konrádot, hogy az nem volt képes idegen nemzeteket megtámadni. K. az osztrák Henriket utasította boszúállásra, ki Ratbold gróf által Pozsonyt kézre kerítette, de ettől azt 3000 frtért Gy. megint visszavette.

1146.

Sept. 11. A király, ki 70,000-nyi harczossal a Mosony és Lajta közti térségen táborozott, e napon a tábor közelében levő fatemplomban a püspökök által megáldatott s azután karddal öveztetett. Henrik osztrák hg. a besenyő lovasokkal könnyen elbánt, de a központon a kir. és nagybátyja Belus bán alatt állott 12,000 változtatott harczossal nem állhatta ki a kézviadalt. Elesett 7000 német és 3000 magyar s maga H. is alig menthette meg életét, de nem is tett többé kísérletet Borics igénye kiküzdésére.

1147.

III. Konrád német, és VII. Lajos francia király, mindenik külön, 100,000-nél nagyobb kereszthadat vezettek át az országon. Az előbbi bár engedelmet kért, mint zsarnok és rabló, mindenfelé, de főkép az egyházak- és monostoroktól pénzt csikarva; Lajos pedig, ki Gyejcsa fiát keresztvízre tartá, fegyelemben vonult át. A seregében lappangott Boricsot lovagiassági tekintetből ki nem adhatta ugyan, de talált abban módot, hogy a kóbor tüstént elhagyja Magyarországot.

Ekkor Európában s különösen hazánkban is sok embert elragadt az éhhalál, a németalföldi flamandok szántóföldeit pedig a védgátakat áttörő tengerhullámok is elboríták. A kiköltözött lakosok a szászok földén is éhség által gyötörtetvén, Magyarországon jelentkeztek, s Erdélyben a besenyők berohanásai által elpusztított „Királyföldet“ nyerték szállásul. 1224-ki kiváltságuk hivatkozik a II. Gyejcsától nyert szabadságokra.

III. Konrád kir. keresztadával az imént megvert Henrik osztrák hg. fivére, Otto freisingi püspök is átvonult Magyarországon, ki nagyon is elfogult ember létére rajzot adott Magyarországról. Azzal kezdi, hogy a magyarok torzképtek, emberi szörnyek. „Abban a görögök gondosságát követik, hogy gyakori és hosszú tanácskozás nélkül semmi nagyobb dologhoz nem fognak. A falvakban és városokban igen hitvány házak találtatván, melyek jobbára nádból, ritkábban fából s legritkábban kőből építvék, az egész nyáron és őszen át sátorokban laknak. Királyuk udvarába az országnagyok mindegyike magával viszi székét, s ott gondosan értekeznek országuk ügyeiről, ezt teszik saját lakjaikban is a télen át. De királyuknak úgy engedelmeskednek, hogy mindenki tartózkodik őt nemcsak ellenmondással haragítani, hanem háta mögött is gáncsolni. Bár országuk 70 vagy több vármegyére van osztva, minden birság $\frac{2}{3}$ a kir. fiscusé, s csak $\frac{1}{3}$ az ispáné. Egyedül a király veret pénzt és szedet vámot. A király a bűnös urakkal kénye szerint bánik, s őket ki sem hallgatva bünteti. Midőn a király hadjáratra megy, mindnyájan ellenmondás nélkül gyűlnek össze. A falusi népből 9 a 10-diket, vagy 7 a 8-dikat, vagy még

alább is minden hadi szükséglettel felszereli. A hadi rendűek csak a legfontosabb okokból maradhatnak otthon.“ Gyalázza a magyarok hadi tudományát és vitézségét; mert a mit tudnak is, idegenektől tanulták.

1148.

II. Gyejcsa „ki atyja országának jogarát öröklési jogon nyerte el“, a budai egyháznak a pesti rév és Kerepes vámját stb. adományozza.

1151.

II. Gyejcsa Trau városnak nevezetes szabadságait megerősítette.

A kir. sógora Izaszláv orosz nagyfejedelem György és Vladimirko nagyhegek ellen 10,000 fegyverest nyervén Gyejcsától, ezek a lengyelekkel egyesülve Izaszlávot Kiev birtokába helyezték. De az utóbb segítségül érkezett 6000 főnyi magyar csapat meglepetvén, megveretett. A Galicziába vezetett fogoly magyarok főtisztének orra és fülei levágattak.

1152.

A király testvérei társaságában 70 zászlóaljat vezetett Vladimirko ellen, kit megvervén, 2000 font hadi kárpótlásra szorított és a békét helyreállította.

Ez alatt Manuel gör. cs. „ki Magyarországot összes ereje ráfordításával magának megszerezni törekedett“; zokon vevén, hogy a kir. anyja Ilona fivére, Csudomil szerb fejedelem, Belus serkentésére, Magyarországgal hűbéri viszonyba lépett, Csudomilt elfogta s a maga főhatósága elismerésére szorítá, Boricsot a temesi kerület zsákmányolására küldé, Zimonyt feldúlta, a Szerémséget fosztogatta. Gyejcsa hazajöttének hírére visszavonult ugyan, de Belust Branizovánál megverte.

1153.

II. Gy. nagy hadseregének egy részét az alvidékre már le is küldé, de a püspökök a királyt szándékáról lebeszéltek, s miután I. Fridrik német kir. Magyarországot meghódítását indítvá-

nyozta, Gy. igényéről a szerb földre lemondván, a göröggel békét kötött.

1154.

A 2 udvar rokonai ismét háborúba bonyolíták Gyejcsát. A király testvérei László és István miért estek ki a hgségi ország-rész birtokából, azt tudni nem lehet, de az tény, hogy „a király hercegi költséget adott öcsceinek Lászlónak és Istvánnak“. Ez uralomvágyról gyanusítottván, Manuelhez futott, kinek rokona Andronikus a nisszai és branizovai kerületeket ígérte Gyejcsának, ha őt segíti Manuel megbuktatásában. Gy. az ajánlatot István pártoltatása miatt elfogadta.

1155.

A magyar had Basiliust megverte, mely csatában az István-nal kifutott magyar urak nagyobb része elesett, Boricsot pedig besenyő segédei ölték meg.

1156.

Béke Gyejcsa és Manuel közt. Ez a magyar foglyokat visszaadni és István hget nem pártolni; amaz pedig az elfoglaltakat visszaereszteni ígérte.

Martyrius esztergomi érsek az ottani káptalannak 70 falu dézmáját adományozta, mely okmány királyi arany pecséttel erősített meg, a nádorságot Belus viselvén.

1157.

Mart. Gyejcsa az esztergomi egyháznak ajándékozta a nánai és párkányi kir. sóvámot, ily bevezetéssel élvén: Én „Geythsa“ I. k. Magyar-Dalmát-Horvátország és Ráma királya, az én lelkem, úgy szintén anyám és atyám lelkei üdveért, a nánai és kokoti (párkányi) sóvámot sz. Adalbert egyházának örökösen átengedem.

Manuel nemcsak unokahugát Máriát adta feleségül István hgnek, hanem László hget is udvarába fogadta, sőt követeivel Istvánt Fridrik cs.-hoz is elküldötte pártfogásért könyörögni, ki azonban, miután a király Gerváz győri püsp. és Imre ispán által tudtára adatta, hogy István lázadása miatt üzetett ki, és miután

1000 ezüst grányi ajándékok mellett 600 ijaszt is küldött a császárnak Milano ellen, Istvánt üres kézzel eresztette el.

1160.

Gyejcsa Fridrik kedve szerint járt el az egyházzsakadás dolgában, IV. Viktor ellenpápát pártolta III. Sándor ellen.

1161.

A Lukács eszt. érsek által felvilágosított Gyejcsa nemcsak III. Sándor részére állott, hanem VII. Lajos francia királynak meg is ígérte, hogy ha őt Fridrik, mint III. Sándor pártfogóját, megtámadná, a magyar hadsereg Németország ellen fog indíttatni.

Maj. 31. II. Gyejcsa halála. Fejérvárott nyert temetkezési helyet. Eufrozinával, Miszciszláv kievi nagyfejedelem leányával a következő gyermekeket nemzette: Istvánt, Bélát, Árpádot, Gyejcsát, Ilonát Leopold osztrák hg., Erzsébetet Fridrik cseh hg., Odolát Szvatopluk cseh hg., és Margitot Endre sümegei ispán feleségét.

III. István király. 1161—1173. mart. 4.

III. István koronáztatása.

Manuel Sardikában termett hadseregével, s innen követei által felszólíttatta a magyarokat, hogy, miután szokásuk szerint az elhalt király testvérére s nem fiára száll a korona, fogadják a hozzámenekült Istvánt királynak. De a magyarok e kívánságot visszautasították. És bár a görög vezér és István hg. Haram várát elfoglalták és a magyar főurakat vesztegetéssel megnyerni igyekeztek, III. István pedig Pozsonyba futott, csak annyit vihettek véghöz, hogy László hg. fogadtatott királylyá, István hg. pedig „uram“ címet nyert, mi a görög író szerint a magyar koronaörökösét illeti meg.

II. László király 1161. jul. 14. — 1162. jan. 14.

Jul. 14. E napon II. László már meg volt koronázva.

1162.

Jan. 14. II. L., ki Lukács eszt. érsek átkát megvetette, e napon meghalt és Székesfejérvárott temettetett el.

IV. István király 1162. febr. 11. — 1163. april 11.

Febr. 11. István hg. néhány püspök és világi úr által megkoronáztatott. De Lukács érsek megjósolta országlásának gonosz végét. Miután IV. István jobbra csak szidalmakat hallott a magyaroktól, Manueltől segílyt kért.

Mart. Manuel Filippápolytól vezérért haddal Magyarországba küldé, melyet IV. István hazabocsátott, s lehet hogy M.-nek hálaul Zimonyt és a Szerémséget átengedte.

Jun. 19. A fölkelő magyarok kemény csatát vívtak IV. István ellen, midőn a nemesek közül sokan estek el. A legyőzöttet III. István Lukács tanácsára oly föltét alatt engedte az országból kivonulni, hogy többé nem tér vissza.

Manuel újabb fogással élve, követe által leánya Mária számára Béla hget férjül kérte, igérvén őt utódává tenni. Ez ajánlat elfogadtatott, s Béla a követnek átadatván, a cs.-tól Alexius nevet és despot czímet nyert.

1163.

III. István anyjával és főembereivel együtt megerősíti a spalatói érsekség szabadságait.

Manuel IV. Istvánnak pénzt és hadsereget küldött, melylyel ez a drávántúli vidék birtokába helyezkedett.

A cs. Pétervárad alatti táborból üzente III. Istvánnak, hogy ő Bélát az atyjától nyert birtokba akarja visszahelyezni, és IV. Istvánt a veszélyből kiragadni.

A háború kitört, melyben Fridrik cs. elfogadott ugyan III. Istvántól 5000 gira ajándékot, de nem nyujtott segílyt. A másik szövetséges II. Vladiszláv cseh kir. pedig közbenjárói szerepet viselt. A létrejött béke szerint III. István országrészt ígért Manuelnek átengedni; a cs. pedig azt fogadta, hogy IV. István által nem engedi Magyarországot háborgattatni.

Manuel nagyobb hadsereget hagyott IV. Istvánnál, kit azután a királyiak Zimonyban ostromoltak, s hol ő

April 11. megmérgeztetve rögtön kimult, Zimony pedig feladatott.

1164.

III. István törekvését az oroszok közt jegyest és szövetségest nyerni, Manuel meghiusította; ellenben ezt I. Fridrik cs., a török szultán, az oroszok és besenyők segítették s Velence is átengedte neki hajóhadát. Ezekkel Manuel Zimonyt, a Szerémséget és Dalmatiát elfoglalta és fővárosába diadalmenetet tartott.

1165.

III. István Ágnest, Henrik osztrák hg. leányát vette nőül. Dénes, a kir. udvar főbb tisztje a Szerémség görög kormányzóját megverte, s az ellenségnek földdel fedett halottaiból nagyhalmot hagyott a csatatéren.

Manuel pedig boszúból Erdélyt kizsákmányolta.

1166.

III. István osztrák segélylyel Spalató előtt a görögöket megverte s a dalmát városokat jobbjára visszafoglalta.

1167.

Manuel Sardikától ismét hadsereget küldött a Szerémségbe, hol a magyaroknak Dénes vezér alatt 37 zászlóalj, összesen 15,000 emberből álló hada nagy vereséget szenvedett. A veszteség több ezer ember és 800 fogoly. A csata után a görögök visszavonultak.

Velence Zárát elfoglalta. III. István Sebenico nevezetes kiváltságait megerősítette.

1168.

A többi dalmát városok ismét Manuel hatalmába jutottak.

1169.

III. István anyjának s egyházi és világi főembereinek tanácsával a magyar egyház szabadságait visszahelyezte. E szerint 1) lemondott a püspökök letételéről és áthelyezéséről, ezt a pápának engedvén át. 2) Az elhunyt püspökök vagyona kezelésére nem világi, hanem egyházi gondnokokat rendelend, kik mérsékelt díjt nyerendnek. 3) A király vagy utódjai ezen vagyonból semmit sem fordítandnak saját hasznokra, kivéve az országos sürgető szükség

esetét, s akkor is a püspökök tanácsával. 4) A királyi prépostok és apátok sem fognak ezentúl kánoni elmarasztalás nélkül letétetni.

1170.

Manuelnek fia születvén, ő a rket feloldá a Bélának tett eskü alól, s ettől leánya kezét is megtagadván, őt neje hugával Ágnessel házasította össze.

1173.

Mart. 4. III. István Esztergomban rögtön meghalt, és ugyanott temettetett el.

III. Béla király. 1173—1196. apríl 23.

1173.

Három párt által szintannyi jelölt tüzetett ki a kir. székre
1) Az özvegy Ágnes pártja. 2) Gyejcsa hg. és anyja Eufrozina pártja. 3) Béla h. pártja.

Manuel Sardikánál a trónrahívó magyar követségnek átadta Bélát, de előbb megeskette őt, hogy a császári székhöz nem tart igényt, s a keleti birodalom érdekét mindig szíven viselendi.

1174.

Jan. 13. Lukács eszt. érsek vonakodván Bélát megkoronázni, ennek kérelmére III. Sándor pápa ez egy esetre a kalocsai érseket hatalmazta fel a koronázásra, ki e napon Bélát királylyá avatta fel. — A király tértívnynt adott az eszt. érseknek, hogy ez az ő joga csorbítása nélkül történik.

1175.

Aug. III. B. Magyar-, Dalmát-, Horvátország és Rama királya, „midőn sz. István király emléknapijait Fejérvárott ünnepelné“, a zágrábi kanonokok birtokait megerősítette.

A tournaii püspök levele B. királyhoz: A hozzánk érkező levelekből naponként kétségtelenül tapasztaljuk, hogy szereted a jogosságot és ápolod az igazságot. Ez országod magasztossága, ez fejedelemséged dicsősége. Tudomásodra kívánjuk juttatni, hogy

Bethleem, jóemlékű növendék, nálunk az Úrban elnyugodott. Vizsgálat tartatván, kiderült, hogy neki Páriában sem keresztényeknél, sem zsidóknál nincs adóssága. Jelen voltak országodból Jakab, Mihály és Adorján növendékpapok“.

1176.

Gyejcsának királybátyja elleni alattomos fondorkodása fölfedeztetvén, ő Lőrincz ispán és más urak kíséretében V. Leopold osztrák hghez futott, ki nővérét Ilonát 1174-ben vette nőül.

Manuel szerencsétlenül harczolván az iconiumi szultán ellen, Ompudin bán és Leuszták vajda alatt magyar csapatok küldettek segélyére. Lob és Tamás erdélyi vitézek megszabadították a császárt.

1177.

A fogságba jutott Gyejcsa a cseh hghez menekült, és ez Bincsben küldé Bélához, ki őt 1189-ig tartotta fogva. Merényletének részesei közül Vata ispán megvakíttatott, István kalocsai érsek letéttetett, a királynak Boroncsban fogva tartott anyja Eufrozina pedig Görögországba száműzetett.

1180.

Sept. 24. Manuel gör. cs. halála. Ezután Zimony, a Szerémség és Dalmatia ismét a magyar koronához kapcsolatott.

1181.

Velence hajóhaddal ostromolta Zárát.

III. Béláról évlapjainkra az jegyeztetett, hogy ő hozta szokásba a folyamodvánnyal való szólást, mint az a romai és birodalmi udvarnál szokásban van. Ezzel összhangzik a királynak ez évi egyik okmányában tett következő nyilatkozata: „Én Béla meg akarván előzni azt, hogy a jelenlétemben vitatott és eldöntött ügy meghiusuljon, szükségesnek tartottam, hogy a fenségem által meghallgatott és tárgyalt minden dolog irott bizonyítvánnyal erősíttessék meg.“

1182.

Andronikus a keleti császárságban magához ragadta a főhatalmat. Béla az özvegy császárné kérelmére Nándorfejevár és

Branizova vidékét pusztította, s mivel a bitorló Andronikus Manuel családját kiirtotta, B. Bulgáriába tört s Nisszáig több várost és erődöt elfoglalt.

A király Lob és Tamás testvéreknek, kik véröket ontva oltalmazták Manuel cs. személyét, Doboka vármegyében földeket adományozott.

1183.

III. Béla, ki a czisteruzi rendet Franciaországból a pilisi, bakonyi és szentgotthárdi monostorokba ültette át, ez évben e szerzetes rendet oly jogokkal ruházta fel, milyeneket az Franciaországban élvez.

1184.

A király 1-ső neje Ágnes (a görögöknél Anna) ez év elején elhunyt. — B. még ez évben követséget küldött Párisba, megkérni VII. Lajos a francziák királya leányának kezét, ki Henrik ifj. angol királynak 1183-ban történt halála óta özvegységben élt. Midőn Margit hitbérének kérdése tárgyaltatott, Magyarország kincstára és a püspöki kar évi jövedelmeiről kimutatás küldetett Párisba. E szerint a kincstár 166,000, a püspöki kar pedig 23,800 ezüst gírárt húz évenként, stb.

1185.

Galiczia felett Vladimir és Román versengvén, amaz Bélát hívta segítségül, ki a bűnös Vladimirt elzárta és a tartományt fia Endre számára elfoglalta.

A király idős fia Imre megkoronáztatott, és Dalmát- úgy szintén Horvátország kormányzásával bízott meg.

1186.

Sept. 8. III. B. arája Margit Párisból elutazott Magyarországba, s ideérkezése után a házassági ünnepély azonnal megtartatott.

1188.

Záráért 1181 óta folyt a háboru Velenczével, mely idő alatt a harczoló felek egymásnak érzékeny veszteséget okoztak. Most Velence 2 évi fegyvernugvást indítványozott, mit III. Béla elfogadott.

1189.

Az elzárt Vladimir az örök megvesztegetésével még 1187-ben megszökött és II. Kázmér lengyel királyhoz folyamodott segélyért. Az egyesült lengyel-galicziai ostromhadaknak Halics várát feladták a magyarok szabad elvonulás föltétele alatt. B. ez évben Kázmérral békét kötött. Galiczia fejedelme Vladimir lett, B. pedig Galiczia királya czímmel élt.

Maj. 28. I. Fridrik cs., miután követe a mainzi érsek a kereszthad átvonulása, utak, hidak kijavítása és az élelmi szerek árszabása iránt már előbb értekezett Bélával, a pünkösödöt Pozsonynál ünnepelte.

Jun. 4. A király Esztergomból 1000 vitézzel lovagolt a császár elé. Ezután következtek az ünnepélyek és mulatságok Esztergomban és Buda vidékén. A királyné bíborral bevont és gazdagon butorozott sátrat ajándékozott a császárnak, ki a királyné kérelmére kieszközölte B.-nál Gyejcsa hg. szabadon bocsátását.

Gyejcsa Ugrin győri püspökkel és 2000 magyarral a kereszt-hadhoz csatlakozott. — B. a Morva folyóig kísérte le a 150,000-nyi hadat vezető császárt, kit útközben mindennel ingyen láttatott el, és az ország határán őt ismét liszttel terhelt szekerekkel és 4 tevére rakott 5000 ezüst gírárt érő ajándékokkal tisztelte meg.

B. a magyar kereszteseket Filippápolytól visszaparancsolta, s ezek követték is a visszatérő győri püspök példáját. Gyejcsával kevesen távoztak el.

A király ez évben alapította a szépesi prépostságot.

1190.

Velence hajóhada a trauai foknál megveretett, mire Velence ismét 2 évi fegyverszünetet kötött, mely szerint Arbe a többi szigetekkel együtt a köztársaság kezében maradt. — B. Dalmát- és Horvátországban fia Imre mellé a híres pécsi püspököt Kalánt rendelte kormányzóvá.

III. B. aranypecsét alatt a pécsi püspökség szabadságait bővítve erősítette meg. Az ebben foglalt határozatok igen fontosak voltak. Ilyenek: 1) A püspök megegyezése nélkül Pécssett vagy

máshol a megyében országos, tartományi vagy megyei gyűléseket tartani nem lehet. — 2) Noha a pécsi püspökség a baranyai ispán hatósága alól ki van véve, mégis ennek évenként 3 gírat tartozik fizetni. — 3) A megyében szedett minden vám, vásár- és menyétadó tizede a püspököt illeti. — 4) Mindenki rangkülönbség nélkül köteles megadni a tizedet gabona, bor, marha és baromfiból. — 5) A tizedből sem a nádor a 20-dot, sem az ispán a 100-dot, mint máshol szokás, ki nem veheti, stb.

1191.

Dec. 20. III. Czelesztin pápa az esztergomi érseket a koronázási és a kir. udvari személyzet feletti lelki hatóság jogában megerősíti; és az erdélyi szászoknak ujdonalapított prépostságát jóváhagyja.

1192.

Ápril 6. III. Béla sürgette I. László királynak szentté avatását. Ez megtörténvén, tetemei ez évben husvét hétfőjén vétettek föl.

1193.

A király Vegliai Bertalannak (a Frangepánok nemzetségéből,) Modrus vármegyét aranypecsét alatt adományozta, de oly kötelezettséggel, hogy az ország határán belől 10 páncczélós vitézt állítson a király seregébe. — Kalán Velenczének Zára ellen tett újabb ostromkísérletét meghiusította.

1194.

III. B. személyesen meglátogatta Dalmatiát.

A kir. leánya Margit Isaacus Angelus keleti cs. felesége volt. A vő ez évben a Szávánál találkozván Bélával, ettől fegyveres segílyt kért a birodalmát háborgató besenyők, bolgárok és románok ellen, de mielőtt a segíly Viddinbe érkezhett, a császár megvakíttatott és meghalt.

1196.

Ápril 23. III. Béla halála. Székesfehérvárott első hitvese mellé temettetett el. Első házasságából születtek Imre, Endre hgek és még egy fiú, kinek nevét nem ismerjük. Leányai közül Margitról

már volt szó; másik leánya Konstancia I. Otokar cseh királyhoz menvén férjhez, szintén egyik anyai őse lett a Habsburg-dynastiának.

Imre király 1196. ápril 24. — 1204. nov. 30.

1196.

Imre király koronáztatása.

1197.

Imre, ki magát Servia királyának is czímezi, saját czímerét Ursini Istvánnak nemesi czímerül arany pecsétetes okmányban adományozza.

Endre az atyjától kereszthadjáratra nyert pénzen szedett ugyan hadat, de azzal Horvát- és Dalmátországot foglalta el, s a király hadseregét megverte.

1198.

Imre, sz. István és sz. László királyok rendeleteinél fogva, az esztergomi érseknek, a ki kereszteli és koronázza meg a királyokat, minden kir. jövedelmek úgy szintén a szepesi és pozsonyi vámok 10-dét, továbbá Esztergomban a királyi palotát, melynek építése még befejezve nincs, adományozza.

A király, előrebocsátva azt, hogy atyja az esztergomi vám $\frac{3}{4}$ -ét az érseknek már adományozta, de ez okmány az esztergomi székesegyházzal együtt elégett, a király ezt megerősíti, s most a vám 4-ik részét is oda ajándékozza.

Endre hg. ily czímmel élve: „Isten kegyelméből Dalmát-, Horvátország, Rama és Chulmia örökös hercege,“ pharai püspököt nevez ki.

III. Incze a pannonhalmi apáttól az üdvözlést megtagadva, őt, kit Imre kir. azzal vádolt, hogy ellene Endre hggel összeesküdt, maga elé idézi.

Jan. 29. III. Incze Endre hghez: Miután atyád halálágyán látta, hogy keresztfogadalmát már nem teljesítheti, annak végrehajtását atyai átok alatt reád bízta, és te fölvevén a keresztet, azt teljesíteni ígérted; azonban a fegyvert, melyet a kereszt ellenségei

ellen fordítani szinleltél, bátyád és Magyarország ellen fordítottad, és a kir. fenség ellen sokat követtél el: intünk, hogy a keresztfelmagasztalása ünnepéig (sêpt. 14.) útra kelj, mert különben egyházi átok alá esel, és az öröklési jogtól, mely téged születésednél fogva Magyarországnban megilletend, megfogsz fosztatni, és az ország öcsédre fog háramlani.

Máj. 6. E napon Dalmátiában kelt egyik okmány Endre állását így jelöli meg: miután fenséges Endre, III. Béla fia, Dalmát-Horvátország, Chulmia és Rascia felett diadalmaskodva Zarába érkezett.

16. III. Incze tudtára adja Endre hgnek, hogy ha Imre kir. ellen fellázadni merészel, az esztergomi és kalocsai érsekek őt egyházi átokkal fogják sujtani.

Jan. 15. III. Incze megállapítja, hogy a szebeni prépostnak egyházi hatósága csak azon flandrokra terjed ki, kik Gyejcsa kir. által telepítették meg a pusztaságban.

16. III. Incze megengedi a királynak, hogy miután országában a zendülés még nincs egészen lecsilapítva, keresztfogadalmat tett országnagyai közül 20-at otthon maraszthasson.

Dec. 21. III. Incze a fejevári prépostot megerősíti azon jogában, hogy a koronaórt kinevezhesse.

30. III. Incze előre bocsátva, hogy bár Coelestin pápa átok alá vetette azokat, kik a zendülő E. hget gyámolítanak, még is azok, kik E. hggel közlekedtek, spatatói és zárai érsekekké mozdítottak elő a kir. méltóság sérelmével, azért meghagyja 3 püspöknek, hogy tett vizsgálat után, ezen betolakodottakat egyházi átokkal sujtsák.

1199.

Imre kir. menyegzője Konstancziával, II. Alfons Arragonia királyának leányával.

A testvérek hadseregei ismét harczolván egymással, Endre vereséget szenvedett, s Leopold osztrák hghhez menekült. E befogadása miatt I. Ausztriát zsákmányolva pusztította. A viszálykodó testvéreket a sz. földre zarándokoló német fejedelmek által küldött mainzi érsek békítette ki. E. a kapcsolt részek birtokában maradt.

Imre Lőrincz ispánnak, ki őt, midőn Marmarosban vadászat alkalmával a ló levetette, a haláltól megmenté, s ki az akkor történt sebesülés következtében egyik kezét elveszté, Soprony megyében a Fertőnél 5 ekefogat szántóföldet és 2 ekefogat erdőt adományoz.

A király a zágrábi püspöknek jobbágyságait, iránta a testvérháboruban tanúsított hűségeért szenvedett kárai pótlásául, fölmenti a bán megszállásától, menyét és egyéb jövedelmek szedésétől; azon jövedelmekről pedig, melyek a zágrábi püspökségben a kir. részére menyétadó fejében vagy sertésekben szedetnek, a 10-det a zágrábi püspöknek adományozza.

Endre, Dalmát- és Horvátország hge, a spalatóiak kiváltságait megerősíti.

Vuk, Dioclea fejedelme, jelenti III. Inczének, hogy a magyar király területén, Bosniában, az eretnekség nagyon terjed.

Jan. 8. III. Incze, miután Magyarország fenséges királyának, Imrének, személyét és magát az országot a kedvezés és kegyelem kitüntetésével kívánja megtisztelni, a király kérelmére megtiltja, hogy ennek udvarnokai és tanácsosai, különösen pedig az iránta kitünő hűséget tanúsító győri püspök, kiközösíttessenek.

Jun. 21. III. Incze előrebocsátva azt, hogy a világ minden országai közt Magyarországot különös kedvezéssel megkülönböztette az apostoli szék, királyainak érdemei, és főképen azon buzgó tisztelet miatt, melyet Béla kir. tanúsított az anyaszentegyház iránt, szemére lobbantja Imrének mart. 17-én a váci püspök ellen a templomban az oltárnál elkövetett erőszakoskodását, és kánoni szigorral fenyegetőzve elégtételt követel.

1200.

Oct. 11. A pápa felszólítja Imrét, hogy miután a spalatói érsek által Spalatóból és Trauból kiűzött eretnekeket, a patarenokat, Kulin bosnya bán oltalmába vette, ha a bán ez eretnekeket nem űzné ki, kobozza el a bán minden jószágát, és világi törvényhatóságot gyakoroljon ellene.

1201.

A király a pataki jövevényeket törvényhatósági joggal ruházta fel.

1202.

Nov. 9. A pápa buzdította Imrét, hogy váltsa be fogadalmát, és vezessen kereszthadat a sz. földre.

14. A buzdítás épen oly időben keletkezett, midőn a velenceiek rablók módjára támadták meg Dalmátiát. Velenceze midőn 33,000 francia keresztesnek Palaestinába szállítása iránt szerződött, föltétlenül szabta, hogy a hol kikötnek, a keresztesek kötelesek Velenczének segélyt nyújtani. E haddal a 90 éves Dandolo velencei hg. e napon Zárást ostrommal elfoglalta, a pápai átok daczára itt telelt s a város falait a tenger felé lerontatta. Távozásuk után a záraiak az Endrétől és Bernát spalatói érsektől nyert segélylyel a velencei örököt leölték és ismét magyar felsőbbség alá állottak. De a segély nélkül maradt záraiak a megérkezett velencei hajóhadnak ellent nem állhatván, terhes föltételek alatt meghódoltak.

Csudomil vagy Némanics unokái István és Vuk viszálykodtak magok közt. Az utóbbinak kérelmére annál hajlandóbb volt Imre segélyt nyújtani, mert István koronát kért a pápától, holott a magyar korona II. Gyejcsa óta hűbéri igényt támasztott Szerbiára. Imre Endrétől is segítettve, Istvánt legyőzte, s a szerb fejedelemséget Vukra, mint hűbéresre ruházta. Innen Bulgariába csapott át, s annak 5 püspöki megyéjét elfoglalta.

III. Incze Imréhez intézett levelében örvendett a felett, hogy a király uralma alá vetette a serviai zsupán területét, és tudatta, hogy noha ő követet szándékozott Serviába küldeni, de megértvén a király akaratát, szándékától elállott. Inté a királyt, hogy azon földön a rom. egyház intézményeinek megtartását parancsolja meg, hogy egy akol és egy pásztor legyen, mert ez nagy hasznára válik a királynak és országának.

1203.

A pápa kiátkozással fenyegeti a Zárát ostromló keresztéseket, s megparancsolja, hogy mindent adjanak vissza I. király követeknek.

Febr. 25. III. Incze meghagyta a főpapoknak, hogy mielőtt Imre a sz. földre indulna, fiának Lászlónak tegyék le a hűségesküt, és azokat, kik a kir. elutazása után ez esküt megszegnék, közösiítsék ki; annak, kire a király fia gondviselését s az ország kormányát bízandja, engedelmeskedjenek; és ha a kir. útközben meghalna, rendeleteit megtartsák, míg fia képes leend önállóan országolni.

Mart. 22. III. Incze felhatalmazza Imre királyt, hogy a pápa nevében személyesen menjen Serviába, s ott a nagyzsupánt és nemeseit erősítse meg az igaz hitben, s őket eskettesse meg a sz. szék iránti engedelmisségre.

22. A pápa ajánlja János kalocsai érseket Servia nagyzsupánjának, kihöz az igaz hitben megerősítés végett küldé.

A király a pápa felhívására sógorának Otokar cseh királynak, ki a pápa pártján levő Braunschweigi Otto német ellenkirályt gyámoltá a Hohenstaufeni Fülöp ellen, több ezer fegyverest, és köztök besenyőket is küldött.

Míg a kir. sereg külföldön táborozott, Endre hg. nagyra-vágyó neje Gertrud által ingereltetve, kinek a kis László leendő koronáztatása nem tetszett, ismét fegyvert ragadt bátyja ellen. A Dráva vidékén az övétől jobbára elhagyatott király kevészámmal híveinek futamodást javasoló tanácsára nem hallgatva, vesszővel kezében indult öcsce táborába, azt kiáltván a hadsorok közt: „Látni akarom, ki meri kezét fölemelni a kir. vér ellen.“ Imre megragadta öcscsét és a Varasd melletti Keene várba záratta, feleségét pedig Meranba küldé.

Ivanics bolgár fejedelem panaszolja a pápánál, hogy Magyarország királya 5 püspökségét elfoglalva tartja.

Bulgaria fejedelme Calo-Joannes vagy Ivanics az alatt, míg a kir. hadsereg részint Németországban harczolt, részint Endre hg. ellen táborozott, nemcsak Imre hódítmányát, hanem azon

területet is, mely a kir. nővérenek Margitnak hozományul adatott, elfoglalta és Szerbiát pusztította.

Máj. 5. III. Incze megerősítette az esztergomi érsek jogait. E szerint: 1) Ő koronázza a királyt. 2) A királynak, királynénak és az örökösöknek szolgáltatja a szentségeket. 3) A királyi udvar tisztjei felett egyházi joghatóságot gyakorol. 4) A kir. apátságok és prépostságok felett hatósággal bír. 5) A kir. jövedelmekből 10-det húz.

Nov. 5. A pápa Imre és Endre közt kötött békét jóváhagyja.

5. III. Incze Endre hg. kérelmére meghagyja Imrének, hogy testvérét, ki költséghiány miatt nem vezethet keresztadat a sz. földre, a szükséges költséggel lássa el.

5. A pápa Endre hget és birtokát, míg ő a sz. földön kereszt-hadjáratot tart, oltalmába fogadja, s kijelenti, ha távolléte alatt fia születnék, az herczegségében örököse legyen.

1204.

Dandolo Velence hge tudatja III. Inczével, ő azért támadta meg a keresztésekkel Zárát, mert hosszas idő óta lázadó volt Velence ellen, s azért méltán boszút állhatott rajta.

Jan. 7. III. Incze inti a vérfertőzésről vádolt, de a főpapok által kimentett pécsi püspököt (Kalánt), hogy azontúl minden gyanut távolítson el.

Febr. 25. III. Incze Ivanicsot, a bolgárok és oláhok fejedelmét, kir. czímmel ruházza fel, s neki jogart és koronát küld a sz. széki követ által, hogy őt megkoronázza és megekeskettesse, mely szerint ő és utódai a római egyháznak engedelmeskedni fognak.

Ápril 16. A pápa Imre kir. panaszára megvizsgáltatja, vajon a feslett életű görög szerzetesek egyházaiból lehet-e a pápának közvetlenül alárendelt püspökséget alakítani.

24. A pápa Imre kir. kérelmére meghagyja az eszt. érseknek, hogy mivel a király a sz. föld segítségére akar menni, nehogy az ország kormány nélkül maradjon, kiskorú fiát koronázza meg, de atyját fia helyett eskettesse meg, hogy az apostoli szék iránt engedelmes lesz és a magyar egyház szabadságait fentartandja, mely esküt eldődei is letettek.

III. Incze Imre királyhoz: „A keresztény fejedelmek közt különösen veled dicsekszünk, hogy Istenben hívő és nekünk engedelmes vagy, s azért te is dicsekszel, hogy az apostoli szék különös kedvezéseiben részesülsz. Kijelentetted, hogy tetszik fenségednek, miszerint Servia nagyzsupánja az apost. széknél engedelmeskedjék, s tőlünk kir. koronát nyerjen, a te világi jogaid épségének fentartásával, mely ügynek elintézését a kalocsai érsekre bíztuk. Ez birt minket arra is, hogy Leo bíbornokot az apost. szék követéül országodon át küldjük Bulgaria és Blachiába, a keresztény hit terjesztése végett, ki tudatta velünk, hogy kir. fenséged őt minden hiedelmen felül megtisztelve fogadta.“ A király a követ elutazása után tudta meg, hogy Leo koronát visz magával, melylyel Ivanicsot megkoronázza, azért őt az ország szélén Keve várnál őrizet alá tetette. Ezt a pápa részletesen előadván, ily élességgel fordult Imre ellen: „Kir. fenségedet intjük, a bíbornokon elkövetett sérelmet úgy ügyekezéül jóténni, hogy ne kényteleníttessünk olyant mívelni, mi neked zokon esnék; mert sok történik országodban, mi ha a sz. székig eljutna, súlyosabb feddést kívánna, nemcsak keresztfogadalmadat, testvéred elfogatását, a főpapok választását illetőleg, hanem sok más tárgyra nézve is, melyeket eddig elhallgattunk.“

Imre e dorgálásra pontonként felelt, melyek közül 5-re a pápa viszonválaszt adott, melyekből következtetéset vonhatunk Magyarország királyának a pápához, Bulgaria és Szerbia fejedelméhez való viszonyára. — Az 1-ső pontra — mond III. Incze: Őseid, miután Magyarország sz. István kir. szorgalma által a kath. hitre térítettet, nagy tisztelettel viseltettek az apost. szék iránt, így atyád is. Ez igaz, de te is igaznak fogod elismerni, hogy elődeink őseidet a kath. királyok közt különös kedvezéssel tisztelték meg, mint atyádat koronáztatásakor stb. Mennyire ügyekezett az apost. szék országlásod elején segítségedre lenni, a foganat tanusította. — A 2-ikra. Irtad, hogy követünk kérelmére a bolgárok ura, Ivanics, ellen gyűjtött seregdet elbocsátottad, és így hasztalanúl költekeztél. Ezért köszönetet mondunk neked. Irtad továbbá, hogy Ivanics azon földet, melyet atyád nővérednek, a gör. császárnénak, hitbérül adott, elfoglalta, és a koronádnak

alávetett Serviát pogányokkal kegyetlenül pusztította, és ezt akkor tette, midőn te kérelmünkre Fülöp ellen Otto kir. javára nagy hadsereget küldöttél. Tudd meg, ezt igen sajnáljuk, s mindent ráfordítunk, hogy kellő elégtételt nyerj. — A 3-ra. Csodálkozol, hogy Ivanicsot, ki joggal semmit sem bir, és a te nyilvános ellenéged, tanácsod nélkül rögtön királylyá kívánjuk koronázni. stb. Te, miután kiostromoltad Serviát, és az elmozdított István helyett Vukot igtattad be, követeid által üzented, hogy azon területet a róm. egyház iránti engedelmességre kívánod vezetni, stb. — A 4-re. Követelted, hogy I'vanics megkoronáztatását illető szándékunktól vagy álljunk el, vagy azt addig függeszszük fel, míg a viszály köztetek elintéztetik. — Az 5-re. Irtad, hogy a sz. szék azok ellen, kik Zárát lerontották, a megtéríthetlen kár felett 2 év óta még nem szolgáltatott igazságot, stb.

Aug. 26. Imre fiát Lászlót, az esztergomi érsekség üresedésben levén, a kalocsai érsek által koronáztatta meg. Endrét magához hívatta, fia gyámjává és országhelytartóvá nevezte.

Oct. 4. III. Incze megdicsérte Imre királyt, hogy Leo pápai követet szabadon bocsátotta.

Ivanics III. Inczéhez: azt írom a magyarról, hogy országomnak nincs vele semmi közössége, és nem is ártok neki. Ha pedig ő engem meg fog támadni és legyőzteni, szentséged ne gyanúsítsa országomat.

Nov. 30. Imre király halála. Eltemettetett Egerben.

III. László király. 1204. dec. 1. — 1205. maj. 7.

1205.

Konstantin özvegy királyné kénytelen volt fiával és a sz. koronával Leopold osztrák hűhez menekülni.

April 25. III. Incze Endre hűnek, ki a kir. rendeletére tétetett a gyengekorú gyermek gondnokává és az ország kormányzójává, a gyermek királyt, kinek hűséget fogadott, gondviselésébe ajánlja.

25. Ugyanaz meghagyja E. hűnek, hogy Imre kir. özvegyének az őt illető jövedelmeket szolgáltatassa ki.

25. Ugyanaz eltiltja Endrét a király kiskorúsága alatt a kir. jogok elidegenítésétől.

25. Ugyanaz felhívja a rket és a népet, hogy a hátrahagyott király iránt hívek legyenek.

Ápril 27. Ugyanaz meghagyja a kalocsai érseknek és váradi püspöknek, hogy azokat, kik László kir. és az anyakirályné hozzátartozóit és papjait birtokaik- és jövedelmeikben háborgatnák, egyházi fenytékkal fékezzék.

Maj. 7. III. László király halála. Hullája Székesfejérvárott takarítottatott el, anyja pedig visszament Arragoniába.

II. Endre király. 1205. maj. 29. — 1235. sept. 21.

1205.

Maj. 29. II. Endre pünkösdkor, koronáztatásakor, megesküdött: „az ország jogait s a korona méltóságát sértetlenül fentartani“.

Jun. 24. III. Incze azért tagadta meg az eszt. érsekké választott János kalocsai érsektől a megerősítést, mert az érsekség megyés püspökei és a kanonokok a választás felett viszálykodtak.

Okt. 6. A pápa a magyarországi eredetű Jánost az eszt. érsekségben megerősítette.

A király neje Gertrud kívánságára ennek öcscsét a tudatlan és alig 25 éves Bertoldot választatta kalocsai érsekké, kit III. Incze a kir. udvar sokszori sürgetése ellenére 7 évig nem erősített meg teljesen.

„Endre kir. csendes, jámbor ember volt, a királyné pedig erélyes nő, ki férfiúi lelkülettel igazgatta az ország ügyeit.“ — A kir. leánya Mária születése.

1206.

Jun. 7. III. Incze meghagyta Endre kir. kérelmére az ország egyh. és világi nagyainak, hogy a király közelebb születendő gyermeke iránt hűségesküvel kötelezzék magokat.

7. Ugyanazon nap kelt levele szerint Bertoldot addig nem erősíti meg, míg a vizsgálatból ki fog tűnni, hogy legalább is elégséges tudománnyal és a teljeshöz közeljáró korrallal bir.

19. 3-ik I. a vérfertőzéssel rágalmozott Kalán pécsi püspök ellen vizsgálatot rendelt.

Nov. 29. Eckbert bambergi püspököt, Gertrud másik fivérét küldé II. Endrének fia Béla születése alkalmából való üdvözlésére, kit Boleszló váci püspök tartott a keresztvízre.

Endre a ruthenok által meghivatva hadjáratot intézett Galiciába, s a koronának ehhez való jogát helyreállította, Lodomeriát pedig ujdon megszerezte, s mindkét ország nevét címébe igtatta.

A király koronáztatása emlékére az esztergomi kanonokoknak évenként Adalbert napján a kir. kincstárból fizetendő 100 ezüst gírád adományozott.

1207.

April 5. 3-ik I. azt válaszolta II. E. hathatós kérelmére, hogy Bertoldot, mert csak olvasni tud, s az olvasottat a maga nyelvéen kellően magyarázza, és a szókötés szabályaiban járatos, és mert csak 25 éves, még most az érsekségben meg nem erősítheti. A király taníttassa őt a hittudományokban és az egyházjogban.

Oct. 14. II. Endre elsőszülött fiának Bélának koronáztatása.

Dec. 24. III. Incze tekintve a kalocsai kanonokok kívánalmát, tekintve Bertold előmozdításának sürgős szükségét: és nyilvános hasznát, tekintve tisztaságát és megfelelő tudományát: őt a kalocsai egyház pástoraúll megerősíti.

II. Endre leánya, Erzsébet, születése.

1208.

Eckbert, bambergi püspök, Gertrud legidősb fivére, hohienstaufi Fülöp német kir. meggyilkoltatása (jun. 21.) körüli bűnrészesség gyanujába esvén, II. Endréhez menekült, ki érte közbenjárt III. Incze pápánál. — Kálmán hg. születése.

1209.

Január 21. III. Incze válaszolja II. Endrének, hogy Eckbert ellen a vizsgálatot elrendelte. — Bertoldról pedig ezeket írta: „Túl-ságos kérelmeid által tévutra vezetted. Sokan szemünkre vetik, hogy őt, ki még a tanítványok tanítványa sem tud lenni, a mesterek mesterévé emeltük. Ő, ki a főpapi hivatalhoz kellő tuda-

mányban járatlan, most Vicenzába ment, hogy magát az első elemekbe avatassa. Meghagytuk neki, tüstént térjen vissza kalocsai székhelyére, hogy otthon okuljon be a tudományokba. Ügyekezéssel őt erre bírni, nehogy úgy találj, hogy a kit annyira fölemeltél, még inkább megaláztad“.

Endre és Gertrud elégtételt szereztek Bertoldnak, kit, midőn visszatért, az érdemteljes Bank helyébe Tótország bánjává neveztek ki. A felmagasztalt gögös ifjú az esztergomi érsek több jogát pl. a kir. koronázást, a pénzverdék tizedét, stb. magának követelte.

Maj. 15. III. I. a koronázási jogot az eszt. érseknek biztosította.

Az elégtelenség annyira növekedett Endre kir. ellen, hogy az összeesküdt urak követeket küldöttek Endre nagybátyja Gyejcsa hgnék Görögországban megtelepedett fiaihoz, s őket leveleik által behívták a trón elfoglalására.

Endre kir. a varasdi jövevényeket, kik neki, midőn őt testvére Imre a kenei tömlöczben fogva tartotta, hűséges szolgálókat tettek, törvényhatósági jogokkal ruházta fel.

1210.

II. Endre Domald sebenicói ispánnak, ki az összeesküdt urak követeit, leveleiket elvéve, Spalatóban elfogta, s bilincsekben a királyhoz vezette, földbirtokot adományozott.

1211.

II. Endre a Barczaságot a német lovagrendnek nagy jogokkal és terhekkel adományozta.

Erzsébet hgnő Hermann thüringeni tartománygróf fiának Lajosnak jegyeztetvén el, a követség Pozsonyban 1000 gíra készpenzen kívül oly tetemes kincsekkel vette át a kisdedet, Eisenachban leendő neveltetés végett, hogy „annyi, oly szép és drága ékszerek még nem láttattak Thüringenben“.

1212.

Febr. 12. III. Incze János eszt. érsek és Bertold kalocsai választott között a koronázási jog stb. iránt létrejött egyességet, melynek azonban előtte az eszt. káptalan ellenmondott, azért sem erősí-

tette meg, nehogy a királyok örökösei közt a királyság feletti botrányos versengés szaporodjék.

Gertrud ezért újabb kárpozlást adatott a király által Bertoldnak, őt Erdély vajdájává neveztetvén ki.

1213.

Bertold Bács és Bodrog vármegye főispánjává neveztetett.

Mart. 3. III. Incze tudatja Endrével, hogy kérelme mérséklendi ugyan a sokat vétett Eckbert ellen a szigort, és vizsgálatot tétet ellene a mainzi érsek által; de ha a közbenjárásnak még sem lenne sikere, azt Eckbert kihágásainak tulajdonítsa.

Miután Dánielt, ki Galicziát és Lodomeriát 1206 óta magyar felsőség alatt bírta, az orosz Igorevics Román elűzte, ezen zsarnokot pedig a halicsiak családotól kiirtották, s Endrétől fiát Kálmánt kérték királyuknak, Endre hadsereggel Galicziába ment, Gertrudot és Bertoldot állítván az ország kormánya élére.

Sept. 28. Gertrud királyné a szabadban sátor alatt többek által, kik közül Péter ispán és Simon bán emlékezete maradt fen, összevagdaltatott. Egyes testrésze a premonstreiek leleszi templomában, a többi pedig a czisztercziták pilisi monostorában temettetett el.

A gyilkolásra az szolgált okul, hogy a királyné tudtával sőt segélyével és termében egyik testvére Bank nádor nejét buja vágyának áldozatává tette.

A vérengzéskor a királyi pecsétnyomó több államirattal együtt elveszett.

Bertold a királynénak gyermekei számára gyűjtött 7000 girára menő kincseivel külföldre illant.

1214.

Jan. 6. III. Incze Magyarország püspöki karához így irt: Értésünkre esett, hogy a magyarok közül némelyek oly dühöngésre vetemedtek, hogy az elkövetett egyéb szörnyűségek között a kalocsai érsekre vetették bántalmazva kezeiket s a hozzátartozó papokat és szerzeteseket veréssel s egyébkép gyötrötték. Ha így történt, a tettesek kiközösítését minden vásár- és ünnepnap ünnepélyesen hirdetessék ki. Hasonló iratot intézett Lengyelországba is, a netán odamenekült tettesekre nézve.

II. Endre az országnak Gertrud meggyilkoltatása alkalmából és egyébkép támadt bajai orvoslását levélben kérte a pápától: hogy fiát Kálmánt, kit Galiczia népe királyul kért magának, az esztergomi érsek által megkoronáztassa; és miután a jeruzsálemi útra készül, az esztergomi érseket, kire másokkal együtt kívánja az országnak, melynek főemberei hajlandók a viszálykodásra, és gyermekeinek gondozását bízni, mentse föl a Romába meneteltől; — az összeesküvőket, kik akarata ellenére akarnák fiát királylyá tenni vagy megkoronázni, közösitse ki; — és miután a pápának a koronázás s az eszt. érsek egyéb jogai felől érkezett levelei neje megöletésekor ellopattak, azokat számára irassa le; — nem csodálhatván eléggé, hogy a kalocsai érsek, kinek buzgó pártolása és előmozdítása miatt csaknem az egész ország gyűlöletét magára vonta, a királynének gyermekei számára gyűjtött 7000 grányi kincsét, készpénzben, arany- és ezüstrudakban és ékszerekben, elvitte; a pápa intse őt annak visszaadására, különben jövedelmiből térítteti meg magának.

1215.

Endre király fiát Kálmánt hadsereggel Galicziába kísértette, hol őt János eszt. érsek királylyá koronázta. Ez alkalommal Kálmánnak Lesko lengyel hg. 3 éves leánya Salome eljegyeztetett.

A király Kakacson, Esztergom mellett, a dunai kikötő kirvánját az érseknek adományozta, s mivel az adománylevélben azt mondja, hogy az érsek Magyarország királyait a koronázáskor világi javakkal is szokta táplálni, lehet, hogy ezt Kálmán koronáztatásának jutalmául nyerte.

Lehet, hogy II. Endre már ez évben lépett házasságra Jolantával, Péter courtinayi és auxerreai gróf leányával.

1216.

Febr. 1. A pápa által megbizottak ekkép szabályozták a királyné koronáztatása jogát: 1) Ha a király és királyné egyszerre koronáztatnak, amazt az esztergomi érsek, ezt pedig a veszprémi püspök keni föl és koronázza. 2) Ha egyedül a királyné koronáztatik, az esztergomi fölkeni, a veszprémi pedig koronázza azt. 3) Ha pe-

dig az esztergomi nincs jelen, a veszprémi végzi úgy a fölkenést, mint a koronázást.

Endre kir. írt III. Honorius új pápához: intse meg azokat, kik a keresztet a nyugoti tartományokban fölvették, jönnének minél előbb Magyarországra és csatlakoznának hozzá a kereszt-hadjáratra.

1217.

Jan. 30. III. Honorius örül a felett, hogy II. Endrének a konstantinápolyi császárság felajánltatott, de e miatt a kereszthadjáratot el nem halaszthatja, sőt azt husvét körül meg kell kezdenie.

Febr. 11. A pápa II. Endrének kereszthadjárata idejére tett intézkedését, mely szerint Magyarországot elsőszülöttének, Bélának s Galicziát Kálmánnak hagyta, és ha ezek egyike, vagy mindkettőjük gyermekek nélkül mulnék ki, Endrét rendelte utóduknak, jóváhagyta.

25. III. Honorius megengedte, hogy azok közül, kik kereszthadjáratot fogadást tettek, a király 5-öt, 6-ot kiválaszthasson és az ország gondviselésével bízthasson meg.

Endre kir. a kereszthadjáratra szükséges hajók megszerzése iránt követői által Velenczében a köztársasággal szerződvényt köt, mely szerint Zárát örök időkre átengedi Velenczének; a hajók bére $\frac{1}{4}$ -ét maj. 14-ig, másik $\frac{1}{4}$ -ét maj. 31-ig, a többit pedig 8 nappal a hajók kiindulása előtt fizeti le.

Jul. 28. A pápa felszólítja Endrét, hogy ipját, kit Rómában konstantinápolyi császárrá koronázott, de a kit Epirus fejedelme elfogott, szabadítsa meg.

Aug. 23. A kir., miután fiát Bélát Bertold patriarchához egy német várba küldötte, s az ország kormányát János eszt. érsekre bízta, Veszprémen, Tihanyon, Varasdon és Zágrábon át e napon Spalatóba érkezett.

26. 10,000 főnyinél nagyobb lovas sereggel hajókon kiindult Spalatóból.

Sept. 8. Cyprus szigetére érkezett.

Nov. 2. Kiindul Ptolemaisból.

10. Átkel a Jordánon, melyben megfürdik, s azután a hó végeig a sz. helyeket látogatja meg.

30. Táborhegy alá érkezett.

Dec. 3—5. A 77 toronyból 2000 főnyi őrség által védett táborhegyi várat ostromolta, s miután ez nem sikerült,

7. visszavonúlt.

24. A ptolemaisai táborba visszatért. Nagy földrengés.

1218.

Jan. 7. Miután az e tájakon szokatlan hideg, folytonos esőzések, az utak járhatatlansága, élelem hiánya, betegségek s a vezérek egyenetlensége a kereszteseket elkedvetlenítették, Endre haza felé fordulva e napon Tripolisba érkezett, hol veszélyesen megbetegedett.

Február. Endre, ki még 1217-ben a jeruzsálemi sz. János vitézei számára évenként fizetendő 500, 100 és ismét 100 grányi alapítványt tett, s a kiknek jószágadományon kívül a sopronyi vámjövendelmet is ajándékozta, miután az országban eláradt zavarokról többször vett tudósítást, e hóban a szárazföldön hazaindult. Útközben, Antiochiában Leo örmény kir. leányát fiának Endrének; az ázsiai Görögországban Theodorosz Laszkarisz cs. leányát Máriát Bélának jegyezte el, s ezt magával mindjárt el is hozta. Bolgárországban pedig a maga leányát Máriát volt kénytelen Ázán királynak eljegyezni.

Maj. 15. III. Honorius II. Endrének a sz. földre tett utazásakor életbeléptetett azon intézkedését, hogyha ezen utjában elhalna, neje Jolánta 8000 grányi jegyajándéka fejében szedje a Maroson szállított sóból, a pesti saracenusoktól és Bodrog vármegyéből járó kir. jövendelmet, míg a jegyajándék kifizettetik, s ennek megtörténte után, ha Magyarországon akar maradni, haláláig húzza a mondott megye jövendelmét, megerősíti.

15. A pápa főlemlítvén 2 váczai főesperesnek Jakab az ottani püspök elleni panaszát, hogy lakmározások-és tivornyákba merül, egyháza javait eltékozolja, a papokat jószágai- s jövendelmeiktől megfosztja, s néhányat féktelen cselédei által oly súlyosan megsértetett, hogy sebeikben el is vesztek, hogy a sz. föld segélyére gyűjtött pénzeket lefoglalta; hogy az egyházi javadalmakat simoniával méltatlanoknak adja; s hogy ezen iszonyú bűnök a népben

botrányt okozván, az egyház sokaktól megvettetik, a veszprémi püspök és 2 apát által vizsgálatot rendelt tétetni.

Majus után. A király sok baj- és fáradsággal, mely hadát még inkább megtizedelte, hazaérkezvén, az országban talált rémítő zavar- és rendetlenségről ekkép tudósítja a pápát: Midőn hazaérkeztünk, a hűtlenségnek sokkal nagyobb bűneit találtuk itthon, mintsem előbb értesültünk. A királyi kincstár jövedelmei oly annyira megraboltattak, hogy nemcsak a zarándoklásunk alatt tett adósságokat meg nem fizethetjük, de 15 év tartama alatt sem leendünk képesek országunkat előbbi állapotába visszaállítani. És azért ne csodálkozzék ő szentsége, hogy az ország jövedelmeiből most nem küldhet ajándékot. De esedezik, hogy az ily nagy bűnösöket s azok czinkostársait, szöktek legyen bárhova, üldözze egyháza nyilaival.

Misztiszlavics novogorodi fejdelem Kálmán királyt Galicziából kiüzte.

Endre kir. okmányilag ily vallomást tett: „Némely országnagyaink tanácsára államunknak már régóta sértetlenül fentartott állapotát megváltoztatván, a várakat, megyéket, földeket s a dús Magyarország egyéb jövedelmeit országnagyainknak és nemeseinknek örökösen odaajándékoztuk.“

1219.

Endre nagy erőfeszítéssel kiállított hadsereggel Gyula nádor vezérlete alatt visszahelyeztette Kálmánt Galiczia birtokába, de a besenyő hadakkal is erősödött orosz fejdelem Halicsot bevette, Gyula vezért, Kálmánt és jegyesét Salométt fogságra vetette.

Mart. 4. A pápa jóváhagyta, hogy a király fia Endre, az örmény királynak Leonak leányát vegye feleségül és ipja halála után uralkodjék.

Oct. 29. III. Honorius vizsgálatot rendelt tétetni az iránt, hogy a csanádi egyházmegyében Vituhu egyház szerzetesei a többi szörnyűségek közt hamis pénzkoholásra is vetemedtek, kelyhek-ből, keresztkekből, egyházi és egyéb edényekből vervén a pénzt; s miután az ingatlan és ingó javakat elidegenítették, elillantak.

II. Endre azon okmányban, melynél fogva az esztergomi káptalannak a kereszthadjárat ideje alatt itthon tanusított hűségért Erdélyben Winch földet adományozta, az ország állapotáról így szolt: „Midőn a sz. föld segélyére indultunk, az ország kormányát János esztergomi érsekre s némely másokra bíztuk; de sokan a nemesek közül, mint az ördög poroszlói, rendeleteinket megvetették, a közbékét megzavarták s honfitársaikat ellenség gyanánt sanyargatták, az érseket ugyanazon zsarnokok mindenétől megfosztották s az országból kiűzték.“

1220.

Mária hgnő ünnepélyesen átadatott Ázán bolgár királynak. Leo örmény kir. elhalván, Örményországot nem Endre hg., hanem Fülöp, az antiochiai kir. fia nyerte el Endre hg. jegyesének kezével együtt.

Nov. 23. III. Honorius közölvén Konstantiának, Imre kir. özvegye-, most pedig II. Fridrik cs. hitvesének abbeli panaszát, hogy 30,000 girát érő készpénzét és ékszereit, melyek az esztergomi sz. János lovagrendjénél voltak letéve, Endre király erőszakkal elfoglalta, meghagyja a salzburgi érsek-, a sekauai és veszprémi püspököknek, hogy a királyt elégtételre egyházi fenyítéssel szorítsák.

Dec. 5. Ugyanaz előadván, hogy Imre kir. nejének, ha özvegységében az országban marad, 2 vármegye jövedelmét hagyta hitbérül, ha pedig kiköltözik 12,000 girát kívánt neki fizettetni, mit Endre kir. megtagadott, azért ugyanazon biztosoknak az előbbihez hasonló utasítást ad.

Ugyanaz régen értesülvén arról, hogy Endre király országa kárára és méltósága ellenére elidegenítéseket tett, a királyt intette, hogy ügyekezzen azon elidegenítéseket még ha meg nem másításuk iránt esküt tett volna is, visszavonni; mert miután koronázásakor megesküdött, hogy az ország jogait és koronája méltóságát sértetlenül fentartandja, tilos volt oly esküt tennie, s azért az meg nem tartandó.

1221.

Erzsébet hgnő menyegzője Lajos thüringeni tartománygróffal.

II. Endre országszerte kihirdettette, hogy a váraktól erőszakal elfoglalt jószágok adassanak, vissza; és az elszéledt várnépek a várak körül gyűjtessenek össze.

April 20. A király azon jelentésére, hogy a visegrádi apátság a görög szerzetesek kezei közt minden tekintetben annyira hanyatlott, hogy, ha ott nem alkalmaztatnak a szomszédokkal nyelv- és életmódra egyező személyek, nem fog többé fölépülni. III. Honorius meghagyta az esztergomi érseknek: hogy, ha nagy botrány és más joga sérelme nélkül történhetik, ott latin szerzeteseket alkalmaztasson, és a görög szerzeteseknek holtokig illő eltartásáról gondoskodják.

28. III. Honorius Endre királyt és Jolánta királynét felszólítja, hogy ne akadályozzák a keresztényeknek, legyenek bár rabszolgák, vagy szabadosok, a mahomed vallású bolgárok kezeiből leendő kiszabadítását.

Miután Endre és Jolánta több követséget váltottak Misztiszlavicsal, az év végén vele következő szerződésre lépett Endre: Kálmán és Salome bocsáttassanak szabadon; Endre hg. lépjen Misztiszlavicsnak gyengekorú leányával 3 év mulva házasságra; addig Misztiszlavics uralkodjék Galicziában, 3 év eltelése után pedig vejére szálljon az ország kormányja. Ezt Endre szorultságból esküvel erősítette.

1222.

Jan. 27. II. Endre ez eskü alól a pápa által kérte magát feloldatni, ki azonban e napon így válaszolt neki: „Minap azt terjesztéd előnkbe, hogy a Galiczia trónjára rég küldött és tekintélyünknel fogva az esztergomi érsek által megkoronázott 2-od szülött fiad Kálmánhoz a lengyel hg. leányát házassági kötelékkel kapcsolod, és te a hggel esküt tettetek e házasságot fel nem bontani, sőt a nevezett királyt az ország elnyerésében védeni. Most miután baleset által a király és jegyese fogságba jutottak, és őket másképp ki nem szabadíthatád, esküvel ígérted, hogy 3-ad szülött fiadnak

Endrének engeded át a mondott országot, és azzal Misztiszláv leányát egybeházasítod, mire az apostoli szék szavazatát kérted ki. Mi tehát ez esküt azon részében, mely az apost. szék tekintélyénél fogva koronázott más királynak engedélyezett országot illeti, mint tilosat, és az első esküvel ellenkezőt, nem kötelezőnek határoztuk; az eskü azon részétől pedig, mely a házasságkötésre vonatkozik, téged feloldhatónak nem tartunk.

Maj. 28. III. Honorius 3 magyarországi püspöknek így írt Béla házassága ügyében: Béla, Endre kir. fia előadta, hogy midőn ő még kiskorú volt, atyja Laszkarisznak hittel kötelezte magát, hogy őt leányával egybeházasítandja; de ő, Béla, most már serdülő korra jutván, ellenmond a házasságnak, s kéri magát az eljegyzéstől feloldatni. Meghagyja tehát a püspököknek, ha az előadás való, Bélának adják meg a kért engedélyt.

Jul. 4. A pápa Magyarország érsekei és püspökeihez. Endre kir. elsőszülöttének előmenetelére és az ország békéjére törekedvén, mondott fiát királylyá kenette föl és koronáztatta meg. De a vizsályt kelteni törekvő gonoszok az engedelmességet tőle megtagadják, mintha nem neki, hanem fiának volnának kötelezve. Meghagyja a püspöki karnak, hogy az ily lázadást indítókat egyházi fenyítéssel sujtsák.

Jul. 7. III. Honorius Jolánta királyné kérelmére őt és jószágait, névszerint a Bánátot (tót- és horvátországit), Varasd, Somogy, Zala és Szerém vármegyéket járulékaikkal együtt, melyeket neki Endre király hitbérül kötelezett, pártfogásába veszi.

II. Endre király alattvalóinak s főkép a nemességnek jogait, kelet helye és napja nélkül 7 eredeti példányban kiadott aranypecsétű levélben biztosítja. (31. cz. álló arany bulla.)

II. Endre kir. a papság jogait biztosítja.

A nádor a besenyők szabadságait megerősíti.

Dec. 15. III. Honoriusnak tudtára esett, hogy Magyarországbán közelebb az határozottatott, hogy a nép a király jelenlétében évenként 2-szer összegyűljön, s ott a gyűlevész sokaság súlyos és jogtalan dolgokat szokott követelni, hogy a gyűlölt országnagyok és nemesek hivatalaiktól megfosztassanak, és száműzetvén, jószágaik a nép közt elosztassanak; ha a király e követeléseket teljesíti,

az igazságot sérti, ha megtagadja, saját és övéi személyének veszelését tart: meghagyja tehát némely főpapoknak, birják rá a sokaságot, hogy a király koronája vagy a főemberek személye ellen, a törvény utja kikerülésével, semmit ne merényeljen.

1223.

Magyarország püspökei Béla ifjabb királynak nejétől való elválása ügyében ekkép tudósították a pápát: Endre kir. a már megkoronázott Bélának jegyezte el Laszkarisz leányát, kit azután Bélával összeházasítván királynévá kenette és koronáztatta, s kivel a törvényes kort ért Béla már 2 évnél tovább együtt él. Most azonban némely gonoszok bujtogatására elbocsátotta törvényes feleségét, az egész ország botrányára. Utasítást kérnek tehát, mit tegyenek ezentúl.

Endre király Bélát, ez évben már Horvát- és Dalmátország kormányzóját, ki nejét ismét magához vette, üldözni kezdé, miért is az ifjabb király nejével s több főemberrel Ausztriába Leopold hghez menekült.

1224.

Febr. 22. III. Honorius azon viszály ügyében, mely II. Endre és fia Béla közt, nejének a pápa intelmére történt visszafogadása miatt, közbejött, febr. 22. 23. és mart. 12. és 13-kán több irányban 17 levelet intézett. — Febr. 22-én Buzád pozsonyi ispánt 2 más ispánnal megdicsérte, hogy pénzők és egyéb vagyonuk koczkáztatásával Béla királyt híven szolgálták. — Ezeket Endre királynak ajánlotta, hogy személyökben és javaikban ne háborgattassanak, különben azt kellene gyanítani, hogy ez azért történik, mert Béla a pápa tanácsára nejét visszavette. — Endre királynak tanácsolta, hogy kegyesen bánjék fiával, és jövedelmet jelöljön ki neki, honnan magát és övéit tisztességesen elláthassa.

Febr. 23. Ugyanaz a veszprémi és váci püspököknek meghagyta, hogy Béla királynak, ki házasságaért súlyos üldöztetést szenved, mindenkép segélyére legyenek. — A kalocsai érseket odautasította, hogy birja rá Endrét, miszerint elsősülöttét, Béla királyt, ki, mert a pápa intelmére feleségét visszafogadta, az osztrák hghez kényszerült menekülni, ne kényszerítse magához visszatérni, hanem

jelöljön ki neki jövedelmet, hogy az országban nejevel és övéivel, mint kir. örökös tisztességesen tartózkodhassék. — Írt a cseh királynak és a karinthiai hgnek is, hogy ha Béla hozzájuk menekülne, őt kegyesen fogadják. — Ugyanaz az osztrák hg a vendégzeretetért megdicsérte és továbbra is buzdította.

Mart. 12. Ugyanaz felhívta Endre királyt, kegyesen és tisztességesen bánják fiával, különben azt vélnék, nem tetszik neki, hogy Béla a sz. szék intelmére nejét visszavette. A pápa Bélát fiui engedelmességre, övéit pedig odautasítandja, hogy a király tetszése és az ország nyugalma ellen semmit se kövessenek el.

Mart. 13. Ugyanaz inti Béla követőit, hogy az atya és fiú közt viszályt ne keltsenek, sőt Bélát fiúi tiszteletre buzdítsák. — Ily értelemben írt magának Bélának is, úgy szintén az esztergomi és kalocsai érseknek, végre Leopold osztrák hgnek.

Dec. 24. Béla király, Magyarország királyának elsőszülötte, a goriczai várnak több sz. királyfia jobbágyait megneemesíti és jószággal adományozza meg.

II. Endre kir. az erdélyi szászoknak nagy kiváltságlevelet ad. Béla 1-ső gyermekének, Kunegundának, születése.

Endre, miután az aranybulla ellenére a kir. jövedelmeket ismét zsidóknak és izmaelitáknak adta bérbe, az így szerzett pénzen hadsereget gyűjtván, ezzel Kálmánt Galiczia birtokába helyezte, de azt másfélév múlva Romanovics Dánielnek engedte át magyar felsőség alatt.

1225.

Május 15. III. Honorius megdicséri II. Endrét, hogy a bosnyai, szávai és ozorai eretnekek (patarenusok) kiirtásán fáradozik.

15. Ugyanaz megerősítette Endre kir. adományát, melynél fogva az eretnekséggel ellepott bosnyai, szávai és ozorai vidéket a kalocsai érseknek Ugrinnak, ajándékozta, ki ott a térítéssel bízott meg.

Jun. 6. Béla befogadása miatt Endre kir. és Leopold osztrák hg. egymás határait pusztították. E napon Grácban kötöttek békét, mely szerint a hg. 3000 girányi kárpótlásra kötelezte magát.

12. A német lovagrend, melynek Endre a Barczaságot adományozta, hálátlan lett. Kérelmére előbb az egyháziakban azután a

világiakban is közvetlenül a pápa hatósága alá rendeltetett, sőt erőszakkal birtok-foglalásokat is tett. E napon a pápa Endréhez intézett levelében a király és a rend kölcsönös panaszait előadván, s a pápai pártfogolásról szóló levelet józan értelemben kívánván vétetni, felhívja Endrét, hogy a rendnek okozott kárt téríttesse meg, s azt birtokaiban oltalmazza.

Jul. Endre kir. fegyverhatalommal űzette ki a német rendet s a Barczaságot a szászok földéhez kapcsolta.

Jul. 15. III. Honorius az elidegenített kir. jószágok visszavételében működő Bélának azt írta: hogy miután Endre kir. az ország jogainak és a korona díszének fentartására koronáztatásakor megesküdött, még azon elidegenített jószágokat is visszaveheti, melyekre Endre az adományozáskor megesküdött, hogy vissza nem vétetnek.

1226.

Mart. 13. A pápa, miután az esztergomi kanonokok az érsek választására nézve megegyezni nem tudtak, meghallgatván a Rómába idézett 4 kanonokot, a lüttichi eredetű Róbert veszprémi püspököt nevezte ki érseknek.

Aug. 1. Az év elején okmányilag még Béla kir. iratik Dalmát- és Horvátország kormányzójának, de e napon már Kálmán adományoz a traui püspökségnek jószágot, ily czímmel élve: „Kálmán, Isten kegyelméből a ruthenek királya, és dicső atyánk Endre Magyarország kir. engedélyéből Dalmát- és Horvátország hercege.“ Béla Erdély és a tiszai részek kormányzójául alkalmaztattott, hogy itt a jószágok visszavételében atyjának jobban kezére járhasson.

Dec. 22. III. Honorius megdicsérte Kálmán hget, ki szintén a bosnyai eretnekek térítésén fáradozott.

1227.

II. Endre sikertelen hadjáratot intézett Galicziába, valószínűen fia Kálmán érdekében.

Jun. 15. III. Honorius III. Béla kir. leánya-, a volt konstantinápolyi császárné-, Margitnak fiát Jánost, ki a kalocsai érsektől a bosnyai eretnekek elleni hadjáratra 200 gírat fogadott el, kötelessége teljesítésére egyházi fenytékkal rendelte szoríttatni.

A moldvai besenyőket (általánosan u. n. kúnokat) már Magyar Pál domokosrendi és társai hajlandókká tették a kereszténység befogadására. Most egyik főnökük Borics fia járult az esztergomi érsekhez, kérve őt, jőne a népet megkeresztelni.

Jul. 31. IX. Gergely pápa Róbert esztergomi érseket fölmenti a keresztfogadalomtól, s e helyett engedelmet ad neki az utazásra Moldvába, a besenyők megtérítése végett.

Sept. 8. II. Endre veje, Erzsébet hgnő férje, Lajos thüringeni tartománygróf halála Apuliában a kereszthadjáraton.

1228.

Róbert érsek a besenyők közül 15,000-et keresztelt meg.

Az érsek pápai felhatalmazás alapján Teodorikot, a magyar domokosok perjelét, nevezte püspökké, ki nem milkovinak, hanem a kúnok püspökének czímezte magát.

II. Endre fiainak, s a püspököknek és országzászlósoknak tanácsából Simon bánt, ki Gertrud királyné meggyilkolásában bűnrészes volt, jószágaitól megfosztotta, s azok közül az erdélyi részekben fekvő Széplakot és Gyekát Dénes tárnok hasonló fiának adományozta.

1229.

Jan. 20. IX. Gergely engedelmet ad Ugrin kalocsai érseknek, ki új püspökség alapítására saját vagyonából és a kői monostor jövedelmeiből évenként 300 gírat, érseksége jószágaiából pedig 30 gírat biztosított, a szerémi püspökség felállítására.

Mart. 21. Ugyanaz megdicséri Bélát, **III.** Endre kir. fiát, hogy elment a besenyőkhöz és az esztergomi érsekkel együtt fáradozott azok megtérítésén. — Ugyanazon nap örömét fejezi ki az esztergomi érseknek a siker felett, és intézkedik, hogy az eddigelé nomad módra élt nép hazájában városok építtessenek. — A magyarországi domokosok perjelét pedig több rendtársnak odaküldésére utasítja.

Béla ifj. király erélylyel folytatta a kir. jövedelmek helyreállítását a kormánya alatt álló országrészben. E miatt az érdekelt urak az atya és fiai élete ellen összeesküdtek, hogy őket kiirtsák s Magyarországot magok közt feloszszák. És midőn tervöket végre-

hajtani nem birták, az osztrák hghhez szerződési föltételekkel levelet intéztek, a koronát és Magyarországot Fridrik császárnak ígérték; de követjük utjában elfogatott s a levéllel együtt a kir. elé vitetett.

Béla, Isten kegyelméből király, Magyarország királyának elsőszülötte, midőn a haszontalan és fölösleges jószágadományokat atyja akarata és az országnagyok tanácsa szerint megsemmíteté, Pósanak, Botos fiának jószágokat adományozott.

Ugyanaz azon alkalommal, midőn némelyek az ő meggyilkoltatása merénye miatt hűtlenségben marasztaltattak és józágaik szétoztattak, Pósa ispánnak, Botos fiának, Nógrád megyében jószágokat adományozott. — Némely bűnösök józágai felperzseltettek.

Oct. 1. IX. Gergely II. Endre és elsőszülötte Béla királynak engedélyét, hogy a moldvai besenyők szabadságaikat, mentességeiket és földterületeket békésen élvezhessék, megerősíti.

1230.

Béla ifj. kir. folytatta a birtokadományról szóló oklevelek átvizsgálását, miről atyja Endre kir. egyik okmányában így nyilatkozik: „miután értésünkre jutott, hogy szertelen bőkezűségünk által a vármegyék jogai sokban megsértettek, józanabb tanácssal élvén, buzgóan törekedtünk azoknak előbbi állapotjukba való visszahelyezésére, s azért elsőszülöttünk Béla kir. által a haszontalan és fölösleges adományokat visszavétettük, e részben teljes hatalmat tulajdonítván neki. Ki midőn az örökbirtokok ügyeit az egész országban vizsgálná,“ Miklós ispántól, Ugrin néh. esztergomi érsek testvérétől, következő birtokokat vett el, stb.

II. Endre királyi városi szabadságokkal ruhazza fel Szatmár-Németit.

A király leányát az özvegy Erzsébetet sikertenül hívatta haza Marburgból, ki ott szegények ápolásával foglalkozott.

1231.

Béla az erdélyi részeken oly jó sikerrel működött, hogy ez évi egyik okmányában lelkesedve így szólhatott: „Dicsőség a magasságban az Istennek, és békesség a földön a jóakarató embe-

reknek ; mert felviradt a magyarok váltságának, a királyi tekin-
tély, a korona szabadsága helyreállításának napja. A magyarok
földre a bánatból örömbé, szolgaságból szabadságba helyeztetett.
Midőn tehát mi atyánk akaratából, és országunk föbbjeinek érett
tanácsával a haszontalan és fölösleg adományokat az erdélyi része-
ken megszüntetnők“ stb.

Mart. 3. A Béla által úgynevezett „magyarok váltsága napját“
IX. Gergely az esztergomi érsekhez intézett levelében ekkép
ecseteli : „A zsidók és saracénok uralma alatt (kiknek a kir. jöve-
delmek bérbeadatnak) a keresztények elviselhetetlen adókkal
terhelhetvén, s látván, hogy a saracenusok szabadsága nagyobb
az övéknél, áttérnek ezek vallására. A saracenusok keresztény
rabszolgákat vásárolnak, s rajtok mint sajátjukon minden kéjei-
ket kielégítik, vallásukra kényszerítik, gyermekeiket megkeresz-
telní nem engedik. A zsarlásokkal sanyargatott keresztények
kénytelenek magok megváltása végett nekik fiaikat és leányai-
kat eladni“.

A naponként erkölcstelenebbé vált nép szenvedéseinek, és a
néhány főúrral szövetségzett kincstári bérlők zsarlásainak úgy
vélte a papság elejét venni, ha Endre kir. az 1222-ki aranybullát
némely módosításokkal újból kiadja. Ez megtörtént. Endre annak
megtartására esküt mondott, sőt az esztergomi érseket felhatal-
mazta, hogy őt annak megtartására egyházi átokkal sujtva kény-
szeríthesse.

Nov. 19. II. Endre leányának Erzsébet hgnőnek halála Marburg-
ban. — A Fertő vize 5 helységet temetett el.

1232.

Kálmán a ruthenek kir. és tótországi hg. megadományozza
azokat, kik neki szolgálatokat tettek, midőn testvére Endre hg.
Szlavoniába erőszakosan berohant.

Ez évben az egyházmegyék közöl többen perlekedtek egy-
mással : a szerémi püspök a hassonnevű főesperessel, a pannon-
hegyi főapát a veszprémi és zágrábi püspökkel. — Az utóbbi a
csazmai társaskáptalant alapította.

Aug. 31. IX. Gergely követe Jakab praenestei püspök által megintetni rendelte II. Endrét, hogy a Barczaságot adja vissza a német lovagrendnek.

Dec. Róbert esztergomi érsek Budán, decemberben kelt levelénél fogva, egyházi tilalom alá tette az országot s néhány főtisztviselőt kiátkozott; mert az 1231-ki törvények sem hajtottak végre. „Miután — mond — azokból, miket a pápa úr javíttatni kívánt, semmi sem javíttatott; miután a király úr rendelete foganatlan maradt; miután a saracenusok nemcsak meghagyattak előbbi tisztségökben, hanem állapotuk még jobbra is változott, s a király gyakori intéseink daczára a kicsapongásokat nem akarta megszüntetni: rendeljük, hogy ne tartassék isteni szolgálat, csak a keresztesség a kisdedeutól, az Úr teste és vére a haldoklóktól ne tagadtassék meg; de a holttestek ne temettessenek el az egyház által. A király személye ellen, javulását várván, még nem mondunk ítéletet; de tanácsosait, kik gátolták a bajok orvoslatát, egyházi átokkal sujtjuk. Kiátkozzuk Dénes nádort és Sámuel volt kamaragrófot. Miklós főtárnoknak pedig jövő nagycsütörtökig (mart. 31.) időt engedünk a javulásra, stb.

1233.

Endre 3-szor is elküldé fiát, Bélát, az érsekhez: hogy őt a hirdetvény visszavonására birja. De hasztalan. Végre majdnem siralmas szavakban kérette őt, hogy sujtsa a bünös tanácsosokat, de kegyelmezzen neki és az országnak. Erre az érsek rendeletét a nagyhét szerdájától sz. István napjáig (mart. 30. — aug. 20.) fel függesztette.

Maj. 8. A király mindezeket „a fiui szeretet édességével, és csókolva ő szentsége lábait“, tehát igen alázatosan adta elő e nap kelt levelében IX. Gergelynek, egyszersmind Romába küldött követei, Dénes nádor, Simon győri főispán és Rembald a János-vitézek főnöke által is panaszkodott az érsek által lett megszegyenítettése miatt.

Jul. 22. IX. Gergely a bajok elintézésére Jakab praenestei bibernok-püspököt küldötte az országba; az érseket intézkedéseitöli elállásra utasította; a királynak pedig tudtára adta, hogy a szent-

szék engedélye nélkül nem lehet a kiközösítést személye ellen kihirdetni.

Aug. 20. E napon a pápai követ jelenletében a beregi erdőben tartott kir. tanácsban Endre kir. az evangéliumot érintve, esküvel kötelezte magát, hogy a törvény rendeleteit, a mint azok pontonként írásba foglaltattak, végrehajtandja, s ezen esküt fiai és a jelen volt országnagyok is megtartandják, az eskü ellen vétőknek kiátkozása a bosnyai püspökre ruháztatván.

Nov. 27. A pápai követ a szerémi püspök és saját káplánja által Béla királyt és a körüle levő országnagyokat írásban és előszóval intette, hogy, miután annyi eskü ellenére még mindig kevés vagy misem teljesített az ígértekből, ezt sokáig nem fogja elnézhetni, s azért ajánlja az egyességlevélben foglaltaknak sértetlen megtartását.

Jolánta királyné a pápai követ és a püspökök jelenletében хүnt el, és az egresi monostorban temettetett el.

Nov. Mig II. Fridrik osztrák hg. Morvában volt hadjáraton, Endre és Béla királyok előbb Stiriát s azután Ausztriát tüzzelevással pusztították, a cseh királylyal szövetkezve. E háboru okát a külföldi krónista abban keresi, hogy Fridrik nejét, Béla király hitvesének nővérét, elűzte, s mert a magyarok mindig vágytak a tőlök rég elragadott Stiriára. A béke még az év végén megkötetett.

1234.

April 30. Endre és Béla jelenletőkkel disztik Fridrik hg. hugának nászünnepeletét Ausztria Stadlau városában.

Maj. 14. II. Endre mellőzvéen fainak, Béla és Kálmánnak ellenzését, e napon Székesfejérvárott házasságra lépett Beatrix-szal, néh. Aldobrandini estei őgróf leányával, kötelezvéen neki hitbérül 5 évi részletben fizetendő 5000 ezüst gírat, és a királynék szokott rendes jövedelmeit, melyet évenként 1000 ezüst gírara ígért kiegészíteni.

Jul. 19. IX. Gergely megdorgálja Róbert esztergomi érseket, hogy a bosnyai püspöknek Endre kir. ellen, ki beregi esküjét nem tartotta meg, hozott kiközösítési itéletének kihirdetését meggá-

tolta. Ha ezt tovább is tenné, 4 hó alatt jelenjen meg a pápa előtt feletet adni.

Jul. 28. Ugyanaz kijelenti Endre királynak, hogy őt, mint kiközösítettet szokott módon nem üdvözölheti, hanem azt kívánja neki, hogy legyen józanabb esze, s inti őt, teljesítse beregi ígértét. Így az ítélet alól fel fogja őt mentetni.

Oct. 25. Ugyanaz serkenti Bélát, hogy a besenyők püspöke számára székesegyházat építtessen és azt javadalommal lássa el.

Nov. 24. Ugyanaz figyelmezteti Bélát, hogy miután nem i'lik országában szakadásokat tűrnie, a besenyők közt élő oláhokat a romai egyház iránti engedelmességre szorítsa.

1235.

Maj. 27. IX. Gergely Erzsébetet, II. Endre leányát, a szentek közé igtatja.

Jun. 1. Ugyanaz az összes keresztény egyházban a canonisatiót, indokaival együtt kihirdeti. Az ünneplést nov. 19-re rendeli.

Nyár. Endre fiaival, Béla és Kálmánnal, nagy hadsereget vezérelt Fridrik osztrák hg. ellen, kik tartományát Bécsig pusztították, segítve rokonuk II. Venczel cseh királytól. A háboru okául a külföldi krónikák egyike azt hozza fel, hogy a magyarok közül sokan óhajtották a hget királyuknak; a másik pedig azt állítja, hogy a hg. előbb Magyarország széleit kiméletlenül pusztította. E szerint Fridrik sok ezer giráért vásárolt békét.

Aug. 9. Miután Endre kir. az aragoniai királyhoz férjhöz adott leánya Jolán számára 12,000 ezüst girányi hozományt kötelezett, s ennek törlesztésére 30-adjövedelmeit kötötte le: a pápa intézkedést tett, hogy a nevezett jövedelmek évenként a spanyol király számára szedessenek.

9. II. Endre Bosniát fia Kálmánnak engedvén át: a pápa őt ebben megerősíti.

31. Miután Endre kir. beregi esküje meg nem tartása iránt azzal mentségelte magát, hogy azt megtartani annyit tenne, mint a királyi méltóságról lemondani, mert jövedelmeinek $\frac{3}{4}$ -ét fiainak és unokájának engedte át, a papoktól szedett gyűjtéléket tehát annál kevesbbé adhatja vissza, mert a zsoldosok eltartására sokat

kell költenie: a pápa meghagyta a kalocsai érseknek, nyitrai püspöknek és pannonhegyi főapátnak, hogy a király által koronázásakor tett eskü formája és minden czikke iránt, úgy szintén az újabb gyűjtések kirovása okaira nézve vizsgálatot tegyenek.

Aug. 31. IX. Gergely megengedi II. Endrének, hogy a beregi erdőben kötelezett 10,000 girát 10 éven át fizesse az egyházaknak.

Sept. 8. Jolán hgnő menyegzője Barcellonában Jakab aragoniai királylyal. — II. Endre Bertalan pécsi püspöknek, ki e házasság ügyében 4-szer járt Spanyolországban s az arát Barcellonába kísérte, s ki hogy az ezen utjára szükséges 5000 ezüst girát megszerezhesse, egyházának 17 helységét zálogította el, a püspökség régibb kiváltságait megerősíté, s azon felül még 3 községet adományozott.

Sept. 21. II. Endre király halála. Eltemettetett a marosmelléki egresi monostorban.

IV. Béla király. 1235. oct. 14. — 1270. maj. 3.

1235.

Oct. 14. Béla országa nagyaival és nemeseivel Székesfejérvárra ment, s ott az esztergomi érsek által megkoronáztatott, öcsöce Kálmán hg. tartván oldala mellett tisztességből a királyi kardot, lovát pedig előtte a legmélyebb hódolattal Dániel ruthén hg. vezetvén. Ezután az országnagyok közül némelyeket, kik ellenében atyjához ragaszkodtak, száműzött, másokat börtönbe vettetett s Dénes nádort megvakíttatta. Végzéseket hirdettetett ki, hogy az ország a gonosz emberektől megtisztuljon; s megparancsolá, hogy ha valaki, a főembereken, az érsekeken és püspökökön kívül, jelenlétében székre merne ülni, kellő büntetéssel lakoljon, megégettétvén ottan székeit.

Dec. 16. IX. Gergely felhívta Bélát, küldene segélyt II. Balduin konstantinápolyi latin császárnak a lázongó görögök ellen. De a király e felszólításnak saját belbajai miatt sem tehetett eleget.

1236.

Jan. 16. A király az ország tanácsával a fölösleges adományok visszavételét elrendelvén, a törvényes szigort az egyháziak is

éreztek, s azért a cziszterciek apátságai, a templom, János, Lázár és Sámson vitézei a pápánál panaszkodtak, ki e napon a királyhoz intézett levelében e tettet maga és az Isten ellen elkövetett bűnnek bélyegezte, és felszólítá őt az elvetteknek visszaadására.

Aug. 12. IX. Gergely tudatá a kalocsai érsekkel IV. Béla panaszát, hogy némely nemesek, kik fölségsértésben marasztaltattak, a koronától álnokul elragadott javakat némely szerzetesházaknál tették le, melyeket ezek visszatartanak; s miután a király a beregi rendelés szerint az egyházaknak eleget akar tenni, szoríttassanak ezek is a letétemények visszaadására. A pápa tehát egyházi fenytéssel is rendeli a letéteményeseket a visszatérítésre kötelezni.

Maj. 1. Erzsébet hgnő tetemei Marburgban temérdek népség és II. Fridrik cs. jelenlétében fölvétettek, ki követeket küldött Béla királyhoz, hogy fizetné meg az adót, melylyel Magyarország I. Fridrik halála, tehát 47 év óta tartozik. Űres kézzel bocsáttattak vissza a követek, kikhez Beatrix özv. királyné férfiruhában csatlakozott, s így menekült külföldre, hol István fiat szült.

Fridrik osztrák hg., talán az elégületlen magyarok felhívására, az ország széleit pusztította, de Béla és Kálmán által visszaveretett, és Bécs alatt nagy összeg pénzen vásárolt békét.

1237.

Maj. 31. IX. Gergely ismét hathatósan és nagy nyájassággal sürgeti Béla királyt, hogy nyujtszon hadi segélyt a szorongatott konstantinápolyi latin császárnak. Ő erre a szentek közé sorolt huga Erzsébet tekintetéből is kötelezve van.

Jun. 24. A király a külföldről behozott és Szerém vármegyében Ukurd községben, mely ezentúl Béla-kútjának neveztetett, megtelepített czisztercieknek adományozza néhai Péternek, kinek birtokai a király anyja meggyilkoltatása következtében fölségsértési czímen királyi kézre szállottak, szerémmegyei 25 községét, Péterváradot az ott levő kir. palotával, Dénes nádornak, ki az ország javai elpazarlásában és hűtlenségben marasztaltatott, Boricza nevű községét, mindkét Pest plebániáját, s ezen kir. monostort még több különféle jogokkal ruházza fel.

Nov. 10. IV. Béla Zólyomban kelt okmányánál fogva, melyben így nyilatkozik: miután Isten rendeléséből az ország kormánya öröklés útján szállott reánk, elődeink fölösleges adományait a zászlós urak és az egész ország tanácsával visszavenni határoztuk, hogy az országot oly állapotba helyezzük, a milyenben az a boldog emlékű Béla kir. alatt volt, s úgy találtuk, hogy Imre király az esztergomi érseknek bizonyos embereket adományozott, kiknek mindenike a maga házatól az érseknek évenként 50 csöbör bort adni tartozik. Ezt megerősíti.

Dec. 27. Julian magyar domokos szerzetes, ki a fölkeresett magyaroknak volgavidéki hazájából június 21-kén indult el, e napon érkezett Magyarországra.

Ez évben húnyt el a kir. nővére Mária, Aszán bolgár fejdelem neje.

1238.

Jan. 27. A pápa 3-adszor is a legnyájasabb kifejezésekben hívta fel Bélát, hogy a Balduin császártól és a rom. egyháztól elpártolt Aszán bolgár fejdelem ellen ragadjon fegyvert, s vezesse Bulgáriába az Istennek fölszenteltek.

Jan. 29. Béla kir. e naptól kezdve Bulgária királyának címezte magát.

Jun. 7. Béla kir. Zólyomban kelt levelében tudatta, mily föltételek alatt kész a pápa kívánságának eleget tenni, jelesen: hogy az elfoglalandó tartomány az övé s ne a sz. széké legyen, tehát követet ne küldjön oda a pápa, hogy a tartomány lakossága ne gondolja, miszerint ő nem magának akarja alávetni a tartományt; őt nevezze ki a pápa sz. széki követül, hogy Bulgáriában saját hatalmából rendezhesse a püspökségeket, mint hajdan sz. István tette Magyarországon.

Aug. 9. IX. Gergely megegyezett IV. Bélának minden kívánságában.

Dec. 22. Ugyanaz megdicséri Kálmán hget, hogy az ő földjéről, a bosnyai részekről, kiirtja az eretnekséget.

IV. Béla Szombathelyt Pozsony vármegyében (Nagyszombatot) kir. városi kiváltsággal ruházta fel.

1239.

Béla kir. a kiküldött birák által folytatta a várakhoz tartozó földek visszavételét.

Jan. 3. Teljes napfogyatkozás, melynek hatásáról Tamás, a spalatói főesperes, ezt jegyezte föl: „mindenkit oly rémület lepett meg, hogy mintegy ész nélkül kiabálva futkostak ide s tova, azt híven, hogy a világ vége jelen van.“

Sept. 29. IV. Béla feljogosítja az esztergomi érseket, hogy Esztergom vára alatt érseki várost alapíthasson, melyet vásárjoggal ruház fel.

Oct. 18. A király nagy ünnepélylyel ülte meg fia, István, születését.

Dec. 10. IX. Gergely Béla király kérelmére megengedi, hogy a közjövedelmeket zsidóknak és pogányoknak bérbeadhassa; de hozzá teszi, ha lehet keresztényeknek adja bérbé.

A kir. leánya Kunegunda házassága Szemérmes Boleszláv lengyel fejdelemmel.

IV. Béla az úgynevezett kúnokat, kik cselédeiken kívül mintegy negyvenezren voltak, Köteny fejdelmökkel az országban meptelepítette, kik azonban vászonsátraikkal és végtelen baromcsordáikkal az országban barangolván, a magyarokat a mezei gazdaságban nagyon károsították, s a szegények leányaival gyalázatosan bántak.

1240.

Miután a király megtudta, hogy a kúnok a magyarokat nyomják, a főpapok, országnagyok és a kúnokkal a tiszamelléki Kőmonostorban gyűlést tartott, hol elvégeztetett, hogy a kúnok az ország különböző vidékein telepíttessenek meg, és a birák a magyarok és kúnok közt egyenlően tegyenek igazságot.

Eszendővel a kúnok beköltözése után, karácson táján, híre lett, hogy a tatárok Oroszországot elpusztították, s azért Béla a verezckei szoros védelmére hadsereggel a nádort küldötte, s az országban kihirdetteté, hogy a nemesek és várjobbágyok a táborozásra készen legyenek; de a magyarok a tatárok jöveteléről sokszor megújult hírek nem adtak hitelt, s a kétség csak akkor

oszlott el, midőn Batu khán Béla királyt felszólította, hódoljon neki, ha országát a földüléstől megkíméltetni óhajtja.

1241.

Febr. közepe. A király Budára érkezett s ide hívatta az ország-nagyokat is ily nagy dologról tanácskozni. A zsoldos katonák készentartása s Kötenynek családjával együtt őrizet alá helyezése elrendeltetett.

Mart. 8. A nádor futára jelenté, hogy segély nélkül a tatárok nagy haderejének ellenállni nem lehet.

12. A nádor seregét a vereczkei szorosnál a tatárok megsemmisítették.

15. Batu Pesthez fél napi járásra érkezett.

17. Ugolin kalocsai érsek egy kis csapattal kitört Pestről a tatárok ellen, de csak 4—5-öd magával volt képes visszavergődni.

17. A tatárok Vácot fölgették s lakosait legyilkolták.

31. Kadán tatár vezér Radnát az erdélyi részeken elfoglalja, s a város biráját Ariszkaldot 600 német fegyveressel magához veszi.

Fridrik osztrák hg. kevesed magával inkább kémlelni, mint segíteni jött. A Vácraól Pest felé vetődött tatárok közé kirohant, s közölök egyet a városba hozott, s mivel a fogolyban kúnt vélték fölismerni, Kötenyt árulónak kiáltották ki, és őt családotól fölkoncizolták Fridrik vezérlete alatt.

A 65—70,000 emberből álló magyar hadsereg nagyobb része, Papi és Ónod közt, a Mohi nevű térségen a tatárok által felkoncizoltatott.

Béla kir. Turóc megye Znió várába s innen Pozsonyba menekült, s onnan Fridrik hg. hívására Hainburgba ment át, hol őt és nejét a hg. ékszereitől és 10,000 girára menő készpénzétől megfosztotta. Ezenfelül a királyt kényszerítette Soprony, Mosony és Vas vármegyét neki átengedni.

Máj. 18. A király Zágrábból Vancsa váci püspököt a pápához és II. Fridrik császárhoz küldé segedelemért.

Kálmán hg. súlyos sebében elhunyt Horvátországban.

Jul. 1. IX. Gergely nem nyújthatott segélyt, mert őt II. Fridrik épen megtámadni készült; aug. 21-kén pedig halála következett

be. — Fridrik cs. pedig azt ígérte, majd ha Olaszországot megbékélteti, nem fog késni seregeit a tatárokra vezetni,

A tatárok Aradot, Csanádot, Egrest, Nagylakot, Nagyváradot, Pestet, Tamáshidát stb. iszonyú kegyetlenségekkel bevették, s hogy éhen ne veszsenek, az elbujt lakosokat álnokul a mezei munkára gyűjtötték.

A termés betakarítása után az erős férfiakat az előcsapatba osztották be, a többieket leöldösték.

1242.

Február. Január multával a szokottnál keményebb tél állván be, Kadán átkelt a Dunán, s először Buda alját, azután Esztergom várost égette föl, mindent kardélre hányva, de ennek és Pannon-hegységnek erődjét és Fejérvárat nem volt képes bevenni.

Béla kir. Zágráb vidékéről Spalatóba, innen Trauba ment, honnan a királynét udvarostól a mellette fekvő szigetre küldé, maga a part közelében ide s tova eveztetett.

Kadán Slavóniában egy folyó mellett mind leölette a Magyarországból hozott foglyokat, s azután a hullák körül a gyilkosok vígan lakomázva nagy kacaját indítottak.

Martius elején Dalmatiába törtek a tatárok. A lakosság oly nagy számban menekült a városok falai közé, hogy, a házakba nem férvén, a nemes uri asszonyok is az egyház kerítése körül az ég alatt háltak, pedig martius elején ott is kemény fagyok jártak.

A tatárok itt sem kegyelmeztek senkinek, még a belpokloságban sínlődőknek sem.

Kadán előbb Klisszát, és seregrésze Spalatót, azután Traut kísérlé megostromolni, de sikeretlenül. Martius végével Dalmatiából kitakarodva Bosnya-, Szerb- és Bolgárországon át visszavonult. Itt kikiáltatta, hogy a foglyok szabadon hazájokba térhetnek, de midőn ezek már mintegy 2000 lépésre haladtak, az utánok iramodott lovasság által levagdaltattak.

10. IV. Béla Trau mellett erősítette meg a Frangepaniak nyert adományait, kötelezván őket, a király rendelkezésére, midőn a tenger mellékeére érkezik, egy gályát és egy sajkát adni, és a slavo-niai hgség alatt fekvő Vinodol tekintetéből, a királyt belföldi

hadjáraton 3, külföldin pedig, midőn a horvát had felültették, 2 fegyveres vitézzel szolgálni.

18. A király magasztalván a trauiak által tanusított vendégszeretetet, nevezetes polgári szabadságait megerősíté.

Május 10. IV. Béla a phariaiak szabadságait, melyek szerint ispánt csak Magyarországból választhattak, megerősítette, kötelességül tétetvén a Givics nemzetségnek, mely a zsupánságban a nepotismust élvezte, hogy hadjáratkor saját költségén 2 bárkát fegyverezzen föl.

September. A királyné tartózkodási helyét a klisszai erődöt elhagyva, haza utazott. Itt haltak el Katalin és Margit hgnők és a spalatói egyházban temették el. Itt született a másik Margit hercegnő is, ki később mint domokosrendi apácza élt a Margit-szigeten.

Oct. 3. E napon már Veszprémmegyében Móriczhidán adott ki a király oklevelet.

Nov. 16. IV. Béla Verőczen, Nógrádmegyében kir. városi jogokkal, szabadságokkal és mentességekkel ruházta fel a zágrábi vár mellett alakult Grech községet.

Midőn Béla király az országba visszaérkezett a mezőkön csonthalmazok fejrlettek; több napi járáson ember nem volt látható, s midőn ezek rejtekeikből elővánszorogtak, az éhhalál, kórvész és ragadozó állatoknak ép oly nagy számban estek áldozatul, mint a tatárok dühösségének. Az inséget még a sáskacsapás is növelte.

1243.

Jan. 24. IV. Béla Nyitrán kelt adománylevelénél fogva, a spanyol eredetű Simon ispánnak, az esztergomi vár hős védőjének a tatárok ellen, Csenke földbirtokot, melyet azelőtt II. Endrétől nyert, de IV. Béla tőle elvevén, Teka zsidónak adott, visszajuttatja.

Május. A velencei hg. a IV. Bélának ismét hűséget fogadott Zárá ostromára 46 hajót küldött.

Jun. 5. A magyar vezér megsebesülése után a zárai polgárok elcsüggedvén, városukat feladták Velencének.

Jul. 21. IV. Ince pápa Béla király és a magyar nép siralmas kérelmére, kik a tatárok közeledéséről vettek ismét hírt, felhívja

Bertoldot, az aquileai patriarchát, hogy a magyarok segélyére Németországban kereszthadjáratot hirdessen a tatárok ellen. — Az ily hírekre támadhatott Magyarországon a példabeszéddé lett baljóslatú felkiáltás: „Jön a tatár!” vagy: „Mi, a tatár!”

22. IV. Incze 3 morvaországi praelatus által vizsgálatot rendelt tétetni aziránt, kik merészelték a tatárjárás alatt és után Magyarországra betörni és ott tűzzel-vassal pusztítani. — Ez főleg Fridrik osztrák hgre vonatkozott, ki Győrig pusztított.

1244.

Jun. 30. A király Zára érdekében hadsereggel ment Dalmatiába, hol e napon Galas vár melletti táborban Velenczével békét kötött, mely szerint esküvel ígérte, hogy nem engedi Zárát háborgattatni. Velence ellen szövetséget nem köt, sőt fölkérve annak segélyére leend. — Velence hge szintén kötelezte magát, hogy Béla ellenségeit, különösen II. Endre özvegyét Beatrixet s ennek fiát Istvánt nem segítendi; s megengedi, hogy a zárai vámpénz $\frac{2}{3}$ -át a király szedesse tisztjei által.

Jul. 12. Dénes bán Spalato külvárosát, 500 házát fölégetvén, ostromolta. Ugyanis, a polgárok háboruskodtak Trauval, a király által ennek a tatárjárás alatt adományozott birtokért, és Nikosz-láv bosnya bánt is segítségül hívták. Spalato 600 ezüst girát a kir. kincstárba fizetvén és 6 kezeset állítván, békét vásárolt. Nikosz-lávot a kir. német vezére Kotroman István elűzvén, maga nevezetett ki bosnya bánná.

Oct. 2. A spalatóiak magok közt is nagyon viszálykodtak az ürességben volt érseki széket betöltése ügyében. Egyik rész Tamás főesperest (a történetirót), a másik rész a magyar származású Ugrint, a csazmai prépostot és Béla kedvenczét választá. Utóbb e párt diadalmaskodott, s Béla kir. e napon Ugrin iránti tekintetből a spalatói érsekségnek a czettini zsupánságot adományozta.

Nov. 24. IV. Béla Buda s Pestnek elveszett, de tartalmára nézve köztudomású kir. városi kiváltságlevelét megújította, és új birtokkal a Kőérrel megadományozta.

Dec. 15. A király Korponát is, mely szintén a tatárjárás alatt vesztette el szabadságlevelét, új kir. városi kiváltsággal ruházta fel.

28. Ugyanaz hasonló oknál fogva újította meg Zólyom szabadságlevelét is.

IV. Béla leánya, Erzsébet hgnő, ez évben kelt egybe Henrik bajor herczeggel.

Az előbbi, a jelen s a következő évre esnek Béla azon intézkedései, melyeknél fogva az ujkoriak őt az ország másod alapítójának nevezik. Pl. ő az idegen nyelvű gyarmatosokon kívül a Bulgáriában összegyűjtött kúnokat is ismét meglelepítette; az uravesztett jószágokat óvakodva, ily záradékkal „más joga sérelme nélkül“ adományozta; az urakat várépítésre ösztönözte; a forgalom könnyítése végett nemcsak apró ezüst-, de rézpénzt is veretett, stb.

1245.

Febr. 28. A veszprémi kanonokok a püspökválasztásnál a király megegyezését ki nem kérvén, **IV.** Incze Béla panaszára a király jogát fentartani kívánta.

Aug. 20. **IV.** Béla fiát Istvánt Székesfejérvárott megkoronáztatta és Tótország herczegévé nevezte ki.

21. A király 1241-ben Vancsa István váci püspök által segélyt kért a tatárok ellen **II.** Fridrik császártól, s ha elnyeri, késznek ajánlkozott fenhatóságát elismerni. A cs. ezt elfogadta, de a hadi segélyt illető ígérését nem teljesítette. E napon tehát **IV.** Incze Bélát kérelmére, a követe által letett hódolati eskü alól, az elősorolt nyomos okoknál fogva feloldotta.

II. Endre özvegyének, Beatrix királynénak, halála.

1246.

Jan. 26. Béla szövetséget kötött a vendégjog gúnyolója, Fridrik osztrák hg. ellen Venczel cseh királylyal és a karantán hggel; de amaz már e nap megveretett, a karantán hg. pedig el is fogatott s így Béla magára maradt.

Jun. 15. A Bécsujhely melletti csatában Fridrik hg. életét veszté, Frangepán Bertalan őt szemén szúrván át. Béla az elszakasztott 3 vármegyét visszkapcsolta.

1247.

Jan. 29. Fridrikben a babenbergi dynastiának magva szakadván, a többiek közt IV. Béla is igényelte Ausztriát. IV. Incze pápa tehát Béla kérelmére e napon meghagyta Vilmos rom. ellenkirálynak, hogy Béla igényét mindenképen támogassa.

Febr. 4. Azon megújult hírre, hogy jönnek az ország ellen a tatárok, a pápa intette a püspököket, hogy idejekorán gondoskodjanak erődített helyekről, hova a nép menekülhessen.

Jun. 2. A király az országnagyok tanácsából a János-vitézeknek adományozta a szőrényi földet és Kúnországot, vagyis Moldvát és Havasalföldet az Olt folyóig, Dalmatiában Scardonát; de az elpusztult birtokot külföldről népesítsék; a koronát 50, 60 és illetőleg 100 fegyveres lovaggal oltalmazzák; a jövedelem felét a szőrényi földtől mindjárt, Kúnországból pedig csak 25 év múlva szolgáltatassák a kir. kincstárba.

24. IV. Incze a János-vitézek főnökét és a rendtársakat buzdítja, hogy Magyarország megvédésében a tatárok ellen másoknak is jó példát adjanak.

Dec. 11. IV. Béla tudatja a pápával, minő védintézkedéseket tett a tatárok közeledésének hírére: „Birja segílyezésre a pápa a fejdelmeket, nehogy ismét támogatás nélkül maradjon az ország, a pápa, a császár és francia kir. részéről, s így más országok is kockáztassanak. Sikeresb védelem elérhetése végett megalázta magát és 2 leányát orosz hgekhez, s egyet a lengyel hgehez adott férjhez, elsőszülött fiának pedig kún nőt vett feleségül“ stb.

1248.

Béla kir. szövetséget kötött leánya Erzsébetnek ipjával, Otto bajor hggel, s ehhez képest megkezdé a pusztításokat felső Ausztriában és Stiriában.

1249.

April 30. IV. Incze a volt váradi kanonokot, ki Apuliából származott, s ki a tatárjárás után visszamenvén a pápa udvarába Lyonba, mint Taletanus János bíbornok káplánja, a tatárjárást ily cím alatt írta meg: „Rogerius mesternek, Magyarországnak a

tatórok által történt rombolásáról kiadott Siralmas Énekéről János úrhoz, a pesteni egyház püspökéhez, intézett levele, "spalatói érseknek nevezte ki.

Béla Ausztriában az elhunyt Fridrik hg. unokahuga Gertrud férje, Hermann, híveinek jószágait pusztította, mit Hermann a magyar határszélek dulásával viszonzott.

1250.

Febr. 20. Béla kir. neheztelt ugyan a miatt, hogy az ő tudta és megegyezése nélkül nevezte ki a pápa Rogeriust érseknek; de utóbb mégis elfogadta azt, és így Rogerius e napon érseki székét elfoglalhatta.

Béla kir. Hermann mult évi dülását visszatorolva Ausztriát és Stiriát irgalmatlanul pusztította és sok embert fűzetett rabszjra.

1251.

Az osztrákok a 23 éves Otokar cseh hget választván fejedelmöknek, ki utóbb az elhunyt Fridrik nővérével a 47 éves Margittal házasságra lépett; a stájer rendek István ifjabb magyar királyt kérték magoknak herczegül, kire Fridrik unokahuga, Gertrud öröklési jogait átszállította. Így a szövetség helyébe, mely Magyar-és Csehország között II. Béla kora óta állott fen, hosszas elleneségeskedés lépett.

Dec. 5. IV. Béla a magyarországi zsidóknak 31 pontból álló kiváltságlevelet adott, melyben különösen a zálogüzlet gyakorlására nagy előnyökről biztosította őket.

1252.

A magyar sereg Stiriát elfoglalta s azután Ausztriának az Ennsen alul fekvő részét pusztította. A kúnok több ezer foglyot hajtottak Magyarországba.

1253.

Jun. 20. Béla 80,000-nyi sereggel előbb Otokart szorította ki Stiriának brucki kerületéből, azután Bécs alá ment és e napon itt táborozott, de a várost ostromgépek nélkül be nem vehette.

25. A kúnok pusztítva e nap Olmücz alá érkeztek.

Jul. 1. IV. Incze gyóntatóját követségbe küldé egyrésről Venczel cseh kir. és fia Otokar, másrésről Béla kir. közt a béke eszközlése végett.

A magyar és a cseh fejedelmek fegyverszünetet kötöttek.

1254.

April 3. Otokar követei a béke felett alkudoztak Budán.

Május 1. Béla és Otokar királyok a békét megkötötték Pozsonyban. E szerint Béla birtokát képezi Stiria a Sömmeringtől a karánt határokig; Otokarét pedig az éjszaki részecske Ausztriával együtt. A néhai Fridrik hg. unokahuga, kit férje Román orosz hg. elhagyott, Leobent, Judenburgot más stajer városokkal nyeri tulajdonúl.

István ifj. király házasságra lépett a kún származású Erzsébettel, s udvarát Stiriában tartotta, hol a kiskorú helyett István egész Tótország bánja kormányzott.

Sept. 10. Stiria kormányzója Grácban itéletet hozva ily czímmel élt: „Mi István bán, egész Scлавonia vezére és Stiria kapitánya“.

16. IV. Béla tudtára adja IV. Incze pápának, hogy kívánságára hajlandó fiát Bélát a pápa unokahugával összeházásítani. De ez egyezkedésből, a pápának dec. 7. közbejött halála miatt, semmi sem lett.

Oct. 9. A király nővére Jolán aragoniai királynénak halála Barcelonában.

Nov. 11. Az ismét megújult hírre a tatárok jöveteléről, Béla kir. országa állapotának és a szomszéd államokhoz való mostoha viszonyának fejtegetése mellett a pápától segedelmet kér.

Margit hgnő, a szerzetesi fogadalom letétele után, a nyulak szigetén, mely Mária szigetének neveztetik, domokosrendi apáczává avattatik.

Béla király a tengeri városok látogatására indult, s Obics Istvánt Velenczébe küldé Zárát visszakövetelni. Zeno herczeg hallván, hogy a király hadserege a követelés támogatására elegendő, a Záráról 10 év előtt nyert okmányt Bélának visszaküldé.

1255.

Jan. 13. István bán marchburgi Gottfridra és ifj. pettauai Fridrikre bízta Stiria kormányát, kiknek eljárása a magyar uralmat nem kedveltette meg a lakosokkal, mint azt e napon a gráci Jánosvitézek részére tett jószágzálogolásaik is tanusították.

Jul. 25. IV. Béla a budai naponkénti és országos vásár vámját a Nyulak szigetén levő sz. Mária apácza-monostornak adományozta, egyszersmind a vámjegyzéket is megállapította.

Ugyanezen nap kelt másik okmányában kijelentvén, hogy a tatárok elleni védelmül a többi várak között a pesti hegyen is építtetett egyet, a melyben sz. Mária tiszteletére emelendő templom feletti kegyúri jogot szintén a dunai szigetbeli sz. Mária apácza-monostorára ruházta, melyben leányát Margit asszonyt elhelyezte.

Aug. 16. Béla király Váczon Nógrád, Hont és Gömör vármegyével gyűlést tartott az ország sebeinek orvoslása végett, melyeket a tatárjárás okozott.

1256.

Oct. 17. Marchburgi Gottfrid, Stiriának tartományi bírása, Magyarország királyának és Stiria hgének parancsára a megsértett gössei apácza-főnöknő részére ismét többeknek jószágait foglalja le.

Dec. 16. IV. Béla király megerősíti az esztergomi érsekséget régi jogaiban, a milyenek különösen a független bíraskodás, adómentesség, a tizedjog élvezése. „Ez — mond — Magyarország minden egyházai közt az első (primas), mely minket és eldődeinket megkoronázott, fölkent és királyi méltósággal felruházott; mely nekünk és utódainknak, az isteni parancsok megszegőinek, szívbéli töredelmesség után, Isten helyett feloldozást ad s a király és a sz. korona hűtleneit egyházi fenytékkal késztetí irántunk és a sz. korona iránt engedelmességre.“

1257.

A viszály kitört a stájerországi magyar kormány és Otokar közt. Amaz a pápa kívánsága szerint Ulrik seckai püspököt

ügyekezett a salzburgi érsekségre juttatni; ez pedig a karantán hg. fiát Fülöp prépostot. A kudarczot vallott Otokar Stiriában a magyar kormány ellen bujtogatott.

Jun. 21. Lempach Leopold és neje megjelenvén „István zágrábi vezér úr és stirii dicső kapitány“ előtt, jószágperökről az admonti apácák javára lemondanak.

1258.

Jun. 10. IV. Sándor pápa inti Béla királyt, hogy az atyja által a jeruzsalemi János-vitézeknek kötelezett évi 1000 ezüst gírat pontosan fizesse, és a hátraléokra nézve is tegyen eleget.

István bán Stiriában összeesküvést fődözött fel, melynek élén Merenbergi Siegfrid állott, kit hasonnevű várában ostrom alá fogott; de az összeesküvők Hartneid pettaui gróf által vezéreltetve, majd elfogták István bánt, ki Bélához Magyarországba menekült. Béla István fia kíséretében indult Pettau ostromára; de Ulrik salzburgi érsek a várost hódolatra birta és a királyt megengesztelte. A Pettauban a szép kún Erzsébettel megtelepedett István maga vette át a tartomány kormányzását.

1259.

Máj. 26. „István király, IV. Béla Magyarország királyának elsőszülöttje és Stiria hge,“ Grácban kelt okmányánál fogva stirii kiváltságokat megerősít. — Országlásának több ily emléke maradt fen ez évről a kelet helye és napja kitétele nélkül.

Jan. 25. IV. Sándor pápa kiközösítéssel való fenyegetés mellett meghagyja az esztergomi érseknek, birja rá Béla királyt, hogy az atyja által a jeruzsálemi János-vitézeknek kötelezett évi 1000 gírat a hátralékokkal együtt megfizesse, különben 3 hó alatt ügyvédje által a sz. szék előtt megjelenjék, hol ítéletet nyerend.

Oct. 14. Nogaj tatár khán ily szövetséget ajánlott Béla királynak: 1) Gyermekük lépjenek egymás közt házasságra. 2) Béla király fia a magyar haderő $\frac{1}{4}$ -vel csatlakozzék táborához. 3) Jutalmul nyeri a zsákmány és a meghódítandó tartományok $\frac{1}{5}$ -ét. — Különb a khán boszuját várhatja. — Béla király erről a pápát tudósítván, 3 kérelmet terjesztett elő. IV. Sándor e nap válaszolt

a királynak, kinék ugyanazon nézete volt, hogy nem illenek a pogányokkal szövetkeznie saját hitfelei ellen. Az 1241-ki mulasztásokért mentséget IX. Gergelyt, de most mindent reménylhet a sz. szék buzgalmától. Megengedé, hogy a magyar egyházi jövedelmek $\frac{1}{5}$ -ét szedhesse a háboru költségeire. De nincs módjában a kívánt 1000 ballistariust hozzá küldeni.

Dec. 25. Otokar párthívei által mindig bujtogatott Stiriában a magyar uralom ellen. Rendetlenség és elégtelenség harapózott el a tartományban, nem szerették Erzsébet királyné grácz udvarának magyar szokásait. István király a bajok orvoslása végett országgyűlést hirdetett Pettauba; de a bujtogatók azt híresztelték, hogy István a rendeket börtönbe szándékozik vettetni. A felingerelt stájerok a magyarokat, Pettau kivételével, mindenünnen kiűzték, s Otokart a tartomány elfoglalására meghívták, ki karácsonkor Grácban meg is jelent.

Béla király az úgynevezett Nyulak szigetén épített Mária monostornak, melybe kedves leányát Margit asszonyt a nénék közé fölvetette, Ópest közelében Oszlár és Süly, a Rákos mellett pedig Czinkota, Nemes és Nagyos községeket és azon kívül Ukard földet adományozta.

1260.

István hasztalan kísérlette meg Stiria visszafoglalását.

Béla király Otokar fondorkodásának megboszulása végett a Morva folyóhoz vezette seregét, melynek túlsó partján Otokar is megjelent, de a kedvezőtlen időjárás miatt junius 24-ig fegyverszünetet kötöttek. Időközben mindkét fél külön 100,000-re szaporította hadseregét; Béláéban Alpra 40,000 kúnt vezényelt.

Jun. 26. István ifj. király a Morván átkelve 10,000 emberrel kémszemlét tartott, s az utána iramodott ellenséges csapatokat megsemmisítette.

Jul. 4. Otokar a Morva és Duna képezte szögletben ütött táborn. Békeajánlata nem fogadtathatván el, azon ujjabbal lépett föl, hogy a csata megkezdhetése végett vagy neki nyujtassék mód a Morván átkelni, vagy ő ad olyant a magyaroknak. Mieink az utóbbit, az előnytelenebbet választák, s e végből jul. 13-ra és a következő nap felére fegyverszünetet kötöttek.

Jul. 12—13 közti éjjel kezdé már meg István serege átszállítását a Morván, de mielőtt azt bevégezte volna,

Jul. 18. reggelén Otokar az átkelt kúnokat egész erejével megtámadta s a Morvának neki szorította, mely alkalommal 14,000 emberünk vesztette életét. A Pozsonyig nyomult Otokarnak a kiküldött nádor, Loránt, békét ajánlott, melynek előzetes pontjai ekkép állapították meg: 1) Béla lemond Stiriáról. 2) Hasonnevű fia házasságra lép Otokar nővérének leányával Kunegundával. 3) Míg ezek aláíratnának B. tust küld Otokarhoz.

Oct. 8. Otokar cseh fejdelem ez évi ellenségeskedések folyamát megírja a pápának, melyben elismeri, hogy a Morván említett módon átkelt magyar hadat az övéi támadták meg, s azután ily hangon beszél: „Magyarországot meghódíthattam és örökös szolgaságra szoríthattam volna ugyan, de meggondolván, hogy jobb egyetértő jó szomszédot birni, mint a rebellist kiirtani, rokonaimmel inkább békét kötöttem, mintsem a nagy Magyarország gyengítése által a tatároknak utat nyissak abba és saját országomba“.

1261.

April. Otokar és Béla Bécsben találkoztak. Az utóbbit fiai István és Béla, veje Rasztiszláv macsói bán, Servia és Bosnya hűbéres fejedelmek s más 50 országnagy kísérte. A béke megerősítettet. A békeszegésre 11,000 gíra birság szabott. Utóbb Béla hgnek a brandenburgi Kunegunda eljegyeztetett.

Sept. 6. A passauai püspök útján érkezett sz. széki panaszokra Béla ekkép felelt Zólyomban kelt levelében: Az rágalom, hogy a kúnok hitetlenek és a kath. vallás ellenségei. Őket mind megtérítették a domokosrendi atyák, kik most is köztök tartózkodnak és kiket igen szeretnek. Mi a békét közte és a cseh király közt illeti, ő azt minden pontjában megtartja, de a cseh kir. még most sem bocsátja haza a tust, a magyar király főemberét. Végre megjegyzi, hogy midőn a cseh király hadi legényei Stiriából hazamentek, Varasd vármegyében gyilkolást, rablást s gyujtogatást követtek el.

Sept. 9. IV. Béla király az egri püspökségnek „melynek alapítója és javadalmazója Magyarország apostola sz. István király volt,“ kiváltságait, melyek az egri egyháznak a dühös tatárok által tör-

tént szétrombolása és a kanonokok meggyilkolásakor megégtek, megújítja, beigtatván a következő pontot is: „Azt sem mellőzzük, hogyha valaha Magyarország királyának 4 fia lenne, a 4-diket az egri püspök őrzeni, a mint az a sz. királyok által rendeltetett és határozottatott.“

Oct. 25. A pápa felbontván Otokar házasságát az osztrák Margittal, miután IV. Béla leánya Margit apácza megtagadta tőle kezét, a királynak Anna leányától származott unokájával Kunegunddal e napon ülte meg menyegzőjét.

István ifj. király már mint Erdély hge adta ki okleveleit.

1262.

IV. Béla öcsését, II. Endre királynak Beatrixtól született fiát, Istvánt, ki eltartást követelt, nem bocsátotta az országba.

István ifj. király fia László születése.

Belháboru Béla és István királyok közt. Miután Stiria elveszett, a király új osztályt tett fiai közt. Istvánnak Erdélyt a moldvai kúnssággal, a kedvencz Bélának pedig egész Tót- és Dalmátországot adta Baranya, Somogy, Valkó és Zala vármegyével. Istvánnak e miatti villongása atyjával belháboruvá fajult. István Feketehalom várában ostromoltatott Kemény Lőrincz által, de innen kiszökött és Csáki Péter által Béla király seregét 3 ízben megverette. A viszálykodók a főpapok közbenjárása mellett Pozsonyban békét kötöttek.

Dec. 5. A király fia ily czímmel élve: „István, Isten kegyelméből Magyarország ifjabb királya, erdélyi hg. és a kúnok ura“ e napon a kelet helye nélküli levelében hivatkozva a minap, 1262. . . . 1-jén Pozsonyban atyjával az esztergomi és kalocsai érsekek, a váci püspök, az aradi és szebeni prépostok közbenjárása, országnagyai, nemesei és a kúnok főnökei megegyezése mellett kötött békére, melyet az evangelium, a feszület és a szent ereklyék érintésével eskü által erősített, azon béke pontjait most is hasonlóan erősíti, sőt azok végrehajtását illetőleg újabb pontokkal is bővíti, és ezen szavakkal fejezi be: „Végre a fiúi önbeismeréstől áthatva, legkedvesebb atyánknak nagy ajtatossággal és őszinteséggel ígérünk fiúi tiszteletet, óhajtván, hogy mindenha birjuk áldását és kedvezéseit.“

1263.

Máj. 3. István „a magyarok ifjabb királya“ a szokoli monostor közelében kiadott békelevelében hivatkozik a mult évi békeokmányokra, melyek Pozsonyban és Poroszlón jöttek létre s kívánja, hogy a békelevelet jul. 25-ig a pápa is erősítse meg, hogy azt, ki megszegi, a két érsekátkozza ki, hogy a rágalmozó feladóknak hitel ne adassék, ő az ilyeneket atyjának fel fogja jelenteni, hogy a ragaszkodásért a 2 fejdelem egymás alattvalóit ne üldözze, hogy az átfutó gonosztevőket kölcsönösen büntessék stb.

Oct. 27. IV. Béla az esztergomi érsekség jelentékeny szabadságait egy oklevélbe foglalja össze. — A király Komáromot szabadságokkal ruházza fel.

Ez évben — mond krónikánk — a nép magát ostorozva futkosott szerte-széljel.

1264.

Jan. 28. IV. Orbán lebeszéli Béla és fia István királyokat a tatárok által ajánlott házasságról vagy szövetségkötésről.

Hogy a viszály ismét lábra kapott a 2 király közt és ez alatt az erőszaktetelek s egyéb visszaélések harapóztak el az országban, azt az orvoslatért megkeresett pápa levelei tanúsítják.

Febr. 2. A pápa kiközösítés terhe alatt eltiltja István királyt attól, hogy az atyja ellen kúnokat, ez pedig fia ellen livlandi és egyéb pogányokat használhasson.

Jul. 15. Ugyanaz megerősíti Bélát, Tótország herczegét, Baranya, Valkó, Somogy és Zala várak birtokában.

15. Ugyanaz IV. Bélának leánya Anna, az özvegy macsói banné, és fiai Mihály és Béla részére tett jószágadományozását megerősíti.

Ugyanaz ez évben megerősíti Mária királynét a férje által neki adományozott Pozsega vár birtokában.

16. Ugyanaz meghagyja a veszprémi püspöknek, hogy egyházi fenyítéssel kényszerítse István királyt Berecz és Fíged várak, Salamon és Borsova községek visszaadására özvegy Anna hgnőnek és fiának, kiknek azokat IV. Béla adományozta.

16. Ugyanaz inti István királyt: ügyekezzen szüleit, a királyt és királynét, megengesztelni s áldásukat kiérdemelni, s azért készségesen adja vissza anyjának Beszterczét, Radnát, Szőlőst és Királyit, melyek mindig a királynék birtokaihoz tartoztak.

16. Ugyanaz megdorgálja Magyarország püspökeit, hogy ők Béla kir. és fia István közt viszályt és botránnyt támasztanak; mi több, hűségesküjök mellőzésével a királytól megvonják a köteles tiszteletet.

Oct. 5. Béla, Tótország hgének fényes menyegzője tartatott a brandenburgi Kunegundával, sátorok alatt, a Fischa terkolata melletti mezőn.

IV. Béla Szatmár várost ugyanazon szabadságokkal ruházza fel, melyeket Székesfejérvár élvez.

1265.

Mart. 28. Béla király üdvözli az új pápát IV. Orbánt, „csókolván sz. lábait“. Követét László mestert, esztergomi főesperest, megbizsa, fődözze fel titkait a pápa előtt, kit kér, hogy a fiával István királylyal kötött egyességet erősítse meg.

April 1. Ugyanaz Komárom várat, mely Volvelin, Altman és Neklin zsidóktól, Henel volt kamaragróf fiaiától, a kamarai igazgatásból a fiscust illető nagy pénzösszeg fejében szállott a királyra, Walter kamarai grófnak ugyanazon összeg fejében adományozta, s miután ez a várat költségével nagyszerűen feldisztette, Komárom községet is neki adományozza s az ottani jövevényeknek szabadságokat ad.

Jun. 25. Ugyanaz tudtván IV. Orbánnal a tatárok közeledéséről vett újabb hírt, a pápa e napon felhatalmazta az esztergomi és kalocsai érsekeket, hogy a keresztet Magyar-, Cseh- s Lengyelországban, Stiria, Ausztria, Karinthia és a brandenburgi örgrófságban hirdessék.

Mária királyné az új házaspárt, fiát Bélát s nejét Horvátországban, székhelyekre Kninbe kísérte. Ekkor a spalatói polgárok 2 magyart, kik a szőlőket erőszakosan látogatták, megöltek. A királyné ezért a spalatóiak földjeit pusztította, nyájakat elhajtatta, a kézrekerült polgárokat elzáratta s a várost ostromoltatta.

Mihelyt ezt Béla kir. megtudta, nemcsak roszalta az eljárást, hanem a foglyokat, s köztök a tanácsosokat is, hazabocsáttatta.

1266.

Jan. 21. Béla király a megválasztott és pápailag megerősített zágrábi püspököt, Timótot, azért nem akarván elfogadni, mert alacsony sorsú szülőktől származott, a pápa e napon a gögöt ekkép lobbantotta a király szemére: A mindenek bölcs rendezője, ki minden embert ugyanazon törvények szerint és hasonló magból származtatott, ugyanazon éggel főd, azt akarta, hogy mindnyájan meztelen jőjjenek a világra s épen úgy távozzanak innen; nem különböztette meg a szolgától a szabad embert, nem a szegénytől a gazdagot, sem a királytól a közembert a fentebbiekre nézve. Joggal csak a nagyobb ész követelhet elsőbbséget a kisebb ész vagy az esztelenség felett, stb. A mit Timót ellen felhozasz, ha igaz volna is, nem számíthatod be neki, mert nem választhatott magának nemes szülőket, és nem vétkezett, ha azok voltak szülői, kiket az úr adott neki, stb.

Jun. 23. István ifjabb királynak adománylevele e napon Budynban, Viddinben, kelt. A bolgár hadjáratban szerzett érdemek tehát, melyeket a király később megjutalmazott, ezen évre vonatkoznak. A viszályok már előbb keletkeztek, mert IV. Béla 1264. april 13-kán kelt adománylevelében erről így szól: Midőn mi és a cseh király háboruskodtunk, a bolgárok merészsége a szörényi bányságot ellenségesen pusztította, s mivel az országnagyok többsége nem akarta a bányság védelmét elvállalni, azt Lőrincz mester udvarbíránk és Mosony főispánja teljesítette, ki megverte a bolgárok seregét stb. — István ifjabb király pedig azokat, kik Bulgáriában saját szemei előtt tüntették ki magokat, később is megjutalmazta.

Nov. 20. IV. Béla a grechi polgárokat Zágráb mellett Slavóniában szabadságokkal ruházza fel.

1267.

Febr. 20. A király a Zágráb melletti grechi hegyen épült várbeli jövevényeket az adótól és harminczadtól mentesekké tette.

A háboruság 3-dszor is kitört Béla és István közt. Az atya több szerencsétlen ütközet után annyira felbőszült István ellen,

hogy annak nejét és gyermekeit pataki várában elfogatta, őt magát pedig elsőszülöttségi jogától megfosztottnak nyilvánította. Az ellenséges hadak Pest közelében Ilsvaszeznél találkoztak, hol a szerencse 3-dszor is Istvánnak kedvezett. Béla herczeg megfutott, Henrik nádor 2 fiával elfogatott, Prescellin osztrák lovag pedig elesett. A 3-ad ízben kötött békének föltételei ismeretlenek.

E belháboruk gyászos eredményt szültek. Egyik fél a másik híveit ügyekezvén magához édesgetni, a kir. jövedelmek megcsorbítottak; a hatalmas olygarchia féktelenné lett; egyik fél a másik híveinek jószágait foglalta, pusztította. A nemesség ismét tele volt panaszokkal.

A sérelmek orvoslása végett IV. Béla országgyűlést tartott, hol a nemesség alkotmányos jogai ujabban is biztosítottak, megengedtetvén, az államtest feloszlásának siettetésére, hogy a nemesek a 3 fejdelem, IV. Béla, István kir. és Béla hg., közöl annak szolgáljanak, a kinek akarnak. Sanctióul a kiátkozás rendeltetett, melylyel az esztergomi érsek a törvénysértő fejedelmet sujthatá.

1268.

IV. Béla király, midőn az esztergomi érseket Udvard község birtokában megerősítette, így nyilatkozott az ország ujbóli megnépesítése ügyéről: „Midőn régebben a tatárok országunkba betörték s azt barbár vadsággal pusztították, az országlakókat nagyrészt megölvén vagy elhajtván, és az azelőtt néppel megtelt Magyarország sok helyt pusztasággá tétetett, a világ minden részéből mind földműveseket, mind vitézeket a lakosoktól megfosztott vidékek ujra megnépesítése végett királyi hirdetmény által ügyekezünk meghívni, és a hívásunkra az országban lakás végett érkezőknek birtokokat és jövedelmeket, mindenkinek állapota igényeihez képest, adományoztunk.“

IV. Béla kir. Komárom vár és ahhoz tartozó tatai malom iránt következőkép intézkedett: Hének (máskor Henel) zsidó fiai: Velvin, Nekul és Altman, Mária királynétól az ő 30-dait bérbe vevén, 800 márka finom ezüsttel adósok maradtak, és ez összeget kötbér kikötése mellett engedélyezett számos halasztási határidő mulva sem fizetvén meg, elvégre is kijelentették, hogy „több az

adósságuk mint a vagyonuk,“ s adósságuk fejében, melyet a kötbérek meghaladtak, a királynénak Komárom várokat a hozzá tartozó tatai malommal ajánlák fel, ki ezeket Valter ispánnak adta el 800 gíra finom ezüstért, és ez eladást IV. Béla jóváhagyta.

István ifjabb király Szendrői Ványi Sándornak Vaszari, Szentmárton, Szalka és Kak községeket adományozván, ennek érdemei közt a következőket is említi: „Midőn hadat indítottunk Szerbia ellen, Ványi Sándor, másokat megelőzve, összegyűjté népeit, és a szerbek sorait rettenthetlenül keresztültörvén, magának s övéinek nem csekély vérontásával győzelmet szerzett.“

1269.

IV. Béla kir. a késmárki jövevényeknek városi szabadságokat engedélyezett.

April 9. Béla kir. a Csák nemzetségből származó Péter fia Mihály részére kiadott adománylevelében, melyben magát Szervia királyának czímezi, a szerbek elleni háboruról ezeket mondja: „Midőn mi a makói (máskor macsói) föld pusztítása miatt kedves unokánk Béla hg. segélyére Uros Szerbia királya ellen rendeltük hadseregünket, hívünk az ifju Mihály, a Csák nemzetségbeli Péter fia, az összeütközéskor az ellenség hadrende ellen vitézül harczolt, Urosnak vejét és tárnokmesterének fiát foglyul ejté, s ezeket fegyvereikkel és paripáikkal nekünk bemutatta. Az ekkép törtéteknek igazsága kedves leányunk Anna hgnő és kedves unokánk Béla makói hg. által adatott nekünk elő.“

Sept. 14. Károly Sicilia királya követeket küld Istvánhoz, Magyarország királyához, Erdély hgéhez és a kúnok urához, hogy vele szövetséget kössenek a németek és a németekhez ragaszkodók ellen.

Sept. 15. Károly király ugyanazon követeket megbízza, hogy miután az uralkodók közt, a kikkel házassági viszonyba léphet, nincs kitünőbb és nemesebb, nincs hatalmasabb, mint István Magyarország királya, Erdély és Sclavonia hge, a kúnok ura, az ő legkedvesebb barátja, ki szent és nagynevű királyoktól származott, miért is óhajtja, hogy ők, övéik s utódaik örökre egyesüljenek, az

ő fiai és leányai, s Magyarország fiai és leányai közt házasságot hozzanak létre.

Ez alkalmat a magyar királyi udvár örömet megragadta, és István király leánya Mária még ez évben férjhez adatott Sánta Károlyhoz. A Máriát elkísérő magyar hölgykoszorúból ez évi oklevél Csáki Ágnest említi.

Oct. 3. Béla hg. a hasonnevű atyának kedvencz fia, Sclavonia hge, még élt jun. 20-kán a Spalatóban ekkor kelt oklevél szerint; de oct. 3-kán IV. Béla már ekkép engedett kesergésének szabad folyást fia halála felett: „Tudja meg a jelen és a jövő kor, hogy midőn Isten keze, mutatván a világ kedvezéseinek mulandóságát, a ránk mért csapások közt legkedvesebb fiunk Bélától, egész Sclavonia hgétől, megfosztott, s így az atyát szerencsétlenné tevė, súlyosan illetett volna, és annak halála által, talán vétkeinkért, az örök keserűség nyilával sebzett volna meg“, stb.

Dec. 22. IV. Béla a zágrábi püspök jobbágyainak bizonyos adót, 7 fillérnyi gyűjtéléket, elenged igen kedves fia Béla herczeg lelke üdveért.

1270.

IV. Béla végnapjaiban így írt Otokar cseh királyhoz: „Kedves hitvesünket, Magyarország királynéját, és édes leányunkat, a ti anyákat, s mindazon országnagyainkat, a kik a hűségben állhatatosak voltak, midőn hozzátok meneküldenek, atyailag ölelve fogadjátok; tanácsosal és segélylyel támogassátok őket, midőn halálunk után határaitokhoz érkezendenek.“

Máj. 3. IV. Béla kir. halála, életének 64- s országlásának 35-dik évében. Kevéssel utóbb húnyt el neje Mária is. 50 évig, vagy azon túl tartott házassága egyetlen példa a magyar királynék történetében. Eljegyeztetett Bélának 1218-ban, s 1223-ban már azt írta róla a kalocsai érsek a pápának, hogy 2 év óta, sőt azontúl él férjével házasságban. Mindketten kedvencz fiokkal, Béla hggel együtt az esztergomi minoritáknál temették el.

V. István király. 1270. május 4. — 1272. aug. 1.

Május 2-ik felében V. István király és hitvese Erzsébet Székesfejérvárott megkoronáztattak, minden rendű és rangú emberek nagy gyülekezete előtt, mely alkalommal mindketten koronázási esküt tettek le.

István nővére Anna özv. hgnő IV. Béla családi kincseivel vejéhez Otokarhoz menekült, odafutottak némely urak is, kik István boszujától tartottak, s váraikat annak védelme alá helyezték. István hasztalan követelvén ezek kiadatását, szövetséget kötött Otokar ellenségeivel a lengyel Boleszlávval és Fülöp aquileai patriarchával, s miután Mosony táján Otokarral megütközött,

Jul. 25. vele Pozsony közelében egyik dunai szigeten találkozott s mindkét részről 8—8 biztos közbejöttével békét kötött, és e napon az esztergomi és kalocsai érsek ígérték, hogy annak megtartására István királyt saját kívánsága szerint egyházi fenytékkal is fogják szorítani. Otokar birodalma főpapjai hasonlóra kötelezték magokat.

Mint hogy azonban Otokar a békét meg nem tartotta, István a Karinthia birtokbavételéről visszatérő cseh királynak a Sömmering alatt 50,000 emberrel útját akarta állni, ki azonban a stajer havasokon át elosont. Erre István

Dec. 29. körül Ausztriát pusztította, s onnan mintegy 20,000 foglyot hozott magával.

1271.

István király nővére, Erzsébet, Henrik bajor herceg nejének halála.

Jan. 18. Margit hgnő, domokosrendi apáca, a budai, utóbb róla nevezett Margit-szigeten, elhunyt 29 éves korában.

Ápril 13. Otokar német szövetségeseivel együtt mintegy 150,000 emberrel tört az országba. A Dunán vert hidon átkelt a bal partra. Pozsonyt, Szentgyörgyöt, Bazint, Nagyszombatot s Nyitrát elfoglalta, a vidéket kegyetlenül pusztította; katonái a templomba menekült emberekre az épületet rágyújtották, a bölcsőben levő gyermekeket lábaiknál fogva csapdosták a falhoz.

Máj. 2. Otokar a jobb partra jött át. Óvárt kiostromolta, Mo-sonyt feladás mellett elfoglalta; de a föltételek ellenére földig leromboltatta, s Győrt is kézrekerítette. A Rábca folyó déli partján István kir. foglalt állomást.

24. Otokar erőszakolni akarta az átkelést a Rábczán, de visszaveretett, s miután hadserege éhséget is szenvedett, kitakarodott az országból s hadi népe szétszolgált.

István a kölcsönt visszaadandó, Otokarnak kegyetlenkedé-seiért, 30,000 magyar és kún által Bécsig és Znaimig tűzzel-vassal pusztíttatott.

Jun. 24. Károly, Sicilia királya, intézkedett, hogy 3 hajó készen legyen, leányát, Izabellát, Magyarország kir. menyét, Magyaror-szágba szállítani.

Jul. 3. A makacs Otokar, ki eddig a békeajánlatot visszautasít-otta, most már kész volt azt elfogadni, melyet a mindkét részrőlí békebiztosok Pozsonyban létre is hoztak. Azt István kir. e napon írta alá, melynek jelentékenyebb pontjai ezek voltak: 1) István lemond jogáról Stiria, Karinthia és Karniolia-ra. 2) És követelésé-ről az Anna hgnő által elvitt kincsre. 3) Otokar visszaereszti a hűtlen magyar urak várait, s ezek által az országot háborgattatni nem engedi. 4) Lemond szövetségéről Istvánnal II. Endre fiával. 5) Mindkét fejdelem szövetségeseit s barátait a békébe foglalja, jelesen István ezeket: a francia és siciliai királyokat, a keleti császárt, a lengyel és bajor fejedelmeket, Uros szerb fejedelmet fiá-val, Szvetisláv bolgár czárt; Béla macsói bánt és bosnyai hget, Leo orosz hget. 6) A békét a pápa meg fogja erősíteni, stb.

14. Otokar Prágában aláírta a békeokmányt.

Nov. 24. V. István a szepesi szász jövevényeket szabadságokkal ruházta fel.

Ugyanaz a győri jövevényeknek királyi városi jogokat osztogatott.

Ugyanaz az egri püspökség jogait újból megállapította. E szerint a királynak 3 jelöltje közül csak nemes ember és törvény- tudós választathatik püspökké, ki a király fiának ápolása által is hasznos szolgálatot tehet a király- és országnak.

Ez évben kórvész dühöngött Magyarországnban és Ausztriában.

1272.

Máj. 5. X. Gergely az István és Otokar királyok közt kötött békét megerősíti s az illető püspököket felhatalmazza, a békeszegő ellen egyházi fenyítéket használni.

Míg István kir. a hűbéres Szerbiában volt hadseregével, hogy vejét Dragutint ennek atyjával Uros fejdelemmel kibékítse, Pektári Joakim tótországi bán Endre hget német földre Habsburg Rudolfhoz vitte. Az atya ebben gyermekrablást látott s nagy sebességgel sietett fia után, de a nyári forróság halálos betegségbe ejtette és

Aug. 1. a Nyulak szigetén, leánya, Erzsébet apáczától ápoltatva mult ki, s ugyanott a domokosrendi apáczák templomában temetettet el.

IV. László király. 1272. augusztus — 1290. jul. 10.

1272.

Erzsébet anyakirályné, kedvence, Pektári Joakim tanácsára, új emberekkel töltötte be a főhivatalokat, a jövedelmes tárnokmesterséget Pektárirra ruháztatván. — Finta nádor és Budaméri Egyed volt tárnok Székesfejérvárott fegyveresen a királyi palotára törtek s Erzsébetet, fia Lászlóval együtt, elfogták. Miután őket Miklós erdélyi vajda többedmagával megszabadította,

Augusztus végén a 10 éves László herczeg Fejérvárott megkoronáztatott.

Sept. 3. László Trau várost tudósítván koronáztatásáról, megparancsolja, hogy neki, és kedves bánjának, Joakimnak, híven engedelmesskedjenek.

5. Károly Sicilia királya leányát Izabellát és vejét László királyt a magyar birodalom rendjeinek hűségébe ajánlja.

X. Gergely serkentette Lászlót, hogy maga és a királyné iránt hűséggel viseltető tanácsosokat válasszon.

Budaméri Egyed főispán árulóvá lett, Pozsony várat és megyét Otokar védelme alá helyezte; a cseh kir. pedig a főispánnak

több város jövedelmét, mely 2000 grárra ment, adományozta. Míg a magyar követek a béke megszegése miatt panáskodtak és Pozsonyt visszakövetelték, a cseh királytól elpártolt és hazatért Németújvári Henrik Béla hget, Otokarnak sógorát, a Nyulak szigetén párviadalban megölte. Ennek hírére Otokar, azon ürügy alatt, hogy a béke megsértetett, hadsereget küldött az ország határszélére.

X. Gergely hiába szólította fel Otokart, hogy hagyjon fel az ellenségeskedéssel a kiskorú László király ellen, ki őt meg nem sérthette; mert a csehek pusztították Magyarország szélét.

1273.

Febr. 2. után a magyar hadak Morvában, Ausztriában és Karinthiában ismételve dúltak, pusztítottak és 20,000 foglyot hajtottak el. — Otokar viszont Győrt meglepés és árulás által ejtette hatalmába, Nyitrát, miután a templomba menekült lakosok közül 100-at leöletett és az egyház kincseit elragadta, fölégette. Németújvári Henrik 30,000-nyi sereggel Otokart megvervén, Laa falai közé szorította; de visszavonult, midőn 60,000-re szaporodott a cseh király hada, ki most Pozsonyt, Nagyszombatot, Mosonyt, Óvárt, Sopronyt, stb. foglalta el.

April 20. A tótországi rendek szabványait, melyek szerint némely köz- és magánjogi viszonyaikat rendezték, Máté bán kihirdette.

Oct. 1. Habsburg Rudolf német királylyá oly föltétellel választatván, hogy Otokartól Ausztriát, Stiriát és Karinthiát visszavegye, a cseh király hada kitakarodott Magyarországból.

Az olműczi püspök figyelmeztette a pápát, hogy Magyarországbán, hol a kúnok fölényre jutottak, kik a foglyokat pogány hitőkre térítik, a kereszténység veszélyeztetve van.

1274.

Otokar minden módon odatörekedett, hogy a magyar királyban ellenségből barátot szerezzen magának. Követe által a békealkudozásra meghatalmazottat kért magához küldetni, ki útnak is indíttatott, de megbízása nem levén, a békekötés létre nem jöhetett.

1275.

Otokar 3 közbenjáró által kívánt a magyar királyi udvarra hatni, hogy azt vele béke-, sőt szövetségkötésre bírja, u. m. Henrik bajor hg., Károly Szicília királyja és Katalin szerb fejedelemné, a király nagynénje által; de csak pusztán üzenetet nyerhetett Lászlótól arról, hogy kész őt atyjává fogadni s vele szövetségre lépni.

1276.

Rudolf király mindent elkövetett, hogy László és Otokar közt ne jöhessen létre békekötés. Ő László királynak így írt: „Szívünkön fekszik, hogy ama felséges és híres Magyarország régi dicsőségének fényét visszanyerje, s ellenségének vadsága megtöressék.“ A magyar országnagyoknak pedig így: „Kérünk benneteket, ha létezik a római birodalomban kiváltság, melynek birtoka titeket megörvendeztetne, forduljatok azért hozzám egész bizodalommal.“

Okt. 17. Otokar a német tartományokat vissza nem eresztvén, Rudolf e nap Bécs alá vezette seregét és László király hadával egyesült. De Otokar békét kért és azt

Nov. 21. meg is nyerte, de súlyos föltételek alatt, melyek szerint egyebek közt Magyarország irányában kötelezte magát az elfoglaltakat és a családi kincseket visszaadni.

18. IV. László kir. e napon kelt okmányában így nyilatkozott: „Tudja meg mindenki, miszerint Veszprém városában, azon időtől fogva, hogy Magyarországon Isten jóvoltából a kath. hit virágzik, a szabad mesterségek tanulmányai, melyek által főleg az isteni parancsok világosabban magyaráztatnak, valamint Párisban Franciaországban, a tanítók kitünő tudományával s a tanulók nagy seregével, egész Magyarország egyházai között növekedő hírrel fénylettek, és a törvénytudomány az ország jogai fentartására ott főrangot foglalt el.“ Ez évi oklevelekben olvassuk, hogy garázdálkodók az egyetemet és a veszprémi székesegyházat fölégették, hogy az elégett könyvek közül a székesegyházi 3000 gírára, Pál nagyprépost és törvénytudoré 1000 gírára becsültettek, és hogy elégték a 15 veszprémi kanonok, egyszersmind jogtudor- és tanárnak könyvei is, elégett ezeknek 10,000 gírányi jutalom-

díja, melyet magoknak követségek által érdemeltek, midőn a királyok által a pápákhoz és egyéb fejedelmekhez küldettek, elégték az egyháznak istentiszteletre szánt ékes eszközei, melyeknek nagya, könnyen számítva 11,400 ezüst gírára becsültetett. Kún László ezen óriási károk pótlására a siófoki vám felét adományozta.

IV. László a budavári jövevény polgárok szabadságait ujjakkal gyarapította.

1277.

Febr. 21. Az erdélyi szász hadak Alárd fia, Gán, vezérlete alatt Gyulafejérvárt megrohanták. A kanonokok nagyrésztét 2000 egyéb lakossal együtt felkoncizolták. A templomot az odamenekültekkel együtt fölégették, kincseit elrabolták. A környékbeli templomokat is hasonló sorsra juttatták.

Ápril 15. Tamás bán, pozsonyi, nyitrai és komáromi főispán, a komáromi jövevény polgárok szabadságait gyarapította.

IV. László kir. Soprony város polgárait az atyja és nagyatya által rájuk ruházott jogok- és szabadságokban megerősíti és megadományozza.

Máj. 23. A király a Rudolf tartományaiból való kereskedőket a 30-don és a vásárookban, a helypénzen kívül, minden fizetésektől felszabadította, és az e mentességet megsértők ellen hivatal- és illetőleg jószágvesztést szabott, s ezt országszerte annak kijelentésével hirdette ki, hogy barátjával, a romai királylyal, a barátságot örökké sértetlenül kívánja fentartani.

Jul. 13. A kir. meghatalmazott biztosai Bécsben Rudolf kir. biztosaival esküvel erősített újabb szövetséget kötöttek. E szerint Rudolf leánya, Klementina, a magyar kir. öcsese Endre egész Tótország hgének eljegyeztetik. Mindketten követeik által felhívandják Otokart, hogy az elragadtakat adja vissza és a károkra nézve tegyen eleget a magyar királynak, különben őt egyesített erővel kényszerítendik. Egymás hűtleneit be nem fogadják. A határszéleket háborgató gonosztevőket kölcsönösen fékezik. Rudolf visszaadat mindent, mit a tartományaibeli Magyarországról területéből elfoglaltak. Kereskedőknek minden zaklatástól ment szabad közlekedés biztosíttatik. Egymásnak kölcsönös barátságot és segítséget ígérnek. Ezekre Rudolf megesküdött, és biztosokat küldött

annak Lászlótól is elfogadása végett, kik egyszersmind megszemlélendik Endre hget „nem szenved-e nevezetes hiányban“.

Nov. 1. körül Rudolf és László királyok Hainburgnál találkozva a szövetséget kézfogással is megerősítették. Rudolf fiává fogadta Lászlót és Bruckban megvendégelte.

IV. László király ezen utazása alkalmával Sopronyba be szállván, az ottani polgároknak IV. Béla és V. Istvántól nyert szabadságait nemcsak megerősítette, hanem a város területét is nagyobbította, és a soprony megyei egyházi tizedből a királynak járó huszadot is erődítményeik javítására odaadományozta.

1278.

Febr. 23. László kir. e nap kelt adománylevelében előadván, hogy őt, koronáztatása utáni időben a Kaplyon nemzetségből származó Endre, Jákó fia, megrohaná, korbácscsal megütötte, és e hallatlan tett miatt, az ország nagyai és nemesei ítélete szerint, hűtlenségben marasztaltatott: elkobzott jószágát, a Szamos mentén Meggyes közelében fekvő Jákóvárat, Miklós erdélyi vajdának, ki őt akkor, midőn Finta nádor által elfogatott, kiszabadította, oly hozzáadásal adományozza, hogy ha valaki Jákó Endre örökösei közül Miklós vajdát az említett jószágban háborgatni merné, hűtlenség bűnébe essék.

Máj. 8. IV. László, ki e napon Temesvárott Otokar ellen való had gyűjtésével foglalkozott, megértvén Herbord korponai bíró és testvére a budavári plébános panaszából, hogy a Hont-Páznán nemzetségből származó Döme ispán a korponai polgárokat saját hatósága alá akarja kényszeríteni, őket szabadságaikban fentartja, és pedig az alkanczellárnak a hiteles pecséttel távollétében, gyűrűpecsét alatt.

27. Endre egész Tót-, Dalmát- és Horvátország hercege a veszprémi püspökség jobbágyait Zala, Veszprém és Somogy vármegyékben kiveszi a főispánok birói hatósága alól.

Aug. 14. IV. László királynak 40,000 magyar és 16,000 kúnból álló hadserege Pozsonyon túl Rudolf királynak 10,000-nyi hadával egyesült.

25. A szövetségesek Otokar hadseregétől alig 1 mérföldnyi távolságra ütöttek tábort.

26. Csata Stillfriednél a szövetségesek és a cseh kir. hadai közt. Otokar meglelte a keresett dicső halált; midőn őt 12,000 halott közül szekérre emelték, testén 17 seb találtatott.

Rudolf kir. nemcsak a csatatéren ismerte el, hogy a győzelmet leginkább a magyar király hadseregének köszönhetette, hanem később levélben is örömtől ekkép áradozó kifejezésekben: „A nyelv meg nem mondhatja, a toll le nem írhatja végtelen örömmet, hogy oly nagylelkűleg s oly hatalmas erővel keltetek közös sérelmeink megboszulására. Miért is a legnagyobb hálát mondjuk kir. fölségednek, s fenhangon igérjük, hogy a szövetségtől semmiféle viszontagság sem fog bennünket elhajlítani.“

Másik levelében fájlalta ugyan leánya jegyesének, 'Endre hgnék rögtön történt halálát; de egyszersmind kijelenté, hogy a szövetség és barátság mind a mellett is rendíthetlenül fen fog állani.

László kir. a csehektől nyert zászlókat és paizsokat a fejevári templom falaira tűzette.

Sept. 22. Minthogy a gyilkolások és rablások Magyarországnak nagy terjedelmet vettek, III. Miklós pápa e napon Fülöp fermói püspököt küldötte követéül oda, a rend helyreállítása végett.

IV. László nagynénjének Erzsébet hgnő, nyul-szigetbeli domokosrendi apácza fejdelemasszonynak és a többi apáczáknak a Nyulak vagy Mária szigetét, kivevén ott a minoriták, templariusok és premontreiek monostorait, úgyszintén az esztergomi érsek erődjét és házat, adományozta.

1279.

Jun. 23. László király az egyházi és világi országnagyok gyűlésében a pápai követ kezébe esküt tön, igérve, hogy 1) az egyházat jogaiban megvédi; 2) a sz. királyok törvényeit s mind azt, mire a királyok koronázáskor esküsznek, megtartja; 3) azt, mit Uzák és Tolon kún főnökök népök nevében ígértek, végrehajtja; jelesen: hogy közölök a pogányok megkeresztelkednek és sátraik alól állandó lakokba költöznek, rablástól, gyilkolástól tartózkodnak, s

az elragadott jószágokat visszaadják ; 4) hogy 20 nap alatt országgyűlést tartand, s azt, mi ott végeztetni fog, végrehajthatja.

Aug. 10. A megtartott országgyűlésen Apra, Ozur és a többi kún főnökök esküvel fogadták : 1) hogy minden kún meg fog keresztelkedni, s biztosítékul a 7 kún nemzetségből 7 túszt állítottak ; 2) sátraikat odahagyják s a IV. Béla adományozta helyeken a Duna s Tisza, a Maros és Temes közt s a Kőrös partjain állandó lakokat építenek ; 3) mint a nemesek jogaiban részesülők teljesítik honvédelmi kötelmeiket ; 4) az országban rabigába hajtott keresztényeket szabadon bocsátják ; 5) a nádor a nemzetségfőnökökkel együtt ítél fölöttök ; 6) a pápai követ azon kívánsága, hogy nyírják le hosszú hajokat és szakállokat, és hagyjanak fel a kúnviseléssel, melőztetett.

Sept. 14. A pápai követ Budán zsinatot tartott a szintén meglazult egyházi fegyelem helyreállítása végett. De László király, mint utóbb bűnbánva megvallotta, fiatal tüzétől elragadtatva, és a gonoszok tanácsaitól elcsábítva, a budaiaknak súlyos büntetés alatt megparancsolta, hogy a főpapoknak pénzért se szolgáltatassanak eleséget. A követ kénytelen volt tehát e napon a zsinatot felosztatni, s Pozsonyba vonúlt, honnan a királyt átokkal sujtotta s az országot tilalom alá vetette.

Dec. 9. III. Miklós szigorúan megfeddette László királyt, s írt a sicíliai és a romai királynak is, hogy intsék a tévutra csábított királyt.

1280.

Aug. 18. IV. László a bűnbánatnak jelenségeit adva, a szegények részére évenként 100 girányi könyöradományt rendelt s előbbi ígéreteinek teljesítésére kötelezte magát.

1281.

László nejét Izabellát elhagyta ; kúnokkal, anyja rokonaival társalkodott ; kún ágyasokkal töltötte napjait ; a rablás ismét napi renden volt ; a kúnok büntetlenül garázdálkodtak.

April 21. László egy lovat vásárolt Erdő ispántól 200 giráért, s mivel pénze nem volt, Németi községet adta érte zálogba. Ugyanez

évben Péter ispánnak egy lóért Taj községet adományozta Turóc megyében.

1282.

A kúnok, kik ellen a végzéseket szigorúan kezdé a király végrehajtani, fölláadtak Oldamur főnökük alatt. Az év nyarán a Hód tavánál megvert kún had Moldvába a Nogáj-tatórokhoz futott. A király, hogy őket visszatérítse, seregével a havasokon átkelve, utánok nyomult a tatárok országának határáig, hol, mint 6 évvel később említé, még senki sem járt eldődei közül. Ekkor jöttek be László királylyal a tatárok is, kikkel később találkozunk történetünkben.

Sept. 30. IV. Márton pápa üdvözli László királyt a kiállott veszélyek után, s őt józan életmódra és az országnak bölcs kormányzására buzdítja.

1283.

Aug. 28. László király Ladomér volt váradi püspöknek s most esztergomi érseknek, ki bölcsen s nagybuzgóan fáradozott az ország állapota javításán, kitünő érdemeit elősorolván, a váradi püspökség azon jogát, hogy az örökös nélküli nemesek jószágait az egyháznak hagyhassák, s hogy az egyház jószágain fölfedezendő arany-, ezüst-, stb. bányák jövedelmeit egészen az egyház húzhassa, az esztergomi érsekségre is kiterjeszti.

Nov. 17. Erzsébet idős királyné maga is lefoglalta az egyházak jövedelmeit, mint a zágrábi püspöknek verőczei dézmáját, melyet azonban e napon, józanabb tanácsot követve, ismét visszaadott.

1284.

Aug. 4. A kir. udvar mivoltáról ad felvilágosítást a királynak e nap kelt okmánya, s melyben ekkép intette édes anyját: „Nem kevésbé megdöbönt szívünk, hogy kedves anyánkban, kinek jó tanácscsal illenék vezetni fiatalságunkat a kormány ügyeiben is, a mennyire kora hanyatlik, annyira öregbedik benne a hajlam az egyházi jószágok megtámadására.“

Ez évben az elüzlött Lesko krakói fejedelmet segíté Konrád maszovi hg. ellen és tartományába visszahelyezte.

A kúnok által a tatárok is bejutottak a kir. társaságába.

1285.

A szepesi káptalan panaszkodott, hogy midőn egyháza László kir. és tatárjai által fosztogatott, egyéb tárgyaikkal régi pecsétjök is elragadtatott.

A nyáron a tatárok Oldamur vezetése alatt betörték és Pestig tűzzel-vassal pusztítottak. László nem sokat törődött velök. Midőn a tél közeledtével zsákmánynyal rakodva kitakarodtak, egyes urak és az aranyosi székelyek több ezer foglyot kiszabadítottak. A Dunán-túlra menekülő lakosokat a pesti révészek zsarolták.

Az esztergomi érsek a Margit-szigeten levő erődjét és házát átengedte a váci püspöknek használatra, hogy ott magát és javait az idő gonoszsága ellen megvédhesse.

Aug. 22. László király fölemlíti, hogy az esztergomi anyaegyház az, mely őt a keresztségben részesíté, mely őt fölkenete és megkoronázta, melynek feje néhai Fülöp érsek a király koronáztatásakor az országnagyok részéről üldözést és károkat szenvedett, miért is édesanyja neki kárpótlásul 400 girát ígért, de azt meg nem adhatván, Ladomér érsek elengedte: a király most e helyett Szakállos községet adományozza az érseknek.

1286.

A király ez évi okmányában emlékezik a Rákoson tartott országgyűlésről.

Oct. 13. Ugyanannak rendeletére Mokány nádor e napon Zemplén-megyében törvényszéket tartott a tolvajok s egyéb gonosztevők ellen.

László tatár, saracén s egyéb pogány ágyasokkal kéjelgett. Nejét, Izabella, a magyaroknál Erzsébet, királynét, a Margit-szigeten hosszas ideig börtönben tartotta, éhséggel s egyéb nélkülözésekkel sanyargatta.

Németújvári Iván háborut viselt Albert osztrák herczeggel a magyar korona területe rovására.

Velence a magyar koronához tartozó több dalmát várost hatalmába kerített.

A szerb fejdelem a macsói bánságot elfoglalta.

1287.

Mart. 12. IV. Honorius pápa László királyt, kinek bűneit szemére lobbantotta, így dorgálta meg: „Örvénybe sülyedtél, csúfjává lettél a népeknek, meggyalázod magadat és a magyar kir. házat; isteni és emberi törvények által tiltott bűnben élve botránnyára vagy az embereknek“, stb. Tudtára adta, hogy ha nem javul, az esztergomi érsek ki fogja őt átkozni, kinek egyszersmind meghagyta, hogy a királynét szabadítsa ki, s jogaiba helyezze vissza; hirdessen kereszthadat a féktelen tatárok és pogányok ellen.

Jun. 23. László kir. Budavárosnak évenként 2-szer 8—8 napon át tartandó országos vásárait szabályozta.

Aug. 2. A pápa elhúnyta után a bíbornokok az esztergomi érseknek a pogányok elleni támogatására utasították a cseh királyt, az osztrák hget és a Németújváriakat.

Dec. 6. Ladomér esztergomi érsek tudatván az erdélyi püspökkel, hogy a közelebb tartott országgyűlésen a pápa és a bíbornokok levelei elfogadtattak, és a királynénak a 30-dot, vámot és adót illető jogaiba való visszahelyezése elrendeltetett, minek teljesítését nemcsak az igazság, de a királyné tisztos életmódja is követeli, felhívja őt, hogy levele vivőit, a királyné tisztviselőit, a beszercei kerületben a királyné jövedelmei kezelésébe helyezze, az ellenszegülőket átokkal és tilalommal fékezvén.

1288.

Mart. 21. IV. László az esztergomi káptalan jogát, a külföldi kereskedőktől vámot szedni, eldődei intézkedése nyomán biztosította, és a vám mennyiségét, az árucikkek különfélesége szerint meghatározta. Ezen okmányban magáról ily vallomást tett: „A minap Esztergomban jó ügyekezettel arra indítottam, hogy korábbi bűneim felett magamba térjek“.

April 18. A király az esztergomi érsekséget minden jószágaival kivette az ország bíróságainak hatósága alól, fölmentette a szállásolási tehertől, s a károk megtérítésében a kártevők javaiból leendő kielégítésre neki elsőbbségi igényt biztosított, s ez intézkedést így indokolta: „Akarjuk, hogy Isten szentegyházai minden mentes-

séggel birjanak, nehogy országunk rablóinak és fosztogatóinak gonoszsága, kik leginkább Isten egyházai ellen dűlnak, büntetlen maradjon, azért az esztergomi szentegyházat, egész országunk anyját és mesterét, a mely által királylyá felavattatva léptünk uralkodni az ország trónjára, következő örökre érvényes kiváltsággal biztosítottuk“.

Jun. 8. László erdélyi alvajda Tordán kelt okmányában emlékezik az erdélyi nemesség által tartott közgyűlésről.

Aug. 8. IV. Miklós pápa meghagyta Ladomér esztergomi érseknek, hogy ha a saracénok, tatárok, pogányok a keresztény hívek ellen dűlnának, ellenök Magyar-, Cseh- és Lengyelországban, Ausztria-, Stiria-, Karinthia-, Slavonia- és Isztriában, bűnbocsánatot ígérve, kereszthadjáratot indítson. A többi főpapokat az érekek támogatására utasította.

1289.

Ápril 24. Albert osztrák hg. 15,000 emberrel betört Vas vármegyébe és Németújvári Ivántól 34 erődöt és községet foglalt el aratásig. Ekkor Iván testvére Péter, veszprémi püspök, némely magyar urakkal a testvérének nyujtandó segély felett tanácskozván, ezek egyike által, kit szóval s tettel megsértett, karddal átdőfetett.

Jun. 23. IV. László Fövény mellett (Torontálmegyében?) kelt oklevelénél fogva kijelentvén, hogy miután eddigelé a közjoggal és az ország szokásával ellenkező gonosz bujtogatásra vonta meg az esztergomi érsektől a szepesi kir. vám tizedét, azt most neki az ország közgyűlésében és nyilvános parlamentjében visszaadja.

Sept. 1. A kereszteshadjárat László király kúnjai ellen folyamatban volt. Péter erdélyi püspök Árbocz kún urat, a király anyai rokonát, 2 unokaöccsével és Mózes erdélyi vajdával elfogta, a miért is László kir. a püspökség birtokaiból Kolozsvárt és Gyulafejérvárt tartozmányaival együtt másoknak adományozta: e napon azonban a püspököt kegyébe fogadván, adományait megsemmisítve, a jószágokat a püspöknek visszaadta.

Sept. 18. László király a székelyeknek, kik magokat a kúnok és tatárok ellen kitűntették, s kik neki szükségleteire 80 lovat adtak, a tordai várhoz tartozó Aranyos birtokot adományozza.

Nov. 1. Albert hg. sept. végén ismét Kőszeg alá vonúlt hadával Iván ellen, és e napig ostromolta, midőn azt az életben maradt őrség, 400 férfi és 800 nő (az utóbbiak égő rőzséket és méhkosarakat is dobálván az ostromlókra, vetekedtek a férfiakkal a védelemben) szabad elvonulás föltétele mellett, feladta.

4. László kir. Bereczán teljes bocsánatot hirdetett a nemeseknek és másoknak, kik hadjáratot tartottak ellene, ha szándékokkal felhagyva a hűségre visszatérnek.

Dec. 25. László a biharmegyei Körösszezről szólította fel a szatmármegyei nemességet fegyverfogásra.

Ez évben már Gergely csanádi püspök, királyi alkancellár kezéből kerültek ki a király okmányai, mert a korábbi, Tamás, a váczai püspök, ki a Margit-szigetre menekült, és az esztergomi káptalan prépostja, egy országnagy által lesből megtámadtatva megölettek.

1290.

April 7. Az esztergomi káptalan bizonyítja, hogy Sárói Lukács ispán özvegye, az utak veszélyessége és az idő gonoszsága miatt, bizonyos peres ügyben nem jelenhetett meg előtte.

Május 20. IV. Miklós pápa sötét színekkel ecsetelvén IV. László elvetemültségét és Magyarország siralmas állapotát, egy püspököt küldött követül az országba, ki ott a rendet szükség esetén keresztshad alkalmazásával is helyreállítsa, egyszersmind felhívta Albert osztrák hget, hogy a követet törekvéseiben gyámolítsa.

Jul. 10. IV. László király a körösszegi vár mellett, hétfőn éjjel sátrában, Árbocz, Törtel és Kemencs kúnok által, kiket a kúnok községe megbizott, meggyilkoltatott, és a csanádi székesegyházban eltemettetett.

Néhány nap mulva Mizse nádor, a kikeresztelkedett saracénus, fivérével Lizsével, és a király egyik ágyasa- Eduának féltés-
vérével Miklóssal, hajnalban Árbocz és Törtel szállására ütött, s ezeket egész nemzetségestől, a bölcsőben fekvő gyermekeket sem kimélve, kiirtotta.

E kornak ily rajzát adja a krónika: „Ezen László király korában kezdett Magyarország nagy dicsőségéből lehanyatlani. Ekkor kezdettek benne belháboruk támadni, városok összerom-

boltatni, falvak tűz által elpusztulni, a nemesek szegénység miatt parasztoskodni. Ekkor nevezték a kétkerekű szekeret, László szekerekének; mert a folytonos rablás miatt az igavonó barmok az országban megfogyatkozván, az emberek, barmok módjára taligába fogva, pótolták az állatokat.“

III. Endre király. 1290. július. — 1301. jan. 14.

Julius (22? v. 27? szombaton v. csütörtökön) III. Endre, II. Endre királyunk István fiától való unokája, Tótország hge, a drávántúli vidékről jöve, miután öt Németújvári Iván fogságából Tivadar fejevári prépost és rokonai nagy áldozattal kiszabadították, Fejevárott Ladomér esztergomi érsek által megkoronáztatott.

29. III. Endre kir. elődjének Polyán fia Endre részére tett adományozását megerősíti.

Aug. 31. Rudolf romai király annak tekintetéből, mert 1241-ben az ő jelenlétében kínálta meg IV. Béla követe Fridrik császárt Magyarországgal, ezt fiának Albert osztrák hercegnek hűbérül adományozta.

Sept. 1. A király „koronáztatása után Óbuda körül az országnak összes főpapjai, nagyai és nemesével tartott gyűlésen“, László királynak a szepesi kir. vám tizedének az esztergomi érsek részére tett adományozását megerősíti.

8. IV. László kir. nővére Mária, Sánta Károly sicíliai király özvegye, fiát Martel Károlyt Nápolyban magyar királynak koronáztatta.

22. III. Endre Zólyom mellett kelt okmányában tekintetbe vevén azt, hogy „Magyarország egyházai fejének érseke által koronáztatnak meg Magyarország királyai, és hogy ő öröklési jogánál fogva szintén annak kezeiből vette fel a koronát,“ kedvezéssel kívánván iránta viseltetni, az érsek megnevezett községeiből való jobbágynak megengedi a szabad kereskedést az Esztergom városi piacon.

1291.

Jan. 2. IV. Miklós pápa János jesii püspököt Magyarországba követül küldé, hogy László kir. halálának körülményeit megvizsgálja és az ország állapotáról őt értesítse; egyszersmind utasításul adta a követnek, „hogy mivel ezen ország többfélekép az apostoli székhöz tartozónak ismertetik,“ tiltsa el Rudolfot ez országnak bitorlásától.

31. Ugyanaz megdorgálván Ladomér érseket, hogy őt azokról, melyek Magyarországhban László király halála óta történtek, nem értesíti, meghagyja neki, adja tudtára a magyar koronát igénylőknek, hogy Magyarországhoz csak a sz. székeknek van joga.

Febr. 22. A székesfejérvári országgyűlésen adta ki III. Endre 1-ső törvénykönyvét, mely eléggé tanusítja a visszaélések mily nagy mérvben terjedtek el IV. László országlása idejében.

Mart. 11. Gyulafejérvárt a nemesekkel, szászokkal, székeleyekkel és a románokkal országgyűlést tartott, melynek feladata az erdélyi államszervezet rendezése volt.

Jun. 4. Magyarországh főpapjai a király által Budán tartott közgyűlésen Gánt és szász társait, kik a gyulafejérvári egyházat fölégették, kiközösítették.

Aug. 17. Miután Albert osztrák hg. Pozsony és Nagyszombat vidékét elfoglalta, Endre király is még a nyáron betört Ausztriába és Bécszet fogta ostrom alá. E napon már itt kelt a király egyik okmánya.

28. Endre kir. és Albert hg. biztosai Hainburgban következő békét kötöttek: 1) Albert visszaadja mind újabb, mind régibb foglalásait. 2) A Németújváriak erősségei lerontatnak. 3) A foglyok kölcsönösen szabadon bocsáttatnak. 4) A fejdelmek személyesen találkozva szövetséget kötendnek. 5) A 2 ország kereskedői szabadon közlekedhetnek.

Dec. 2. III. Endre a pozsonyi jövevényeket kir. városi szabadságokkal ruházta fel.

Ugyanaz a tordai jövevényeknek és a toroczkói bányászoknak szintén szabadságokat engedélyezett.

1292.

Jan. 6. Mária sicíliai királyné „Magyarországot, hol minden kéz rabol és pusztít“, illesse bár őt annak koronája akár öröklés, akár szokás, akár választásnál fogva, elsőszülöttének, Károly salernói hercegnek, adományozza.

April. Báld szepesi királyi kamaragróf vallja, hogy őt a király megbízta a szepesi kerületben minden birtok jogcímének megvizsgálásával.

Jun. 27. Károly herceg e napon ily cím alatt: „Károly, Isten kegyelméből Magyar- és Dalmátország királya“ a spalatóiaknak kereskedelmi kedvezéseket biztosított Nápolyban, s őket a trauiakkal és sebenicóiakkal együtt a hűségeskü letételére szólítja fel.

Kunegunda, IV. Béla leánya, a Szemérmes Boleszláv lengyel fejedelem özvegyének halála.

1293.

Jan. 10. III. Endre király hű alkanczellárja-, Tivadar fejevári prépostnak, Halásztelket adományozza a Csepel-szigeten, és ez alkalommal koronáztatása akadályai közül a következőket is föl említi: „Midőn rokonunk László kir. megöletése után az öröklési rend szerint az ország kormányához jutottunk, s magunkat Fejérvárott sz. István koronájával megkoronáztatni akartuk, koronáztatásunknak némely ellenségei kezdetben alattomosan, azután pedig nyilván akadályozták, hogy a koronával felavattathassunk.“ Ezután közli, mikép szerezte meg Tivadar szent István koronáját.

Mart. 17. A király e napon kelt okmányában így nyilatkozik: „Midőn mi kir. szokás szerint zólyomi, turóczi és lipthói birtokaink megszemlélésére utaztunk, azokat, melyek a birtokok elidegenítése körül helytelenül történtek, jóvátenni ügykezdtünk“, stb.

1294.

Jul. 22. Endre kir. megengedi, hogy a tengördi nemesek, László és Miklós, esztergommegyei Bács községöket cserébe adhassák Lodomér esztergomi érseknek a Margit-szigeten levő tanyáért és

erődjeért. Az engedély oka ez: „mert az ellenség ravaszsága Magyarországot régóta annyira bebonyolítja a belharczokba, hogy a vidék lakosai családjok és vagyonuk biztosítása végett kénytelenek erődített helyeket keresni.“

Jul. 28. A király a veszprémi püspökség részére 1278. máj. 27-én tótországi hercegi minőségben adott kiváltságát, melynél fogva a püspök jobbágyait a főispánok hatósága alól kivette, megerősíti.

29. III. Endre Lodomér esztergomi érsek és főispán, úgy szintén az ottani káptalannak az esztergomi bíró és polgárok elleni perében, arra nézve, hogy ezek a főpap és káptalannak esztergomi jobbágyait hatóságuk alá kényszerítették, megadóztatták és a mészárszéki joggal visszaéltek, miután azt többször s jelesen a következő országgyűlésre is elnapolta, azon tekintetből, hogy a per folyama alatt a panaszlottak kihágása öregbedett, kik az adót a jobbágyok ajtai betörésével és zálogolással is behajtották, esetleg Esztergomban jelenlevén, a panaszlók előnyére ítéletet hozott, még pedig az egri, veszprémi, pécsi, nándorfejérvári és váczai püspökökkel, a király, királyné és Tomasina anyakirályné tárnokaival többször tartott tanácskozás után és az idősb királyné részvéte mellett. És az ítéletlevelet maga, neje, anyja és a nevezett főpapok megpecsételték.

1295.

Martell Károly, ki a közelmúlt év december havában 2-odszor koronáztatott meg, elhunyt.

A király anyja, kinek kancellárja a pécsi püspök, László ispánnak híu szolgálataiért adományozza a segesdi pusztához tartozó Szob földet. Ez okmányban, mely így kezdődik: „Tomasina, Isten kegyelméből Endre úr, Magyarország királyának anyja,“ az adományozó így nyilatkozik: Noha László ispán érdemei annyira ismertek, hogy bármi ürügygel el nem homályosíthatatnak, mégis, miután a mostani emberekre úgy hat a példa, mint a viasz a pecsét alakját befogadja, hogy hűségének nyomai az utódokra átszállíttassanak, tettei közül némelyeket ki akarunk fejteni. Midőn László kir. halála után kedves fiunk, Endre úr, nem fegyverrel, erőszakkal, hanem születésénél fogva következett az ország trón-

jára, Iván, Henrik bán fia, Endre királyt elfogta, László ispán nem levén képes őt máskép kiszabadítani, maga állott be érte tuszúl, s azután csak 200 gíráért s fiának tuszúl adásával nyerte vissza szabadságát, ki ott a rossz levegő miatt elveszett. Továbbá László ispán szolgálatot tett Szekcső vára kiostromlásában is, melyet Mizse volt nádor tartott ellenünk elfoglalva.

1296.

Február. III. Endre 1-ső neje Fenenna, Zemomisl kujáviai hg. leánya, halála után, Ágnest, Albert osztrák herceg leányát, kivel 40,000 ezüst gírat kapott hozományúl, s kinek hitbérül Pozsony vármegyét és a Csalóközt kötötte le, vette feleségül.

Oct. 26. III. Endre Miklós szatmári főispánnak, Olivér főpohárnok fiának, ki mind Loránt erdélyi vajda és testvérei Adorján várának kiostromlásában, mind Németújvári Iván ellen indított nagy hadjárat alkalmával hasznos szolgálatokat tett, jószágot adományozott Szabolcs megyében.

1297.

Jan. 8. A király a függetlenségre törekvő Loránt erdélyi vajda jószágait Gyerőfi Miklósnak, kinek segélyével győzte őt le, adományozta.

Maj. 12. VIII. Bonifác a spalatóiak választása ellenére, Mária sicíliai királynénak káplánját nevezte ki érseknek.

Nov. 2. E napon kelt III. Endre okmánya, melynél fogva Pozsony vármegyét Pozsony várral s az ahhoz tartozó többi várak-, községek- és jövedelmekkel hitvese Ágnesnek adományozta.

III. Endre a törvénytelenül felállított vámokat eltörölte, a díjfizetést a IV. Béla alatti mennyiségre vezette vissza, a kihágók és a kereskedők zaklatói ellen súlyos büntetést szabott.

1298.

Febr. 12. A király fényes kísérettel febr. 10-kén érkezett Bécsbe, hol a fejedelmek és német birodalmi főurak arról tanácskoztak, miképp helyeztessék Albert osztrák herceg a német királyi székre a nassaui Adolf helyébe. E napon Endre 1-ső nejétől született

leányát, Erzsébetet, Venczel cseh király hasonnevű fiának jegyezte el.

Maj. 1. VIII. Bonifacius Martell Károly fia-, Róbert Károlynak pártját Dalmatiában szaporítandó, Sebenico várost püspöki székhelyé tette, s ezen okmányban Károly anyját Máriát Magyarország királynéjának czímezte.

Jul. 2. A magyar és kún fegyverek segélyével diadalmaskodott Albert osztrák hg. a wormsai csatában Adolf kir. ellen, ki itt életét és koronáját veszte.

Aug. 4. Pesten a minoriták templomában a főpapok, nemesek, szász és kún képviselők részvéte mellett, s az országzászlósok kizárásával, tartott országgyűlés a törvénykönyv bevezetésében a közállapotokról így nyilatkozott: „Endre király koronáztatásakor Magyarország régi szabadságai közül a főbbek és szükségesek a király által megerősítve okmányba foglaltattak ugyan, de ez intézkedések az emberek gonoszságai miatt meg nem tartatván s a kir. úr féltékenysége miatt épen félretétetvén, Magyarország minden részében ingadozni kezdett, s a főurak s más hatalmasok garázdálkodásai következtében annyira odaveszni, hogy az egyházak, nemesek és más honfiak vagyonukból kifosztva, végnyomorúságra jutottak.“

1299.

Jan. 28. VIII. Bonifácz fájdalommal szemléli Magyarország nyomorú állapotát, lehanyatlását dicsőségéből, s attól tart, hogy a sz. szék avatkozása nélkül alig fog bajaiból felüldülni; mert szakadárok, eretnekek és pogányok környezik, népes városai elnéptelenedtek: a közjó tekintetéből tehát Gergelyt, kit ideiglen a fejérvári prépostság és esztergomi érsekség administratorává rendelt, megbízza, hogy a domokosrendiek és a minoriták által inquisitiót tartasson, s a közbéke háborítóit és a szent szék ellen lázadókat büntethesse.

Mart. 12. A pápa megbízza Gergely választott esztergomi érseket, hogy Németújvári Ivánt, ki állításaként azért, mert csak a sz. szék által rendelt magyar királynak ígért engedelmeskedni, s mert azt a Magyarország királyának nevezett Endrétől megtagadta,

Ladomér esztergomi érsek, a győri és veszprémi püspökök által kiátkoztatott, oldja fel az átok alól.

Jul. 6. A mult évi országgyűlés ez évi május 8-ra a Duna melletti Rákosra újabb országgyűlést rendelt, mely meg is tartatott, és pedig itt 2-ik ízben. Az itt történekről a többi közt egy okmány maradt fen, mely a következőket tartalmazza: Gergely v. érsek Veszprémben tartózkodva czinkostársaival, küldöttje által vádolta Endrét az esztergomi egyház zaklatása miatt, s a püspököket ok nélkül Veszprémbe idézte. A király, ki nem hitte magát terheltnek, az ügyet a főpapok ítéletére bízta. A gyűlés Gergelyt szabad menet- s jövetről biztosítván, 2 követ által a gyűlésbe hívta, ki azonban a legsúlyosabb büntetésekkel fenyegetvén a püspököket, a követek távozása után czinkostársaival a Dráván túl a szent-kereszti erődbe vonúlt. A király és a rendek megelégedtek azzal, hogy nevökben Imre váradi püspök óvást tett és Gergely ellen a pápához fölebbezett.

Aug. 10. III. Endre Marmarost, melyet az egri püspök egyházi hatósága alá rendelt, az erdélyi püspök felszólalására, a helyszínen tartatott vizsgálat után, ennek egyházmegyei hatósága alá helyezte.

1300.

Martius. A pártosok, a Németújváriak, Ujlakiak és Brebiriek, az utóbbiak közül Györgyöt Apuliába küldötték Róbert Károlyért.

Augustus. Károly Spalatóba érkezett, s a következő vagy harmad hónapban Gergely által Zágrábban megkoronáztatott.

Sept. 18. III. Endrének a pápához küldött követe Bonzano Péter írta a király rokonának Mauroceno Mihály zárai ispánnak, hogy a királyt távozásakor jó egészségben hagyta, ki tudta Károly megérkezését, de nem törődött vele, s ki ipjától, Albert német királytól, azzal biztattatott, hogy az 1301. év nyarán az engedetlen urakat vagy szép szerével vagy fegyvererővel engedelmességre szorítandja.

Oct. 25. A királyt követe Rómából tudósítja, hogy Károlyt nagybátyja, a pápa s bibornokok tanácsa ellenére, küldé az országba, kiknek nagyon tetszik Endre szándéka, Károlyt elfogadni és a pápához küldeni.

1301.

Jan. 14. III. Endre király halála Budavárban. Eltemettetett a ferenczieknek János evangelistáról címzett templomában. Benne az Árpádok fiágának magvaszakadt.

A vegyes korszak. 1301. január 15. — 1540. július 21.

Venczel király. 1301. aug. 27. — 1305. decz. 5.

1301.

Jan. 15. Ágnes özvegy királyné, férje halála után István sopronyi főispánra bízta az óbudai királyi palota fölépítését és fentartását, mely alkalommal Loránt vajda, Domokos mester, Tamás nyitrai főispán, Pál kalocsai és Miklós bosnyai prépostok megigérték, hogy Istvánnak a palotára fordítandó költségeit megtérítendik.

Május 13. VIII. Bonifác pápa Miklós ostiai bibornok-püspököt nevezte ki követéül Magyarországra, hogy kegyeltjének Károly sicíliai hg-nek igényeit támogassa.

Jul. 5. Hét püspök és 3 világi országnagy, János kalocsai érsek által vezetve, Gödingbe indult az ott rájuk váró Venczel cseh királyhoz, őt a nemzet többsége nevében fölkérni, az ország koronája elfogadására.

Aug. 27. II. Venczel cseh királynak hasonnevű 12 éves fia Székesfejérvárott János kalocsai érsek által magyar királylyá koronáztatott, ki azontúl a nemzetnek kedves névvel élt s Lászlónak hívatta és iratta magát.

Sept. 26. A király a koronázás után Budára érkezvén, itt János kalocsai érseknek szolgálataiért Palocsa várat adományozta.

Oct. 16. VIII. Bonifác annak kijelentése mellett, hogy „a római pápa Istentől a királyok és országok fölé rendeltetett“, követe által János kalocsai érseket a sz. szék elé idéztette, számot adni Venczel megkoronázásáért; mert szerinte: „Magyarország szent Istvántól minden jogaival a római egyháznak levén felajánlva, csak ennek van joga arról intézkedni.“

17. A pápa a cseh királynak is megírta, hogy ha a koronához jogot tartana, bocsássa ügyét a pápai biróság elé, s addig is parancsolja fiát vissza Budáról.

25. A pápa követe Budán a papsággal tartott gyülekezetben Venczel választását törvénytelen és érvénytelennek nyilvánította, és Károly elleneit egyházi fenytékkal fenyegette. — Erre a papság nagyobb része a gyűlést odahagyta, s a követ a budai polgárok ellenszenvé miatt Bécsbe vonult, honnan Budát átok alá fogta, mire a budai papság hasonlóval válaszolt, kiátkozván a pápát, követét, s azokat, kik az országban vele tartottak.

Nov. 8. A pápa értesülvén a kalocsai érsek haláláról, meghagyta az ottani káptalannak, hogy ne válaszszon érseket, mert fontos okoknál fogva, most maga akarja azt betölteni.

Ez év folytatában Gergely, az esztergomi érsekség adminisztrátora, a 13 éves Károlyt hget Esztergomban megkoronázta, de nem sz. István koronájával, mi most 2-od ízben történt Károlylyal.

1302.

Mart. 1. A király Csák Máté nádornak, ki legfőbb eszközlője volt királylyá választatása és koronáztatásának, Trencsén vármegegyét minden jövedelmével adományozza.

Jun. 10. Miután a cseh király Romában fia jogait a magyar koronára a nemzet többsége választásával igazolta, a pápa e napon kijelentvén, hogy „az apostoli méltóság trónja Istentől azért rendeltetett az országok és királyok fölé, hogy az igazság vesszejével osztogassa mindenkinek a magáét“, Venczel okainak részrehajlás nélkül nyomatékokot nem adhat, s azért őt és Károlyt újra törvénszéke elé idézi.

1303.

Máj. 31. A szent szék előtt Venczel cseh király küldöttjei odanyilatkozván, hogy „a cseh királynak soha sem volt szándéka perlekedni Magyarországra felett“, mert fia a nemzet választása által jutott a királyi székre, a pápa e napon kelt ítéletében kijelentette, hogy „a magyar királyság öröklés és nem választás alá tartozik“, ezeknél fogva pedig V. István király elsőszülöttjét Máriát s ennek unokáját Károlyt illeti, s azért meghagyja az

egész nemzetnek, hogy Károlyt egyházi átok büntetése alatt királynának ismerje.

Jan. 11. A pápa Albert német királyt felszólította, hogy Károlyt segítse az ország birtokába jutásra.

Sept. 7. Gergely, az esztergomi érsekség administratora és Károly legfőbb pártfele, Romában meggyilkoltatott, kit a trónigénylőnek másik híve Mihály zágrábi püspök váltott fel székében; úgyszintén az oct. 11-én bújában elhalt VIII. Bonifácot Miklós ostiai püspök XI. Benedek név alatt.

1304.

Máj. 17. Venczel cseh kir. hadsereggel hazulról elindult, hogy fiát, a magyar királyt kivezesse az országból.

Aug. 24. Pozsonyban az esztergomi érsekkel 6 főpap és világi úr Rudolf osztrák hggel ellenségeik ellen szövetségre léptek.

Venczel cseh kir., miután Budán a királyi díszjeleket csellel kézre kerítette, ezeket fiával és az ettől elpártolt Vernher budai bíróval Csehországba vitte.

Sept. Károly 20,000 kún és magyar had által kegyetlenül pusztította Morvát. A német krónikák szerint a pogány kúnok a nőket erőszakolták, a foglyokat tenyereiken át fűzték kötéltre, a gyermekeket pedig nyeregkapáikhoz kötötték.

Nov. 1. Az esztergomi káptalan óvást tett Venczel cseh király dúlásai ellen, ki mielőtt Budára ért, Párkánynál ütött tábor. Mihály érseket Esztergomból megszalasztotta a székesegyház sekrestyéjét feltörette, a templom kincseit és az okmányokról, melyeket összetépett, az aranypecsétet elragadta.

1305.

Jul. 31. Tamás választott esztergomi érsek Németújvári Ivánt és Henriket, kik Esztergomot elfoglalták, a várost és megyét vérig zsarolták, az egyházban letéteményezett jószágokat elragadták, a monostorokból kivonszolt apáczákat erőszakolták, a sz. szék ítélete ellenére Károly királyt megvetették és a cseh kir. fiához ragaszkodtak, a cseh királynak az ország díszjelvényei elragadásában segítségére voltak, az esztergomi érsekségnek 500,000 ezüst girányi kárt okoztak stb., kiátkozza.

Oct. 5. Ifj. Venczel magyar kir. felbontván eljegyzési szerződését Erzsébettel, III. Endre király leányával, Mesko tescheni hg. leányát Violát vette feleségül, és a magyar koronát a többi díszjelvényekkel együtt hadvezérének, Otto bajor hgnek, adta át.

A Németújváriak az általok behívott Ottót Sopronyban fogadták. Otto, hogy Rudolf osztrák hg. leseit kikerülhesse, kereskedőnek öltözve kelt útra Prágából, a koronát fatokba rejtve hozta magával, de azt Fischamendnél elvesztvén, kísérete 1 mértföldnyi távolságra találta meg.

Otto király. 1305. dec. 6. — 1307. május.

Dec. 6. Otto, IV. Bélának Erzsébet leányától unokája, Fejérvárott a veszprémi és csanádi püspökök által megkoronáztatott. Az ünnepély után Budára érkezve itt az utczákat koronával a fején lovagolta be.

1306.

April 2. Otto király az erdélyi kerzi apátság kiváltságát megerősíté.

Jun. 27. Károly trónigénylő élve a királyi czímmel és nevezve országglását 6-ik évinek, Bogár Márton, ki Zólyom, Lipcse, Dobronya és Plata várakat a hűtlenektől elfoglalta, és ki Esztergom várat Németújvári Ivántól kiostromolta, a neki III. Endre kir. által Pozsony megyében adományozott Bahun és Csotej birtokokban megerősíté.

Aug. 4. Venczel volt magyar király Olmüczben meggyilkoltatott.

1307.

Mart. 4. Otto király Dózsának Elep birtokot adományozza.

Ez után a következő juniussig baleset érte Otto királyt, ki a nagy erő felett rendelkező Apor László erdélyi vajda leányának kezét kérette meg; de az Albert romai királytól megnyert Apor a gyanutalan Ottót, midőn ez Beke mesterrel, Tamás fiával, mátkájáért Erdélybe ment, elfogta, a magával hordott koronától megfosztotta és Gyulafejvárott elzáratta.

Ekkor tartott Tamás esztergomi érsek az egri, pécsi és nyitrai püspökökkel s más egyházi férfiakkal tartomány-zsinatot Udvardon, az egyházi fegyelem helyreállítása és a nép megromlott erkölcsi javítása érdekében, rendelvén a többi közt, hogy minden plebánia templomában alkonyatkor harangozzanak, s a hívek ennek hallatára 3-szor mondják el az „Üdvözlégy“-et, egyszersmind intézkedett a budai kiátkozott papok elfogatása iránt.

Jun. 1. A prágai börtönből kiszabadult Vernher László budai bíró Csák Jánossal éjjel a zsidó zsinagóga melletti kapun át Budavárába nyomult, Hermann Márk és Tóth Márton tanácsosokat lófarkon halálra hurczoltatta, hulláikat elégette s vagyonukat elfoglalta, a pápát kiátkozó papokat pedig vasra verve Esztergomba küldé, hol azok a börtönben hűnytak el.

Jul. 31. V. Kelemen Gentilis bíbornokot Magyarországra követté kinevező levélben így szól hazánk állapotáról: „Ezen országban régtől fogva botrányok és zavarok támadtak, melyek a királyi szék lealázását, a hívek birtokainak elpusztítását, az egyházak jogainak elnyomását, sokak lelki veszélyét, mások testi halálát stb. vonták magok után. Az ország ily szomorú helyzete lelkünk előtt lebegvén, keserű s mély fájdalmat éreztünk, s mivel ez ügygyel személyesen nem foglalkozhatunk, téged, mint béke angyalát küldünk, Isten nevében rendelkezél, mint hasznosnak fogod látni.“

Aug. 10. V. Kelemen VIII. Bonifácznak Károly előnyére 1303. május 31-kén kelt bulláját megerősítette, Ottót átokkal fenyegette, ha a magyar királyi czímmel élne, az országot megtartaná vagy annak megtartásában Károlyt háborgatná, egyszersmind megidézte őt, hogy a jelen bullának az országban kihirdetésétől számított egy év alatt jogait igazolja a sz. szék előtt, „mely Magyarország jogairól, és arról, kit illet az meg“, döntő végzést hozand.

Sept. 3. Károly „Magyarország királya, országlása 7-ik évében,“ Beke mesternek, Tamás fiának, hű szolgálataiért, melyet Budavárnak újabb elfoglalásakor is tanusított, jószágot adományozott Ugocsa megyében. — Ebből következtethetni, hogy Beke nem tett Otto királynak halála méltó szolgálatot erdélyi utjában.

I. Károly király. 1307. oct. 10. — 1342. jul. 16.

Oct. 10. Az ország 11 főura, nádorságot, vajdaságot és bányságot viselt vagy még viselő emberek, a többi országnagyok nevében a Rákoson sz. Péter egyházánál kelt oklevelökben vallván, hogy súlyos trónviszályba van az ország bonyolódva, kijelentik, hogy „az ország nagyai és nemesei az igazságot eléje helyezik az indulatoságnak s Károly urat és utódait, mint a törvényes öröklés kívánja, Magyarország királyává elfogadják“, s a következő végzéseknél megtartása felett: hogy 1) a királynak jószágai és jövedelmei; 2) az egyházak, nemesek s mások birtokai visszaadassanak; 3) a szolgaságba kényszerített nemesek szabadságukban hagyassanak; 4) a királynak mindenki engedelmeskedjék, Tamás esztergomi érsek kezébe, a király, a főpapok stb. jelenlétében, s az országgyűlés színe előtt esküt tettek, és az ezek ellen cselekvőket, mint a király és az ország hűtleneit, átok alá jutottaknak, szabadság- és jószágvesztetteknek nyilvánították.

1308.

Február. Otto király Serényi Imre segélyével kiszabadulván, Vörösoroszországon és a porosz területen át Boroszlóba ért, hol magának a glogauai hg. leányát Ágnest eljegyezte.

Mart. 16. Sánta Károly végrendelete szerint Nápolyt 3-ad szülött fiára Róbertre szállította, az elsőszülöttöli unokájának Róbert Károlynak pedig csak készpénzt hagyományozott.

Nov. 11. Gentilis pápai követ Veszprém vármegyében találkozott Csák Mátéval, hol ez a bibornokkal kezét fogva hűséget ígért Károlynak, s hogy a legbüszkébb országnagyot megnyerje, őt később nemcsak tárnokká, hanem az országnak mintegy gyámjává is kinevezte.

Nov. 18. Gentilis küldetése érdekében országgyűlést hirdetett.

27. Károlynak királylyá választatásáról kelt okmányban említetik, hogy az országgyűlés „a békeért epedő“ urak, nemesek és polgárok roppant sokasága jelenlétében Pesten a domokosrendiek dunaparti monostora mellett nyitattott meg, s hogy midőn Gentilis szónokolva azt mondá: „illő, hogy a romai pápa jelölje

ki azt, kinek fejére a sz. korona tétessék,“ őt hangos zaj szakasztá félbe, hogy az urak és nemesek a választási jogot magoknak kívánták fentartani, Károlyt királyuknak kiáltották ki, őt megcsó-kolták, vállaikra emelték s neki hűséget esküdtek.

Dec. 8. Gentilis az egyházi és világi urakkal következő végzéseket alkotott: 1) Károly választatása az országban kihirdetessék. 2) Ki őt urának el nem ismerné, átokkal sujtassék. 3) Ki őt személyében megtámadná, mint felségsértő halállal lakoljon és a jószágokat családja is elveszítse. 4) Ha Apor bizonyos napig a koronát vissza nem adná, új fog készíttetni s azt a pápai követ megáldandja. 5) A lefoglalt kincstári jószágok 3 hó alatt átokbüntetés alatt visszaadandók.

1309.

Május 8. A mult dec. 3-án hozott végzések kihirdetettek.

Jun. 11. Apor nem teljesíthető föltételek mellett akarván a szent koronát visszaadni, Gentilis az ujdonkészültet e napon áldotta meg.

15. Vasárnap. Károly a budai várban sz. Mária templomában, nagy sokaság jelenlétében az ujdon felavatott koronával Tamás esztergomi érsek által megkoronáztatott, ezúttal 3-dszor, mely alkalommal a koronázási eskü pontjai latinul felolvastattak s az érsek által magyarul fejtegettetek. Károly az evangeliumra tevén kezét, a következők megtartását fogadta: 1—5. A kath. hit és a romai egyház védelmét. 6. Az országot, kir. jogokat és jövedelmeket el nem idegeníteni, hanem gyarapítani. 7. A nemeseket jogaikban fentartani. 8. Törvényes házasságban élni. 9. A népnek hasznára lenni, törvényszerű ítélet nélkül senkit nem kárhozatni, ki nem végezni.

Nov. 10. Gentilis egyházi zsinatot tartott Pozsonyban az egyházi fegyelem megszilárdítása végett, hol egyszersmind a pártosokra s azokra, kik az egyházi és kincstári jószágokat bitorolják, az átok oly súlyosbitással hirdettetett ki, hogy az attól 1 év alatt nem szabadulók, mint eretnekek, nyomozás alá vétetnek.

Dec. 25. Gentilis Pozsonyban az átkot kihirdette Apor László vajda ellen, s ezt azzal indokolta, hogy a szent koronát és királyi jószágokat visszatartja s leányát a szakadáros István szerb fejdelem fiának jegyezte el.

1310.

April 8. Apor László Tamás érsek kezébe letett esküvel ígérte, hogy Károlyt urának ismeri, őt egész hatalmával gyámolítja, a koronát jul. 1-ig, továbbá a dézsi, radnai és monostori bányákat, a székely és szász ispánságokat visszaadja; de maga is reményli, hogy ezek teljesítéseért királyhoz illő módon fog megjutalmaztatni. Ezekért Omode nádor és fia Domokos kezeskedtek.

Aug. 20. A Rákoson tartott országgyűlésen Károly ismét királynak nyilvánított.

27. A rendek Székesfejérvárra átmenvén, itt 4-dszer koronázott meg Károly, melyről maga így nyilatkozott: „Az eldődeink által rendelt ősi formák megtartásával, országunk királyi székére fölléptünk, és Tamás érsek úr kezei által a szent koronával újra megkoronáztattunk.“

1311.

Jun. 25. Csák Máté, ki Károly királynak fejérvári koronáztatásán sem jelent meg, annyira elbizottá lett, hogy e napon Budát, hol a király neje Katalinnal időzött, hadaival háborgatta.

Jul. 6. Gentilis, ki követségi dús díjainak a püspököktől beszédetése végett Pozsonyban tartózkodott, e napon Csák Máté és pártfelei ellen egyházi átkot hirdetett, és a hatalma alatt levő egész Mátyus földet egyházi tilalom alá vetette.

Oct. 10. Ez év martius havában Zára elszakadt a velencei köztársaságtól és a magyar uralom alá hajolt. Azóta a köztársaság elnöke, azt vitatva, hogy a magyar királynak Zarához a városi vámjövedelem $\frac{2}{3}$ túl semmi joga, leveleket váltott a királylyal, sőt hajóhadat is küldött a város ostromára. Károly e napon kérte a pápát, tiltsa meg az ostromot Velenczének, s adassa általa vissza az elfoglalt szigeteket.

12. A király Zárát követi kérelmére a magyar királyok alatt élvezett jogaiba visszahelyezte.

1312.

Mart. 10. Tamás esztergomi érsek előszámlálván azon pusztításokat és zsarolásokat, melyeket jószágain és jobbágjai ellen Csák

Máté kiátkoztatása miatti boszúból elkövetett, melyek 15,000 gírárt felülmúlnak, kénytelenségből, hogy a további dúlásnak elejét vegye, Csákkal kiegyezett s kára fejében 500 gírárt elfogadott, a többire a győri káptalan előtt óvással kívánta jogát fentartani.

Jun. 15. Omode nádor halála után ennek fiai, a felvidéken roppant uradalmak birtokosai, Csákkal szövetkeztek. Ezekről a sárosi várat kívánta elfoglalni Károly, kinek csekély haderejét a János-vitézek és a szepesi szászok támogatták. Csák 1700 vasas lovast küldött Szép Aba vezérlete alatt a sárosi vár fölmentésére. E napon a Tarcza völgyében Rozgony mellett csatára kényszerítettett Károly. Csák hada, miután 4 vezérét elveszté, bár a királyénál kevesebbet szenvedett, megfutott, de Csák ereje még nem töretett meg e csatában.

Sept. 9. Otto halála, ki e napig Magyarország királyának címezte magát.

1313.

Aug. 20. Mladin, Brebir Pál fia, tengermelléki bán, hanyagul oltalmazta Zárát, sőt tanácsolta ennek, adja magát ismét Velence alá, mi e napon meg is történt. A megvesztegetett Mladin jutalmul velencei patricziussá neveztetett.

Sept. 23. A békeszerződvény Velence és Zára közt aláíratott. E szerint a város grófját csak a velencei tanács tagjai közül választhatta, az igazság velencei törvények szerint szolgáltatott ki, a velencei sereghez 500 fegyverest állított, stb., de a város szerződése a magyar királylyal fentartatott.

Nov. 1. A püspökök kérték V. Kelemen pápát, találna módot Csák zsarnok kényúrtól fölmenteni az esztergomi egyházat, melynek jószágait feldúlta vagy elfoglalta, s kötelezze Károlyt kárpótlást nyújtani az érseknek.

1314.

Febr. 1. V. Kelemen bűnbocsánatot hirdetett azoknak, kik a Magyarország délkeleti széléit pusztító tatárok, szakadárok és pogányok ellen harcolnak.

Mladin, szövetkezve a morlakokkal és más kalóz népekkel, Dalmatia lakosait zsarolta.

Jul. 14. Károly király védő és támadó szövetséget kötött rokonával Fridrik osztrák herczeggel, ki Pozsonyt Ágnes özv. királyné hitbérét, visszaeresztette.

1315.

Május. Csák Máté az év elején Morvában Brünnig és Znaimig pusztított. János cseh kir. e hó vége felé indult Máté ellen s őt visszaűzván, Halicsot ostromolta, és a fölmentésre kisebb sereggel érkezett Csákot megverte. A cseh kir. Holicsot be nem vehetvén, Csákkal békét kötött.

Aug. 1. Károly király Tamás esztergomi érseknek számos érde-meiórt és különösen koronáztatása alkalmával tett szolgálataiért Komárom várat, várost és a vármegyét adományozta.

1316.

Mart. 21. Károly Kolozsvár városnak V. Istvántól nyert szabadságait megerősítette.

Sept. 16. Károly a Velenczében tartózkodó német kereskedőket országában a szokott vámfizetés mellett szabad közlekedésről biztosította.

1317.

Febr. 22. Károly megbizottat rendelt Nápolyban a salernói herczegségnek és Gargan hegy urodalmának a maga számára követelése iránt. E tárgyban azután István visegrádi várnagy 9-szer járt sikertelenül Nápolyban.

Május 25. A király az erdélyi szászoknak II. Endrétől 1224-ben nyert szabadságait megerősíti.

Aug. 2. Károly ünnepélyes kiváltságlevélben megerősíti Komáromnak és a vármegyének az esztergomi érsek részére történt adományozását.

Nov. 12. A király a szepesi szászok szabadságait megerősíti.

Dec. 15. A királyné Mária-Katalin halála Temesvárott. Eltemetett Székesfehérvárott.

1318.

Mart. 3. A kalocsai zsinaton, hol a 2 érseken kívül 11 püspök volt jelen, János nyitrai püspök és a megye főispánja, 32 panaszpontban előszámlálván Trencsényi Csák Máté és czinkostársainak

szörnyű tetteit, a nyitrai várnak szétrombolását, a székesegyháznak minden ékszereivel és a városnak fölperzelését, curiájába a kutyapecéreknek behelyezését, jobbágyainak kifosztását, vadaskertek besövénnyezésére, vízvezetékekre stb. fordított ingyenmunkákkal való elcsigázását, verését, gyilkolását, a püspöki és megyei hatóságoknak magához ragadását, a kártételeket, melyeknek egy része, könnyen véve, 11,425 gírara számíttatik : Csákot, ki Istenben és túlvilági büntetésben nem hisz, s a világi törvényeket megveti, úgy szintén czinkostársait kiátkozza és birtokait egyházi tilalom alá veti.

Ugyanezen zsinaton kénytelenek voltak a főpapok magok közt szövetkezni az egyházak fosztogatói és elnyomói ellen, mint-hogy a király a kényurak ellen nem oltalmazta őket eléggé. Továbbá, mivel a király egy csalóközbeli ágyással élt, kitől utóbb Kálmán nevű fia is született, és mivel már 8 év óta nem tartott országgyűlést, őt ennek tartására a pécsi és váradi püspökök által felszólították s mindezekről a pápát, XII. Jánost, tudósították.

Mart. 14. I. Károly király országgyűlést hirdet a Rákosra jul. 1-re, mindazoknak, kik magokat az ország tagjainak tartják, őket szabad jövet- s menetről biztosítván, és az egyházak, a kir. kincstár, a nemesek és mások jogainak megvizsgálását tűzvén ki tanácskozási tárgyakúl.

22. A kalocsai érsek tudósítja az erdélyi püspököt a királynál országgyűlés tartása iránt tett lépéseik sikeréről, felszólítja őt, hogy a királyi meghívót nagycsütörtökön, april 20-kán, hirdesse ki, és július 1-én Apostagon jelenjék meg, honnan a főpapság, előleges tanácskozás után, együttesen menend az országgyűlés helyére.

Jun. 23. Tamás és Simon ispánok János cseh királynak 12 éves nővérét, Beatrixot, Prágában Károly királynak eljegyezték.

Jul. 1. Az e napra hirdetett rákosi országgyűlésnek nem maradtak fen nyomai, s azért kérdéses, vajon a Károly király korából való 36 t. cikk e gyűlésen alkottatott-e?

Aug. 29. Vernher budai bíró s más magyar alattvalók megkárosítván a velencei kereskedőket, Károly azt rendelte, hogy a

magyar kereskedők Velenczébe vitt áruiktól 10 éven át $1\frac{1}{2}$ százalékot fizessenek a károsított velencei kereskedők vesztesége pótlására.

Nov. 19. Károly menyegzője Beatrix-szal és a királyné koronáztatása.

1319.

A király lovagjátékokat rendezett Temesvárott. Ezekben maga is részt vett, és Pázmány Istvánnak véletlenül 3 fogát kiütötte, melyekért neki Pósa, Somogyi és Som községeket adományozta.

Jun. 14. Károly király Simon ispán fiainak, Pál mesternek és Lőrincznek, kik, míg a király Uros szerb fejdelem ellen harczolt, a fellázadt Németújvári Endrét, Iván unokáját, és az őt segítő osztrák urakat az országból kiverték, Kabolt várat Soprony vármegyében adományozta.

A király rokona Tarentói Fülöppel és Mladin tengermelléki bánnal Uros szerb fejedelmet, ki az ország széleit pusztítja s területe egy részét elfoglalva tartotta, megverte, Nándorféjérvárt és a macsoi bánságot tőle visszafoglalta.

Jul. 27. I Károly Farkas Tamásnak, Arad, Bars és Szerém főispánja- és a kúnok birájának, Csák Máté ellen a rozgonyi csatában és Visegrád ostrománál tett hadi, és Beatrix, a király kedves neje eljegyzésénél követségi szolgálataiért jószágokat adományozott.

Ezután történt tehát a királyné halála, ki a gyermekszüléskor magzatával együtt elhalt s Váradon temettetett el.

Pető Péternek, ki Galicziából fejedelmet hozott be a magyar kir. székre, zemplénmegyei jószágai elkoboztattak.

1320.

Jul. 6. A király menyegzője Erzsébettel, Lokietek Vladisláv lengyel király leányával, s a királyné koronáztatása.

Aug. 29. Károly Komáromot országos erőddé teszi. Ugyanis ezért és Komárom megyéért cserébe adja az esztergomi érseknek Bars községet és Bars vármegyét, úgy szintén Bach községet Hont vármegyében.

Nov. 12. Magyarország érsekei és püspökei Fejérvárott kelt oklevelökben kijelentvén, hogy midőn ők ott nov. 8-kán a nemesekkel együtt országgyűlésen voltak, a fejérvári bíró és polgárok felmutatták Béla király kiváltságát, mely szerint ők országszerte vámmentességet nyertek, ugyanazon polgárokat menteseknek azzal nyilvánítják, hogy a ki őket megvámolni merészli, átok alá jusson s minden vagyonát veszítse el.

28. A király az újdun alapított Bártfa jövevény lakosait szabadságokkal ruházza fel.

1321.

Febr. 10. Károly a lázadó Pető Pétert megfosztja jószágaitól.

Május 18. Trencsényi Csák Máté halála.

A király Károly nevű fiának születése és halála.

1322.

Mart. 1. Mladin tengermelléki és bosnya bán súlyosan zsarolván a dalmát városokat, a velencei hg. e napon Traut és Sebenicót védelmébe fogadta, s Károly királynak kijelentette, hogy ez által nem kíván sérelmére lenni a magyar koronának.

Ápril 17. Trau és Sebenico szövetséget kötöttek Mladin és testvérei ellen.

Aug. 5. Károly a herczeg készségét megköszönte, tudtára adván, hogy rövid idő múlva fegyveresen menend Dalmatiába.

Sept. 28. A király szövetségésének, Fridrik osztrák hgnek, verseyntársa, bajor Lajos romai király ellen 4000 magyar és 22,000 kúnból álló segédhadat küldött, mely e napon Mühldorfnál megveretett.

October. Károly Knin mellett szállott táborba, s itt Mladint, ki nagybecsű ajándékokkal ügyekezett őt megnyerni, elfogatta, ki azután mint fogoly, egyik magyarországi várban végezte életét. A király a szerencsétlen mühldorfi csata hírére e hó 2-ik felében hazasietett.

1323.

Jan. 6. Károly közhírré teszi, hogy a főpapok, világi urak és nemesek tanácskozásukból fölkérték a királyt, hogy az eddig évenként beváltatni szokott rosz pénz helyett állandóul forgalom-

ban maradandó jó ezüst pénzt veressen, minek eszközhetése végett minden jobbágyuknak és a városok és falvak minden lakosának udvartelkétől $\frac{1}{8}$ ezüst girát ajánlottak fel, mit a király elfogadott.

Febr. 20. Károly szövetsége Leopold osztrák hggel a mülhdorfi csatában elfogott 2 testvére kiszabadítására.

Mart. 8. Károly 19 jász nemzetséget Keverge fiainak hatósága alól, hol elnyomattak, kivett, és azon jászok közé sorolt, kik különösen a kir. hadban kötelesek fegyveres szolgálatot tenni, *egyszersmind megengedte, hogy a király iránt hű kapitányokat vagy bírójokat szabadon választhassák.

Aug. 10. Az új tenger melléki bán, Baboneg István, Mladin öcsöcsé Györggyel fellázadt a király ellen. Károly Miklós sopronyi és komáromi főispánt Tótország bánjává nevezve, erős haddal küldé a tartományba, ki megverte ugyan a lázadókat, de távozása után Brebiri György ismét nyugtalanzkodott.

Sept. 18. A király János cseh fejdelemmel találkozott a morva határszélen és őt az osztrák hgekkal kibékítette.

Az erdélyi szászok nem tudni mi okból fellázadtak, kiket Farkas Tamás vajda csak a kún hadak segélyével volt képes megfékezni. A csatában Henning szász gróf is elesett, kinek jószágait a király a vajdának adományozta.

1324.

Csák Máté hívei rablóváraikból kiűzettek.

April 12. Tamás vajda Henning árváinak az elkobzott jószágokat 200 finom ezüst giráért visszaadta.

Nilipics czettini főispán Brebiri Györgyöt megverte és fogóságra vetette.

Segélyt küldött a király Vladiszláv lengyel királynak a litvánok ellen, mely alkalommal a magyar had vezére, Rikolf úr, fő tényezője lett a litvánok felett szerzett diadalnak.

Oct. 1. A királynak Visegrádon László fia született.

1325.

Jul. 8. Bár a horvátok nem örömet tūrtek magok felett magyar bánt, a király mégis Mihályt, a királyné főtárnokát, sárosi és

zempléni főispánt nevezte ki bánná, kinek indítványára e napon a horvát nemeseket a báni hatóság és törvényszék alá rendelte.

Károly kiszabadítá a fogságból Fridrik osztrák herceget, testvérét Henriket már 1322-ben kiszabadította.

1326.

Mart. 5. A király fia Lajos születése.

April 24. Károly a Szent György vitézrendnek alapszabályait bővítette és módosította. A rend 50 tagot számlált.

A horvát lázadás a Babonégek lefegyverzésével végkép megszüntettetett.

1327.

Febr. 18. Károly alig 2 $\frac{1}{2}$ éves fiának Lászlónak, ki koronaörökösnek jelöltetett ki, János cseh király Anna leányát eljegyezte.

A sléziai hgek ingerlésére János cseh király hadsereget indított a lengyel Ulászló ellen, a kir. cím fölvétele miatt, melyet azonban Károly tiltakozására visszaparancsolt.

Máj. 17. A király meg akarván azt akadályozni, hogy a nemes-érezetek eltitkoltassanak, sőt akarván azt eszközölni, „hogy az Istentől az emberek hasznára rendelt kincsek napfényre jöjjenek,“ országtanácsából „a fellegvárban“ azt rendelte, hogy a nemes-érezet tartalmazó föld a birtokos sajátja maradjon, de a bányajövedelemnek csak $\frac{1}{3}$ -hoz legyen joga.

Nov. 30. Endre királyi herceg születése.

1328.

Sept. 21. Otto osztrák hg. kérelmére Károly Fridrik hget felhívta, hogy testvére jogait, jövedelmeit ne csorbítsa. Ennek nem lévén sikere, Károly a cseh királylyal egyesülve támadta meg Fridriket; a kúnok a Duna mindkét partját lángbaborították. Erre Fridrik teljesítette Otto kívánságát, s e napon Károlylyal Bruckban a Lajtánál békét kötött.

Nov. 9. Károlynak hasonnevű unokatestvére-, a nápolyi koronaörökösnek halála.

1329.

Sept. 29. Az ősi székhelyekben visszamaradt magyarok stb. fejdelme a pápától hithirdető püspököt kérvén, XXII. János e napon kelt válaszában a kérelmet teljesítette.

László kir. herczegnek halála.

1330.

April 17. Zach Feliczián leánya, Klára, udvarhölgynek a királyné 20 éves fitestvére Kázmér hg. által a királyné hozzájárulásával történt meggyaláztatását megboszulandó, Visegrádon az alvárosban a királyi ebédlőbe rohant, Erzsébet királyné jobb keze 4 ujját leszelte, a királyt karján megsebesítette. A királyné asztalnoka Cselényi János a vérengzőt csákánnyal földreterítette, a testőrök pedig összevagdalták. Zach feje Budán, más testrészei más városok kapuira tüzetek ki. Klára levágott orral, ajkakkal és kezujakkal lóra kötve hordoztatott meg a városban, a bakók kényszerítvén őt kiáltani: „a királyhoz hűtelen így veszi bérét.“ Zach egyetlen fia lófarkon halálra hurczoltatott, nénje Sebe, Kopai úr hitvese, a lévai vár előtt lefejeztetett, férje börtönben veszett, fiait a kereszturak tengeri szigetre szállították.

Május 15. A király világi híveiből alakított törvényszék Zach nemzetségét a 3-ik izeg bezárólag kegyetlen halálra, a többieket örökös szolgaságra és jószágaik elvesztésére ítélte.

Aug. 1. I. Károly családjának megmentőjét, Cselényi Jánost, az ország minden bírónak hatósága alól kiveszi, s a bíraskodást magának tartja fen, úgy szintén jobbágyait, kiket magának a földesúrnak rendel alá.

Sept. Károly a szörényi bániságot elfoglalva tartó Bazarád Mihály havasalföldi vajda ellen Tamás erdélyi vajda és Szécsi Dénes tanácsára Temesvárról hadsereget indított. A király Bazarád békeajánlatát és a hadiköltség megtérítését visszautasítja.

Nov. 9—12. Havasalföldön a hegyszórosok közt a magyar hadsereg tönkre veretett. A királyt Szécsi Dezső, ki saját életének árán vele fegyvert cserélt, mentette meg. Ott veszett el a többi közt Endre fejevári prépost s kir. alkanczellár s vele a királyi pecsét is elveszett.

Ez alatt egy másik magyar hadsereg Vladiszláv a kir. ipja érdekében sikerrel harczolt a német rend ellen, a honnan hazatérő vitézeink az Erdély éjszaki szélén benyomult tatárokat nagy vere-séggel kikergették.

1331.

Jan. 26. XXII. János meginté Róbertet, Sicilia királyát, ne tartsa többé vissza Salernót a magyar királytól, s arra serkenté Sancia királynét is, hogy Johanna, Nápoly örököse, és Endre magyar kir. hg. közt szövetséget létesítsen.

Sept. 2. Károly kir. Albert és Otto osztrák herczegekkel kötött szövetsége szerint, szükség esetén korábbi szövetségese János cseh kir. ellen is, ígért nekik segélyt.

Nov. 11. János cseh kir. kívánatára Károly kir. találkozott ugyan vele Morvaország határszélén, de az osztrák hgekkal kötött szövetségtől nem hagyta magát elvonatni.

Otto hg. ősszel magyar hadaktól támogatva megszalasztotta János cseh királyt.

1332.

A csehek ismét megverettek.

Jul. 13. Békekötés János cseh királylyal, melynél fogva Károly az 1315-ben Csák Máté által elvesztett Ujvár és Berencs várakat visszavette.

Aug. 20. A király fia István herczeg születése.

Dec. Károly fiával a 6 éves Endrével megkezdé nápolyi utját, de köszvényfájdalmai miatt, Fejérvárról visszatért Visegrádra.

1333.

Mart. 2. A király ipja Lokietek Vladiszláv lengyel király halála.

April 25. A krakói országgyűlésen Károly követei kérték a rket, hogy az elhúnyt kir. fiát, Kázmér hget, emeljék a kir. székbe; ha megválasztják, a magyar kir. őt minden ügyeiben és szükségeiben tanácsal és fegyverrel gyámolítandja. Ez tetszett a lengyel uraknak s Kázmért e napon királylyá választották.

Julius. Károly megindúlt Nápoly felé, miután fiát Endrét már előbb Zengbe küldötte.

Jul. 31. A pápa teljesíti a király azon kívánságát, hogy ha az esztergomi érsek akár vonakodnék, akár gátoltnék fiát Lajost megkoronázni, a kalocsai érsek, vagy a váradi, vagy a zágrábi püspök hajthassa végre a koronázást.

Károly királyt kíséretével, melyhez tartozott: Telegdi Csánád eszt. érsh., Gútkeledi Bátori Endre váradi püsp., Jakab csanádi püsp., a kir. orvosa, Péter bácsi prép., a kir. kápolna főnöke és kancelláriájának titkára, Henico hg. a kir. 1-ső nejének öcsese, Domokos zólyomi és liptói főispán, Druget Miklós a nádor fia stb. Róbert öcsese János Durazzói herceg ünnepélyesen bevezette Nápolyba.

Sept. 27. Eljegyzés Endre és Johanna közt.

1334.

Martius. Károly király fiát Endrét Nápolyban hagyva e hóban visszatért Visegrádra.

Dec. 8. Károly e napon megerősítvén a nyulszigeti apácákat birtokaikban és kiváltságaikban, oklevele sarkán a püspökök nevei közt említette Pál nándorfejérváriét is. Ki volt e püspökség alapítója, az történeti emlékek hiányában eddigelé meg nem határozathatott.

1335.

Aug. 5. XII. Benedek szerencsét kívánt Károlynak a tatárok felett nyert győzelme alkalmából, és őt „Krisztus bátor harczosának“ czímezte.

24. A lengyel követek János cseh királylyal Trencsénben, Károly közbenjárása mellett, szövetséget kötöttek igényeikről egymás birtokaira, mely ügy végelintézését a visegrádi congressusra halasztották.

Sept. 3. Miután a cseh királynak hasonnevű fiát Jánost karantáni és tiroli birtokaitól az osztrák hgek megfosztották, Károly e napon védő és támadó szövetséget kötött a cseh királylyal.

Nov. 1. E napon érkezett Kázmér lengyel király a fejedelmeknek visegrádi congressusára.

Nov. 11. körül a többi fejedelmek is együtt voltak, u. m. János cseh kir., és ennek fia Károly morva örgróf, a német rendből 3 főrendű

lovag, a szász, ligniczi és luzsiczi hercegek, összesen 13 fejdelem, egyházi és világi úr. Károly királyon kívül Magyarország nagyai közül jelen voltak Csanádi eszt. és László kal. érsekek, az utóbbi egzszermind kir. kancellár, Druget Vilmos nádor, Demeter tárnok, Tamás vajda, Mihály egész Tótország bánja, Pál országbíró. A fejedelmek kísérete oly nagy volt, hogy Károly azoknak naponként 4000 kenyéret és 180 hordó bort osztatott ki.

Nov. 19. A fejedelmek egymással szövetségeiket megújították, a vitás kérdéseket Károly ekkép intézvén el: Kázmér fizessen Jánosnak 20,000 ezüst girát, s engedje át ennek a már birtokában levő sléziai hgségeket, János pedig mondjon le a lengyel kir. címről és igényeiről Lengyelországra. Károly ez összeget saját pénztárárából még 500 gíra arannyal toldotta meg. Végre a lengyel kir. és a német-rend közt fenforgó vizzályt is kiegyenlítette, és a távozó cseh királynak és fiának jó indulatát dús ajándékokkal is kívánta biztosítani.

1336.

Febr. 28. Többen, más bűnnel nem terheltetvén, mint hogy Zach rokonságához tartoztak, halálra és jószágvesztésre ítéltettek. Ezekhez tartoztak: Csiga fiai; Feliczián Kázmérnak, Péter Lőrincznek fia; Keszi Folkus és Pál fiai; Kemény Lukácsnak, Péter Berendának, István Jakabnak és Domokos Istvánnak fia.

Ápril 25. Lajos német császár sajnosan vevén, hogy ő a visegrádi congressuson mellőztetett, Károly boszantására felhatalmazta az osztrák hgeket, hogy némely magyarországi jószágok, mint birodalmi hűbér, felett intézkedjenek. Midőn tehát a háboru János cseh kir. és az osztrák hgek közt Karinthia miatt kitört, Károly nagy készséggel segíté a cseheket, minek következtében Otto osztrák herceg e napon megszasztatott.

Oct. 9. Károly újra több ezer kúnt küldvén a csehek segítségére, Otto e napon fegyverszüntre lépett, melyhez Károly csak

Dec. 15. járult, oly föltétellel, hogy az a következő év jun. 8-ig tartson.

1337.

Sept. 11. János cseh király békét kötvén az osztrák hgekkel, azt e napon Károly kir. is elfogadta. E szerint Károly megbocsátott

a hgekhez átszökötteknek; a határszélek szabatosabban megállapítottak; az 1331. szövetség megújított, kivéve azon czikkét, mely a hgeknek János kir. ellen is segítséget ígért.

1338.

Mart. 1. Visegrádon aláíratott a házassági szerződvény, melynél fogva Károly kir. 12 éves fia Lajos és Károly morva örgróf leánya Margit egybekelendők voltak. A menyasszonyért 10,000 s a jegyesért 15,000, ezüst gíra köteleztetett, és Margitot Magyarországra kellett hozni, hogy Károly udvarában a magyar nemzet szokásaival és nyelvével megismerkedjék.

Jun. 29. Lotka Boleszláv, Galiczia hercege, hódolt Visegrádon Károlynak.

Jul. 21. A püspökök következő vádpontokat hoztak fel XII. Benedek előtt Károly kir. ellen. 1) Jóságaikat a világiak 30 évi birtoklás által elidősítik, mi annál sérelmesb, mert okmányaik megsemmisültek, s ők a világiak jogait 100 éven át sem idősíthetik el. — 2) A főpapok táborozásra kényszerítetnek. — 3) Az egyháziak a világi törvényszékek elé vonatnak, hol párviadalt rendelnek. — 4) Az országgyűlések el vannak tiltva. — 5) A nemesek törvényszéki ítélet nélkül fosztatnak meg hivatalaiktól. — 6) A sz. István, sz. László stb. királyok alapította nemzeti szabadság nagy részt eltöröltetett, holott a király esküvel kötelezte magát annak megtartására, stb.

1339.

Május 7. Kázmér lengyel királynak nem levén fia, az ő sürgetésére a lengyel országgyűlési rendek Lajos magyar hget trónörökösnek kiáltották ki.

Jun. 28. Anna, Kázmér lengyel kir. nejének halála. Ez tartóztatta fel Kázmért, hogy az örvendetes hírt megvihesse Visegrádra.

Jul. 7. Kázmér lengyel főurak kíséretében Visegrádra érkezett, kik Lajost a krakói országgyűlés nevében Kázmér utódának nyilvánították.

Ez évben ismét azt hozták fel a főpapok a király ellen a pápánál, hogy a kalocsai érsek elhúnyta után annak javait világiak által foglaltatta le. De a pápa, kinek épen ekkor engedte meg

Károly, hogy ismét 6 éven át collectát szedethessen az egyházi jövedelmekből, csak arra intette a királyt, hogy tartóztassa vissza kezét az egyházi jószágoktól, és kövesse eldődei példáit, kik az egyházakat gyarapították. Mire Károly azt felelte, hogy Magyarország határai védelme végett tette azt, nehogy Szerbia királya, a szakadáros, ugyanazon jószágokat elfoglalja.

Ez évben kezdé a királyné fölépíttetni sz. Erzsébet kassai templomát, melynek alapjait V. István kir. 1260-ban tétette le.

1340.

Jun. Károly kir. segítséget nyújtott Kázmérnak a krími tatárok ellen.

1341.

Nov. 13. Az osztrák hgnek követelései voltak Károlyon azon károkért, melyeket még 1337-ben a cseh király zászlai alá küldött magyar segélyhadak követtek el. Károly e panaszokat a morva örgróf közbenjárása mellett békebíróság útján kívánta megszüntetni. E végből felszólítá a hgeket, hogy 3 biztost Hainburgba küldjenek, a király e napon Beke Péter szerémi püspököt, Tamás vajdát és gróf Merleinstorf Pált rendelte Pozsonyba biztosokul, póttagul Miklós turóczy főispánt adván melléjük. Az ezek által megállapított kárpótlási összeget Károly le is fizette.

Febr. 2. A király rendelet által részletesen szabályozta a pénzügyet. Új jobb ezüst pénzt veretett, melyből 3 dénár 4 réginek értékével birjon. Kamarai nyereség fejében minden portától vagy kaputól fizetendő adó 18 dénárta határoztatott, melytől igen kevesen voltak mentesek; a kisebb nemesség fizette azt. Az éremverést bérbeadta. E szerint csak a körmöczyi kerület is 800 gíra évi jövedelmet biztosított a kincstárnak. — Károly 1-ső volt királyaink közt, ki aranyérmekeket veretett, florenczyi mintára, innen arany forint nevök.

Jul. 16. Károly király halála Visegrádon, eltakarított Fejérvárott Kázmér lengyel kir. és Károly morva örgróf jelenlétében. Fiai közül Lajos, Endre és István maradtak életben.

*Nagy Lajos király. 1342. jul. 21.— 1382. sept. 11.***1342.**

Jul. 21. Lajos Székesfejérvárott, vasárnap, Telegdi Csanád esztergomi érsek által megkoronáztatott. — A koronázás után a példányképtől és védszentül választott sz. László király sírjához zarándokolt Nagyváradra. Itt fogadhatta azt, a mit róla titkára és kora történetírója, János küüllői főesperes följegyzett, hogy „a hazáért vért ontani, sőt meghalni dicső dolog, és hogy országának jogait és épségét Isten segélyével kivíandja és megvédeni.“

Aug. 3. Lajosnak Margittal, Károly morva örgrófleányával sept. 29-kén kellett volna házasságra lépnie, de mivel a hgnőt még gyengekorúnak tartotta, e napon kelt okmányánál fogva a házasságot 4 évvel későbbre halasztotta.

Atyja pénzügyi intézkedései és az idegen kezeknél levő kir. jövedelmek visszavétele tárgyában a vármegyékben közgyűlést tartatott.

Néhány zászlóaljjal Erdélyben termett, hol a szászok a szokott adót és kir. jövedelmeket leróni vonakodván, fölzendültek. Lajos ezt vérontás nélkül csendesítette le.

Egyszersmind a tárnokságra áttett Tamás régi, vajda helyett Pecseit Miklóst nevezvén ki.

Idejött Bazarád fia, Sándor havasalföldi vajda, és dús ajándékok bemutatása mellett a királynak hűséget fogadott.

1343.

Jan. 16. Róbert, Sicilia királyának, Lajos nagybátyjának, halála, ki az 1333-ki szerződvény ellenére oly végrendeletet tett, hogy a 16-ik évében levő házaspár, Endre és Johanna, a kormányt csak 25 éves korukban vegyék át, és ha Johanna örökös nélkül mulnék ki, az ország ne Endrére, hanem Johanna hugára, Máriára, szálljon. Ezzel kezdődtek az Endre hg. vesztére irányzott viszályok. — Lajos ezekről értesülvén, Károly morva örgróf által sürgette ennek egykori nevelőjénél, VI. Kelemen pápánál, Endre megkoronáztatását.

Május 15. Lajos fölismerve, hogy az öcsse ellen nők által szőtt cselszövényt legügyesebben édes anyja Erzsébet fogja szétbontani, e napon felhívta Zára hatóságát, hogy mielőbb küldjön Zengbe 2 gályát a királyné és kísérete számára.

Jun. 8. Erzsébet özv. királyné elindult Visegrádról Nápoly felé. Kíséretében voltak Gilet Miklós nádor, Nagymártoni Pál országbíró, Vid nyitrai püspök stb. Hogy fényesen léphessen fel, adott Lajos anyjának 27,000 ezüst 17,000 arany girát, és még 4000 arany girát küldött utána, mi a mai pénzben mintegy 2.500,000 frtot tett.

Jul. 24. Erzsébet Nápolyban megérkezett, hol minden színlelés mellett is fiát veszélyben lenni tapasztalván, kijelenté, hogy őt magával hazaviszi.

Sept. A magyar korona iránt az engedelmességet megtagadó horvát ispánok a Brebiriek nemzetségéből a csábító Velenczével szövetségre léptek.

Oct. 12. Az aransarkantyús vitézekkel körülvett Erzsébet Romába utazott, hol fényesen és „Éljen a magyar királyné!” felkiáltásokkal fogadtatott, honnan, miután az egyházakat és monostorokat gazdagon megajándékozta, e napon tért vissza Nápolyba.

1344.

Febr. 2. A királyné kísérete Avignonban Endre koronázási engedélyéért 44,000 ezüst girát igérvén, a pápa e napon Endrét kir. cízzel ruházta fel, s ha ő némely föltételeket teljesít, neki a koronázási engedélyt is megadni ígérte.

Febr. 25. A királyné Mátyás napja körül visszaindult Nápolyból és

Apr. 4. Visegrádra érkezett.

Aug. 28. Johanna Nápolyban megkoronáztatott.

Nov. 18. A pápa Nápolyból Aymerek kormányzó bíbornokot visszahívta és a kormányzást egészen Johannára bízta.

1345.

Lajos a lengyel király érdekében Károly morva őrgróf és János cseh kir. társaságában a pogány litvánok ellen intézett hadjáratot, de az erdőkbe vonultak ellen, a tavaszi lágý időben az utak járhatlansága miatt, keveset végezhetett.

Endre hg. azon hírrre, hogy a pápai rendelet koronáztatása iránt nem sokára ki fog adatni, tornajáték alkalmával zászlóján bárdot és hurkot ábrázoló címerrel jelent meg. Ezt a cselszövők megértették és Endre vesztét elhatározták.

Julius. Lajos 20,000-nyi pánczélos vitézből álló sereget vezetett Horvátországba, hol a nagyon megfélemlert lázadók, kivéve Banics Pál és Mladin ispánokat, neki meghódoltak. A Bihácsnál táborozó királynak Zéra kijelenté, hogy kész Velenczétől elszakadni, ha a kir. által segítettik.

Sept. 6. Zára a velencei hajóhadat visszaverte, s bár a segítségére küldött bosnyai és tótországi bánok velencei arannyal megvesztegetve ütközet nélkül távoztak, ez évben saját erejével is megvédte magát.

18. A cselszövők Endre hget Aversába csalták vadászatra, hol zajos estebéd után, Johanna Endrével sz. Péter monostorának kir. szállodául szolgáló egyik szárnyában a hálóterembe vonúlt. Éjjel a hget ismerős hangok sürgős ügy végett a mellékterembe hívták, s miután jegyzője Milazzo az ajtót utána bezárta, a gyilkosok a sötétben megtámadták. Endre és egykori magyar dajkája Izsold segélykiáltásai elhangzottak. Johanna kedvese, Bertránd gróf, a hget az erkélyre hurczolta, hol hurokkal megfojtották és hulláját a kertbe vetették. Másnap Johanna könnytelenül távozott a klastromból. Endrének Nápolyba vitt tetemét 2 nap mulva Ursillo Minutulo kanonok irgalomból temettette el.

Oct. 29. Lajos király a gyász hír vétele után Bécsbe sietett az ott időző bajor Lajos császárral és Albert osztrák hggel szövetséget kötni, melynek czélja a Nápoly ellen intézendő boszuló hadjárat volt; és ennek szilárdítása végett a cs. leányát Margitot eljegyzé öcscsének Istvánnak. A pápa e napon inté Lajost, hogy óvakodjék az egyházi átok alatt lévő császárral szövetkezni, de L. erre nem hallgatva követelte a pápától: foszssa meg Johannát, mint férjgyilkost, országától; a gyilkosság részeseit ítélje el; Endre utószülött fiát Martel Károlyt adassa ki, s annak nagykorúságáig magára s öcscsére Istvánra bizza Nápoly kormányát.

Dec. 31. Zára, melyet Velence 30 gályával és 16,000-nyi haddal ostromolt, 3-ad ízben sürgetvén Visegrádon segélyt, a király e

napon a követséget azon ígérettel bocsátá el, hogy mihelyt az idő engedí, személyesen egész erejével sietend védelmére.

1346.

Mart. 3. L. levelében ezen ígéretét ismét megújította.

14. A pápa Lajoshoz intézett válaszában kijelenti, hogy Johannától, míg bűnössége be nem bizonyúl, Nápolyt el nem veheti, de vizsgálatot kívánt felette tartatni, „hogy az ártatlan király vére, az egyház hanyagsága miatt, boszultatlanul ne maradjon.“

18. Edvárd angol király levelében készségét jelentette L-nak, őt a boszu művében segíteni.

Jun. 25. L. 100,000 fegyveressel táborozott Zára közelében, de a megvesztegetett István bosnya bán és Laczfi vajda által Velencez kedvetlenülöleg hatott a királyra; idejárult, hogy a hadsereg és a zárai polgárok közt surlódások támadtak, s a király ostromszerek nélkül szűkölködött.

Jul. 1. L. érzékeny veszteséget szenvedett.

3. L. Dalmatiából visszaindult seregével.

19. A pápa írta Erzsébet királynénak: hogy noha Johannát Endre halálakor és azután tanusított magaviselete épen nem ajánlja, mégis a rom. egyház, mely minden tetteiben az igazságot és jogosságot keresi, ily fontos ügyben pusztá elővéletből nem ítélhet.

Aug. 20. Johanna 2-ik házasságra lépett rokonával Tarentói Lajossal.

Nov. 21. Zára kegyelemre hódolt meg Velenczének.

1347.

Lajos országgyűlést tartott, melyen a nápolyi hadjáratra haderő ajánltatott meg.

Martius. Miklós nyitrai püsp., Kont Miklós és Sós László főispánok más urakkal Ferrarába küldettek, hogy az olasz urakkal az átvonulás iránt egyezkedjenek és zsoldosokat gyűjtsenek. Ezek Werner német kalandort és Wolfart német kapitányt csapataikkal szegődtették.

Sept. Miklós püsp., miután Durazzói Károlyt Aquilától elriaszította, Sulmonát ostrommal vette be.

Nov. 11. Lajos, miután a derék had már oct.-ben útnak indúlt, vitézeinek színével követte híveit. Nagy fekete zászlót lengettetett serege élén, melyen a megfojtott Endre arczképe volt ábrázolva.

Dec. 4. L. állomása Vicenzában, dec. 8. Veronában, 13-án Forliban, azután Riminiben, hol „Italia szabadítója“-ként üdvözlötetett.

Dec. 20. Folignóba érkezett. Itt a pápa követe figyelmeztette őt XXII. János bullájára, mely szerint a Nápolyt megtámadók átokkal sujtatnak. Mire L. válaszolá: „gondom lesz rá, hogy az egyház kárt ne szenvedjen; de minthogy elégtételt más uton nem nyerhetek, Isten segélyével fegyver által kívánom védeni igaz ügyemet.“

23. L. a nápolyi területen Aquilába vonúlt. Az innen kiküldött hadosztály Capuát, miután ott Tarenti Lajost megverte, elfoglalta. E házaspár Provencebe szökött.

1348.

Jan. 10. A magyar kir. kancellaria irálya szerint úgy adattak ki a rendeletek, mintha Lajos kir. itthon országában tartózkodnék. Így L. mult évi dec. 6. Budán kelt rendelete szerint Eperjest 54, Sáros 53 és Kisszebent 43 ezüst gíra fizetésére kötelezte; e napon Visegrádon kelt rendeleténél fogva pedig a pozsonyi káptalant törvényes bizonyság kiküldésére utasította. E kancellariai szokásnak figyelmen kívül hagyása némely nagynevű történetírónkat is tévedésbe ejtette.

18. L. Aversában ugyanazon monostorban foglalt szállást, hol — az ő szavai szerint — „kedves öcscse, az ártatlan bárány, az Isten és emberek előtt kedves ifjú,“ megöletett. Mindjárt megmutattatta magának a büntett helyét. — Előbb Durazzói Károly üdvözölte őt, de utóbb nyájassággal kifejezett kívánságára a többi hgek Tarentói Róbert és Fülöp, és Durazzói Lajos és Róbert is megjelentek tisztelkedni.

23. L., miután tanácsosai Durazzói Károlyra halált s a többi hgekre fogságot határoztak, vendégeit fényes estebédhez ültette, s késő éjjel így szólította meg Károlyt: „Gonosz herczeg! tudd meg, hogy meg kell halnod, áruló tetteid miatt,“ s ugyanazon helyen, hol Endre megfojtatott, lefejeztette őt, s hulláját a kertbe vettette.

Jan. 24. L. Nápolyban serege élén fogadta a város hódolatát. Egy pár főbűnös kivégeztetett. Endre árvája a nagyanya gondviselése, a 4 fogoly hg. pedig őrizet alá Visegrádra küldetett. L. fölvevén Sicilia királyának czímét, koronáztatását oly kijelentéssel sürgette a pápánál, mely tanúsítja, hogy nápolyi hadjáratának nem hatalma gyarapítása, hanem Johanna megbüntetése volt legerősebb indoka.

Febr. 15. Dandolo velencei hgnek a békekötés érdekében tett kérelmére L. e naptól máj. 31-ig érvényes menvédet adott hozzáérkezendő követei számára.

Mart. 15. Johannát, ki nem mulasztott el semmit, hogy a sz. szék kegyét magának biztosítsa, a pápa Avignonban ünnepélyesen fogadta.

Máj. 7. A pápa Bertrand bíbornok által adatott választ Lajosnak. E szerint Johannától nem veheti el a nápolyi koronát, mert ellene a gyilkosság 4 bíbornok által vezetett vizsgálatból sem bizonyult be. Roszálja, hogy Lajos Nápolyt elfoglalta, Durazzói Károlyt megölette, a csecsemőt Magyarországra küldötte. Ha L. hű fia az egyháznak, adja Nápolyt a pápa kezéhez s Magyarorszában várja be a curia intézkedéseit.

Jun. 1. A keleti kórvész, a „fekete halál“, dühöngvén a nápolyi területen, L. a barlettai kikötőből a dalmát partokhoz hajózott s e napon Vránában volt, melyet nemrég adományozott a rhodusi János-vitézeknek.

Jul. L. Budáról teljes felhatalmazást adott Miklós nyitrai püspöknek „legtitkosabb tanácsosának“ és Sándorfői János csongrádi főispán- és szegedi várnagynak, hogy Velenczében Dandolo hggel békét és szövetséget kössenek.

Jul. 26. Miután Johanna a pápának akkori székhelyét Avignont csekély összegért 80,000 aranyért eladta, a nyert pénzen hadsereget gyűjtván, férje Tarenti Lajos Nápolynál Laczfi István vajdát a magyar had fővezérért megtámadta, de vereséget szenvedett. E nap a hadakozók fegyverszünetet kötöttek.

Aug. 5. Fegyverszünet kötött Velenczével 8 évre; a kölcsönös szabad közlekedés megállapított, a béke megszegésére 100 arany gíra szabott. A szerződvényt a királyon és velencei hgen

kívül mindkét részről 20—20 előkelő férfiúnak esküvel kellett erősítenie.

Sept. 8. Az eskütétel Budán a velencei jegyző előtt történt. Velenczében az illetők esküjét Tamás milkovi választott püspök vette át.

Oct. 4. A fegyverszüneti szerződévény példányai e napon kicseréltettek.

1349.

Jan. 24. A pápa Guido bíbornokot küldötte Magyarországba, általa ugyanazt üzenvén Lajosnak, mit már korábban is tudtára adott.

Febr. 13. Ugyanaz ismét sürgette a fogoly hgek szabadon bocsátását. — Ugyanakkor írt Margit királynénak is, nevezvén azt Johannának, hogy hasson férjére. A caeh krónista tudósítása szerint: 1349-ben Magyarország királynéja, Károly császár leánya, meghalt. Ujabbkori íróink szerint pedig Margit ez évben pártában halt meg. Irt a pápa Istvánnak, Erdély hgenek és másoknak is.

Mart. 23. A bíbornok által tudatta Lajossal, hogy ő, a pápa, Nápolynak legfőbb ura, s azért Lajos lépései nem helyeselhetők, mindenek felett pedig a Durazzói hgenek kihallgatás és marasztalás nélküli megöletése háborítja a pápát.

Jul. 11. L. kívánságát fejezvén ki Dandulónak állandó békekötés iránt, a hg. a Magyarországbán uralkodó kórvésszel mentegette magát, mire Lajos e napon Pokusból, vadászata színhelyéről, azt válaszolta, hogy a ragály már megszűnt, s azért követei félelem nélkül jöhetnek, s ha Erdélyből, hova a lakosok által hivatott, visszatér, a megjelenési helyet is kijelölendi. Laczfi Magyarországba ment, a királyt a nápolyi dolgok állásáról tudósítani.

Dec. 17. L. a velencei követekkel nem köthetett állandó békét, mert a köztársaság nem akarta L.-nak 2-ik nápolyi hadjáratára hajóhadát kölcsönadni, állítólag azért, mert nem nélkülözheti, midőn Genuával viszályba keveredett; sajátlag pedig azért, mert titokban szövetségese volt a nápolyi Johannának. L. e napon a hghez intézett levéllel bocsátá el a követeket, melyben sajnálta ugyan, hogy az állandó békét megkötni nem lehetett, „melyet mi

őszinte lélekkel akartunk,“ de egyszersmind biztosította a hget, hogy a fegyverszünetet megtartani kívánja.

1350.

April 10. L. némi határszéli villongások eligazítása végett igen barátságos levelet írt Dandolo Endre hgnék.

April 11—15. közt Lajos Gilet nádor, Szécsi Miklós, a Bebekék, Laczfiaak, Drugetek, Kontok, Kanizsaiak, s több főpap, kik közt Miklós előbb nyitrai, most zágrábi püspök és a vránai perjel első helyen említendők, Budáról a 2-ik nápolyi hadjáratra indult.

Május 2. L. a János-vitézek hajóin Manfredoniába érkezett. — Lajos e hadjáratában személyes bátorsága- s vitézségének és nemeslelkiségének kitünő jeleit adta. Canosánál, hol serege 15,000 magyar-, 8000 német- és 5000 olaszból állott, a vetőgép köve által az árokba sodortatott. Midőn Melfit ostromlá, Tarentói L. párviadalra szólítá fel, de arra gyanus városokat tűzött ki; L. kir. más helyeket azon üzenettel jelölt ki, hogy ha azok nem tet-szenek, rövid időn nála lesz hadaival, s azok előtt megvívhatnak. Ugyanitt Annibaldi bíbornok a királyt a pápa nevében sikeretlenül intvén a visszatérésre, őt egyházi átokkal sujtotta. Serránál a Silaro folyó örvényéből egyik vitézét Szeredait élete veszélyeztetésével mentette meg.

Jun. 30. Aversán most 3 havi ostrom után vett erőt, hol

Jul. 26. bal lábán nyíl által maga is életveszélyesen megsebesítettett.

Lajos, mint az egyház buzgó fia, nem akart átoksúly alatt maradni; de más körülmények is hatottak rá: a nápolyi nép ellen-szenve a magyarok iránt; a kised Martel Károly halála; Magyarország érdekeinek elhanyagolása e hosszas háboru miatt, s azért a pápai követekkel 1351. april 1-ig tartandó fegyverszünetre lépett.

Ezután az átok alól fölmentett L. Nápolyban a kormányt Laczfi Endrere bízván, Rómán át, hol a „város ura“ tisztelet-czimet el nem fogadta, s hol szent Péter basilikájában az oltárra 4000 aranyat tett le, Veronán át hazaindult.

Sept. 26. Lajos király oklevele a Koltai család számára Roma városban kelt.

Nov. 1. A király már Budáról, melyet korábban székhelyévé választott, jutalmazta meg Német Jánost.

Johanna, ki tanukkal azt igazolta, hogy férje megöletésekor meg volt bűvölve, a vád alól fölmentetett. Erre Lajos, ki a fogoly hgeket már előbb szabadon bocsátotta, hadait Nápolyból visszavonta, s a neki megítélt 300,000 aranyat is elengedte, mert Endre véreért nem akart váltságdíjt elfogadni. De jogainak fentartása végett azontúl „Salernói hgnek és a szent angyal hegy urának“ czímezte magát.

1351.

Mart. 26. István hg., ki kevéssel a nápolyi hadjárat befejezése után házasságra lépett Margittal, a német cs. leányával, e napon erdélyi herczegségének 1-ső évében adta ki okmányát.

L. a litvánokat, kik Galiczia elfoglalása után Lengyelországot pusztították, Kázmérral egyesülve véres csatában megverte, Galicziát és Lodomériát visszafoglalta s a neki hódoló Keistut fejdelmet, a keresztség fölvetelének ígérete mellett, szabadon bocsátotta. E 2 tartományt, ha értök 100,000 aranyat fizet, Kázmérnak visszaadni ígérte ugyan Lajos, de oly föltétellel, hogyha az utóbbiknak fia születnék, e tartományok Magyarországhoz visszkapcsoltassanak. Budán, 1352. april 15.

Dec. 11. E napon adatott ki L. királynak a budai országgyűlésen alkotott végzeménye a kelet helye kitétele nélkül. E szerint Lajos „az egyházi és világi urak és a nemesek közönségének kívánságára“, tehát országgyűlésen, az arany bullát megerősítette az ellenállási záradékkal együtt, de annak 4-ik cikkét, mely a nemeseknek fiú öröklő hiányában szabad rendelkezéséről szólott, nem erősítette meg, sőt annak helyébe az ősiségi törvényt léptette. Behozta a jobbágyok kilenczedadózását, az uriszéket; a nemesek közt jogegyenlőséget állított fel; az ártatlan gyermekeket szüleik vétkeiért büntetni tiltotta, stb. De 16. és 18. cikkeiben a jobbágyok vitatott szabad költözködésének elhatározását fel nem találjuk.

1352.

Keistut nemcsak ígérését nem teljesítette, hanem a Neszter és Don közti kozákokat is felizgatta, kik Podoliát és Erdélyt rabolva pusztították.

April 8. Szirmai Miklós szolnoki főispán e napon Nyalábról következő rendeletet küldött a sasvári káplánhoz kihirdetés végett: „Tudtotokra adatik, hogy kegyelmes urunk királyunk megparancsolta, hogy a hadi nép felüljön a kutya tatárok ellen. Azért 15-öd napra velünk együtt a vajda úrnál legyetek és mást tenni ne merjetez, különben fejetöket elvesztitek.“

Laczi Endre vajda, a székelyeket is felültetvén, a tatárokat saját földjökön fölkereste, 3 napon át keményen megverte, vezéröket Atlamost lefejeztette, s a rablónépet a Neszteren átkergette.

Jul. 15. E vállalatról a pápa előre tudósíttatván, VI. Kelemen magasztalta Lajosnak a hitetlenek elleni buzgalmát, és a tőlök elfoglalandó földterületet, a mennyiben az már előbb az apostoli szék által igazhitűnek nem adományoztatott, neki odaajándékozta.

Sept. 20. A kir. szándékosan megváltoztatta a budai országgyűlésen alkotott törvényt, és Erdélyben a dézmát nem termékekben, hanem készpénzben rendelte fizettetni. — Lajos ez évi nov. 27-kei rendeletében is ily kifejezéssel él „az országlakóknak a minapi országgyűlésen adott szabadsága ellenére, melynek ezennel e részben rövidséget okozunk.“

Dec. 2. L. király Domokost, Forgulán fiát, a királyi kegyelemben megtartás mellett, Ugocsamegye főispánságától fölmentvén, helyébe Szirmai Miklóst élethossziglan nevezte ki. A megyének ezt tudtára adó kir. leiratban a főispán feladatai közé ezeket számítottta: „Ő titeket összesen és egyenként jogaitok- és szabadságaitokban fentartson és oltalmazzon; ő a felett örködjék, hogy a fiscus és kamaránk jövedelmei, melyek Ugocsa megyéből esedékesek, híven kezeltessenek; királyi parancsaink- és iratainknak a várme gyében pontos végrehajtását eszközölje; végre a só szabad eladását, pénzünk forgalmát és tisztjeink működését tevékenyen előmozdítsa és védelmezze. Azért megparancsoljuk hűségteknek összesen és egyenként, hogy ezentúl említett kedves Miklósunkat, mint főis-

pántokat, tiszteljétek, őt hatósága gyakorlásában gyámolítsátok, és neki mind a megengedett dolgokban, mind azokban, melyeket nektek nevünkben parancsolni fog, engedelmeskedjétek.“

1353.

April 26. L., ki Nápolyban időzése alatt Velencének szövetségéről Johannával értesült, hajlandó volt a fenálló fegyverszünet daczára szövetségre lépni Genuával Velence ellen, miről a köztársaság értesülvén, követeket küldött Lajoshoz, ki azokkal Dalmatia birtoka felett valami megállapodásra jutott, melytől azonban e napon visszalépett, azt írván a követeknek, hogy ne fáradjanak itt tovább, mert öcsce István az egyesség tervében megegyezni nem hajlandó, és őt arra nem kényszerítheti, miután egész Tótországot, úgyszintén Horvát- és Dalmátországot neki örökösen átengedte.

Május 27. IV. Károly cs. 3-ik házasságban az Erzsébet királyné udvarában nevedett Anna schweidnitz-i hgnőt vette feleségül. A menyegző e napon Budán tartatott.

Jun. 20. Lajos kir., a szintén anyja udvarában nevedett bájos Erzsébettel, István bosnya bán leányával, lépett házasságra, mert Margit csak mint jegyese halt meg néhány év előtt, jegyzik meg újabbkori írónk.

Sept. 15. IV. Károly cs. és Lajos kir. szerződvényben kikötötték, hogy születendő gyermekeiket egymás tudta nélkül másokkal el nem jegyzik.

1354.

Jan. 25. L. megengedte a lengyel kereskedőknek, hogy sójokat Sárosig és Liptóig szállíthassák.

Május 18. L. király e napon öcsce István hg. megegyezésével is erősítette meg IV. Bélának a zágrábi püspökség javára tett adományozását. Tehát a hg. ekkor még életben volt.

Még a mult évben kért ismét Kázmér király segedelmet a Lodomériát meghódító litvánok ellen. Ez évben a készülő nagy hadjárat hírére tódultak az önkéntesek a lovagias király zászlai alá. 100,000-nél nagyobb, sőt az egykorú olasz író szerint épen 200,000-nyi sereget vezetett a király a rabló pogányok ellen. Lajos

Kázmérral egyesülve először is a litvánoktól Lodomériát foglalta vissza, s azután a Bugon átkelve a tatárokat üldözte, de miután ifjú fejedelmök népével a keresztséget fölvenni, a magyar korona felsőségét megismerni és évi adót fizetni ígért, a király hazatért.

1355.

Jan. 24. L. a Galicziáért járó 100,000 aranyat elengedte Kázmérnak, és az eddigieknél még nagyobb segílyt ígért a litvánok ellen.

Ápril 30. Lajostól követek küldetvén Lengyelországba, az ottani rk. nemcsak Lajos kir. trónöröklését erősítették meg, hanem azt, elhunyt testvére István hg. fiára, Jánosra, is kiterjesztették.

Jun. 24. De viszont a lengyelek is küldöttek követeket Lajoshoz, a kiknek kérelmére a király Lengyelország szabadságait sértetlenül fentartani ígérte.

Az elhunyt István hgnek fián, Jánoson kívül még egy leánya Erzsébet maradt életben.

1356.

Jan. 9. L. megújította a véd- és dacszövetséget Albert osztrák hggel minden ellenség ellen, kivevén Kázmér királyt.

Febr. 26. Gradonico Velence hercege menvédet kérvén követei számára, L. e napon azt válaszolta, a követek bármikor sértetlenül járhatnak birodalmában.

Mart. 1. Időközben a velencei jegyző küldetvén az elfogadás idejének tudakolása végett, a kir. azt válaszolta, a nagybőjt közepe táján Zágrábban lesz és ott fogja a követeket fogadni.

Jun. 4. Lajos Zágrábból azt hirdette a világnak, hogy mind a rom. egyház tiszteletének öregbítése és terjedelmének gyarapítása, mind saját koronája jogainak megszilárdítása végett készül megtámadni Szerbiát. VI. Inczének oly nagy volt öröme e felett, hogy a bíbornokok gyülekezetében Lajos királyt „az egyház zászlótartójának“ nevezte, s a keresztény világban könyörgéseket tartatott, hogy Isten a buzgó fejedelem fegyvereit megsegítse, és őt valahára örökkössel boldogítsa.

12. L., ki 100,000-nyi hadsereget gyűjtött Dusán István szerb fejedelem ellen, miután az aquileai patriarchával, a görzi grófokkal

és Carrarai Ferencz Padua urával szövetséget kötött Velence ellen, mely korábbi vétkeit azzal tetézte, hogy most Dusánnak minden nélkülözhető hadait segítségére küldötte, pünkösd, jun. 12., után Csúzi János horvát bán Zára ostromára küldötte, maga pedig Albert hggel egyesülve Velencének Treviso tartományába tört. Egyetlen forrásunk, a király titkárának kövekező határozatlan előadása nyomán: „Lajos király gyakran harczolt a ráczokkal és moldvaiakkal, minden szorgalmat ráfordítván, és főkép Rácország körül Domokos, Oszló fia, macsói bán,“ eldöntetlen marad: vajon ez évben volt-e hadjárat Serviában?

Jul. 4. A pápa Lajoshoz intézett levelében keserűen panaszkodott, hogy a keresztény világnak a szakadárak meghódításáról táplált reménye meghiusított, hogy Lajos felhagyott tervével „meggyujtani Rácországban a hit világát,“ és „az Úr igájába hajlítani a hitetlenek kevély nyakait.“

17. VI. Incze írt Gradonico hgnek is, nagyon roszalván annak a szakadár szerb királylyal kötött szövetségét, melyet egyszersmind, semmisnek nyilvánított.

Aug. 10. A pápa, miután Lajostól megtudta Velence álnokságát, és azt, hogy ő kész Velencével méltányos föltételek alatt megbékülni, és a viszályos kérdést a pápa igazságos ítéletére bízni, e napon Velencébe küldött követe által intette a hget, hogy siesen a békét lehetővé tenni. Az előző nap pedig keresztel jelölt zászlót küldött Lajosnak, hogy őt a szakadárak elleni hadjáratra visszatérítse.

14. Gradonico halála után e napon a magyarok által ostromolt Treviso parancsnoka választatván velencei hggé, a tanács megkérte Lajost, engedje meg, hogy Delfino Trevisóból kijöhessen és a magyar táboron át Velencébe mehessen a kormány átvételére. A lovagias jellemű király helyt adott e kívánságnak.

23. L., miután Budára kellett visszatérnie, Treviso ostromát Monoszlai Tamásra bízta; és a pápa segítségére az Ordelaflak és Manfrediek ellen Laczfi Miklóst több zászlóaljjal küldé.

Nov. A pápa közbenjárására L. Velencével 5 havi fegyverszünetet kötött.

Dec. 18. Dusán István czár halála.

Cantacuzen Ján. gör. cs. meghívására a török Szulejman ez évben az első thraciai várat, Czypmét, a tengerparton elfoglalta.

1357.

April. A fegyverszünet Velenczével eredmény nélkül letelvén, L. Treviso tartományba Kont Miklós nádort küldötte Monoszlai támogatására, kik ott több erődöt elfoglaltak és 3 diadalt nyertek a síkmezőn. Még fényesebben sikerült a hadjárat Dalmatiában, hol a király maga is jelen volt.

Jnl. 7. Ragusa város követei szerződésre léptek Lajossal, mely szerint a város a magyar korona oltalma alatt áll, s ezért évenként 500 aranyat fizet; de magyar helyőrséget és ispánt nem fog nyerni a város.

8. és 9. Spalato és Trau a magyar zászlót tüzték ki, s azután Szécsi Miklós által a király részére birtokba vétettek.

Sept. 17. Zára város Elderbach német hadnagy segélyével elfoglatott.

Nov. 28. Velence követei Zárában a király előtt békeért könyörögtek, és ez oly föltételek alatt alakult meg, melyek Lajos keblét büszke önérzettel tölthették el.

Dec. 14. L. az önként hűségre tért Sebenico város kiváltságait megerősítette nonai táborában, melyet a velencei parancsnok éhségtől kényszerítve csak később adott fel.

1358.

Jan. 6. A Bebekek a gölnicbányaiakkal kiváltságuk ellenére jobbágyi munkákat végeztetvén, Lajos meghagyta Kont Miklós nádornak, hogy a szepesi, gömöri és lipthói nemesek közgyűlésén e visszaélést megszüntesse.

Febr. 18. Lajos kir. aláírta a békeszerződvényt, melyet Velenczével kötött. Ennek föltételei: 1) V. lemond egész Dalmatiáról a quarnerói öböl közepétől Durazzo határáig. 2) Dalmát- és Horvátország ügyeibe soha sem avatkozik. 3) Lajos visszaadja, mit a szárazföldön V.-től elfoglalt, s V. ezen rész lakosait L.-hoz ragaszkodásukért nem üldözi. 4) A tengeri kalózokat egyik fél sem tűri;

a két fél alattvalói szabadon közlekedhetnek. 5) A szerződésszegő fél ellen az ügyet a másik fél a szentszék elé viszi, és e kötést a felek esküvel erősítik. — Külön szerződévényben kötelezte magát Velence hajógyárában L. kívánságára és költségével 24 gályát fölszerelni.

25. István zágrábi püsp. és Druget Miklós országbíró vette át a velencei hg. esküjét, ki e napon írta alá a békekötést.

Május 15. Márk szerzetes e napon kezdé szerkeszteni latin nyelven a magyarok képes krónikáját, mit ő munkája bevezetésében néhány szóval ad elő, melyeknek értelme ez: „Urunk 1358. évében, Urunk mennybemenetele után való héten kedden, kezdetett ez a krónika a magyarok régi és legujabb tetteiről, eredetéről és gyarapodásáról, győzelméről és vakmerőségéről, össze lőn pedig szedve különféle régi krónikákból, azok igazságait leírva s hamisságait teljességgel megczáfolva.“

Oct. 6. L. a szerbeknek macedoniai némely kikötői ellen hajóhadat küldvén ki, Csúzi János Dalmát- és Horvátország bánja e napon megkereste Velenczét, hogy a rácz király vagy czár ellen küldendő hajóhadnak a maga hajói által akadályt ne engedjen tétetni.

Lajos Horvát- és Dalmátország rendezése végett anyját Erzsébetet, Csúzi János bánt, Miklós kalocsai érseket, István nyitrai püspököt és Szécsi Miklós országbírót küldé ki.

1359.

April 3. A kir. feljogosította Pozsony város közönségét, rablókat és gyilkosokat templomok- és monostorokból, a hova menekültek, erőszakkal is eltávolítani és törvényes büntetés alá vetni.

Jul. 3. Péter, nógrádi főesperes, bizonyítványa szerint, Miklós, esztergomi érsek, ez évben egyházi zsinatot tartott.

6. Lajos serviai táborából meghagyja a Csúzi helyett banná nevezett Szécsi Miklósnak, hogy Zarában és Nonában a velencei polgárok birtokainak becsárát vagy a nevezett városok, vagy a kir. jövedelmek pénztárából azonnal fizesse ki. — Ebből bizonyos, hogy Dusan fia Uros ellen, ki szintén nem hódolt a magyar koronának, folyamatban volt a hadjárat.

Míg a király Szerbiában sikerrel működött, Kont nádor és Miklós esztergomi érsek Bosniába küldettek, hol a kir. ipja István örökös bán testvérenek fia, Tvartkó másképp István ellen, kit Lajos bánná nevezett, némelyek fellázdak. Ezek a lázangók néhányait legyőzték, de az erős Zvornik várba zárkoztak visszaverték a kir. sereget, és csak akkor, midőn L. győzelemmel fejezte be a szerbiai háborút, tértek engedelmességre.

Aug. 2. Az időközben Pozsonyba felrándult L. régi szövetségese a közelebb elhunyt Albert osztr. hg. fiával Rudolfal megújította a szövetséget.

Sept. 25. A királynak e napon a váradi apácák előnyére adott okmányában a magyar birodalomnak 5 érseke és 21 püspöke neveztetik meg.

Nov. 11. Lajos kir. és IV. Károly császár közt a régi barátságos viszony mindinkább felbomlott. A sok magasztalás és megtisztelésben részesült Lajosról oly nyilatkozatok voltak hallhatók, vajha e dicső király fejét díszesítené a császári korona. K., ki azt hitte, Lajos a cs. koronára törekszik, e hír terjesztésével a kölni érseket gyanúsította, ki e napon Lajost fölkerlte, legyen ártatlanságának tanuja, mit az teljesített is.

A románok Marmarosban a király távollétét Szerbiában felhasználván, vallási sérelmeik miatt Bogdán vezérlete alatt Moldvába költöztek. A király egy marmarosi Gyula nevű románnak fiát Dragost küldé hozzájuk, kinek közbenjárására a kivándorlottak új hazájokban is hódoltak és évi adót ígértek fizetni a királynak.

1360.

Mart. 8. A kiköltözés következtében néptelenné lett Marmarosba és a szomszéd megyékbe a kir. által Munkács urává nevezett Koriatovics Tódor orosz hg. ruthén népséget telepített, ki e napon Munkácsnál a cserneki hegyen sz. Basil gör. egyesült szerzetesei számára monostort alapított.

Máj. 6. L. VI. Incze kérelmére a Bolognát s általában a pápai birtokot háborgató Visconti Bernabo, Milano ura, ellen Laczi Miklós alatt segélyhadat küldött.

E hóban találkozott Lajos király Károly császárral Nagyszombatban, hol az utóbbi esküvel ígérte, hogy kósza híreknek nem ad többé hitelt.

Magyar követek jelentek meg a császárnál, kik a cseh uraknak Magyarországnban tett rablásai miatt követeltek elégtételt. Ez alkalommal a császár országnagyai és a magyar követek előtt Lajos kir. anyját Erzsébetet szemtelennek nevezte, mire az utóbbiak királyuk nevében a császárnak háborut üzentek és Prágából azonnal eltávoztak. Ezt L. nemcsak helyeselte, hanem a császárnak azt is szemére lobbantotta, hogy midőn magát leiszsza, sem nyelvének, sem eszének nem ura többé.

1361.

Jan. 7. Lajos Rudolf osztrák hggel és testvéreivel szövetséget kötött IV. Károly cs. és testvére János morva őrgróf ellen.

Kázmér lengyel kir. maga is nevezett követeket a magyarok mellé, kik a dán királyt is szövetségre szólítsák fel.

Havasalföld vajdája Sándor felhasználván a királynak IV. Károly cs. elleni készülétekkel való elfoglaltatását, az évi adót megtagadta és Szörényt elfoglalta.

Murad Drinápoly urává tette magát.

1362.

Febr. 28. Lajos és az osztrák hgek Pozsonyban írásban ígérték, hogy egymás értesítése nélkül haddal senkit sem támadnak meg.

Mart. 10. L. kir. és Rudolf osztrák hg. Budán újabb szerződésre léptek. Ebben ígérték, hogy a mit a háboruban nyernek, igazságosan elosztják; az egyik a másik megegyezése nélkül a háboruval fel nem hagy; Lajos a schwarzenbachi erődöt s azon pénzt, melylyel régibb egyesség alapján Ausztria Bécsújhely oltalmáért Magyarországnak tartozott, Rudolfnak ajándékozta; a határszélek eligazítására 4—4 biztost neveztek.

Aug. 15. A kir. Trencsén körül őszpontosította IV. Károly ellen rendelt seregét; az előre küldött kúnok Morvában pusztítottak. E napon a városban Rudolf herczeggel ismét közösen adott ki

oklevelet. Azután Kont Miklós nádort, Bebek István országbíróst stb. Brünnbe küldé a császárhoz békekötés végett.

Dec. 31. Lajos kir. és az osztrák hgek Pozsonyban új szövetséget kötöttek, melybe Kázmér lengyel királyt és Meynhard bajor hget is befoglalták. Az okmányt a hgeknek 10 egyházi és 43 világi főbb alattvalója is megerősítette pecsétjével.

A török Filippápolyt is elfoglalta.

1363.

Jan. 24. V. Orbán pápa a császár kérelmére követet küldött az ellenséges felekhöz, hogy őket kibékítse. — Maga Károly Bolko schweidnitzi hget küldé Lajoshoz, késznek nyilatkozván bocsánatot kérni az elkövetett sértésért.

Dec. 12. A felek által választott békebírák, Kázmér lengyel kir. és Bolko schweidnitzi herczeg a Lajos és Károly közötti viszályt kiegyenlítettnek azzal nyilvánították, hogy e fejdelmek személyesen találkozzanak.

1364.

Febr. 10. IV. Károly cs. és Lajos kir. találkozása Brünnben, hol, miután a császár az Erzsébet anyakirálynéről mondott szavaiért bocsánatot kért, s azokat nem komolyan, hanem meggondolatlan tréfából kiejtetteknek nyilvánította, a felek békét kötöttek.

10. Ugyanott a Luxenburgi, Anjoui és Habsburg dynastiák kölcsönös öröklési szerződést kötöttek. E szerint a Luxenburgi ház magszakadása után Cseh- és Morvaország a Habsburg-házra száll, ha pedig ez hal ki előbb, az osztrák tartományok a már létező (1362-ki) szerződvény szerint Lajosra és unokahuga Erzsébetre, s ezek magszakadtával a Luxenburg-házra esnek.

26. Visconti Bernabo Lajos király fenyegetéseire a pápával békét kötén, ez e napon kelt levelében ekkép magasztalta a királyt: „Te valóban hálás fiú vagy, ki Istentől nyert hatalmadat majd az egyház ellenségei, majd a szakadárok s eretnekek, majd a hitetlenek és pogányok ellen fordítod. Te valóban a legkeresztényebb király vagy, ki mindig megváltód nevéért fáradozol.“

Mart. 6. Lajos király megerősítette a turopolyaiaknak IV. Béla királytól nyert kiváltságát.

Május 13. A boszniai táborozás alkalmával 1359-ben Miklós esztergomi érsek- és kancellártól a kettős királyi pecsét ellopátván, Lajos e nap kelt oklevele szerint új pecsétet vésetett, és korábbi okmányait ezzel rendelte újra megpecsételtetni.

A törökök Bulgáriában megfészkeltek magokat.

1365.

Jan. 5. Míg a király családi sérelem miatt háborura készült, és az ország hadát nyugotéjszakra összpontosítá, a birodalom érdekei keleten csorbát szenvedtek. Valamint Sándor, úgy Vljako havasalföldi vajda is megtagadta az adót és engedelmisséget. A török pedig az előző évben Szizmán bolgár fejedelmet, ki magát székelyén Ternován császárnak nevezte, birtokai egy részéből kiszorította. Lajos tehát e napon hadjáratot hirdetett az oláh vajda ellen, felszólítván a vármegyéket, hogy a hadkötelesek febr. 24. Temesvárott zászlói alatt legyenek.

Mart. 12. Rudolf, Albert és Leopold osztrák hgek alapították a bécsi egyetemet, hol a növendékek 4 nemzetiségre, 4 társodára, az osztrák-, rajnai-, magyar- és szászra oszlottak.

April 26. Annak nincs nyoma, hogy L. hadjáratot tartott volna Vljako ellen, s minthogy ez utóbb a király hívének vallotta magát, lehet, hogy önként meghódolt. De a bolgárországi háborúról több bizonyítvány maradt fen. E napon Szalánkemennél a dunai átkelőnél volt L., hol a harminczadot szabályozta.

Jun. 6. L. Bodont (Widdint) elfoglalta, hol Szizmán vezére Straszimir is fogolylyá lett, és Horvátország Gomnech várába vitetett. A király e napon már így keltezte levelét: „a mi városunk Bodon előtt Bulgáriában.“ L. e tartománynak visszafoglalt részéből bolgár bániságot alkotott. 1368-ig László mester, utána Hem Benedek és végre a fogságból kibocsátott Straszimir, ki mind vegig hű maradt L.-hoz, voltak bolgár bánok.

Aug. 30. A király e napon és nov. 30-kán kelt okmányainál fogva oly szabadsággal ruházta fel a boroszlói kereskedőket, milyeneket a prágaiak és nürnbergiek élveztek, hogy az országban akadály nélkül kereskedhessenek, csak a szokott harminczadot és vámot fizessék meg.

Lajoshoz követek érkeztek Palaeologus János gör. császártól segílyt kérni a török ellen, ki a pápának azt írta, hogy kész a rom. egyház kebelébe térni. A király megparancsolta a spalatóiaknak, hogy Károly Sicília hgét (az Aversában lefejezett Durazzói Károly testvére Lajos fiát), mint az ő rokonát és fiát tiszteljék.

1366.

A görög császár személyesen is meglátogatta a királyt Budán. Az általa terjesztett hír, hogy Szizmán a törökkel szövetségre lépett, s hogy ő, ha segílyt nyer, azonnal áttér a romai egyházba, megnyerték részére a hitbuzgó királyt.

Jun. 4. Lajos több hónapot töltött Erdélyben, az úrnapot Naszódon ünnepelte.

11. A naszódi szászoknak bíró- és esküdtválasztási, perrendtartási és egyéb a szebeni szászokéval azonos szabadságait megerősítette.

20. Megerősítette az erdélyi szászoknak II. Endrétől nyert szabadságait.

20. Az 1358-ki szerződvény értelmében a 24 gálya kiállítására felszólított Velence az válaszolta, hogy a maga költségén fog 5 gályát a királynak a török elleni hadjáratra kölcsön adni. L. e szöszegés miatt boszuságát elrejtván, e napon Görgény vár alatt kelt levelében a hgnek hideg köszönetet mondott, és tudatta, hogy a gályák kiállításának idejéről és helyéről őt majd tudósítandja.

22. V. Orbán intette Lajost, hogy jól megfontolja, mielőtt a görögöknek segílyt nyujt; mert a görögök régebben sem voltak őszinték az egyházzal folytatott egyezkedéseikben, s úgy látszik, most is inkább a szükség, a királyi segílynek elnyerése, mint az ajtatosság birja őket az unio iránt tett ígéretre.

28. A király e napon kelt okmányában az Erdélyben elharpózott rablásokat és gyilkolásokat rendelte fékeztetni, bűnvádi ügyben 8 köz románnak tanubizonyságát csak annyira becsülván, mint 1 nemes emberét.

Jul. 1. V. Orbán az érsekeket és a nádort serkentette, hogy Lajos királynak a görögök áttértése és a törökök visszaüzése iránti buz-

galmát ápolják; egyszersmind a törökök ellen indulandó vitézeinek, a király kérelmére, bűnbocsánatot enged.

20. A király Lippán kelt rendeleténél fogva a szláv papokat Krassó és Keve vármegyékben Benedek főispánnak rendelte átadatni.

Aug. 17. Lajos, ki jul. 22. és 23. ismét Gyulafejérvárott volt, e napon Tordán gyűlést tartott.

Sept. 20. L. Budáról ismét megköszöni a velenceieknek készségét 5 gályát a magok költségén kiállítani; de tekintvén, hogy nekik is sok bajok van a törökkel, nem akarja, hogy magokat annyi költségbe verjék, de azt sem, hogy a szerződvények ellen cselekedjenek; hanem ujjolag arra kéri őket, hogy az ő költségén szereltesse fel 5 gályát.

Dec. 6. A király Vértesen, a vadászat helyén, kelt leveleiben az 5 galya kiállítása iránt ismétli fentebbi szándékát.

Ez időtájban a magyar hadak győzelmesen harczoltak a törökkel. Bizonyítja ezt Lajos kir. alapítványa, ki Stiriában Mária-Czellben e győzelmeért hálából templomot építtetett, melynek maiglan ily értelmű latin felirata van: „Lajos Magyarország királya az irgalmasság anyja által dicső győzelmet nyert a törökökön.“ E templomban maig léteznek Lajos adományai: drága miseruhák, a lilimos kir. czímerrel aranyra hímezve, arany kehely, szentségtartó stb. Bizonyítja Menesdorfer János bécsi jogtudor 1407-ben tett jegyzeteiben. Szerinte L. azért tette ez alapítványt, mert egy csatában 20,000-nyi haddal 80,000 törököt vert meg. Bizonyítja Vljako havasalföldi vajdának 1372-ki okmánya, mely szerint a török ellen vele küzdött Dobokai Lászlót megadományozza.

1367.

Mart. 5. L. megköszöni Velence hégének, hogy neki 2 gályát ajánlott fel, melyeknek fölgyverzése és fölszerelése iránt, midőn szüksége lesz rájuk, követeket küldend hozzá.

Jul. 31. Midőn V. Orbán Avignonból Romába utazott, Lajos megjelent nála Viterbóban, hol ő és IV. Károly 7 évi szövetségre léptek vele főleg a Viscontiak ellen.

Sept. 1. Prágában, Krakóban és Bécsben közelebb tudományegyetemek keletkeztek, és miután Magyarországon a veszprémi már rég le hanyatlott, Lajos, ki 7 év előtt tétette le Pécsen egy főiskola alapját, engedelmet kért V. Orbántól ott tudományegyetem felállítására. A pápa e napon következő kifejezésekkel adta megegyezését: „Magyarország királyának könyörgésére rendeljük, hogy Pécs városban legyen studium generale, melyben az egyházi és polgári törvény, s minden más nem-tilos tudomány, a hittanon kívül, taníttassék, s hogy a tanárok és tanulók mindazon kiváltságokkal birjanak, melyekkel a főiskolák helyein a tanárok és tanulók birni szoktak. De a pécsi főiskola mestereinek és tanárainak a magyar fejdelem tisztességes fizetést adjon, különben az alapítólevél érvénytelen legyen.“ Lajos, ki birodalmában az óhitűeket és zsidókat a rom. egyház keblébe törekedett téríteni, ki a kúnok és nogáji tatároknak pogány maradványait, és az izlamot követő bolgár rokonokat oda térítette is, épen ily nagy térítési buzgalmat fejtett ki a melléktartományokban, Bulgaria, Havasalföld, Bosnia és Szerbiában. De Vlajko vajda elvégre is a térítőket megölette. Lehet részben e lázadás, részben a török elleni készüllet volt oka a következő fölkelés-hirdetésnek.

Dec. 31. A kir. az erdélyi nemességhez ily hadfelhívást intézett: „Lovaitokkal s fegyvereitekkel oly gyorsan hadkészen álljatok, hogy ha közéték megyünk, régi szokásos hűségtek szerint velünk útra kelhessetek. Tudjátok mindnyájan, hogy eddigelé minden kívánságotokat teljesítettük, és Isten segítségével ezután is akarjuk teljesíteni.“

1368.

Febr. 14. A Luxenburgi Zsigmond, a későbbi magyar király, születése. Lajos a fellázadt Vlajko ellen hadjáratot indított. Maga Garai Miklós macsói bánnal Bodon felől készült betörni Oláhországba, Laczfi Miklós erdélyi vajdát pedig a Kárpátokon át küldé a lázadókra. A megvert és megszalasztott ellenséget üző vajda a hegy-szorosokban serege nagy részével agyonveretett; de Garai a nyilzapor daczára is átkelt a Dunán. A megrettent Vlajko, ki hűséget esküdött és a rom. egyházhoz csatlakozást ígért, kegyelmet nyert.

L. a vajda fékentangtása végett Szörény várat megerősíttette és Brassó vidékén Törösvárat építtette.

Jul. 14. V. Orbán szerencsét kívánván Lajosnak eddigi térítési sikereihez, őt további eredmény kivívására buzdítja.

Aug. 28. A nápolyi Johanna halála esetére Nápolyt Lajosnak, V. Károly francia kir. testvérének ígervén oda, L. magyar kir. jogait a pápa által biztosíttatni kívánta, ki e napon következő válaszzal bocsátá el a magyar követeket: „hogy a jogszolgáltatásban, midőn a rendelkezés ideje elérkezik, nem lesz hiány a sz. széknél, s a király iránti kedvezésben sem, a mennyire a lelkiismeret s más joga engedi.“

1369.

L. király szövetsége Pozsonyban a lengyel királylyal, a bajor hgekkel és a pfalzi grófokkal IV. Károly ellen.

Febr. 14. Lajos királylyal Budán Kázmér lengyel király szövetségelt IV. Károly cs. ellen, ki Brandenburgot a cseh koronával egyesíteni s hatalmát mások kárára mohón növelni szándékozott. Kázmér ez alkalommal megújította Lajossal a lengyel korona öröklését illető szerződvényeket is.

Dec. 16. IV. Károly cs. 30,000-nyi sereggel sem alázván meg teljesen ez évben a sz. szék ellenségét, Bernabo Viscontit, a pápának e napon kelt levele szerint, Lajos kir. azt személyesen vezérlendő 10,000 emberével kívánta végrehajtani, mely serege zsoldjának $\frac{2}{3}$ -a a hozzácsatlakozandó olasz urak és a pápa által lett volna fődőzendő.

1370.

Jan. 2. Lajos kir. alapítványlevele, mely szerint Aachenben sz. István és László királyok és sz. Imre hg. emlékére templomot építtetett és javadalmazott, melyből ott 2 magyar káplánt rendelt eltartatni.

Mart. 5. István hg. leánya Erzsébetnek Venczel cseh királyfival tervezett házasságáról lemondottak.

April. 26. Velence még azon néhány gálya kölcsönadását is megtagadván, melyeket előbb a török ellen megígért, L. azon magyar hadakat, melyek Budai Imre kapitány alatt Velence zsoldjában

állottak, visszaparancsolta, nyugtatványozván Velenczét, hogy az ezen napig járó zsoldot 500 arannyal kifizette.

Oct. 20. Erzsébet hgnő Zarában Tarentói Fülöppel lépett házasságra. Engel szerint még ez évben meg is halt; egy külföldi író szerint pedig III. Albert osztrák hgnek volt hitestársa.

Nov. 5. Kázmér lengyel király halála.

L. kir. az őt a lengyel kir. székre meghívó krakói püspöknek és a lengyel kancellárnak azt felelte, attól tart, hogy ha gondjait a 2 ország közt megosztja, egyik javának sem fog eléggé megfelelni.

17. Lajosnak lengyel királylyá koronáztatása Krakóban. L. Gnesenben meglátogatta sz. Adalbertnek, Magyarország apostolának, sírját, s miután rokonának Vladisláv oppelni hgnek és Magyarország nádorának a vieluni és szirádi hget adományozta, és anyját Erzsébetet az ország kormányával megbízta, a lengyel koronát magához véve Magyarországra visszasietett.

Dec. 28. A király már Diósgyőrött adta ki rendeletét.

1371.

April. 9. Az Avignonból hazatérő Palaeologus János gör. cs. Velenczében tartózkodván, L. e napon meghagyta a trauiaknak, hogy a császárt figyelemmel kísérik, és a tapasztaltakról őt tudósítsák.

L. nem sokára ezután neje Erzsébettel, ki közelebb 3-ik leányát Hedviget szülte, a dalmát partokra utazott, hol akkor rokona Durazzói Károly hg. kormányozott, körültekinteni, lehetne-e a dalmát városokban annyi hajót gyűjteni, hogy Velence ellen a tengeren is megkezdhesse a háborút.

IV. Károly cs. vejét Brandenburgi Ottót haddal támadván meg, hogy birtokát a cseh koronához kapcsolja, Lajos az 1369-ki szövetség értelmében Vladisláv nádor és Czudar Péter tótországi bán által Morvát tüzzel-vassal pusztítottatta.

Oct. 16. IV. Károly cs. 1373. jun. 5-ig terjedő fegyverszünetre lépett. A cs. ez alatt XI. Gergely pápát kérte, küldjön követet, ki közte és Lajos közt békét eszközöljön.

L. a paduai fejedelemnek, Carrarai Ferencznek, kinek birtokait nem szűnt meg Velence háborgatni, egy dandárt küldött segedelmére.

1372.

Mart. L. Bécsben Albert és Leopold osztrák hgekkal és Carrarai Ferenczel oly szövetséget kötött, hogy alattvalóiknak minden kereskedelmi össszakötötést tiltsanak meg Velenczével. L. a zárai és zengi polgároknek tiltotta meg Velence kikötőibe jární.

Máj. 15. XI. Gergely azon hírre, hogy a törökök már Dalmatia határáig nyomultak, fegyverre szólította Károly császárt, Velenczét és a többi olasz hatalmasságokat és különösen Lajos királyt is. Ebben panaszkodott a szent háborúk iránti buzgalom megszüntéről. A ragadó árnak ő, a hatalmas király, leginkább állhatja útját. Tehát keljen fel, mintegy erős oroszlán, ez ocsmány nép dühe ellen, bízván hívő népének vitézségében. Az Isten győzelemre segítendi őt, s ez által nemcsak saját birodalmának, hanem a szomszéd keresztény országoknak nyugalalmát is állandóan biztosítandja, s hírneve emelésén túl a mennyei koronát is elnyerendi.

A nápolyi Johanna, Lajos kir. kizárásával, ismét intézkedett a 2 Siciliáról, mit a pápa megerősített. A király tehát ez intézkedéseket megsemmisíttetni kérte. De a pápa szintén e napon kelt válaszában ismét csak a törökök ellen buzdította Lajost, Siciliát egy szóval sem említette.

Máj. 16. Pünkösöd táján a pápa és IV. K. cs. követei Budára jöttek folytatni a tárgyalást a béke ügyében. L. ráállott a cs. kívánásaira, hogy legifjabb fiának Zsigmondnak Hedvig és esetleg Mária eljegyeztessék; okmányilag azt is megígérte, hogy IV. Károlyt joggal birt tartományaiban nem fogja háborgatni, miután tőle Magyar- és Lengyelországra nézve hasonló ígéretet vett, de a Brandenburg iránt érdekelt bajor hgekkal való szövetségéről nem akart lemondani, és ezt a cs. Trencsénben, hol Lajossal személyesen találkozott, sem érhetette el.

Jul. 1. L. a fentebbi szövetségekötés után Laczfi Istvánt 3000-nyi dandárral Carrarai Ferenc segélyére küldötte, ki 1000 osztrákkal és Carrara hadaival egyesülve, a velencei zsoldosokat a Piave folyónál megverte, vezéröket Giustinianit elfogta és Carrara területét az ellenségtől megtisztította. Azután Trevisónál hasztalan ügyekeztvén az ellenséget kicsalni erős táborából, e napon tehát

lovasait leszállítá és a sánczok ellen rohamra vezette, de Velence a szövetségese Murad szultántól fogadott s cselbeállított török dandárral őt megrohanta. A dühös csatában Laczfi elfogatott, 200 magyar életét veszté, a többi pedig szétfutott.

15. Vljako ekkép czímezvén magát: havasalföldi vajda, szőrényi bán és a fogarasi új telep hge, Dobokai Lászlót, ki vele a török ellen harczolt, megadományozza, és természetes urát Lajos királyt kéri, hogy ezt megerősítse.

Sept. 21. Az elfoglalt Lajostól segélyt nem nyerhetett Carrarai Ferencz Velenczével igen súlyos föltételek alatt békét kötött.

30. A bolognai Bethini Galvanónak, mint pécsi egyetemi jogtanárnak az odavaló püspök Hamer Vilmos évenként 600 aranyat, az általa Pécsen lakott házat, Ireg falut, a dézmából 70 aranyat stb. utalványozott s illetőleg adományozta. XI. Gergely e napon mind az utalványozást, mind az adományozást jóváhagyta, de az utóbbit csak Bethini élete idejére.

A Czillei bárókat IV. Károly cs. grófoknak nevezi ki.

1373.

A viszálynak IV. Károly császárral úgy szakadt vége, hogy ez Brandenburgért vejének és a többi bajor hercegeknek 200,000 magyar forintot fizetett. A császár érdekét védő pápai követ így írt Lajosról IV. Károlynak: „Isten előtt bizonyítom, hogy soha sem láttam fejedelmet, ily hatalmasat, ily nagyot, ki annyi szerénységet s alázatosságot, annyi mérsékletet és békeszeretetet párosítana magában. Én e fejdelemben csak jót tudtam fölfedezni.“

L. a török ügyben László gyulafejérvári prépostot és Miklós ungi főispánt küldé a pápához, kik kijelentették, hogy a király kész májustól 1 év alatt egész hatalmával megtámadni a törököt következő föltételek alatt: 1) hirdettessen a pápa Magyar- és Lengyelországban keresztháborút és teljes bucsút; 2) a sz. szék által szedett magyar egyházi jövedelmek 10-dét engedje át a háború költségeire; 3) a tengeri hatalmak közt hozzon létre szövetséget a törökök ellen.

Lajos Galicziát és Lodomeriát szorosabban Magyarországhoz kapcsolta és kormányzójává az eddigi nádort Vladiszláv

oppelni herceget nevezte ki, nádornak pedig Bebek Imre vajdát alkalmazta.

Mart. 23. XI. Gergely Kapolyi Tamás esztergomi érseknek adott ugyan utasítást a kereszthad hirdetése iránt, gondoskodott arról is, hogy a tengeri hatalmak a sz. székkal szövetségre lépjenek a török ellen, de az egyházi 10-ednek a háborúra átengedéséről hallgatott.

1374.

Ápril 16. A király, hogy Nápolyt családjának könnyebben biztossítsa, leányai egyikét V. Károly francia kir. elsőszülöttének, Lajos orleansi hercegnek, azzal kívánta eljegyezni, hogy a fiatal pár Nápolyt örökölje. E végből e napon kelt teljes felhatalmazással István zágrábi püspököt, Czudar Péter tótországi bánt és de Padia Simont küldötte Franciaországba, kik ott a kir. legidősb leányát eljegyezték a hercegnek. A követek azután Nápoly ügyében mind a pápánál Avignonban, mind Johannánál Nápolyban megfordultak. De bár Katalin nemsokára meghalt, Lajosnak méltán fájhatott, hogy a sz. szék rendszeres ellenzést fejtett ki családjának világos jogai ellen.

Sept. 8. Vladisláv egykori gnievkovi herceg, a kihalt lengyel kir. ház rokona és Dijonban benzés szerzetes néhány nyugtalan lengyel ur által felbujtatva, a monostort elhagyta, s miután Avignonban 2-szer megfordult, s mindig sikertelenül kérte a szerzetesi fogadalomtól fölmentését, e napon Lengyelországban megjelenve, Vladisláv várat elfoglalta.

Sept. 17. Lajos király a lengyel kir. országyűlést tart Kassán. L. meggyőződött arról, hogy Lengyelországban az eddigi zavargásoknak legfőbb oka az adózásban fekszik, mert a lengyel urak „kik minden adózást mint a pestist, úgy gyűlölének,” L. korábbi biztosításait a szabadságok fentartásáról úgy értették, hogy ő minden adózást el fog törölni. L. teljesíteni akarta a lengyelek kívánságát, de azon föltétel alatt, hogy a trónöröklést leánygyermekre is kiterjeszszék. E napon tehát a király a természetmennyadót, mely telkeként 1 mérő rozs és ugyanannyi zabból állott, eltörölte, és a pénzádót 6 schok széles garasról 2-re szállította le; a lengyel kir. viszont megegyeztek abban, hogy ha Lajosnak gyer-

meke nem születnék, Mária és Hedvig leányai közül az jussón a kir. székre, kit ő, vagy anyja, vagy neje kijelölendének.

Sept. 19. A Franciaországból hazatért követek XI. Gergelynek e napon kelt levelét hozták magokkal, melyben ismét buzdította Lajost a török elleni háborúra, főökül azt hozván fel, hogy Magyarország a törökök szomszédja. De Lajos a 10-dek átengedése nélkül nem volt hajlandó a hadjáratra.

1375.

Jan. 28. XI. Gergely ismét felszólítja Lajost, hogy most, midőn már örvendetes kilátás van a nyugoti és keleti egyházak egyesülésére, minden pénzbeli segítség nélkül is emelje fel hatalmas karját a törökök ellen a kereszténység, a görög császár és annak fővárosa oltalmára. Ezt követeli saját országának és Szicíliának biztonsága is, melyre ő még mindig igényt tart. Ez utóbbi indokot méltán gúnynak vehette a király.

Oct. 27. XI. Gergely e napon Lajoshoz 2 követet küldött levelével, melyben csodálkozását fejezte ki, hogy L. előbbi ígéretei ellenére még a keresztet sem hirdettette ki és hadsereget sem vezetett a törökök ellen, kiknek a görög császár (ki a törököket Európába hitta) már adót fizet, stb. Fölteszi, hogy a király ezt eddigelé fontos okoknál fogva mulasztotta el. Felszólítja őt, hogy míg a pápának s a többi hatalmaknak hajóhada a tengeren szorítja a törököket, ő a szárazföldön, bár kisebb sereget is, küldjön ellenök, s hiszi, hogy így a törökök ki fognak irtatni.

Vladiszláv gnievkovi hget Szandigov, a gneseni kapitány, az általa elfoglalt várban ostromolván, ez L. kegyelméhez folyamodott, ki neki ősi birtokáért 10,000 forintot adott és őt Magyarországbán gazdag apátsággra emelte.

Erzsébet anyakirályné, a zavargásokat megunván Lengyelországban, visszatért a hazába.

Hedvig hgnő eljegyeztetett Vilmos osztrák hgnék.

1376.

April. Durazzói Károly, Horvát- és Dalmátország bánja nejével, Margittal, és gyermekeivel, Johannával és Lászlóval Nápolyba

költözött, hogy Lajos kívánsága szerint magának az útat egyen-
gesse a trónra.

Jun. 16. XI. Gergely oly kanonokok-, főesperesek-, plebánosok-
és egyéb papoknak, kik Pécsen tanítottak vagy tanultak, meg-
engedte, hogy jövedelmeik élvezése mellett, javadalmaiktól 5 éven
át távol lehessenek. A pécsi egyetemnek 2000—4000 növendéke
volt.

21. Lajos kir. Velence álnokságát, szerződészegését s egyéb
sérrelmeit nem akarván megtorlás nélkül hagyni, e napon az ország
egyházi és világi urai hozzájárulásával 50 évig tartó szövetségre
lépett Velence természetes ellenségeivel, az aquileai patriarchá-
val, Carrarai Ferenczczel, a görcki gróffal és a friauli urakkal. —
És nehogy neje unokatestvérét Tvarkót, ki tőle nyerte a bosnyai
bánságot, Velence elcsábítsa, őt Bosnia és Servia királyi ezimé-
vel ruházta fel.

Dec. 7. Erzsébet anyakirályné a vigalmakat kedvelő lengyel
országnyagok által fölkérve, fia ellenzése daczára, ismét visszatért
Krakóba, és pedig most számos magyar kísérettel, hol e napon
néhány magyar katona viszályba keveredett a lengyelekkel, mely
általános üldözéssé fajult, s melyben 160 magyar veszté életét. Ez
iszonyú esemény után Erzsébet kíséretével együtt Budára vissza-
sietett, L. pedig Lengyelországot helytartók által kormányozta.

Az erdélyi szászoknál czéhszabályok léptetettek életbe.

1377.

Midőn Erzsébet hazatért, Keistut litván fejdelem már betört
Szandomir tartományba, ott több várat elfoglalt s az országot
tűzzel-vassal pusztította. Ez évben L. a lengyel urak dandáraival
ellenök indulván, a litvánok, őrséget hagyva az elfoglalt várakban,
visszavonultak. E várak közül Belcz addig tartotta magát, míg
Keistut menlevéllel a király táborában megjelent, ellenségből
közbenjáró lett és békét kötött. Ekkor L. Galiczia kormányzójá-
nak, László oppelni hgnek, más rendeltetést adván, e tartomány
kormányát Czudar Péter vajdára bízta, kinek utódai lettek: Czud-
dar Imre egri püspök, Czudar György főpohárnok, Bebek Imre és
végre Kapolyi János.

1378.

A Keistut elleni hadjáratból hazatért L. kir. Nagyszombatban találkozott IV. Károly cs. hitvesével, hol az eljegyzési szerződés Zsigmond és Mária közt végrehajtatott, s egyszersmind a herczeg a magyar kir. udvarnál marasztatott, hogy a nemzet nyelvével és szokásaival megismerkedjék.

Mart. 27. A XIV. században 5 francia jutott a pápai székebe, ilyen volt XI. Gergely is, Beaufort Vilmos fia, ki, valamint elődei, többnyire Avignonban laktak. De XI. G. a mult évben Romába tevén át székét, itt e napon meghalt, és helyébe

April 9. egy olasz, Prignano Bertalan, nápolyi eredetű bari érsek választatott, és VI. Orbán név alatt

18. pápává koronáztatott. Ez mindjárt az első consistoriumban

28. kikelt a romlott erkölcsök ellen, mi 15 francia bíbornokot, kik különben is megint francziát óhajtottak pápának, ellenpápa választására indított, és ez 39 évig, 1417-ig tartott egyházszakadásra szolgáltatott alkalmat, és mely, L. kir. érdekeit tekintve, a nápolyi ügynek fejleményére is lényeges befolyással volt.

Jun. 14. A levantei kereskedés miatt Velenczével régóta viszálykodó Genua ujlag szövetségre hívta fel Lajost Velence ellen. A király 1376-ban elhalasztotta a háborút; de a régi sérelmekhez, milyenek voltak: Velence áskálódása Dalmatia ellen, az 1358-ki békeszerződvény több pontjának megsértése, jelesen azoknak, melyek a viszonos kereskedelmi szabadságot, és a 24 gályának kiállítását illeték, most újabb is járult, névszerint az, hogy Velence a dalmát, a pagói sót, L. ellenmondása daczára, kizárta réveiből. L. szövetségesét Carrarát háborúval fenyegette Velence. Ily előzmények után Paduában értekezlet tartatott, hol a magyar királyt Alsán Bálint jogtudor és pécsi püspök képviselte, ki innen Velenczébe is átment békés úton elégtételt követelni, de Contarini hg. e napon kijelentette, hogy Carrarának szolgálni fog azzal, a mit kíván, háborúval; a magyar király ellen nem vétett Velence, s azért nem hiszi, hogy azzal háborúba keveredhessék.

15. A Vilmos osztrák hget és Hedvig hgnőt illető eljegyzési szerződés Hainburgban aláíratott Lajos király és Leopold herczeg

részéről. Lajos 200,000 frt hitbért rendelt leányának, s bár szerinte Leopoldnak 300,000 frtot kellett volna köteleznie, mégis a következő april 24-től számítandó 5 év alatt 200,000 frt lefizetésével is megelégszik.

24. A paduai értekezlet kimenetelére Friaulban várakozó Horváti János 5000 magyarral átkelt a Piavén és Carrarának 11,000 fegyvereséhez csatlakozott, és Velencének szárazföldi szövetségését, Visconti Bernabót, 3 havi fegyverszünetre szorította.

Jul. 30. A 36 gálya- s több apró járműből álló hajóhaddal rendelkező Velence Zárától és Trautól, melyeket Szécsi Miklós bán védett, visszaveretett ugyan, de e napon a genuai hajóhad felett diadalmaskodott.

Aug. 14. Velence Cattarót elfoglalta.

Sept. 20. Fundiban 15 francia és 3 olasz bíbornok egy francziát, Róbert cambrayi püspököt, választta ellenpápává, ki VII. Kelemen nevet vön fel. Több állam közöl Magyarország is VI. Orbánt ismerte törvényes pápának, ki a laza erkölcsű Johanna iránt nem titkolta ellenséges szándékát, miért is Johanna Kelemen pártjához szegődött.

Oct. 24. Velence Sebenicót is elfoglalta.

Nov. 29. IV. Károly császár halála.

1379.

VI. Orbán felhívta L. királyt, jöjjön Nápoly elfoglalására, és ha neki nem kell, nyujtson segílyt Durazzói Károlynak, kinek azt ez esetben hűbérül adni szándékozik. Lajos, kit eléggé terheltek a 3 tengerpartra terjedő birodalom gondjai, most már nem vágyott Nápoly birtokára, s azért azt Durazzói Károlynak örömet átengedte, de őt előbb megesketé, hogy leányainak magyar- és lengyelországi örökségét soha sem fogja háborgatni.

Május. Durazzói Károly 10,000 fegyveressel jelent meg a szövetségesek segítségére és Visconti Bernabót Cremona táján megvervén, békére kényszerítette.

7. Pólánál a genuai tengernagy győzelmet vett a velencei hajóhadon, minek 15 gálya és 2500 fogoly lett jutalma.

Aug. 16. A genuai hajóhad Velencének Chiogia szigetét és városát ostrommal bevette, hol 1000 velencei esett el, és 4000 jutott fogságra. Erre a megalázott büszke köztársaság üres lapot küldött a genuai tengernagyhoz a békeföltételek rájegyzése végett, de ez Velencében kívánta a föltételeket megszabni. Lajos kir. föltételei súlyosak voltak, e szerint a magyar zászló minden ünnepen kitűzessék sz. Márk piacán, minden újonválasztott doge a magyar király által erősíttessék meg, és Velence a háború költségein felül évi adót is fizessen.

1380.

Jan. 1. Velencének keletről hazahívott hajórajja megérkezett.

April 21. VI. Orbán Johannát, mint eretneket és hűbérura iránt fölségsértőt, Nápolytól megfosztottnak hirdette; ez pedig a francia Anjou Lajost fogadta örökösévé.

Jun. 22. A velencei hajóhad a genuait Clugiában elzárta, és kényszerítette magát kegyelemre megadni. Ezentúl Velencét súlyosb föltételek elfogadására kényszeríteni nem lehetett.

Dec. 29. Erzsébet királynénak, Lajos király anyjának halála Budán, 80 éves korában. A magyar királynék között csak Karolina Auguszta lett nála kevéssel idősebb.

1381.

Febr. 13. Velence a tengeren, a szövetségesek pedig a szárazföldön lévén előnyben, közölök senki sem tett lépést a békére, mit VI. Amade Savoya grófja vállalt magára, a hadakozó feleket Turinba híván meg békeértekezletre. L. e napon adott követeinek Alsányi Bálint pécsi, Horváti Pál zágrábi püspököknek és Pásztoi János Domokosnak meghatalmazó-levelet.

Mart. 24. Lajos király a lengyelországi rendekkel országgyűlést tartott Budán, hol az ország kormányát Kurozvaki Zavisza krakói püspökre, ennek atyja Dobeszláv krakói várnagyra és Sandigov kalisi nádorra bízta.

Május 2. Velence Trevisót a magyar és paduai hadak ellen nem tarthatván, azt Leopold osztrák hgnek adományozta, ki L. meggyezésével e napon vette át a várat.

Jun. 1. VI. Orbán okmányilag Nápolyt mint hűbért Durazzói Károlynak adományozta és öt pünkösöd napján,

2. királylyá koronázta.

Jul. 16. Károly király elfoglalta Nápolyt, Johanna és 4-ik férje Braunschweigi Ottó szintén fogságba estek.

Aug. 8. Békekötés Turinban Velenczével. Ennek Magyarországot illető pontjai: 1. A foglyok szabadon bocsáttatnak. — 2. Velence a magyar királynak évenként 7000 tiszta aranyat fizet, Zarában, sz. István kir. napján. — 3. A magyar kir. és a velencei hg. és ezek utódai esküt mondanak a békére. — 4. A 2 fél kereskedői szabadon közlekedhetnek, de fegyverzett velencei hajók nem mehetnek a magyar kir. kikötőibe. — 5. Az elfoglaltak kölcsönösen visszaadtnak. — Velence ezeken túl sz. Pál első remete ereklyéjével kedveskedett Lajos királynak.

20. Lajos király nyugtatványozza az 1-ső évre eső 7000 aranyat.

Oct. 1. VII. Kelemen ellenpápa, ki neheztelt Lajos királyra, mert őt el nem ismerte, s mert Durazzói Károlynak Nápoly elfoglalására 9000 fegyverest adott, Vladisláv gniewkovi hget szerzetesi fogadalmaitól feloldotta, s felszabadította, hogy Lengyelországot magának megszerezhesse.

Nov. 14. Sz. Pál remete ereklyéje a budai kir. kápolnából a pálosoknak szent Lőrinczről címzett monostorába, mely Budáról nyugotra 1 mértföldnyire a hegytetőn épült, vitetett át.

1382.

April. 1. Lajos kir. Carrarai Ferencznek mintegy 50,000 forinttal tartozván, ez pedig Velenczének levén adósa, a király kieszközölte, hogy Velence 3 évi adójából 16,666-ot Padua urának számítsion be, a többit pedig most fizesse le. E szerint a király e napon az 1382—84. évekre eső 21,000 aranyról adott nyugtatványt.

Máj. 1. Anjoui Lajos, kit az ellenpápa február 23. Avignonban nápolyi királylyá koronázott, hadsereggel Olaszország felé törekedvén, Károly segítséget kért Lajos királytól. Ennek távollétében Erzsébet királyné apr. 22. Visegrádról megparancsolta Zára, Ragusa, Trau, Sebenico, Spalato és Cattaro városoknak, továbbá

Lesina, Brazza, Arbe és Cherso szigeteknek, hogy a király becsületét illető ügyben hajóikat fölszerelve és fölfegyverezve készen tartsák, hova fognak azok irányoztatni, azt majd Bebek Imre bán tudtokra adandja. A király azután e napon Zólyomban kelt rendeletében kijelentette, hogy a segély rokonát, Károly Sicilia királyát illeti.

22. Miután Károlynak Anjou Lajoshoz küldött követét ez megölette, Johanna pedig a királyságról nem akart lemondani, Károly ezt megfojtatta, férje Endre megfojtatásának 37. évében.

Jul. 25. Lajos kir. a lengyel rkkal országgyűlést tartott Zólyomban, hol a nagy számmal jelenlevők megértvén a király kívánságát, mindkét országot leánya Máriára és ennek jegyese Zsigmondra szállítani, készséggel hódoltak az utóbbinak, kit L. had kíséretében mindjárt Lengyelországba küldött, hogy a kir. várakat kezéhez vegye és az engedetlen Szamovit, maszovi hget megfenyítse.

28. A király, miután már jul. 13- és 20-án is sürgette a dalmatáknál a fegyveres fölkelést Károly kir. érdekében, e napon Libetbányáról a hozzá folyamodott anconaiakat nyugtatta meg a segély közeledéséről.

Sept. 9. Zára tudósítá Lajos királyt, hogy Ancona aug. 27. kényszerült magát Anjou Lajosnak megadni.

11. Lajos király halála Nagyszombatban.

16. Lajos temetése Székesfejérvárott.

Mária király. 1382. sept. 17. — 1387. mart. 30.

1382.

Sept. 17. Lajos király idős leánya, a 12 éves Mária, Fejérvárott királylyá koronáztatott.

Oct. 8. Bár Zára hűséget fogadott, Erzsébet szükségesnek látta Besenyei János veszprémi főispánt Horvát- és Dalmátországba küldeni, hogy e tartományok hűségét biztosítsa.

Nov. 25. A lengyelek országgyűlésökből jelentették, hogy Lajos leányai közül csak azt ismerik el királyúl, ki férjével együtt országukban fog lakni.

Dec. 6. A lengyelekkel viszlizai gyűlésökön tudatta Erzsébet, hogy a magyarok Zsigmondot nem akarják a lengyelekre királyul erőszakolni, s beérik azzal, ha Lajos leányainak egyike királyul választatik. Zsigmond visszajött Budára.

1383.

Jan. 28. Mária királynő Privigye községre szabadságokat ruházott. Ő, ki az irók azon tudósítása ellenére, hogy királylyá koronáztatott, mind okmányaiban, mind érmein királynőnek nevezte magát, e napon országlásának már 2-ik évét számította.

Febr. 2. Zára hűséget fogadott Miklós pozsegai prépost és Bebek Detre a bán helyettese előtt.

Benedek veszprémi püsp. és 2 világi úr hírül vitték a lengyeleknek Szirádiában tartott gyűlésökre, hogy őket Erzsébet a Máriának és Zsigmondnak tett hódolat kötelezése alól feloldozza, ha Hedviget és ennek jegyesét, Vilmos osztrák herget, királyuknak elismerik. Hedviget megkoronázás végett husvét táján hozzájuk küldendi. Erre a lengyelek válasza: ha Hedvig pünkösdig hozzájuk jő, és a számára választandó férjjel benmarad és Galiczia visszaadatik, őt megkoronázzák, különben mást választanak.

Máj. 17. A királynők pünkösd előtt néhány nappal Budáról elindultak, máj. 7-én Nagyhatvanban voltak, de máj. 17-én Kassán a nagy árvizek miatt megállapodván, az oda hívott lengyel urakkal újabb öröklési szerződést kötöttek.

Oct. 7. Szamovit maszovi hg. magát királynak kiáltatván ki, a 12,000 magyarral ellene küldött Zsigmond és Döme eszt. bíbornok-érek őt e napon fegyverszünetre szorították.

Oct. 24. A Galiczia kormányára áttett Bebek Imre helyébe banná kinevezett Laczfi István vajda titokban szintén ellensége lévén Garai nádornak és a nőuralomnak, újabb rendeltetése helyén a lázadókkal Palisznai János vránai perjellel, Horváti János hadvezér- és testvére Pál zágrábi püspökkel, úgy szinten Tvartkóval, ki Erzsébet hitbérét a khulmi tartományt, elfoglalta, szövetkezett. A nádor a forrongó tartományok lecsendesítésére a királynők jelenlétét szükségesnek tartván, azok e napon Zarában nagy ünnepélylyel fogadtattak.

Oct. 28. A vránai perjelség, annak főnökségétől Palisznai János megfosztatván, szintén hűséget fogadott.

Nov. 4. A királynők meglátogatták Vránát.

11. E napra Erzsébet ígérete szerint Hedviget Krakóba nem küldvén, Szandigov krakói kapitány a lengyel ifjúság virágával Erzsébetet Zárában fölkereste, ki azonban már ismét Máriára kívánván szállítani Lengyelországot, Szandigovot letartóztatta, s oly intézkedéseket tett, hogy híve Tarnovszky magyaroknak adja át Krakót, mit azonban a megszökött Szandigov meghiúsított.

Dec. 20. A királynők a tél folytatában tértek vissza Budára. E napon még Kőrösön kelt Erzsébet adománylevele.

1384.

Mart. 2. A lengyelek radomszki gyűlésökben azt határozták, hogy ha Hedvig máj. 8-ra sem küldetik Krakóba, más királyt fognak választani.

13. Mária Esztergomból adott rendeletet Kassának a korona jelképét viselő s „koronás“-nak nevezett apró érem használata iránt.

Máj. 15. Az elpártolt Laczfi helyett Szentgyörgyi Tamás neveztetett ki bánná; ki ott a pártos polgárok közül többeket kivégeztetett, de a hatalmas urakat fékezni nem bírta. Laczfi és Palisznai Bosniába Tvartkóhoz menekültek.

Jun. 22. A nemesség megnyerése végett országgyűlés tartatott, melyen Mária II. Endre arany bulláját megerősítette.

Sept. 20. Anjou Lajos, Durazzói Károly vetélytársa, Bariban elhúnyván, a többé nem háborgatott sicíliai királyhoz Horváti Pál zágrábi püspök sz. zarándoklat ürügye alatt átutazott és őt meghívta a magyar kir. szék elfoglalására.

Dec. 26. Erzsébet, miután az eljegyzési szerződést Vilmos és Hedvig közt júliusban megújította, ezt a lengyelekhez átküldé, ki bár még ez évben nem koronáztatott meg, mégis e napon Vladiszláv oppelni hgnek és Garai Miklós nádornak kibékülési okmányában lengyel királynénak czímeztetett.

1385.

April. 3. Velence szerződést kötött a magyarországi bányák haszonbérleivel, melyben ezek a többi közt arra kötelezték magokat, hogy minden magyar érczövet, kivéve azt, melyet szárazon Flandriába szoktak szállítani, Veleńczében fogják eladni.

April. 16. Veleńczének e napon és jul. 10-kén kelt jegyzőkönyvi adatai szerint Lajos orleansi hg. követei Budára jöttek, és itt mint meghatalmazottak a házasságot Mária királynővel megkötötték.

Jul. 29. Leopold osztrák hg. fia Vilmos és Hedvig eljegyzési szerződését Budán ismét megerősítette.

Sept. 4. Károly, Sicilia királya, kit VI. Orbán engedetlensége miatt kiátkozott, e napon Barlettában hajóra szállt, és

12. Zengbe érkezett,

Oct. 6. Mária a Palugyaiaknak Galiczia premislei kerületében földbirtokot adományozott, melybe őket nov. 1-jén Bebek Imre egész Vörösorosország kapitánya igtatta be.

Oct. 15. Hedvig lengyel királynévá koronáztatik Krakóban.

Nov. 8. Azon hírre, hogy Károly Magyarországnak tart, Zsigmond sept. végén Budára jött, s itt sürgetései által végbevitte, hogy házassága Máriával végrehajtatott. A menyegző után e napra Budára országgyűlés hirdettetett, melyre megyéenként 4—4 főbb nemes hivatott meg, s hol a királynő a nemeseknek az előbbi királyoktól nyert minden szabadságait megerősítette, Zsigmond pedig „az ország gyámja“ czímmel ruháztatott fel.

Dec. 1. Zsigmond, ki ez évben Brandenburgot már elzálogosította bátyja Venczel cseh királynak és unokatestvéreinek Jodok- és Prokopnak; czímein kívül semmit sem bírván, hogy a királynők oltalmára hadat szedhessen, e napon utóbb nevezett rokonainak az ország Duna és Vág közti vidékét zálogosította el.

31. Károly a királynőknek színlelve azt üzenvén, hogy őket a nemzettel kibékíteni jött, ezektől szintén tettett hálálkodás közt aranyos kocsiban Budára vitetett, hol, miután előbb kormányzónak s azután királynak kiáltatott ki, felszólítására Erzsébet tudatta vele leányának lemondását. Erre Károly a koronázást e napra Fejérvárra hirdette ki, mi a királynők jelenlétében némi zavaró körülmények közt végre is hajtatott.

II. Károly király. 1385. dec. 31. — 1386. febr. 7.

1386.

Jan. 15. Károly a budai várból ily czím alatt intézte okmányát a gyulafejevári káptalanhoz : Károly, I. k. Magyarország, Jeruzsálem és Sicilia királya.

Febr. 5. Ugyanott kelt okmánya szerint megjutalmazta hívét, Fejéregyházi Bálintot.

7. Erzsébet királyné alkonyatkor magához kérte az ugyanazon palotában lakó Károlyt, azon ürügy alatt, hogy Zsigmondtól érkezett fontos irományokat kíván vele közölni. Itt tanácskozott Erzsébettel Garai Miklós nádor, Forgács Balázs, Bebek Imre Galliczia kormányzója, Szentgyörgyi Tamás bán és Alsányi Bálint pécsi bíbornok-püspök jelenlétében, midőn a nádor jeladására Forgács a ruhája alól előrántott csákánynyal Károlynak egyik szemét kiütötte és fején halálos sebet ejtett, Károly a következő éjjel terméből kiragadtatván, a palota egyik tornyába záratott. K. pártvezére Horváti János éjjel az életben maradt olasz örökkel együtt fegyverrel nyitott utat a szabadulásra.

8. Bűnbocsánat hirdettetett azoknak, kik az erőszaknak engedve szegődtek a nápolyihoz. A budai köznép éltette a királynoket és az olasz kereskedők raktárait fosztogatta. Károly Visegrádon börtönbe záratott.

12.—17. Jagello litván hg. Krakóban febr. 12. megkereszteltetett, 14-én megkoronáztatott és 17-én Hedviggel házasságra lépett.

24. Károly a visegrádi börtönben megfojtatott vagy megmérgeztetett, s mivel őt a pápa a mult évben egyházi átokkal sujtotta, eltakarítást csak a feloldás után, 1390-ben, nyert a visegrádi váralján sz. Endre monostorában.

28. Mária királynő által Forgács Balázusra jószágadományt ruháztattak, a Károlyra csákánynyal mért csapásokért.

April. A rk. Zsigmond ellen az országrész elzálogítása miatt igen felingerülvén, Erzsébet nem engedte meg neki az együtt lakást

Máriával, de ellátásáról sem gondoskodott. E miatt a haragra lobbant ifjú Győrnél ütött tábor.

Máj. 11. A királynők úgy békültek ki Zsigmonddal, hogy a viszályt testvére Venczel cseh király egyenlítse ki. A békeokmány szerint Zsigmondnak, ki férji jogaiba visszahelyeztetett, azon jószágok adattak ellátásul, melyeket egykor István hg. birt Ausztria és Morva szélén; továbbá, Mária kötelezte magát, hogy a Jodoknak elzalogosított országrészért 200,000 aranyat fizet váltságul.

Jun. 9. Erzsébet szövetséget kötött Hedvig férjével, Jagello Vladisláv lengyel királylyal.

Jun. 24.—Jul. 15. A királynők még mindig a fővárosban és annak környékén tartózkodtak. Mária jun. 24. Budán a veszprémi püspök részére adományt erősített meg; jul. 15-én pedig Esztergomban keltezett oklevelet a szebeniek számára.

Julius 2-ik felében a királynők a nádor azon tanácsát, hogy a horvátoknak növekvő lázadását ismét személyes jelenlétökkel csendesítsék le, elfogadván, Garai, Forgács, néhány más úr és kevés őrség fődözete alatt útra keltek; de

Sept. 4. Kapronczán a lázadás komolyságáról értesülvén, miután Velenczébe hajóhad-segélyért követet küldöttek és Losonczi Lászlót Horvát- és Dalmátország bánjává kinevezték, Garainak hasonlóan, a Szeremségben levő vára felé vették utjokat, de egy órányira a kitüzött helytől Horváti János és bandája által meglepetvén, Forgács és Garai elszánt védelem után lefejeztettek; a kocsiból kiragadt, kifosztott és méltatlanságokkal illetett királynők pedig előbb a zágrábi püspöknek Gomnech, később pedig a tengerparti Novigrad várába zárattak.

Sept. 16.—Nov. 22. A királynők fogságának és talán annak hírére is, hogy a lázadók őket Károly nejeinek akarják boszuállás végett kiadni, Zsigmond Csehországból visszajött, s hogy nagyobb hatalma legyen, az urak egy része által az ország „főkapitánya- s urának“ neveztetett. Azután a dunántúli vidéket járta fel: sept. 16-án Óvárrott, oct. 27-én Fejérvárrott, nov. 22-én pedig Veszprémben fordult meg. Innen kérte meg Velence hégét, hogy, miután sokan óhajtják a 7000 arany évi adót fölvenni, azt az ő és a királyné tudta nélkül senkinek se fizesse ki.

1387.

Január első felében Erzsébet özv. királyné a börtönben megöle-
tett. Egyik egykorú dalmát író jan. 16-án vette ennek híré.

10. E napon Zsigmond már Sclavoniában volt, a csazmai káptalannak Kapronczán hozzá intézett levele szerint.

Jan. 19.—21. Zsigmondnak jan. 19-én Kapronczán kelt okmánya Kapolyai János javára. Itt kelt január 21-én is egy oklevele, melyben így címmezte magát: „Zsigmond, I. k. Brandenburgi örgróf, a sz. romai birod. Főkamarása, úgy szintén Magyarország Kapi-
tánya és Ura“.

Febr. 9. Az egykorú dalmát író, hír szerint, e napra jegyezte föl Erzsébet királyné tetemeinek Zarában sz. Crisogon monostorában történt eltemetését.

22. Horváti Pál zágrábi püspök és Palisznai Tamás a vránai perjel öcsese néhány zárai nemessel Nápolyba hajóztak.

Mart. 1. Zsigmond Kőszegen volt, hol e községnek kiváltságát azzal erősítette meg, hogy azt Magyarország királyává koronáz-
tatása után meg fogja ujítani.

31. Zsigmond némely urak szövetsége által, a jelen volt velencei követ Barbo Pantaleon izgatására, királylyá választatott és Fejérvárott a veszprémi bíbornok-püspök, Alsányi Benedek által, üres levén az esztergomi szék, megkoronáztatott. A választási föltételek szerint az országglakosokat szabadságaikban fentartani, az országos előnyöket csak magyarországi nagyok- és nemesekre ruházni ígérte, s a ligát felhatalmazta, hogy öt ígérete megtartá-
sára, hűtlenség vétke nélkül, minden módon szoríthassa.

Zsigmond király. 1387. mart. 31. — 1437. dec. 8.

April 4. Zs. a horvátokat és dalmatákat a lázadók ellen fegyver-
fogásra buzdította.

7. és 9. Zs. felszólítá Barbót, hogy követtársát Monacis Lőrincz jegyzőt küldje rögtön Velenczébe, hogy azonnal hajóhad küldessék Novigrad alá, mert míg a szövetség alakszerűleg meg-

köttethetik, a lázadók a királynékat elszállíthatják a várból. (Zsigmondnak még nem volt tudomása Erzsébet megöletéséről.)

Jun. 4. Barbadico János velencei hajóhadvezér és a hozzácsatlatkozott magyar urak Losonczi István és László, Frangepán János és Nagymihályi Albert az új vránai perjel annyira szorongatták Palisznai Jánost, hogy miután ez maga és pártos társai bántatlansága iránt Mária királynétől esküt vett, ezt Novigraddal együtt Barbadicónak átadta.

Jun. 7.—Jul. 4. A megszabadult Mária királynét a velencei hajó a horvát partok felé hozta. Jun. 7-én Nonába érkezett. Jun 14-én VI. Orbán Luccából üdvözölte őt és férjét. Jun. 15-én Zengben kötött ki. Jun. 30-án innen Velence hégének Veneriónak, „barátai legbensőbbikének,“ irván, elismeré „Szolgálatait, melyeket kiszabadításában tett, s melyekérti háláját emberi nyelv nem képes kifejezni; s kérte őt, legyen kegyes Barbadico iránt, ki magát oly dicséretesen viselte“. (1388. január 22. Budáról kérte a herceget, küldje hozzá Barbadicot, kit pénzzel és ékszerekkel kíván megjutalmazni.) Jul. 1-én indult el Zengből és 4-én Zágrábnál találkozott Zsigmonddal.

Jul. 21.—Aug. 10. Itt jul. 21. és aug. 3. kelt 2 rendbeli okmányuk a velencei évi adó, a 7000 arany, föl vételéről. Aug. 6. Mária Kőrösön adott oklevelet Kanizsai István javára. Aug. 10. a dalmát városok, melyeket Tvartko a tenger felől, lázadó czimborái pedig a szárazföldön háborgattak, megüzenték Zs.-nak, hogy ha tőle védelmet nem nyernek, azt Velence pártfogásában fogják keresni.

Nov. 25. Zsigmond király Budán kelt okmányában Frangepán Jánosnak tulajdonítván Mária megszabadítását, Újvárból annak a királyné megegyezésével 2 birtokot adományozott.

1388.

Apr. 2. Zs. Kapolyai Benedek fiainak, Jánosnak Vöröroroszország volt vajdájának és Dezső mesternek, a néhai esztergomi érsek testvéreinek, Somogy birtokot, mint a fölségjogot teljesen gyakorló király, adományozta.

Máj. 17. Zs. találkozása a brandenburgi rk. képviselőivel Trencsénben, hol ezek megegyezésével az örgrófság átszállítása Jodok-

és Prokopra közelebb meghatározottatott. Zs. ezért Jodoktól nyomban mintegy 84,000 aranyat kapott.

Máj. 29. Miután az egridi káptalan a Kapolyiakat a fentebbi adományos jószágba beigtatta, Zs. arról kiváltság alakjában adta ki okmányát, ily czímmel élve: „Zsigm. Isten kegyelméből Magy., Dalm., Horv., Ráma, Serv., Gal., Lod., Kún- és Bolgárország királya, Brandenburg örgrófja, a rom. sz. birod. főkamaraása, Csehország és Luxenburg örököse.“

Jun. 19. A hazafiak igen megoszlottak nézetükben Zsigmond királyságának törvényessége iránt. A pártjabeliek közül ezek voltak a kitünőbbek: Alsányi Pál, Bebek Detre, gr. Frangepán Ján., Garai Mikl., Kanizsai Istv., Kórogi Fül. és Istv., Laczfí György, Losonczy László és Istv., Maróti Ján. és Nagymihályi Alb. Azok közül pedig, a kik őt el nem ismerték, ezek voltak a főbbek: Dánfi László és Mih., Horváti Ján. és Pál, Janki L., Kont Istv. 30 társával, Korpádi Ján., Laczfí Imre és Istv., Palisznai Ján. és Tam., Simontornyai Istv., Tvartko bosnya királya. Tehát Zsigmond nemcsak törvényes, hanem politikai tekintetéből sem gyakorolhatott kegyetlenséget az ellenpártnak elfogott részesei ellen. De mindezek ellenére Zs. e napon kelt okmányában azt hirdette, hogy Korpádi Jánosnak Korpád nevű elkobzott birtokát a Kanizsaiaknak adományozta a királyné megegyezésével, s melyben a Korpádi ellen bírói eljárás nélkül gyakorlott kegyetlenséget is elősorolta. E szerint „ő vasraverve hozatott Budára, ott az utczákon lófarkon hurczoltatott, azután kövekkel izenként összemorzsolatott, a város falain kívül ragadtatott, ott lefejeztetett és teste 4-felé vágatott.“

Jul. 3. Zs. öröklési jogát Csehországban testvérére, Jánosra ruházta.

Sept. 29. Zs. Vladiszláv lengyel királylyal, kivel Moldva miatt meghasonlott, 1 évi fegyverszünetre lépett.

Oct. Zs. erős haddal ment az alvidékre, s ott Garai, Laczfí, Alsányi és Kórogi hadaival egyesülve, a bosniai határszélen levő erődöket a pártosoktól elfoglalta, s közülök néhányat ismét kivégeztetett.

6. A spalatóiak szövetséget kötöttek a sebenicóiak-, scardonaiak- és brebriekkel Tvartko ellen, és üzenték Zsigmondnak,

nekik vétkül ne tulajdonítsa, ha szükségétől kényszerítve tetszése ellenére cselekednének.

Dec. 8. Zs. noha a veszprémi püspök által koronáztatott meg, a királyok régi szokását mégis megtartva, az eszt. érsekségnek némely birtokokat adományozott.

1389.

Máj. 6. Zs. Szencsei Tibold pártosnak jószágait a szentléleki várnagy fiának adományozta.

Jun. 20. A rigómezei csata I. Murad, Lázár szerb, Tvartko bosnya fejedelem és Garai Miklós macsói bán közt, ki veje Lázár segítségére vitte dandárait. Murad és Lázár halála. Az utóbbinak fia István évi adóval vásárolt békét a töröktől.

Aug. 1. Tvartko, hogy a dalmát városokat valahára hódolatra bírja, fennen hirdette, Trauhoz intézett levelében, a törökökön vett győzelmét.

Nov. 8. A király okmányai is tanusítják, hogy ez év 2-ik felében hadjáratot tartott a szerb lázadók ellen. Így e napon „a rácz földön Borócs vára melletti táborában“, kelt oklevélben a kegyelmébe visszafogadott Gyulaházi Péterről azt mondja, hogy az „a rebellis ráczok elleni jelen hadseregünkben kedves szolgálatai által hívnek tanusította magát.“

Dec. 1. A kir. e napon Temesvárott Szerednai István fiát Jakabot pallosjoggal ruházta fel „mert az a rebellis ráczok elleni jelen hadjáratban, a rácz földön levő Borics és Csesztin várak kiostromlásában dicséretesen közreműködött.“

A király másik serege Bebek Detre és Nagymihályi Albert alatt Vránánál vereséget szenvedett, mire a dalmát városok — Zára kivételével — Tvartkónak hódoltak.

1390.

Febr. 16. Palisznai János volt perjel halála, a Vránánál 3 hó előtt vett sebe következtében.

Mart. 17. Mircse oláh vajda szövetsége a lengyel királyljal. — István moldvai vajda már előbb kötött szövetséget Vladislávval. Amaz, hallván az erdélyi vajda készülését ellene, fogadást tett,

hogy ezentúl is a magyar korona hűbérese kíván maradni, és így hűbéri esküjének megújításával megengesztelte Zs.-ot; de ez elpártolását nem palástolta, s miután Kanizsai István székely ispán Moldvában útát nyitott Zsigmondnak és seregének, a vajda székhelyén Szucsaván Zsigmond lábaihoz borult és bocsánatot nyert.

A lengyelek hasznukra kívánván fordítani a magyar birod. zavaros állapotát, sürgetésökre Hedvig királyné ez évben maga foglalta el Veres-Russiát (Gal. és Lod.) és kapcsolta Lengyelországhoz.

Jun. 8. Tvardko, ki magát Ráczország, Bosnia és a tengerpart királyának nevezte, a spalatóiaknak Lajos király adta kiváltságait megerősítette;

Aug. 30. pedig az ottani érsekség jogait ujította meg.

A szörényi bánsággal határos szerb földre betört törököket Perényi Miklós szörényi bán megverte.

1391.

Zsigmond meglátogatta Hedviget Krakóban, talán azért, hogy őt békére hajlítsa.

Febr. 24. Zs. miután a hadszolgálatra kötelezetteket fegyverre szólította, a fölkelés siettetése végett Erdélybe utazott. E napon Gyulafejérvárott adta ki oklevelét.

Mart. 23. Tvardko király, a lázadók anyagi segítőjének halála.

A törökök a Száván át a Szerémségbe törtek. Ez volt első megjelenésök a magyar földön. Zs. a veszély tekintetéből kettőt nevezett macsói bánná, u. m. Maróti Jánost és Locsonci Istvánt. Ezek előbb Nagyolaszinál, később pedig Maróti Nagy-Zengnél verték meg a törököt. — Zs. saját nyilatkozataként ez és a következő évben 4-szer harczolt a török ellen.

Jun. 27. Zs. kir. még Gerebőnczvár melletti táborából bizonyította, hogy a Markusfalvi nemesek a táborban jelen voltak s fölkelési köteleességek teljesítették.

Jul. 25. A király már Zólyomban keltezte okmányát a kőszegiek javára.

1392.

Febr. Zs. kir. Kismartonban tanácskozott az országnagyokkal. Lehet, hogy ennek tárgyát a török elleni hadjárat, és abban több külföldi úrnak is részvéte, képezte. Bajezid a múlt évben kezdé Konstantinápolyt ostromolni, és vele Mircse vajda nyíltan szövetekezett.

A hadjáratban külföldiek is részt vettek, mint Jodok és Prokop, a kir. rokonai, Cillei Vilmos stajer dynasta, Sternberg Albert cseh úr, Bolko oppelni hg., részt vett Pozsony főispánja Stibor is.

Junius. A kir. Gerenböncz vár melletti táborából bizonyította, hogy Gombos Miklós fölkelési kötelességét teljesítette. Innen a hadsereg Bolgárországba nyomult, s a Bodon vidékén táborozó török-oláh hadat megverte.

Nov. 8. II. Károly fia a Nápolyi László fölkerlte a velencei tengeret, hogy hajóinak, melyekkel Zengbe indulni készül, szabad menetet engedjen az Ádriai tengeren.

1393.

A lázadók főfőszkét Dobort, a Bosnya balpartján, ostromoltatta Zs. Garai Miklós új horvát s dalmát bán és Maróti János által. Ezek a várat bevették, felgyújtották; de a megszállás előtt Horváti János néhány főbb társsal elillant. A foglyok Pécssett lefejeztettek. Ide hozatott a nem sokára elfogott Horváti is, és itt Nagy Lajos híres vezére a bakók által tüzes fogókkal csipdestett, lófarkon halálra hurczoltatott, s felnegyelt hullája a város kapuira függesztetett. Dobor eleste után Hedervári Kont István, (a néhai nádor fia) 30 nemesárssal a Szerémség rengetegeiben bujdosott. Ezek elfogatásával Zs. a ravasz Vajdafi Györgyöt bízta meg, kinek szép ígéreteire megadták magokat, de utóbb az adott szó ellenére vasra veretvén őket, az e méltatlanságon felbőszült foglyok elhatározták Zs.-t, ha eléje vezettnék, nem tisztelni. De a néma dacz a királyt is dühössé tette, s őket úgy mint a többi pártosokat, bírói ítélet nélkül, Budán a sz. György téren kivégeztette. Ezekről írta Turóczi János Hunyadi Mátyás kir. korában: „Korunk rólok nemcsak beszél, hanem népdalokban is halhatlanítja őket.“

Oct. 5. Zsigmond a Sirokiakat bűnbocsánatban részesítette.

Dec. 18. A király szövetséget kötött III. Albert osztrák és Vilmos meissenai hgekkal testvére Venczel cseh kir. ellen.

1394.

April 12. A Budán tartott országgyűlés a török elleni védelemre minden 2 jobbágykaputól egy arany forintot rendelt szedetni, és ezt Kanizsai Ján. eszt. érs., Alsányi Bened., pécsi püsp., Ilosvai Leusták nádor és István zagoriai gr. kezébe fizettetni.

24. IX. Bonifác az eszterg. érseket „az apost. szék követe“ címmel ruházta fel.

Julius. 11. Tvartko utóda, nagybátyjának természetes fia, Dabissa István, már a mult évben hűséget esküdött Zs.-nak, most pedig Diakovárott oly szerződésre lépett Zs.-dal, hogy halála után a bosniai fejedelemiség egyenesen Zs.-ra szálljon.

24. Zs. Szandeczben Hedvig királynéval több napig tanácskozott és szerződést kötött.

Míg Zs. előbb Lengyelországban, később pedig Csehországban időzött, hol testvérét Venczelt a rk. bolondos magaviselete miatt elfogták, Bajezid elfoglalta Bodont, Szilisztriát, Nikápolyt, N. Lajosnak bolgár bánágát. Zs.-nak visszakövetelő követségét Bajezid Brusszában fegyverekben bővelkedő teremben fogadta, így válaszolván nekik: „mondjátok meg uratoknak, hogy e fegyverek hatalmas jogot adnak nekem az ő tartományaihoz“.

Oct. 25. A török ily mozgalmi tehették kívántossá Zsigmondnak további megjelenését az alvidéken. E napon Herczeg Jánosnak adott Szegeden bűnbocsánatot, e tettét így indokolván: „a kir. kegyesség inkább szokott megkönyörülni, mint boszut állani, és a bűnösök kihágásait és szörnyűségeit az irgalom szelidségével mérsékelni“. Ezt Zs. eddigelé nem vallhatta magáról.

A töröktől visszatérő követség II. Manuel görög császárral, kinek birtoka Konstantinápoly környékéből állott, szövetséget kötött. Ezután Zs. Kanizsai Mikl. főtárnokot Francia- és Olaszországba küldötte a török elleni közös föllépést, kereszthad-hirdetést, sürgetni. Kanizsai elmondta Bajezid fenyegetését, hogy „lovait

sz. Péter templomában fogja abrakoltatni, és parancsait Romából küldeni Europa fejedelmeire“.

1395.

Jan. 25. Mária királyné Verőczen Deesi Györgynek jószágot adományozott.

Febr. Zs. Erdélyben a török elleni hadjárat előkészítése végett.

Mart. 7. Zs. Brassóban Mircsét Fogaras hgévé és szörényi bánná nevezte. Ez pedig bojárjaival együtt kötelezte magát, hogy ha a király személyesen vezérel hadat a török ellen, táborához ő is egész erejével személyesen csatlakozik, különben pedig csak serege által köteles jelenlenni, a tartományán átvonuló magyar hadnak minden segílyt és élelmezést nyújtani.

April 28. A királyt e hadjáratában a Kanizsaiak, Garaiak, Marótiak, Perényiek stb. urak kísérték. Kanizsai Ján. érseknek e napon adományozta Bajont.

Máj. 17. A hosszabb idő óta betegeskedő Mária királyné halála. A Zs.-tól kiküldött esztergomi érsek által eltemettetett Nagyváradon sz. László lábainál. Az érsek innen Kassa felé vonult, és Vladisláv lengyel kir. betörését megakadályozta.

Máj. 30. után érkezett meg gr. d'Eu francia çonnétable 600 lovaggal, ezek és a magyar urak közreműködésével Zs. Kisnikápolyt a töröktől elfoglalta s abba magyar őrséget helyezett. — Midőn Zs. visszatért, Mircse Havasalföldön a hegyszorosokat eltorlaszoltatta, s méregbe mártott nyilakkal lövetett a királyra.

1396.

Febr. 2. Venczel cseh kir. nagy viszályba keveredett Jánossal, korábbi szabadítójával, kit a helytartóságtól megfosztott, és Prága lakosaival; mert a hóhért maga előtt járatta az utczákon és a polgárokat házaik előtt lefejeztette. Az ország fellázadván, V. e napon követség által megkérte Zs.-ot, hogy jöjjön a kibékítést létrehozni, de tudván, hogy Zs.-nak nincs pénze, uti költségre 2000 aranyat is küldött.

Mart. 1. János hg. Zsigmond öccse halála. A prágaiak úgy tudták, hogy Zs. és a többi rokonok mérget nyújtottak neki. — E

napon Zs. kölcsönös öröklési szerződést kötött Venczellel, mely szerint örökös nélküli halála esetén Magyarország birtokára reményt nyújtott bátyjának, ki hálából Zs.-ot a német birodalomban helytartónak nevezte.

Ápril 30. A mintegy 10,000 emberből álló francia kereszteshad, 4 Bourbon-házi tag és több más francia előkelő vezérlete alatt Dijonból elindult Magyarország felé. De ezeken kívül bajor és sváb harcosok, János-vitézek, németrendi lovagok, angol, olasz, lengyel és cseh fegyveresek is csatlakoztak Zs. seregéhez.

Sept. 28. A 80,000-nyi hadsereg részei Havasalföldön és Szerbián át fosztogatva, dűlva nyomultak Bolgárországba; Orsovát és Bodont könnyen bevették, Racsova őrségét levágták, s Nagy-Nikápolynál sept. közepén egyesültek. A keresztény seregben a fegyelem helyét az elbizottság foglalta el; maga Zs. is így nyilatkozott: „Ily sereggel nincs mitől félni, mert a lándzsaeerdő a lerokadó eget is feltarthatná“. Bajezid 200,000 főnyi haddal közeledett. A sept. 28-kai nagynikápolyi csata a keresztények vereségével végződött. Elesett 20,000 keresztény, s ezekkel Viennei János fr. tengernagy, a magyarok közül Rozgonyi, Semsei László, Maróti Dénes, Kapolyi János Galiczia volt kormányzója, stb.

29. Bajezid a keresztényeknek az előbbi napokban tanúsított kegyetlenkedései és most 60,000 emberének veszte miatt dühös, a foglyok közül a 20 évnél idősbeket agyonbunkóztatta; csak a burgundi herceg fia 24-ed magával, gazdag váltság reménye fejében, nyert kegyelmet. — A török ezután a Drávaig pusztította hazánkat.

Dec. 21. Zs. Bebek Detre nádort, Pásztói János országbirót és Garai Jánost s néhány más urat az ország védelme s kormányára visszaküldvén, maga Kanizsai Ján. érsek és testvére István, Garai Mikl. bán, Czillei Hermann, stb. kíséretében Konstantinápolyba hajózott, s onnan e napon a dalmát partokra Ragusába érkezett, mely 2000 aranyat ajándékozott neki.

26. A király Ragusa bíróját, arany nyakláncz, díszkard és egy pár arany sarkantyú átadásával, arany sarkantyús vitézzé oly módon nevezte ki, hogy e lovagrendet a hivatalában utódai is örököljék.

1397.

Jan. 4. Zs. Spalatóból tudatta Venerio Antal velencei hggel, hogy a 7000 arany évi adóból Mocenico Tamás hajós kapitánynak, ki őt a tengeren átszállította, évenként 1000 aranyat adományozott.

Febr. 5. Kninben e község kiváltságát erősítette meg. Innen egyszersmind országgyűlést hirdetett Temesvárra, mindenik megyéből 4 nemeset híván meg arra.

Mart. 4. Zs. megkezdé utitársainak megjutalmazását. E napon Laczfi és Simontornyai István jószágait, kik a nápolyi Lászlót meghívták a kir. szék elfoglalására, s ki őket helytartóivá nevezte ki, a Kanizsaiaknak adományozta.

Jun. 1. Az eszt. érseknek Kanizsai Jánosnak évenként 400 arany forintot rendelt fizettetni.

Aug. 14. Ujhelyben kelt okmányánál fogva megjutalmazta Czillei Hermannt.

Sept. 29. Temesvárrott országgyűlés, melyre a városok részéről is kívánt követeket küldetni. Itt az arany bullát megerősítette, s fogadta, hogy a hivatalokra emelt idegen nemzetbelieket 3 hó alatt elbocsátja; megsemmisítették a lázadók lecsendesítése végett tett adományai. Az elidegenített kir. jószágok visszaváltására határidő tűzetett ki, s azok további elidegenítése tiltatott. Legnevezetesebb az, hogy a honvédelem szabályoztatott. Pl. míg a török háborúk tartanak, kötelesek a birtokos nemesek minden 20 jobbágyuk után egy fegyvereset magokkal vinni (huszár); az egyháziak pedig jövedelmeik felét a határszélek védelmére kiszolgáltatni, stb.

Oct. 26. Zs. Temesvárról az itt meg nem jelenhetett dalmát városokat Zengbe nov. 25-re hívta meg újabb gyűlésre.

Dec. 6. A király az esztergomi érseknek ismét egypár községet adományozott.

1398.

Febr. 26. Zs. Kőrösudvarhelyre tanácskozás végett meghívta a horvát és a szomszéd magyarokat. Laczfi István muraközi birtokos és rokona Simontornyai István a király „színlett jóakarata édeségének csábjaival hálóba kerítve,“ a királyi menvédben bíztak

és megjelentek, de néhány hű országnagy által a király curiájában megölettek.

Jun. 2. A boszniai viszonyok szükségessé tették Zsigmondnak a drávántúli kerületben hosszasb tartózkodását. A közelebb meggyilkoltaknak rokonai és Ördög István a sok kicsapongásra vete-medett pártos idemenekültek; itt Dabissa halála után ennek természetes fia Tvardko Szura és Osztója a fejdelemség felett viszálykodtak; Hervója pedig, előbb Zsigmond híve, a török pártfogásába adta magát. Volt tehát Zs.-nak oka hadjáratot tartani Boszniában, s azért e napon Pozsegavárból meghagyta a trauiaknak, adják át ostromgépeiket Garai Jánosnak, hogy azokkal a féktelen szomszédok erősségeit bevehesse.

13. Ugyanott kelt okmány szerint a velenceieknek 7000 arany évi adóját, melyből évenként 1000 drbot már Mocenicónak kötelezett, zálogba adta a Rampondi kereskedőháznak, azon 100,000 aranyért, melyekkel hozzájárult a nikápolyi francia foglyok kiváltásához.

Oct. 16. Az egyházszakadás megszüntetése érdekében VI. Károly francia kir. udvara vállalkozott az Avignonban székelő XIII. Benedeket lemondásra bírni; Venczel cseh királynak hasonlót kellett volna tenni IX. Bonifáczzal; de a cseh kir. előbb e napon Boroszlóban tanácskozni kívánt a magyar, lengyel, stb. fejedelmekkel. Zsigmond Krakóban hiába tett kísérletet Vladislávot a kényserítő eljárásnak megnyerni.

Zsigmond ez évben is folytatta a törvénytelen zálogításokat. Ozol várat és uradalmat gr. Frangepán Miklósnak 17,000 aranyért zálogosítja el, azt írván a záloglevélbe, hogy ezt a törvény (1397) ellenére is fen akarja tartani. — A külföldieket sem szűnt meg magánál tartani és megadómányozni. Így Varasd várost, Orbach és Vinicha várakat 53 községgel, 1399. január 27. pedig az egész zagorai kerületet 8 várral és az uradalmakkal Czillei Hermannak és fimaradékinak, a zágrábi püspökséghez tartozó Medve várat pedig a külföldi Eberhard zágr. püsp. unokaöcscseinek, Hermannnak és Petermannak, adományozta.

1399.

Máj. 29. A pécsváradi apátság kiváltságát megerősítette.

Jul. 17. Hedvig, lengyel királyné, N. Lajos leányának halála.

Hedvig jun. 11. leányt szült, ki 3-ad, maga az anya pedig 36-od napon húnyt el, és így a siciliai Ajouknak Sánta Károly és a magyar Máriától származó ezen ága, Róbert Károlynak trónigényével föllépésétől számítva, 100 év alatt végkép kihalt, s ezzel e dynastiának annyi erőfeszítéssel készült nagy.tervei mind rombadőltek. Hedvig hagyatéka a szegények és a Kázmér által alapított, de azután hanyatlásnak indult, s Hedvig által megújított és szilárdul megalapított krakói egyetem közt osztatott meg.

1400.

Aug. 20. A német választófejedelmek IX. Bonifác lépései következtében Venczel helyébe a pfalcsi Ruprechtet emelték a romai királyi székbe.

A Venczel ügyei miatt Csehországba menő Zs.-nak költsége útközben elfogyván, Zaszárt és Tótfalut 1000 aranyért Kusal György és István testvéreknek elzálogítá.

Zs., ki rokonát, Jodokot, Magyarországbán örökösének nevezte ki, csak azon föltétel alatt akart testvére Venczel mellett föllépni, ha ez a hadi költségek biztosításául neki Sléziát és Luzsiczát leköti, Csehország kormányát azonnal kezébe adja, stb.

1401.

Midőn Zs. Csehországból hazatért, pénzre levén szüksége, Sztanisnak várat, mely 10,000 aranyért Frangepán Istvánnak már el volt zálogítva, most özvegyének további 8500 aranyért örökösen eladta.

April 28. Kanizsai János esztergomi érsek, Ludányi Tamás egri püspök, Bebek Detre nádor és testvére Imre volt bán, vajda, országbiró s most várnai perjel stb. Budán a kir. palotában Zsigmondot előkívánván, törvényszegései hosszú sorát szemére lobbantották, és őt fényes nappal Visegrádra fogságba vitték, Garai Miklós 2 kezest állítva, kieszközölte, hogy a király az ő várába Siklósra vitetett át fogságba.

Jun. 11. A kiengesztelődést a király és a rk. közt könnyítette az urak nézeteinek megoszlása a királyválasztás kérdésében. Az éjszakai megyék e napon Tapolcsányban tartott gyűlésoekben Vladislávot, az elhunyt Hedvig férjét hívták meg. Az ország nyugoti része Vilmos osztrák hget kívánta a kir. székre emelni. Horvátország, Zára és a bosniai bán a nápolyi László mellett nyilatkozott. Jodok Zsigmond ígéretei alapján Pozsony megyét hatalmába ejtette.

Aug. Stibor, Maróti Ján., Czillei Herm. és főkép Garai Miklósnak sikerült Zsigmondot és az ország nagyjait kibékíteni, Zs. e hó 2-ik felében már jelenthette megszabadulását Venczelnek, ki Garai számára 1000 arany évdíjt rendelt.

Oct. 27. Zs. Czillibe tett kirándulás után e napon Pápán találkozott az urakkal, hol oklevele szerint esküvel fogadta, hogy boszut nem áll, s neheztelését szóval sem fogja éreztetni; de mégis Bebek helyett Garait nevezte nádorrá.

Nov. 30. Zólyomból hagyta meg Soprony vármegyének, hogy az eszt. érs. vezérlete alatt fegyverre keljen az ellenségesen betörni készülő Vilmos osztrák hg. ellen.

Dec. 12. Nagyszombatból tudósította Velence hget Steno Mihályt visszahelyeztetéséről az ország kormányára, biztosítván Velenczét jó barátságáról. Hallja, hogy Ruprecht hajókat akar bérelni V.-től, melyeken koronáztatása végett Romába menjen. Kéri a hget, ne pártolja R.-t; mert ő Zs., mint birod. helytartó, bátyja ügyeiben megkezdi működését. Erre 1402. jan. 27. kedvező válasz érkezett, mi fölött Zs. apr. 16. levelében örömét fejezte ki.

Zs. ezután a bátyja pénzén gyűjtött 2500 magyar lovassal Kutenbergbe indult, hol hosszas értekezés után abban állapodtak meg, hogy Csehországban Zs. fogja vinni a kormányt.

1402.

Febr. 4. Egyezmény Venczel és Zsigmond közt, ennek csehországi kormányzósága és amannak koronázás végett Zs. által Romába vitetése iránt.

A mellőztetésök miatt boszus Jodok és Prokop fegyvert emeltek Zs. és Venczel ellen, de Zs. őket megverte, több váraikat elfoglalta és Prokopot elfogta.

Junius. Zs. Venczelt Romába viendő, útra kelt ezzel és a fogoly Prokoppal. Ausztriába érve, azon tervvel kezdett foglalkozni, hogy V.-t sorsára hagyja, és a luxenburgi-ház minden tartományait maga kezében egyesíti. V.-t Bécsben fogolykép az osztrák hgek őrizetére bízta.

Aug. 16. Zs., ki célja elérésére IV. Albert osztrák hg. szövetségét kereste, e napon Bécsben a jelenvolt Albert, Vilmos és Erneszt herczegnek ígérte, hogy azon esetre, ha fi-örökös nélkül maradna, egyiköket utódának fogja nevezni Magyarországon, és e végre Pozsonyban legott országgyűlést tartand.

27. Aldemarisco, a nápolyi László tengernagya, 6 hajóval Zárában ünnepélyesen fogadtatott.

Sept. 3. Zára „Lászlónak, Magyarország és Jeruzsálem királyának“ hűséget fogadott.

14. Az Albert hggel Pozsonyba ment Zs. itt egy okmányban kijelenté, hogy a rk. megegyezésével Albertet Magyarországon öröklőjének akarja.

21. A rk. (108 úr és nemes, Pozsony és Soprony város aláírása) ígéretekkel és kényszerítéssel rábíratva, oly oklevelet adtak ki, melyben bizynyítják, hogy Zs. az ő akarattal választotta Albert hget azon esetre, ha ő fi-örökös nélkül halna meg. Az aláírókhoz tartoztak: Alsányi Bálint pécsi bib.-püsp., Kanizsai Ján. eszt. érs., Ludányi Tamás egri püsp., Bebek Imre vránai perjel, Garai Mikl. nád., Marczali Mikl. vajda, Stibor volt vajda, Frank országb., Maróti Ján. macsóí bán, stb.

23. Zs. Albert érdekében még 3 okmányt bocsátott ki. 1) Albertet a magyar birodalomban helytartójának nevezte. 2) Neki illő lakást és évdíjúl 12,000 aranyat rendelt. 3) A hatóságokat A. iránti engedelmességre intette.

29. Zs. Brandenburgnak még kezében volt részét Neumarkot, melynek Jodokra kellett volna szállania, 63,200 aranyért eladta a német rendnek.— A budai pénzverdét Wolfart Ulriknak elzalogítá.

Oct. 12. A vránai vár feladatott a náp. László hajókapitányának.

Nov. Zs. a zálogpénzekben és az Alberttől kölcsönvetten 12,000 jobbára jász-kún fegyveresből álló hadsereget fogadott, s azzal Csehországba indúlt.

Nov. 19. A trauiak kitzúzték a náp. László zászlaját; nov. 25-én pedig a sebenicóiak tették azt.

20. Zs. Bécsnek vevén utját, itt Venczelt kényszerítette, hatalmáról végkép lemondani.

Dec. 27. Zarából kiindult a dalmát városok követsége Lászlót ünnepélyesen meghívni az országba.

1403.

Febr. 4. Bebek Imre és Hervoja János Besenyei Pál dalmát és horvát bánt Bihácsnál megverték és elfogták.

Mart. 8. Bajezid szultánnak, Timur foglyának, halála.

Apr. 4. A nápolyi László hívei a Zsigmond kötötte öröklési szerződést erőszakoltnak és érvénytelennek, őt magát pedig trónvesztettnek nyilvánították, s Lászlót kiáltották királyuknak. A pápa bulláját, melyben László királyul ajánltatott, az eszt. érs. példájára több püspök kihirdette. A pártosok e napon Horvátország Zalatnak mezővárosában tartott gyűlésökből a lengyel rkkal az „uti possidetis“ alapon szövetségre léptek, kormánytanácsot állítottak, mely jószágokat adományozott, haderőt szervezett, adót vetett ki, s pénzt veretett.

Máj. 24. A pártosok Pozsegánál tartott gyűlésökben László koronázását elhatározták.

Jun. 1. IX. Bonifác egy bíbornokot küldött Magyarországra, „ki segítséget nyújtson L. siciliai királynak Magyarország elfoglalására, mely őt jogosan illeti“.

Aug. 5. László Zarában az esztergomi érsek által valamely koholt koronával megkoronáztatott. Azon nap a dalmát városok kiváltságait megerősítette, és Velence hgnek Stenónak a többi közt azt írta: Magyarország, melynek most birtokába jutott, nemzetsége; ezért adták neki szülei a magyar László nevet is, stb.

9. Zsigmond, ki IX. Bonifác eljárásának hírére már juliusban hazaindult, e napon Pozsonyban kelt rendeletnél fogva Csehországban minden közlekedést eltiltott Romával.

László utja Horvátországból Győrig diadalmenethez hasonlított, de Stibor Garaival egyesülve L. seregét Pápapinkócznál megverte, mire L. Horvátországba vonúlt. A Tiszánál Debrői

István ellen Perényi Péter diadalmaskodott. Ludányi az egri püsp., Erdélyen át Lengyelországba futott. Esztergommal Zsigmond nem boldogulván, azt Stibor több heti vívás után ejtette hatalmába.

Oct. 8. Zs. Budán híveinek tanácsára amnestiát hirdetett a karácsonyig megtérőknek.

19. László már ismét Zarában volt; mint magyar kir. e napon itt keltezte okmányát.

Nov. 9. László Hervóját spalatói hgi czímmel Horvát- és Dalmátországban helytartóvá nevezvén, hazautazott, s e napon már Nápolyból intézett levelet Spalatóhoz.

22. Zs. levelével Lorberer budai polgárt küldé Velenczébe, már a 4-ik évben elmulasztott 7000 arany adó fizetésének sürgetése végett.

Dec. 2. Zs. Visegrádról komolyan intette a velencei hget, hogy miután vele a dalmát városok eladása iránt László alkuba ereszkedett, tartózkodják a békekötések megszégésétől.

1404.

Febr. 19. Zs. Budán az egyházi és világi országnagyok és főbb nemesek tanácsából a megzavart birtokviszonyokat rendező intézkedéseket tett.

April 6, Zsigmond Pozsonyban kelt edictumában megparancsolta, hogy azontúl senki se merészeljen, az ő különös engedelmé nélkül, a romai curia levelének erejénél fogva egyházi javadalmat elfogadni; a curiának peres vagy javadalmi ügyben hozott végzései kihirdetése és végrehajtása is tiltatik mindaddig, míg a királyi engedelem kiadatik.

9. Zs. ismét felszólítá Velencez hget, jelentse ki világosan, akarja-e Velencez folytatni az adófizetést?

Jun. 15. Zs. Kassa városnak (a forgalomra oly káros) árumegállító jogát szabályozta, és hűsége jutalmául gyarapította.

Jul. A kir. bátyja Venczel még a m. évben szabadult ki bécsi fogságából, unokatestvérét Prokop morva őrgrófot pedig maga Zs. bocsátotta el Pozsonyból. Az utóbbinak birtokából Znaimból 2 elhirdedt utonálló Jaiszpicz és Szokol látogatta meg a magyar és osztrák határszéleket. Zs. most szinleg ezek kiirtására, valóság-

gal pedig Venczel és a morva örgrófok ellen indított hadjáratot Albert hg. társaságában.

Aug. 12. Zs. e napon morvaországi táborából adományozta a vasmegyei Sárlakot a Gyöngyös folyó mellett, mely a Szentpéterfalviak magszakadásából szállott a koronára, Gersei Pető János és Tamás testvéreknek; továbbá, ugyanazon táborból

15. Szentpéterfalvi István és Bertalan jószágait a fentnevezetteknek, a nápolyi László ellen tett szolgálataikért, oly föltétel alatt adományozta, hogy Isten és a sz. koronának tartozó hűség alatt tudósítsák a királyt a jobbágyok és telkeik számáról.

Znaim ostroma alatt Zsigmond és Albert megbetegednek, mivel Prokop borukba mérget kevertetett, vagy mivel a táborukban uralkodó vérhas rájuk is elragadt. A betegség, mely a táborozást félbeszakította, Albertnek halálát okozta (sept. 14.), egy 8 éves fiút V. Albertet hagyván öröklőjeül. Zs. felgyógyult ugyan, de reményei meghiusultak, tekintve a csehországi öröklést és a viszonyt Ausztriához.

Aug. 31. Zsigmond az egyházi és világi urakkal és főbb nemesekkel törvényeket alkotott. Ezek a jobbágyok költözését, terheit és adózásait, az egyh. és vil. hatóságok jogkörét, a pénz-, bányas- harminczadügyeket szabályozták, a mértékeket és mérlegeket egyenlősítették.

1405.

April 15. A király országgyűlést tartott Budán az egyh. és vil. országnagyokkal és főbb nemesekkel, (proceres = megyénként 4 kiválóbb nemes?) és a királyi városok követeivel. Itt jobbára a kir. városok rendezése iránt hozattak végzések. Jelesen: 1) A kir. város polg. és bünt. hatósággal bir; főlebbezés a tárnokhoz s onnan a királyhoz történik. — 2) A polgár sem fogathatik el városi területen ítélet előtt. — 3) A város lakosai egyaránt viselik a közterheket. — 4) A kamarai nyereségen túl adnak újévi ajándékot a kiváltságban foglalt mennyiségben, a fő ajtónállónak 6 frtot, a megszálló királynak dél- és estebédet, a főlovászmesternek mindenik czéh egy tárgyat. — 5) A jobbágyok szabadon költözhetnek a kir. városba. — 6) A polgárok áruiktól vámot nem fizetnek.

Máj. 4. Zs. azt kívánta, hogy e végzések felett a megyék közönsége közgyűléseiken nyilatkozzék. Ily közgyűlést Pest-Pilis vármegyében a főispán, Garai Miklós nádor e napon tartott, hol a minden rangú lakosok azokat, „melyek az ország dicsőségére, lakosainak javára és gyarapodására szolgálnak,“ helyeselték.

Jun. 10. Bosniában a hűtlen Tvartko Szura és Hervoja kiszorították a hű Osztóját birtokaiból. Maróti János macsói bán vissza helyezte ugyan őt, de egyszersmind segélyért folyamodott. Zs., hogy a hadjárat költségeit fődözhesse, jószágokat idegenített el, és a kir. városokra adót rovott, pl. Eperjesre e napon 500 aranyat.

Aug. 4. A király e napon Budán ismét törvénykönyvet adott ki, melynek tartalmát az 1404. és 1405. aprilisi némely végzések és most ujonnan alkotott határozatok képezték. Zs. ez évtől kezdve új pecséttel látta el kiadványait.

23. A király Muraközt Csáktornya és Strigo várakkal és a bednyai uradalommal, melyek Laczfí megöletése után szálltak a koronára, Czillei Hermannak, és Fridrik, Hermann és Lajos fiainak 48,000 aranyért örökösen eladta.

Oct. 4. Zsigmond a lengyel király- Vladislávval levő viszállyai elintézésére Bihácson meghatalmazottakat nevezett ki, u. m. Czillei Hermannt, Garai Mikl. nádort, Szécseni Frank orsz.-birót, Bebek Ferenczet, Stibort, Kónya Simont és Rozgonyi Simont, kik mind a határszéleket, „mind a maga személyét“ illető ügyekben érvényesen végezhesse, de Garai nádor jelen legyen.

5. A király Bihácson özv. Frangepán Katalintól a már 8500 forintért elzálogosított Sztanisznak varra ismét 2000 frtot vett föl.

5. A külföldi Eberhard zágrábi püspök Zsigmondhoz való ragaszkodásának kitünő jeleit adta. Midőn a király Siklóson fogva volt, szükségletei fődözésére a püspöki jövedelmeken túl a káptalan dézmáit is fordította, melyeket e napon adott vissza a káptalannak. Zs. viszont az eszt. érsek helyett e zágrábi püspököt tette főkanczellárrá.

1406.

Jan. 14. Zs. azt rendelte, hogy azon adomány- és más kiváltságlevelek, melyek Lajos kir. titkos pecsétje alatt adtak ki, úgy szintén özv. Erzsébet és Mária királynéi és maga Zsigmondéi is,

megerősítés végett előterjesztessenek. Az eszt. érs. e napon erősítette meg a magáéit, midőn a király ez intézkedés okául azt hozta fel, hogy a királynék pecsétje és az övé elveszett, és azon felül az ő kettős pecsétjét helyes okokból összetörette.

April 17. Zs. az e napon kelt okmányban a világi országnagyok élén így címmezte Czilleit: „tekintetes és nagyságos Hermann, Czilli és Zagoria grófja, Dalmát-, Horvátország és Sclavonia bánja, a mi kedves apósunk“.

Máj. 11. Néh. IV. Albert osztr. hg-, Zs. kir. szövetségesének özvegye hasonnevű fiának gyámja Vilmos hg. ellen panaszkodott. Zs., kinek különben is oka volt neheztelni V.-ra, mind szövetségeért Venczel cseh királylyal, mind azért, hogy határvillongás miatt a nezideri lakosokat elfogatta és Bécsben kivégeztette, e napon Budán kelt okmányban kijelentette, hogy ő köteles Albert özvegyét és annak 10 éves fiát mindenki ellen oltalmazni, ő ezek javát szívéen viseli, s az özvegynek élete tartamára évdíjúl 4400 font bécsi dénárt kötelez, s ha ez összeg az özvegynek átadott Szentmárton-hegyből és a hozzátartozó mezővárosok- és falvakból be nem szedethetnék, a hiányt készpénzzel, vagy más jószággal pótolandja. Zsigmond ezután haddal Ausztria szélén jelent meg.

27. A megrettent Vilmos nagy békekövetséget küldött Zs.-hoz Pozsonyba, ki azt elejénte meghallgatni sem akarta. Vilmosnak júliusban történt halála véget vetett a bonyodalomnak.

Oct. 19. Zsigmond Váradon az ottani káptalannak tűzvész által megsemmisített okmányait megújítván, ebben már „Borbála királyasszonyról, kedves hitveséről“ tesz említést.

1407.

Zsigmond a boszniai lázadók ellen a mult évben kezdett háborút ez évben 60,000 főnyi hadsereggel folytatta. Lazarevics István szerb fejdelemnek is küldött segílyt a törökök ellen, hogy őt a magyar koronának ismét megnyerje.

Mart. 13. A király a jász-kúnok szabadságait, vámentességét, és saját kapitányaik önálló joghatóságát, stb. megerősítette. Ugyanazok előnyére 1423. sept. 29. és 1425. mart. 29. is adott

rendeleteket, melyek szerint e tősgyökeres magyar nép a mainál sokkal nagyobb területen lakott.

Sept. 11. Zs.-nak babolcsi táborában kelt okmánya, melynél fogva Lócsi István leányait fiúsította.

Oct. 5. A király orbázi táborából intézkedett Somkeréki Miklós által Budaics Imrén elkövetett gyilkosság ügyében.

Nov. 9. Zs. a pécsi bíbornok-püspököt Alsányi Bálintot és Endre spalatói érseket küldvén XII. Gergelyhez a törökök ellen a kereszt hirdetése végett. A pápa e napon teljesíté a kérelmet.

Dec. 9. A király Kapronczán kelt okmányánál fogva jutalmazta meg Keresztúri Garázda Miklóst és Szilágyi Lászlót, kik Szreberniket 4 éven át védték a törökök és bosniai lázadók ellen.

1408.

Zs. jó sikerrel bevégezte a bosniai háborút. Tvardko Szura elfogatt s Budára vitetett. Dobor vár bevétellett, s itt a fogoly hívei közöl 126 került kézre, kik lefejeztettek és fejük a Bosnya vizébe dobatott. A meghódított tartomány egy része Maróti János macsói bán igazgatására bizatott, másik része pedig Horvátország-hoz kapcsolattott. Osztója meghagyatott régi birtokában, úgy szintén Hervoja a bitorolt spalatói hgségben, ki most Zsigmondnak hűséget esküött.

Dec. 12. A király e napon alapította a sárkányrendet, melynek jelvényét vörös kereszt és arany sárkány képezte, mely farkát köralakban nyakára csavarta. E rend legközelebbi célja volt az országnagyok jutalmazása, kik magokat a király iránt kitüntették. Tagjai kötelezték magokat: 1) a keresztény vallást a törökök és eretnekek ellen védeni; 2) a királyi házat oltalmazni; 3) az ország jogait fentartani. A nagysárkányok száma a király- és királynéval együtt 24-ben állapittatott meg, kik az országnagyok sorából választattak és a király titkos tanácsosai voltak. De lehetek fejdelmek is, mint Erneszt osztrák herczeg.

Ezt megelőzte Zsigmond menyegzője Czillei Borbálával, kinek nényét Annát, már Garai Miklós nádor birta feleségül. A királynak egykorú német életirója ez évre jegyezte föl e házasságot. Azon nehézséget, hogy Zsigmond már 1406-ban írta Borbálát

kedves hitvesének és Czillei Hermannnt ipjának, újkori irók úgy vélik legyőzhetni, hogy az ünnepélyes eljegyzés, sőt a házasságnak egyházi szertartása 1406-ban történt, Czilleinek további lekötelezésére, de a menyegző 1408-ban következett be.

A boszniai hadjárat ideje alatt a kiskorú Albert osztrák hg. gyámságával járó főhatalomért Leopold és Erneszt hgek háborút viseltek egymás ellen, mi közben a magyar határok is megsértettek. A Boszniából visszatért Zs. Soprony vidékén sereget gyűjtván, az osztrák rendek 16 tagból álló küldöttséget neveztek ki, mely Zs. elnöklété alatt a nehézségeket eloszlaasa.

1409.

Jan. 6. Zs. a trauiakhoz: Miután kétségkívül hallottátok, hogy Hervojuával Spalato hgevel és Bosniaországunk egyetemével békét kötöttünk, méltán csodáljuk, hogy a többi dalmát és horvát városok példája szerint hozzánk követeket küldeni elmulasztottátok.

Febr. 24. A király, ki m. évi dec. 29-én kelt okmányában ismét elősorolta Garázda Miklósnak és Szilágyi Lászlónak a boszniai háborúban szerzett érdemeit, e napon a nevezetteknek nemesi címert adományozott.

Mart. 13. Zs. Budán ítéletet hozott az osztrák hgek közt fenforgó viszályban.

Máj. 8. Spalato e napon így szerkesztette oklevelét: „Midőn a fenséges fejdelem és természetes Úr, Zsigmond, I. k. Magyar- és Dalmátország királya, úgy szintén nagyságos és tekintetes Hervoja Spalato hge volt.“

Jul. 9. Nápolyi László, ki még csak Zárát tartotta hatalmában, ezt Velenczének Pago stb. szigetekkel, Novigráddal s egész Dalmatia birtokjogával 1½ öl hosszú és 1½ láb széles oklevélen 100,000 aranyért eladta.

Sept. 30. Zsigmond Budán megújította az öröklési szerződést Ausztria és Csehország közt. E szerint csak akkor, ha Zsigmond figyermek nélkül halna meg, száll Cseh- és Morvaország az osztr. hercegekre.

Erzsébet, Zsigmond leánya, születése.

1410.

Aprilis. Zsigmond elfogadta a felhívást, hogy legyen békebíró Vladiszláv lengyel kir. és a német rend közt, mely őt jelentékeny pénzüsszeggel érdekébe vonta. Késmárk tüzetett ki találkozóul, de Vladiszláv oda csak rokonát Sándort, más néven Vitold, litván hget küldé. S miután a kibékítés nem sikerült, a háború pedig a felek közt kitört, Zs. Stibort küldé haddal a lengyel határszél háborgatására, ki azonban, miután Vladiszláv a német rend ellen döntő csatát nyert, visszavonult.

Sept. 20. Ruprecht romai ellenkirály halála után Zsigmond, mint magyar király, kereste a romai királyságot és fondorlataival maga körül egyesítette a német választófejedelmek többségét.

Oct. 1. A kisebbség választása Jodok morva örgrófra esett. Most tehát 3 luxemburgi volt Németország királya, úgymint Venczel, Zsigmond és Jodok.

1411.

Jan. 8. Jodok, Zsigmond ellenében rom. király, meghalt. Brandenburg ismét Zs.-ra szállott.

Febr. 1. Béke Thornban a német rend és Vladiszláv közt, melybe mindkét fél belefoglalta Zs.-ot, ki a békével nem volt megegyedve.

Jun. 11. Zsigmond Frankfurtban, úrnappor, a német birodalmi címér mellé a magyar birodalmat is kifüggesztette.

Jul. 18. Velence e napon róttá le nápolyi Lászlónak az utolsó részletet Dalmatia 100,000 arany vételárából.

21. Zsigmond Frankfurtban a választók egyező szavazatával újra rom. királylyá választatott.

Oct. 4. Zs. Pozsonyban az országnagyok megegyezésével szabályozta az adó- és dézmaügyet. A nagyobb kaputól 30, a kisebbtől 15 dénárt rendelt fizettetni, s azok beszédését nemcsak a kinevezett fő- és alispánra, hanem a nemesség választottaira, a szolgabírákra is bízta. Az egyházi tizedet megengedte kiátkozással behajtani.

8. A király ugyanitt az egyházi és világi nagyok által 2 éves leányát Erzsébetet, ha fia nem maradna, utódaül választatta és a 15 éves Albert osztrák hgneck eljegyezte.

November. Zsigmondnak Velence ellen a már említettekén kívűl sok más méltó panasza volt, mint Sebenicónak árulással kézrekerítése, Osztrovczának 5000 aranyért megvétele, a dalmát városok kereskedésének háborgatása, Carrarai Ferencz lefejeztetése után birtokának bekeblzése, stb. Zs. a florenczi Scolari grófi családból származott, udvaronczai és egyéb szolgálataiért kegyelt Ozorai Pipo (Fülöp) temesi főispánt 10,000-nyi haddal küldötte Velence ellen, ki rövid idő alatt 72 várost és várat és 19 zászlót foglalt el a velenceiektől.

11. Zaviczky lengyel úr kieszközölvén, hogy Zsigmond és Vladiszláv közt az újabb viszály is békésen intéztessék el, a két fél biztosai a határszélen, és pedig a magyarok közül Kanizsai érse., Garai nádor stb. Ófaluban megjelenvén, jövő évi aug. 15-ig fegyverszünetet kötöttek.

1412.

Jan. 5. A velenceiektől Sacilénél elfoglalt 19 zászló Budára érkezett Zs. kezéhez.

Mart. 10—15. A mult évi nov. 11-kei egyezmény szerint Zsigmond és Vladiszláv királyok mart. 10. Lublyóban találkoztak és a viszály tárgyairól, Galicziáról és Moldváról, melynek vajdája Sándor a m. évben véd- és dacyszövetséget kötött Vladiszlávval a magyar kir. ellen, következő egyezményt kötöttek: 1) A 2 ország közt véd- és dacyszövetség köttetik. — 2) Galiczia most még Vladiszláv birtokában marad, de a királyok valamelyikének halála után 5 évre a 2 ország nagyai intézkedjenek Galiczia és Moldva birtokjogáról. — 3) Midőn Magyarország a törökkel háborút visel, a moldvai vajda köteles egész haderejével a magyar kir. zászlai alá állani, és ha ezt elmulasztaná, a tartomány a 2 kir. közt osztassék fel. Ez egyezmény alá 50 magyar és 50 lengyel országnagy neve iratott.

Mart. 21.—Máj. 22. Zsigmond és Vladiszláv királyok nagyszámú országnagyaik kíséretében a tiszai vidéken körutat téve érkeztek a congressus helyére, Budára. Mart. 21. érkeztek Kassára. Itt Zs. mart. 25. magára vállalta a békebiróságot Vladiszláv és a német rend közt. Innen a husvétii ünnepek, april 3. és 4., után Tokajon és Debreczenen át Nagyváradra utaztak, hol sz. László sírjánál a szövetséget megerősítették, s miután itt az erdőkben mintegy 2 hétig

vadásztak, Diósgyőrön és Egeren át, hol máj. 12-két ünnepelték, pünkösdre, máj. 22-re, Buda várába érkeztek.

Mart. 28. Midőn Velence látta, hogy Trevisót a magyarok erélyes ostroma ellen nem tarthatja meg, Pipónak 2 palaczk malvasiai bort küldött, melyek azonban aranyokkal voltak töltve, mire a magyarok vezére állítólag biztosabb állodás foglalása végett Udineig vonult vissza, és így alkalmá nyílt Velence vezére Malatesának nemcsak több várat visszavenni, de Friaulba is nyomulni. De Marczali Miklós vajda, Nagymihályi Albert és Blagai László alatt segély érkezett, kik Mottánál fényes diadalt arattak, hol 9,000 velencei és ezekkel a magyar vezér Marczali is elesett. Azonban mart. 28. Udinét az ellenség rövid időre visszafoglalta. A megrettent Velence 2 követet küldött Budára békeért; minthogy azonban időközben Osztrovicza is elvételét Velenczétől, és Pipo a bellunói újabb győzelmes csatából ismét küldött elfoglalt zászlókat, Zs. nagy követelést támasztott, u. m.: 1) Velence fizessen 600,000 arany hadi költséget. 2) Zárát környékével adja vissza. 3) Zsigmondot bocsássa át területén Milanóba vagy Romába. 4) A Carrarákat és Scalákat helyezze vissza birtokaikba. De V. nem akarta Zárát visszaadni, hanem a magyar felsőbbség elismerésül évenként egy bíborral fedett fehér paripát kívánt a királynak küldeni, mit Zs. gúnynak tekintett, s a zsákmányolt zászlók közül néhányat a követek ablakai előtt összetapostatott.

Máj. 22.—Jun. 25. A fejedelmek congressusa Budán kapcsolatban nagyszerű multságokkal. Jelen voltak itt a magyar és lengyel királyok nejeikkel, Tvardko Szura bosnya kir. nejével, Lazarevics Istv. szerb fejd., Erneszt és Albert osztrák hgek, Vitold litván hg., Hervoja spalatói hg., 2 bajor fejdelem, az angol, franczia stb. követek, s a magyar országnagyokon kívül még 13 hg., 21 gróf, 26 főúr, 1500 lovag, 3000 apród, s mindezek lovai száma 40,000-re ment. Jun. 2. és 3. nagyszerű lovagjátékok tartattak, melyekben 17 nemzetbeli vitéz vett részt. Maróti János délcegei fiai magokra vonták ugyan a nézők figyelmét, de a díjakat, aranypatkós és ezüstpatkós paripát, egy sléziai és egy osztrák lovag nyerte el. Többszöri vadászatok után a Csepelszigeten és Buda környékén, Zsigmond Székesfejérvárra indult a lengyel királylyal, ki onnan Kanizsai

érseknek tatai, neszmélyi és maróti vadaskertjeibe, azután Esztergomba és Visegrádra rándult, hol a multságokba belebetegedett király összeszedte erejét. Az elváló Vladiszlávnak Zs. visszaadta a lengyel koronát és a többi díszjelvényeket, melyeket Lajos kir. 1370-ben hozott Budára. — A multságok közben komoly ügyekről is tanácskoztak, jelesen: a törökök ellen indítandó hadjáratról; Zsigmond a lengyel király békebiróságára bízta viszályait Fridrik és Erneszt hgekkel, emez pedig Zs.-ra kibékeltetését a német-renddel; Zs. szövetséget kötött Albert osztr. hggel.

Aug. 9. A velencei háborút a mieink veszteségekkel folytatták. Sebenico elveszett, s e napon a magyarok Mottánál megveretvén, több ezer halottat vesztek.

24. Zs. ítéletet hozott Vladiszláv és a német rend ügyében, melynek végrehajtására Makrai Benedeket, kit, mint nap. László egykori pártosát, 5 évig fogságban tartott, de nősülésekor kegyelmébe fogadott, küldötte ki.

Nov. 8. A kir. nagyobb hadsereggel személyesen kívánt föllépni Velence ellen, de kincstára üres lévén, e napon Zágrábban kelt okmányánál fogva Szepes vármegyéből a lublyói és podolinczi uradalmakat a következő 13 várossal: Béla, Durand, Felka, Gnezda, Igló, Lajbicz, Menyhárd, Olaszi, Poprád, Ruszkinócz, Strázsa, Szombathely és Váraljával Vladiszláv lengyel királynak 155,400 aranyért (37,000 schock széles garasért) elzalogosította.

Dec. 18. Zsigmond 40,000 fegyveressel Udinébe érkezett, a meddig a velenceiek Pipót viaszorították.

1413.

Január. Pipó a magyar sereg egy részével Verona- és Vicenzáig száguldozott, de a kemény tél, az eleség hiánya és ragályos nyavalyák a magyarok sorait ritkítván, a vezér ismét Friaulba vonult vissza.

Zsigmond Istriában néhány erősséget foglalt el.

Mart. 13. Az egyházszakadás megszüntetésén működő Zs.-nak megígérte XXIII. János, hogy Konstanczban zsinatot fog tartani.

April 17. A király kísérlete Zára és Sebenico visszavétele mellett békét kötni, sikeretlenek lévén, miután őt az egyház és a német

birod. ügyei külföldre szólíták, a török pedig Bosniában mozgott, Garai és Czillei által e napon 5 évi fegyverszünetet kötött. E szerint: 1) Mindenik fél a birtokában levő helyeket megtartja. 2) Velence szabad átmenetet enged területén a koronáztatása végett Romába utazandó Zsigmondnak. 3) A két fél alattvalói egymással szabadon kereskedhetnek. 4) A fegyverszünet alatt a béke XXIII. János közbenjárása mellett fog tárgyalatni.

Jun. 1. Borbála királyné meghagyta a sopronmegyei nemeseknek, hogy készek legyenek, miszerint az ország határai védelme végett a kitűzendő helyre siethessenek.

Aug. 1. I. Bajezid szultán halála után fiai Szulejman, Muza és Mahomed háborút viseltek egymás ellen a főhatalom birtokáért. Ez időt, mely alatt a melléktartományok főnökei hívek maradtak a magyar koronához, Zs. nem használta fel a török meggyengítésére. Ez évben I. Mahomed diadalmaskodott s lépett a trónra, kivel Lazarevics István szerb fejdelem, kinek Zs. 1408-ban adta Szrebernik vidékét, szövetségre lépett. A budai fogságból kibocsátott Tvartko és Osztója a töröknek fizetett évi adó szaporításával törekedtek Bosnia uraivá lenni, a Zsigmond által kegyekkel halmozott Hervoja pedig, kit meghagyott a spalatói hgségben, kit nagysárkányossá nevezett és Erzsébet hercegnő keresztatyjává választott, épen a tartományba hívta a törököket, kik azután itt állandóan megfészkeltek magokat. A király tehát ezt e napon Botzenben kelt ítéleténél fogva a spalatói hgségtől és a sárkányrendtől megfosztotta, miután Csupor Pál és Garai János már előbb Pozsegavárat és egyéb jószágait elfoglalták.

Sept. 30. Zs. király Kapi Endrétől 8000 frtot vett kölcsön.

Oct. 30. Zs. kívánságára XXIII. János követet küldött hozzá, kivel a király az egyházi zsinat helyéül Konstanczot és idejéül 1414. nov. 1-jét határozta meg.

Dec. 9. A Zsigmonddal találkozott pápa a zsinatot kihirdette.

1414.

Jan. 6. Midőn Zsigmond a velencei háború után külföldre utazott, nejét Borbálát, kit magánál a táborban tartott, visszaküldé az országot kormányozni, melléje Garai nádort és Kanizsai érseket

rendelvéen helytartókul. A királynak Cremonában e napon kelt rendelete alapján Kanizsai ily cízzel élt: A romai király udvari főkancellárja, Magyar- és Horvátországban helytartója.

Jun. 25. Zs., hogy az egyházzsakadás megszüntetésére czélzó szándékát sikeresebben valósítsa, Tridentben VI. Károly francia királylyal szövetséget kötött.

Jul. 19. A király, ki még a mult évben Olaszországba ment, hogy Milanónak a német birodalommal viszonyba hozatala iránt a választó fejedelmeknek tett ígérétét beváltsa, miután ez neki nem sikerült, e napon Speyerbe érkezett, de az ide s később Coblenczbe hirdetett gyűlésről a német rendek elmaradván, oly szándékkal, hogy koronázatlanul tér vissza Magyarországba, Nürnbergbe ment. Itt azonban Hohenzollern Fridrik, nürnbergi várgróf, a mostani német császári dynastiának alkotója, ki rég Zs. szolgálatában állott s tőle 4000 forint évdíjat nyert, mindent elkövetett, hogy Zs. szándékát megváltoztassa, és a német fejedelmek Aachenbe gyűljenek.

Oct. 18. Zsigmond Speyerben Huss Jánosnak menvédet adott, melynél fogva a zsinat helyére szabadon jöhessen.

Nov. 5. XXIII. János megnyitotta a konstanczi zsinatot.

8. Zsigmond még Nürnbergben találkozott nejével, az ifjú, szépségében ragyogó Borbálával, ki oda Magyarországból több százra menő fényes kísérettel érkezett. Zsigmond nejével ment Aachenbe, hol e napon romai királylyá koronáztatott.

Dec. 24. Zsigmond kir. nejével érkezett Konstanczba a zsinat helyére. Kiséretéhez tartoztak, az egyházi nagyok közül: Kanizsai eszt. érs. 160 lóval, Endre kal. érs. 18 lóval, Péter spalatói érs. 6 lóval; a világiak közül: Garai nádor 300 lóval, a Czilleiek 300 lóval, Ozorai Pipo 150 lóval, Stibor 110 lóval, Szécsi Miklós 80 lóval stb.; a budai egyetemtől 6 tanár, és 8 kir. város, u. m. Brassó, Buda, Gyulafejérvár, Kassa, Kolozsvár, Nagyszombat, Pozsony és Soprony képviselői.

1415.

Febr. 7. Zs. a zsinat sikerének biztosítása végett e napon véghezvitte, hogy elhatározottat a szavazatoknak nem fejenként, hanem nemzetenként számbavétele. Ily nemzetek voltak kezdetben az

olasz, francia, angol és német; a magyar és lengyel az utóbbihoz számíttatott.

Mart. 1. Elhatározott a 3 pápa lemondása. A fölött, hogy ezt XXIII. János elfogadta, oly nagy volt Zs. öröme, hogy leborulva a lemondottnak lábait megcsókolta.

20. Miután az új pápaválasztás végzéssé lett, XXIII. János leköszönését visszavonva, Schaffhausenbe Fridrik osztrák hg. pártfogása alá távozott. De Zsigmondnak erélyes föllépésére a

Máj. 29. zsinatnak kiadatván, méltóságától megfosztatott s Manheimban őrizet alá tétetett.

Jul. 4. XII. Gergely beadta lemondását, de oly föltétel alatt, hogy XIII. Benedek is lemondjon. Ezt e lépésre birni Zsigmond ajánlkozott. A zsinat 15 követet választott, kik őt Perpignanba kísérik. Borbála királyné visszaindult Magyarországra, de számos országnagy és 4000 lovas Zsigmondnál maradt.

19. XXIII. János, mielőtt Konstanczba ment, rendeletet adott kí a magyarországi tizedügyben. E szerint a főpapok tizedjövedelmek $\frac{1}{4}$ -ét a lelkészek ellátására engedjék át; az egytelkes nemesek pedig ne fizessék azt, mint a jobbágyokat bíró nemesek már tetteleg nem fizetik. A magyar főpapok kérték e rendeletet a zsinat által eltöröltetni. De a zsinat egyelőre a rendelet szövegét kívánta előterjesztetni, s míg az történnék, a rendeletet s az abból keletkezett pereket felfüggesztette. Zs. e végzésről e napon értesíté az eszt. érseket.

Aug. 16. A törököt Bosniába vezető Hervoja ellen Maróti János, Garai János és Monoszlói Csupor Pál indultak egyesített dandáraikkal, de Hervoja és török czimborái esellel kicsikarták a magyarok kezéből a győzelmet. A 3 vezér is fogságba jutott, melyből Garai megszökött, Maróti 4000 aranyon kiváltotta magát; de Csuport boszuból ökörbörbe varratta Hervoja és vízbe fojtatta. Ekkor a velenceziek kéz alatt lőszerrel és 600 lövészzel látták el a törököket. A zsinat vevén e napon a vereség híret, Vladisláv lengy. királynak hathatósan ajánlotta Zs. országainak oltalmazását.

Sept. 18. Zs. több magyar országnagy, a zsinati követek és 4000 magyar lovas által kísértetve Perpignanba érkezett, de XIII. Benedeket lemondásra birnia nem sikerült.

Zsigmond a Jodok halála után reá vissza szállott Brandenburgot Hohenzollern Fridriknek 150,000 magyar frtért zálogkép átengedte, kitől már előbb is tetemes összegeket vett föl, melyekért neki Csalóközt számos más jószággal elzalogosította.

Sept. 23. III. Fridrik, osztrák herceg s 1452-ben rom. császár, születése.

1416.

Mart. 1. Zsigmond Párisba érkezett.

April 5. Innen kérte a zsinatot, hogy Magyarországnban főpapságra tett választást ne erősítsen meg.

5. Ugyanitt kelt levelében fölemlítvén Soprony városnak az egyházszakadás megszüntetése körül tett fáradozásait, hivatkozik sok költségére is, melyek miatt kénytelen volt arany és ezüst asztali készülékeit eladni; most olyanokat Soprony város pénzén megbizottja Ozorai Pipo temesi főispán által akar készíttetni. Inti tehát a várost, hogy a pénzt Pelsőczy János tárnoknak, vagy Ozorainak, vagy Rozgonyi János kincstartónak fizesse le, különben arra kényszeríttetni fog.

Máj. 7. Zs. feladata volt VI. Károly francia királyt az angol V. Henrikkel kibékíteni, s miután az angolok által elfogadhatóknak vélt föltételeket nyert, e napon Londonba érkezett.

Jul. 9. I. Mahomed, miután e napon békét kötött Velenczével, 2 sereget indított Magyarország ellen: az egyiket Frangepán Mikl. és az osztrák hercegek a stiriai széleken, hol a törökök Regedét ostromolták, verték meg; a másikat pedig Macedoniai Péterfi Miklós Temesvár környékén kétszer győzte meg, és vezérét Ikács heget lováról leszúrván, megölte.

Aug. 10. E napon még Londonban kelt Zs.-nak a tihanyi apáthoz intézett levele.

15. V. Henrik békeföltételei a fegyverszünet félbeszakítását okozták Franciaországban. A londoni polgárság, mely Zsigmondban a francziák szövetségesét látta, annyira felháborodott ellene, hogy ez jónak vélte Canterburyba vonúlni, hol mint félfogoly csak akkor kapott az angol királytól a továbbutazásra hajót, miután vele e napon Franciaország ellen szövetségre lépett.

24. Zs. Calaisba vitorlázott, és azután 5 hónapot Holland-, Aachen-, Lüttich- és Luxemburgban töltött.

1417.

Jan. 27. A király Konstanczba visszaérkezett.

Máj. 17. Borbála királyné és Kanizsai János érsek gyenge kormányása alatt a hatalmaskodások és rablások nagyon eláradtak az országban. A királyné e napon kelt körlevele szerint üzöbe vétette azon rablókat, kik a Velenczébe ékszereket vásárolni menő küldötteitől a Balaton mellett, 1300 aranyat elraboltak.

Jul. 26. XIII. Benedek a zsinaton mind az 5 nemzet (5-ik a spanyol) egyező szavazata által a pápaságról letétetett. Ezután Zs. 3 hónapon át küzdött azon indítványa mellett, hogy az új pápaválasztást előzze meg az egyház javítására szolgáló törvények alkotása.

Sept. 9. A bíbornokok emlékiratban fejtegették, hogy a pápaválasztás halogatása újabb szakadással fenyegeti az egyházat. A pápaválasztás szótöbbséggel elhatározottatott.

Nov. 11. Colonna Ottó bíbornok választatott pápává, ki V. Márton nevet vett föl. Zsigmond király a választás eredményének hírére a conclaveba ment s leborulva az új pápa lábát megcsókolta, ez pedig megölelte a királyt, megköszönve az egyház egyesítése körül kifejtett buzgalmát.

Dec. 26. A veszprémi püspökség régóta üresedésben levén, az ottani kanonokok Rozgonyi Pétert választották. Zs., ki a királyi kinevezést kívánta életbeléptetni, intette Rozgonyit, ne fogadja el a választást.

1418.

Febr. 22. A király a többi között így írt Turóczi Pálnak: „A romai anyaszentegyház és a birodalom ügyeit a magasságbelinek dicsőségére jó állapotba helyezvén, Nagyszombat városunkban a főpapok-, zászlósok-, előkelők- és nemesekkel, kiket oda parancsoltunk, az országunk védelmét illető ügyekben éretten tanácskozni, s azok befejezése után hadsereggel gyorsan Franciaország felé, Henrik Anglia királyának segítségére indulni, és Franciaországban egész májusban tartózkodni szándékozunk,“ meghagyja

neki, hogy minél több ijászokat szereljen föl, minden 4 ijász fel-fogadásáért készpénzben 120 frtot fog neki fizetni.

Ápril 19. V. Márton az egyházjavítást az 5 év múlva Paviában tartandó zsinatra halasztotta.

22. A konstanci zsinat a 45. ülésel befejeztetett. A pápa az egyházi ügyekre nézve a nemzetekkel külön kötött concordatumok által ügyekezett pótolni a legégetőbb szükségét. — Magyarország egyházi ügyeit külön bullában szabályozta a pápa. Hivatkozott erre II. Ulászlónak 3-ik végzeménye és Verbóczi I. r. 11-ik czíme, melyben e bulláról így szólt: Az országnak ezen szabadsága, tekintve a javadalmak osztogatását, hajdan Zsigmond kir. korában, a konstanci egyetemes zsinaton megerősítettet és esküvel megpecsételtetett, mint az az erről alkotott bullában világosan befoglaltatik“. E zsinat után többé nem fordulnak nálunk elő a főpapok kánoni választatásának esetei.

Máj. 30. Kanizsai János eszt. érsek halála.

Aug. 24. Zsigmond még mindig Németországban időzött. E napon Regensburgban kelt okmányánál fogva Albert vránai perjelnek némely birtokokat adományozott, s ugyanebben „őszintén kedvelt hívét, nagyságos Ozorai Pipo temesi és a kir. sókamarak ispánját“ megdicsérte.

1419.

Jan. 22. Zsigmond, ki még 1413-ban elhagyta az országot, bár a mult évi májusban távozott Konstanczból, mégis az egész évet Németországban töltötte, városi kiváltságok osztogatásával szaporítván jövedelmeit, különösen Passauban, nem tudni mi okból, 2 hónapot töltött, s csak e napon érkezett Bécsbe, hol leánya jegyesével, Albert hggel, oly szerződést kötött, hogy a menyegző 1422-ben husvét után 14. napon tartassék meg, s ha e határidőt Zsigmond mulasztaná el, kezesei, Czillei és Garai, 40,000 aranyat fizeszenek.

Febr. 1. A király e napon már Zólyomban volt, honnan a királyi városok követeit Budára hívta meg.

6. E napon Pozsonyból intézte rendeletét a szépesi szászokhoz a lelkészeknek fizetendő dézma iránt.

Mielőtt a király Budára ment, hitvesét, ki közel 6 évig tartott távolléte alatt tilos szerelmi kalandokban keresett szórakozást, és viselkedése közbotrányt okozott, előbb Nagyváradon záratta el és mindenféle nélkülözésekkel lakoltatta, s midőn a király azon vidékre érkezett, Budára, utóbb Holicsra vitette. E sanyarúságokban 3 évnegyeden át az ártatlan Erzsébet hgnő is részt vett.

Ezen családi bajon kívül, mely egyszersmind az ország közigazgatásának mibenlétéről, melynek élén Borbála állott, ad felvilágosítást, több fontos birodalmi ügyek élénken foglalkodtatták Zsigmondot, mint a törökök és Velenceze elleni háborúk, a német-rend és Lengyelország közti viszály, a csehországi öröklés és ezzel kapcsolatban a husziták lázadása.

Mily sikerrel jártak el azon követek, kiket a király I. Mahomedhöz küldött, úgy szintén a nikápolyi csata után 12 évig török rabságban szenvedett Szerecsen Miklós és a törökből kereszténynyé lett Török Józsa, kiket Mesopotamia fejedelméhez és a karacsaai tatárokhoz küldött, vele szövetségben harcolni a törökök ellen, arról nincs tudósításunk.

Május. A lengyel író szerint Zs. 2-szer találkozott Vladiszlávval, május- és szeptemberben. Az értekezés tárgya a német-rend és lengyelek közt fenforgó viszály volt, melyet Zsigmond előbb a pápa követivel s azután Vladiszlávval tárgyalt. Zsigmond boszús volt a német-rendre, melynek egyik tagja, Walerod lovag, szintén Borbála udvarlói közé tartozott. Midőn Zsigmond a rend elleni szigorú megállapodását módosította, Vladiszláv háborúra készült a rend ellen, és őt csak kétszeres követség, u. m. gr. Hohenlohe György, az esztergomi érsekség helytartója (ritkaság külföldit a primási székben látni), azután a milánói érsek által lehetett arra birni, hogy az ügyet újabb találkozásra halaszssa el.

Jul. 30. V. Márton a zsinat végével Domenici János bíbornokot Prágába küldötte Husz tanainak kiirtása végett; de Husz Jánosnak és Faulfisch Jeromosnak megégetése Konstanczban heves szenvedélyeket keltett a cseh nemzet nagy részében; a nép kész volt életét feláldozni Husz tanaiért és a kehelyért, a pápai követet megszalasztotta, és Trocznowi Ziska János vezérlete alatt a hra-

distyei hegy aljáról, melyet Táborhegynek nevezett, Prágára rohant, s e napon a tanácsházból a kath. birót, polgármestert, 3 tanácsbelit 6 szolgálával együtt, az ablakon kihajította és leöldöste, helyettök 4 kapitányt választván az ügyek vitelére.

Aug. 16. Zsigmond bátyja, Venczel cseh király, szélhűdésben, vagy a husziták által megfojtva, meghalt. A husziták Zsigmondnak tulajdonítván apostoluk halálát, ki azt a menvéd ellenére nem oltalmazta, nem akarták őt királyuknak elismerni. Zs. az év végén a cseh és morva rknek Brünnbe hirdetett országgyűlésen, hol nejjével és számos magyar egyh. és vil. urakkal jelent meg, azt hitte, hogy a háborgó népet kemény parancsszóval is sikerülend engedelmességre birnia.

22. A király a dobronyiak és bábaszékiek kiváltságait „az ő kedves hitvesének, Borbála romai és magyar királynénak, megegyezésével és jóváhagyó akaratával“ erősítette meg, mely záradék itt szokásos kancellariai irályból vette eredetét.

Oct. 4. Zs. Nagyváradról a Vaskapun át Bolgárországba vezette hadseregét, hol a török nagyvezér 80,000 emberrel állott, kit Nissza és Nikápoly között e napon megvervén, a tartományból kiszorított.

26. A király e napon még a Vaskapunál volt, onnan visszament Nagyváradra, hol a békét ajánló török követekkel 5 évi fegyverszünetre lépett.

A fegyverszünet Velenczével még 1418-ban letelvén, míg ennek követei Zsigmonddal Konstanczban siker nélkül alkudoztak, a köztársaság Friaulban és Dalmatiában a háborút megújította, több erősséget elfoglalt, sőt ez évben néhány ezer török zsoldost is fogadott szolgálatába. Zs., hogy e kereskedelmi hatalmasságnak „kevély és terjedelmess zarvait megalázza,“ némely dalmát polgároknak kalózleveleket adott, a száraz földön pedig a magyar és német kereskedőket Velenczével minden közlekedéstől eltiltotta.

1420.

Január. Zsigmond Boroszlóban a lengyelek és a német-rend közti viszályban az utóbbinak kedvezve végítéletet hozott, s ez által a lengyel királyt heves ellenségévé tette.

Mart. 21. Zs., ki Boroszlóban 23 polgárt beligazgatási okok miatt kivégeztetett, e napon a városnak kedvező oklevelet adott ki.

Ápril. A király magyarok-, morvák-, sléziaiak- és németekből álló 80,000-nyi seregével Boroszlóból elindult, és a mérsékelt cseh felekezet követeléseit elutasítván, Königinraeczet elfoglalta.

16. Podiebrad György, 1458-ban cseh király, születése.

28. A Polyánki nemesek jobbágyait minden bírák hatósága alól kivette. Az okmány Budán kelt ugyan, de azért a király Csehországban volt a hadseregnél.

Jul. 13. Bár Zs. hadához 50,000-nyi német birodalmi segélysereg csatlakozott, Prága város az ostromló királyiakat visszaverte.

28. Zs. a prágai kir. várban fejére tétette a cseh koronát.

30. A király a német birodalmi segélyhadat hazabocsátva, saját fegyvereseivel Kuttenbergbe indult.

Sept. 23. Az erdélyi részekbe tört törökök Csáki Miklós vajda seregét Hátszegnél tönkre verték, és

25. Szászvárost elpusztítván, a szék lakosait elhajtották.

Nov. 1. Zsigmond hadával ismét elüzetett Prága alól és a nép által Visegrad is elfoglaltatott.

24. Miután több főur a huszitákhoz csatlakozott, a prágai gyűlésen Zsigmond trónvesztettnek nyilvánított.

1421.

Január. Ziska Morvába vonulásra kényszeríté Zsigmondot.

Ápril. 3. A törökök a Barczaságot pusztították, a szászok hadát felkoncizolták. Brassó e napon bevétetett, feldulatott, tanácsa fogságba hurczoltatott, a Barczaság kiraboltatott, minek következtében adóját több évre el kellett engedni. — Az erdélyiek a tordai gyűlésen magokról gondoskodva azt határozták, hogy minden 3-ik nemes és minden 10-ik jobbágy táborba szálljon.

Máj.—Jun. Zsigmond felváltva Trencsén- és Pozsonyban tette meg készületeit a husziták ellen.

Jul. 7. A husziták czaslai gyűlésökből Vladisláv királyt vagy rokonát Vitold hget hívták meg a trónra, de amaz el nem fogadta, ez pedig a német-rend ellen harczolt s azért ideiglen Koribut hget küldötte oda helytartójául.

Sept. 28. A kir. Pozsonyban ujjal egyezkedett leánya jegyesével, Albert osztrák hggel. Zs. ennek a husziták ellen nyújtott segélyért 5 morva várost adott zálogba, s mindketten ismét szövetkeztek a husziták megtörésére. A herczeg lefizetvén a hitbért 100,000 arannyal, gyermekeit a magyar kir. udvarban ígérte neveltetni; a király pedig „az urak, nemesek és többi híveinek,“ mint mondá, megegyezésével következő intézkedést tett: Ha gyermekek nélkül maradna, de még több leányai születnének, meghatározandja, Erzsébet Magyarországot vagy Csehországot örökölje-e; ha pedig a halál intézkedését előbb megelőzné, Erzsébetnek választásjogot ad; és ha Erzsébet testvérek nélkül maradna, mindkét korona őt illesse.

Nov. 10. Zs. a brünni gyűlésen a huszitákkal sikertelenül kezdvén meg ismét az alkudozást, magyarok-, kúnok- és szerbekből álló hadseregével Kuttenbergbe ment, melynek kath. lakosai a király közeledtére a huszitákat leölték, de a most már mindkét szemére vak Ziska felbuzdított ábrándos híveivel a kir. hadakat hátrálni kényszerítette.

1422.

Január. Ziska a kir. sereget Németbródig szalasztotta.

7. A 15,000 emberből álló magyar lovasság a huszitákat mindaddig feltartóztatta, míg a gyalogság visszavonulását Magyarországra eszközölte. 7 zászló és számos társzekér a husziták kezébe esett.

April 26. V. Albert osztrák herczeg menyegzője Erzsébet magyar királyi herczegnővel.

Jun. 9. Zsigmondnak Debreczenben a Csáki nemzetség számára kelt oklevele.

Jul. 15. Miután Zs. az általa máj. 23-ra Regensburgba hirdetett német birodalmi gyűlésen meg nem jelent, a rendek magoktól e napon Nürnbergbe gyülekeztek, hol a király

25-én jelent meg, bevén a gyűlés ígérését, hogy novemberben új birod. hadsereg megy a husziták ellen, mely azonban elmaradt, s csak Albert osztrák hg. és Fridrik thüringeni tartománygróf vezettek dandárokot a szomszéd országokat fosztogató csehek ellen.

Aug. Zsigmond belátván, hogy ha Vitold Csehországban személyesen megjelenend, ez országot végkép elvesztendi, a lengyel kir. ház kiengesztelése végett Szécsi Péter corbaviai püspököt Vladislávhoz küldé, ki azonban nem jó sikerrel végezvén feladatát, a király

29. Nürnbergből tudtára adta Bártfának, hogy közelebb a lengyel király és Vitold ellen ki fog törni a háború. — De az országnagyok a békés tárgyalás ösvényére vezetvén az ügyet, a 2 fél biztosai

Novemberben Késmárk mellett tanácskozáván, abban állapodtak meg, hogy a 2 király 1423. martiusban Ófalun személyesen találkozzék. — Zsigmond külföldről Pozsonyba érkezett.

1423.

Febr. Zsigmond Visegrádon időzött.

Mart. A király számos országnagy és ezek közt István szerb fejdelem, Czillei, Garai nádor, Csáki Miklós vajda, stb. által kísértetve jelent meg Ófalun, honnan Vladislávval együtt Késmárkra ment át.

14. Zsigmond Késmárkon adta ki okmányát Csáki Miklós vajda számára.

30. Zsigmond és Vladisláv az 1412. mart. 15. lublyói szerződést megújították. Vladisláv Koributot visszahívta Csehországból, és titokban ígérte Zsigmondot 30,000-nyi haddal támogatni a husziták ellen. — Zs. szövetséges társával Lőcsére ment s itt töltötte vele

Ápril 4. a husvétii ünnepeket, azután Bártfa felé kísérte vendégét, honnan

12. intézett rendeletet a szepesi préposthoz.

18. A király Szepesváralján az 1417-ben Magyarországba érkezett cigánynépnek kiváltságot adott, mely szerint vajdájoknak megengedte, hogy az országot népével bejárhassa, a királyi városok s egyéb községek határain megtelepedhessék, és a köztök fölmerülő viszályokat más bírák közbejötté nélkül elintézhesse.

Oct. 4. Zsigmond Budán kelt okmányánál fogva Morvát vejének, Albert hgnék, hűbérül adta.

Nov. Székesfejérvárott a cseh nagyokkal az ország kibékítéséről eredmény nélkül tanácskozott.

Dec. II. Manuel görög császár Budára jött, hogy Zsigmondot hadjáratra bírja a törökök ellen, melyben Velenczének is részt kellene vennie, de bár 2 hónapig időzött itt, nem nyerhette őt meg czéljára.

1424.

Mart. 5. Zsigmond Krakóban tanúja volt Vladisláv 4-ik menyegzőjének, hol Erich dán királylyal szövetségre lépett saját teremtménye és hűbérese Hohenzollern Fridrik ellen, ki most fő ellenese volt a német birod. fejedelmek közt. Vladisláv ujlag fölkérve, megígérte Zsigmondnak, hogy ha nem is 30,000 fegyverest, legalább 5000 lovast küld Albertnek a husziták ellen. Ezek meg is érkeztek Olmücz alá, de miután Koribut is ujra benyomult Csehországba a husziták támogatására, Albert a segélyhadat visszaküldötte.

Ápril 23. Zsigmond Székesfejérvárott a dán király társaságában ünnepelte a husvétet, ki innen Jeruzsálembe zarándokolt.

Sept. 29. A király a német birodalmi rendeket Bécsbe hívta, a belviszályok kiegyenlítése és a husziták ellen hadsereg kiállítása végett, de a rendek csekély számban jelenvén meg, a nagyobb ügyek el nem intéztettek.

Oct. 11. A huszita háború súlyát régóta Albert osztrák herceg és az új szász választó viselték, kikhez most Rozgonyi István és György alatt magyar dandárok csatlakoztak, melyek a huszitáktól néhány erődöt elfoglaltak ugyan, de döntő eredmény nélkül. Zsigmond megúnván a hosszas háborút, Ziskával kezdett alku-dozni, ki meg is jelent Morvában, de itt e napon tábori ragályban elhalt.

II. Muradnak Budára jött követeivel Zsigmond 2 évre meghosszabbította a fegyverszünetet.

31. Ulászló lengyel herceg, a későbbi magyar király, születése.

1425.

Zsigmondnak volt oka kifakadni a német birodalmi rk. ellen, kikkel sehogy sem boldogulhatott. Így az ezen évi nürnbergi birod. gyűlés is eredmény nélkül oszlott el.

1426.

Febr. 5. A király Pozsonyban Kapler Péter pozsonyi főispán özvegyétől 8500 arany forintot kölcsönvevén, annak Kecz várat és mezővárost adta zálogba.

A Bécsben tartott német birod. gyűlésnek szintén nem lett eredménye.

Jun. 16. Csata Aussignál a huszitákkal, hol 15,000 szász esett el. — Ezután tartatott a nürnbergi német birodalmi gyűlés; de ennek végzése is teljesíttetlenül maradtak.

Jul. 2. Zs. Erdély délkeleti határai biztosítása tekintetéből, a Barczaságtól a Vaskapuig fekvő területet a német-rendnek kívánta átadni, s e végből írt Lépes Loránt alvajdának, hogy e kérdést az erdélyi püspökkel, nemesekkel és szászokkal tartandó értekezleten tárgyalassa.

Sept. Az ősz Lazarevics István szerb fejdelem, unakaöcscse Brankovics György és számos szerb főemberek által kísértetve, a királylyal Tatán következő szerződésre lépett: 1) Brankovics Magyarország főnemesévé s az országtanács tagjává avattatik s Budán lakházat nyer. — 2) Szerbia neki s fiutódainak a magyar korona főhatósága alatt biztosíttatik s abban magyar haderő által védetik. — 3) A szerb fejdelem hűséget esküszik és igéri, hogy halála után 17 vár, melyekhez a koronának úgy is régi joga van, mint Galambócz, Halap, Macsó, Nándorfejevár, Szokol, Szomszédvár stb. a magyar kormánynak visszaadtnak. — 4) A fejdelem az anyaországot egész haderejével segíti. — 5) Brankovicsnak fiágon magszakadása esetén Szerbia a magyar koronára száll.

Dec. 19. Miután a török a Zsigmondhoz pártolt III. Dán havasalföldi vajdát elkergette, s helyébe az előbbinek testvérét III. Radult igtatta be, a király birodalma keleti széleinek biztosítása végett e napon Tordára érkezett.

1427.

A kiküldött Maróti János, némely főurak mint Pohárnok István s mások zászlóaljai segélyével Radult elkergette és Dánt ültette be a vajdaságba.

Mart. 17. Zsigmond az erdélyi részeken tartózkodása alatt e napon adta ki azon teljes figyelmet érdemlő hadszabályzatot, melynél fogva a sereg élelmezését, fegyelmét, kihágásai s kártételei megtorlását rendszerezte, s az élelmi czikkek árát meghatározta. E szerint: 1 köből zab, árpa, rozs 25—31 dénár; 1 tyúk 3 dr.; 1 malacz 5 dr.; 1 bárány 8 dr.; 1 adag kenyér 2 emberre 1 dr.; 1 napra való széna 1 ló számára 1 dr. stb.

31. A király Rosnyón, az erdélyi részeken, kelt okmányánál fogva Maróti bánnak, a havasalföldi hadjáratban szerzett érdemeit elősorolta és megjutalmazta.

April 6. Hosszúmezőn Kállai János érdemét jutalmazta meg.

9. Földvarról a német-rendet szőlította fel, hogy telepítsen néhány lovagot az erdélyi részekbe.

28. Borbála királyné, ki férjét idekísérte, „a székelyek földén vagy tartományában, Szentgyörgyön“ kelt levelet intézett Körmöcz városhoz, melyben meghagyja, hogy az ottani pénzverők, kik a bélyeget hamis pénzkoholóknak kölcsönözték, ha szép szerével nem vallják be czinkostársaikat, kőpadra vonassanak.

Jun. 19. Lazarevics István szerb fejdelem halála. Zsigmond Erdélyből Szerbiába indult a kérdéses 17 vár átvétele végett. De ekkor Galambóc, Végszendrő és Orsova közt, már török kézben volt. A többiből a király 2 határkerületet alkotott, az egyiknek székhelye Nándorfejérvár lett Tallóczy Máté parancsnoksága alatt, a másik pedig a feloszlóban levő macsói bántághoz kapcsoltatott. Ezekért Brankovics György Magyarországon Becse, Kölpény, Munkács, Regéc, Szalánkemen, Tályá és Világosvár várakat, az azokhoz tartozó uradalmakkal nyerte, melyek közül csak az utolsó is 110 községet foglalt magában. Ezeket túl még Böszörmény, Debreczen, Szatmár, Túr és Varsány városok adományoztattak neki.

Sept. 2. Tvartko Szura azon esetre, ha öröklő nélkül mulnék ki, I. Tvartko leányának fiát, Czillei Hermannt, fogadta Bosniában örököséül.

1428.

Zsigmond, hogy a Galambócz várat bíró törökök ellen tervezett hadjárat költségeit fődözhesse, Ebsch János zágrábi püspöknek Zágrábot Kemlek várral és más helyekkel 14,000 aranyért zálogba adta.

A király Nándorfejérvárat megerősíttette, s Galambóczczal szemközt, a Duna balpartján, Szentlászlóvárat építtette s olasz tüzérekkkel látta el.

Febr. Zs. Kassán találkozott Vitold litván hggel, ki Fekete Zaviss alatt egy dandárt küldött a török ellen.

April. Zsigmond Szentlászlóvárnál táborozott 25,000-nyi sereggel Rozgonyi István pozsonyi főispán vezérlete alatt, melyhez még a lengyel dandár és Dán vajdának 6000 főnyi csapata járult. A dunai hajóhadban egy gályát a fővezér neje Szentgyörgyi Czeccilia vezérlet, ki Zs. levele szerint: „más hölgyeknél bátrabb, hős lélekkel egy gályán harcza elegyedett, a Dunán számos hósteteket vitt véghez; gályájával többször megközelítette Galambócz várat, és abba keményen lödöztetett a törökökre“.

Május. A vár ostroma szárazon és vizen megkezdett, az ágyúk a vár védműveiben már nagy dúlást okoztak, midőn Murad 100,000-nyi sereggel megérkezett. A törökök a velök kötött fegyverszünet daczára a visszavonulókat megrohanták, a királyt Rozgonyi ragadta ki a veszélyből, a sereg megmentése pedig a szentlászlóvári olasz tüzereknek és a visszavonulást fedező Zavissnak volt köszönhető, ki össze is vagdaltatott. A mieink vesztesége 200—1000 emberre tétetik. — Ekkor a Brankovics tartományából menekült szerbek Szentendrén és a Csepelszigeten telepíttettek meg.

A havasalföldi vajda és főkép a szerb despot súlyos adófizetéssel engesztelték meg a szultánt, kivel Zs. 3 évre fegyverszünetet kötött.

Hogy Velenceze a törököt Moreában foglalkodtassa, a köztársasággal szintén 2 évi fegyverszünetet kötött a király.

Oct. 19. Zsigmondnak e napon kelt okmánya szerint, több évi szűk termés után nagy drágaság, sőt némely vidéken éhség is sanyargatta a lakosokat.

Dec. A király még mindig Temesvárott tartózkodott, s ily ernyedetlenül még soha sem foglalkozott a magyar ügyekkel.

A husziták első betörése. Galambócz ostromának tartama alatt a husziták Pozsonytól Szokolczáig raboltak és pusztítottak.

1429.

Jan. 23. Zsigmond nejével Borbálával magyar és cseh ország-nagyok által kísértetve megjelent Luczkban, Volhynia fővárosában, hol Vladiszláv és Vitold is jelen volt. Zs. panaszkodott, hogy a lengyel kir., a szövetség szerint, nem segítette őt a török ellen. Továbbá, ugyanazon szövetség értelmében indítványozta Moldvának felosztását a 2 ország közt, mert vajdája Sándor nem állította ki egész haderejét a török ellen, de ezt Vladiszláv ellenezte, valamint azt is, hogy Vitold Litvániában kir. czímmel ruháztassék fel, ki ez esetben hathatós segílyt ígért a husziták ellen. Az e miatt háborúval fenyegető surlódásnak Vitold halála (1430. oct. 27.) vetett véget.

Mart. 27. Zs. már Pozsonyban egyezkedett a husziták fejével, Prokoppal, minek csak 2 havi fegyverszünet lett eredménye.

April 26. A köszvényben szenvedő király német birodalmi nagy törvényszéket, melyen a bajor öröködési ügy is tárgyalatott, Pozsonyban rendelt tartatni, melyhez Garai Miklós nádort, Palóczy György eszt. érseket, Rozgonyi Péter egri, Rozgonyi Simon veszprémi püspököt, más magyar püspökökön és világi urakon kívül, is ültettette.

Nov. 1. Zs. e napra Bécsbe hirdetett a német rknek birodalmi gyűlést, de ott szenvedő állapota miatt meg nem jelenhetvén, a rk. magoktól jöttek Pozsonyba. A király Albert osztrák herczegen kívül Garai Miklós nádort és Ebsch János zágrábi püspököt nevezte ki a gyűlésre biztosokul. Ez a rkét sérté, s kifogásuk volt a gyűlés helye ellen is. Ezekre Zs. azt válaszolta: felje sem megy Németországnak, ha ott a közrendet mindenki lábbal tapossa; 1422-ben oly sokáig időzött Nürnbergben, hogy miatta Magyarországot kárba ejtették a törökök; „ő kész lemondani a német birodalomról, beéri a magyar koronával, és reményli, lesz mit ennie Magyarországnak“.

1430.

Jul. 11. Ez évben a husziták nagy hadjáratokat tartottak hazájok határain túl. Prokop 50,000 gyaloggal és 20,000 lovassal Németországban. Prokupek pedig különösen Ausztriában gyilkolt, rabolt és égetett. A Magyarországra betörőknek, mintegy 10,000-nek, Velko volt vezérök. Morvától Nagyszombatig 100 helység lángjai világítottak a gyilkosoknak. Zs. Stibor volt vajdát és Matisz Jánost küldé ellenök, magyarok-, morvák- és szerbekből álló sereggel. Ezeknek egyszerre kellett volna őket Nagyszombatnál szekértáborukban megtámadni; de Matisz szándékos késedelme miatt Stibor 6000 embert vesztett. A husziták Velkóval 2000 embert veszelve, nagy zsákmánnyal takarodtak ki.

A kir. a baseli zsinat ügyében és császárrá koronáztatása miatt utazván juliusban külföldre, előre látta, hogy hosszabb ideig tartand távolléte, s bár Borbálát az országban hagyta, a kormányt Palóczy György eszt. érsek, Rozgonyi Péter egri püsp., Garai nádor, Palóczy Máté országbíró és Rozgonyi János kincstartóból álló tanácsra bízta, kikhez utóbb Tarkövi Péter főtárnok járult. A királyt Tarkövi Péter, Hedervári Lőrincz főlovász- és Tamási László főajtónállómester kísérték.

1431.

Febr. Zs. Nürnbergben német birod. gyűlést tartott. Itt Vlad havasalföldi vajda, az elhírhedt Mircsének fia, megjelenván, jelentette, hogy a törökökhöz hajló unokatestvérét III. Dánt megölette, s kéré a vajdaságot magára ruháztatni. Zs. zászlót és buzogányt nyujtván neki, őt Nürnberg utczáin dob- és trombitaszó mellett vajdának kiáltatta ki, a sárkány-rend vitézei közé igtatta, a honnan Drakul mellékneve, és hadsereggel tartományába vezette.

Jul. 2. Elmulván a fegyverszünet ideje Velenczével, Tamási Lászlót, Hedervári Lőrinczet, Mátyás alkancellárt és De la Scala grófot Visconti Fülöp milánói hghez küldé, szövetséget kötni Velence ellen, mely

Aug. 1. meg is kötöttet.

Sept. Bár a németek Hohenzollern Fridrik alatt 10,000 embert és 150 ágyút vesztek a husziták ellen, ezek még sem boldogultak most Magyarországon. A táboriták Prokop és Kolowrat alatt éjjel elfoglalták ugyan Likavát; Nyitrát, Nagyszombatot és Lévát zsákmányolták, de ezeket Rozgonyi Miklós a Morvába szorította.

Oct. 18. A király budai kelettel a zsidóknak IV. Bélától 1251-ben nyert szabadságlevelét megerősítette.

Nov. 9. Rozgonyi a huszitáknak kelyhesekből álló felekezetéből Illavánál 5000-t leölt és ágyúikat is elfoglalta.

25. A 800 magyar és ugyanannyi schweizi örrel Milanóban megjelent Zs. e napon a lombard királyság vaskoronáját fejére tétette.

Dec. 14. Az Eugen pápa által jul. 23-án megnyitott baseli zsinat e napon tartotta 1-ső ülését.

Friaulban folyt a háború Velence ellen. Zs., ki a magyar helytartók által 5000-nyi hadat küldetett oda, a milanói hget és Savoya grófját számította szövetségesei közé, Velenczét pedig Florenczen kívül a velencei születésű IV. Eugen pápa is támogatta.

1432.

Jan. 20. Mielőtt Zs. külföldi utjára kelt, hogy mindig üres kincstárán segítsen, új rézpénzt veretett, jelesen 400 dénárt egy arany forint értékben, mely „karting“ („Quadring“) nevet viselt. De a közéletben 1 régi dénárért nem 4-et, mint Zs. rendelte, hanem 10-et is követeltek az újból, miből „sok perlekedés, viszály, kár és nagy drágaság keletkezett“. E pénzügy az e napon tartott nagy tanácsban, melyben az urakon és több vármegye követein kívül a kir. városok követei is részt vettek, rendeztetett s a közéleti divat törvényesített.

Május. Zsigmond, kinek viszonya igen feszült lett a Velenczét pártoló és a baseli zsinatot feloszlatni kívánó IV. Eugen irányában, ennek tiltakozása daczára Luccába ment 800 magyarjaival és 600 milanói fegyveressel.

Junius. A husziták közül az u. n. árvák Blasko vezérlete alatt betörvén, Nagyszombatot éjjel elfoglalták s a Mátyus-földet a Dunáig pusztították, s miután e városban és Szokolczában őrsgéget

hagytak, zsákmányukkal kitakarodtak. A később betörték a Vágnál (nov. 9.) nagy vereséget szenvedtek.

Ugyanekkor az árulóvá lett Vlad Drakul a törököket az erdélyi részekbe vezette, kik Szörényt, miután az odatelepített német-rendi lovagokat levágták, hatalmokba ejték, azután a Barczaságot néhány székely székkal elpusztították s nagyszámú foglyokat vittek magokkal. Brankovics tartományát megmen-tendő, leányát, Marát, a szultánnak nőül adta.

Julius. Zs. Sienába ment át, hol őt a pápa nagy veszélybe ejtven, sürgetve kívánt magának a magyar uraktól s különösen Kanizsai László sopronyi főispántól némi hadakat küldetni.

Aug. 10. A magyar helytartók Budán az ország védelmének czélszerűbb szabályozásáról tanácskoztak, s előadván annak nagy hanyatlását, a nemesi fölkelés rendezését tartották szükségesnek, s e végből a Sienában időző királyt mielőbb országgyűlés hirdetésére kérték föl. Erre Zs. igen nevezetes hadszabályzati javaslatot azzal küldött a helytartókhoz, hogy az a vármegyék gyűlésein tárgyalassék, s az országgyűlésen kir. előadásul szolgáljon. E szerint a kir. az ország hadseregét, melyet ő 77,175 emberre számít, melyet azonban az általa kifelejtetteknek betudásával könnyen tehetni 120,000-re, 8 hadtestre osztotta.

1433.

Febr. 3. Zs. Sienából kelt rendeleténél fogva Pozsonyt a husziták ellen megerősíttetni rendelte.

16. IV. Eugen a baseli zsinat törvényességét elismervén, kérte Zsigmondot, védje őt a zsinat ellen.

April. 7. A pápa közbenjárása mellett Ferrarában 5 évi fegyverszünet kötöttett Velenczével, melynél fogva ez birtokában maradván a dalmát városoknak, a császári koronáztatás költségeire némi összeget fizetett.

25. A husziták mintegy 20,000-en Lengyelországon át jöve betörték a Szepességbe, s miután Késmárkot kirabolták, felgyújtották és Körmöczig fosztogattak, kitakarodának.

Máj. 21. Zsigmond király 600 lovassal és 800 gyaloggal be ment Romába, és pünkösdkor

Máj. 31. IV. Eugen által császárrá koronáztatott. A világvárosban azután 3 hónapig mulatott.

Sept. 22. Zsigmond Mantuában a hely urát örgrófságra emelte.

25. Ferrarában kelt levele szerint Késmárknak a husziták által megromált falait kijavíttatni rendelte.

Oct. 11. Zsigmond Baselbe a zsinat helyére érkezett, hol nov. 7 és 16. a zsinat üléseiben jelen volt.

Nov. 30. A baseli zsinat küldöttei Prágában a kelyhesekkel az egyességet létrehozták, melyet Zs. sürgetésére a zsinat a következő évben (febr. 26.) megerősített.

II. Murad Baselben ünnepélyes követséggel tisztelte meg Zsigmondot, mely alkalommal becses ajándékokat váltottak, s lehet, békét is kötöttek.

A zágrábi püsp. Ebsch János végintézetben hagyományozta Zs.-nak az általa elzálogosított Zágrábot, Szentpétert a Drávánál és a vámot, mely 10,000 frtért volt elzálogosítva.

1434.

April. 8. A baseli egyezményenl a táboriták és árvák nem levén megalégedve, újra megkezdék pusztításaikat, és azért a zsinat elhatározta, hogy a békétlenek ellen elég fegyveres erő kiállíthatása végett az egész keresztény világban huszita-adó szedessék. Zs. ezt e napon adta az országnak tudtára, mely szerint az egyháziak jövedelmeiknek 20-dát, a világiak pedig 50-dét, és nem gyümölcsöző vagyonuk értékének minden 1000 frtjától 1-gyet, a vagyontalanok pedig személyenként 6 dénárt köteleztettek fizetni egy éven át.

26. Zs. valamint febr. 5, úgy e napon is jelen volt a zsinat ülésében.

Máj. 30. A kelyhesek a cseh nemességgel és városiakkal a többi felekezeteket megtámadták és szétverték, a 2 Prokoppal 12,000-nél több huszita maradt a csatatéren.

31. Vladisláv lengyel kir. halála. A királyi széken követte őt hasonló nevű fia, Magyarország későbbi királya.

Jun. 4. Zsigmond Ulmból tudósította a baseli zsinatot a husziták vereségéről. Őt itt, hol birod. gyűlést tartott, egy magyar küldött-

ség, felajánlván uti költségeinek viselését, kérte, jöjné mielőbb az országba, hol Garai nádor halála óta az urak vizsályokba keveredtek, melyek fegyveres összecsapásokká mérgesedtek el.

Okt. 20. Zsigmond 20 hajóval Pozsonyba érkezett, hol a császárrá avatott királyt az urak fényes adományokkal fogadták.

1435.

Mart. 8. Zsigmond, ki megérkezése óta mindig Pozsonyban tartózkodott, hol Palóczy Mátét nevezte ki nádornak, az országgyűlést is ide hirdette ki, melyen 2 végzemény hozatott létre. Az e napon kelt végzemény a közbéke helyreállítására czélozó rendszabályokat, törvénykezési és közigazgatási intézkedéseket; a

Mart. 12-én kiadott pedig a nemesség táborozási módját és az országnak külellenség elleni oltalmát tárgyalja.

Ápril 10. Szintén Pozsonyból parancsolta meg a szászoknak, hogy a bortizedet pontosan adják meg plebánosaiknak.

Okt. 6. Miután a király júniusban Nagyszombatban, júliusban Brünnben és augusztusban Iglóban és Szokolczán megfordult, e napon ismét Pozsonyban adományozta Berzeviczi Istvánnak Nyárag községet.

Nov. 11. Itt erősítette meg Késmárk kiváltságait, adván neki áru-megállító jogot és 4 hétig tartó országos vásárokat is.

Dec. 3. Tatán kelt levelénél fogva hívta meg Bosniából az elhíresedett térítőt, Marchia Jakabot, a husziták megtérítése végett.

1436.

Január. Miután Zsigmond sz. László király sírját Váradon meglátogatta, Székesfejérvárott a főrendekkel gyűlést tartott, hol Tvardko Szura is megjelent, hogy magát az eretnység gyanujából kitisztítsa. — Megjelentek itt a cseh küldöttek is, és minthogy a király a cseheknek mind a zsinattal, mind a király küldöttje Schlick Gáspárral kötött szerződvényét megerősítette, a csehek, kik közt Zsigmond 60,000 aranyat (a huszita-adó maradványát) osztatott ki, őt fejdelmöknek ismerték el.

Mart. 4. Zsigmond, hogy csehországi útjára pénzt szerezzen, e napon Pesten kelt okmányánál fogva, Dejtár és Patak községet Palóczy György eszt. érseknek zálogba adta.

Máj. 21. Bécsben kelt levele szerint Soprony város 400 aranyforint évi adóját Walpurga asszonynak, Gutgesell pozsonyi polgár özvegyének és István fiának 3204 aranyforintért zálogba adta.

Jun. 7. A morvaországi Iglóban a csehek küldöttsége által fogadtatván, az eddigi szerződvényeket újra esküvel erősítette, s az egyházi jószágokra és a szerzetesekre vonatkozó kívánságaikat is színleg teljesíteni ígérte.

9. A Budán keltezett oklevél szerint Késmárk várostól 100 ezüst girát vett kölcsön.

Aug. 23. A csehek Prágában a 16 év előtt megkoronázott Zsigmondnak, mint királyuknak, hódoltak.

Sept. 29. Lépes György erdélyi püspök újra meghívta Marchia (Monte-brondonoi) Jakab ferenczrendi szerzetest, hogy jőjjön egyházmegyéjébe térítés végett.

Nov. 3. Zsigmond a magyarországi zsidóknak kiváltságát újra megerősítette, és pedig ezúttal császári pecsét alatt, hozzáadván, hogy ha a keresztény a zsidótól kölcsönvett pénz kamatai iránt előre nem egyezkedett, ez hetenként 2 száztólit számíthasson.

30. Zs. császár Czillei Fridriket hercegesített grófságra emeli. Ez feleségét, a modrusi gróf leányát, ágyasa Desznicz Veronikáért megölte; ezt pedig atyja Czillei Hermann vízbe fojtotta. Fridrik fia Ulrik Stiriában 48, s Magyarországon 24 várat birt tartozmányaival.

1437.

Febr. 11. Borbála, Zsigmond hitvese, Prágában cseh királynévá koronáztatik.

Mart. 7. A király Hedervári Lőrinczet nevezte ki nádorrá.

26. Zs. 2000 frt adót vetett Sopronyra, melynek felét a város megfizette; másik felének fejében Zs. 12 hajót kívánt a várostól vétetni Bécsben, melyeken a táboriták kapitánya legényeivel Nándorfejérvárra levezhessen.

Ápril 26. Pozsony város levele Sopronyhoz, melyből az tűnik ki, hogy Zsigmond az ország nyugoti részében fekvő városokat a Fertő melletti Weyden helységbe hívta meg gyűlésre, és hogy a kir. ez évben Pozsony és Soprony városokra 1000 aranyforint adót vetett ki, melyet Soprony vonakodott fizetni.

Jul. 6. A hittérítés, az egyházi dézmának jobbértékű készpénzben szedése, a makacsoknak 3 gíra birsággal és egyházi átokkal sújtatása, a jobbágyok költözésének akadályozása, a pórok közt veszélyes lázadást támasztott Erdélyben, mely a Királyhágón innen néhány megyében is elterjedt. Belsőszolnok megye Alparét határában összegyűlt magyar és román jobbágyok követeket küldöttek Csáki László vajdához sérelmeik orvoslása végett, de ezek lefejeztettek, s miután Lépes Loránt alvajda, Tamási Henrik és Kusali Jaks Mihály székely ispánok zászlóaljai a pórokat le nem győzhették, velök e napon a nemességre nézve terhes egyezményre léptek.

Aug. 15. Még martiusban jött híre, hogy a törökök készületet tesznek Szendrő ellen, kiket a magyar és morva hadakkal leküldött Szentmiklósi Pongrácz juliusban megvert, közölök 40,000-t összevagdalt s a foglyok közül 4 vezért a császárhoz küldött Prágába, kik oda e nap körül érkeztek meg. A magyar vezér a győzelmet azon férfinak köszönte, ki utóbb nevével a világot betöltötte, Hunyadi Jánosnak.

23. Zsigmond ráparancsolt a pécsi püspökre, hogy ne gátolja megyéjében Marchia Jakab működését.

29. Jóváhagyta More birtoknak elzálogítását.

Sept. 16. Az erdélyi nemesek, székelyek és szászok Kápolnán védő és támadó szövetséget kötöttek.

Oct. 6. Budai Nagy Antal és Kardos János véres kard körülhordásával hívták fel a pórokat csatlakozásra, s miután szeptemberben ismét döntő eredmény nélkül csatáztak, e napon Apátiban újabb egyezményre léptek a nemesekkel, mely szerint a jobbágyság terhein már csak kisebb könnyítések tétettek.

Dec. 7. Tesi szenvedéseken kívül családi fondorlatok is keseríték a közel 70 éves Zsigmondnak végnapjait. Neje Borbála, kinek a Czilleiek segédkezet nyújtottak, leányát és vejét az örökléstől megfosztani, a 13 éves lengyel királyllyal házasságra lépve, azt magának biztosítani törekedett. Az ezekről értesült Zsigmond, kinek ekkor egyik lába nagy ujja orvosi műtét által lemetszetett, s ki gyengítő hasmenésben is szenvedett, nyitott gyalog-kocsiban tüstént Magyarország felé vitette magát, de Znaimnál tovább

nem utazhatott. Itt e napon megparancsolta a cseh koronától függő tartományoknak, hogy a szerződvények értelmében vejét, Albertet, ismerjék fejedelmöknek.

8—9. Zsigmond Borbálát elfogatta, s miután a körüle volt cseh nagyokat inté, a magyarokat pedig kérte, hogy halála után Albertet fogadják királyuknak, Znaimban dec. 8. és 9. közti éjjel örökre elaludt, életkora 70. és országglása 51. évében. Hült teteme a fogoly Borbálával ugyanazon szekéren vitetett Pozsonyba, s innen Nagyváradra, hol kívánsága szerint sz. László lábaihoz, 1-ső neje Mária mellé, temettetett.

18. Zsigmond veje V. Albert osztrák főherczeg, ki neje Erzsébettel és fogoly anyósával érkezett Pozsonyba, az itt összesereglett magyar rk. által királylyá kiáltatott ki, midőn meg kellett ígérnie, hogy a császárságot a rendek megegyezése nélkül nem vállalja el.

Albert király. 1438. jan. 1. — 1439. oct. 27.

1438.

Jan. 1. Székesfejérvárott Albertet az esztergomi érsek Palóczi György, a sz. koronával, nejét pedig a veszprémi püspök Rozgonyi Simon külön koronával koronázta meg. Az érsek, a királyné koronázását is igényelvén, előző nap írásban óvást tett. A. 84 egyént aransarkantyús vitézzé avatott fel. Erzsébet 2 évvel később azt állította, hogy férje választatása és koronáztatása után, a főpapok és zászlósok megegyezésével és pecsétje alatt őt biztosította, hogy halála után ő és gyermekei öröklük az uralmat Magyarországbán.

9. Albert király már Budán írt levélben tudósította Fridrik osztrák főhget koronáztatásáról.

9. Jaks Mihály székely ispán és Losonczi Dezső, a magyarok kapitánya, levelőkben segélyt kértek a szászoktól a Kolozsvárba szorított és körülfogott parasztok ellen. Ezek a m. évi decemberben Kolosmonostornál megverettek, Nagy Antal megöletett, 9 társa Tordánál nyársba vonatott, és dec. 15. Enyed, hova a vert had

egy része vonult, fölperzseltetett. Ez időtájban az egész lázadás elfojtatott, és a jobbagyság ismét régi súlyos állapotába sülyedt.

Febr. 2. Az erdélyi 3 nemzet a tordai gyűlésen az uniót, szövetséget, megújította.

14. 23. 28. A király megjutalmazta az esztergomi érseknek a koronázáskor tett szolgálatait, Drégely, Palánk, Hidvég és Drétár községek adományozásával; új jobbagyainak a kamaranyereség alóli fölmentésével; és engedélyadással átkelő tartásra a Dunán Újfalú mellett.

Mart. 18. Albert rom. királylyá választatott Frankfurtban.

A budai német polgárok a számosabb magyarokat a bíróság-ból kizárni törekedvén, az utóbbiaknak ügyét erélyesen védő Ötvös János tekintélyes polgárt orgyilkosan kivégezték. Az e miatt támadt zendülésben a németek közül sokan vagyonukkal együtt áldozatul estek. Már az egykorú írók nézete megoszlott ez esemény idejére nézve, némelyek a király koronáztatása, mások pedig a Csehországból visszatérte utáni időre (1439. máj.) tevén ez eseményt.

April 6. A. Bécsbe utazott.

29. A Bécsbe nagyobb számmal meghítt magyar ország-nagyok A. királyt, az osztrák főhgek, a főpapok és Bécs város kérelmére fogadásától feloldozván, az a német királyságot, bár megilletődve, elfogadta. A német követség megegyezett abban, hogy Albert Magyarországból tarthassa székhelyét.

Máj. 6. A cseh katolikusok A.-et királyuknak megismerték, de a husziták Kázmér lengyel hget választották.

Jun. 8. A. előre küldvén 3000 magyar lovaszt a morva Iglóba érkezett, s itt az ország szabadságait megerősítette.

29. Albert Prágában az olmücsi püspök által, az esztergómi érsek és a konstanci püspök segédlete mellett cseh királylyá koronáztatott.

Ezután A. a husziták és a Kázmér hg. igényét támogató lengyelek ellen harczolt Csehországból. Míg Magyarországból távol volt, a rendeletek részint saját, részint a királyné, vagy ez és a helytartók parancsára adattak ki, s mivel már junius 17-én Budán kelt rendelet a királyné saját parancsára, ebből azt követ-

keztetik, hogy férje még koronáztatása előtt visszaküldötte őt az országot kormányozni.

Saffranecz, lublyói kapitány és a 13 szepesi város lengyel parancsnoka, betört Magyarországra, de ezt Rozgonyi István, pozsonyi főispán, több ütközetben megverte s az országból kikergette.

Julius. A törökök Ali alatt Szendrónél a Dunán átkelve a Vas-kapun át Erdélybe törtek. Losonczy Dezső felhívására a pórhaborúban kifáradt nemesség nagyobb része nem jelenvén meg, a törökök Szászsebest és Meggyest megvívták, a Barcaságot feldúlták, és 70,000 fogolylyal Töröcsvár felé kivonultak.

Aug. 10. Losonczy D. vajda a török ellen meg nem jelent Batori László és István testvéreket jószágkobzással büntetvén meg, a királyné őket e teher alól fölmentette.

A király Hunyadi Jánost, ki a csehek ellen is jó szolgálato-
kat tett, Magyarországra küldötte, és hasonnevű öcsésével együtt szőrényi bánná nevezte ki.

Nov. 25. A sléziaiak Boroszlóban hódoltak Albertnek. Itt a király a lépcsőről lecsvén, haláláig sánta maradt; miért is az előljárókat, rozsz, félreeső szállása miatt letette, és a várost, melynek különben néhány előnyös kiváltságot adott, 20,000 arannyal büntette.

A törökök újabb készülétei, melyek miatt Brankovics Szendrőt idősb fia Gergelyre bízta, az ifjabb Lázárral és 500,000 aranyra menő kincsével pedig Magyarországra vonult, a királyt hazatérésre bírták.

1439.

April 1. Albert Pozsonyban házassági szerződést kötött idősb leánya Anna hgnő és Vilmos szász-meisseni fejdelem között.

6. Itt szövetségre lépett jövő veje, ennek bátyja Fridrik, úgy szintén Fridrik és Lajos thüringeni tartománygrófokkal.

9. Bécsben erősítette meg Augsburg kiváltságait. Azután Mária-Czellben végezte ajtatosságát.

25. Innen sürgette Németországban a segílyt a csehek és törökök ellen.

April 28. Már Pozsonyban erősítette meg Szakolcza kiváltságait.

Máj. 6. Itt ismerte el, hogy Pozsony város megadta az újévi ajándékokat.

10. A Borbálával ellene összejászó Czillei Ulrikot Csehország kormányzóságától megfosztván, e napon Pozsonyban Neuhaus Menyhértet és Rosenberg Ulrikot nevezte ki kormányzóknak és május 12-én szintén ott rendelt nekik 12,800 forint évi fizetményt.

Ekkor halt meg Palóczi György esztergomi érsek, kinél őriztetek akkor az ország koronája és díszjelvényei. Albert ezek átvétele végett a királynét előre küldötte, ki azokat Visegrádra vitette és őrzésüket a Bazini és Szentgyörgyi grófok egyikére bízta.

14. A. már előbb hirdetvén országgyűlést Budára, itt május 14-én megjelent, mint okmányainak kelte mutatja.

24. A. és Ulászló követei Lublyón a békeértekezletre összesereglettek, jelesen a magyarok közül Rozgonyi Simon veszprémi, Szécsi Dénes egri püspökök és Perényi János főtárnok, és abban állapodtak meg, hogy a királyok sept. 29-én az ország szélén személyesen találkozzanak.

24. E. királynénak 2 évvel később kelt levele szerint 1439. pünkösdkor a magyar főpapok és zászlósok ismét irásban és pecsétjük alatt biztosítékot adtak, hogy Erzsébetnek és gyermekeinek öröklését Magyarországbán elismerik.

29. De a rendek is gondoskodtak jogaik biztosításáról, mint azt a király által e napon aláírt végzemény tanúsítja, melynek fontosabb pontjai így szóltak: 1) A király leányait az ország rendei tanácsával házassítja ki; maga az országban lakik. — 2) A nádort, ki a király és nemzet közt közbenjáró, a királyi fölség a rendek tanácsából közakarattal választja, úgy kívánván az ország régi szokása. — 3) A többi tisztségeket a kir. adományozhatja, de csak belföldieknek. — 4) Az ország védelme és határigazítása ügyében a rendek tanácsával él. — 5) A papság adóztatását megszünteti, a püspökségeket mielőbb betölti, a papság a nemességgel a törvényszék előtt egyenlő. — 6) A jószágokat érdemes nemeseknek nem pénzért, hanem ingyen adományozza. — 7) Minden nemes ment az egyházi tized fizetésétől, és személye ítélethozatal

előtt le nem tartóztathatik. — 8) A király a pénzlábat a rendek tanácsa nélkül nem változtathatja. — 9) Saját dandára fegyvereseinek és a tiszti banderiumoknak zsoldot fizet. — 10) Míg saját és tiszti dandáiraival az ellenségnek ellenállhat, a derékhadat fel nem ülteti, a nemességet a határokon túl nem táboroztatja, stb. (Ily megszorítás, midőn a török a kapu előtt!)

30. E napon a rendek („főpapok, előkelők és az egész országot képviselő nemesek“) a végzeménynek külön bevezetés- és befejezéssel szerkesztett 56 aláírás- és függőpecséttel ellátott példányát adták át a királynak, melyben hűséget fogadtak Albertnek és Erzsébetnek, természetes úrasszonyuknak, a kit születési jogon kiváltkép illet az ország, és ígérték, hogy a nyert szabadságokon túl újak kiadását sürgetni nem fogják.

Ezután Albert kir. Budán adta ki rendeleteit és kegyleveleit, hol ő egyszersmind zálogítás és kölcsönvétel útján pénzszerzéssel is foglalkozott.

Jun. 11. Budán adományozta feleségének Trencsén, Sudcsa, Oroszlánkő, Besztercze, Sztrecsen, Óvár, Diósgyőr és Szonda várakat tartozmányaikkal és a Becse szigetbeli kúnokat, melyeket Borbála özv. királyné birt, de azokra hűtelen megszökése miatt érdemtelenné tette magát.

22. Hogy az angol udvarral barátságos viszonyát megerősítse, a norfolki hgnek a sárkány-rendet adományozta, felhatalmazván őt, hogy azt 6 mással is közölhesse.

29. Szintén Budán erősítette meg Pozsony városnak Zsigmond által adott szabadságait.

Jul. 7. Visegrádon Rozgonyi Istvánnak Saffrancz ellen az ország védelmében szerzett érdemeiért a semptei várat és uradalmat adományozta.

11. Ismét Budán ajándékozta Pozsony városnak a Zsigmond által készített hajóhidat a vámmal együtt.

29. Azon hírre, hogy Murad 130,000-nyi haddal Szendrőt, Szerbia fővárosát szállotta meg, neje társaságában a Tiszához rendelt fölkelő sereghez sietett, és e napon Szegedre érkezett, hol mindent a legnagyobb rendetlenségben talált.

Aug. 20. Kisdinél, a Tisza mellett, Erzsébet házi szükségeire

évenként 20,000 forintot rendelt, még pedig 6000 frtot Tótország adójából, s 14,000 forintot a körmöczi bánya és pénzverés jövedelméből.

Sept. 9. A. Titelrévnél megállapodott, mert megtudta, hogy Murad Szendrőt már elfoglalta, s Brankovics 2 fiát megvakíttatta, s mert 24,000 főnyi seregével a török ellen semmit sem kezdetett. A Dunán átnyomuló kisebb csapatokat visszaűzette.

Miután Murad Bosnia felé fordult, a fegyelmetlen, eleségben szükségét szenvedő, s a nagy hőségben vérhas által tizedelt magyar sereg „farkast kiáltva“ széteszlott. Csak 6000 ember maradt a királynál. Itt voltak: Ország Mihály, Rozgonyi István, a két Hunyadi, kik már előbb Madaras, Szabadka, Halas és Csőszapa községeket 2757 forint, Morsinát és Ikást pedig 4000 frt erejéig zálogba kapták.

17. Az egyházi és világi országnagyok Titelrévnél a királynak az 1440. évben fizetendő pénzsegélyt ajánlottak, u. m. minden kaputól 100 dénárt, melyből 150 megy 1 aranyforintra, de oly föltétel alatt, hogy a hadsereget a király személyesen vezérelje, és a segélyt ne csak a jobbagyok, hanem az egytelkes nemesek, a király és királyné birtokai és a kir. városok is fizessék.

Oct. 13. A király, kire átszármazott a táborigagályos nyavalya, nagy szomját dinnyeevéssel kívánta oltani. E miatt élete már Budán veszélyben forgott, hol még a honvág is elfogta. Orvosai tilalma ellenére gyalogkocsiban Bécs felé vitette magát, s e napon Visegrádon volt, hol eléje jöttek a bécsi orvosok.

17. Esztergomból Palóczi László főudvarmestert és Berzeviczi Pohárnok Istvánt Ulászlóhoz küldé, hogy őt békére vagy a fegyverszünet meghosszabbítására bírják. Oct. 18-án innen intette Pozsony várost 4000 frtnak lefizetésére.

23. A kórság növekedése Neszmélynél megállította a beteget, hol végintézettség után, mely szerint, ha neje fiút szülne, ennek gyámságát 9 férfúra s köztök 3 magyarra bízta, oly utasítással, hogy a gyermek lakása Pozsonyban legyen, és Bécsbe rendelvén

27. maga temetését, meghalt, és Székesfejérvárott takarított el. Jellemzi őt azon mondata: A fejedelmek a polgárok szeretetével legyenek vértézettek. Életben 2 leánya maradt: a már

említett Anna, és az 1436-ban született Erzsébet, később Kázmér lengyel király hitvese.

Nov. 1. Erzsébet királyné férje temetése után Budán erősítette meg Boroszló város kiváltságait.

9. Visegrádon mentette föl gr. Bazini Györgyöt a korona őrzésétől és azt anyai unokatestvére, Garai László macsói bánra, bízta. A fölmentő levelet a királyné mellett volt országnagyok Szécsi Dénes egri püspök, Hedervári Lőrincz nádor, Garai László, Ujlaki Miklós stb. is aláírták.

12. Meghívta Pozsony várost, hogy az ország jövő java iránt tartandó tanácskozásokra kebléből 2 vagy 3-t küldjön.

Az ürességben levő esztergomi érseki székre Garai Lászlónak unokatestvérét a bécsi és paduai főiskolákban tanult Szécsi Dénes egri püspököt, ennek helyére pedig Rozgonyi Simont nevezte ki. Az utóbbi az érsekségre vágyván, mellőztetése miatt a királyné ellensége lön.

Dec. 18. Szécsi Dénes, a királyné közbevetésére, bíbornokká neveztetett.

23. A királyné Budán ajándékozta leánya Annának a luxemburgi hgséget.

1440.

Jan. 1. Országgyűlés Budán.

10. Erzsébet királyné Czillei Fridrik- és Ulriknak adományozta Kosztajnicz várat és uradalmat a Száva és Unna mellett.

18. Az országgyűlés főkép azon tekintetből, hogy Szendrő megvívása óta a hatalmas török Magyarországnak közvetlen szomszédja lett, s attól tarthatni, hogy a szomszéd tartományok sorsára jut és a török adófizetője lesz, Ulászló lengyel királyt óhajtotta a kir. székbe ültetni, ki szükség esetében egész erejével segítheti a magyar hazát. E nézetben osztozott Hunyadi János is. De a királyné, ki lebetegedését kívánta bevárni, mert az orvosok véleménye szerint fiu születésének nézett eléje, hogy a rk. unszólását kikerülje, Visegrádra vonúlt. Azonban a rk. ide is utána mentek, hol elvégre könyek közt abban egyezett meg: hogy ő, bár kezét Ulászlónak adja, mint az ország öröklője, ne veszítse el befolyását a kormányra, és születendő fia öröklése fentartassék. Az ország-

gyűlés ezek után e napon következő utasítást adott a Krakóba küldött követeknek: 1) Az országgyűlés ajánlja E. kezét U.-nak. 2) Ha E. fiút szürend, az Ausztriában és Csehországban fog örökölni. 3) Közös elsőszülöttjük Magyarországot öröklí. 4) Ha gyermekeik nem lesznek, amaz nyeri el ezt is. 5) A lengyel kir. egész erejével segíti Magyarországot a török ellen. 6) Albert kir. leányai illően házasíttassanak ki.

24. A magyar követségnek Krakónál Ulászló öcsését Kázmért küldé eléje.

25. Ulászló fogadta a magyar követséget, mely a többi közt azt mondta, hogy a királyválasztás az özvegy királyné hozzájárul-tával történt. Míg e felett a lengyelek tanácskoztak, Murad ott levő követét, ki szövetséget ajánlott a magyarok ellen, válasz nélkül tartóztatták.

Febr. 8. A királyné Pozsonyban kívánván szülését bevárni, Visegrádról elindult s e napon már Komáromban adott Pozsony város-hoz rendeletet.

21. E. Kottaner Ilonát, Erzsébet hgnő udvarhölgyét, a koronának Visegrádról Komáromba hozatalával megbízáván, ez egy a titokba avatott magyar úr segélyével és a királynétól kapott kulcsokkal febr. 20. és 21. közti éjjel a kincs eltulajdonítását végrehajtotta, és azzal szánon febr. 21. későn este Komáromba érkezett.

V. László király. 1440. febr. 22. — 1457. nov. 23.

22. E. e nap reggelén Komáromban fiat szült, kit, fogadásá-hoz képest, sz. László kir. tiszteletére Szécsi eszt. érsek által Lászlónak kereszteltetett.

Mart. 6. E. biztosa Heder Krakóba érkezett, hogy a magyar követséget László születéséről tudósítsa, és azt az alkudozás félbe-szakasztására és hazatérésre utasítsa.

8. A magyar követek föltételeit Ulászló a krakói főegyház-ban elfogadottaknak jelentette ki. Ezek a következők voltak: 1) Az ország szabadságai és törvényei megtartására a koronázáskor

megesküszik. 2) Erzsébet adományait is megerősíti. 3) Magyar- és Lengyelország közerővel védik egymást a törökök s tatárok ellen. 4) U. a szepesi városokat a koronázás után vissza adja; Moldva a felek közt felosztatik; Galiczia és Podolia ügyét biztosok intézendik el. 5) U. Borbála királynét vissza nem hívja. — U. ezek iránt az elfogadási okmányt ugyan azon nap adta ki, s egy másik oklevélben ígérte, hogy koronáztatása előtt E.-et feleségül veendi.

9. A magyar követek Ulászlót ugyanazon föltételek alatt az ország nevében, E. özv. királyné egyetértésével, választott királyuknak elismerik.

12. A Budán maradt egyházi és világi országnagyok a követek cselekedetét jóváhagyták s Ulászlót utja siettetésére megkérték. Nem így E., ki később a követek közül U. által hozzá küldött Tallóczy Máté bánt és Marczali Imrét Czillei tanácsára elfogatta és Sopronyban bezáratta, a választási okmányról pedig a pecséteket leszaggatta.

Ápril 21.—Máj. 14. Ulászló Sandeczből megindult Magyarország felé, apr. 24. Késmárkra érkezett s innen máj. 4-én elindulva, máj. 14-én Egerbe tartotta bevonulását.

Máj. 8. E. házi koronáját, melylyel királynévá avattatott, és más ékszereit Eizinger Ulriknak 2500 frtban elzálogosítja.

14. E. a csecsemő Lászlóval és fényes kísérettel Fejérvárra érkezett.

15. Pünkösdkor a csecsemő László Kottaner Ilona ölében Szécsi eszt. érsek által a sz. koronával megkoronáztatott. Nevében az ország szabadságainak megtartására a királyné tette le az esküt. Arany-sarkantyús vitézeket Ujlaki Miklós ütött.

17. U. Egerből Buda felé indult.

22. Az előre ment Rozgonyi Simon egri püspök Buda várost elfoglalta, s itt a kis László pártosai közül 500-at felkoncizoltatott; e napon pedig Hedervári nádor Budavár kapuit felnyitvatván, Pestre jött Ulászlónak hódolni.

25. A Budára átevezett U.-nál Hunyadi János, Ujlaki Miklós stb., később pedig Tvartko és Brankovics követei tisztelegtek.

31. E. a koronázás után a bölesöbe csomagolt koronával Győrbe vonult, hova Sunkovszky kapitány alatt több csel

zsoldost rendelt, s Albert főherczeggel véd- és dacszövetségre lépett.

Jun. 2. E. Győrből III. Fridrik rom. királynak oltalmába ajánlá fiát, és kérte őt, tiltsa el U.-t erőszakos lépéseitől.

12. U. a körüle levő magyar és lengyel nagyok kezessége mellett menvédet adott Garai László macsói bán, Kórogi János országbíró stb. hozzáérkező nagyok és nemesek számára.

21. Eizinger visszaadván a házi koronát, E. őt 4000 frtos kötelezvénynyel elégítette ki.

I. Ulászló király. 1440. jun. 29. — 1444. nov. 10.

Jun. 29. A menvéddel megjelent Szécsi érsek, Garai és Kórogi U.-nak hűséget esküdni kényszerítették. Az e napra Budára hirdetett országgyűlésen U. választatása Hunyadi tanácsára ismét jóváhagyatott, U. ősi szokás szerint székében fölemeltetett, s a kis László koronáztatása megsemmisítettett. Ezen kívül a választási okmányban még azt is említették, hogy Albert halálával a kir. szék megürült, Ulászló Erzsébet megegyezésével választatott, és szerencséseknak nevezték azon időket, midőn Magyar- és Lengyelországnak rokon fejedelmei voltak, mint sz. László korában, s midőn a 2 nemzet egy kir. alatt egyesült, mint I. Lajos alatt. — Azután Buda biztosítása végett Győr megszállása Hunyadira bizatott, hol az onnan kiszökő, de elfogott Czillei Ulrik Budán szintén hűség- esküre szorítottatott.

30. A Visegrádról áthozott ládában a korona nem találtatván, a fogságra vetett Garai koronaőr életét csak U. menthette meg. G. jul. 2-án bocsáttatott szabadon. Ekkor egy magát Ulászlónál azzal jelentő, hogy Erzsébet által a király megetetésével van megbízva, a nemesség által lovak farkához köttetve, szétszag- gattatott.

Jul. 15. Az országgyűlés Fejérvárra ment át koronázás végett.

17. U. Fejérvárott, miután az ország törvényeit, szabadságait és választatása föltételeit esküvel erősítette, Szécsi eszt. ér. által a sz. István ereklyéjéről vett koronával megkoronáztatott. Azután

ugyanott aransarkantyús vitézeket ütött. Innen Péter s Pál templomába ment, hol 2 peres tárgyat ítelt el. Továbbá lóra ülve járta meg az utcákat, és sz. Márton temploma előtt leszállván, fölment a toronyba, s annak ablakából a világ 4 része felé vágott. Végre a magyar és lengyel országnagyokat asztalánál megvendégelte.

20. Országgyűlési végzemény adatott ki, melyben a király az arany bullát, I. Károly és Lajos törvényeit megerősítette, és 6 új cikket is igtatott be és ezek közé a kir. tetszvényjogot is fölvette.

22. Az e napon Budára visszatért U. azon hibát követte el, hogy E. párthíveinek jószágait saját pártosainak adományozta. E. bár dolgai Csehországban, hol Albert bajor hget választották királynak, roszra fordultak, s bár nagy pénzszükségben szenvedett, mégis U.-nak Czillei Ulrik által küldött kiegyezési javaslatát nem fogadta el.

Aug. 1. E. az erdélyieket fia iránti hűségre intette.

3. E., hogy a cseh zsoldosokat fizethesse, kénytelen volt sógorához, a már 25 éves korában fősvény Fridrik rom. királyhoz, közeledni, ki pénzt nemcsak súlyos föltételekkel kívánta biztosítani, hanem még a gyámságot is igényelte a kis László király felett. Erzsébet cseh segélyserégeinek fővezére az alacsonyszármazású Brandeisi Giskra János volt, kit a bányavárosok és Kassa főkapitányának nevezett ki, és a zólyomi várral ajándékozott meg; a többi vezérek pedig kezdetben ezek: Axamit, Giskra György, Komorovszky Péter, Kozky, Ribald, Rziczani Talafuz, Sunkovszky, Wryk, Zlovacsko. Ezek kielégítésére megkezdé E. a pénzkölcsönvételeket. E napon házi koronájára 2500 aranyat vett kölcsön Fridriktől.

23. E. osztrák jövedelmeire 5000 magyar forintot vett kölcsön Fr.-tól, s ekkor a magyar sz. koronát és fiát is átadta neki.

Oct. 18. A szükségét szenvedő Rozgonyi István kénytelen volt Erzsébettel egyességre lépni, mely szerint átadja neki a pozsonyi várat, ha a következő évig sem nyer segélyt, de helyette Vöröskő vagy Komárom adassék neki.

Nov. 23. E. özvegyi tartására rendelt osztrák uradalmaira 9000 aranyforintot vett Fridriktől kölcsön.

Dec. 2. E. ismét 2000 aranyforintot vett föl Fridriktől.

6. U. Iglót vámmmentességgel ruházta fel a Szepességben.

Még U. koronáztatása előtt megkezdé Murad Nándorfejevárvárost, Szerbia meghódításának befejezése végett. Az ünnepély után U. követe által emlékeztette a szultánt a közelebbi krakói ajánlatra, de ezt Murad letartóztatta és az ostromot folytatta, melyet Tallóczi János vránai perjel, ügyesen használván ágyuit és a minákat, több havi erélyes védelemben meghiusított. A szultán 20,000 embernél nagyobb veszteséggel vonult el a vár alól.

1441.

Febr. 25. E. 8000 frtot vett kölcsön Soprony városra, és köteleznie kellett magát, hogy ezt László nagykorúságaig nem váltja ki; ellenben Fr. 3 havi felmondást kötött ki, és szabadságot a beépítésre 4000 frt erejéig.

A kölcsönök képessé tették E.-t megindítani a hadjáratot U. ellen. Az elszánt cseh kelyhesek U. pártosait oly kegyetlenül üldözték, hogy az általok pusztított vidék elnéptelenedett. De Garai L. is kitűzte a polgárháború zászlóját, ki Kórogi Jánossal, Botos Endrével és Tamási Henrikkel a dunántúli részt háborgatta, Szécsi eszt. érs. testvérével Tamás komáromi főispánnal pedig Budát fenyegette, a 2 hadnak itt egyesülve kellett volna U. uralmát megsemmítenie. U., miután Lengyelországból 5000-nyi segélyhadat nyert, Hunyadit és Ujlakit küldé Garai ellen, kik ezt Szegszárdnál megverték. Botos elesett, Tamási elfogatott, Garai és Kórogi pedig elfutottak. U. a diadalmas vezéreket erdélyi vajdakká nevezte ki, a Szécsieket pedig maga nyomta vissza és velök Esztergomnál megbékült.

Mart. 1. A győzelmes U.-tól tartó Czillei Fridrik közbenjáróul tolt fel magát, de a Rozgonyiak vetette lesből alig menthetvén meg személyét, boszúból hadnagya Witowecz által U. tótországi híveinek jószágait pusztította. A cseh vezér e napon Szamobornál Ulászlónak Bánfi István vezényelte magyar-lengyel seregét tönkre tette.

April. 19. Miután U. maga szállt szembe a Czilleiekkal, ezek Kőszegnél U.-nak hűséget fogadva vele kibékültek.

Máj. 24. Erzsébet a pénzlábat, az 1439. törvény ellenére, mely azt országgyűlési tanácskozási tárggyá tette, rendeletileg önkényesen megváltoztatta, nevezetesen 1 arany értékben 220 dénárt veretett fia László nevére.

Jul. 3. Ismét megváltoztatta a pénzlábat, egy arany értékű 300 nagyobb és 600 kisebb dénárt rendelvén veretni.

Sept. 9. 10. A budai országgyűlésről sept. 9. U., sept. 10-kén pedig a rk. adtak az Erzsébethez békealkudozás végett küldött követeknek meghatalmazást, kiknek vezetője a királyné fő ellensége Rozgonyi Simon egri püspök volt. Ezek E.-nek túlságos követelése miatt mit sem végezhettek.

28. U. az erdélyi szászokat meghívja a Rákoson nov. 11-kén tartandó országgyűlésre.

Ez évben Giskra Késmárkot árulással kézrekerítette, Perényi János seregét visszaverte, a csehekkal tartó Kassa ellen pedig U. maga sem boldogult.

Oct. 6. Erzsébet Pozsonyból végkisérletkép levélben kérte Fridriktől fiát, leányát Erzsébetet és a sz. koronát visszaadni.

1442.

Rozgonyi István pozsonyi parancsnok még a m. évben személyesen sűrgetvén Budán segélyt, a kiküldött lengyel-magyar had Tanczin vezérlete alatt Pozsony külvárosait fölégette és a várat megsegénge; most pedig U. maga jelent meg annak védelmére. Ő a várat kiigazítottatta, eleséggel ellátta és a várost összelövette; de a nagy hideg, tábori nyavalyák és takarmányhiány miatt Budára visszavonult.

Febr. 1. Bécs E. újabb felszólítására válaszolta, hogy tüstént küld segítségére 1000 gyalogot.

Mart. A szultán felhasználván a Magyarországon dúló polgárháborút Mezd béget mintegy 80,000 emberrel Erdélybe küldé. Hunyadi Nándorfejérvár kapitánya, ki már a múlt évben is diadalmaskodott e vár körül Izsák bégen, e hírre a kormánya alatt álló Erdélybe sietett, és Lépes György püsp. társaságában hirtelen gyűjtött seregecskével a törököt Szentimre felé üldözte, de

18. Borbándon túl, midőn a püspök az Ompolyon át akart

ugratni, lováról leesvén, lefejeztetett, Hunyadi pedig Gyulafejérvár felé keresztülvágta magát. Később azután a Szebent megszálló törököt H. ujdongyújtott seregével megtámadta. Tűzfegyverrel és ágyúkkal is ellátott dandárának nemcsak a szebeni őrség és a kiszabadított fogolysereg, hanem Kemény Simon is, ki magát 500 válogatott lovassal feláldozta, segélyére volt. A rémítő mészárlásnak 20,000 török esett áldozatul. H. elesett 3000 vitéze emlékére a havasok egyikén oszlopot, és a zsákmányból a tövisi völgyben a pálos remeték számára monostort állíttatott.

Máj. 15. A lengyelek a hazájokat fenyegető tatárok miatt apr. 1-je után hazatérvén, Egerben éjjel a csehek által megleptettek s megvertettek; de a csehek közül is az utánok eredő lengyelektől sok levágatott s vezérök Talafuz elfogatott. Az e csíny miatt boszus Rozgonyi egri püsp. máj. 15. az Erzsébetnek hódoló Selmecezt feldúlta.

Jun. Hogy az ország egész erejét a kereszténység ádáz ellensége ellen fordíthassa, IV. Eugen Caesarini Julian bíbornokot küldé Magyarországra békéltető követül, ki rá is birta Erzsébetet némely békepontok elfogadására, melyek U.-nak is tetszettek, melyekről azonban a távollevő Hunyadi, tekintve hogy a béketerv egyik pontja így szólt: Galiczia, Podolia és Moldva átengedtetik Lengyelországnak; Magyarország ezeket illető jogairól lemond, így nyilatkozott: „Én óhajtom ugyan a békét illő föltételek alatt, hogy egész erővel fordulhassunk a török ellen; de inkább küzdjünk meg a legnagyobb veszélyvel, mintsem az ország feldarabolásában megegyezzzünk“, stb. Ezeket tehát az országtanács visszautasította.

Julius. Szehabeddin basának az előbbihez hasonló nagyságú török seregén Hunyadi és Ujlaki 15,000-nyi hadosztálylyal a Vaskapunál nyertek győzelmet. Elesett a fővezér 6 béggel, s alig menekült a sereg fele a Dunának túlsó vidékére. 200 zászló és 500 fogoly jutott a győzők kezébe. Hunyadi Havasalföldön a gyanus Vlad Drakul helyett, maga sógorát IV. Dánt tette vajdává, Ulászló pedig Budán az adófizetést vagy Nándorfejérvárt követelő török követet elutasította.

Aug. 8. Caesarini, Erzsébet és Ulászló közt 1443. jun. 24-ig fegyverszünetet eszközölt, és a feleket arra birta, hogy sept. 22-én Esztergomban személyesen találkozzanak.

14. E. erről azzal tudósítja Körmöcz várost, hogy e fontos ügyről vele tanácskozni Pozsonyba 2 vagy 3 követet küldjön.

17. U. az esztergomi összejövetelre szóló menvédet adott Erzsébetnek.

Sept. 21. U. megerősítette a Caesarini által szerzett fegyvernugvást. Talán e késedelem volt oka a sept. 22-re rendelt találkozás elmaradásának.

Nov. 25. Czillei Fridrik közbelépése folytán találkoztak a versengő fejdelmek Győrött.

Dec. 16. A győri székesegyházban magyar, lengyel és német nyelven kihirdettetett, hogy a béke Erzsébet és Ulászló közt megkötöttetett.

17. E. erről tudósította Pozsony várost.

19. Erzsébet a még dec. 16-án elutazott Ulászlónak megígérte, hogy őt Budán karácsonykor meglátogatja, de a királyné e napon Győrött rögtön meghalt, és Fejérvárott férje mellé temettetett. Feddhetetlen életű bájos nő volt, teljesen birta a magyar nyelvet, és ezért a magyarok őt férjénél jobban kedvelték.

1443.

Jan. 1. IV. Eugen nagy hadjáratra szólította a keresztény népet a törökök ellen. Ez volt Caesarini feladata is.

Mart. 27. Hunyadi Mátyás születése Kolozsvárott, miről Heltai Gáspár jegyzése így hangzik: „Hunyadi János hozza feleséget magának az Erzsébet asszonyt, a nagy Szilágyi Mihálynak édes szép hugát. Abból pedig 2 fiat nemze. Hunyadon szülé Erzsébet asszony a nagyobbikat, Hunyadi Lászlót.... Egynéhány esztendő múlva szülé a kisebbiket, Mátyást, ki annak utána fölséges, sőt legfölségesebb magyar király lön. Szülé pedig ezt a Mátyást Kolozsvárott Erdélyben, mikoron írának Kr. u. születése után 1443-dik böjt második havának huszonhetedik napján, reggel 3 órakor.“

April 25. Ez év elején tartott országgyűlésről, melyen a törökök ellen háború és ennek költségei fődözésére rendkívüli pénzsegély határoztatott, több emlék tanuskodik; a kiválóbbak közül való Hunyadi Jánosnak e napon Apadfalván Bodó Gergely és Enesei

Mihályhoz, mint a rendkívüli segély beszédőihez, Tolna vármegyében, kelt levele, melyben ezeknek meghagyja, hogy neki és vajdatársának Ujlaki Miklósnak a török háború készületeire a király és az ország rendei részéről átengedett segély felét, 5350 aranyforintot, megbizottjának, Dóczi Mihálynak haladék nélkül adják át.

Jun. 5. Nagy földrengés hazánkban és a szomszédországokban. Nagy károkat tett az az épületekben Selmeezen és Lőcsén. A többi helyekről a tudósítások hiányzanak.

9. Országgyűlés Budán, pünkösdkor, mint az előbbinek folytatása, vagy külön diaeta. Ezek valamelyikén törvénykönyv is alkottatott, melyre a következő évi törvény többször, pl. az 1444. 6. t. cz. így hivatkozik: „Bárki idéztetik meg, köteles az elkövetettek felett a lefolyt év törvénye szerint felelni“. E gyűlésen a török elleni hadjárat ismét elhatározott, de a nemesség nem köteleztetett abban részt venni.

28. Erzsébet királyné halála után magyar pártosai és a cseh Giskra Fridrik romai királyhoz tartották magokat, ki a kis Lászlót Grácban neveltette, s ki ez év elején Gyórt, megvesztegetvén kapitányait Farkas Lászlót és Kollár Pétert 3000 arannyal, áruulás útján kezére kerítette és német őrséggel rakta meg. Mielőtt tehát Magyarország a hadjáratot a török ellen megindítaná, az országgyűlés szükségesnek látta nemcsak fegyvernyugvás által magát biztosítani Fridrik ellen, hanem őt a német birod. haderővel részvételre is felhívni. Ezek kieszközlése végett Ulászló követei és külön Julián jártak el Fridriknél, ki a részvételt egyenesen megtagadta, a fegyverszünet kérdésében pedig tanácskozássra hívta meg Ulászlót Hainburgba. Ez üzenetre jun. 28-án azt válaszolta U., hogy nagy örömmel értette Fr. békés szándékát, de a hainburgi összejövetelem nem jelenhetik a törökök elleni készületei miatt; de megnyugszik abban, hogy 1444. febr. 2-án, mikorra ő a török háborúból visszatérend, mindkettejükre nézve kényelmes helyen jőjjenek össze.

Julius 22. Ulászló Budáról 25,000-nyi zsoldos hadsereggel, Hunyadi és Julián társaságában elindult a törökök elleni hadjáratra.

Aug. 16. Fridrik a 2 Czilleivel, Fridrik és Ulrikkal nemcsak megbékélt, hanem velök szövetséget is kötött minden ellenségeik ellen, a pápa és a német birod. kivételével.

Sept. 1. Rozgonyi Simon egri püspök sógorát Giskra Jánost, igen előnytelen föltételek mellett csak fegyverszünetre bírhatta.

Nov. 3. A moldvai és havasalföldi vajdák s Brankovics segédcsapataival 35,000-re szaporodott magyar hadsereg octoberben Szerbiában a Morva vizénél táborozott, honnan a 12,000 válogatott vitézzel előre küldött Hunyadi e nap éjjelén 20,000 törökre bukkan, kik közül 2000-t levágott s 4000-t 13 főtiszttel elfogott. Idejárult a dús zsákmány és 9 zászló. A magyarok vesztesége 500 ember.

Dec. 4. Határvillongások támadván Magyarország és az osztrák tartományok közt, Fridrik általános fölkelést rendelt a magyarok ellen.

24. Hunyadi Nissza megvívása után Sophiának tartott, s ezen utjában egy nap 3 csatában 3 basán diadalmaskodott, Sophia kizsákmányolása után ismét egy basát vert meg, több zászló és előkelő fogoly jutván kezébe. Ekkor egyesült a király és a táborba később érkezett Ujlaki hadával, s dec. 24. Muradot ütközetre csalván, őt a kunaviczai nagy csatában, melyben U. is megsebesített, legyőzte, s a nagyvezér öcsését, Mahomed Cselebit elfogta. A magyar had a Balkán szorosáiban legyőzhetlen földégi nehézségekre találván, a hazatérés elhatároztatott.

1444.

Február. Ulászló diadalmenete Budavárba, melyet a törökök közül 13 vezér és 4000 fogoly nyitott meg. A győzelmi jelek a főtemplomban függesztettek fel. Ezen u. n. hosszú hadjáratban Hunyadi 6 csatában diadalmaskodott, és a töröknek 30,000 főnyi veszteséget okozott.

A mult évi megállapodás szerint a fegyverszüneti alkudozások Fridrik és Ulászló közt megindultak, még pedig Ulászlónak kedvezve Budán. Itt az osztrák követekkel, kik a kis Lászlót királynak czímezték, Hedervári nádor, a magyaroknak szabad királyválasztási jogát vitatva, heves szóváltásba elegyedett, mi az

értekezlet feloszlását vonta volna maga után, ha U. közbe nem lép, ki az osztrák követeknek magyar nyelven mondta meg, hogy ő a 2 évig érvényes fegyverszüneti javaslatot elfogadja.

Ápril 18. A budai országgyűlésen 34 cikkből álló törvénykönyv adatott ki a főpapok-, zászlósok-, előkelők- és nemeseknek, összesen 220 megnevezett egyénnek pecsétje alatt. A nevezetesebb határozatok ezek: 1) Minden nemes ember irásban kötelezi magát hűsége U. király iránt. 2) A tisztségeket a kir. újra tölti be. 3) A kir. jövedelmek visszaadtnak a királynak. 4) Kik pünkösdig U.-hoz visszatérnek, elkobzott jószágait visszakapják. 5) A pénzláb megállapíttatik, 2 dénár = 1 pénz, 100 pénz = 1 frt, és ez a rk. tudta nélkül nem változtatható. 6) A tisztviselők nem hatalmaskodnak, s azt nem tűrik, jószágvesztés terhe alatt. 7) Minden vármegyében a főispán és szolgabírák mellé 4 táblabíró rendeltetik. 8) A bírák nem erőszakoskodnak. 9) Idegen katonaságot az országba hozni tilos. 10) Az ellenséggel a király híre nélkül békét kötni nem szabad. 11) A király parancsainak nem engedelmesködők a hatalmaskodás büntetése alá esnek. 12) A király javadalmaikat s hivatalokat idegeneknek nem ad, sőt azoktól elveszi, kivéve Bachino Máté erd. püspököt. 13) A rablóvárak rontassanak le. A király e törvényekre megesküdütt. — E gyűlésre a Fr.-kel kötött fegyvernyugvásba nem foglalt Giskra is meghivatott, de őt a nép ingerültsége elől a király éjjel álöltözetben szöktette meg. Megjelent a mindig rablásból gazdagodó Szentmiklósi Pongrácz is, ki örökös fogságra ítéltetett, czimborái azonban vizsgálat nélkül felakasztattak. E gyűlésen hadjárat is határozottatott a török ellen, de a nemesség pénzsegély megszavazásával kivonván magát a fölkelési teher alól, a hadseregnek a király, Hunyadi és 3 püspök, Rozgonyi Simon egri, Dominis János váradi és Székesői Herczeg Ráfael bosniai püsp., végre Julián bíbornok zsoldosaiból kellett állania.

Máj. 21. Fridrik a minap Budán megállapított 2 évi fegyvernyugvást megerősítette.

Jun. 3. Hunyadi szövetséget köt Cristics Tamasko István bosniai fejdelemmel, Tvartko István unokaöccsével, ki H. közbevetésére erősített meg tartományában, mely szerint hűséget fogadott U.

íránt, segílyt ígért minden kül- és belellenség ellen, és évi 3000 aranyforint fizetésére kötelezte magát.

Jul. 3. Brankovics György tartozásai, u. m. 31,000 és 63,000 frt fejében, melyeket érte a mult és jelen évi hadi költségekre Hunyadi János fizetett, átengedte ennek a világosvári uradalmat tartozmányaival (110 községgel).

8. Minél kisebb volt az ország által az irtó török háborúra rendelt haderő, és mégis annak megindítására minél sűrűbben jött külföldről a buzdítás: annál inkább érdekében volt Ulászlónak a külhatalmasságokat tetteleges fegyversegélyre és szövetségre felhívni. Fel is szólítottak e végre az olasz hatalmasságok, a görög császár, az oláh és moldvai vajdák, Cristics Tamasko bosnyák fejdelem, a lengyelek, a német rend, és e napon Castriota György Epirosz fejdelme, ki mint tusz Murad udvarában körülmetéltetett és az izlamban neveltetett Iskender név alatt, ki azonban atyja és idősb testvérei megöletése és hazája bekeblezése miatt megszök-
vén, atyja székhelyét Kroját elfoglalta, 1443. dec. 10-én az uralmat átvette, s nem sokára azután Ali basát megverte, ennek 22,000 főnyi veszteséget okozván.

12. A magyarok hadkészületeiről értesült Murad, Brankovics közbenjárása mellett a békekötés iránt tett lépéseket, Cselebiért pedig váltságpénzt ajánlott, s miután e kísérlete jó hatásáról tudósítottatott, e napon Ázsiába, mognesiai magányába vonúlt.

30. E napon kelt Minisztrából, a régi Spartából, Palaeologos János gör. cs. levele, mely szerint ő seregével készen áll és várva várja a magyarok megjelenését, s azért ha Muraddal valami egyezmény volna készülöben, az egész kereszténység java s a pillanat kedvezései parancsolják annak félbeszakasztását.

Aug. 1. A szultánnak 100 tagból álló követsége megérkezvén, U. Szegedre országos tanácsot hívott össze. Itt a király, Brankovics és Hunyadi a béke mellett szóltak, Julián bíbornok pedig azt hevesen ellenezte, de ennek daczára e napon 10 évre szóló fegyvernyugvás köttetett következő föltételek alatt: 1) A szerződők egymás birtokába nem ütnek. — 2) Murad megtartja Bulgariát, de visszaadja mindazt, mit e tartományon innen elfoglalt, jelesen Szerbiát és Havasalföldet, mely utóbbi azonban jövőben is adót

fizetend a szultánnak. — 3) A foglyokat mindkét fél váltság nélkül bocsátja szabadon, de Cselebiért váltság fizettetik (40—70,000 arany). E szerződvényt a törökök az alkoránra, s Ulászló az evangéliumra letett esküvel erősítették.

Aug. 3. Condolmieri Ferencz Alb. bíbornok és a pápai hajóhad parancsnokának tudósítása és követsége e napon érkezett Szegedre. Ez jelentette tetemes hajósereggel megérkezését a Helleszpontnál, s hogy az Ázsiában tartózkodó szultán átjövetelének gátlására minden intézkedések megtétettek; itt az ideje a törököt kikergetni Európából. A bíbornok követének szóbeli előadása nagy benyomást tett a jelenvoltakra. — Mikor érkeztek meg a többi jelentések, az följegyezve nincs, jelesen Velenczée és Genuaé, melyekben ígérék egész tengeri erejük kiállítását; Burgundé és Franciaországé, melyekben a magyarokat a hadviselés folytatására buzdították; végre Ogli karamáni fejdelemé, ki U.-t buzdítá a török birodalom zavarai felhasználására.

4. A július 5-ki felhívásra e napon kelt Castriota György (Iskenderbég) levele, melyben ígéré, hogy 30,000 emberrel fog a magyar hadakhoz csatlakozni. — A görög cs. és Castriota levele tehát aug. 4-re Szegedre meg nem érkezhett.

4. E napon a királynak és országtanácsnak Szegeden kelt okmánya szerint, a törökök ellen indítandó hadjárat kérdése, melyet ugyanezen tanács a budai aprilisi országgyűlés parancsa ellenére aug. 1-én úgy oldott meg, hogy 10 évre fegyvernyugvást kötött, ismét tanácskozás alá vétetett. Caesarini Julián bíbornok s pápai követ most is a háború mellett szónokolt, és azt is vitatta, hogy a magyarok jogszerűen fegyverszünetet nem köthettek a törökökkel, tehát az aug. 1-jén kötött szerződvény meg nem állhat. Hunyadi, kinek Bulgaria ígértetett, szintén a hadjárat megindítása mellett szólt. És ezek után kinyilatkoztatta U. király, hogy még ezen nyáron a budai országgyűlés végzéséhez képest a magyar hadsereget személyesen vezeti Romaniába és Görögországba és egész erejét a törökök kiirtására fordítja. „És mi (a fent nevezett 3 püspök és Hunyadi János erdélyi vajda), kik a király úrral menendünk, ígértük, esküdtünk és fogadtuk. És mi Péter csanádi püsp., Hedervári Lőrincz nádor, Rozgonyi György országbíró,

Palóczi Simon főlovászmester, Ország Mihály főkincstartó, Marczali Imre volt somogyi főispán, Alsólendvai Bánfi Pál, Ónodi Czudar Simon főpohárnok, Losonczy János, Szekcsői Herczeg Pál, Tari Rupert, Maczedónyai Dancs István és Tornai Sylveszter, Torna vm. főispánja, kik ez országban visszamaradunk, tanácsunk és megegyezésünk jeléül a király úr pecsétje mellé a mi pecsétünket is ráüttettük“. Ulászló Julián kezébe tett eskü által magát különösen is kötelezte e hadviselésre.

Aug. 11. Hunyadi Temesvárott az időközben kiszabadult Szentmiklósi Pongrácz-, szakolezai kapitánynyal, családi szövetségre lépett.

20. Podiebrad Csehország kormányzójává választatik.

28. U. Váradon mentett föl némely kúnokat minden adózástól.

Sept. 21. U. 10,000 főnyi haddal és 2000 szekérral Orsovánál állott. Itt Kolozsvár kiváltságát megerősítette.

Oct. 3. Átkelt a Dunán.

9. Viddinhez érkezett.

16. Nikápolynál volt, melyet nagyobb ágyúk hiánya miatt meg nem vívhatott. E tájon egyesült vele Hunyadinak Havasalföldön rabolva átjött 5000 főnyi dandára. Ide jött az ismét vajdaságot viselő Vlad Drakul is, ki bár gúnyosan jegyzé meg, hogy a magyar sereg kisebb a szultán vadászkiséreténél, mégis fiát 4000 lovassal a magyar sereghez küldé. Folytatták tehát utjokat 19,000-nyi haddal, bízva az idegen segélyseregben.

24. A Kamdsik vizén 28 török gálya felgyújtott. Innen bocsátott U. nyilt hadüzenetet a törökökhöz, és Hunyadit 3000 magyarral és a románokkal Várna felé előre küldé. — Nem sokára ezután vett a pápai tengernagytól tudósítást, mely szerint, bár Galipolinál 128 keresztény gálya örködött, mégis a szultán, minden főtől 1 aranyat fizetvén a genuai és velencei kapitányoknak, ezek hajóin 40,000 fegyverest szállított át Európába. Várnánál feltűnt a gör. császár és Castriota seregeinek kimaradása is; amaz a törököktől megijedvén, otthon vonta meg magát, emennek pedig Brankovics és szerbjei utját állták.

Nov. 9. A magyar had Várnán túl az ütközésre czélszerűtlen földelgen találkozván Muraddal, Várnához visszavonult, s ide e

napon megérkezett, hol a nagy haditanácsban H. az eleség, lőpor és ágyúk hiánya miatt a megütközés mellett szólt, Rozgonyi püsp. pedig megjósolta, hogy H. a haza érdekében meg fog futamodni.

10. A várnai csata, melyet a magyarok elvesztettek. A magyarok közül kevesen juthattak hazájokba. Elesett a 20 éves kir., Ulászló, továbbá Rozgonyi Simon és Dominis János püspökök, Bátor István főudvarmester, Perényi Miklós, Tamási Henrik, a pápai követ Julián bíbornok. De nagyobb volt a török számbeli vesztesége. Murad így kiáltott fel: „Igy nem szeretnék még egyszer győzni!“ Az ő vesztesége legalább 40,000-re tétetik.

Hunyadi a csatamezőről 48 óra alatt a dunai révhöz érvén, Havasalföldre kelt át, hol őt Drakul elfogatta, kevés napok mulva azonban szándékát megváltoztatván, őt nemcsak szabadon bocsátotta, hanem dúsan megajándékozva Erdély széleig el is kísérte.

1445.

Jan. 18. A pápa Bachino Mátét, elnézvén neki a püspökségre kívántató kor hiányát, megerősítette az erdélyi püspökségben. Ezen idegent már az 1444-ki országgyűlés is pártolta, ki később Mátyás kir. ellenségeihez szegődött.

Febr. 6. Hedervári nádor e napra Székesfejervárra országtanácsot hívott össze, hol, a csehek példájára, ideiglen országhatóságok választattak, Hunyadira Erdély és a tiszántúli vidék bízott, a hatalmaskodók s a váraikba rablás végett idegeneket befogadók ellen büntetések szabattak, és april 4-re Pestre országgyűlés hirdettetett.

Apr. 18. Hunyadi Bihar vármegyében közgyűlést tartván, indítványozta, hogy a Dominis János halála által megürült váradi püspökségre eddig volt titkára Szrednai Vitéz János váradi prépost, kinek kitünő tulajdonságait, a haza iránti tántoríthatlan hűségét megismerni alkalma volt, ajánltassék a pápának. Ez indítvány elfogadtatván, mind Hunyadi, mind Bihar rendei e nap kelt leveleikben hathatósan ajánlották Vitézt.

24. Vitéz János levelében ekkép ecsetelé a haza állapotját: „Az igazság mélyen hallgat, a szemérem minden korlátai összehörvén, az indulatok és szenvedélyek szabadon rontanak ki minden-

felé, a vasönkény mindent összevív, a törvények és kötések ereje sírba omlott, a gyűlölség, árulás, és a legundokabb sarczölások szabad rést nyertek. A belcsend e sérelmei a rokonokra is kiterjednek. A bűnök boszulói kevesek, annál többek azok szerzői.“

És ily körülmények közt a nádor a kis László több ellenzőivel köztársaság vagy oligarchák kormányának felállításáról ábrándozott, miről Aeneas Sylvius ekkép írt Szécsi érsekhez: „Hiszitek-e, hogy Bosnia királya és Rascia despotája s más magyar nagyok, kik alig túrték Lajos és Zsigmond királyokat, megszívelnék közöletek bárkinek uralmát magok felett? Ki mer köztetek népszerű kormányt ajánlani? Ti mind nemesek vagytok, de a népszerű kormány előtt gyanus a nemesség. Ott a nép emberei emelkednek ki, kik jogegyenlőséggel igazgatják a köztársaságot; és mind azt, mi kiváló, eltávolítják. Nézzétek a községileg kormányzott városokat, nincs ott a csarnokokban nemes, ott minden a kereskedőké. Én nem hiszem, hogy közöletek bárki inkább akarne mesteremberek mint királyok alatt lenni.“

Máj. 7. Az országgyűlés határozatai, összesen 23 cikk, e napon adattak ki Pesten, ily czím alatt: Mi Magyarország főpapjai, zászlósai, vitézei, nemesei, polgárai és országlakói. Ezek szerint: 1) Követet küldöttek Lengyelországba biztos tudósítást szerezni Ulászó királyról, s ha ennek halála megvalósul, mire máj. 30-ig várnak, úgy László hget, Alb. kir. fiát, élete idejére törvényes királyuknak ismerik, de csak úgy, ha Fr. őt a koronával együtt nekik átadja, különben oly királyt választanak, ki az országot minden ellenség ellen oltalmazni képes. — 2) Az ország 4 kerületre osztott s azokba főkapitányok nevezettek: Erdélybe és a tiszántúli vidékre Hunyadi, a Duna és Tisza közti alvidékre és Dunán túltra Ujlaki, Kassa környékére Rozgonyi Gy., Pelsőczy Imre és Giskra János, a Vág vidékére Ország Mih. és Szentmiklósi Pongrácz, stb.

II. Az o. gyűlés befejezése után a törvények végrehajtásával megbizott helytartók Szécsi bíbornok-érsek, Mátyás veszprémi püspök, Garai L. macsói bán, Ujlaki M. vajda és Marczali Imrétől álló követséget küldöttek Fridrikhez, s mind ők, mind Hunyadi segedelmet kértek a pápától a törökök ellen. Névszerint az utóbbi e napon kelt levelében a többi közt így írt: „Az utóbbi események

a magyar nemzet erejét megrázták ugyan, de meg nem semmítették. A magyar nemzet erejét még föléleszthetni, ha Szentséged és a többi keresztény hatalmasságok a törökök ellen folytatandó háborút, közügynek tekintendik. Én kész vagyok tettel is bebizonyítani, hogy e szent ügyben addig nem nyugszom, míg a haza szenvedéseiért elégtételt nem szerzek, és a rajta elkövetett szégyent le nem mosom.“

Jun. 4. A pápa Vitéz Jánost a váradi püspökségben megerősítette.

Jul. 4. A közrendet magok annak helyreállítására rendelt főkapitányok is megzavarták. Ujlaki nem adta vissza vajdatársának Hunyadinak várait, mi ellen ez óvást is tett; Giskra pedig a zavarok alatt épített rabló várakat nem rontatta le. Az utóbbi bajon Rozgonyi és Pelsőczy főkapitányok segitendők e napra Szinára azon vidéki nemességnek gyűlést hirdettek, hol Giskra nem jelent meg, küldöttje Dobrai Barczal Miklós pedig utasítás hiányával mentegette magát. Ily körülmények közt e félrendszabályt alkották: ha a törvény által leromboltatni rendelt várakból rablás üzetnék, Giskra főkapitánytársai segélyével fenyítse a bűnösöket.

Czillei Ulrik is támasztott zavarokat Tótországban, hol az előtt Erzsébet pártja Zoll Benedeket segitette a zágrábi püspökségre, kinek ellenében U. király Csupor Demetert nevezte ki; minthogy pedig amaz Czilleinek 20,000 frtot kötelezett a beigatásért, ennek végrehajtása alatt a rakonczatlan úr hadnagya Witowecz által Tótországot feldúlatta.

Az ország nyomorát ugyanezen időben Fridrik király is szaporította, ki a Lászlóért küldött magyar követségnek késedelmezése miatt boszankodván, Köszeget feladásra szorította, s azon ürügy alatt, hogy lakosai raboltak, ezek közül 80-at vizsgálat nélkül felakasztatott.

Sept. 30. Szécsi érsek és Garai bán előre elmentek tehát Fridrikhez, a követség másik 2 tagja Ujlakival pedig e napon 700 vitéz és 24 kocsitól kísértetve érkezett Bécsbe, hol a város kapujánál fogadta őket Fr. Ekkor Giskra is elment Schottwienbe a kis Lászlóhoz s így szólott hozzá: „Mikor fogod vén szolgád hűségét megjutalmazni, mikor adod ki zsoldját?“ A Lachsenburgba hozott

Lászlóhoz Szécsi érsek tetemes pénzösszeggel és ily nyilatkozattal járult: „Mily veszélyek közt forogtam miattad; de mindezzel nem gondolnék, csak tisztelhetnék téged hazámban mint királyomat!“ De a büszke Ujlaki, ki a kis királyt koronáztatásakor lovaggá avatta, nem volt tisztelgésre birható. „Én csak törvényes királyom előtt bókolok — mondá — de most még nem tudom, lesz-e ő fejlődmem.“ — A követségnek Fridrikkel boldogulnia nem lehetett, következő föltételei miatt: 1) Ha László első koronáztatása törvényesnek megismertetik, megengedi László 2-ik koronázását, de fölkenés nélkül. 2) A koronázás után László és a korona Fridriknek visszaadandó. 3) L. és a korona Pozsonyban Fridrik őrsege és felügyelete alatt fog tartatni. 4) Az ország kormányzása iránt Fridrikkel egyetértőleg tétessék intézkedés. — A római királylyal nem volt könnyű egyezményt kötni: a magyarok ez ügyben 7-szer, a korona váltsága iránt 9-szer és Mátyás király az 1480—1490. években a béke iránt sokszor és többnyire sikertelenül alkudozott vele.

Hunyadi ez év folyama alatt éjfél után a Száván át usztatván, Sarno mellett a törököt meglepte, megverte és elszélesztette.

Ezután Hunyadi Vlad Drakul vajda ellen indult hadával, kire sok oka volt neheztelni. Ezt tehát meglepve Törökországba szalasztotta, és miután nővére Mária férjének testvérét, III. Dánt, Drakul elkergette s az meg is halt, ennek fiát IV. Dánt igtatta be a vajdaságba.

1446.

Febr. 9. Az országtanács 12 tagja által 1445. dec. 19. Zsámbokról Körmöcz városhoz intézeti meghívóból kitetszik, hogy már azon évi dec. 8-ra is volt országgyűlés hirdetve Székesfejérvárra, de az a megjelentési határidő rövidege miatt meg nem tartathatván, e napra újabb gyűlés hirdettetett szintén oda, mely azonban csak később valószínűen martiusban tartatott meg. Az itt alkotott törvények eddigelé még nem fődöztettek föl, s az országgyűlés határozatairól az okmányokból nyerünk felvilágosítást. Ezek szerint: 1) Fridrik kir. nyilatkozata zúgolódással fogadtatván, végkísérlettelre újabb követség küldetett ki, melyhez a pozsonyi és kassai bíró is kineveztetett. 2) Jun. 5-re, pünkösdre, országgyűlés

hirdettetett. 3) A Czilleiek fékezése Hunyadira bízott, ki e tekintetből országos főkapitánynak neveztetett ki.

Aprilis. Hunyadi az országgyűléstől nyert utasítás szerint eljárva 15,000 főnyi sereggel hirtelen a Czilleiekre csapott, tőlök Szentgyörgyöt elfoglalta, Varasdöt felgyújtotta, s miután hadnagyuk Witowecz a stiriai várak oltalma alá vonúlt, az ottani főváros vidékét unokaöccse Székely János által feldúlatta. Az ütközetre nem szoríttathatott Witowecz csak akkor, midőn H. Csáktornya tájékát is elpusztította és Kapronczát elfoglalta, kért békét, mely, miután a Czilleiek magokat Magyarország rendjeinek alávetették és parancsait híven teljesíteni eskü alatt ígérték, meg is adatott.

Jun. 5. Hunyadi diadallal érkezett a pesti országgyűlésre, mely a részvevők nagy száma miatt a Rákoson tartatott. Itt a követtség jelentése a Fridrikkel folytatott újabb alkudozás sikeretlenségéről közélégületlenséget szülvén, elhatározottat, hogy László király ismét visszakéressék Fr.-től, és szükség esetén erőhatalommal szabadíttassék ki. Azután a rk. a kormányzó-választás előtt, következő pontokra egyenként esküdtek meg. 1) Kormányzó választatik L. kir. törvényes koráig. 2) A zászlósok leteszik hivatalaikat. 3) Az országnagyoknak az o. gyűlés végzéseivel ellenkező szövetségei megsemmíttetnek. 4) Az országgyűlés végzéseit mindenki megtartja. 5) A kir. városok a bennök levő őrségtől fölmentetnek, az elfoglalt jószágok visszaadtnak, a tiltott várak lerontatnak s ezek teljesítéseig a várnagyok az országgyűlésen letartóztatnak. — A külön sátorban csoportosuló városi követei egy ideig vonakodtak esküdni. Pozsony város követei Renes István és Gmaitl István voltak. Ezek egyike jun. 6-án a történekről írásban tudósítván hatóságát, 2 okmányra hivatkozott, melynek egyikéről így szólt: „A másik magyar, arról önöket nem értesíthetem.“ Tehát még a városi követ sem tudott magyarul oly időben, midőn a tanácskozás egyedül magyar nyelven folyt. — Jun. 5., pünkösöd napján, Hunyadi János országkormányzóvá kiáltatott ki. Hatalma körére nézve következő utasítással láttatott el. 1) A kir. várak neki átadtnak. 2) Az ország hadát ő vezérli. 3) Országtanács adatik melléje, mely az udvari törvényszéket is pótolja, s melylyel a törvényes és közigazgatási dolgokat intézi. 4) Élhet a pénzverés jogával. 5)

Csak 32 házhelyet adományozhat. 6) Hűtlenségben a marasztalást és kegyelmezést csak az országtanácscsal gyakorolhatja. 7) Az országtanácscsal nevezi ki a főpapokat. 8) A közjövedelmek hovatartozását 2 kincstartóval határozza el.— Hunyadi a deák nyelvben nem levén járatos, a kormányzói esküt magyarul tette le a következő szöveg szerint: „Isten engem úgy segéljen; boldogasszony nekem irgalmat úgy nyerjen; Istennek szent teste végnapomon üdvösségemre úgy szolgáljon; a föld tetememet úgy fogadja, onnét 3-ad napon úgy ki ne vesse; magúl magom úgy ne szakadjon; ítélet napján Istennek szent színét úgy láthassam; örök pokolba úgy ne temettesem: hogy a szerzést, melyet az ország szerzésére megirtanak, erősen és tökéletességgel megtartom, semmit ellene nem teszek és nem tetetek“.

10. Az országgyűlés a jász-kúnok szabadságait megerősítette.

11. Fridrik az országgyűlés előtt fenyegetések közt arról tevén panaszt, hogy Hunyadi a Czilleieket fékező háborúban több stiriai birtokát feldúlta, a kormányzó ez iránt a rendek előtt szóval, Fridriknél pedig e napon írásban mentegette magát.

13. E napon hirdettetett ki az országgyűlésen alkotott 16. törvényczikk.

16. A törvényalkotás után is együtt maradt rk. e napon rendkívüli adót szavaztak meg. E szerint minden 5 jobbágykaputól fizettetett 1 aranyfrt; így fizették a kir. városok is; a jobbágygyal nem bíró nemesség minden 4 kaputól fizetett 1 aranyforintot. A 15 nap alatt nem fizetőnek jószágai elkoboztattak, melyeket 10 ezüst gíráért válthatott vissza.

Az országgyűlés széteszlása előtt a főhivatalok így töltettek be: nádor: Hedervári Lőrincz, vajda: Ujlaki Miklós, országbiró: Palóczi László, kincstartó: Ország Mihály stb.

Aug. 23. A kormányzó, ki jul. 20. Hunyadon, 31-kén Apoldon, aug. 12. Madarason adta ki rendeleteit, e napon Szegedről parancsolta meg az erdélyi részeken arany- és ezüstbányákat művelő, vagy aranyat és ezüstöt mosó lakosoknak, hogy aranyukat és ezüstjüket egyedül Kristóf és Antal florenczi olaszoknál, mint a kolozsvári pénzverde előljáróinál, váltsák be.

Ezután Hunyadi Vlad Drakul ellen indult, ki török sereggel Havasalföldet ismét elfoglalta, IV. Dánt elkergette, s a törökökkel Erdélybe ütven, ott néhány ezer keresztényt rablánczra fűzetett. Hunyadi a Jalomicza jobb partján táborozó török-román sereget megverte. A visszahelyezett IV. Dán Drakult és idősb fiát kivégeztette, a kisebbiket pedig szeme világától fosztatta meg. Ekkor Hunyadi szövetséget kötött István moldvai vajdával, bátyja Illés gyilkosával.

Oct. 2. Fridriktől a követség 3-dszor is tagadó válaszszal érkezvén vissza, az országtanács ellene háborút határozott, és e napon Kochheim János által Bécs várost felhivatta, hogy Fr.-től tagadjon meg a segílyt.

29. Bécs város ily későn határozta el magát követeket küldeni Magyarországra, a kik számára menvédet kért.

Nov. 10. Hedervárj nádor azt válaszolta, már késő, az országtanács eloszlott s a háború el van határozva, melyre befolyással volt az is, hogy Fr. jövedelmei szaporítása végett a győri székestemplom körül táncztermeket és istállókat építtetett. — Ezt és a háború többi okait oct. 18. kelt levelében adta elő az országtanács IV. Eugen pápának: „Több ízben esedeztünk a rom. király előtt, bocsátaná Lászlót elrablott koronánkkal együtt ki, adja vissza hazánk elfoglalt részeit. De ő csak üres szavakat ad, új foglalásokat tesz, a kir. és egyházi jövedelmeket eltulajdonítja, új adót ró ki, vesztünkre új várakat épít, sőt pénzvágyból a győri templomot megfertőztette; ő keresztény létére nekünk több bajt okoz mint a hitetlenek.“ Ugyanazon nap Velenczét azzal nyugtatta meg az országtanács, hogy nem szándéka a köztársasággal fenálló békét felbontani, sőt inkább azt megerősíteni óhajtja.

15. Hunyadi 10—20,000-nyi sereggel Rozgonyi Rajnald társaságában Sárvárrott volt nov. 7-én, innen szólította fel Bécset, hogy Fr. törekvését segélyadással ne mozdítsa elő, s ha e felhívásra nem hajol, lépései következményeit magának tulajdonítsa. Mire e napon Bécstől és az osztrák rktől tagadó s fegyverletétclre felszó-lító válasz érkezett.

16. Bécs segílyt ígért Fridriknek, melyet ez megköszönt a bécsieknek.

Dec. 8. Hunyadi, miután Ausztria zsákmányolása után Bécsúj-helybe tette át főhadiszállását, és itt az öt fölkereső Fridrikkel, az osztrák rkkal és Bécs követével az alkudozás eredményre nem vezetett, e napon ismét folytatta a pusztítást a bécsi hegyekig és Hainburgig; de a hideg növekedtével és Fr. követi utánjárására rövid fegyverszünetet kötött, azután pedig követséget nevezett ki Szécsi érsek elnöklete alatt, mely a pápai követ Carvajal bíbornok közbenjárása mellett újabb alkudozást kezdjen.

1447.

Jan. 15. Fridrik nem tartván meg a fegyverszünetet, Szarvkőt megtámadta és feladásra kényszerítette. És azért a háború megújulásától tartó pápai követ fölkerlte Vitéz püspököt a békealkudozások megkezdésére, mire ez e napon kelt válaszában kifejtette, hogy ez érdekből Bécsben tett felhívása válasz nélkül hagyott.

Febr. 7. Vitéz írt mind Fr.-nek, mind a pápai követnek. A magyar követség Budán már összegyűlt, de előbb a menvéd hiánya, később annak elégtelensége és Oberberger osztrák rabló utonállása miatt el nem indulhatott. Új menvédet kér küldetni.

8. Fridriknek e napon kelt újabb menvédével a magyar követség Bécsbe utazott, de alkudozásai, miután Fridrik szokott fogásaival élt és a követség némely tagjait Hunyadi ellen bujtogatta, eredménytelen lett.

22. Fridrik nemcsak a kis László osztrák alattvalóit, hanem a magyarországi kir. városok lakosait is izgatta a magyar kormány ellen. Ezeket az elkeseredett országtanács a lengyelekkel következő szavakkal tudatta: „Meg vagyunk már győződve, hogy a németek és magyarok nemzeti gyűlölségének csak a fegyver vehet véget.“

25. Az országtanács e napon igen rövid határidőre, mart. 12-re hívta össze az országgyűlést. A Bártfához intézett meghívóban reflectál Fridrik bujtogatására is.

Mart. 25. E napon fejeztetett be az országgyűlés Budán 61 törvény-czikk alkotásával, melyek közül 47 új, a többi az 1446-iaknak ismétlése. Ezek között számosak a nagy horderejű végzések. Ilyenek pl. 1) Az adójövedelem csak a kamarai nyereségből álljon, s

ezt a címeres nemesek már ne fizessék. 2) A kormányzó a tiszti dandárokkal érje be, fölkelést pedig csak kivételkép hirdessen, s a nemesség ne legyen köteles az ország határán túl menni, stb. És ezek akkor határozattak, midőn Fridrik fitymálta Magyarországot, s főkép akkor, midőn a török Magyarország küszöbénél állott.

Jun. 1. Stiriában Regedén, Rakersburgban, tanácskozott a magyarok és Fridrik követsége. Az eredmény Czillei Fr. közbenjárása mellett 2 évi fegyverszünet lett, melynek föltételei a nemzet által elérni óhajtott célról hallgattak, vagy azzal épen ellenkeztek. 1) Fridrik és öcsce Albert a Magyarországon birt 16 várost és várat megtartják, míg a zálogösszeg lefizettetik. 2) Győr jun. 24. a püspöknek visszaadatik, de ez köteles 3000 aranyat 3 évi részletekben fizetni (ennyiért árulták el Győrt). 3) Ha a szerződő felek nov. 11-től 1 év alatt békét nem köthetnek, az ügy elintézését a szent székre bízzák.

Sept. 20. Hedervári Lőrincz nádor a regedei fegyverszünet után elhalt, s azért e hivatal betöltése, és a fegyvernyugvási kötés jóváhagyása végett is országgyűlés tartatott, mely e hónapban Budán folyamatban volt. Garai László sept. 20. előtt választatott nádorrá, mert e napon azon térítvényen, melyben elismertetik a volt nádor fia Imre által Buda várnak Hunyadi kormányzó kezéhez szolgáltatása, már nádori minőségben van aláírva. Ezen térítvényben az országgyűlésen jelen volt egyh. és világi országnagyok és megyei követek közül 170 egyén neveztetik meg, miből kitűnik, hogy a vármegyék többnyire 4, némelyek pedig 3 v. 2 követet küldöttek ide, 21 vármegyéről pedig nincs említés téve.

Oct. 18. A szeptemberi országgyűlés törvényeit még nem ismerjük, és csak a honfiak egyes leveleiből vonhatunk azokra következtetést, pl. Hunyadi e napon hirdette, hogy az egész országban egyértékű pénz rendeltetett veretni, mely szerint 200 nagyobb és 400 kisebb dénár tegyen 1 forintot, s minden más pénz folyama eltiltatott.

1448.

Máj. 27. Az 1447-ki martiusi országgyűlés azt határozta, hogy László király felnövéséig évenként pünkösdi körül országgyűlés tartassék; hogy az ez évben is megtartatott, azt oklevelek bizo-

nyítják, mint pl. az, melyre Verbóczi hivatkozik, s mely szerint ez országgyűlésen Pesten, máj. 27-én, határozat hozatott Zömléni Gábor deák okmányhamisító ellen.

Máj. 30. A szűkkeblű 1447. és 1448-ki országgyűlések nagyobb hadjáratot rendeltek a törökök ellen. Hunyadinak a segédeszközöket külföldön is kellett keresnie. Midőn tehát ő az új pápának, V. Miklósnak, szerencsét kívánt, őt részvétre is fölkérte a török háborúban. Így tett a nápolyi királyllyal és Velenczével is. Amattól 3 feldiszított paripát, ettől pedig pusztá ígéretet nyert. A pápa részéről is elmaradt a segély, ki Hunyadit hercegi czímmel tisztelte meg, és ennek jelvényeül arany nyaklánczot feszülettel küldött neki. Hunyadi nem élt a hgi czímmel, de mások megadták azt neki, mint a kolozsmonostori convent 1448., Vízaknai Miklós alvajda 1451, Mátyás kir. 1458., 1460., 1461-diki okmányaiban. Hunyadi a pápának e napon kelt válaszában értésére adta, hogy a török ellen adandó segély a fő-, a többi mind mellékdolog, s azért a segélyt újra kéri, hogy a kereszténység ellenségei ellen elkövetendő vitéz tettek által érdemesíthesse magát a neki szánt megkülönböztetésre. — De e levél is siker nélkül maradt.

Sept. 8. Hunyadi seregeit összevonta és a szerb despotát részvételtre hívta fel, de Brankovics azt nemcsak megtagadta, hanem a szultánt a magyar sereg állapotáról is tudósította, azért Hunyadi a hűtlennek magyarországi jószágait elvétette, Castriotát pedig felszólítá, hogy a törököket hátba támadja meg. A pápa újabb levele H.-t hadával a kevei dunai átjárásnál találta, melyben tanácslá, hagyjon most fel a hadjárattal, majd a jövő évben azt elősegítendi. Erre H. e napon azt felelte: az intés későn jött, mert a hadsereg már rendeltetése felé indult, lelkesedett, s mert a támadás előnyösebb. „Én kész vagyok mindent elkövetni, hogy hazámat a fenyegető veszélytől fölmentsem. Míg én és vitéz bajtársaim a kereszténység javáért kockáztatjuk életünket, illő volna, hogy az igazhívők atyja új tartalékserg összegyűjtése végett a vallás oltárára pénzsegélyt áldozna.“

17. H. a kevei dunai átjárás szerviai részéről ismét így írt a pápának: „A török föllépte óta a keresztény tartományok felett a szolgaság és a csúfsággá tett vallás veszélye terjedt el. Én már a

60-ik évet túlhaladtam, de azért folyvást küzdök vele; nemzetem a sok háborúban már kifáradt ugyan, de megmenté fegyvereit és vonzalmát a szabadsághoz, s ezért és a vallásért feláldozta vagyonát, életét. A török nagy hatalmának összerontására egy nemzet gyenge és a zsold fizetésére elégtelen, de az ügy nem is egy nemzeté, hanem az egész kereszténységé“. Ujabbán is ajánlotta a gondoskodást segélyseregekről.

Sept. 28. H. büszke volt jól felszerelt, lőfegyverekkel és ügyes tűzérektől kezelt ágyúkkal ellátott 24,000 főnyi seregére, melynek $\frac{1}{3}$ -a IV. Dán alatt románokból állott, s mely e napon a Dunán átkelvén, az áruló szerb despota tartományát feldúlta s Bulgariába csapott.

Oct. 17.—19. A Brankovics által értesített Murad Krója ostromát abbahagyván, Hunyadit Magyarországtól elvágni törekedett, de ez a Rigómezőn körülsánczolt táborba szállott, melyből őt a 150,000-nyi sereggel megérkezett Murad kicsalni hiába ügyekezett. A csata 2-ik napján, oct. 18-án, H.-nak összes *38 zászlóalja már tűzben volt, holott M. még 40,000 pihent emberrel rendelkezett. 3-ad nap a magyar központ vezére Székely János elesett, s 6000 román átszökött az ellenséghez. Este a magyarok teljes vereséget szenvedtek. Elesett a csatában a magyarok közül 17,000 bajnok, a 6000-nyi román szökevényeket a törökök felkonczolták. Hunyadin kívül mind elestek a vezérek, névszerint: Alsólendvai Bánfi István, Losonczy Benedek, Székely János és Tallóczy Ferencz; továbbá még ezek: András Bertalan, Pelsőczy Bebek Imre és László gömöri főispánok, Csáki György szatmári főispán, egy Frangepán, Nádasdi Imre, Szécsi Tamás, Imre és László, egy pápai követ. A török vesztesége a 30,000-et meghaladta.

Dec. 24. Hunyadi előbb kíséretétől, azután szolgáitól is elvált, végre lovát is elbocsátva egy tóba rejté magát, de így is 2 török kezébe került, s míg ezek aranylánca felett összekaptak, az egyiknek fejét levágta, a másikat pedig megszalasztotta. Azután szerb pórokhoz tért be éhsége csillapítása végett, kik őt Szendrőre Brankovicshoz kísérték, honnan 2 havi fogság után esküvel kicsikart következő lealázó föltételek alatt bocsáttatott szabadon: 1) Fia-, Mátyásnak, eljegyzí Czillei Erzsébetet, Ulrik leányát.

2) Brankovicsnak magyarországi jószágait visszaadni igéri. 3) Fiát Lászlót tuszúl átadja. H. e napon érkezett Szegedre az ország-tanács-hoz.

Dec. 30. Hunyadi Szegedről ezeket írta Romában levő követének: „Bizton reménylem az elvesztek visszanyerését. A vallás, a haza oltalma újra rámbizott. E szerencsétlenségek bátorságomat nem törhették meg, sőt azt élesztik s nekem tanulságul szolgálnak. Mindaddig nem nyugazom, míg az ellenségem nem diadalmaskodom, vagy e tusában halálomat nem találok.“

1449.

Jun. 8. A Budán tanácskozó országgyűlés hivatkozva már a nagybőjtben kibocsátott meghívókra, Kassa, Lőcse, Bártfa és Eperjes városokat újra meghívja az országgyűlésre. Az itt alkotott törvények még nem ismertetnek; a tárgyalásokról azonban némely oklevelekből nyerünk felvilágosítást. Fölvették V. Miklós pápa levelét, ki arrá intette őket, hogy mindenekelőtt a belbékét állítsák helyre, majd eljön az idő, midőn a sz. szék pénzzel és zsoldosokkal is segítheti őket. Erre megfelelő választ adtak jun. 24. — A Brankovics, Garai és Ujlaki által kidolgozott fegyverszüneti tervet el nem fogadták, s új alkudozást rendeltek a törökkel. — A garázdálkodó Giskra fékezését elrendelték.

Sept. 5. Már a szegedi országtanácsban, 1448 végén, szóba jöttek Giskra visszaélései, ki László király kapitánya czímét bitorolva Szepes-, Sáros- és Liptóme gyében zsarnokoskodott, ez évben pedig Gálszecs és Homonna várakat is megvívta, s birtokosait Szécsit és a Drugeteket fogságra vetette. Hunyadi nőtestvérének fiát Székely Tamás vránai perjelt küldé ellene, kit Giskra e napon Somosnál, Kassán felül, meglepett, elszélesztett s egész táborát elfoglalta.

Nov. 11. Az alkudozással megbizott Kórogi János macsói bán Tamasko István bosniai királylyal következő egyezményre lépett: 1) Tamasko alattvalóival együtt Magyarország ellen semmi hűtlenséget sem követ el. 2) A törököt Magyarország ellen nem segíti, neki tartományán átmenetelt nem enged. 3) Ha ő a török erejével nem bírna, arról Magyarország kormányzóját vagy nagyait tudósítja.

Dec. 5. A győzelmére büszke Giskra ismét megvetve a törvényt Abaujban újabb rablóvárat épített Moldovát vagy Sepsit. Ezt H. hirtelen körülfogta, megvívta és rablásból élő lengyel őrségét erősen megcsonkította. G. kerülvén őt, H. Gömör megyén át a csehek tűzhelyeit dúlva Körmöczig hatolt, de itt nem boldogulván, a vidék elpusztítása után Szepes és Sárosnak tartott. Ekkor talán a lengyel rablók sorsa, talán Sbignew krakói bíbornok-püspök anyagi előnyei miatt, ki a szepesi városokat alzálogkép bírta, érdekelt lengyel kormány 2 követe által közbelépett fegyverszünet vagy béke eszközése végett. A tanácskozás nov. 30. kezdetett és dec. 5. Körmöcz vidékén fegyverszünet kötött, új összejövetel végbéke kötése végett Mezőkövesdre határoztatván. Nevezetes, hogy a pápa 1450. mart. 19. ezt nemcsak helyeselte, hanem Sbignewet fel is hatalmazta, hogy a végbékének ellenszegülőket arra egyházi fenytékkal szoríthassa.

1450.

Jan. 2. Szécsi Dénes esztergomi bíbornok-érsek meghívója egyházi zsinatra. Itt az egyházi rend és fegyelmének szabályozása és az esztergomi székesegyház fölépítése voltak a tanácskozások főbb tárgyai. A templom 1453-ban szenteltetett föl.

29. H. Budán országtanácsot tartott, hol a béke Giskrával az egész országtanács befolyása mellett rendeltetett megkötetni, és honnan Hunyadi e napon megkérte a pápát, hogy a kereszténység félszázados örömnepét terjeszse ki Magyarországra is, és annak jövedelmeit engedje át a török háborúra. Ugyaninnen országgyűlés hirdettetett juniusra, melynek törvényei még szintén nem fődötöttettek föl, de a gyűlés megtartásáról nem hagynak kételkedni Hunyadinak és a rknek a pesti országgyűlésből a pápához jun. 11., 12. és 15-én intézett levelei.

Mart. 28. A mezőkövesdi békeértekezleten Hunyadi 14 egyh. és vil. országnagygyal és nemessel, Bártfa, Besztercze, Eperjes, Kassa, Körmöcz, Lőcse és Selmece városok követeivel; Giskra Sáros vármegye főispánja pedig Tworthow, Wlassymyei és Bassóczi cseh kapitányokkal jelent meg, hol a béke meg is kötöttetett, de mivel a békeokmány még napvilágra nem került, csak más kútfőkből tudhatunk valamit a föltételekről. Ilyenek voltak: 1) Giskra Felső-

Magyarország legnevezeteseb részét megtartja. 2) Kezéből kibocsátott több bitorlott birtokért tetemes pénzösszeget kap. 3) A barátságot Hunyadi özvegy hugának nőül vétele által erősíti meg. Hunyadi a békéről mart. 28. azzal értesítette Nógrád vm. nemességét, hogy az említett czélra minden a megjelölt kellekkel bíró jobbágyhelytől, zsellértől és mesterembertől fél forintot szedjen be. Ily felszólítást több más megye is kapott.

Ápril 12. A pápa fölmentette Hunyadit a tőle Brankovics által erővel kicsikart súlyos föltételek teljesítésétől.

16. Hunyadi különösen kedvezett Pozsony városnak, apr. 1-jén elengedte Pozsonynak számos érdemeiért királyi bérét s mind azon tartozásait, melyeket a kir. kincstárba évenként beszolgáltatni köteles, kormányzósága egész idejére; apr. 16-án pedig meghagyta az ország hatóságainak, hogy a kereskedés végett utazó pozsonyi polgárokat bíróságuk elé ne idézzék, hanem a követelőket Pozsony város tanácsához utasítsák.

Jun. 15. H. és a pesti országgyűlési rk. megírták a pápának, hogy a László kir. kiadatása tárgyában Fridriknél eljáró újabb követség attól ismet feszes, kikerülő feleletet nyert; tanácsában pedig, kivált Ungnad, Neuperg és Zebinbergerben a magyar nemzet iránt megrogzött irigységgel és megvetéssel párosult ellenséges indulat nyilvános jeleit tapasztalta. A pápa közbenjárását azzal kérték, hogy ha e lépés sikertelen lenne, fegyver döntendí el a dolgot.

17. Hunyadi Budán Garai László nádorral és Ujlaki Miklós vajdával e korban divatos családi szövetséget kötött.

24. H. indítványozta az országgyűlés előtt, hogy Brankovics a törökkel fenálló szövetsége felbontására és Magyarország felsőbbségének elismerésére szoríttassék, egyszersmind a despotáért a török háborúra sajátjából fordított költségei megtérítéseül annak jószágaiából Bösörményt, Debreczent, Munkácsot, Nagybanyt, Szatmárnémetit, Tokajt és Túrt kérte magának átengedtetni. Kállai János szabolcsi főispán, mint Brankovics meghatalmazottja, kemény kifejezésekben szólalt fel ez ellen, s a despotától junius 24-ről oly levelet kapott, melyben ez hevesen kikelt a gyűlésnek illetéktelen avatkozása miatt az ő ügyébe. Erre H. indítványai elfogadtattak. — H. ezután Brankovics magyarországi jószágait

elfoglaltatta, és Szerbiát pusztította, mire a despota Hunyadi Lászlót szabadon bocsátá, a magyar országnagyok pedig Brankovics esedezésére H.-t a további lépésektől visszatartóztatták.

Oct. 6. A pozsonyiak ismét dicsekedhettek Hunyadi kegyeivel, ki jun. 28., oct. 6. és dec. 2-án meghagyta a komáromi főispánnak, a pozsonyi alispánoknak és az ottani várnagyoknak, hogy a pozsonyi polgárokat letartóztatni ne engedjék, hanem a követelőket a város tanácsa elé utasítsák, s őket a pozsonyi fő- és a fiók-, úgy szintén a nezideri harminczadok birtokában oltalmazzák.

Oct. 22. A pápa intelmére Fridrik követei és Hunyadi a magyar követséggel Pozsonyban találkoztak, és e napon az egyezményt megkötötték, mely azt bizonyítja, hogy a magyar rk. kívánalmi ki nem elégítették, és hogy Hunyadi fenyegetett kormányzói állása megvédésére Fridriknél keresett oltalmat. Az egyezmény pontjai: 1) A Bécsben nevelendő László a koronával együtt törvényes koráig, 18-ik éveig, Fridriknél marad. 2) Fridrik addig megtartja magyarországi birtokait. 3) Fr. vagy Hunyadi csak ezen szerződvény sérelme nélkül léphetnek Magyarországgal egyezményre. 4) Fr. segílyt nyujt H. kormányzó ellenei fékezésére. 5) Fr. föl nem menti Lászlót a gyámság alól H. tudta nélkül, sőt ennek irányában Hunyadit segíti. 6) A harcok a magyarok és osztrákok közt megszűnnek.

Dec. 20. Hunyadinak régibb romai követe, Miklós krakói főesperes, hirtelen meghalt, ennek követtársát pedig a pápa, nem tudni mi okból, bebörtönöztette. Ez ügyben H. így írt V. Miklósnak: „Az uralkodók szokása, a nemzetek köz törvénye s a követek jogai követelik ezek sérthetlenségét. Ha hibáznak, van mód megbüntetésökre. A pápának itt is jó példával kellene előre menni, kivált oly nemzet irányában, mely a sz. szék iránti ragaszkodása által magát mindig kitüntette. Vegye ezt szívére Szentséged és adjon elégtételt.“

1451.

Febr. 9. II. Murad szultán halála. Utóda a 21 éves II. Mahomed.

Máj. 1. A télen és tavaszon át jobbára Temesvárott tartózkodott Hunyadi figyelme a Giskra és Brankovics irányában még függőben levő ügyekre volt irányozva. Itt és a szomszéd vidéken töltött idő

alatt ezek voltak nevezetesebb rendeletei. E napon Szászsebesen a körösbányái bányarész-jövedelmet 1 évre bérbe adta 4 arany giráért, a girát 28 arany-forinttal számítva, Simon szebeni pénzverőnek.

Ugyanakkor a 7 szász szék panaszára meghagyta az egyházi bírácoknak, hogy a világiaknak világiak részére tett végrendeletébe ne avatkozzanak.

Máj. 13. Giskra folyvást bitorolta a László király főkapitánya czímet és az ország jövedelmeit. Így e napon a kassai pénzverés és pénzbeváltás jogát Modrár Pál nagyidai kapitánynak és Gremczér Ágoston kassai polgármesternek 1 évre 5000 arany frtért haszonbérbe adta.

18. Hunyadi Temesvárról a pápa intelmére azt felelte, hogy Cristics Tamasko István bosniai királylyal kötött szövetségét meg akarja tartani, ha Tamasko a szövetségnek eleget tesz, újon fölvett vallásában megmarad, és az országban támadt eretnekséget gátolja.

Ugyanakkor a velencei hget levele és ottani követe Ungi Bálint által felhivatta, hogy a vránai várat és tartozmányait adja vissza a perjelnek, Székely Tamásnak.

Szintén akkor felhatalmazta Pozsony várost, hogy a tetten kapott tolvajokat, rablókat és más gonosztevőket, ha nemesek is, kínoztathassa és büntethesse.

Jun. 27. Minthogy Giskra Losoncz mellett egy monostort meg-erősített és azt rablófészekül használta, H. a Brankovics ellen gyűjtött 15,000 főnyi seregét G. újabb fékezésére fordította, és jun. 12-én Szegeden átvonulva, jun. 25-én a sági vár alatt, június 25-én pedig Monostornál állott, honnan megparancsolta az ország hatóságainak, hogy a sószállító pozsonyi polgárokat és lakosokat letartóztatni ne merjék, hanem a követelőket Pozsony város tanácsához utasítsák.

Julius. Zsigmond kir. özvegyének, Borbálának, halála 70 éves korában Csehországban, Königinraeczben. Kortársa, Aeneas Sylvius, többször emlékezik róla. Szerinte: „Bátor nő volt, de nem hitt a jövő életben. Nemes eredetű, de becstelen életű asszony, kit többször házasságtörésen kapott Zsigmond. Königinraeczben a kurafiak társaságában vénült meg. Oly botorságra vetemedett,

hogy a Jézus vallásáért meghalt sz. szüzeket nyilván bolondoknak mondotta, mert a kējörömöket nem merték izlelni. Ezen élet után másoknak létezését tagadta, és azt állította, hogy a lelkek a testekkel együtt elvesznek“, stb. Tetemét a huszita papok Prágába vitték, s ott Rokyczana a kir. sirboltba temette el.

Aug. 7. Az önként ajánlkozó Garai, Ujlaki és Palóczi L., úgy szintén a Hunyadi által kiküldött meghittek Szendrőn Brankovicssal létrehozták az egyezményt és végbékét. Ennek pontjai: 1) Hunyadi Mátyással a 10 éves Czillei Erzsébet 1453. dec. 6-án tartandja esküvőjét, ki óhitű vallásában nem fog háborgattatni, s ki óhitű papokat, szerb komornyikot és szobaleányokat tarthat magánál. — 2) Brankovics jószágai közül Kölpényt, Szávaszentdemetert, Szalánkement, Zimonyt, Becsét, Becskereket, Érdsonlyót és Világosvárt; Hunyadi pedig Munkácsot, Asszonypatakát, Nagybánát, Szatmárnémetit, Debreczent és Bösörményt tartja meg. — 3) Brankovics a visszanyert várakban magyar birtokos nemes kapitányokat köteles tartani. — 4) Ha Br. a mondott időre unokáját át nem adja, minden jószágai a Hunyadi-házra szállanak. — Br. ezeket az evangéliumra tett esküvel erősítette.

10. A Losoncz melletti Szentkirály nevű vár körültáboroltattott. Innen hívta meg H. a Perényi János által tartandó tárnokszékre Kassát. — Innen az országnagyok tanácsából adta tudtára Kassa, Lőcse és Bártfa városoknak, hogy Giskra a békekötést megszegte, s azért a segélyhadnak a Szepességből G.-hoz jutását gátolják, és a H.-hoz csatlakozásra készek legyenek. — Hunyadi az 500 főnyi őrség ajánlatát, a várat szabad elvonulás föltétele alatt átadni, nem fogadta el.

Sept. 7. Megérkezett G. a vár fölmentésére. De Hunyadit irigyei elárulták, s mind az erőd szemmeltartására hátrahagyott osztály, mind a G. ellen vezetett főserég, minden ok nélkül megfutott. A súlyosan megsebesült Pelsőczy Bebek István halála előtt megvalósította az árulást. — H. az alföldről magához vont újabb haderővel G.-nak 5—6 rablóvárárt elfoglalta, de az országtanács közbevetésére kénytelen volt G.-val békét kötni ily föltételek alatt: 1) H. az elfoglalt várakat megtartja. — 2) Giskrának a mezőkövesdi egyezményből hátralevő 10,600 frt 3 részletben, az országtanács

kezessége mellett, kifizettetik. — 3) Giskra ezentúl békésen viseli magát, miért Kassa, Lőcse és Bártfa jótállanak. — 4) Mihelyt László kir. visszanyeri szabadságát, G. annak és az országtanács rendeleteinek aláveti magát.

Nov. 8. Fridrik rom. kir., az osztrák rk. óvása daczára, Romába, hova koronáztatása végett utazott, a kis Lászlót magával vitte.

1452.

Jan. 1. Hunyadi Budáról meghagyta a nagybányai pénzverőknek, hogy az eszt. érseknek a pisetumot oly rendesen adják ki, mint ezt a körmöczi pénzverdéből veszi.

30. H. az országtanács határozata szerint igen rövid időre, febr. 13-ra, országgyűlést hirdetett Pozsonyba. A Szabolcs vármegegyéhez intézett meghívó szerint ezt 2 vagy 3 követnek küldésére szólította fel.

Az országgyűlés kezdete előtt Brankovics békére lépett II. Mahomeddel, minek következtében visszanyerte leányát Marát és tartománya nagy részét. — Ugyanekkor az egykorú görög írók tanúsága szerint Magyarország is 3 évi fegyverszünetre lépett a szultánnal.

Mart. 5. Az országos rk. Bécsbe mentek, hol 4 nemzet zászlói lengettek sz. István templomának tornyáról. Itt e napon szövetség jött létre a magyarok és osztrákok közt, melyet a magyarok közül a kormányzó, 4 főpap, 8 zászlós úr, 11 nemes és 7 város követei írtak alá, s melynek főbb pontjai ezek voltak: 1) Erzsébet helytelenül adta át Lászlót a magyar koronával Fridriknek és ez jogtalanul tagadta meg László és a magyar korona kiadatását. — 2) Mindnyájan kötelezik magokat közös urok kiszabadítására. — 3) László király törvényes koráig Pozsonyban fog neveltetni magyar, cseh, osztrák és morva zászlós urak felügyelete alatt. — 4) Ha László király kiszabadítása előtt meghalna, egyesülnek a magyar korona és Magyarország elszakasztott részei visszavételére.

7. Ily értelemben írtak a szövetségesek a pápának és Fridriknek is, ki az irat élesebb kifejezései miatt a követséget el sem fogadta.

Mart. 7. Ugyanók szövetségek céljáról körlevélben tudósították Magyarországnak hatóságait.

8. Czillei Ulrikkal szövetségre léptek Giskra ellen, és rábízták Kassa, Lőcse és Bártfa igazgatását.

19. Fridrik Romában a kis László jelenlétében császárrá koronáztatott.

Jun. 19. Fridrik a kis Lászlóval Bécsújhelybe visszaérkezett.

Sept. 3. Fridrik az őt 20,000-nyi hadsereggel Bécsújhelyben ostromló osztrákokkal következő egyezményre lépett: 1) A szövetségesek seregeket tüstént elbocsátják. — 2) László király Czillei Ulrik grófnak adatik át, és nov. 11. Bécsben határoztatik el, mi történjék vele. — 3) Ha ez ügyet Bécsben eldönteni nem lehetne, ez nem válik a császár sérelmére.

4. Aeneas Sylvius és Neuperg János császári tanácsosok átadták László királyt Czillei Ulriknak.

10. Czillei Bécsbe vitte Lászlót a nép örömjongása közt, és itt főtörekvése volt az ifjú királyt ellágyító életmódra szoktatni, s egészen hatalma alá hajtani. László udvarában ily megjegyzéseket lehetett Hunyadiról hallani. „Két szép sereget elárult a törököknek; Ulászló is hűtlenségének lett áldozata, az országot nyomja; a kir. jövedelmek az ő kincstárát gazdagítják; az igazság önkényesen szolgáltatik ki; zendüléstől tarthatni, ha a büszke ember hatalma nem korlátoltatik“. Ennek híre arra bírta Hunyadit, hogy Giskrával szövetségre lépjen, mely szerint ígérték, hogy egymásnak segítséget nyújtanak, és az országos várakat, csak az élemedett kort ért királynak adják át. És azért Hunyadi részt sem vett azon tisztelgő küldöttségben, melyet Szécsi érsek vezérlett Bécsbe, s mely, díszes ajándékok átnyújtása mellett, sürgette a király lejövételét hű magyarjai közé, de részt vett e küldöttségben a kormányzó fia László, Pozsony megye főispánja. — A király jelenlétében a magyar és osztrák nagyok közt élénk szóváltás keletkezvén a király jövő lakása felett, László közbevágva így szólt a magyarokhoz: „Magyar vagyok, és így nálatok kell laknom“. E nyilatkozat oly nagy hatást gyakorolt a magyarokra, hogy Szécsi érsek azt 3-szor beszélte el Aeneas Sylviusnak. „Azt vélte, — mond a sienai püspök és császári tanácsos — hogy

nagyot hallok.“ E hírt a küldöttség ezernyi levél által terjesztette a honfiak közt.

Nov. 1. E napra egybehívta Hunyadi az országos rket, kiknek köréből maga vezetett igen nagyszámú követséget Bécsbe, melyről azt jegyezte föl Aeneas Sylvius: „Komoly és tiszteletes külsejű férfiak, nagy és tiszteletreméltó tanácsot alkottak“.

II. E nap volt a tárgyalásokra kitűzve. Az egyezmény Fridrikkel létre is jött, mely szerint ő a kezénél volt magyarországi részeket 50,000 aranyért, Köszeget és a sz. koronát pedig váltság nélkül visszaadni ígérte. De az egyezményt László vonakodott aláírni Czillei távollétében; s midőn ez Magyarországon tett bujtogatási utjából visszatért, addig halasztotta a tárgy befejezését, míg abból semmi sem lett.

1453.

Január. Hunyadi Bécsben az udvartéren a fejedelmektől környezett László király előtt térdre ereszkedve a kormányzói hivatalt letette. A király őt fölemelvén, az ország főkapitányának kinevezte, a közjövödelmek kezelését rábízta, az erdélyi vajdaságban megerősítette és sz. István templomában a besztzercei grófság jelvényeivel is felruházta.

19.—24. László király leérkezett a pozsonyi országgyűlésre, hol a rendek előtt esküvel fogadta, hogy: „1) az ország szabadságait, kiváltságait, törvényeit és szokásait fentartja; 2) az ország határait nem csonkítja, hanem védi és terjeszteni ügyekszik“. A királyok ily esküjének és törvénybe ígatasának ez 1-ső példája. És ez volt lényege a koronázási eskünek 1830-ig. — 1453-ban a rk. is hűséget esküdtek a királynak.

29. A 10 t. cikket magában foglaló országgyűlési végzemény kihirdetése Pozsonyban.

30. Hunyadi részére a besztzercei grófságról szóló okmány kiadatott. Ugyanezen napon egy másik oklevélnél fogva Hunyadi az országkapitányságban, a királyi jövödelmek kezelésében s az erdélyi vajdaságban megerősítettett, s azonfelül a görgényi és dévai uradalmak s némely községek Temes és Körös vármegyében adományoztattak neki.

Febr. 1. A király Hunyadi János ősi czímerét bővítette. Ez okmányban Vitéz Ján. püspök kancellárnak írja magát.

Mart. 11. L. különös kedvezése, mely szerint az erdélyi szászok egyetemét felhatalmazta, vörös viaszt a pecsétekre használni.

Máj. 12. A pénzlábat László kir. rendelet utján változtatta meg.

29. II. Mahomed szultán Konstantinápolyt rémítő kegyetlenségek közt ostromolva elfoglalja. — Erre Fridrik cs. az egész kereszténységet kívánta a törökök ellen felültetni, de törekvése több német birodalmi gyűlésen és be nem váltott ígéreteken túl semmit sem eredményezett.

Aug. 12. L. kir. megerősítette Bécsben az eljegyzési szerződést nővére Erzsébet hgnő és Kázmér lengyel kir. közt. E szerint: 1) A hgnő 1454. február 2-án adatik át Teschenben. 2) L. nénjének 100,000 aranyból álló hozományt és Kázmér szintén annyi hitbért kötelezett.

24. A király a teljesen egykorú és Fridrik cs. udvarában tartózkodó Aeneas Sylvius szerint, e napra országgyűlést hirdetett Pozsonyba, hol a tanácskozások sept. 3-án is folyamatban voltak.

Sept. 13. Szécsi érsek, Garai nádor, Ujlaki vajda, Palóczy országbíró szövetségre léptek, melynek élé Hunyadi ellen volt irányozva, s melyben segítséget ígértek azok ellen is, kik a király dolgai igazgatójához Czillei Ulrik grófhhoz engedetlenek lennének, mely szerint Czillei állását, életét és becsületét életök és vagyonuk feláldozásával is védelmezni ígérték.

Az osztrákok részére e hónapban Korneuburgban tartott országgyűlésen Eizinger a király előtt Czillei ellen bűneit elősoroló beszédet tartván, kérte Lászlót, távoztassa el magától ez alávaló embert, mire a király Czilleinek Eizinger által tudtára adatta, hogy eltiltja őt udvarától.

Oct. 28. László Prágában Szécsi érsek által cseh királylyá koronáztatott.

Nov. 18. Szécsi Dénes bíbornok-érsek az esztergomi új székesegyházat Mátyás veszprémi, Demeter zágrábi, Miklós nyitrai, Gergely milkói, István szörényi és Tamás nándorfejérvári püspökök segédlete mellett fölszentelte.

Nov. 22. A király a turopolyaiaknak IV. Bélától nyert szabadságait megerősítette.

1454.

Január. E hóban Budán országgyűlés tartatott, melyen a Prágában tartózkodó király meg nem jelenhetvén, Eizinger Ulrik, Plankenstein Pongrácz és Doczner György személyében 10 pontú utasítással ellátott biztosokat küldött.

25. A törökök elleni háborúra roppant ajánlatokat tett rendek végzéseiket, 16. t. cz., e napon hirdették ki. Hunyadi a biztosok által tudósította azokról a királyt, ki válaszában a főkapitány iránt bizalmának fényes jeleit adta.

Febr. 10. Erzsébet hgnő menyegzője Kázmér királylyal Krakóban. E házasságból született II. Ulászló király.

Máj. 1. A király felszólította Garai nádort, eszközölje ki, hogy ha Magyarországra jő, ne legyen kénytelen az udvartartásra megkívántató költségeket más tartományaiból ide rendelni.

Jul. 13. Gr. Czillei Fridrik halála. Ugyanezen napon Székely Tamás vránai perjel a Czilleieknek Horvátországot pusztító hadnagyt Witowecz Jánost megverte.

Ez ellenségtől Hunyadi megszabadulván, Szerviaába csapott, és Krusócznál Friczbégnek 32,000-nyi seregét megverte, s a béget több előkelőkkel elfogta.

Sept. 30. V. Miklós Németországban a törökök elleni kereszt-háború hirdetésével Capistranói Jánost bízta meg.

Nov. 16. A Bártfához intézett meghívó szerint országgyűlés hirdettetett Pestre, 1455. január 13-ra, melyről hiányzanak a tudósítások.

1455.

Czillei kérelmét, előbbi hivatalaiba leendő visszahelyezése iránt, Bécs város tanácsa és Fridrik császár is támogatván, a Hunyadi-háznak ez ádáz ellensége rehabilitáltatott, ki ezentúl 3-szor tett kísérletet Hunyadi elvesztésére.

Apr. 7. Czillei, Garai és Ujlaki Bécsben kölcsönös védelmet ígért egymásnak mindenki ellen, a király kivételével.

Czillei 1-ször Bécsbe idéztette Hunyadit a király által nevezetes országos ügyek elintézésére; 2-szor Köpcsénybe ugyanazon

czélből; 3-szor pedig menvéd ígérete mellett ismét Bécsbe. De ezen kelepczéket Hunyadi ügyesen kikerülte. A király e kísérletek után a közszeretetet elvesztette.

Jun. 11. Az országgyűlés Győrött tanácskozott, hova e napon egy szerb hírnök tudósítást hozott Mahomed betöréséről Szerviába. E gyűlésen Brankovics 10,000 zsoldost ígért kiállítani s eltartani, Hunyadi szintén annyit, oly hozzáadással, hogy ha az érdekelt fejdelmek kiállítják illetőségöket, s így 100,000-nyi hadsereg 3-havi eltartással létrejő, kiűzi a törököt Európából. De sajnos e gyűlésen egyenetlenség tört ki, főleg Capistrano és Brankovics közt.

Jul. 21. A rk. Budán folytatott országgyűlési ülésökből köszöntötték fel III. Callixt új pápát, és, míg nem késő, segílyt sürgettek a török ellen.

E gyűlésen sikerült, habár csak külsőkép, kibékeltetni László királyt és Hunyadi.

Aug. 6. Az országgyűlés még e napon is tartott, de semmi nyoma sem maradt fen az itt alkotott sikeres határozatoknak.

Dec. 28. Hunyadi az erdélyieknek e napra Tordára gyűlést hirdetett, mert IV. Vlad vajda az országban tetemes rablásokat tett. De ügyekezeteit a magyar nagyok, ürügyül használván az egész országban dühöngő kórvészt, mely valószínű oka volt Czillei Erzsébet halálának is, sikeretlenné tették.

1456.

Jan. 13. A király m. évi nov. 16-án országgyűlést hirdetett Pestre a közelebbi vízkereszt nyolczadjára.

Febr. 6. A király Czillei társaságában Bécsből Budára érkezett.

Apr. 7. A király tudósítást vevén a töröknek Nándorfejérvár megszállására intézett készületeiről, elhatározta seregével tüstént megindulni a Duna védelmére. — Ugyane napon Németország fejdelmait azzal szólította segítségre, hogy ő éjjelt és nappalt összetéve készül ellenállani a törököknek. — Szintén e napon tudósította a pápát az országgyűlés némely végzéseiről, és a segílyt azzal sürgette, hogy ő kész a vallásért harczolni, sőt meg is halni.

László ugyane napon kelt okmányánál fogva Hunyaditól 2 ízben kölcsönvett összesen 20,000 aranyforint fejében Temesvár várat minden tartozmányaival és a temesi főispánsággal együtt ő reá Hunyadira zálogkép ruházza.

Máj. 11. László Budán kelt levelében elismerte, hogy gr. Czillei Ulrikától több ízben 52,381 bécsi fillérfontot vett kölcsön, s hogy ebből még 26,993 fillérfonttal adós, melynek lefizetését karácsonyig igéri azon ökoradóból, melylyel a székelyek uralkodása szerencsés átvétele fejében tartoznak.

Máj. 14. Lászlónak Czilleihez, mint Pozsonymegye főispánjához, intézett leveléből látni, hogy az országgyűlés a török háborúra, és a csehek kielégítésére, minden adózó kaputól 1 forintot rendelt szedetni.

Jun. 21. Czillei László a királyt vadászat alkalmával Bécsbe vitte. E napon László rendelete már Pozsonyban kelt. A főrendüek jószágaikra vonultak; a budai parancsnok az őrséggel együtt elhagyta a várat, holott Mahomed azt mondá, hogy 2 hó mulva Budán ebédel.

Jul. 3. A török hadsereg, mely 150,000 fegyveres, 200' gálya és 300 ágyúból állott, e napon mutatkozott Nándorfejérvár környékén.

14. Hunyadi János győzelme a török gályák felett a Dunán. 3 török gálya elmerült, 4 a győztesek kezébe esett, s több megromáltatott, melyeket a szultán élégetett.

H. most megsegélte Nándorfejérvárt. Gyakorlott katonasága 15,000 emberből állott, a keresztések 60,000-t tehettek.

Jul. 21. 22. Nándorfejérvári csata, mely Mahomed megsebzésével, a török tábor felgyujtása és a hadsereg megfutamodásával végződött. A török vesztesége 40,000 holt, 4000 fogoly és 300 ágyú. Hunyadit segítették Capistran János, Szilágyi Mih., Kórogi Ján. macsói bán, Kanizsai László és Rozgonyi Sebestyén.

Aug. 11. Hunyadi Jánosnak, kit a pápa a győzelem hírére koronával szándékozott megtisztelni, halála Zimonyban. Két fiától e szavakkal bucsúzott el: „Isten félelme és a hazaszeretet az, mit maradandó örökségül szállítok rátok.“

Hunyadi halálának hírére Czillei a hátrahagyott gyermekekre vonatkozva így szólt: „Én e kutyafajt kiirtandom.“

Sept. 15. Azon ürügy alatt, hogy a háború a törökök ellen egész erővel fog folytattatni, a király által országgyűlést hirdettetett Futakra, s e napon a királylyal már Budán volt.

Oct. 13. A király már Futakon adta ki rendeletét.

26. László 2 ízben látogatta meg a szerzetének újlaki monostorában halálos ágyán fekvő Capistránt, ki ott e napon meg is halt 71. évében.

Nov. 8. A Nándorfejérvárra érkezett király a vár további gondviselésével Hunyadi Lászlót bízta meg, ki azonban az idegen zsoldos hadat nem bocsátotta be a várba. — Czilleinek, kit a kir. még Futakon kormányzónak és országhadvezérnek nevezett ki, Brankovicshoz küldött levele, melyben Nándorfejérvárról oly 2 labdát ígért neki küldeni, milyenekkel szerb fejedelem még nem játszott, felfogatván, a Hunyadi-ház barátai Czillei megöletését elhatározták, ki viszont a királynak mondá azt, hogy miután mindkét Hunyadinak megjövendülték a kir. méltóság elnyerését, hibázna a király, ha nekik a mennyei koronát meg nem szerezné, s a király Czilleire bízta a dolog elintézését.

10. Hunyadi László magához kérette Ulrikot, hol sértegető szóváltás támadván, Czillei kardvágását Hunyadi felfogta ugyan, de amazt a Hunyadi-háznak berohant barátai földreterítették, Szilágyi Mihály pedig lefejezte.

A bocsánatért esdő Hunyadinak azt mondá a király: a történeteket megváltoztatni nem lehet.

23. László király Temesvárott meglátogatván Hunyadi János özvegyét, itt e napon a várkapornában a Hunyadi-családdal együtt hallgatott misét, s hol a kormányzó özvegyét megölelvén, esküvel fogadta, hogy nagybátyja megöletését nem fogja megboszulni.

December. A király Hunyadi Lászlóval, kit főlovászmesternek és országhadvezérnek nevezett, a Szegedre hirdetett országgyűlés megtartásának mellőzésével Budára érkezett.

30. László kir. az országnagyok előtt kijelentette, hogy eddig Czillei és mások által vezetettte magát, de most már maga veszi át tartományai kormányát, s azért mutassanak ki neki annyi jövedelmet, melylyel az ország védelméről gondoskodhatik s udvarát illően eltarthatja. Az országnagyok válasza szerint a kir. jövedel-

mek 171,000 aranyforintra mehetnek, de Giskra kezében is van 50,000 arany, s ezeken felül a király még a kir. várak és tartozmányai jövedelmével is rendelkezik.

1457.

Febr. 28. Az országtanácsból april. 24-re a Rákosra országgyűlés hirdettetett, melyen a nemesek személyesen, a városok pedig követek által jelenjenek meg.

Mart. 14. Hunyadi László nevezetes beszélgetés színe alatt a kir. nevében a budai várba hivatott, de a kir. lak kapujában Bánfi Pál, Turóczi Benedek, Giskra és Lamberger által elfogatott. Ugyanakkor őrizet alá tetetett Hunyadi Mátyás is családjá némely barátaival, mint Vitéz János váradi püspökkel.

16. A 24 éves Hunyadi László kivégeztetése Buda várában, hol a bakó a 4-ik vágással választá el fejét a testtől.

21. A király igazoló okmányt bocsátott ki, melyben Hunyadi Jánost gyalázta, Lászlót a kir. várak és jövedelmek letartóztatásával vádolta, Garait és Ujlakit pedig magasztalta.

April 10. E napra előbbre tette a király az országgyűlés határ-idejét, de megtartásának nincs nyoma.

Máj. 29. A király bécsi útjában Esztergomban Vitez püspököt szabadon bocsátotta, de Hunyadi Mátyást Bécsbe vitte.

Jun. 27. László országgyűlést hirdetett Pozsonyba jul. 13-ra, de megtartásáról nincs semmi tudósítás.

Sept. 22. Az országtanács Győrből nov. 1-re hirdetett országgyűlést, de fogamat nélkül.

29. A kir. érkezése Prágába menyegzője megtartása végett.

Nov. 23. A király hirtelen halála Prágában.

27. Temetése ugyanott IV. Károly cs. sírboltja mellé.

1458.

Jan. 1. Királyválasztó országgyűlés Pesten.

12. Özv. Hunyadiné és Szilágyi Mihály, úgy szintén Garai László és neje Alexandra Szegeden szerződésileg kibékülnek.

23. A Duna Pest és Buda közt befagyván, Garai és pártja kénytelen, Szilágyi meghívására, Budáról Pestre költözni. Szilágyi itt

a tanácskozás szabadságának biztosítása után, unokaöccse Hunyadi Mátyás választatása mellett szólalt fel, mely beszédében a becsület, szabadság és hazaszeretet legtitkosabb húrjait pengette.

I. Mátyás király. 1458. jan. 24. — 1490. april 6.

Jan. 24. Hunyadi Mátyás királylyá választatik. — A törvény kelte.

Febr. 9. Mátyás kir. Straszniczban az ország fényes követségének átadatik, ki szerződésre lép Podiebraddal leánya, Kingával kötendő házasság iránt. — Ugyanazon nap III. Kalliszt pápa sürgette Hunyadi Mátyás kiszabadíttatását, kinek királylyá választatásáról még nem nyert tudósítást.

Febr. 16. Mátyás kir. Budáról kihirdeti megérkezését.

Mart. 14. III. Kalliszt pápa örömtelven és magasztalva ismeri királyúl Mátyást. A pápa érdekes levelének feltünőbb helyei ezek: „Szerencésnek tartjuk a napot, melyen tudósíttattunk királylyá választatásodról. Soha sem hittük, hogy a Hunyadi-ház elmerüljön a viszontagságok súlya alatt. Annyi örömmel telt el szívünk, hogy a nyelv elégtelen annak kijelentésére. Hálát adunk Istennek, hogy minket ez örömben részesített, hogy e nevezetes királyságra emelt Téged, kinek kitünő tulajdonságai már ifjúságodban mindenkit a legszebb reményekkel töltenek el. Örömrünk annál nagyobb, mert a mindenható végre kiterjeszté kegyelmét sujtott népe felett, s mert Benned Isten kijelölt embert adott nemcsak Magyarországnak, hanem az egész keresztény világnak, ki hazádban a pártosságot lecsendesítvén, egész erővel Mahomed felekezete kiirtására fordítandod figyelmedet.“ Ily értelmű leveleket intézett még a magyarság iránt lelkesült pápa Hunyadi Erzsébethhez, Magyarországról rendeihez, Szilágyi kormányzóhoz és Szécsi érsekhez.

29. Mátyás 500 lovast kér Podiebradtól Giskra ellen.

April 11. Rozgonyi Sebestyént kis sereggel a cseh rablók ellen küldi.

Máj. 6. Podiebrad a győri és váci püspökök kezeibe tett eskü által engedelmességet fogadott a sz. szék iránt.

Máj. 28.—Jun. 8. Országgyűlés Pesten.

Jul. 26. Szilágyi Simontornyán szövetségre lép a Hunyadi-ház ellenségeivel Garai L. és Ujlaki Miklóssal.

Aug. 28. M. Budáról az alföldre indult.

Sept. 1. Szegeden adományozta Rozgonyi S.-nek a cserépi várat.

Oct. 8. Nándorfejevárról tudósítá az erdélyi szászokat Szilágyi elfogatásáról, kit Világosvárrott záratott el.

Nov. 15. és 29. M. országgyűlést hirdet Temesvárról, dec. 6-ra Szegedre.

1459.

Jan. 5. A szegedi országgyűlési törvények kelte.

Febr. 10. Budán 48 egyh. és vil. országnagy és nemes Mátyásnak hűséget esküszik, ki hit alatt igéri szabadságaikat fentartani.

17. Németujvárott 24 országnagy, részben Fridrik cs. szolgálatában, Magyarország királyává Fridrik cs.-t választja.

Mart. 4. Fridrik cs.-t Bécsújhelyben a salzburgi érsek Magyarország királyává koronázza.

25. Ujlaki Miklós Fridrik császár fiát, Miksát, keresztvízre tartotta.

31. Ilona, Brankovics Lázár özvegye, Abagovics Mihályt, a szerb despotaságot bitorlót, Mátyáshoz küldé.

Ápril 12. Mátyás tudósítja Sáros vármegyét Fridrik császár ellen nyert győzelméről.

Aug. 6. Podiebrad kötelezte magát, hogy Fridriknek Magyarország megszerzésében, még ha erőszakkal történnék is, segítséget nyujt.

12. Podiebrad 10 havi fegyverszünetet szerzett Brünnben Mátyás és Fridrik közt.

Sept. 26. II. Pius pápa a török ellen intézendő keresztes hadjárat ügyében megnyitja a fejdelmek congressusát Mantuában.

Nov. 8. M. 3 havonként 4—4000 aranyat kötelez Rozgonyi Sebestyénnek és Pongrácz Jánosnak, az egyetértésnek Fr. cs. és a békételenek közti meggátlása végett.

Oct. 18.—Dec. 3. M., miután a csehek ellen harczoló Rozgonyiaknak oct. 18. Tatát adományozta, dec. 3. a kassaiakat, kik Palócziaknak a csehek ellen segélyt nyujtottak, megdicsérte.

1460.

Február. Olmüczben Podiebrad előtt 8 napig újabb sikertelen alku M. és Fr. követei közt.

Mart. 12. II. Pius magasztalással halmozza el Mátyást, hogy a szultán által ajánlott békét visszautasítá.

Ápril 10. Szilágyi magát már nemcsak beszterczei grófnak, hanem Erdély kormányzójának is írta.

15. M. Csanádon találkozott Szilágyival az újabb viszály kiegyenlítése végett.

Máj. 1. Prágában újabb sikertelen egyezkedés Podiebrad előtt M. és Fr. követei közt.

9. M. országgyűlést hirdet Egerbe.

Jun. 7. II. Pius igéri M.-nak, hogy a bosnya királynak nem adja meg a koronát M. megegyezése nélkül.

Aug. 24. IV. Vlad Drakul Omlást és Fogarast feldúlja.

A szörnyű kegyetlen ember egyaránt dúlt az idegenek és az övéi közt. Egykorú iratban ilyeneket olvashatni róla: 1) Ifjabb Dánt, IV. Dán fiát, elevenen eltemettette. 2) 400 magyar és erdélyi kereskedőt csúriben megégettett. 3) A Barczaságban a nyársbavontaknak jajveszéklése közt reggelizett. 4) 500 bojárt lefejeztett. 5) Őletett pusztá gyanuból és kedvtöltésből is, és legfőbb gyönyöre volt nyársba huzott s halálkínokkal küzdő törökök közt ebédelni. 6) A török foglyok talpait megnyuzatta, beszózatta és kecskéket bocsátott a só felnyalására. 7) A törökök turbánját, mert tisztelgéskor le nem emelték, fejközhöz szegeztette. 8) Tartományá koldusait összegyűjtötte, megvendégelte s megégetté. 9) Ágyasa hasát ölmetszette a méhgyümölcs megszemlélése végett. — Székhelye 20,000 karóba vont hullával volt körülvéve, stb.

September. Szilágyi Mihály Konstantinápolyban lefejeztetik.

Sept. 15. — Nov. 25. M. a felföldön táboroz a csehek ellen.

Dec. 29. Kinga Katalin Podiebrad leánya átvétele végett e napra egyezkedés tüzetett ki Olmücz és Trencsénbe.

1461.

Jan. 5. Mátyás Trencsénben jegyese átvétele iránt teendő intézkedés végett.

Jan. 7. Olmüczben sikertelen alku Podiebrad előtt M. és Fr. követei közt.

9. Mátyás felhívja Bártfát, hogy Szapolyai Istvánt és Upor Lászlót a cseh rablók üldözésében segítse.

25. M. követeinek Podiebraddal leánya átvétele és hitbére iránt kötött egyességét Trencsénben jóváhagyta.

26. Az országnagyok az egyességnek M. általi megtartásáért kezességet vállaltak.

Mart. 10. Fridrik cs. hadai vezérletét Giskrára bízta.

Ápril 4. M. szövetkezik Albert főhggel Fridrik ellen.

Máj. 1. Kinga Trencsénben átvéttetik; azután az esketést Budán Szécsi D. esztergomi érsek hajtja végre.

24. M. Budáról személyes fölkelést rendel Bártfán a csehek ellen.

Jun. 4. Sikertelen alku M. és Fr. követei közt Győrött.

24. Mátyás Kassát a rablók várai kiostromlására fordított költségei megtérítéseül 100 márka erejéig pénzverési joggal ruházta fel.

Jul. 4. M. Hatvanból megdicséri Bártfát szolgálataiért, s utasítja, hogy addig is, míg maga fog fölérkezni hadával, segílyt nyújtson a rablók ellen.

20. M. Szikszón Rozgonyi Sebestyénnek havonként 100 aranyforintot rendel kifizettetni.

Aug. 9. M. Diósgyőrről Kiszzebennek 215 frt évi királyi béréből évenként 15 frtot engedett el a cseh rablók által okozott romjai kijavítására.

Oct. 10. Giskra Késmárkot elfoglalta; miután már előbb Sáros és Ujvár Szapolyainak feladatott.

14. M. Hont vármegyében Litvát ostromolta. E napon innen hagyta meg Lőcsének, hogy a Murány körül a esek ellen emelendő erősség elkészítésében segítségül legyen.

1462.

Vitéz János püspök az eddigieknél mérsékeltőbb föltételek alatt kötött alkut Fridrik császárral a korona kiadatása iránt.

Mart. 10. Mátyás Budáról meghagyja Bártfának, hogy Szapolyai Istvánt 100 lovas- és 100 gyaloggal segítse a csehek ellen.

Giskra, elvesztvén Késmárkot, Richnót és Szepest, megadta magát. A csehek kielégítettek; a legénység a király zsoldjába fogadtatott.

Ápril. Váczon országtanács, hol IV. Vladdal szövetség kötöttet és Giskra ügye is fölvetetett.

25. Országgyűlés hirdettetett Budára máj. 9-re. Itt a korona kiváltása és a bosnyák fejedelem ügye tárgyalatott.

Máj. 28. A törvények kelte. — **30. M.** királyi szavára fogadta, hogy nem fog többé adót kérni.

Jul. 2. M. Budáról meghagyta Pozsony városnak, hogy a törökök elleni hadjáratra ágyúkat, kocsival, lovakkal, lőporral s ágyúmessterrel küldjön Váradra.

Aug. 10. M. Szegedről Kassára 5000 és Bártfára 2000 aranyfrtot rovott a korona kiváltására.

Sept. 17. M. Tordán. Itt fogadta Radul új havasalföldi vajda hódolatát. IV. Vladot pedig Nándorfejevárra küldé fogságba.

Később Szokolji Mihály és Péter Ali bég hadából Futaknál 4000 embert levágtak és 17,000 fogolyt megszabadítottak.

1463.

Mart. 29. E napon kelt Tolnán M. egyik decretuma.

E napon utasítá M. Budáról követét, György pécsi prépostot, Romába és Velenczébe segélysürgetés végett a törökök ellen.

Ápril 25. Tudatja romai követével a törökök nagy hadi készülteit Magyarországra ellen.

27. Erről Velenczét azzal értesíti, hogy ez inkább a szárazon, mint vízen támadja meg az ellenséget.

Máj. 12. M. Báttán táborozott, miután már előbb az alvidékre küldé Pongráczot, ki a törököt a nyáron a Temes közben meg is verte.

Nyár. II. Mahomed 150,000-el Bosniát elfoglalja.

Jul. 19. A szerződés M. követei és Fr. részéről a koronaváltság tárgyában aláíratott Soprony és Bécsújhelyben. A föltételek közt nevezetes pontokat olvashatni: 1) Fr. megtartotta a magyar kir.

czímet. 2) Mátyás magszakadása után őt és családját illetve a trónöröklés Magyarországon. 3) A sz. korona és Soprony visszaadásaért a szerződvényben mit sem követelt, de a tettleges átadást csak 60,000 arany lefizetése után hajtotta végre. 4) Több magyar várnak haláláig kezénél kellett maradnia, melyek 40,000 aranyért váltathattak ki, stb.

Jul. 24. Fr. a 60,000 arany váltság mellett a koronát kiadta.

26. M. Budán aláírta a Fr.-kel kötött szerződvényt; de abból Fridrik trónörökösödését kihagyta.

28. M. már Futakon volt a hadseregnél.

Sept. 12. Mátyás Péterváradon szövetséget kötött Velenczével a török ellen.

Oct. 1. M. Bosniában a töröktől elfoglalta Jaicza várost.

Dec. 25. Jaicza várat is kiostromolta.

A csehek a Vág vidékét pusztították, támogattatván Sternberg Máté által.

1464.

Jan. 27. M. Dombróról tudósítja a pápát a Bosniában kivívt eredményről.

28. Innen koronázó országgyűlést hirdet mart. 25-re Székesfejérvárra.

Febr. 14. Mátyás már Budáról ruház Szapolyai Imre-, Bosnia kormányzójára kedvezést; tehát már előbb érkezett meg diadalmenetben.

Mart. 8. Podiebrad requiemet tartat leánya, Katalin, magyar királynéért.

Mart. 29. M. megkoronáztatik Székesfejérvárott Szécsi Dénes esztergomi érsek által.

Ápril. 3. A rk. a Fridrikkel kötött szerződést aláírják.*

*6. M az aranybullát megerősíti és a törvényt aláírja.

14. M. Budán szövetséget köt Podiebrad követeivel a rabló csehek ellen.

24. Mátyás a Fridrikkel kötött szerződést megerősíti, ismét kihagyván Fridrik trónöröklését.

Jun. 3. M. Budán Vitéz Ján. vár. püspököt Bihar vm. örökös főispánjává nevezi és a személyes eskütétel alól fölmenti.

Aug. 14. II. Pius halála, ki 40,000 aranyat hagyományoz M.-nak. Aug. vége felé M. Futaknál táborba száll a török ellen.

Ezután Jaiczát az ostrom alól fölmenti, Szreberniket megvívátja, de Zvorniknál hada fellázad.

Nov. 26. Mátyás Bácsoson kelt beigtató parancsa szerint Dengelegi Pongrácz Jánot és testvérét Endrét a nekik 20,000 aranyforint erejéig elzalogosított Szászsebesbe beigtattatni rendelte.

1465.

Január eleje. Mátyás az egyházi és világi országnagyokkal tanácsot tart Szegeden.

16. M. Czezinge János pécsi püspököt és Rozgonyi Jánost küldé Velenczébe, és II. Pál pápa üdvözlésére, s ezekhez Emót Velence követét adta, hogy az általa tapasztaltakról adjon értesítést.

16. M. Fridrikhez intézett válaszában védte Török Endre sopronyi várnagyot a császár vádjai ellen.

Febr. 1. Szécsi Dénes eszt. érsek halála. — **16. Vitéz Ján.** okmányilag már vál. eszt. érseknek neveztetik.

18. Mátyás kir., ki már jan. 10-én Tolnán volt, e nap Budáról tudósítá Mauro Krjstófot, Velence hget, a török csalfaságáról, ki közelebb is ajánlott neki békét, de követeit nem bocsátotta be; felhívja a hget, hogy ő is hasonlót tegyen.

Mart. 30. M. értesülvén II. Mahomed azon esküjéről, hogy ő az élet örömeiről mindaddig lemond, míg Belgrádot és Jaiczát meg nem vívja, e napon Besztercebányán, hova azért ment, hogy az ország határát a cseh és lengyel rablók ellen biztosítsa, a török készülteiről követe által Velenczét értesíttetni kívánta.

April 27. M. Budáról megengedi, hogy török foglyaival egy olasz nagy úr kiváltathassék.

Máj. 19. II. Pál engedelmet ad Mátyásnak új tanintézet (studium generale cum quibuscunque facultatibus) felállítására.

Junius elején országgyűlés, melyen a bosnya háború folytatása elhatároztatott.

Jul. 4. M. Budáról felhívja Velence hget, hogy Raguzának, a

legszélsőbb magyar városok egyikének, kereskedési szabadságát ne zavarja.

Sept. 10. M. Tótország felé indult hadával, s e napon Tétényből tiltá meg Brassónak a kiskereskedést a szász székekben.

Sept. 18. Szegszárd melletti táborából ajánlá a pápának Várdai Istv. kal. érseket a bíbornokságra.

Oct. 2. A légrádi táborból keményebb kifejezésekben követeli a velencei hgtól, hogy a szövetséget tartsa meg, miután vezérei némely bosnya helyeket elfoglaltak.

Oct. 2. Ugyaninnen kelt levelében igazolja magát II. Pál előtt azon vádra, hogy ő a török háborúban hanyag.

Oct. 2. Ugyaninnen a pápa felhívására azt felelé: akár a csehek, akár a törökök ellen van reá szükség, ime készen áll Mátyás és Magyarország!

Nov. 7. Tótországi maszlinezi táborából tudósítá a pápát, hogy Szentlászlói Osvátot zágrábi püspökké nevezte ki. M. visszatérve Tolnán országtanácsot tartott, melyből az országgyűlés tartása elhatároztatott, azután a király a felföldre ment, és a nyitrai Kosztolányban Sveta cseh rablót 7000 társával kiirtotta.

1466.

Jan. 13. M. Budán országgyűlést hirdet ugyanoda február 23-ra.

16. M. Budán Vitéznek az eskütételre vonatkozó kiváltságát az esztergomi érsekségben utódaira is kiterjeszti.

19. Szapolyai Imrének Késmárkról Bártfához intézett levele szerint a csehek még mindig raboltak a felföldön.

Apr. 12. M. Budáról tudatja Győr vmvel, hogy az országgyűlés fejenkénti fölkelést rendelt a törökök stb. ellen.

Jul. 28. Podiebrad Mátyáshoz intézett hosszú levélben igazolta magát a sz. szék előtt ellene emelt vádakra nézve, s kérte M.-t, cszközölje ki a pápánál, hogy meghallgattassék.

Oct. 6. Viktorin Podiebrad fia, morvaországi helytartó, levelében igéri M.-nak, hogy a Magyarországon rabló Sternberg Mátét fékezendi.

27. M. a felvidékre indulván, Esztergomból tudatja Viktorinnal, hogy nemcsak Sternberg, hanem a cseh király sok alattvalói

fosztogatnak, gyujtogatnak, gyilkolnak, sőt embereket is rabolnak Magyarországnak.

Nov. 9. M. Somorjáról válaszolja Viktorinnak, hogy Sternbergnek, ki annyiszor csúfságosan veretett ki Magyarországnak, egyezkedési ajánlatát nem fogadhatja el, mert a kir. tekintélyvel nem egyeztetethető, hogy rablókkal, gyujtogatókkal alkudozzék.

18. M. Pozsonyból V. panaszára így válaszolt: Ti szép szavakat vártok mitőlünk, kik kegyetlenséget szenvedtünk; inkább a szövetség alapján a békebontók ellen segédünk legyetek, mint közbenjárók.

Dec. 1. A nürnbergi német birod. gyűlés 20,000 fegyverest ígért Magyarországnak a törökök ellen, némely magyar várak átadásának föltétele mellett.

30. M. Nagyszombatból Podiebradnak a csehek és morvák rablásai ügyében keserűséggel írt levelére viszont szemrehányásokkal felelt.

1467.

Jan. 1. M. Kosztolány alatti táborából parancsolja meg Pozsony városnak, hogy az ágyuihoz tartozó csigákat utána küldje.

4. M. Nagyszombatból nyugtatványt ad a körmöczi kamara ispánjainak a kezéhez vett 4490 aranyfrtról.

10. M. Kosztolány alól tudósítja a németországi rendeket, hogy a nürnbergi országgyűlés végzéseinek őt illető részét elfogadja.

10. Podiebrad igen engesztelő hangon írt M.-nak a vizsály kiegyenlítése tárgyában.

Febr. 2. M. Nagyszombatból tudósítja Viktorint, hogy Sternberg embereit s a vele egyesült testvéreket Nagyszombat körül megverte, 2 erősségöket megvívta, közölök sokakat összekonczoltatott s így a testvérek társaságát Magyarországnak megsemmisíté.

Febr. 22. M. már Budáról menté föl Korponát minden vám alól.
Martius. Országgyűlés Budán.

25. M. innen adja Eperjesnek tudtára, hogy az országgyűlés a 30-d helyett koronavámost léptettetett életbe.

April. 1. Innen tudatja Pozsony vármegyével, hogy az országgyűlés kir. kincstáradót léptettetett életbe.

Julius 13. Innen tudakolta a Kőrösön tartománygyűlésen levő tótországi rendektől, vajon a zágrábi püspöki nemések esküje az országos nemesekével egyértékű-e?

Aug. 31. M. az erdélyi lázadás elnyomására sietvén 12,000 emberrel, e napon Debreczenben volt.

Oct. 3. M. Tordán gyűlést tartott, s innen osztogatott kegyelmet a fellázadt erdélyieknek.

Nov. 25. M. hadával Moldvába indult István vajda ellen.

Dec. 15. M. bányai diadalmas csatájában megsebesíttetik.

1468.

Jan. 7. Viktorin háborút üzent Fridrik cs.-nak.

Febr. 9. Podiebrad igen szívélyes levele M.-hoz, mely arra volt számítva, hogy vele a barátságos viszonyt megújítsa.

Febr. 10. M. Nádudvaron; Szabolcs vmben, kegyelmébe visszafogadta Szapolyai Imrét.

Martius elejére M. nagy országtanácsot hívott össze Egerbe.

7. M. még Egerből engedte meg Beszterczének, hogy királyi bérét maga szedhesse be.

17. Mátyás utaztában a cseh háboru színhelyére e napon Budáról, 25-én Esztergomból, 26-án Nagyszombatból adta ki királyi rendeleteit.

April 8. Pozsonyból nyílt levélben hirdette ki a Podiebrad ellen indítandó háboru okait. — 10—17. közt indult ki M. Pozsonyból 16,000 hadsereggel. — 18. Egyesült Fridr. cs. hadával. — 30. Laa melletti táborából nevezte ki Bekensloer Jánost váradi püspökké.

Máj. 3. Ugyaninnen intette Trencsént és Pozsonyt, hogy a betörni szándékozó P. törekvését hiúsítsák meg.

10. M. udv. embere a znaimi táborból írja meg a rom. magy. követnek a M. által tervezett békefeltételeket.

16. P. halála esetére Kázmér lengyel kir. fiának ígerte oda Csehországot.

20. Trebics ostroma folytatott. — 26-án M. kiostromolta Trebicset.

Jun. 4—5. közti éjjel Viktorin a Trebics melletti váracsból kiszorított.

Jun. 23. M. Spielberget körültáborolta. — **28. M.** Brünnben, július 11-én Olmüczben, **22.** Magyar-Bródban volt.

Aug. 7. Innen országgyűlésre Pozsonyba hívta meg a rendeket sept. 8-ra.

22. A cseh, morva és sléziai kath. rk. M.-t egész erejökkel segíteni ígérték.

Sept. 28. M. Pozsonyban 21 országnagy kezessége mellett biztosító iratot ad, hogy a szokatlan adózást nem állandósítja. **29.** A törvények kelte Pozsonyban.

Nov. 3. M. még mindig Pozsonyban tartózkodott s itt kötötte meg Fridrikkel az új szövetséget, mely szerint ez Ausztria évi adóját M.-nak engedte át P. elleni védelmeztetéseért.

23. E napon Budán Poki Ferenczet saját biráskodása alá rendelte, s ezentúl az év végeig Budán időzött.

1469.

Január 3. és 8. M. kir. Nagyszombatból adta ki rendeleteit.

Febr. 3. M. Brünnben intézkedett Kolozsvár érdekében. 12-én Spielberg feladatott a magyar ostromló hadnak. 13-án ezt M. Brünnből Magyarországra kihirdeti.

Ápril 7. M. és P. találkozása Olmücz mellett sátor alatt. Ujabb összejövetel ugyanott; a 2 kir. közt az év végeig fegyverszünet kötött.

Máj. 3. M.-t a szövetséges kath. rk. Olmüczben cseh királylyá választják s utóbb Brünnben megkoronázzák.

Máj. 31. M. Boroszlóban a várostanács hódolatát fogadja.

Julius eleje. Ulászló, Kázmér lengyel király fia, Prágában cseh királylyá választatik.

Jul. 5. M. Boroszlót elhagyja és Morvába siet.

27. M. Viktorint, miután őt 1000 ember veszteségével Hulinál megverte, Veszelenél elfogatta és Visegrádra küldötte.

Sept. 2. M. Pozsonyban a szövetséget Fr. cs.-al és a bajor hgekkel Podiebrad ellen megújítja.

25. Budán adta ki rendeletét a szász kir. bírák visszaélései ellen. — **30.** Már Esztergomból rendelte ki Kassa város karhatalmát.

Nov. 2. Henrik hg., Podiebrad idősb fia, Mátyást Hradistýénél megveri, hol ez 1100 embert vesz, és Magyar-Bródig úzi.

16. Mátyás már Budáról adta ki kir. rendeletét.

December 2-ik felében országgyűlés Budán.

1470.

Az év elején. A törvény és 15 országnagy kezességi levelének kelte, mely szerint jótállanak azért, hogy M. kir. a rk. akarata ellen nem fog adót kivetni.

Febr. 8. M. a lajtamelletti Bruckban tiltja meg a szász székeknek a gabnakivitelét Havasalföldre.

9. Miután a Bécsben gyűlésttartó ném. birod. rk. kezességet vállaltak M. biztonságáért, a kir. Bruckban írásban kötelezte magát a Bécsbe menetelre. **17.** Innen köszönte meg Florencznek a küldött oroszlanokat.

Mart. 7. Itt erősítette meg Thusz Jánosnak jószágvétel-szerződését.

27. Már Budáról erősíté meg a zágrábi egyháznemesek kiváltságait.

April. 6. Itt hagyta jóvá a Rozgonyiaknak jószágcserejét.

14 és 16. szintén Budán adta ki kir. rendeleteit.

23-án már Trencsénben nevezte ki Erneszt Jánost, főkincstartót, Turócz vm. főispánjává.

Máj. 2. M. Magyar-Bródból parancsolta meg Kassa városnak, hogy Csupor Miklósnak 2000 aranyforintot fizessen.

17. M. az újdön szervezett fekete sereggel Iglót az ostrom alól fölmenté, s e napon Iglóból adott a boroszlóiaknak pénzverési jogot.

Jul. 22. P. Kremsirből 3 ügydöntő ajánlatot tett M.-nak, s ezek közt párviadalt is ajánlott.— **24.** M. Brod melletti táborából felelt, a párviadalt elfogadta, de csak lóhátról.

Aug. 10—Nov. 1. Fegyverszünet M. és P. közt.

Oct. 10. Fridrik császár és Kázmér lengyel király közt véd- és daczsövetség.

11. A törökök a magyar határokon átrontva Horvát- és Tótországban zsákmányoltak.

Sept. 1—20. M. Znaimban tartózkodott az alkudozásnak P.-al szemmel tartása végett.

Nov. 9-én már Budán adta ki kir. rendeletét, s azontúl az egész éven át, kivéve a Szepességben vadászattal töltött időt, onnan kormányozta az országot.

1471.

Jan. 20. Podiebrad elfogadván M. békeföltételeit, Prágában országgyűlést tartott s Ulászló választását megsemmítvén, M.-t ajánlá örököséül.

14. II. Pál szentelt kardot és kalapot küldött Mátyásnak, egyszersmind 18,000 aranyat kapcsolván ahhoz.

Mart. 22. Podiebrad Gy. cseh kir. halála.

Apr. 16. M. Brünnből 500 frtot rovott Bártfára.

Máj. 12. M. Kolozsvárott adott Beszterczének némi kedvezést.

24. után Ország M. nádor tudósítá M.-t a Vitéz támasztotta lázadásról.

27. A Prágából Kutnába áttett országgyűlésen a 15 éves Ulászló cseh királylyá választatott.

28. Iglóban a ferrarai püspök, pápai követ, Mátyás olműczi választatását megerősíté a sz. szék nevében.

Jun. 27. M. Magyarországba indult a lázadás lecsillapítása végett.

Aug. 22. Ulászló Prágában királylyá koronáztatott.

Sept. 18. A budai országgyűlésen kelt törvények kihirdetése.

20. Kázmér lengyel hg. gúnyos hadüzenő levele M.-hoz.

Oct. 2. K. 12,000 haddal kiindul Krakóból M. ellen.

Oct. 29. K. Sáros mellett némi kedvezést ruház Szebenre.

Nov. 8. K. Hatvanba érkezett.

Dec. 19. M. egységre lépett Vitézzel.

26. Kázmér Nyitrából kiszökött 4000 főnyi őrséget hagyván hátra.

1472.

Január 17. M. Hubinából tudósítja Sternberg Zdenkót, hogy a nyitrai lengyeleket kiszalasztotta az országból. **19.** M. király már Budáról adta ki rendeleteit.

Mart. 1. IV. Sixtus Csehország törvényes királyának nyilvánítja Mátyást.

Mart. 1. IV. Sixtus megdorgálja Kázmér lengyel királyt, Mátyás király megtámadásáért, s inti, hagyna fel a magyar király üldözésével.

7. IV. S. inti Fr. cs.-t, hogy Mátyást hathatósan segítse.

31. Kázmér lengyel király által Budára küldött követtel az országgyűlési rk. enyhe békefeltételekben egyeznek meg.

April. 1. A közelebb Visegrádon elzárt Vitéz érsek kibocsáttatik és Esztergomban felügyelet alá helyeztetik.

20. előtt M. Visegrádról szabadon bocsátja Viktorint, ki utóbb M. kívánságára átadja neki Kollint és cseh kir.-nak ismeri meg.

22. Kázmér a feltételekből csak a fegyverszünetet fogadja el jun. 24-ig.

Máj. 1. A Budán kelt törvények kihirdetése.

Jun. 1. M. Barbo bíbornok pápai követet, ki Krakóba utazott, ajánlá a bártfaiaknak.

Aug. 8. Vitéz János, esztergomi érsek halála Esztergomban. Két hóval később Czezinge János pécsi püspök halt meg Zágráb környékén.

Oct. 20. Barbo pápai követ a fejdelmek követei értekezletét Neissébe 1473. febr. 2-ra határozta.

1473.

Febr. 24. Az e napra elhalasztott neissei értekezleten a pápai követ ajánlatát a kérdéses országoknak a magyar, lengyel és cseh királyok közti felosztása iránt a felek nem fogadták el.

April 3. és 9. M. e napokon Pozsonyban adta ki rendeleteit.

April. M. Viktorin társaságában 8000 fegyveressel Csehországba nyomult. Kollint, Pardubiczot és Neuburgot elfoglalta.

25. A neissei értekezlet újabb alkudozást Troppauba aug. 15-re rendelt.

Jul. 28.—Sept. 10-ig. M. Budáról adta ki rendeleteit.

A török állandó békét ajánl Mátyásnak, s neki Bosniát és Szerbiát egészen átengedni igéri, ha a keresztény országok ellen szabad átmenetet enged tartományain, mit M. nem fogad el.

Sept. 3. A troppai értekezletre e napon érkeztek meg a magyar követei.

Sept. 23. Miután a cseh és lengyel követek Mátyás követeinek ajánlatát el nem fogadták, ezek a pápai követnek óvást adtak át, mely szerint amazokat eljárásukért felelősöknek nyilvánították.

Ezután M. Morvában Hradistyét siker nélkül lövette.

Nov. 19. Diósgyőrről országgyűlést hirdetett Budára dec. 8-ra.

Dec. 6. körül Mátyás Csupor Miklós vajda seregei után ment a lengyelek által rablófészkekül használt Nagymihály és Homonna ellen, amazt kiostromolta, s emennek feladását 2000 forinton esz-közölte.

Dec. 9. M. Modra alatti táborából erősítette meg a székelyek szabadságait.

Ezután Tarcsi Tamás 6000 főnyi sereggel Galicziát pusztította.

1474.

Január 12. K. szándékát megbékülni tudatván, Mátyás e napon Eperjesen adott követeinek meghatalmazást.

Febr. 7. és 8. A török Nagyváradot feldúlta.

21. Ófaluban M. és K. királyok közt örökbéke kötöttek 6 pontból álló szerződvényben; Ulászló cseh királyljal pedig 3 évi fegyverszünet. **23.** Ugyanott az előbbiekhöz pótlékszerződésben 4 pont adatik. **27.** M. Bártfán a békeszerződvényeket megerősíti. E békekötés után zendülési kísérlet a székelyek közt.

Mart. 11. Ulászló szerződést szegve F. cs.-al szövetkezett Mátyás ellen. **13.** Kázmér szintén szövetkezett Fr.-kel M.-nak, a kereszténység pestisének, kiirtására.

April 1. M. Rózsahegyén adta ki rendeleteit, s ez alkalommal a lengyel Komorovszky Pétertől Rózsahegyét, Hradeket, Szklabinyát, Oravát és Sz.-Miklóst elfoglalta; Likavát és Árvát pedig 8000 aranyforintért ürittette ki.

Ezzel befejeztetett a cseh huszitáknak Zsigmond király korabeli betöréseiken túl még 34 évig tartott rablásai története Magyarországnban, mely idő alatt következő kapitányaikról emlékezik a történelem: 1) Axamith Péter. 2) Barczal Miklós. 3) Barthos. 4) Bassóczy Venczeszláv. 5) Bustyán. 6) Giskra János. 7) Giskra György. 8) Komorovszki Péter. 9) Knyezics Mátyás. 10) Korbel. 11) Kozki. 12) Pozogai Jakab. 13) Pozovai János. 14) Perina.

15) Radkovi Péter. 16) Ribald. 17) Sunkovszky. 18) Talafuz János. 19) Thworthow Miklós. 20) Uderszky. 21) Valgata. 22) Wlassy-
myei Jankovszki. 23) Wrik. 24) Zelena. 25) Zlovacsko. — Rablá-
saikon túl a számszerint megnevezett pénzüsszegekből mintegy
1.098,000 arany jutott kezökre.

April 24. M. Budán az országgyűlésre összesereglett országnag-
yok által megerősítette az ófalui örökbéke-szerződést.

Május elején. Innen Gábor kalocsai érseket és Bánfi Miklóst
Nápolyba küldé Ferdinánd király leánya Beatrix eljegyzése
végett.

Jun. 11. Még Budán kelt M. kir. rendelete. **Jul. 25.** már Trencsén-
ben intézkedett Mátyás. **Aug. 4.** Olmüczben, **23.** Oppelnben adta
ki rendeleteit, s időközben a rabló morva és sléziai nemesek várait
megvívta s tulajdonosaikat felakasztatta. **31.** Neissébe, **Sept. 13.**
Boroszlóba érkezett M. kir. egyelőre 400 könnyű lovassal.

October első napjaiban lépett át Slézia határán Kázmér 60,000-el.

2. A törvény kelte Budán a kir. távollétében.

4. Érkezett Boroszlóba Mátyás seregének zöme mintegy 8000
ember.

24. Ulászló cseh kir. 20,000-el érkezett Boroszló alá.

27. és 30. A lengyelek rohamai Boroszló ellen visszaverettek.

Oct. 30. Boroszlóban M. és Beatrix eljegyzése kihirdettetett.

Nov. 15. Kázmér, 16. K. és fia Ulászló személyesen kértek M.-tól
békét és seregeik számára eleséget.

Nov. 19. A lengyel és cseh hadak elvonultak Boroszló alól.

Dec. 8. Boroszlóban a hadakozók közt 1477. máj. 25-ig terjedő
fegyverszünet kötöttetett.

21. M. Boroszlóban a sléziai rkkal országgyűlést tart.

1475.

Jan. 17. Moldvában Rakovecz tava és Berlad vize közt 120,000-
nyi török sereg, Magyar Balázs segélyével, ki 21,000 fegyverrel
segítette a moldvai vajdát, tönkretétetett.

Jan. 17—Febr. 2-ig. M. 3500 főnyi sereggel a sléziai engedetlen
urakat alázta meg.

Febr. 4. Boroszló egyik templomában átvette M. a bari püspök

kezeből azon drága ruhákat, melyeket a nápolyi király leánya nevében küldött neki.

12. A magyar és cseh biztosok megegyezése Prágában a kérdéses tartományok felosztása iránt, minek megerősítését M. elhalasztja.

14. Boroszlóban e napon vette M. a tudósítást Magyar B. és a moldvai vajda győzelméről.

Mart. 3. M. elhagyja Boroszlót. **12. M.** a ratibori táborban, hol a lakosokat szorította a földesúr iránti engedelmességre.

22. M. Brünnből országgyűlést hirdet Budára april 24-re.

Máj. 29. M. Budán a törvényeket megerősíti.

Aug. 15. M. a korona iránti hűségre visszatért és meghódolt Bogdanovics Istv. moldvai vajdát kegyelmébe fogadta.

September elején a kalocsai érsek hadai és más végörök, összesen 2000-en, Szabács alatt 10,000 törökkel megütköztek, s ekkor ezeknek vesztesége nagyobb volt a magyarokénál.

Oktober 2-ik felében M. 10,000 fegyveressel indult ki Szabács ellen.

1476.

Február. 1-ső felében M. kir. Szabács várát a megszállás 30-ik napján kiostromolta, mely alkalommal az 5000 főnyi török őrség legnagyobb részt elveszett. E hírre a pápa és Velencez 93,000 aranyat küldöttek M.-nak a háborura.

22. M. Szalánkeménben adta ki rendeletét, miután előbb Szerbiába nyomult és Szendrőt is körülfogta.

29. Fridr. cs.-nak e napon kelt útlevele Beckensloer János eszt. ér. számára, ki 300,000 arannyal és számos drága ékszerrel a császárhoz szökött.

29. M. Budán kelt oklevelében arra hivatkozik, hogy a mult évi országgyűlés némely törvénye a főpapok, zászlósok és a megyék választott nemesei által ez évben (1476) megerősítettett.

Jul. 16. II. Mahomed Istv. moldvai vajdát a fejér (mai rosboenii) völgyben megverte.

Aug. 6—13. Ali és Skender bégek alatt a temesi kerületben dúló törököket Dóczi Péter, Imre és László testvérek és más kapitányok Pozazinnál (a későbbi román-bánsági ezredben Posa-

schenánál) legnagyobb részt leölték és 250 foglyot Mátyáshoz küldöttek.

Sept. 18. E napon indult el M. jegyese Beatrix Nápolyból.

Sept. 23. Mátyás Febr. 29—Sept. 23-ig jobbra Budán adta ki rendeleteit, időközben megfordult Pozsonyban is.

Oct. 15. M. Pécselt kelt oklevelében így szólt: a főpapok-, zászlósok- és nemesekkel érett megfontolás után a jelen diatán végeztük és elhatároztuk, stb.

Nov. 11. Bátori István országbíró Bukurest közelében kelt tudósításában mondja, hogy a Moldvából visszatérő szultán hátvédét tűzbe vette s abból sokakat leölt. Ő Havasalföldön a fogoly Vladot igtatta be vajdának.

Nov. 23. Mátyás a hatóságokat, s ezek közt Bárfát is, meghíttá menyegzőjére.

Dec. 10. Beatrix Fejérvárra érkezik. 12. Ott megkoronáztatik. 15. M. és B. Budára érkeznek. — 22. Mátyás igen fényes menyegzője Beatrix-szal Budán.

29. M. rokona Pongrácz János vajda halála Budán. Ez alatt Szendrónél a 14 lábnnyira befagyott Dunán 40,000 török ment át s a Szendrő irányában felállított 5 várdát elfoglalta; azután 30,000 török Erdélyt dúlta fel s onnan 40,000 foglyot hajtott el.

1477.

Jan. 3.—Jul. 3-ig Mátyás Budán adta ki rendeleteit, de időközben megfordult Esztergomban (mart. 12.) és Pozsonyban is.

Mart. 12. M. Esztergomban szövetséget kötött a német-renddel, a lengyel kir. foglalkodtatása végett.

Jun. 10. Fridrik cs. Bécsben, ígérete ellen, nem Mátyást, hanem Ulászlót ruházta fel Csehország hűbérével.

12. Miután az országtanácsban Kinizsi indítványára a többség háborura szavazott Fr. ellen, M. e napon, az okok előadása mellett, a császárnak azt meg is üzenté.

13. M. erről több fejedelmet értesített, jelesen e napon a szász hgeket azzal tudósította, hogy őt Fr. megcsalta.

26. Fr. a magyar rkhez intézett levelében megczáfolni ügykezett a háborunak M. által előadott okait.

Julius 1-ső fele. A Győrnél összegyűlt magyar hadsereg 17,000 főből állott. Ez Hainburgnál, mely a 3 napi vívásnak ellenállott, Ausztriába nyomult.

Jul. 28. Fridrik Bécsből Kremsbe, sept. 18-án Steierbe s utóbb Linczbe menekült.

Aug. 14. M. Bécsset teljesen körültáborolta.

Sept. 16. IV. Sixtus követet küldött a hadakozók kibékítése végett.

Oct. 9-én kezdődött Stein és Krems ostroma, melyet Kinizsi vezérlett, az ágyutelepeket pedig a cseh Schonai Zelena János igazgatta.

18. M. főhadiszállásáról Korneuburgból utasítá a tót- és horvátországi bánokat, hogy a török elleni ügyben tartománygyűlést hirdessenek.

Nov. 10. Fr.-nek udvari káplánja által a magyar táborban nyilvánított ajánlatára a biztosok fegyverszünetet kötöttek nov. 25-ig.

Dec. 1. Nevezetes béke Fridrik császár és Mátyás király közt Gmundenben.

2. Fr. hűségre inti a cseh rket M. kir. iránt, kinek ő e királyságot a vál. fejdelemséggel s morva örgrófsággal hűbérül adta.

12. Mátyás Korneuburgban kiadta a felruházási és hódolati esküről szóló bizonyítványt Fr. részére.

18. Tudósította seregeit a békéről, annak szoros megtartását parancsolván.

22. M. Korneuburgból országgyűlést hirdet Budára február 14-re, s egyúttal tudósítja a hatóságokat a megkötött békéről.

28. M. Korneuburgból adományozza a vránai perjelséget Szentgyörgyi Bertalannak, mely Ujlaki Miklós halálával a koronára szállott.

1478.

Jan. 8. M. Korneuburgból küldé meg Fr. cs. adománylevelét Cseh- és Morvaországba és Sléziába. **21. Mátyás** Budán adta ki rendeletét.

Febr. 17. Pozsonyban intézte el a váradi káptalan perét a királyi városok ellen a vám ügyében.

28. Innen oldozta fel az osztrákokat, kik az utóbbi háboru alatt hozzá csatlakoztak, a hűségeskü alól.

Mart. 15. Brünnben M. és Ulászló követeinek békeértekezlete.

28. A biztosok által itt megállapított békét M. elvetette s fegyverszünetet fogadott el jul. 25-ig, mely sept. 29-ig meghosszabbított.

Mart. 29. M. Budán megerősítette a törvényeket.

August. A törökök nagyszámú foglyokat hajtottak el Horvátországból s ekkor a kórvészt behurczolták.

Sept. 30. Budán Ulászló követeivel a béke megállapíttatik.

Nov. 21. Visegrádon fegyverszünet köttetik M. és Kázmér királyok biztosai közt, mely 1479. febr. 2-ig tartson.

Dec. 7. M. és U. biztosai Olmüczben a nevezetes békét kihirdetik.

1479.

Jan. 26. Velenceze 16 évi hadakozás után békét köt a törökkel.

Febr. 22. Mátyás frigyre lép a schweitzzi szövetséggel.

Apr. 2. M. és K. követei Budán egyességre lépnek az iránt, hogy novemberben Ófaluban minden nehézséget kiegyenlítenek.

Jan. 7. M. Kassán, febr. 2. Körmöczön adta ki rendeletét az osztrák rkhez. **Mart. 16-tól jun. 2-ig** Budán tartózkodott.

Jul. 2. Érkezett M. Olmüczbe. És csakhamar utána Beatrix is testvére Ferencz hggel 5000 főnyi csinos lovaskisérettel.

13. Érkezett Olmücz alá Ulászló. **14.** Találtoztak M. és U. a városon kívül sátrak alatt. **15.** M. a városba vezeté Ulászlót.

21. kelt ünnepélyes alakban a békeokmány M. és U. közt.

31. Oszlott szét az összejövetel.

Aug. 15-ig M. Olmüczben maradt.

Augustusban a törökök Stiriából Zala és Vas vármegyékre törtek ; 3000-nyi hátvédökből Szapolyai István és Geréb Péter 2800-at koncoltak fel.

Aug. 27.—Sept 15-ig. M. Budán adta ki rendeletét. Azután hadával Bosniába indult, Jaicza körül ütött tábort, s innen Verbász ellen 16,000 könnyü lovas küldött, kik éjjel a várost kiostromolták.

Oct. elején M. követei Korczinban Kázmér és a német-rend közt a viszályt kiegyenlítették.

13. A kenyérmezői csata, melyben Bátori István és Kinizsi

Pál vezérkedtek. Elesett 8000 magyar és 30,000 török. 22. M. e csatáról tudósítja a pápát.

Nov. 17. M. Budán a salzburgi ér. és seckauai püspökkel szövetséget köt. **Nov. 17.—Dec. 20. M.** Budán adta ki rendeleteit.

1480.

Jan. 9.—Jan. 22. M. Budán adta ki rendeleteit. 28. M. Budáról megkereste Fridrik császárt, hogy a Regensburgból megindult 24 hajó rakományát: nyilakat, lőport és ágyukat, stb. vámmentesen bocsássa át.

Február. Miután Fr. 500 lovassal Győrig pusztított, Mátyás Szapolyai Istvánt és Kövendi Székely Jakabot Stiriába küldé, kik februártól júniusig Pettaut, Radkersburgot, Fürstenfeldet stb. elfoglalták.

Mart. 2. M.-nak e napon 3 levele kelt Budán. 1) Méltányolja Szapolyai fáradozásait, neki Regede vár és város meghódítását szívére köti. — 2) Besenyei Kilián és Horvát Ist. tüzéseket további engedetlenség esetére szemeik elvesztésével sőt felakasztással fenyegeti. — 3) Vas vármegyét a szombathelyi nagy faltörőnek azonnali átszállítására utasítja,

12. Budáról meghagyja Vas vmnek, hogy a nemesség fejeként jól fegyverkezve készen álljon, és Szapolyai parancsára Regede alá siessen.

20. és 23. Fr. Bécsben kelt leveleiben panaszodik a német bir. fejdelmeknél, hogy M. a szerződést megszegte, s hadüzenet nélkül ostromoltatja Radkersburgot.

Ápril 13. M. Budáról a schweitzzi szövetséghez stb. intézett levelében Fr. vádját megczáfolja.

30. M. Bánfi Miklós pozs. főispánt Fr.-hez küldé újabb békeajánlattal.

Máj. 3. és 20. M. Budáról felszólítja Starhemberg Gocsárdot, Fr. tanácsosát, hogy ő és a többi tanácsosok Magyarországot Ausztriából háborgatni ne engedjék, és a császárt szerződési kötelezettségei teljesítésére bírják.

Julius. Mátyás Zelenát 1000 könnyű lovassal Ausztria pusztítására küldi.

Jul. 28. A Velenceze által Ferdinánd nápolyi kir. ellen ingerelt török Apulia partjain kiszáll.

Aug. 11. A törökök Otrantót elfoglalják és rémítő kegyetlenségeket visznek végbe, melyben 12,000 lakos vesz el.

28. M.-nak 2 levele Lendváról Pozsony városhoz: 1) Latinul meghagyja, vigyázzon, nehogy külvárosai Fr. kezébe essenek és felgyujtassanak. — 2) Németül megparancsolja, hogy Rucskit a vele menő katonasággal bebocsássa, mert őt a város szüretjének biztosítására küldé.

Sept. 3. M. a drávai révnél Perlak melletti táborából adta ki rendeletét. **Sept. 23.—dec. 28-ig** jobbára Zágrábból intézkedett.

Nov. 26. Gereben melletti táborból Pozsony városhoz intézett német levélben további rendelkezést tett e város védelmére.

1481.

Jan. 14.—Mart. 29. M. Zágrábban adta ki rendeleteit.

Mart. 10. M. Zágrábból Rangoni egri püspökhöz intézett levelében elősorolja hadserege fegyvernemeit és katonái zsoldfokozatait.

April 4.—Máj. 11-ig Regedén keltek rendeletei.

April 30. Bátori Istv. vajda Bogátról tudósítja a szebeni polgármestert, hogy a török Orsovánál nevezetes veszteséggel visszaveretett.

Máj. 3. II. Mahomed török szultán halála.

10. Bécsben fegyverszünet M. és Fr. közt jun. 11-ig, mit M. Budán jun. 4-kén meghosszabbított jun. 25-ig.

Május 2-ik felében megfordult Fejérvárott. Az év többi részét Budán töltötte.

Jun. 10. Beckensloer volt eszt. érs. a fegyverszünet lejárta előtt Regedénél nagyobb erővel M. hadait meglepte, visszaszorította és Magyarországra beütött.

Jul. 15. A törvény kihirdetése Budán.

28. M. a boroszlóiakat Magyarországon a vámfizetéstől mentesíti.

Aug. 15. A törökök Otrantót feladják, hol Magyar Balázs és Nagy János alatt 2000 magyar harczolt.

Oct. 12.—14. Zelena János könnyű lovasaival Alsóausztriát irgalmatlanul pusztítja.

Nov. 2. Kinizsi 32,000 főnyi haddal indul ki Temesvárról a törökök ellen. — Tököli Miklós és Endre 100 lovassal a harami révnél 400 török lovas által körülvéetvén, reggeli 9 órától estig harcoltak. — A törökök nagyobb része, a magyarok közül 50 esett el, s 3 kívül mind megsebesült.

1482.

Jan. 2. Velence a békét II. Mahomed utódával Bajazettel megújítja.

Január. M. Hainburgot szállja meg.

Febr. 1.—Máj. 18-ig bezárólag M. Budán adja ki rendeleteit.

April 14. M. Budán természetes fia Corvin János lipői hg.-nek adományozza a volt Garai-féle siklósi urodatmat.

Máj. 19.—Jul. 17. M. Pozsonyban, aug. 20.—nov. 2-ig Hainburgban adja ki rendeleteit.

Sept. 15. tudósítja M. a pápát, hogy Kinizsi a Szendrő mellett vívott csatában 3000 törököt levágott s maga csak 500 embert vesztett.

30. Hainburg M.-nak feladatott; a várnagy 3000 aranyat nyert s az egész vállalat 200,000 aranyba került M.-nak.

Nov. 20. IV. Sixtus Hainburg ostromáról lebeszélni kívánta M.-t.

Dec. M. főhadiszállása Petersdorf és Baden. **28.** Sopronyt, dec. végén Kőszegét Fr.-tól visszafoglalta.

1483.

Jan. 10. A pápa hallván, hogy Fr. a béke érdekében a forlii püspököt küldé M.-hoz, őt ezen szándék létesítésére buzdítja.

Febr. 2-ig M. Sopronyban tartózkodott, azután tatai kastélyába költözött, honnan mart. 20-án érkezett Budára s itt az év végeig tartózkodott.

Mart. 22. A hibornokok collegiuma M.-hoz adott levelében sajnálkozott a béketörekvések meghiusulása miatt.

Dávidházi István a lajtamelletti Bruckot ostrom alá fogta.

April 11. M. a ném. bir. fejedelmeket s különösen Henrik regensburgi püspököt Fridrik ármányairól értesíté, ki azt mondá, hogy csak a magyarok kiirtása után segíthetni a kereszténység ügyén.

Jul. 21. M. megparancsolja Kassa városnak, hogy rögtön minden vívó eszközeivel szállja meg a rabló Perényi Miklósnak Sztropkó várát.

Oct. 7. M. Bajnai Bot Endre udvarnokot küldé ki a dühös és vakmerő Perényi Miklós ellen, s a hatóságokat utasítá, hogy neki engedelmesskedjenek.

16. A pápa követe a castellai püsp. Gráztból Fridriktől jöve Budára érkezett.

Oct. 24. előtt. A pápai követ nagy terjedelmű és igen fontos tudósítást küldött a pápához a béke érdekében M. királylyal folytatott értekezlet eredményéről.

E tudósítványban a püspök-követ, kit a pápa már több europai fejdelemnél alkalmazott követségre, Mátyás királyról a többi közt következőket jegyzett meg: „Ez tudós király, ki méltóságos és fenséges szólásmóddal él, ki semmit sem mond, mint csak azt, mi neki hihetőnek látszik. És bizonyára, ha tekintetbe veszem őt, elméjét, beszédjét, erkölceit, eszességét: merészséggel s bátorsággal minden általam ismert fejedelmet, egyet sem véve ki, felülmúl. Szent Atya! Ez ám a fáradhatlan lelkű király, ez egészen harczias, ki csak a háborúra gondol, és szóvesztegetés nélkül cselekszik. — Midőn visszatérendek, ügyekezni fogok kifejteni, hogy az a mise (melyet Budán hallgatott), mily ajtatossággal, mily szertartással és dicsőséggel végeztetett; mert valóban megzavarodtam, és magamnak szemrehányást tettem, hogy azokban, melyek az istentiszteletre és a léleképületre tartoznak, engem világi fejdelem felülmúl. Igazán elcsodálkoztam. — Ha Szentséged látná, hogy ez a király mily méltóságot és okosságot tanusít, mily nyájas ékesszólással bir, azt mondaná, ez mindig Olaszországgal és a latin nyelvel foglalkozott. — Ezen királyt becsülje meg Szentséged, mert ez fegyverzetre kitűnő, nagylelkű és igen vallásos. — Azt véltem, hogy ezen király a hosszú háborúban már elszegényedett, a mi Gráztban is mondatott nekem, és ezt a béke sürgetésére szánt okok közt nem tettem utolsó helyre. Úgy vélem

e tekintetből történt, hogy e hó 20. napján egyik barátom által a palota megtekintésére hívtam, melynél, Olaszország kimelésével legyen mondva, sem jelesebbet, sem nagyobbat nem láttam. Bevezetvén a ruhatárba, oly nagyszámú arany-, gyémánt- és gyöngyökkel terhelt ruhákat, oly sok csodamívű ezüst- és aranyedényeket láttam, hogy azt vélem, ezeket 50 kocsin nem lehetne elszállítani. Ezen királynál annyi a drága butor, a drága edény, oly nagy a csarnokok díze, hogy azt hiszem, Salamon dicsősége nem volt ennél nagyobb. — Kértem a királyt, vegye tekintetbe Szentségednek szavait, ki őt atyai szeretettel öleli és csodálja, ki gyakran, midőn róla szól, őt a királyok királyának nevezi. Ismételtem, hogy ezen háboru reá nézve dicstelennek látszik lenni, mert az oroslán harczol az egér ellen. — Midőn visszatérendek, olyanokat kellend a királyról elbeszélmem, hogy Szentséged a keresztény köztársaságban hozzá hasonlíthatót nem fog találni.“

25. Ugyanannak további tudósítása „Visegrádról a földi paradicsomból“.

Nov. 14. Perényi Miklós halála után testvére István zempléni főispán folytatta a rablást, ki ellen M. Lábatlani Endrét azzal küldé ki, hogy a szomszéd vármegyéket és városokat személyes fölkeléssel s illetőleg ágyuik- és taraczkákkal nyujtandó segélyre szólítsa fel.

November. M. Bajazed szultán ajánlatára ezzel 5 évi fegyverszünetre lépett.

Dec. 4. A pápa M.-t, kit „a hitetlenek és eretnekek pörölyének“ nevezett, buzdítá, hogy az országa függelékét képező Csehországban a katolikusok segítségére keljen, kiket a kelyhesek kardélre hánytak.

10. M. meghagyja Bártfa és Kassa városoknak, hogy Lábatlani E. sárosi és sztrópkói kapitányt Terebes megvívásában is segítsék.

13. A castellai püspök tudósítja a pápát, hogy M. a törökkel 5 évi fegyverszünetre lépett.

M. hadai Krajnában s különösen Geréb Péter Karinthiában hódításokat tettek.

Mátyás ez évben szövetségre lépett III. Iván muszka fejdelemmel, mely szerint Kázmér lengyel királyt kedvező alkalommal egyszerre fogják megtámadni.

1484.

Január 19-én kezdé Dávidházi új erővel Bruck vívását. **Február 24-én** Bruck város, **martius 12-én** a vár adatott fel a magyaroknak.

Mart. 10. IV. Sixtus ismét a Fridrikkel bekére serkentette Mátyást.

10. M. Budáról Geréb László erd. püsp. panaszára kemény kifejezésekben tiltja el Bátori István vajdát az egyházi ügyekbe avatkozástól, mi egyik főoka lehetett B. későbbi ingerültségének M. iránt.

Ápril 10. Dávidházi Korneuburgot kezdi vívni.

25. M. az osztrák háboru költségeire 600 arannyal rója meg Bártfa várost.

Máj. 11. Dávidházi rohama Korneuburg ellen visszaveretik. **Jun. 16. D.** Korneuburg fölmentésére érkezett 7000 főnyi cs. seregből 1000-et levágot. D. utóbb itt elesett.

Jul. 15. Bajazed Kiliát, **aug. 9.** Neszterfejérvárt elfoglalta Moldva szélén.

Sept. 29. Mátyás a lengyelek által okozott károkat a sz. Mihály napján tartandó országgyűlésre utasítá, Kassához intézett parancsa szerint.

Nov. 11. M. miután ez évben a magvaszakadt Maróti János terjedelmes jószágait Corvin Jánosnak adományozta, e napon anyja Szilágyi Erzsébet halálával rászállott némely javakat szintén annak adományozott.

21. VIII. Incze felhívta M.-t, bontsa fel a Bajazeddel kötött békét, „öregbítse ez által dicsőséges hírnevét, mely már a legtávolabb népekig is elhatott“.

25. M. Enczersdorfbán a boroszlóiaknak I. Lajos király adta kiváltságait megerősíté.

Dec. 1. Korneuburg feladatott. 3-án M. bevonult a meghódított városba. Ez időtájban adatott fel Klosterneuburg is.

1485.

Januártól kezdve M. ausztriai táboránál s május 30-tól kezdve Bécsben volt. Dec. 24-én érkezett nejével Budára.

29. M. főhadiszállása Währingben Bécs mellett. **Mart. 15-én** M. Bécs hídjá erődeit elfoglalja. **18-án** Ebersdorf a magyaroknak feladatott. **April 1-jén** Ujlaki Lőrincz új sereggel érkezett meg.

Máj. 30. Már Bécs külvárosában kelt M. rendelete.

Jun. 1. délben tartá M. kir. fényes bevonulását Bécsbe, magyar öltözetben, 8000 főnyi hadsereg kíséretében. Így lett vége Bécs mintegy $2\frac{1}{2}$ évi megszállásának.

4. M. e napon Kraszna vármegyéhez rendeletet bocsátott a váczi országgyűlésen megszavazott pénzsegély beszédese iránt.

5. Jött a városba Beatrix Pozsonyból.

7. M. országgyűlést hirdetett az osztrák rendeknek Bécsbe junius 24-re.

Jul. 29. Tuln megvívott.

October. A magyarok Bécsújhely egyik külvárosát elfoglalták.

November. Országgyűlés Budán, melyen Szapolyai Imre nádorrá választatik, és a nádorságot szabályozó t. czikkek alkottatnak.

Dec. 4. Szapolyai Imre már mint nádor adta ki Bécsben rendeletét.

December. E hóban Fridrik Innsbruckból Aachenbe költözött.

1486.

Jan. 1.—Máj. 11. M. kir. Budán, máj. 16-án Visegrádon, jun. 24.—jul. 10. Győrött, jul.—aug. Pozsonyban adta ki rendeleteit. **Sept. 1.—11.** Iglóban (Morvában) időzött a congressuson. Azután Ausztriában hadseregénél s Znaimban is megfordult. **Dec. 20-án** nejével fényes bevonulást tartott Bécsbe.

Jau. 25. A nagy törvénykönyv kihirdetése Budán.

Febr. 13. M. Bereksző várat Valkó vármegyében elzalogosítja 12,000 aranyért a szerb despotának.

Mart. 6. A pápa a megváltó kinszenvedésére sürgeti Mátyásnál Várdai Péter érsek szobadon bocsátását, vagy ügye elítélésének a sz. szék részére átengedését.

Mart. 20. A német rk. segélyt ajánlottak Fridriknek M. ellen.

April 4. M. Budáról 1000 aranyat rovott Bártfára.

Jul. 2. Stein feladatott a magyaroknak.

Sept. 1.—11. Congressus a morvai Iglóban M. és Ulászló közt, hol a király és királyné nagy fényt fejtettek ki, és az utóbbinak tetemes ajándékokat adtak (7000 aranyat érő sisakot, stb.)

30. Laa Ausztriában a magyaroknak feladatott.

Oct. 4.—11. Ezen időközben Rötz is feladatott, hol mutatta be magát először a királynak Bonfin Antal történetirő.

Nov. 15. M. eggenburgi táborából az erdélyi nemesek és szászok panaszára megparancsolja a vajdának, hogy a románok lázadását, kik a nemeseket és szászokat gyilkolják és mindent tüzzel-vassal pusztítanak, erőhatalommal fojtsa el, a kolomposokat fejeztesse le, s a felbőszült románokat, ha nem engedelmeskednének, irtsa ki.
29. Eggenburg a magyaroknak feladatott.

1487.

Jan.—Dec. M. az egész évet ausztriai tábonaiban és Bécsben töltötte (május folytán azonban Sopronyban is időzött).

Jan. 13. M. Bécsből a bécsújhelyi táborba indult.

Mart. 11-től junius 2-ik feléig országgyűlést tartott Bécs mezején.

Jun. 16. Miksa király körlevele szerint a nürnbergi birodalmi gyűlés 8000 főnyi sereget és 100,000 forint segélyt szavazott meg Bécsújhely fölmentésére, s a vezérletet a „bátor“ Albert szász hgre (Fr. unokaöccsére) bízta.

24. Mátyás az e napra Budára rendelt egyházi és világi országnagyok által kapuként 1 aranyforintot szavaztatott meg, s ez ajánlatot azután a vármegyék által egyenként fogadtatta el.

29. M. miután fenyegetődött, Bécsújhely templomait, melyekből a magyar táborra lövöldöztek, és a várost rommá lövetni, e napon a várparancsnok s a polgárok kérelmére azzal engedett fegyvernyugvást aug. 16-ig, hogy ha e napig legalább 3000 főnyi segélysereg a város kapuja sorompójáig nyomulni nem képes, a város és vár feladatik. — Ezután Stiriába vezette hódításra seregét.

Jul. 12. Schottwien megívátott.

Aug. elején Albert szász hg. 3000 emberrel érkezett Linzbe.

6. M. Schottwienből kelt rendelete által az adókapuk összeírása és az aranyforint-adó beszédése iránt intézkedett.

9. Albert, mint a császári hadak főkapitánya, hadat üzent Mátyásnak.

Aug. 14. M. ismét Bécsújhely alatt táborozott.

15. M. felelt Albertnek a hadüzenetre, mit további válaszok követtek.

17. Bécsújhely Mátyásnak feladatott.

Sept. 12-én temettetett el a szepesi társas káptalan főtemplomában Szapolyai Imre nádor.

14. M. találkozást kívánt Alberttel; azután seregeik közt apróbb harcok vívattak Stiriában változó szerencsével.

Oct. 14. Rövid fegyverszünet Mátyás és Albert közt, mely azután meghosszabbított.

Nov. 25. Eljegyzés Corvin János lipthói hg. és Bianka milanói hgnő közt.

Dec. 16. 1488. nov. 1-ig terjedő fegyverszünetet írtak alá Albert és Mátyás az utóbbinak szállásán Sz. Pöltenben. Ez idő alatt a pápa döntse el a viszályt.

1488.

Jan.—Dec. M. az egész évet Bécsben töltötte.

Jan. 9. Az oppelni hgek szövetkeztek János sagani és Podiebrad Henrik münsterbergi hggel M. ellen.

Febr. 13. Kismartont és Fraknót újabb birtokosa a sz. Györgyről címzett német lovagrend Mátyásnak Ausztriában nyert hűbérért visszaadta.

13. M. a milanói hgtől, Galeazzo Jánostól, 8000 aranyfrtot vett kölcsön a sléziai háborura.

Jun. 1. VIII. Incze követét Angelo ortonai püspököt oly utasítással küldé Mátyáshoz, hogy őt Fridrik elleni ügyének a sz. szék ítélete alá leendő bocsátására birja, s ha titkos sérelmei volnának, ezeket is fődözze fel; továbbá Várdai érsek ügyének elítélését szintén a sz. székre bizza és engedje meg neki a szabad lábóni védelmet.

Aug. 31. előtt a szultánnal, ennek ajánlatára, M. a fegyverszünetet 3 évre meghosszabbította.

Sept. 7. M. Bártfára 600 aranyat rovott.

22. A fegyverszünet M. és a felső osztrákok közt meghosszabbítottatott 1489. jun. 18-ig.

Novemberben az oppelni hgek és szövetségeseik megveretvén, M. vezérei a glogai és freistadi hgségeket elfoglalták.

Dec. 8. M. a bécsi egyetem minden kiváltságait megerősítette a tanárok fizetését folyóvá tette.

Stiria és Karinthia nemessége meghódolt M.-nak.

1489.

Mart. 16. A betegeskedő M. Budára utazandó, nejével Bécsben hajóra ült; az év hátralevő részét Budán töltötte. Elutazása előtt Szapolyai Istvánt, bár németül nem tudott, Ausztria katonai és polgári kormányzójává nevezte ki.

Máj. 31. M. Pozsony városra 2000 aranyforintot rovott.

Jun. 6. A német birod. küldöttei Otto bajor hg. 8-ad magával Budán a fegyverszünet meghosszabbítása végett alkudoztak, mely alkalommal sept. 13-ra Linz tüzetett ki találkozóul Mátyás és Fridrik közt.

Jun. 23. Segesvár város Corvin János oppelni hget elismerte M. kir. utódául, és az ország örökös urának.

Oct. M. betegsége miatt Pruis János váradi püspököt küldötte Linzbe Fr.-hez, előbb pedig Miksa királynak 400 hordó jó bort, 400 ökröt és 12,000 aranyat küldött ajándékba. Mátyás 700,000 aranyat kívánt az elfoglaltakért, Fridrik pedig ingyen akarta az elvesztetteket visszanyerni. Fegyverszünet köttetett dec. 13-ig.

Dec. 14. M. Kassára 1000 aranyforintot rovott.

1490.

Jan. 15. M. még Budán, 17-én Visegrádon, február 19-én pedig Bécsben adta ki rendeletét.

Mart. 29. M. országgyűlést hirdetett Budára april 24-re.

Apr. 4. Itt, virágvasárnapján, sz. István templomából hazatérte után, csemegéül nyüves fügéket kapván, felháborodott s rögtön rosszul lett.

Ápril 6-án reggeli 7—8 óra közt M. király halála.

7. M. hullája hajón indíttatott Buda felé.

25. M. tetemei Székesfejérvárott eltakarítottak.

1490.

Apr. 17. Beatrix királyné és 8 országnagy királyválasztó országgyűlést hirdetnek a Rákosra a levél keltétől 1 óra.

19. Miksa rom. kir. nagy előnyökről biztosítja a magy. rket, ha öt királyuknak ismerendik. Jun. 1-én ily levelet Bártfához és Nagyszombathoz is intézett.

21. Szapolyai István ekkép buzdítja Bártfát: „Azon legyetek, hogy Magyarország a nagy nyomás alól, mely alatt velünk együtt szenvedett, szabaduljon, s veletek együtt régi szabadságaiba visszahelyeztessék.“

27. Várdai Pét. kal. érs. igérvén Corvin hg. trónöröklési ügye támogatását, kéri magát a visegrádi fogságból szabadonbocsáttatni, figyelmeztetvén a herceget a korábbi hízalgők hűtlenségére.

Máj. 8. Ulászló cseh kir. okmányilag kötelezte magát, hogy ő a magyar kir. székre emeltetésének 1-ső évében Szapolyai Istvánt Lubló és Podolin várak, úgy szintén az elzálogosított 13 szepesi mezőváros örökös birtokába igtatandja, és a neki már elzálogosított Kremsiert 2 emberkorra átírandja.

17. Dóczi Orbán egri püsp. és barátai 2500 fegyveres lovassal érkeznek a király-választásra.

24. Batori István vajda 3500-al érkezik szintén oda. — Később érkeztek meg Hampó Zsigm. pécsi püspök, hg. Ujlaki Lőr. és társaik 7000 fegyveres lovassal.

Máj. 30.—Jun. 5. Pünkösöd hetében Dóczi O. a rket Pesten sz. Mária bazilikájában gyűjté össze a trónigénylők ügnökeinek meghallgatása végett.

Jun. 17. Corvin hg., ügyvivőinek, Bakács és Pruisz püspököknek, javaslatára oly szerződést kötött a rkel, mely őt örökölt jászá-

gaiban biztosítá ugyan, de közvetve lemondást is foglalt magában a koronáról.

Jul. 1. Corvin hg. a koronával és kincseivel, hívei kíséretében Tótország felé indult.

4. Bátori Ist. és Kinizsi Pál Corvin után siettek s őt Tolnában a Csonthegyen megtámadták, s kincseitől fosztogatták.

11. Kinizsi és Bátori a martalékkal és a foglyokkal vissza-indultak Budára.

15. Dóczi O. Budán sz. György templomában Ulászlót a rk. akaratából megválasztott királynak kiáltá ki.

21. Albert lengyel herceg Ulászló öccse, Szentandráson, a Szepességben, felhívta a szomszéd hatóságokat, hogy hozzá, mint „Magyarországnak a Rákos mezején választott főkapitányához“ vegyék utjokat.

II. Ulászló király. 1490. jul. 15. — 1516. mart. 13.

Jul. 31. Ulászló Farkashidán az urak követeit örömeben könyezve egyenként megölelte, a koronázási föltételeket elfogadta s a Corvin hggel kötött szerződést megerősítette.

Aug. 9. Ulászló nagy pompával Budára érkezett.

10. Albert hg. hadával a Rákoson ütött táborn.

14. A., miután neki Bátori J. és Pruisz, a király nevében a glogauai hgséget ígérték, Szerencsig visszavonult.

15. Bátori, Dóczi, Bakács és Pruisz védszövetségre léptek Corvin herceggel.

Aug. 16. Miksa kir. szövetséget köt Iván orosz fejdelemmel, mely szerint ez őt Magyarország mint öröksége megszerzésében Kázmér lengyel kir. vagy fiai ellen segitendi.

22. Miksa hadseregével Bécsbe érkezett.

Sept. 9. Három ostrom kiállása után Upor László feladta a bécsi várakat.

13. Ulászló koronáztatása végett Budáról Fejérvárra indul.

16. Innen tudatja Bártfával, hogy a közelebbi vasárnap fog megkoronáztatni.

Sept. 19. Ulászló koronáztatása Székesfejérvárott.

28. Kanizsai László, Ján. és Istv. Bruckban Miksát okmányilag királyuknak ismerik és őt minden erejükből pártolni hittel fogadják.

Oct. 4. Miksa hadai Soprony és Kőszeg felé útnak indulnak.

6. A fekete seregnek Morvából hazaszállítása végett Pozsonyba utazott Ulászló e napon tanácsosaival abban állapodott meg, hogy ő Beatrixet színleg tovább is házasságigérettel fogja kecségtetni.

Nov. 1. Miksa táborozása Nagyszentmiklósnál, hol neki Brankovics Vuk despot fiai hódolnak.

8. Vitéz János veszprémi püsp. átadja székvárosát Miksának.

16. Miksa rövid vívás után Székesfejérvárt elfoglalja. Katonái sem a vagyont, sem a nők szemérmét nem kimélték, még a sirboltokat is felkutatták.

19. Ulászló megerősíti Szapolyai Istvánt Trencsén zálogbirtokában.

Dec. 22. Miksa, miután Fejérvárott, Veszprémben, Szombat-helyen, stb. német őrséget hagyott, Sopronyból Bécsújhelybe távozott, czímezvén magát magyar királynak.

1491.

II. Ulászló kir. jan. — mart. hónapokban testvére Albert ellen; jun. 2-ik felében Miksa ellen táborozott. Sept. 1-ső felétől 1494. mart. 2-ik feléig és így 2½ éven át ki nem mozdult Budáról.

Jan. 15. U. Egerből parancsolja meg Bártfának, hogy fegyvereseivel Szikszónál csatlakozzék a király hadseregéhez.

18. U. Mohi mezővárosból hagyja meg ugyanannak, hogy főleg puskásaival Daróczi Pál szépei kapitány alatt keljen fel Albert ellen.

Febr. 20. U. Kassa melletti táborában testvére Alberttel békét köt, mely szerint míg ez a glogauai hgség birtokába juthat, Eperjest és Kisszebent kapja zálogul és U. halála után a koronát.

Mart. 4. U. Kassán amnestiát ad azoknak, kik addig Albert pártjára állottak.

April 9. U. tudatja Bártfával, hogy miután a török végveszélyvel fenyegeti az országot, s e miatt már közfelkelést rendelt, Bártfa

annak elhárításához 1000 frttal járuljon. Ez ellen a fölterjesztés el nem fogadtatik s a makacsság fej- és jószágvesztéssel büntetetik.

Jun. 5. Bátori István Budáról Bánhidára indult a fekete sereg felett szemlét tartani, s 3-ad napra Székesfejérvár alá érkezett.

21. U. érkezett banderiumával Fejérvár alá.

24. Kinizsi érkezett meg hadával, s miután a sereg 40,000-re szaporodott, az ostrom megkezdették.

Jul. 23. Fejérvár német őrsége alkudozni kezdett.

29. U. megengedte a fejérvári német őrségnek, hogy fegyvereit és 36 szekéren málhait, kivéve a templomokból raboltakat, az osztrák határszél felé födözet alatt vihesse magával.

Aug. 9. U. a veszprémmegyei Palotáról buzdítja Bártfát, hogy addig is, míg Szapolyait segítségökre küldheti s maga is haderővel a felvidékre mehet, Daróczi alatt fegyverkezzék az ismét berohant Albert herczeg ellen.

22. Már aug. 8-án érkezvén Miksától U.-hoz békebiztosok, a magyar kir. e napon 6 tagból álló bizottságot nevezett ki a békealkudozás megkezdése végett.

23. U. külön meghatalmazó levelet adott Bakácsnak titokban is folytatandó tárgyalásra.

Sept. 1. Az időközben vérhasban szenvedett U. fölépülve tért Palotáról Budára.

16. A lengyel Albert ellen küldött Szapolyai Bártfát állhatatosságra buzdítá.

Oct. 31. Szapolyai a szomszéd vármegyék és városok követeit magához hívta Kassára a béke érdekében.

Nov. 7. Pozsonyban 2 havi alkudozás után béke köttetett U. és M. biztosai közt, mely szerint U. magszakadása esetére Miksa trónöröklése biztosított, s Mátyásnak 700,000 frtnyi követelése hallgatással mellőztetvén, ugyanannak 100,000 frtnyi követelését U. nemcsak elengedte, hanem 100,000 frtnak fizetésére ő kötelezte magát Miksa részére.

12. U. e békéről, mint igen szerencsés eseményről, rendkívüli futárok által tudósítá a hatóságokat.

29. Budán 15 egyh. és vil. országnagy elfogadta a békekötést

Nov. 30. U. országgyűlést hirdetett 1492. febr. 2-ra Budára a békekötés elfogadása végett.

Dec. 6. U. a békekötést, bár a közvélemény hangosan kifakadt ellene, megerősítette, mit M. Innsbruckban dec. 20-án, és Fridrik Linzben 1492. jan. 4-én teljesített.

24. Szapolyai Istv. 18,000-nyi hadával Eperjesnél Albert hg. seregét megverte.

25. A. békét kérvén, azt oly föltétel alatt, hogy Eperjest és Szebent kiadja, s többé nem jó ellenségkép az országba, meg is nyerte.

1492.

Ulászló az egész évet Budán töltötte.

Febr. 2. A nemesség oly nagy számmal gyűlt össze, hogy Budán terembe nem férvén, az országgyűlést Sz.-György terén kellett megnyitni.

Mart. 7. Ismét 4 főpap, Corvin hg., 18 más főúr, Horvátország, Pest és Buda városok megismerték Miksának a békeokmányba foglalt öröködési jogát.

Mart. 16. Báskai Balázs budai várnagy; **mart. 17.** az új nyitrai püspök; **april 27-én** Kolosvár, **april 29-én** Besztercze, **május 1-én** Brassó s tán Meggyes, **május 6-án** az összes erdélyi szászok elismerték Miksa jogát.

16. Ulászló külön okmányánál fogva is megsemmisíté Fridrik császárnak 1477-ben Mátyás király javára 100,000 aranyról kelt kötvényét.

29. Szapolyai Istvánnak nádorrá választatása, kinek többféle cím alatt 7400 aranyforint rendeltetett évi fizetésül. — A 108. törvényezikket magában foglaló, de a nap kelte nélkül szükölködő törvénykönyv tehát a nádor választatásánál korábbi eredetű nem lehet.

Jun. 7. Kázmér lengyel király halála. Ennek következtében az elsőszülött Ulászló lemondott öccse Albert javára a lengyel kir. székről, ki aug. 27-én választatott meg.

8. Czobor Már. hazaérkezett konstantinápolyi követségéből. Szerinte a szultán kész volt akár a fegyverszünetet meghosszabbí-

tani, akár állandó békét kötni, de miután a föltételeket a követ el nem fogadta, a szultán őt válasz nélkül bocsátá el.

Jun. 11. U. a vármegyékhez intézett körlevelében háladatlansággal vádolja a nemeseket, hogy bár a mult sz. György napi országgyűlésen nemcsak régi szabadságaikat erősíté meg, hanem oly ujakkal is ruházta fel, milyeneket nekik még magyar király nem adott s tán nem is fog soha adni; s bár oly békét és nyugalmat szerzett nekik, minő ember emlékezete óta nem volt az országban; mégis az országgyűlés végét be nem várva hazasiettek, engedélye nélkül fegyverkezni mertek a török ellen. A lefegyverzést megparancsolja.

Aug. Kinizsi Halas mellett részint felkonczolta, részint szétverte a „fekete sereget“.

Dec. 5. U. Budán Albert lengyel kir. követeivel titkos szövetséget kötött „azon féktelen magyar alattvalói zabolázására, kik nem engedelmeskednének, vagy éppen fellázadva a korona jövedelmeit s jogait bitorolnák“.

30. Vlad havasalföldi vajda értesíti a szebeni szászokat a szendrői és bodoni basáknak Erdély ellen tett hadi készületeiről.

1493.

Jan. 6. A fekete seregnek kihirdettetik feloszlatása a kir. által.

19. U. tudatja az erdélyi szászokkal, hogy Bátori Istvántól a vajdaságot és székely ispánságot elvette s azt Losonezi László s Drágfi Bertalanra ruházta.

Febr. 1. A török a veres toronyán több ezer ember vesztésével megveretett.

23. Szapolyai nádor örök birtokba adományul nyeri Trencsén várát a hozzátartozó uradalommal.

Febr. 23. U. 2000 frt segélyt kíván Soprony várostól a török elleni hadjáratra, melyet személyesen fog vezetni.

Mart. 1. U. a törökön nyert győzelemről tudósítja VI. Sixtus pápát.

April. 13. U. Bártfától 1000 frt segélyt kívánt a török ellen.

Augustus. Jakup bosnya bég a magyar-horvát hadat Ubdinánál megverte. Ezek vesztésege 5077 ember, a töröké 1000.

Aug. 19. III. Fridrik császár halála.

Sept. 29. Országgyűlés kezdete Budán.

Oct. 17. A helyettes koronaőrök Fodor István szerémi püspök és Bátori Endre főispán Visegrádot a koronával és a Morváért, Sléziáért járó 400,000 aranyról szóló kötelezvénynyel átadván, a király- és a rktól e nap fölmentő levelet nyertek.

Oct. 20. U. az országgyűlési rk. tanácsából Halapsicsi Kishorvát Jánost és Bánfi Lőrinczet örökös hűtlenségben marasztalta és minden jószágai- s jogaitól megfosztotta.

Nov. 22. Kanizsai László horvát bán és Bélteki Drágfi Bertalan vajda,

25. Czoborszentmihályi Czobor Márton nándorfejérvári bán ismerték meg Miksa öröködési jogát.

Ulászló ezen egész évet Budán töltötte.

1494.

Ulászló körutjában a következő városokat érinté, miután Budáról mart. 12. után kiindult: Egert, Kassát, Lőcsét ismét Kassát, Kolosvárt, Meggyest, Szebent, Temesvárt, Péterváradot, Nándorfejérvárt, Bácsot és Ujlakot.

Jan. 28. U. Kinizsi Pál temesi grófot országbiróvá nevezte ki.

Mart. 11. U. megparancsolta Pozsony városnak, hogy a közlött minta szerint szintén ismerje meg Miksa trónöröklési jogát.

April. U. találkozása öcsce Albert lengyel kir.-al Lőcsén, hol hosszas vendégségek közt szövetségöket a pártos alattvalók ellen megújították.

Máj. 8. U. sűrű könyzáporral és dús ajándékokkal eresztette útnak öcscsét A. királyt.

10. U. már Kassáról adott Kinizsi o. birónak utasítást Várdai Pét. kal. érs. érdekében.

25. Kassán az urakkal tartott tanácsból U. törvény ellenére minden jobbágytelekre 1 aranyforint adót vetett, de ez alól az adót megajánló urak jószágai kivétettek.

Jun. 14. Némely vmegyében szövetkezések észleltettek az új adó fizetése ellen. A románok Erdélyben fellázdáltak.

Julius. Fejér vármegyében herceg Ujlaki Lőrincz tisztjei Csabai Miklós adószedőt agyonverték s 2 aladószedőt halálosan megsebesítettek.

Sept. 8. U. Nagyszebenben a vajdaságot egyedül Drágfi Bertalanra ruházza, ki vaserőszakot használt az adótagadók ellen; a kivetett 60,000 aranyat behajtotta.

30. U. Temesvárott, hol őt a szélhűdés által szavától megfosztott Kinizsi néma hódolattal fogadta.

Oct. 24. U. Péterváradon, honnan Kinizsit, Drágfit és Czobort 14,000 emberrel Szerbiába küldé a törökök ellen.

November 1. A vezérek roppant zsákmánnyal Nándorfejérvárra érkeztek.

24. Kinizsi Pál országbíró, temesi gróf, s alvidéki főkapitány halála.

26. U. Bácsón Somi Józsat nevezte ki temesi gróffá 9000 arany évi fizetéssel.

30. U. a rakonczátlan Ujlaki Lőrincz hercegnek Ujlak várát ostromoltatta Drágfi által.

Dec. 21. Az erősség elfoglaltatott.

1495.

Ulászló az uralkodó kórvész miatt ez évet utazással és vadászattal tölté.

Jan.—Febr. Ujlakinak jószágai: Gara, Cserna, Darnócz, Bakva, Zlakócz, Szentdemeter, Zatha, Kaposvár, Rahocza, stb. elfoglaltattak Drágfi, Somi, Bocskai Péter s Bornemisza János által.

Január. Szapolyai nádor U. eljárása ellen a felvidéki vmket fegyverre szólítá.

Jan. 20. U.-nak lefegyverzést elrendelő leirata a megyékhez.

Jan. 31.—Mart. 1. U. Verőcze városban Horvátország ügyeivel foglalkozott.

Mart. U. Pécssett a törökkel 3 évi fegyverszünetet kötött.

Mart. U. Ujlakit kegyelmébe fogadta.

April 9. U. Budára érkezett.

18. U. országgyűlést hirdet Budára máj. 9-re.

Jun. 9. A törvények kihirdetése.

Junius. Országgyűlés után U. az urak tanácsából ismét kirotta minden jobbágytelekre az arany frt. adót.

Jul.—Oct. U. az ország központi vidékein vadászgatott.

Nov. 11. Az e napra kitűzött országgyűlés a kórvész miatt nem tartatott meg.

Oct. 14.—23. U. Valpón és Szegeden fordult meg.

Nov. 5.—15. Temesvár és Nándorfejérvárrott.

Nov. 20.—Dec. 31-ig Bács városban.

1496.

U. jan. 18-ig a valpói várban, azután Babocsa, Sümeg, Szombat-hely és Sopronyon át Pozsonyba, itt febr.—april, Budán máj.—dec.

Jan. 18. Corvin hg. magának elégtételt szerzendő ama rablásokért, melyek által öt Szapolyai árvai, liptói és turóczi jószágaiából kiforgatta, Lengyelországban hadat gyűjtött. Erről U. helytelenül értesítettvén Sz. által, e napon értesíti Bártfát, hogy C. gonosz célzata meghiusítására már intézkedést tett.

Febr. 8. U. Pozsonyból Kiszzebennek meghagyja, hogy említett végre népeit és ágyuit a nádorhoz küldje.

Mart. 6. Szapolyai Rosenbergből tudósítja Bártfát, hogy az ország ellenségeit meggyőzte s az országból kiszalasztotta.

April 6. U. Turzó Ján. krakói polgármesternek, fia György és örököseinek engedelmet ad Besztercze körül, vagy a hol nekik tetszik, fémolvasztókat felállítani egyszersmind őket a nyert ezüstnek vagy ezüsttartalmú réznek a kincstár részére leendő kiadásától fölmenti.

Jun. 9. U. Polgár Tamás cigányvajdához tartozó 25 sátor alatti cigányokat puska-golyók s egyéb hadiszerek készítése végett a pécsi p. szolgálatára rendelvén, őket útlevéllal látta el.

Május. Országgyűlés Budán. Az urak a kir. várakba, a nemesek Sz. János templomába gyülekeztek. Hampó Zsigm. pécsi p. és Dombay Imre kincstartók elítéltetése után a nemesség végzés nélkül oszolván szét, az urak megajánlották a kívánt aranyforint adót.

Nov. 17. A pápai futár Tatán adta át a kir.-nak IV. Sánd. sept. 12-én kelt levelét, melyben öt nősülési kötelezettségének az özv. Beatrix irányában leendő teljesítésére ujjolag inté.

1497.

Ulászló april közepéig Budán, azután Csehországba utazott, honnan sept. elején hazajött s az év végeig Budán maradt.

April 4. U. Kassa várost a lőcseieken utazásközben elkövetett erőszak- és károsításért sz. György 8-adjára maga eléidéztette.

Máj. 1. E napon a csehek ügyében már Prágában kelt U. rendelete. Távollétében a nádor kormányozván az országot, az erőszakoskodások voltak napirenden.

Jun. 29. Bánfi Miklós 2 jobbágyát Székely Jakab tisztartója a közúton fegyveresen megtámadta és kirabolta.

Aug. 30. U. e napon kelt levele szerint Várdai Pál kalocsai érseket sept. 9. v. 10-re magához rendelte. E szerint a kir. vagy útban volt, vagy meg is érkezett már Budára.

Oct. 27. U. e napon Szegeden adta ki rendeletét.

Nov. 11. E napra országgyűlést hirdetett U. Pestre, mely ismét végzés nélkül oszlott széjjel.

Dec. 20. VI. Sánd. pápa U. kérelmére megengedte, hogy Ipoly eszt. érsek székét Bakács Tamás egri p. foglalja el.

1498.

Ulászló az egész évet Budán töltötte.

April 24. Országgyűlés kezdete Budán.

Jun. 2. A törvények kihirdetése.

Jul. 20. Krakóban Albert kir.-al szövetség köt. a török ellen, mely szerint Moldvát mindkét kir. pártfogásába vette.

Ang. 1. U. a felebbi szerződést megerősítette.

Nov. 28. U. miután a sléziai hgek hűbéreskujét Budán elfogadta, e napon Sléziának országos kiváltságot adott.

December. Szentgyörgyi Pét. gr. Erdélyben tartománygyűlést tart.

1499.

Ulászló septembert Visegrádon, s az év többi részét Budán töltötte.

Mart. 4. Magyar követség eljárása Konstantinápolyban.

April 16. Krakóban a mult évi szerződés a török ellen megújított s a védelem a havasalföldi vajdára is kiterjesztetett.

Máj. 22. E szövetséget a magyar egyházi és világi nagyok Budán megerősítik.

Dec. 12. Bakacs Tamás eszt. érsek, bár az érsekségen felül még 20 javadalmat birt, megyéje kisebb papságára önkényes adót vetett, hogy eszt. palotáját újra beföldhesse, a székes templomban új orgonát tétessen, és érseki diplomáját kiválthassa, egyházi átokkal fenyegetvén a 12 nap alatt nem fizetőket.

Dec. 25. Szapolyai István nádor halála, ki Ulászlónak 1 pohárszéket, 2 kupát és 2 paripát hagyományozott.

April 16-án húnyt el Thusz Osvát 33 éven át zágrábi püspök, ki Ulászlónak 10,000 aranyforintot hagyományozott és 3,500 forint adósságot elengedett. Ugyanő Jaicza, Nándorfejérvár, Sabác és Szörény végváarak erődítésére 32,000 forintot hagyott.

1500.

Ulászló augustust Visegrádon, az év többi részét pedig Budán töltötte.

Év eleje. Ulászló Velenczével és a pápával szövetséget kötött a török ellen, miután V. a háboru tartamára évenként 100,000, a pápa pedig 40,000 aranyat ígért fizetni, s az utóbbi az I-ó részletet le is fizette. (A velencei követ szerint U. azt szokta mondani: „nunquam habui concubitum cum muliere.“)

April 3. A pápa U.-t Beatrix-szal való házasságkötéstől fölmenti, s ezt 25,000 arany perköltségben marasztalja.

24. Országgyűlés a Rákoson. — Geréb Péter országbiró nádorrá választatik.

Máj. 8. A törvények kihirdetése.

Jul. 14. U. és Albert szövetséget kötnek XII. Lajossal a francziák királyával a törökök ellen.

21. Ulászló felhívta a vármegyéket, szerelnék föl csendesén zászlóaljajkat, mert ő sz. Mihály napja körül személyesen szándékozik megindítani a hadjáratot.

Sept. 28. Bakacs Tamás eszt. érsek bíbornoki czímet nyer.

Oct.—Dec. Corvin János, Geréb Péter és társaik Jaiczánál 4000 törököt öltek le. A magyarok vesztesége 1000-nél többre ment.

1501.

U. az egész évet Budán töltötte, hogy azonban a segélypénzeket megkaphassa, sept. és oct.-ben egy kis sereggel kanyarulatot tett Tolna és Veszprém felé.

Jan. 30. U. újra meghagyja a megyéknek, hogy zászlóaljaikat az eddiginél jobb karban és teljesebb számban tartsák készen a törökök ellen.

Febr. 26. U. tudatja Soprony várossal, hogy az urak a törökök elleni költségekre ez évben már 2-szer szavaztak meg neki segélypénzt; miért a városra is 1000 aranyforint adót vet.

April 24. Országgyűlés Pesten.

Máj. 12. Az országgyűlés folyama alatt ágyudörgés és harangszó mellett hirdettetett ki, hogy a király és a rk. hadat üzentek a töröknek.

13. A hadsereg vezéreül Corvin János, Drágfi Bertalan és Somi Józsa neveztetek ki.

Jun. 17. U. testvére Albert lengyel király halála.

Nov. 21. Petanczi Felix zengi patriciust Ulászló Franciaországba küldvén, hogy XI. Lajos nővérének és János narbonnei grófnak leányát a candalei és foixi Annát (s így XII. Lajos rokonát) a királynak hitvesül kérje — Miksa császár e napon figyelmeztetni kívánta XII. Lajost U.-nak Beatrix-szal volt viszonyára, s hogy azért neki elleneznie kellene e házasságot.

Dec. 8. U. öcscsének Zsigmond hgnek a Corvin Jánostól elcsereált oppelni hget adományozta.

13. XII. Lajos francia kir. Trientben békét kötván Miksával, kötelezte magát, hogy ennek segítségére lesz, miszerint Magyarország örökölhessen.

24. U. tudatja Soprony várossal, hogy miután Csehországba kell utaznia, távolléte idejére Geréb Péter nádorra ruházta a kormányhatalmat.

1502.

U. tavasszal visszatérvén Csehországból, az időt legnagyobb-részt Budán töltötte.

Máj. 27. VII. Henrik angol királynak e napon kelt leveleivel követe érkezett Ulászlóhoz, melyben Ulászlónak a török ellen szövetséget és pénzsegélyt ajánlott.

Jun. 14. U. meghívta Kassa várost jegyesének aug. 10-én Fejérvárott leendő koronáztatására.

Aug. 10. Anna koronáztatása Fejérvárott Bakacs eszt. érsek által, mert Frangepán Gergely veszprémi püspök még nem volt fölszentelve. A menyegző később Budán tartatott.

Oct. 22. U. a hatóságokhoz intézett körlevele szerint menyegzői ajándéokra tartott számot.

Dec. 14. Velencezékét köt a törökkel.

18. U. kijelenti, hogy az eszt. érsek általi koronázás nem szolgál a veszprémi püspöknek jogsérelmére.

1503.

Máj. 25. U. e napra országgyűlést hirdetett a Rákos mezejére. A gyűlés jun. 10-én a király cseh titkára Schlechta Jánosnak e nap kelt levele szerint már nem volt együtt. — U. a gyűlés után az urak s némely befolyásos nemesek által egyes megyékben ajánlatta meg az aranyforint adót.

Jul. 23. U. tudósítja a hatóságokat leánya Annának e napon történt születéséről.

Aug. 20. U. 7 évi fegyverszünetet köt Bajazed szultánnal.

Oct. 16. U. békére inti testvérét Sándor lengyel királyt, ki a Pokucz földnek Lengyelországtól elszakasztása miatt István moldvai vajdát megtámadni kívánta. U. e levelében Istvánt ismételve a mi vajdánknak nevezi.

26. U. a törökkel kötött fegyverszünet okmánya mását azzal küldé meg a Chiosban lakó genuiaiaknak, hogy a török békét kért, de ő csak fegyverszünetet kötött. Ulászló az egész évet Budán töltötte.

1504.

Ulászló az egész éven át Budán időzött.

Ápril 24. U. e napra a Rákosra országgyűlést hirdetett. — E gyűlésen az elhunyt Geréb Péter helyébe Perényi Imre Abaúj főispánja választatott nádorrá.

Máj. 8. A törvények kihirdetése.

Jun. 5. Az országgyűlés felszólalása ellenére U. Lužicát is testvére Zsigmondnak adományozta.

25. II. Julius pápának Bakacsához intézett irata szerint Beatrix jegyajándékát visszakövetelte.

Jul. 25. U. nehogy István vajda halála után az ország jogához tartozó Moldva az ellenség kezére jusson, a fölszerelt had vezérévé Perényi nádort nevezte ki.

27. A pápa, ki az európai fejedelmeknek a török elleni egyesítésében fáradoz, Ulászlónak segílyt ígér ugyanazon ellenség ellen.

Oct. 12. Corvin János hg. halála 35 éves korában. Neje Frangepán Beatrixtól 2 gyermeke maradt: Kristóf, ki 1505-ben halt el, és Erzsébet.

1505.

Ulászló az egész éven át Budán tartózkodott.

Jan. 30. A pápa Ulászlót, a török elleni háborúra serkenti, s neki segítséget ígér.

Febr. 17. A pápa ismét a királyhoz fordult Beatrix jegyajándéka kiadatása iránt.

22. U. e napra országgyűlést hirdetett.

Jun. 4. Hedvig tescheni hgnő Szapolyai nádor özvegye és fiai János és György a szepesi prépostságot Horváth Jánosnak adományozzák.

Jul. 23. U. országgyűlést hirdet Budára sept. 29-re.

Aug. 14. U. nem levén képes Tarczai János székely ispán fizetését kielégíteni, neki a Hunyad megyei Aldiódot, mely Corvin János és fia Kristóf halálával szállt a kir. ügyészre, 12,000 frt erejéig elzálogítja.

Oct. 12. Szapolyai János, Ujlaki, Bakács, Perényi nádor, stb. az országgyűlés alatt szövetséget kötöttek egymás védelmére.

13. Az országgyűlés 15-ik napján 10 főpap, 53 országnagy és 125 megyei követ azon végzést alkotta: hogy örök időkig semmiféle külföldit, hanem csak született magyart fognak királyuknak választani.

1506.

Ulászló júniusban Székesfejervárott, azontúl pedig mindig Budán volt.

Mart. 20. Hármassal kötötték Bécújhelyben Miksa király és II. Ulászló kir. közt: 1) M. kötelezést vállal, hogy Ferdinánd főhg. U. leányát, Annát, nőül veendi. — 2) M. kötelezi magát, hogy ha Anna hgné elhalna, és a magyar királyné ismét leányt szülne, Ferdinánd főhg. ezt veendi nőül. — 3) M. kiköti, hogyha a magyar királyné gyermekeket szülne, ez az ő unokáját Mária főhgnőt veendi nőül.

27. U. és neje Anna e szerződéseket külön 3—3 levélben Budán megerősítették.

28. Ulászló Budán kelt levelében nejét, leányát és születendő gyermekét, maga halála esetére Miksa védelme- és gyámságába ajánlja.

Apr. 8. Miksa a magyar vármegyékhez intézett levelében jogait a magyar koronára fentartja: a szerződéseknél fogva, s mert ő anyai ágon a magyar királyoktól származik, s mert a neustadti „magyar toronyban“ születvén, ő valóságos magyar.

30. U. a végvárak fentartása és Miksa kir. betört seregeinek visszaűzése tekintetéből Bártfára 600 frtot ró.

Máj. 1. M. kir. tudatja U.-val, hogy részint az 1491-ben kötelezett adósság egy részének behajtása, részint a hűtlenség megfenyítése végett hadsereget küldött az országba.

5. M. király ismét tudára adja U.-nak, hogy ő a mult rákosi gyűlésen rajta elkövetett méltatlanság megtorlása végett tört be az országba; katonái pedig azért törték fel a templomokat, mert a lakosok helységeiket odahagyva, a templomokba rejték az éllelmi szereket.

Máj. 7. M. elfogadja U. ajánlatát személyes találkozás alkalmával a viszályokat vérontás nélkül kiegyenlíteni.

9. U. felhívja Szapolyai Jánost, hogy lovas és gyalog katonaságával mielőbb Székesfejervárra siessen, mert a többieknek is meghagyatott, hogy fejenként fölkeljenek, s minden 20 jobbágytól 1 lovast állítsanak.

13. Szapolyai János felhívja Rozgonyi Istvánt, hogy miután a romai kir. az országot tüzzel-vassal pusztítja, s a magyar nemzetet kiirtani törekszik, az ország védelméül minél nagyobb haddal siessen Kövesd felé, hol találkozni fognak.

Jun. 9. Miután Soprony már kaput nyitott Miksa hadainak, a rom. kir. e napon Pozsonyt is elfoglalta.

11. Miksa ismét felhívta U.-t, hogy a rket az 1491-ki örököségi szerződés megtartására szorítsa.

24. E napon Kismarton is Miksa kezébe jutott. Ugyane napon a fejérvári országtanácsból az Ulászló által kinevezett biztosok szintén felhatalmaztattak Miksával alkuba ereszkedni.

Jul. 1. Ulászló tudósítja Bártfát, hogy neki e napon fia (Lajos) született.

Jul. 1.—19-ike közt Anna királyné halála a nehéz szülés következtében.

19. Béke Bécsben Miksa és Ulászló közt. Amaz jogait magyarországi örökösödésére nézve jövőre is fentartotta; ennek biztosai pedig ígérték, hogy azon békepontokat, melyek egyik félnek sincsenek rövidségére, szilárdul megtartandják, s ígérték, hogy Ulászló tartozása letisztázására szeptember 29-én 20,000 aranyat fizetend.

Aug. 5. U. a békeszerződést megerősítette.

19. Sándor lengyel király halála.

1507.

Jan. 24. Zsigmondnak, a budai várak gyakori vendégének, jutott a lengyel korona.

April 24. Országgyűlés a Rákos mezején.

Máj. 28. U. szövetsége Zsigmond lengyel királylyal, mely szerint egymásnak a török ellen kölcsönös segítséget ígérnek, és határoz-

tatik, hogy Moldva Magyarország sz. koronája mellett maradjon, s vajdája a magyar királyt ismerje urául s annak hódoljon.

Aug. 18. Budán tartott nagy országgyűléstől U. Magyarország 7 bányavárosát az adók alól fölmentette.

Nov. 12. U. a Miksa királylyal kötött házassági szerződéseket megújította, gyermekei gyámjává most is Miksát rendelvén. Ulászló az egész évet Budán töltötte, kivéven juliust, midőn Visegrádon volt.

1508.

U. junius elején fia Lajos koronáztatása végett Fejérvárott, azontúl pedig octoberig mindig Budán időzött.

Mart. 12. U. országgyűlést hirdet Budára május 13-ra.

Máj. 13. Az országgyűlés Rákoson tartatott, hol végzésbe ment Lajos hg. megkoronáztatása. Föltételek: 1) U. fiát Miksa császár vagy más külfejedelem gyámságára nem bízza. — 2) Lajos, mikor nagykorúságra jut, az ország szabadságai megtartását, mire most helyette atyja esküszik, hittel fogadandja.

27. E föltételekről U. e napon Budán adott biztosító iratot.

Jun. 4. Az 1 éves 11 hónapos II. Lajosnak koronáztatása Fejérvárott Bakács Tamás eszt. érsek és bíbornok által.

Sept. 27. II. Julius pápa bűnbocsánatot hirdet, melynek jövedelmei $\frac{2}{3}$ -át U.-nak engedi át.

Nov. 1. U. unokaöccse György brandenburgi örgrófnak házasságát özv. Corvinné szül. Frangepán Beatrix-szal jóváhagyja.

1509.

Ulászló, ki a mult ősszel ment a felvidékre, ez év január havában Nagyszombatban volt, azután az év végeig Prágában.

Jan. 1. U. Nagyszombatból tudatja a hatóságokkal, hogy Csehországban távolléte idejére Magyarország kormányát a nádor viendi.

Mart. 11. Lajos koronáztatása Prágában Thurzó Szaniszló olműczi püspök által.

Jnn. 24. Zsigmond lengyel kir. U.-t tudósítja Bogdán moldvai vajdának betöréséről Galicziába, s tőle szerződészerű segítséget

kér. Erre U. Korlátkövi Osvát komáromi főisp. és Bélai Barabás szőrényi bánt küldé ki békebiztosokúl.

Jul. 12. Miután a cambrayi szövetségesek Velence ellen május 14-én nagy győzelmet arattak, Ulászló e napon felszólítá a horvát bánokat, hogy gyorsan megindítandó hadjáratban vegyék vissza Dalmatiát.

Oct. 4. Bogdánnak a lengyelektől szenvedett nagy veresége.

1510.

U. martius elején Visegrádra érkezett, azután a kórvész miatt Budát kerülve Esztergomban, Tatán, Nyitrán, Nagyszombatban és az év végén Magyar Bródon fordult meg.

Jan. 11. A cseh rk. Anna hgnőnek, Lajos megszakadása esetére, az öröködést biztosították.

23. A magyar követek Zsigmond kir. és Bogdán vajda közt békét eszközöltek.

Február vége. Szapolyai János Ulászlótól Anna hgnő kezét kérte Kremsierben.

Mart. 12. E napra U. orazágyülést hirdetett Esztergomba.

14. Micsne havasalföldi menekült vajdát Szebenben Dancsul a karóvajda fia és Jaksics az utczán megölvén, a szebeni tanács a gyilkosokat kivégeztette, s e napon gr. Szentgyörgyi Péter vajda az eljárást helyeselte.

Máj. 15. U. Visegrádon menvédet adott Micsne özvegye, fia és rokonai számára.

Jul. 16. U. Bajazed indítványára Konstantinápolyban Czobor Mihály által a békét további 3 évre megerősíttette.

25. U. Beriszló Pétert és Sárkány Ambrus pozsonyi főispánt küldé Miksa császárhoz és a francia királyhoz, segélynyújtás föltétele mellett velők Velence ellen megköni a szövetséget.

Oct. 1. Ulászló szövetségre lép Konstanczban Miksa császárral Velence ellen.

1511.

Ulászló Boroszlóból május elejére Budára érkezett. Juliusban Esztergomban fordult meg, s azontúl mindig Budán időzött.

Jan. 29. U. Boroszlóba érkezett, hol, a magyar urak ellenmondása miatt, a sléziai rk., mint a cseh korona hűbéresei, nem hódolhattak.

Mart. 15. Zsigmond lengyel király visszaadta Ulászlónak az oppelni herczegséget.

Apr. 12. U. a lengyel követeknek azt válaszolta, hogy a törökkel kötött fegyverszünet meghosszabbítása, és a moldvai vajda oltalmaztatása kérdése közelebb a magyar országgyűlés elé fog terjesztetni.

24. E napon országgyűlés tartatott a Rákoson.

Máj. 27. U. megparancsolta Bátori István temesi grófnak és Szapolyai János erdélyi vajdának és több zászlósoknak, hogy zászlóaljaik felét jul. 13-ig Váradra Hedervári István parancsnoksága alá állítsák, mely had a moldvai vajdát segítendi.

1512.

Febr. 8. Zsigmond lengyel király menyegzője Szapolyai Borbálával Krakóban U. ellenmüködése daczára megtartatott.

April 24. Szelim atyját Bajazed szultánt a cs. széktől megfosztá.

Nov. 23. Miután a török Szrebernik várat elfoglalta, az ellene teendő hadjárat költségei fődözésére a kir. városok is felhivattak, jelesen Bártfának e nap meghagyta U., hogy a levélvivő kezéhez tüstént 1000 frtot fizessen. U. martiusban Érden volt s azontúl Budán tartózkodott.

1513.

Ulászló az egész évet Budán töltötte.

Jul. 10. A törökkel kötött fegyverszünet lejárta után Szapolyai Szörény környékéről a töröktől nyert gazdag zsákmányt küldött Budára.

15. Leo pápa Bakácsot Európának éjszakkeletre eső tartományáiban szentszéki követül nevezte ki s felhatalmazta, hogy Magyarországon keresztes háborút hirdethessen a törökök ellen.

Aug. 21. U. Czobor Mártont Konstantinápolyba küldé, ki Szelimmel 3 évi fegyverszünetet kötött. Míg e követ útban volt, Beriszló Péter veszprémi püspök és horvát bán, a törökök közől az Unna és Száva közt 2000-t levágott.

1514.

Ulászló az egész évet Budán töltötte.

April 16. Bakács husvétvasárnap a budai várak templomában kihirdette a keresztes hadat a törökök ellen.

30. Dózsa György a kereszthad vezére ugyanazon templomban átvette Bakácstól a vörös kereszttel jelölt fejér zászlót.

Máj. 14. A pesti táborban 40,000-nél már több keresztes volt.

15. Miután a keresztesek Budapesten raboltak és gyilkoltak e had szaporítása eltiltatott.

Jun. 13. U. megparancsolja Bártfának, hogy ágyuit és egyéb hadiszereit a nemességnek adja át a parasztok ellen.

26. U. meghagyja Bártfának, hogy mielőbb keljen fel a felázadt parasztok ellen.

Julius végén. Szapolyai az erdélyi haddal Temesvár alá érkezett.

Oct. 18. E napra országgyűlést hirdetett U. Budára.

Nov. 14. U. a császári és lengyel királyi követekkel abban állapodott meg, hogy 1515. febr. végén Miksa Hainburgba, U. és Zs. pedig Pozsonyba érkeznek a családi szövetség megerősítésére.

19. E nap hirdették ki a törvények és erősített meg U. által Verbőczy István Hármaskönyve.

1515.

Ulászló martiusban Pozsonyba ment. Juliusban Bécsben és Bécsújhelyben volt. Oct.-ben érkezett Budára s ott maradt haláláig.

Mart. 18. U. gyermekeivel Pozsonyba érkezett.

24. Ugyanott jelent meg a lengyel király.

Apr. 2. A pozsonyi főegyházban latin, magyar, cseh és német nyelven imák mondtak a 3 fejdelem szerencsés megegyezése végett.

Máj. 20. Az előleges eljegyzési okmányt aláírták.

Julius elején Szapolyai János 10,000 főnyi hada Zsarnónál, Szendrő és Nándorjervár közt, a török által megveretett.

Jul. 10. Miksa cs. csak e nap érkezett Innsbruckból Bécsbe.

16. Trautmannsdorfnál a 3 fejdelem kezét fogott.

17. U. és Zsigmond Bécsbe érkeztek.

20. Miksa császár Lajost 3-ik fiául fogadta.

22. Az eljegyzési oklevél végkép elkészült.

Aug. 3. U. a császári udvarnál maradt leánya Annától elbucszott és Sopronyba érkezett.

Oct. 2. A lengyel királyné, Szapolyai Borbála, halála.

1516.

Jan. 27. A Budára érkező U.-ra Szelim követi várakozván, a fegyverszünet meghosszabbítása végett, a király Romában, honnan a mult év alatt 22,000 aranyat s egyéb hadisegélyt nyert, kért tanácsot. A pápa őt e napon oda utasítá, hogy jó szóval tartsa a törököt.

Febr. 14. A pápa hasonlót írt Beriszlónak is; a francia királylyal pedig tudatta, hogy kész Magyarországot segíteni.

Mart. 13. II. Ulászló király halála.

II. Lajos király. 1516. mart. 14. — 1526. aug. 29.

1516.

II. Lajos király 1516. martiustól 1520. szeptemberig Budán tartózkodott.

Apr. 4. X. Leo pápa tudatja II. Lajossal, hogy miután atyja őt a pápának ajánlotta, minden vagyonát és tekintélyét az ő ápolására és tisztítésére fordítandja; ügyekezzen tehát, hogy népei őt nem kevesebbé a vallásosságban és testi erőben, mint lelki erényekben lássák gyarapodni.

5. A pápa inti Beriszló Péter veszprémi püspököt, hogy a végvárak szorgalmas védelme által az ország nyugalmáról gondoskodjék.

6. A pápa a Lajos király feletti gondviselést Bakács bíbornoknak ajánlja.

10. Országtanács Budán, melyben Jaicza élmezése, a király feletti gondnokság és egy kormányzó választása tárgyalattott.

24. E napra a Rákosra országgyűlés hirdettetett.

Máj. 15. A pápa tudatván Ferencz francia királylyal, hogy Jaicza, stb. várakat a török ostromolja, felhívta őt, hogy a hanyatló Magyarországnak segélyt s mielőbb legalább 15,000 aranyat küld-

jön, melyekhez a pápa szintén annyit kapcsolván, a végvárak meg-erősíthetessenek.

Jun. 24. A pápa a töröknek béke- s fegyverszünet-ajánlatáról értesítettvén, erről a magyarokat lebeszélte s őket a keresztény fejedelmek bő segélyével vigasztalta, késznek ajánkozván Magyar-országért nemcsak minden vagyonát, de életét is feláldozni.

Jul. 21. Ferdinánd főhg. biztosa által Anna hgnőt hitvesének nyilvánította.

1517.

Febr. 28. Miksa cs. felhívja a pápát, hogy ne várja be a keresztény fejedelmek kijutását a törökök ellen, hanem övezze magát az új szabljájával s keljen hadjáratra. Reá bizton számíthat, mert ő a törekeny világi koronánál az enyészhetlen vértanu koronát többre becsüli.

Mart. 16. A laterani zsinat az egyházi jövedelmek tizedét 3 évre ajánlotta fel a törökök ellen.

17. A pápa a törökök elleni háborunak szerencsésebb viselhetése végett a keresztény világban 5 évi fegyverszünetet hirdetett ki.

Ápril. 18. Bogdán moldvai vajda halála. Erre a szultán felhívta a moldvaiakat, inkább vessék alá magokat neki, ki adójok felét elengedi.

Máj. 3. E napra országgyűlés hirdettetett a török által ostromlott Jaicza megsegélése végett.

Jul. 15. II. L. Bártfára, Jaicza megsegélése végett 800 frtot azzal ró ki, hogy a többi kir. városok is megrovattak, s ez ellen felterjesztés el nem fogadtatik.

Sept. 27. Miksa cs. Perényi Imre nádort siklói hercegnek nevezte ki.

1518.

Jan. 7. A pápa közölte a magyar országtanácssal a török megtámadtatásának tervét.

Mart. 14. L. országgyűlést hirdet Budára; ápril 24-re.

Ápril. 1. Szapolyai Ján. az országgyűléseni megjelenését Borne-
misza Jánosnak a budai vár tisztartóságából leendő elmozdításától föltételezte.

Apr. 16. L. tudtára adja Eperjesnek, hogy kénytelen volt ugyan a várost Perényi nádornak elzalogosítani, de mielőbb kiváltandja és zsaroltatni nem engedi.

Jun. 15. L. felhívja Eperjest, hogy a nádornak esküt tegyen.

Jul. 25. A nemesség a budai országgyűlést elhagyva, e napon Tolnán kívánta azt folytatni.

Sept. 29. Bácsai országgyűlés.

Nov. 29. Verbőczy István királyi személynök felszólítja Veszprém vármegyét, hogy a császárhoz és Romába küldetésére megszavazott 5 dénárt (t. i. telkeként) minél előbb szedje be s küldje meg neki.

Dec. 13. L. király bizonyítja, hogy az elzalogosított Kis-Szebent a nádor visszaadta.

1519.

Jan. 12. Miksa császár halála.

25. E napra Pestre országgyűlés hirdettetett.

Febr. 5. Perényi Imre nádor halála.

6. Károly spanyol király kérte Lajosunkat, hogy a császárválasztó gyűlésen követe által reá szavazzon.

20. Verbőczynek és követtársainak pótutasításul adatott, hogy a török elleni segély kieszközlésén kívül, a német királyi koronának Lajos részére leendő megszerzésére nézve is törekedjenek megnyerni a pápa és Velenceze pártolását.

Mart. 8. Frangepán Gy. kal. érsek, Várdai Fer. erd. püsp., Szakmári Gy. pécsi püspök, Szapolyai János vajda és Bátori István temesi főispán okmányilag kötelezték magokat a kir. érdekeinek védelmére mindenki (és így titkon) a kormánytanács nemesrendű tagjai ellen is.

28. Béhai Barnabás által Szelimmel 3 évre kötött fegyverszünet e napon Budán aláíratott.

Máj. 30. E napon a fegyverszünet Drinápolyban megerősítettetett.

Jun. 2. E napon Bátori István temesi főispán már a nádori székbe volt helyezve.

28. Károly spanyol király császárrá választatott.

Aug. 29. Lajos király 3-ad ízben szólítja fel Ernuszt Jánost, fenyegetvén őt a hazától a segélyt megvonókra szabott büntetés-

sel, hogy hadait a nagy veszélyben forgó Jaiczába szállítandó eleség fődözésére küldje.

Sept. 6. X. Leo pápa meghagyja Paksi Balázs budai és Moré Fülöp egri prépostoknak, hogy azon egyházi férfiaktól, kik hadakat tartani nem kötelesek, az ország kincstára számára 1 éven át a jövedelmek tizedét szedjék be.

1520.

Lajos Budáról a nyáron Pozsonyba ment, hogy a kórvészt kikerülje, s ott töltvén aug., sept. és oct. hónapokat, ismét visszatért Budára.

Febr. 6. Országgyűlés Budán.

Mart. 1. A kir. tábla ülnökei a vármegyékhez intézett körlevelekben az iránt szólnak fel, hogy az országgyűlés végzése szerint szedjék be a haza szükségeire az 1 frt adót s küldjék a határszélekre a fegyveres népet.

Máj. 20. A törökök, miután a fegyverszünet daczára Szreberniket bevették s Knint elhamvasztották, Beriszló Péter veszprémi püspököt és horvát bánt a Koronicz mellett megverték és megölték.

Jun. 1. Lajos király a királyi városokat a végvárak fölszerelése végett subsidium fizetésére szorítja, s jelesen az egyikre, melynek neve följegyezve nincs, 600 frtot vet ki.

Aug. 7. Lajos király Pozsonyból írja Zsigmond lengyel királynak, hogy ott nagy szegénységben és elhagyatottságban időzik.

Sept. 3. Estei Ipoly volt eszt. érs., utóbb egri püspök és bíbornok halála. Utóda Szalkai László.

21. Szelim török szultán halála. Utóda II. Szulejman.

Dec. 11. Ferdinánd főhg. esküvője Anna hgnővel és Lajos királyé Mária főhgnővel Innsbruckban biztosok által végrehajtatott.

1521.

April 3. Balbi Jeromos, Lajos király követe, a wormszi országgyűlésen segélyt kért a törökök ellen, de beszéde elhangzott.

16. A Szapolyaiak anyja Hedvig, tescheni hgnő. halála.

April 24. E napon Budán az országtanácsban részt vettek Nándorfejevár parancsnokai: Hedervári Ferencz és Török Bálint, és a szabácsiak: Sulyok István és Balázs, kik fölszerelési eszközöket jöttek szorgalmazni.

28. Károly császár az osztrák tartományokat Ferdinánd főherczegre szállítja.

Máj. 26. Linczben Ferdinánd főhg. és Anna főhgnő menyegzője.

Jun. 4. Lajos király tudósítja Zsigmond lengyel királyt, hogy a szükséges segédeszközökkel ellátott Hedervári és Sulyok a török ostromló hadak miatt váraikba már be nem juthattak.

11. Bakács Tamás bíbornok s esztergomi érsek halála.

11. Király és urak vígan ülik Bátori István nádor lakodalmát Zsófia maszovi herczegnővel.

20. A török e nap óta keményen törette Szabács falait. Logodi Simon és Torma Endre a végsőig kitartásra esketik meg az őrséget.

29. Lajos király a pápát, császárt s a többi keresztény fejedelmeket tudósítja a nagy veszélyről, mely őket is fenyegeti és segedelmet kér.

Jul. 7. Szabács vitéz őrségéből az utolsó 60 is elesett s a vár, melynek romjai alá 700 török temettetett, az ellenség kezére került.

15. Zsigmond lengyel kir. segélyt küldött, s arra a cseheket és morvákat is felszólítja.

2. Nándorfejevár e nap óta a töröktől körültáborolva.

31. Szulejman Nándorfejevár alá érkezett.

Aug. 2. Szulejman rohamot parancsol Nándorfejevár ellen. 600 török maradt az árkokban.

Jul. 16. Lajos király Tétényből megparancsolja Soprony városának, hogy a hozzátartozó falvak parasztjainak $\frac{1}{5}$ -ét tüstént a megye zászlói alá állítsa.

Jul. 28. Lajos Tétényből 1000 frtot vet Sopronyra.

Aug. 29. Miután Nándorfejevár hely. parancsnoka, More Mihály, a török táborba szökve áruló lett, Oláh Balázs a 700-ból 72-re olvadt őrséggel, szabad elvonulás föltétele alatt, feladta a várat, de felkonczoltatott.

Sept. 1. Lajos Tolnárol megparancsolja a kamaragrófoknak, hogy a pénz küljegyeinek megtartásával belső értékét felére szállíták.

Oct. 6. E napra Ujlakra hirdetett országgyűlés nem tartott meg.

Nov. 19. Országgyűlés Budán.

Dec. 11. Székesfejérvárott Lajos, ki teljeskorúnak nyilvánított, az ország jogainak megtartását esküvel fogadta. E napon ott Mária királynéva koronáztatott.

Lajos király júliusban táborba szállt és Tétényen, Tolnán át járva sept. 29-én Mohácsnál volt. Novemberben ismét Budán és decemberben Fejérvárott fordult meg.

1522.

Jan. 13. Lajos király Budán menyegzőjét üli Máriával.

Febr. 2. Mária királyné részére az évi 25,000 arany jövedelem fejében 1515-ben kikötött jószágok kir. levélnél fogva Máriának átadattak.

22. Lajos számüzöttnek nyilvánítja Hedervári Ferenczet.

Mart. 6. Lajos csehországi koronáztatása végett kiutazván, e napon Holicsban volt.

17. E napon Németbródban Csehországban.

Máj. 31. Prágából biztosítja a nádort az eszközendő segélyről.

9. Lajos koronáztatása Prágában.

Jun. 1. Mária királyné prágai koronáztatása.

Dec. 11. A német birodalmi kormány 4000 gyalogot, 100 mázsa lőport s 20 tűzmestert rendel Magyarországba, de itteni megjelenésöknek semmi nyoma.

L. király koronáztatása végett martiusban Prágába utazván, az év végeig ott maradt.

1523.

Lajos király május elejére Budára érkezett, szeptemberben Esztergomban, azután Sopronyban és decemberben Pozsonyban is megfordult.

April 24. Országgyűlés.

Máj. 2. Lajos király Budáról eltiltja Luther Márton könyvcinek adásvevését és olvasását.

Jun. 1. A pápa által e napon ideküldött követ által rábeszélve Tomori Pál elvállalta a kalocsai érsekséget.

1524.

L. király Pozsonyból lejöve martiustól kezdve az év végeig Budán volt.

Jan. 22. VII. Kelemen pápa e napon Antonio del Burgio sziczi-
liai bárót pénzsegélylyel követül Magyarországba küldé.

Febr. 20. A pápa Tomorit dicsérve, kalocsai érseknek megerősíté,
ki nemsokára Ferhátnak 16,000-nyi seregét majdnem egészen
megsemmíté, és 40 zászlót zsákmányolt. A mieink 800 embert
vesztének.

Febr. 20. II. Szulejman becsmérő levele Lajos királyhoz.

Mart. 6. Erre Lajos király válasza.

9. L. király a törvényhatóságoknak megparancsolja Luther
iratait fölkerestetni és elégettetni. E munkák olvasói is jószág-
kobzással fenyegettetvén.

Ápril. 7. Szakmári György eszt. érsek halála.

Máj. 6. Szalkai László eszt. érsekké neveztetett.

Sept. 8. Országgyűlés Pesten.

Oct. 27. Lajos kir. felszólítja a megyéket, hogy mindenki szolgál-
tassa be pénzzé nem vert ezüstjét, s jó ezüst pénzét, hogy abból új
pénz veressék.

1525.

Lajos király, kivéve május végét és július elejét, midőn
Hatvanban volt, az egész évet Budán töltötte.

Jan. 15. Lajos király megparancsolja Sáros vármegyének, hogy
a Luther tanait követő papokat fogják el, s az egri vicariusnak
adják át büntetés végett.

Febr. 4. Hasonló parancsot adott a Bártfaiaknak is.

Máj. 7. E napra országgyűlés hirdettetett a Rákosra.

10. A nemesek tudatják a királylyal, hogy kívánsága ellenére
fegyveresen akarnak tanácskozni.

11. A nemesség Verbóczi elnöklete alatt Budán sz. János
templomában tanácskozott, hol Szalkait és az udvar németjeit
vádolta.

Máj. 12. A gyűlést átteszik a Rákosra.

13. 60 tagból álló küldöttséget 4 vádponttal küldöttek a királyhoz.

15. 120 tagú küldöttség által sürgették a király válaszát.

17. Ismét 120 tagú küldöttség hívta fel a királyt: akar-e a rk. közé jönni és pedig az urak nélkül.

18. A király délután az urak nélkül jelent meg a Rákoson a rendek között.

21. A rk. tudatják a királylyal, hogy a tized letartóztatásától s a hatvani gyűléstől el nem állanak.

22. A nemesek szétozlottak, 150 tagból álló választmányt hagyván hátra, a királyi sanctio szorgalmazása végett.

Jun. 5. L. kir. meghagyja a megyéknek, hogy magokat a hatvani gyűléstől távol tartsák.

Jul. 2. Lajos király Budáról Hatvanba indul és Besnyőre ér.

3. Hatvannál 14,000 nemes lovagolt Lajos király elé.

4. A nemesség ujjongó örömmel hallá a megtámadott nádor Bátor István és Sárkány Ambrusnak hivatalából távozását.

5. Lajos a gyűlésben megjelenvén, közkívánatra Verbőczit a nádorságban megerősíti.

1526.

Lajos király aprilisben Visegrádon volt. Juliusban kiindult Budáról Érden, Ercsin, Pentelén át a táborba, honnan többé vissza nem jött.

Febr. 22. „Senki sem tanusított ez időben élénkebb buzgalmat Magyarországon segíteni VII. Kelemen pápánál“, mond Fessler, ki e napon V. Károly császárt, más napokon pedig a többi fejedelmeket serkentette a törökök elleni fegyverfogásra.

April 13. Verbőczy nádor Beszterczebányán intézkedik a király parancsára az újhítek ellen.

23. Szulejman 100,000 főnél nagyobb haddal és 300 ágyuval Konstantinápolyból kiindult Magyarország ellen.

23. A pápa, Ferencz francia királyt buzdítva a török ellen, írta: „Be van mondva az óra, melyen a szegény, nyomorú Magyarország eltemetetik.“

24. Országgyűlés Budán.

April 25. Budán sz. János templomában Verbőczy letétele az országgyűlés által elhatározottat.

27. A nemesség a Rákoson összegyűl és itt a kalandosok szövetségüket kihirdetik.

27. Verbőczy a kir. tanácsban a nádorságról lemondott. Az éjjelen át Verbőczy ipjával, Szobi Mihálylyal, megszökött.

28. A kir. követeknek előadását a Rákoson a mult évi rákosi és hatvani gyűlések sértő modora és Bátorinak a nádorságba leendő visszahelyezésére nézve a nemesség hangos tetszéssel fogadta.

29. A nemesség Budán a királyi palota előtt gyűlt össze, itt Bátorit éljenekkel fogadta és Verbőczy háza lerontásához készült.

30. Ismét a királyi palota terén tartott gyűlésen elhatározta a nemesség, hogy a nádori hivatal örökös legyen. A nemesség 100 tagnak kebléből választása után magát hazabocsáttatni kérte.

Máj. 1. L. kir. a főpapokkal külön tanácskozást tartott a templomok kincsei lefoglalása iránt.

4. Verbőczy és Szobi ellen a honárulási ítélet kihirdetettvén, Lajos a nemességet, a 100 tag kivételével, hazabocsátja.

5. L. kir. az urak és nemesek közös ülésében kijelenté, hogy kívánságuk szerint maga szándékozik vezetni a kormány ügyeit; de minden jövedelmei egyenesen a kincstárba szolgáltatassanak.

9. A törvények kihirdetése a külhatalmak követei jelenlétében. A rk. választmányának egyik tagja kijelenté, hogy az ország a megalkotott törvények által mindent megtett, mit a honvédelem tekintetében tehetett; a királynak erre nézve minden eszköz hatalmába adatott; ha az ország mindemellett veszendőbe menne, a nemesség ennek nem lesz oka. Viszont a király is kijelenté, hogy ő minden lehető kész megtenni az ország védelmére; erre azonban pénz szükséges, mi nincs a kincstárban; ő is óvást tett, hogyha az országot veszély éri, annak oka nem ő leend. „És ily comoediát játszottak kölcsönös óvásaikkal a király és alattvalói, — írta a pápa követe — mondák, menjen a király hadaival az ellenségre, és a királynak nincs néha jó suruja.“

Jun. 1. Rendelet bocsáttatott a vármegyékhez, hogy az összes nemesség fejenként felüljön, és jul. 2-án jobbagyai $\frac{1}{5}$ -ével Tolnán

legyen, hol a király is táborba szálland. A városoknak is meg hagyatott, hogy gyalog zsoldosaikat és ágyúikat szinte odaküldjék. A renDELETEH kapcsoltatott az élelmi szerek árjegyzéke: 1 ökör 12 frt, borjas tehén 6 frt, tinó 2 frt, üsző $1\frac{1}{2}$ frt, borjú 34 dr., juh 20 dr., bárány 8 dr., hízott sertés 1 frt, 1 mázsa szalonna 1 frt, lúd 3 dr., kappan 2 dr., csibe 1 dr., 1 adag kenyér 1 dr., 1 véka liszt 25 dr., 1 pint bor 3 dr., 1 véka zab 10 dr., aratás után 5 dr.

Jun. 21. A török fogságból megszökött Besenyei Gergely és Temesvári Gergely ijesztő tudósításokat hoztak a török táborból.

22. Erre a kormánytanács a vármegyékbe hírnököket küldött, hogy a főispánok véres kardot hordassanak körül, jelül mindenkinek a fölkelésre.

Ugyanakkor rendelet bocsátatott BátorI István nádorhoz és más urakhoz, hogy tüstént menjenek dandáraikkal Eszékre, nehogy a török a drávai átmenetet is elfoglalja.

23. A pénz nagy szükében a kormány elrendelte, hogy a templomi arany- és ezüstszerEK fele a haza védelmére mindenütt beszedessék és pénzzé veressék. A beszédő biztosokra 7-es választmány ügyelt fel. Ezek némelyikét, kivált Serédi Gáspárt, emlékeink azzal vádolják, hogy a templomok ezen kincseiből magokat gazdagították meg. A sikert az is csökkentvén, hogy a papság több helyen a beszedésnek ellenállott, a kormány fenyegetésen kívül e napon kihirdetett köriratában tudatta, hogy a beszédés a pápa jóváhagyásával történik, s a templomok által kiadandó ezüst értéke a hadjárat után a kincstárból megtérítendő lesz.

30. A nádor még mindig Pécssett vesztegelt, s utóbb Budára jött a királyhoz, azt panasolván, hogy azok, kiknek hozzá kellett volna csatlakozni, nem engedelmeskedtek. Panasz érkezett Tomoritól is, hogy az alvidéken a fölkelésre szólított nemesség azt válaszolja, hogy addig mozdulni nem fog, míg a király személyesen táborba nem száll.

Jul. 2. A kitűzött határnapon az uraknak és nemeseknek híre sem volt Tolnán, a városok jobbára pénzzel váltották meg a táborozási kötelezettséget.

16. Szulejman Nándorfejérvárnál táborozott. Ibrahim nagyvezér Péterváradot vízen és szárazon megszállotta.

Jul. 20. Lajos király Szalkai érsekkel és Brodarics kancelláral elindult Budáról, magokkal vivén a királyné fegyveres népét is, de zászlóaljaik így sem haladták meg a 3000-t.

22. Mária királyné a Csepelszigeten elbucszított Lajostól. Dunapentelén érkezett a királyhoz Szapolyai János vajda küldöttje, panaszolván, hogy urához annyiféle ellenkező parancs érkezik, hogy nem tudja mit tevé legyen. Válasz: Szapolyai éjjel-nappal siessen Tolnára.

28. A török Péterváradot ostrommal elfoglalta, s a fenmaradt őrsegből 500-nak fejét vetette.

Aug. 5. A király Tolnára érkezett mintegy 4000-nyi táborával. Utána Szapolyai György 300 lovas- és 1200 gyaloggal. Hannibal a pápa pénzén szedett 1300 gyaloggal és Gnojenszki Lenárt szintén a pápa zsoldján 1500 lengyellel.

10. Azon hirre, hogy a török már Ujlakot is elfoglalta és Eszékhez közelget, a nádor utasított sietve Eszékre menni s ott a török átkelését késleltetni, de az urak azt állítván, hogy csak a király zászlója alatt kötelesek hadakozni, vele menni nem akartak. Az erről értesült kir. e szavakra fakadt: „holnap veletek együtt személyesen megyek oda, hova mások nálam nélkül menni nem akarnak.“

14. A király Brodarics és Tomori azon tanácsai ellenére, hogy ha másképp nem lehet, a töröktől adófizetéssel is eszközölnön békét, Szegszárdra, és

16. Bátára ment, hol a szavazatok többsége szerint Tomori Pál érseket nevezte ki fővezérré.

22. Körülbelül akkor, midőn Szulejman 5 napig tartó átkelését a Dráván bevégezte, fölkérették az urak a királyt, hogy mivel az ütközetet elhalasztani nem lehet, jöjjön a táborba.

23. A király Mohácsra ment és a pécsi püspök házában szállt meg. Itt a haditanácsban megállapított, hogy a kémelek előadása szerint a török hadsereg 300,000 emberből áll, 300 ágyúval, míg a magyarok száma nem haladja meg a 20,000-t s alig van 50 ágyújok. Vitatkozás közben egy küldöttség jelent meg Tomorinak a Karasiczán túl levő táborából s így szólt: „Ne beszéljék le az urak ő fölségét az ütközetről; ők az ütközetet bizonyosnak tartják, jöjjenek tehát a királylyal az ő táborukba; ez jobbfekvésű, s

közelebb is az ellenséghez. A ki mást akar, azt kardra hányják, s ha hozzájuk nem csatlakoznak, táborukat is feldőlják.“

Elhatározatván a megütközés, ha az ellenség támad, Perényi Ferencz fiatal elmés váradi püspök mondá a királynak: „a csata napját 20,000 magyar vértanusága jelölendi,“ és ezt gúnyos megjegyzéssel kíséerte.

Aug. 24. Tomori hadával a Mohács alatt félmérföldnyire táborozó királyi sereghez csatlakozott. Ezen napon és

25. további gyarapodást nyert a hadsereg. 9 ágyu Bécsből küldetett, a sereg összesen 27,000 emberből és 80 ágyúból állott.

26. Megkezdődtek az előrsi csatározások és folytak a 2 következő napon is.

28. Azon indítvány, hogy a táborban levő számos szekér, a megkerültetés gátlása végett, a szárnyakon helyeztessék el, hosszas vitatkozás után csak e napon, és így oly későn fogadtatott el, hogy végrehajthatlan maradt.

29. Szép derült nyári reggelen a harcztot türelmetlenül váró magyar had csatarendbe állítatott. Batori István, a sánta nádor, az egész seregben körülvezette a királyt, hogy ne kételkedjenek jelenlétén. „Ime itt a király ő fölsége közöttünk, mondá, kész meghalni a hazáért, Krisztus szent vallásáért, hitveseitekért, gyermekeitekért. Emlékezzetek meg tehát ti is, hogy magyarok vagytok, utódai azon hősöknek, kik annyiszor fényes diadalt nyertek az ellenségén. Kezetekben van nemcsak hazátoknak, hanem az egész kereszténységnek is sorsa.“ — A magyar vezérek nagy hibát követtek el, hogy a sereggel szemközt a délnyugoti határon elnyuló dombokat el nem foglalták. Itt jelent meg Szulejman délután 3 órakor, s kezeit ég felé emelve imádkozott: „Istenem, nálad az erő és hatalom, a védelem és segély! Segítsd meg Mahomed hű népét!“ Vitézei lovaikról leszállván, homlokaikkal a földet érintették. A jancsárokkal környezett szultán a 3-ik harczsorban foglalt helyet, előttök 400 összelánczolt ágyu. Balibeg basa 50,000 lovassal a magyar sereg jobb szárnya megkerülésére küldetett. A kürtök megriadásakor a király harczsisakot tétetett fejére, mi közben arczát halálsápadtság borítá el. A magyarok bal szárnya és a közép mint villámfergeteg rohant a törökökre, kiknek sorai 2 felé

nyiltak, s e pillanatban 400 ágyu és sok ezer jancsár puskája szórta a halált a 10—20 lépésnyiről vágató magyarokra. Ez alatt Balibeg is jobb szárnyunkat megkerülve, annak oldalába esett. Az egész magyar had futásnak eredett, és a csata sorsa 1½ óra alatt el volt döntve. Szakadó zápor fődte azon kevesek futását, kiknek menekülniök sikerült, de 7 főpap, 13 zászlós úr, 500 előkelő nemes és mintegy 20,000 vitéz a csatatéren elesett. A főpapok ezek voltak: Szalkai László esztergomi és Tomori Pál kalocsai érsekek, Paksi Balázs győri, Moré Fülöp pécsi, Palinai György bosniai, Csaholi Ferencz csanádi és a jósló Perényi Ferencz váradi püspökök. Épen ennyit öltek meg a tatárok is 1241-ben a mohii csatában. Már akkor roszalta a dalmata író, Tamás spalatói főesperes, azon intézkedést, melynél fogva a pap az oltártól a csatatérre küldetett; de azóta 300 év tapasztalatai sem változtattak ez állapoton. — Lajos király, midőn a Csele patakon átugratni akart, lova hanyattesvén, a mocsárba fuladt.

30. Szulejman a magyar tábort elfoglalta, és hadait rablásra küldé ki. Éjfélkor a vesztett csata híre Budára érkezett.

31. 2000 magyar fogoly felkonczoltatott. A királyné Pozsony felé menekült s utána a német lakosság nagy része. Hajón felszállított ingóságai egy részét Orbáncz Endre esztergomi várnagy rabolta el.

Sept. 2. Frangepán Kristóf Zágrábban értesülvén a csatavesztésről, 500 főnyi dandárral a törökök után indult, s utóbb Fejévarig nyomult.

3. Szulejman Mohácsot felgyujtatta, s miután 4000 foglyot ismét leöletett, a folytonos esőzésben Buda felé indult.

5. Frangepán Kristóf, Zeng, Veglia és Modrus grófjának magasztalt hazaszeretetét közelebbről jellemzi a zengi püspökhöz, Jozefics Ferenczhez, e napon intézett levele, melyben ily megjegyzést tett a mohácsi csatáról: „E csapás hasznos volt; mert ha a magyarok a török császáron diadalmaskodnak, ki élhetne tovább alattok, ki maradhatna meg közöttök, s lenne-e határa kevelységöknek?”

Sept. 6-án vette híret Ferdinánd főherczeg a mohácsi csatavesztésnek

Sept. 7. A főhg. írt a királynak és némely magyar országnagyoknak, amannak tanácsot adva, ezeket hűségre intve.

8. A cseh és morva kapitányokat buzdítja a király segítségére kelni. Hugát, a királynét, „mint nagylelkű asszonyt vigasztalá, ki férjével még mindent visszenyerhet. Napközben érkeztetett Innsbruckba II. Lajos halálának híre, mert ugyanazon napon adott utasítást a bécsi kornánytanácsnak öröklési joga foganatbavétele iránt.

9. A főhg. az özv. királynétől kért tanácsot magyar- és cseh-országi trónöröklési ügye iránt.

10. Buda kulcsai Földvárig küldettek Szulejman elé, ki e napon a főváros alatt üfött tábort, melyet katonái, Mátyás palotáján kívül, elhamvasztottak.

10. A főherczeg utjában Bécs felé Kufsteinből felelt Mária leveleire, ismét tanácsot kérvén, mit tegyen, hogy jogát a magyar koronára életbeléptethesse.

15. A szultán dulárai Marót helységnél szekérvárba zárkózott 30,000 lakost leöltek. Itt múlt ki hősi halállal Dobozi Mihály is neje Ilona hullájánál.

16. Várdai Pál egri püspök és Bebek János felszólítására Miskolczon Szapolyainak és 5 megyének követei a honvédelemről tanácskozáván, körlevelekben sürgették a mielőbbi táborbaszállást Verpelétnél.

17. Török források szerint Szapolyai táborából néhányan Pestre jöttek, kérni a szultánt, adja nekik Szapolyait királyúl, mit az meg is ígért.

20. Ferdinánd főhg. a királyné által hozzáküldött Nádasdi Tamás ifju titkárnak Linczben utasítást adott a magyar uraknak megnyerése iránt, melyben ily húrokat pengett: „Ígérje nekik, hogy ha bennünket az ország trónjára emelnek, a rket és lakosokait, jogaik, alaptörvényeik és kiváltságaik ellenére semmi ürügy alatt nem terhelendjük, s őket minden ellenségek ellen megvédendjük.“ stb.

21. Ferd. a tótországiakhoz is küldött 2 német biztost; de ezek ottani megjelenésének nincs nyoma.

Sept. 23. Már az 5-ik napon keltek a Dunán át, a Buda s Pest közt vert hidon, Szulejman hadai, midőn Frangepán Fejérvárra érkezésének híre hozzájuk eljutott. Az utócsapatok tódultak a hídra, mely alattok leszakadt. Sokan a hullámokba vesztek, a foglyok egy része pedig megszabadult.

Frangepán e napra Kapronczára hívta a tótországi rket, velők a honvédelemről tanácskozni.

25. A szultán a budai királyi lak kincseit, ritkaságait és a könyvtár nagy részét hajókon Konstantinápolyba küldötte, s miután Pestet felgyújtatta, s a foglyok egy részét ismét leölette,

26-án visszaindult. A Duna és Tisza közét feldúlták hadai. Szabadka megvédte magát. Szeged kirabolttatott. Bács lakosai vitéz védelem után a templomban vesztek. Bács és Pétervárad közt is kiostromoltak egy szekértábort.

Mária Gerendi Miklós kir. titkárt, s azután Horvát Gáspár főasztalnok-mestert Szapolyaihoz küldé, kérdezni, mit kell tenni az ország megmentésére. Országgyűlést tartani, volt a felelet.

Frangepán a Somogy, Zala, Baranya és Pozsega megyékben támadt pórlázadást lecsillapította. A kapronczai rk. őt választották kormányzójoknak.

Oct. 9. Mária országgyűlést hirdetett nov. 25-re Komáromba „az ország megmentéséről és egyebekről“ tanácskozni. A királyválasztást nem emlité. Utasítá a vajdát is, hogy rögtön hirdessen gyűlést az erdélyieknek. — Bátori nádor szintén e napon hirdetett országgyűlést a már érintett napra s helyre, „gondoskodni a közvédelemről és szabadságról“. — Mária a zsidókat Pozsonyból kiűzette.

12. Szulejman Péterváradon és Ujlakon erős őrseget hagyva kitakarodott, miután katonái e hadjáratban mintegy 200,000 magyart leöltek.

14. Szapolyai e napra egyik uradalmának főhelyére Tokajba hívta meg a magyarországi és erdélyi rendeket, tanácskozni arról „mit kell tenni a hon védelme és megmaradása tekintetében“.

15. Az oct. 10-én Bécsbe érkezett Ferdinánd Nádasdi által Mária királynét, főpártosát Szalaházi Tamás veszprémi püspököt, Turzó Elek tárnokot és Bornemisza János pozsonyi főispánt Hain-

burgba hívatta titkos tanácskozássra. Az utóbbi elmaradt, de a többiek megállapították, mikép kell pénz-, cím-, hivatal- s jószág-adományok ígéretével az urakat, nemeseket és a királyi városokat F. trónigényének megnyerni.

Oct. 16. A tokaji gyűlés adót is vetett ki a véghelyek ellátására, pl. Bártfa-, Lőcse-, Késmárk- és Kiszzebenre 1000 frtot.

18. A tokaji gyűlésből 30 aláírással ellátott meghívóban királyválasztó országgyűlés hirdettetett nov. 5-re Fejérvárra.

23. Ferdinánd Csehország királyává választatott.

25. Ráskai Gáspár írta Verbőczinek: „Csodálkoznék, ha azon leveleket látná, melyeket Hainburg- és Pozsonyból hozzám küldöttek. Miket nem ígérek ezekben nekem!”

25. Ferdinánd osztrák tanácsosai javaslatára megbízólevelet adott követeinek, kik Szapolyait trónigényéről lebeszéljék, a magyar urakat megnyerjék, és felhívják a fejérvári országgyűlésen nem jelenni.

31. Szapolyai 6000-nyi haddal a feldült Budára érkezett, hol F. ügynökei törekedtek a vajda főbb híveit és kivált Verbőczit, „pénz, hivatal, adomány, ígéretek által vagy egyéb módon“ F. pártjára terelni. — E napon Mária intette az ország lakosait, jelenjenek meg a komáromi gyűlésen; „ha testvérei kénytelenség-ből hadakat hoznak az országba, ne higyjék, hogy vesztőkre jönnek“. — Zsigmond lengyel kir. e napon vette a tokaji meghívót s arra rögtön azt válaszolta, hogy ha biztosai későn érkeznének meg, tulajdonítsák az idő rövidségének. Zs. nagy előnyök árán szándékozott egykori sógorát támogatni, jelesen, hogy a Szepes-séget átengedje, és Zs. fiai közül egyet trónöröklőnek rendeljen.

Ferdinánd biztosai a horvát rket is felhívták, ismerjék el F.-ot királyuknak. A rk. követeket küldöttek hozzá.

November. Frangepán Kristóf megjelent Pozsonyban, de a mit hűséges hódolatáért követelt, azt Ferdinánd sokalta. Többet ígért Szapolyai, s azért ehhez szegődött Erdődi Simon zágrábi püspökkel együtt.

7. Ferdinánd előre küldvén követeit Pozsonyba 4000 frttal, mi egy csepp volt a száraz földre, maga 6000-nyi sereggel Hainburgba érkezett.

Nov. 8. Szapolyai Budáról Fejérvárra indult. Útközben Perényi Péter, Török Bálint, stb., suttogva gúnyos megjegyzésekkel kísérték őt.

9. Székesfejérvárott II. Lajos kir. megtalálta tetemeit eltakartította.

10. Előbb a székestemplomban tanácskozó urak, azután pedig a nemesek a mezőn, hol főkép Verbőczy és Bodó Ferencz működtek, választották meg Szapolyai János vajdát királylyá. Ferdinánd követei futással menekültek a bántalmazás elől.

János király. 1526. nov. 10. — 1540. jul. 21.

11. Podmaniczki István, nyitrai püspök, mint legidősb főpap, koronázta Jánost királylyá. A koronázási eskü nem említetik. — Ezután törvények alkottattak.

13. János király Homonnai István zempléni főispán által tudósította Zsigmond királyt koronáztatásáról. „Elvállalta a királyságot, mert mindig főfeladata volt a keresztény hitet a török ellen oltalmazni. Kéri ő fölségét, legyen szövetséges ez ügyben.“ A pápához stb. Jozefics Fer. püsp. küldetett.

16. A horvát követek Pozsonyból Bécsbe utaztak, hol felbatalmazás hiánya miatt Ferdinánddal nem végezhettek, de a komáromi gyűlésen megjelenni ígérkeztek.

24. Komáromot János király híve, Ráskai Gáspár elfoglalván, Mária királyné e napon az országgyűlés újabb helyéül Pozsonyt tűzte ki, azt írván Soprony városnak, hogy követei ott nov. 30-án vagy dec. 1-jén jelenjenek meg.

30. F. bátyja, V. Károly cs., a magyar rket a hozzájuk intézett levélben F. megválasztására buzdította, segélyét a török ellen felajánlván. — Ugyane napon F.-nak 100,000 aranyat ígért küldeni, s trónöröklési igényét rászállította.

30. F. Bécsben 13 magyar főurnak, kik megválasztatását elősegíteni ígérték, netáni káraik megtérítését, hivatalok és javadalmak osztogatását biztositotta.

30. Ferdinánd Bécsben az egész magyar nemzet törvényei,

jogai- és szabadságainak, s különösen az arany bullának megtartását írásban föltétlenül biztosította.

János király Fejérvárról Budára érkezett, hol a fővárosnak a törökök táborozásakor megégett kiváltságát megújította, s innen Esztergomba tette át téli szállását, mert kísérete a leégett Buda-Pesten nem telelhetett volna.

Dec. 4. A lengyel követek írták Esztergomból, hogy ott nagy ellenszenv uralkodik a németek ellen, kik csak gyalázva említettek, s kikhöz képest a törökök barátoknak tartatnak.

5. Ferdinándnak biztosai Dornberg, Herberstein, Lamberg, Pempflinger, Rauber és Zelking számára kelt utasítása. Adják ezek elő Pozsonyban, hogy megbízójok mily pontosan kívánja a magyar nemzet jogait megtartani. — F. e napon jogát vitató utasítást adott a horvátok gyűlésére küldött biztosai számára is.

8. A pozsonyi országgyűlésre lassan gyülekeztek a meghívottak. A jelenvolt néhány úr segítséget kért az esslingeni német birod. gyűléstől a törökök ellen, de sikeretlenül.

8. János király Ferdinánd követeit a fejérvári gyűlésről nagy tisztelettel és ajándékokkal bocsátá haza, és viszont a maga részéről Bánfi János verőczei főispánt és Endre esztergomi prépostot küldé Ferdinándhoz, őt koronáztatásáról tudósítani, s barátságát kérni a törökök ellen. Ferdinánd e napon a magyarul beszélő követeket előadásuknak tolmács segélyével írásban beadására utasította.

13. F. okmányilag kijelentette, hogy a csehországi kir. székre nem öröklés, hanem választás által jutott, s hogy a cseh rendeket Magyarország ellen a Morvát stb. terhelő zálogösszeg ügyében pártfogolandja.

14. János követe Jozefics püspök Velenczében a tizek tanácsába vezetettet, és a köztársaságnak János iránti rokonszenvéről biztosítottat.

17. Ferdinád számos okmányaiban írta, hogy ő e napon választatott királylyá. Dec. 15. Pozsonyban kihirdettetett, hogy másnap lesz a királyválasztás. Istvánfi, ki azt állítja, hogy oly számosan jelentek meg, mennyit nem vártak volna a köznyomor és pártoskodás idején, csak 12 jelenvolt előkelőt tud megnevezni

Dec. 16. Bátori nádor azzal szavazott F.-ra, hogy oly fejedelmet, ki a töröknek ellenállani képes, csak egyet ismer, és ez Ferdinánd. Azután szólt Ferdinánd biztosainak vezére Rauber laibachi püsp. Végre Mária királyné nevében is történt nyilatkozás. Dec. 17. Révai Ferencz nádori ítélőmester taglalására János választását törvénytelennek nyilvánították és Ferdinándot királylyá kiáltották ki.

I. Ferdinánd király. 1526. dec. 17. — 1564. jul. 25.

1527.

Január. Radosics Balázs a szendrői basához küldetett Ferdinánd nevében. Adjon neki 6000 aranyat, ha így őt elvonhatja Jánostól, és az osztrák ház jogai megismerésére birhatja.

Vilmos bajor herczeg követe Posnitzer Konrád által János királyt Ferdinánd ellen kitartásra buzdította.

Jan. 1. Ferdinánd 4 biztosa által vezetett horvát rk. a czettini ferenczes monostorban Ferdinándot királynak kiáltották ki, és a trónöröklést családjára ruházták. F. már eddig is utalványozott pénzt a tartomány védelmére, de a rknek még további követelései voltak. A biztosok ígérték, hogy F. a horvátoknak a királyoktól nyert jogait és szabadságait megtartandja.

6. A tótországi rendeknek december 18-ra hirdetett gyűlése elhalasztatott; de e napon Dombrón Frangepán Kristóf új bán elnöklete alatt megtartatott. A gyűlés Jánost ismerte el királynak.

8. Sátor Ferencz Zágrábból azt írta Velenczébe: „Királyunk, úgy hiszem, ha nem tud a németeknek ellenállni, segítségül hívja a törököt.“

13. János király követe Jozefics által ily választ nyert VII. Kelemtől: „Mindent igérnék neked kedves fiunk, ha Ferdinánd Csehország királya nevében óvás nem tétetik. Segélyünket a kegyetlen ellenség visszaverésére ajánljuk, és irántad mindenkor oly jó akarattal leszünk, hogy azt fenséged minden dolgaiban észrevegye.“

15. Ferdinánd e napon személyesen is írt Perényi Péter koronaőrnek, kinek jeles tulajdonságait dicsérte, ha ezentúl pártját

követi és terjeszti, megbocsát neki és teljes elismeréséről biztosítja.

Jan. 19. Ferdinánd király újabb nevezetes biztosító oklevele „az annyi éveken át az egész kereszténységnek védfalúl és bástyaúl szolgált Magyarország“ számára. Ebben igéri, hogy a keresztény köztársaság irányában oly érdemtelen magyar nemzetet s annak nyelvét minden erejével védelmezendi, stb.

Febr. 5. A francziák királya I. Ferencz igen jól fogadta Jozeficsét, János trónrajutását az egész keresztény köztársaságra nézve örvendetes dolognak tartotta, követet küldött hozzá és segélyéről biztosította.

6. János országgyűlést hirdet mart. 17-re Budára, melyben egyebek közt azt mondja: „Vannak, kik az ország védelmének színe alatt a magyar nemzetnek és nyelvének kiirtásán fáradoznak.“

9. Midőn F. jan. 21-én Prágába utazott koronáztatása végett az özv. Mária királynét nevezte helytartójaúl, ki e napon így írt F.-nak: „Még csak annyi pénzünk sincs, hogy futárainkat fizethessük; az urak hiába szorgalmazzák a nekik ígért díjt“, stb. F. válasza így hangzott: „A bán (Batthyány Fer.) mód felett sokat követel, de neki is, a többieknek is reményt kell nyújtani, s a nádornak mondani, hogy nem fogok róla megfélelkezni.“ Erre M. azt felelte: „Kérem fenségedet, bízson meg más valakit a helytartói tiszttel.“

Mart. 5. Ferdinándnak további válasza M.-hoz így szólt: Ezen (magyar) követelők s az erősségek már 90,000 aranyamba kerültek, pedig nekem sereg alkotására kellene pénzemet fordítanom, a seregbe kell bizalmamat vetnem, mert ismerem a nemzetet.

7. F. inti a budai országgyűlésre meghívottakat, hogy hozzácsatlakozzanak, s megküldötte V. Károly levelét, melyben segélyt ígért a törökök ellen.

15. János a regensburgi birod. gyűlésre Bánfi János főispánt és Endre esztergomi nagyprépostot küldé segélyt kérni a törökök ellen, de F. emberei ezeket elfogták, mit a birodalmi rendek botránkozva hallának, s Ferdinándtól a segélyt János ellen megtagadták.

János a bajor herczeg követe előtt úgy nyilatkozott, ha ellene a német birodalom nem segíti Ferdinándot, ő sem fog oltalomért folyamodni a portához.

Mart. 17. A János hirdette budai országgyűlésen megjelentek a főpapok közül 12, a zászlósok soraiból 8, a bárók rendjéből 13, a főispánok közül 8, azonfelül 53 vármegye, 10 kir. város, a tót-országi és erdélyi rk. úgy szintén a szászok követei.

23. A 40-nél több cikket magában foglaló országgyűlési végzemény kelte, mely szerint a rk. minden ingóságai értékének $\frac{1}{10}$ -ét ajánlották fel a honvédelemre. De ezen kívül egyenesen is válaszoltak a rk. Ferdinánd felolvasott levelére. „Tudja meg föl-séged — mondák — hogy Magyarországot sem jegyajándékul, sem hitbértül adományozni nem lehet, hanem az minden külhatalomtól független ország, melyet sem királyaink, sem őseink örökségül nem adhattak. De ezt őseink nem is tették, sőt esküvel kötelezték magokat, hogy idegent nem fognak királyukká választani.“ Kéri F.-ot, ne czímezze magát Magyarország királyának, és ne akadályozza őket készületeikben a török ellen, sőt János királylyal együtt ügyekezzenek a török leküzdésére.

April 12. Levelekben éles szóváltások támadtak F. és Mária közt Luther miatt, ki hallván „hogy a királyné az evangeliumhoz hajlik“, néhány zsoltár német fordítását ajánlotta neki. F. e napon megfeddvén nővérét, az így válaszolt: „Én nem tilthatom Luthernek, hogy mellettem vagy ellenem írjon. Isten ne engedje, hogy miattam házunk jó hírneve csorbát szenvedjen. Én bízom benne, hogy mint jó keresztény fogok meghalni.“

14. János elfogadta Zsigmond kir. közbenjárását közte és F. között. Ezt F. mart. 27-én tette.

19. F. így felelt nővére válaszára: „Fogadom, hogy Luther sohasem fog engem arról magasztalni, hogy ahhoz, mit ő evangeliumnak mond, vonzódom. Ne olvasd Luther könyveit, s ügyelj fel azok eljárására, kik környeznek, ha nem akarsz jó lutheránának tartatni.“

26. Míg a francia követ útban volt Jánoshoz, ez Laski Jeromos lengyel senatort, ügyes és nyegle diplomatát, küldé szövetségi

pontokkal a francziák királyához, ki későbbi állítása szerint, 30,000 koronást küldött Jánosnak.

April 28. A horvát rk. Czettinben tartott gyűlésökből az ígéretek be nem váltása miatt Ferdinánd iránt elégedetlenségöknek adtak kifejezést, és kivánalmaikkal 2 követet küldöttek Bécsbe.

Máj. Batthyány Ferencz, F. pártján levő horvát bán, F.-tól nem nyerhetvén ki díját, Jánoshoz állott.

Jun. 1.—15. János és Ferdinánd királyok 5—5 képviselőinek békeértekezlete Olmüczben Zsigmond lengyel kir. biztosai előtt, mely meghiusult, mert F.-nak időt nyerni kívánó követei nem kiegyezésre törekedtek, s nem is egyszerű lemondást követeltek J.-tól, hanem öt felelősségre is kívánták vonni.

7. és 9. F.-nak ezeket írta krakói követe: „a lengyel köznép a vajdával (János királyal) tart“; és ismét: „a pap a nagy mise alatt szónoklatába imát szőtt Magyarország királyáért; ő a vajdát értette alatta.“

27. F. biztosa Reicherstorfer Bécsből Erdélybe indult a szászokat felizgatni János ellen.

29. F. ujra hirdette maga és neje jogait a koronára, felhívta a lakosokat, térjenek hozzá, ki mindenkit jogaiban és birtokában megvédend.

Julius. Ferdinánd már april 15-én nyert követe számára menvedet a török nagyvezértől, a most készült követi utasítás így hangzott: 1) Már Fridrik és Miksa császárok és a szultánok testvéri viszonyban voltak, s ennek mindkét fél hasznát látta. 2) Ferdinánd és Károly nem akarnak támadni, irtóznak a vérontástól. 3) F. kész testvérségre és 3 évi fegyverszünetre lépni a szultánal, stb. Ekkor még nem indult el a követ.

2. A francia kir. követe Budára megérkezvén, Verbőczy (az 1-ső kancellár a világi rendből) e napon istentisztelet alkalmával a 2 király közt kötött szövetséget kihirdette.

15. Czerni Jován, ki az őt megajándékozó Jánosnak hátat fordított, sőt miután czári címet használva 10,000-nél több szerbet gyűjtött maga körül, és F. a szerb despota egykori magyarországi uradalmait neki odaigérte, János vezérét Perényi Pétert megverte, s Erdélybe törve a románok fellázításán munkált, de e

napon Czibak Imrétől a szőgyfalvi mezőn vereséget szenvedett, s később Szegeden rablásnál meglövetett.

Jul. 31. Ferdinánd 8000 gyalog- és 3000 lovasból álló serege élén, melynek vezérei Kázmér brandenburgi örgróf, Mansfeld gr. százás és braunsweigi segélycsapatokkal, Katzianer, Rogendorf és Salm Miklós valának, Köpcsényhöz érkezett, hol kitünő pártosa Szalaházi Tamás veszprémi püspök kérelmére esküvel fogadta, hogy az ország jogait és szokásait fentartja és hű öre lesz az arany bulla rendeleteinek.

Aug. 1. Ferdinánd Óvárrott tanácskozmányt tartott. E napon született fia Miksa, később az ország királya.

Jánosnak Budán alig volt több 3000 fegyveresénél.

9. Komárom, miután reggeli 5 órától délutáni 4-ig tüzes golyókkal lövetett, föltétlenül megadta magát.

10. A tatai őrség 2 tisztét megölte, hogy F.-nak hódolhasson — Esztergom 2 napi ostrommal foglaltatott el. — F. igen szépnek találta a királyok visegrádi mulatóházát. — A siker imádói, Batthyány, Török, Perényi, stb. Ferdinándnak hódoltak. Így tett néhány dunamelléki megye nemessége is, hogy megóvja magát a cseh-német had pusztításai- és kegyetlenkedésétől.

19. János Budáról Hatvannak vette utját. A nemességet többször hasztalan sürgette fölkelésre.

20. Mátyás budai palotájában Ferdinánd király parancsolt. E napon ugyaninnen súlyos büntetéseket hirdetett ki a Luther tanait követők ellen.

24. János Eger melletti táborából fenyegetéssel intette övéit hűségre. Füleresi János és Fogasi Ambrus, a dunai naszádosok vezérei, már előbb F.-hoz pártoltak.

26. Ferdinánd országgyűlést hirdetett Budára igen rövid határidőre, sept. 8-ra, s a meg nem jelenőket lázadóknak kívánta tekinteni.

Macedóniai Miklós alvajda a magyar nemességnek és a székyeknek gyűlést hirdetett e napra Tordára.

30. Ugyanaz a százszoknak e napra Meggyesre hirdetett gyűlést, kik F. biztosát, Reicherstorfer Györgyöt, elfogatni rendelték, és Jánosnak 9500 frt adót ajánlottak meg.

Sept. 4. Frangepán Kr. bán felhívta a tótországi rket, hogy e napon Kőrösön fegyveresen jelenjenek meg, honnan János király segítségére vezetendi őket.

26. Salm Eger feldúlása után 6000 harczossal Tarczalnál ütött tábort.

27. J. vezére Bodó Ferencz, miután őt a hadnagyk nem segítették, Bakics Pál pedig a szerb fegyveresekkel meg is szökött, megveretett, s hada részint a Tiszába veszett, részint leváगतott. F. 2000-re tette J. veszteségét. A labanczok Tokaj lakosságát leöldösték.

Frangepán Kristóf e napon Varasdnál halálosan megsebesítettetett.

29. F. az országgyűlést e napra halasztotta a megjelentek csekély száma miatt. A gyűlés megnyitattott ugyan, de kérte F., hogy a tárgyalások csak következő vasárnap, oct. 6-án, kezdessenek meg, midőn János veresége hírére többen fognak megjelenni.

Oct. 4. János Nagyváradról intette a nemességet, hogy Ferdinándot el ne ismerje királynak; a vereséget annak tulajdonította, hogy „a nemesek annyi könyörgésére sem akartak fölkelni“.

6. Ferdinánd Budán a kir. palotába hivatta a főrendeket, hol hosszú latin beszédben ismét fejtegette jogait a kir. székhez, az ország szabadságait pedig tiszteletben tartani ígérte. Ezt Szalaházi veszprémi püspök magyarul tolmácsolta. A főrk. a pozsonyi választást megerősítették.

8. A budai vár alatti mezőn a rk. körében megjelent királynak latin beszédét, melyben a többi közt úgy ígérte kormányozni az országot, hogy megválasztatását soha senkinek sem leend oka megbánni, ismét Szalaházi tolmácsolta. Itt Jánost a haza ellenségének nyilvánították, s Ferdinándot kérték, hogy magát mielőbb koronáztassa meg.

18. Laski Jeromos írta, hogy az Erdélybe érkezett János királynak az ottani rk. 80,000 aranyat szavaztak meg.

20. F. a laibachi püspököt Raubert Tótországba küldötte a rk. hódolatát fogadni.

29. Ferdinánd és hitvese Anna feleszámú hadak kíséretében Budáról Fejérvárra indultak s oda oct. 31-én érkeztek.

János Laski Jeromost küldé Konstantinápolyba a törökkel szövetséget kötni.

Nov. 2. Perényi Péter a koronát Fejérvárra hozta.

3. Podmaniczki nyitrai püspök koronázta meg Ferdinándot is, ki koronázási esküjében az ország jogait, szabadságait és törvényeit tiszteletben tartani ígérte.

4. Anna királyné koronáztatása.

5. A főbb emberek egyenként hűséggel kötelezték magokat F.-nak, ki kegyelmeket osztogatott. Szalaházi kancellár, a János jószágaival megadományozott Turzó Elek országbíró, Perényi P. vajda, Bátori Endre tárnok, Révai Fer. személynök, Nádasdi Tam. budai parancsnok lett, a korona őrzése a nádorra bízott; János király és Verbőczy fölségsértőknek nyilvánítottak. 8. t. cz. hirdettetett ki, Ferdinándnak 2 frt adó szavaztatott meg, s minden 20 jobbágytelektől 1 lovas ajánlatott meg a török támadás esetére.

II. Új temetési szertartással tisztelkedtek II. Lajosnak. Az országgyűlés eloszlott.

Dec. 22. Laski 1-ső kihallgatáson Ibrahim nagyvezérnél, ki a Jánosnak nyujtandó segélyért évi adófizetést kívánt.

25. Bodó Ferencz e napon indult el hadával Eger visszafoglalására, de Keresztesnél Török, Bakics és Pekri Lajos által megveretett, csellel elfogatott, s mivel jutalomért sem akart pártot cserélni, haláláig, 1537-ig, a bécsújhelyi börtönben tartatott.

28. Laski ismét Ibrahimhoz vezetett. Nándorfejérvárt és a Szerémséget is visszakövetelte, és 5 évenként ajándékot ígért.

1528.

Jan. 18. Laski ügyesen vitte szerepét. E napon Ibrahimnál minden ajándék ellen nyilatkozott, s a szultán nagylelkűségére hivatkozott. „János király tudja, — mondá — hogy Szulejman az emberiség remeke.“

26. F. országgyűlést tartott Budán. Itt az urak külön, a nemesek is külön, s azonfelül még mindkét rendbeliek vegyes ülésből is tettek fölterjesztést. A főrendek megvallva, hogy ágyuik nincsenek, kérték F.-ot, hogy örökös tartományaitól és a német birodalomtól segélyt eszközöljön ki. A nemesek minden 20 jobbágy

után 1 lovast ajánlottak; a ráczoktól károsított alvidék lakóit kármentesíttetni, és a ráczokat büntettetni kérték. A horvát- és tótországi nemesek és az erdélyiek úgy tekintessenek, mint a magyarok. — A király leiratában a nemesség ajánlatának felét pénzben kívánta fizettetni, hogy a gyakorlatlan és félénk népnél jobb zsoldosokat fogadhasson; megengedte, hogy a pénz kezelésére ellenőrök neveztesse. A császárt és birod. rk. t. már is fölkerete segély küldésére Magyarországra. Belátja, hogy Magyarország haderejével nem képes a töröknek ellenállani, azért külső segély szerzése végett személyesen fog a német birodalomba utazni, mit az országgyűlés tudta nélkül tenni nem akart. Ő mindent megtesz, mi a jó és igazságos uralkodónak kötelessége. A 8 czikkből álló törvényben (mely csonkán jutott ránk) a rk. a fejenkénti fölkelést is megajánlották.

Jan. 27. A velencei hg. természetes fia a ravasz Gritti Alajos közbenjárására Szulejman oly választ adott Laskinak, hogy János királyt szövetségesevé fogadja, s oly mértékben segíti F. ellen, hogy mindkét oldalán bizton alhatik.

Febr. 3. Laskinak bucsukihallgatáson ezeket mondta Szulejman: „Én uradnak tántoríthatlan szövetségese leszek, és őt mindenki ellen egész erőmmel segítendem, fogadom prófétánkra Mahomedra, fogadom szablyámra.“ A segítségi okmányt pedig így fejezte be: „Ime itt vagyok, kész mindenre, a mit kívánsz.“

7. Ferdinánd Esztergomból tudósította Máriát az országgyűlés végzéséről. Innen küldötte Katzianert, Felst és Thurnt 3700 némettel s néhány száz magyar lovassal János király ellen.

25. János 13,000-nyi részben a lengyeleknél toborzott hadával és 18 ágyúval indult ki Debreczenből.

Ferdinánd követekül Hoberdanacz Jánost a jajczai őrség tisztét, és Weichselberger Zsigmondot küldé Konstantinápolyba békét s Nádorfejvárért, stb. erősségeikért kárpótlást ajánlván.

Mart. 7. F. Bécsbe indulva Óvárról ily körlevelet bocsátott a hatóságokhoz: „Távollétünk alatt Várdai eszt. érsek, Szalaházi egri püspök és kancellár, Gerendi erd. püspök kincstartó, Turzó országbiró, Bátori E. tárnok és más tanácsosaik Bátori J. nádor-

ral, kit régi szokáshoz képest helytartónkká neveztünk, fognak a közügyek kezelésében eljárni. Senki se higye, hogy távollétünk hosszasan fog lenni. — Nem fogtunk volna annyi költséget az ország megmentésére fordítani, ha nem áll szándékunkban azt magunknak, gyermekeinknek s a magyar nemzetnek megtartani.“

Mart. 11. A marosvásárhelyi gyűlésen Vingarti Horvát Gáspár Ferdinánd helytartója átadta Erdély kormányát Perényi Péter vajdának.

19. János hadai a labanczokkal Szinánál találkoztak. Dóczi, Kisvárdai, sőt Czibak és a szerbekkel Radics Bosics is árulókká lettek. A megveretett J. Homonnán át Tarnovba vonult.

20. Perényi Ágotán gyűlést tartott az erdélyi 3 nemzettel.

April 1. F. Bécsből Brünnebe indult. A morvák 3000 gyalogot és 200 lovast, a csehek pedig 6000 gyalogot és 1000 lovast ajánlottak neki. Prágában a lengyel király követe sikertelen intette őt egyezkedésre Jánossal.

J. elfogott levelében ügyekezett híveit megnyugtanni. „Elég emberünk volt, de midőn megnyílt a csata, magunkra maradtunk.“ Ujabb készülteiről Tarnovból értesíté híveit, s e végből 3-szor küldé be Fráter Györgyöt a sajlódi pálos szerzet perjelét, ki Kamizacson, Horvátországban egy szegény nemestől született, atyja Utyeszenics, anyja Martinuzzi volt. A budai sz. Lőrinczről címzett monostorból került Sajóládra. Itt ismerkedett meg János kir. a mintegy 44 esztendősen lángeszű szerzetessel, kit hivatásáról a magyarok Fráternek neveztek.

8. J. Tarnovból a regensburgi német rkhez intézett levélben panaszkolt F. igazságtalan támadását, s kijelenté, hogy ott keres segílyt, a hol talál, s há ebből a kereszténységre veszély hárul, azt Ferdinándnak tulajdonítsák.

10. Laski Jeromos a Tergovist melletti táborból ellenségeskedést üzent F.-nak. — János Laskit szolgálatáért a Szepesség örökös grófjává nevezte, s neki Szepesvárt, Késmárkot, Dunajeczet, Richnót és Gölniczet adományozta, melyeket azonban most a labanczok tartottak elfoglalva.

30. Az erdélyiek tordai gyűlésökből hiába kérték F.-ot, hogy Fogaras várat ne adományozza Majláth Istvánnak.

Május 16. János Tarnoból Statileo János vál. erdélyi püspököt VIII. Henrik angol királyhoz küldé.

29. Ibrahim nagyvezér F. követeit fogadta. A követek junius 1-jén a szultán előtt voltak, midőn a nagyvezér F. kívánságára azt mondotta: „Csodálom, hogy uratok még Konstantinápolyt is nem kívánja. Én csak egy módot tudok a béke eszközzésére, ha uratok Budát és Magyarországot visszaadja.“

Jun. 14. Perényi az erdélyi szászoknak Baráthelyre gyűlést hirdetett e napra.

20. F. gr. Nogarola Lénártot és Pempflinger Istvánt Erdélybe küldé, hogy a Trencsén alól odaindulandó hadat a rk. 3–6 hónap át élelmezzék és fizessék.

28. Szulejman F. követeinek bucsulátogatáskor azt mondá: „Világosan mondjátok meg uratoknak, hogy személyesen jövök hozzá egész erővel és hatalommal, személyesen kívánom neki visszaadni az általa kívánt erősségeket.“

Trencsént Katzianer 2¹/₂ havi ostrom után elfoglalta.

Jul. 12. Perényi e napra Enyedre gyűlést hirdetett. A vajda és az erd. püsp. tanácsára F. biztosai a gyűlésben nem követelték a be- küldendő hadak ellátását.

Aug. 9. Szalaházi írta F.-nak: „Szapolyai árván maradt, azok is, kik eddig érkezését várva várták, azt mondják, soha sem lesz király belőle.“

30. VII. Kelemen kegyteljes levélben J.-nak tudtára adta, hogy szerfölött mostoha körülményei közt neki tettleges segílyt nem nyujthat.

Sept. Szalaházi írta F.-nak: „A többség ármányt forral; Jánost nemcsak befogadni, hanem épen visszahívni akarják. Mi tanácsosok az országgal együtt veszélyben forgunk.“

6. Bátori tárnok pedig ekkép: „A lázadók közepett állok, előttem a halál.“

25. János vezérei Atinai Deák Simon és Kún Gocsárd Sárospataknál diadalmaskodtak Lascano Tamás, Seredi Gáspár és Révai István felett, 500 kassai lövész a csatatéren maradt.

Okt. 13. Pozsonyban, Ferdinánd és Mária jelenlétében, országgyűlés, hol a véghelyekre és a naszádosok díjazására minden

jobbágytelektől fél forint ajánlatot meg. — Ferdinánd visszatért Bécsbe.

Oct. 28. Statileo Anglián át a francia udvarhoz ment, hol e napon a szövetség véglegesen megállapított, mely szerint Ferencz király Jánosnak évenként 20,000 arany segélyt fizet.

Nov. 3. János kir: a pataki győzelem után Verbőczy, Pöstényi és Frangepán Fer. kíséretében visszajött Lengyelországból. A felvidéki nép ekkor már sokat szenvedett F. idegen zsoldosainak kicsapongásai miatt, s azért nőtt a rokonszenv J. iránt. Homonnán 8000 lovas fogadta őt.

15. J. kir. találkozása Makón Mehemed bég belgrádi basával. A basa távozásakor hadat hagyott János mellett, ki Lippára tette téli szállását, hol a sikert imádó magyar és erdélyi urak közül számosan köpenyt fordítva, neki ajánlák szolgálataikat.

24. Ferdinándnak gyanúsított követei csak most bocsáttattak haza Konstantinápolyból.

1529.

Jan. 21. Gerendi Miklós püspök és kincstartó gyűlést hirdetett e napra az erdélyi 3 nemzetnek Gerendre, haderő és pénzsegély megajánlása végett; de a rk. el levén keseredve F. ellen, czélját nem igen érte el.

26. János lengyel zsoldosai is fosztogattak és a martalékkal tovaállottak. A labanczokról pedig ezt írta a helytartótanács e napon Ferdinándnak: „Nemcsak eleségétől, hanem pénzétől és ruházatától is megfosztják a jobbágyokat; az ellenség sem bánhatnék velök gonoszabbul.“

Febr. 17. Bethlen Elek ferdinándpárti alvajda e napra Marosvásárhelyre gyűjtötte az erdélyi rendeket.

23. Ferdinánd követei Konstantinápolyból meghozták a levelet a szultán ellenséges szándékairól. F., ki eddig segélyt nem eszközölhetett a német birodalomban a törökök ellen, most a speyeri gyűlésre készült.

24. János király körlevelében a ferdinándpártiakat engedelmességre inté; az ő ellenségei Szulejmannak is ellenségei s kiirtásukat várhatják.

Febr. 28. A nagyszzebeni tanács az ottani szerzeteseket, ha 3 nap alatt le nem mondanak a kath. vallásról, kiüzetni rendelte.

Ápril 19. Speyerben az egyházi reformot sürgetők tiltakoztak az ellen, hogy F. részére a törökök ellen segély nyujtassék.

Máj. 10. Szulejman a 2-ik hadjáratban 200,000-nél nagyobb hadsereggel kiindult Konstantinápolyból, védencze, János király segélyére.

Jun. 15. A helytartótanács, fölterjesztése szerint, 3 okból nem hirdethet országgyűlést, mert: 1) a király nincs az országban; 2) a segélyhadakat nem küldé be; 3) a lakosok, a töröktől félélemből szétfutottak.

17. Mária írta F.-nak: „Vigyázzon fenséged, hogy Magyarországot el ne veszítse. A nép morog fenséged ellen, és azok ellen, kik fenségedet királylyá választották.“

22. Török Bálintot a szultán által János segélyére küldött Péter moldvai vajda a Barcaságban véres csatában megverte.

Lippa ágyúí örömlövésekkel hirdették a két csausz hozta üzenetet, hogy a szultán tábora Nándorfejérvárnál, és ő Mohács mezején kíván találkozni János királylyal.

A tótországi rendek gyűlést tartottak, Ferdinánd híve Pekri Lajos jószágait pusztították, és fenyegetés mellett a táborba szürlést elrendelték.

Jul. 4. E napra Zágrábba gyűjtötte a ferdinándpárti tótországi bán az ottani hű rendeket, kik F.-tól hadsegélyt és 4000 forintot kértek a törökök ellen.

19. Mohácson Ibrahim nagyvezér János király elé lovagolt üdvözlésére.

20. Szulejman sátora előtt néhány lépést tett az érkező János király elé s vele összeülekezett. A sátorban egy órai beszélgetés után a szultán lovait is megmutatta vendégének, ki azután távozott. (Mindez az udvari káplán, Szerémi György, mint szemtanu, előadása szerint, ki semmit sem tud a hirhedt „kézcsókról“.)

27. Ferdinánd tolmács hiánya miatt csak jul. 15-én készíttethette el a szultán levelére a választ; e napon pedig újabb követe Jurisics Miklós számára utasítást készíttetett, mely szerint feljogosított a szultánnak 100,000 s a nagyvezérnek 40,000 aranyat

ígérni, ha a szultán legalább 1 végvárat visszaad, és 10 évi fegyverszünetre lép. De a követ a töröktől menvédet nem nyervén, el nem utazhatott.

Júl. 31. F. e napra gyűlést hirdetett Zágrábba a horvát- és tótországi rendeknek, kik itt panaszkodtak, hogy a király a kért 4000 forintot nem küldötte meg, stb. Nemcsak az ellenpárt, hanem a király zsoldosai is károsítják őket. Ezek pótlását kérték.

Aug. 15. Turzó országbiró és Ország Imre kir. udvarmester felhívására több megye gyűlést tartott Nyitrán.

September. Az erdélyiek gyűlése Radnóton.

8. Budát, az ostrom 6-ik napján, a 2000-nyi német őrség Besserer és Taubinger hadnagyok árulása folytán, kik Nádasdit elzárták, feladta a törököknek. Szulejman, miután Jánost a vár és királyság birtokába helyezte, Bécs felé indult. Ferdinánd nem kapott külségltyt és nem védelmezte az országot. A békét élvező V. Károly cs. nagy ígéretei daczára tétlen maradt. Visegrád a koronával, Esztergom, Tata, Komárom és Győr, melyet Lamberg felgyújtott, a török kezébe kerültek.

27. Szulejman megszállta Bécset, melyet 12 bástyáról 16,000 labancz 72 ágyúval védett.

28. F. Linczben keresztháborút hirdetett a törökök ellen.

Oct. 15. Szulejman eleséghiány és az esős idők miatt Bécstől visszaindult.

18. János király e napra országgyűlést hirdetett valószínűen Budára.

28. A szultán Pesten tartott dívánban kezét kardjára tevén, a magyar urakat János iránt hűségre intette. A koronát távozása után 3-ad nap küldötte vissza a királynak.

Nov. 15. J. élesen írt VII. Kelemennek, talán azon hírre, hogy őt 4 napra kiátkozta. „Ő másnak országait nem áhítozza, de hagyják őt békén élni sokat szenvedett országában. Bizonyossá teszi ő Szentségét, hogy minden módon védeni fogja magát és országát, de nincs szándéka kilépni az egyház kebléből, melynek mindig engedelmes fia volt.“

Dec. 12. J. megkereste az osztrák rket: „Hajlítsák békére, egyességre Ferdinándot.“

Dec. 20. Erdélyben a ferdinándpárti szászok nov. 29. és dec. 20. gyűlést tartottak, s F.-hoz segélyért folyamodtak.

1530.

Jan. F. a Jánossal való megbékülés tárgyában több levelet váltott bátyjával V. Károly császárral és azon következtetésre jutott: „hogy a becsület, lelkiismeret, a kereszténység és Németország java s fejedelmi házoknak érdekei“ egyaránt tiltják kiereszteni kezéből az ország birtokát s azért a töröknél kívánt ismét békekísérletet tenni. Ellenben a császár nem látott más módot, hogy F. magát gyenge erejével fentarhassa, mint hogy ügyekezzen, a lemondáson kívül, bármi föltételek alatt fegyverszünetet kötni a vajdával. Ujabb követséget küldeni a törökhöz haszталannak látta.

25. Várdai érs. tudósítá Szalaházit, hogy Hoberdanacz János királyt orgyilkosan meg akarta ölni, de elfogattott, s tömlőbe varrva a Dunába süllyesztetett.

25. A tótországi rk. e hóban 2 gyűlést tartottak, az egyiket Ivanicson jan. 25-én, a másikat pedig előbb Kőrösön.

Febr. 14. János híveinek országgyűlése Budán. Megszavaztatott minden jobbágytelektől 1 frt adó, melyet az egytelkes nemesek és a lelkészek is fizetnek. Az urak és nemesek minden jobbágytelektől 20 dénár segélyt ajánlottak. A közfölkelés elrendeltetett, stb. Alsólendvai Bánfi János nádorrá választatott.

Ugyanezen időben a horvátok is tartottak gyűlést és fölterjesztésökben panaszokkal árasztották el F.-ot, hogy kevés gondot fordít rájuk.

Máj. 1. A szászok szebeni gyűlésökön elhatározták, hogy a háborút J. kir. ellen folytatni fogják. F.-tól segélyt kértek.

8. Bátori István nádor Pozsonyba gyűlést hirdetett a szomszédvidéki urak- és nemeseknek. Bár a nádor épen e napon halt meg, a gyűlés mégis megtartott és az egész ország nevében tett fölterjesztést F.-hoz, fölemlítve, hogy a koronáztatásakor tett ígéreteit nem teljesítette, stb. „Segélyt kért a már-már elveszett ország megmentésére.“

27. F. kir. Lamberg Józsefet és Jurisics Miklóst küldé Konstantinápolyba. Ha máskép nem nyerhetnek békét, ígérjenek a

szultánnak évenként 100,000 és Ibrahimnak 10,000 aranyat. — De F. a háborút is erélyesen folytatta német és spanyol hadakkal. — János a vizsály elhárítása végett Mehemed szendrői basát hívta segítségül, Grittit és Fekete Jánost pedig Konstantinápolyba a szultánhoz küldé.

Máj. 30. A horvát rk. varasdi gyűlésökből némi adót ajánlottak meg Ferdinándnak.

Jun. 3. A 2 király pártja, dúlta egymás jószágait, „töröknek“ és „németnek“ csúfolván egymást; s e mellett F. idegen zsoldosai mód nélkül kegyetlenkedtek. E napon Erdődi Simon püspök írta Katzianerhez: „Úgy bántok az országgal, mintha annak inkább végpusztulását, mint megszabadítását kívánnátok!“

24. J. kir. azzal fogadta el a lengyel kir. felhívását, e napra Boroszlóba békealkura követeket küldeni, hogy F. ne küldjön oda vele tartó magyar urakat, „mert lehetetlen jót végezni, ha ezen fúriák részt vesznek a tanácskozásban.“ F. e mellett erélyesen folytatta a beháborút.

Oct. 6. János király írta Grittinek Mehemed beg segítségével: „25,000 emberrel érkezett. Könyörögtünk neki, ne pusztítana magyar földön; de ő országunk azon részét, mely eddig annyi véstől megmentve maradt, Budától kezdve fölperzselte, kifosztotta és 7-ed napra 3-szor annyi rabbal tért vissza, mint a mennyi török volt seregében. Kértük, adná vissza legalább azon rabokat, kik hűséggel viseltetnek irántunk, de ő irgalmatlanul odábbállott.“

Oct. 31.—Dec. 19. Roggendorf Batthyány Ferencz javaslatára Budát sikeretlenül ostromolta.“

Nov. 1. János e napra országgyűlést hirdetett Budára. Gritti a meg nem jelenőket a török boszújával fenyegette. E gyűlés Buda ostroma miatt ott nem tartathatott meg.

17. Ferdinándnak oct. 17-én Konstantinápolyba érkezett követeit Szulejman e napon fogadta, s így válaszolt nekik: „A szabályammal elfoglalt Magyarországot János királynak adományoztam; miért nevezi tehát magát F., ki békét kér, Magyarország királyának? Ez békére nem vezethet.“

Dec. 22. Buda ostromának hírére F. követei Konstantinápolyban e napig letartóztattak.

23. Gritti fenyegette adta F. tudtára, hogy a török újabb nagy készüléteiből a kereszténység végromlása fog következni.

A Wittenbergből hazatért Dévai Bíró Mátyás Budán, Pápán, Sárvárott, a Balaton mellékén, Kassán és Debreczenben hirdette a reformatiót. Kálmáncsehi Sánta Márton Munkácson Petrovics Pétert nyerte meg a reformatiónak. — Azután Perényi Péter udv. papjai Siklósi Mihály, Sztárai Mihály és Kopácsi István újhelyi és sárospataki lelkészek Zemplénben és egyebütt folytatták a reformatió terjesztését. A Kőrös és Maros közt Jaksics Pálné pártfogolta a hitujtást. Zigerius Imre Tolnában reformált. Török Bálint Debreczent és Hunyadot reformáltatta udv. papja által. Nádasdi Tamás udv. papja Erdősi János által Vasban terjeszté a hitujtást. A Nadányi- és Massa-családok alatt Azarai, Gálszécsi és Litteratus Lukács Bihar és Békés megyéből Zarándba is átvittek az ujítást. Drágfi Gáspár pártfogása alatt Derecskei Döme, Bíró, Kopácsi és Batizi Endre Krasznában és Középszolnokban sebesen terjesztették az új hitvallást. Turzó Elek Árva, Nyitra, Szepes, Trencsén és Zólyom megyékben oltalmazta Luther tanait. Turóczban Révai Ferencz honosította meg a hitujtást.

A katolikus papok és szerzetesek Brassóból kiűzettek.

1531.

Jan. 8. Nem Boroszlóban, hanem novemberben Posenben alkudoztak a 2 király követei és 1530. dec. 18-tól egy évi fegyverszünetben egyeztek meg, mit F. 1530. nov. 25-én, J. pedig e napon erősített meg.

11. Ferdinánd római királylyá koronáztatott.

Mart. János kir. Meggyesen a szászok- és székelyekkel gyűlést tartott, hol az utóbbiak 1500 fegyverest és némi pénzsegélyt ajánlottak meg.

6. Babocsán néhány úr a fölött tanácskozott, mikép védhetnék meg vallásukat és hazájokat a végveszélytől; s mivel Perényi P. ennek módját az összes rk. gyűlésén kívánta feltárni, mart. 19-re Bélavárra a magyar-, horvát- és tótországi rknek gyűlést hirdettek.

Mart. 7. Gritti írta Roggendorfnak, hogy a portától nagynehezen 1 évi fegyverszünetet kieszközölt.

20. A tanácskozások kezdete Bélavárott, hol a személyesen vagy képviselő által megjelentek közül 45 főpap-, úr- és nemesnek neve maradt fenn, kiket 4000 fegyveres kísért a gyűlés színhelyére. Mindenik fél panaszkodott saját fejdelmé ellen. Perényi P. nem titkolhatta el teljesen vágyát az ország főkapitánya lenni török fenhatóság alatt.

21. Május 18-ra Veszprémbe egyetemes országgyűlést hirdettek, hol „a magyar nemzet egyességéről, a haza védelméről és a vallás fentartásáról fognak tanácskozni.”

30. János király országgyűlést hirdetett máj. 21-re Székesfejérvárra.

April 20. F. körlevelekben megtiltotta híveinek a megjelenést a veszprémi gyűlésen.

27. F. april 20-kai körlevele kapcsában az engedetleneket súlyos büntetésekkel fenyegette.

Máj. 9. A Konstantinápolyból nyert felhatalmazás következtében e naptól számított az 1 évi fegyverszünet Ferdinánd irányában. — Ezután a 2 király biztosai Visegrádon sikeretlenül alkudoztak a békéről; mert föltételesen sem akart bármelyik fél lemondani.

Máj. 18. Miután J. is távortartani ügyekezett híveit a veszprémi gyűléstől, s ennek meghiusítására hirdetett Fejérvárra országgyűlést, a veszprémi gyűlés nem jött létre.

21. A székesfejérvári országgyűlésre János király Verbőczy Istvánt és Czibak Imrét küldötte biztosokul. De bár Bekényi János a kir. levelekkel bejárta az urakat és nemeseket, e gyűlés sem jöhetett létre, a megjelenők csekély száma miatt. A résztvevők lovai száma 400-at nem haladott meg.

Máj. 21. Ferdinándnak írták biztosai: „Küldjön fölséged pénzt a hadi legénység számára, hogy a szegény nép valahára föllélekhessék. Pekri Lajos huszárai oly garázdák, hogy a pórok mindenöket odahagyva költöznek.”

Junius. J. kir. az erdélyi 3 nemzettel gyűlést tartott Meggyesen.

Jul. 2. Ferdinánd király a kamarát, a hazánkban eddigelé ismeretlen testületet, léptette életbe az adó kezelésére.

Jul. 18. A horvát rk. gyűlésökből tett fölterjesztésekben újra sürgették a hadi szolgálataikért járó díjak kifizetését.

Aug. 27. Ferdinánd király önhatalmából nevezetes ujításokat tett Magyarország közigazgatásában. Valamint Bátor István halála után ürességben hagyta a nádorságot, úgy a bánságot sem töltötte be, mely gr. Corbaviai Jánosnak közelebb történt halálával ürült meg, hanem e napon a knini püspököt nevezte ki báni helytartóvá.

Sept. 16. VII. Kelemen, ki ez évben engedelmet adott Ferdinándnak a török háboru költségeire Europaszerte könyörödmányokat gyűjteni, e napon 100,000 aranyat ígért neki, ha a török a jövő évben országaira törne.

Nov. 1. Nádasdi Tamás, Török Bálint, Bakics Pál, stb. elhatározzák Zákányban, hogy 1532. január 1-ső napjára Kenesére „az ország valamennyi főpapjait, főurait és nemeseit meghívják tanácskozni a felett, mikép menthessék meg az országot, önmagokat és családjaikat, és mit kelljen tenni, hogy el ne érje őket a végveszély.“

5. F. kir. gr. Nogarola Lénártot és Lamberg Józsefet Konstantinápolyba küldé a fegyverszünet meghosszabbítása végett, de az igen sokáig késett menvéd megérkezése előtt Szulejman újabb hadjáratra indúlt.

Dec. 3. F. meghagyta a királyi városoknak, hogy követek által képviseljék magokat a kenesei gyűlésen, hol az ellenpárt tagjait megnyerni, és oly végzések alkotását, melyek ügyére nézve hátrányosak lennének, meggátolni ügyekezzenek.

16. J. kegyvesztés alatt tiltotta el Nádasdit a megjelenéstől a kenesei gyűlésen.

1532.

Jan. 1. A kenesei gyűléshez mind a pápai követ Pimpinelli Vincze érsek, mind V. Károly követe gr. Montfort Farkas buzdító levelet intéztek Ferdinánd érdekében. Az e gyűlésre megjelentek közül 3 főpap-, 62 országnagy és előkelő nemes-, végre 8 képviselőt küldött főúrnak neve maradt fen.

4. F. megkeresésére VII. Kelemen felhívta Magyarország rendeit, hogy „ismerjék közösen F.-ot királyuknak.“ A pápa kama-

rása pedig ekkép nyugtatta meg Jánost: „Tudja meg Fölséged, hogy jó atyja van, s ha ez fia ellen valamit vétett, azt csak a nehéz időjárásnak kell tulajdonítani.“

Jan. 6. A Zákányban szerkesztett következő végzést fogadta el a kenesei gyűlés: „A koronaért versenyző fejedelmek közül királyunknak azt fogjuk elismerni, ki az ország védelmére képesebb. Követeket küldünk mindkét királyhoz. F.-tól tudakolják meg, képes-e bennünket a török ellen megvédeni, annyi nyomortól megmenteni, nem szóval, hanem tettel. Ha F. még szabadságaink hívebb fentartására is ígérkezik, hozzáállunk mindnyájan. Jánostól kérdeje követünk: mily módon fogja a hazát védelmezni; fogja-e nem szóval, hanem valósággal, a végvárakat (2 kivételével) Szulejmantól visszakapni; van-e biztosítéka, hogy a török békén hagyja az országot? mert csak ezen föltételek alatt akarjuk őt urunknak ismerni.“ Követekül F.-hoz Bot Ferenczet és Dolgos Endrét, Jánoshoz pedig Hedervári Istvánt küldötték, kiknek jelentéseit a mart. 12-én Berenhidán tartandó gyűlésen, melyre a lengyel rket is meghívták, kívánták meghallgatni.

Febr. 22. János fölkérte VII. Kelemen pápát Verancsics Antal, budai prépost által, hogy mondjon ítéletet közte és F. között; de a pápa e napon többféle mentségelés mellett odanyilatkozott, hogy csak akkor kész a békebírátságot elfogadni, ha az ügyet mindkét fél eléje hozza.

Mart. 10. F. Regensburgból országgyűlést hirdetett Esztergomba april 24-re, melyen a német birodalmi gyűlésben Magyarország részére kiezközlött segélyről személyesen fog jelentést tenni.

Mart. 12. Meglepő jelenet volt a berenhidai gyűlésen, hogy az ezt ellenző F. pártjáról számos úr és nemes jelent meg; J. főemberei közül pedig, biztosán Nádasdi Tamáson kívül, alig valaki. A követek jelentései szerint F. fegyverrel ígérte megvédeni az országot, János pedig békés eszközökkel biztosítani fenmaradását. — F.-nak többségben levő hívei azt határozták, hogy majd az általa april 24-re hirdetett országgyűlésen fognak meggyőződni, vajjon F. képes-e és kész-e ígérését teljesíteni.

April 11. F. nem eszközölhetvén ki segélyt, b. Ungnad Andrást és Beck Márkot küldötte biztosokúl az országgyűlésre, hogy azt

adják elő, miszerint Ferd. lehető nagy segély kieszközlése végett maradt a birod. gyűlésen. — V. Károly cs. szintén küldött ide 2 követet, kik utasítása szerint azt mondták: a cs. tartotta vissza F.-t Regensburgban, hogy a birod. gyűlésnek a török elleni hadjáratot illető tanácskozásaiban részt vegyen.

Apr. 18. F.-nak arról szóló levelét, hogy az országgyűléstől elmarad, e nap vették magyar tanácsosai, kik még e napon tudósították őt a rosztól, melyet a királynak és az ígért haderőnek elmaradása a rkre gyakorolni fog.

25. Szulejman 200,000-nél nagyobb hadsereggel Magyarországra indult a 3-ik hadjáratra.

27. F. engedelmeivel tanácsosai az országgyűlést Pozsonyba helyezvén át, az itt e napon nyitott meg. Megjelent itt 1 püsp., u. m. a kancellár Szaláházi, 4 prépost és a világi urak közül 28. E napon a király biztosai, a császár és a pápa követei szónokoltak.

28. Ezek előterjesztéseire a rk. válaszként azzal fejezték be, hogy ha F. késik, Magyarországot és a magyar nemzetet elveszti. Ezzel az országgyűlés eredmény nélkül szétoszlott.

János szintén hirdetett ápril 24-re Pestre országgyűlést. És ezen évben Budán is tartott Gritti kormányzó elnöklete alatt országgyűlést, hol a hadi költségekre adót kívánt.

Jun. 13. A szultán Szofiánál fogadta F. köveit, kiknek utasítása a többi közt így szólt: 1) Ha a szultán az egész országot átengedi Ferdinándnak, ígérjenek érte évenkénti 100,000 aranyat; ha pedig csak a birtokolt részt hagyná kezébenél, ajánljanak 50,000-t. 2) A szultán kívánságára ráállhatnak, hogy János is bírja a maga részét, de ne léphessen házasságra, stb.

Jul. 14. Gritti kormányzó az erdélyieknek e napra Vízaknára gyűlést hirdetett, hol Athinai Deák Simont felakasztatta.

17. Szulejman Eszéknél, hol 250,000 ember és 400 ágyúval táborozott, ily választ íratott Ferdinándnak: „Én nem ellene, hanem a spanyol király (F. bátyja Károly) ellen indulok. Ha Németország széléhez érkeztem, fogadjon engem, mert nem illik, hogy megszökjék. A spanyol király már rég hirdeti, hogy ellenem akar indulni. Itt vagyok, ha bátor férfi, várjon be engem, különben küldjön adót.“

Aug. 5. Kőszeg feltartóztatta Ibrahimot. Szulejman aug. 12-én érkezett ide, kinek idáig 17 vár és város kulcsai tétettek lábaihoz. Jurisics Miklós parancsnoknak a hozzámenekült pórok közt csak 700 fegyverese volt.

22. A törökök már 4 zászlót tűztek Kőszeg falaira. Jurisics pedig ezt írta F.-nak: „700 fegyveres parasztomnak fele már elhullott; a 300 frton vett löporomból már csak 1 mázsa van“. A várost fölkérő töröknek pedig így válaszolt: „Míg élek nem adom fel“.

30. Jurisics írta F.-nak: „Porom már végkép elfogyott, még csak 1 óráig is lehetetlen volna a harcztot kiállanunk“. Jurisics menvéddel megjelent a török táborban, és Szulejman megelégedett azzal, hogy a romokra ily feliratú zászlót tüzetett: „Egy az Isten és Mahomed az ő prófétája“.

31. Szulejman a hadsereget a város alól elvezette.

Sept. 2. F.-nak letartóztatott követei, Kőszeg ostromának tanui, elbocsáttattak. Szulejman tudván, hogy Bécs védelmére 120,000-nyi sereg a törökénél nagyobb ágyúkkal készen áll, Stirián és Tótorzagon át pusztítva hazavonúlt, 30,000 foglyot hurczoltatván el.

Okt. 15. János, tanácsosai sürgetésére, Károlyhoz és Ferdinándhoz intézett leveleiben kijelenté, hogy a császár közbenjárása mellett kész ismét alkudozni.

Dec. 31. A 2 király biztosai Megyeren a Csalóközben összejöttek békealkudozásra.

1533.

Jan. 1. A 2 király biztosai Megyeren 4 havi fegyverszünetre lépván, a tanácskozást Magyaróvárott kívánták folytatni, s mivel itt kórvész ütött ki, Pozsonyban gyűltek össze, hol V. Károlyt a Dániából elűzött lundi érsek, Weze János, képviselte. A tanácskozások jó sikerrel biztattak.

10. Ferdinánd 2 felé alkudozott, titokban Konstantinápolyban is. Ide m. évi novemberben Zárai Jeromos fumei kormányzót küldé, kétségkívül a törökök kegyét megnyerő dús ajándékokkal, mert Szulejman már a 4-ik napon fogadta őt, és bár F. most már arra sem ajánlkozott, hogy ideiglen szállítsa a maga országgrészét Jánosra, mégis a szultán a fegyverszünetet azonnal megadta, és

állandó békére is nyitott kilátást, ha neki Esztergom kulcsai elküldetnek.

Jan. 21. Zárai tudósítványát írja a kivívott eredményről.

Mart. 6. János biztosai a portán kivívott eredményt megtudván, sajnálattal jelentették ki, hogy urok a 2 felé alkudozó F. által kijátszatott, s visszatértek Budára.

Zárai fia Vespazián által küldé a tudósítványt török követ kíséretében. Ezt F. Bécsben nagy ünnepélylyel fogadta, s bár a kir. tanácsa az országnak a 2 király közti felosztása és Esztergom kulcsai megküldése ellen felszólalt, Szulejman kívánsága teljesített.

10. J. kir. az erdélyi rket a febr. 23. kelt meghívónál fogva „az ország súlyos szükségei“ ügyében tartandó gyűlésre Megygyesre hívta meg, Pöstyéni Gerg. o. bírót rendelve biztosává.

Gritti e napon Budán Ártándi Pál Bereg megye főispánját és testvérét Balázst lefejeztette.

April 12. Az ifj. Zárai és V. Károly híve Scepper Kornél vitték Esztergom kulcsait a szultánhoz, következő utasítással: 1) Ügykezzenek Szulejmantól (Ferdinánd atyjától) egész Magyarországot megnyerni F. részére. 2) Ferdinánd kész Jánosnak a maga részéért kárpótlást adni. 3) Ha másképp nem lehet, az ország felosztásának föltétele alatt is kössenek békét. Ez alkalommal a török kegyét megnyerő ajándék küldése, már nyilván említettik, 7000 arany Ibrahim számára.

Máj. 26. A szerepeket ekkép játszották Konstantinápolyban. Ibrahim mosolylyal fogadta Esztergom kulcsait és visszaadta; a követeket pedig Grittihez utasította, ki odanyilatkozott, míg János él, Ferdinánd ne tartson számot Magyarországra, de annak halála után megszerzi Ferdinándnak, ha iránta bizalommal viseltetik.

Jun. 23. Scepper ekkép üdvözlé Szulejmant: „Fiad Ferdinánd, ha tudta volna, hogy magad számára kívántad Magyarországot, soha sem kezdett volna érte háborút. Ezt most tudja s reményli, hogy az atya ezen országot fiának fogja engedni.“ — Zárai békét kért. A szultán válaszát Junisz bég így tolmácsolta: „A mit kértetek, azt a nagyúr megadja, az örök békét. Ő kész F.-ot, mint fiát, mások ellen oltalmazni, és Mária királynénak is megadni hitbérét.“

A F.-nak szóló levélben pedig ilyenek foglaltattak: „Magyarországot, melyet szablyámmal szereztem, egészen J. királynak aján-dékoztam. Megparancsoltam Grittinek, hogy közted és J. király között minden viszályt egyenlítsen ki.“

Ferdinánd ezentúl óvakodott tetteleg föllépni János ellen, de kéz alatt annál munkásabb volt János főembereit magához édesgetni.

Jun. 24. F. által a horvát- s tótországi rknek jun. 8. Zágrábba hirdetett gyűlés e napon tartatott meg Keglevics Péter kir. biztos elnöklete alatt. A kitűzött tárgy, annak megvizsgálása, vajon Jozefics Ferencz zengi püspök közelebb János király érdekében működött-e, elintéztetett, és a püspök részére mentő bizonyítvány adatott ki.

Jul. 18. Gritti a Konstantinápolyban történekről Jánost azzal tudósítja, hogy nyugodt lehet, mert Szulejman akarata szerint az egész ország rá fog szállani. — J. Laskyt Konstantinápolyba küldé.

Sept. A Bécsbe hívott magyar urak elkeseredtek, hallván, hogy az ország felosztását az idegen kalandor Gritti fogja eszközölni. Ferdinánd kedvezőbb módosítással biztatta őket és Zárai Vesz-paziánt küldé Konstantinápolyba, Ibrahimnak köszönetet mondani és Grittit F.-hoz híni.

8. A tótországi rk. zágrábi gyűlésökből panaszkodtak F.-nál, hogy János tevékenységet fejt ki a tótországi rendek megnyerése körül.

Oct. 11. A horvátországi rendek toposzkai gyűlésökből panasz-kodtak Ferdinándnál Rusnovics Péter hatalmaskodásai ellen.

Nov. Zárai az ügyek állását Konstantinápolyban megváltozva találta. Gritti olvasván az Ibrahimnak szóló levélben, hogy az ország egészen F.-nak engedtessek, vagy rá nézve kedvezően osztassék fel, tagadta, hogy ezt Szulejman megengedte volna.

1534.

April 6. Gritti Alajos kormányzónak előre küldött fia Antal Dóczi János kincstartó által az erdélyi rket Tordára gyűjtette, hol atyja fogadtatása iránt tanácskoztak, és Kún Gocsárdot főka-pitánynya választották.

Jun. 2. Szulejman az újabb követségbe küldött Sceppert megvetéssel fogadta: „Magyarországot — mondá — melyet szabályámmal szereztem, rabszolgámnak, János királynak, ajándékoztam, de főúri jogomról nem mondtam le, s azért János, ha akarná, sem szállíthatná azt Ferdinándra. Egyébiránt Begoglit (Grittit) Magyarországba küldöm, hogy a viszályt a versenytársak közt egyenlítse ki.“

18. Gritti 2200 fegyveressel magyarországi útjára kelt. „Megyek Magyarországra — mondá Scepper előtt — és a gögöcs magyar fejeket leszelem nyakaikról.“

Jul. Gritti Brassóhoz érkezett, és Czibak Imrét, Erdély vajdahelyettesét, ennek ellensége Dóczi tanácsára, magához hivatva, ki saját udvari embere Horvát Péter által rászédetvén, útra kelt.

Aug. 12-én éjjel Czibak Felmernél a Dóczi által küldött Batthyány Orbántól körülvett sátorban megöletett, s feje Grittihez vitetett.

Sept. 9. F. írta Máriának, hogy J. Budán Laskyt a csonkatoronyba záratta.

29. A közkedvességű Czibak halálának megtorlására 40,000 erdélyi ragadt fegyvert. A Meggyesre vonult ármányos Grittit, kinek visszahívását már kérte J. Szulejmantól, Kún, Majlát, Balassa Imre, stb. ostrom alá vették, s midőn szökni akart, elfogták s Dóczival együtt cigányok által lefejeztették.

Oct. 28. J. a tordai gyűlésen a rk. kívánságára, de Fráter György tanácsa ellenére, kit nem rég a nagyváradi püspökségre és kincstartóságra emelt, Majlát Istvánt nevezte ki vajdává. A gyűlés küldöttei hasztalan hívták fel a szebenieket, hogy hódoljanak Ján. királynak.

Nov. 30. A horvátországi rk. Rippach várában ezen vár erődítményeinek helyreállítása iránt gyűlést tartottak és Ferdinándnak kijelentették, hogy nem kívánnak saját keblökből bánt választani, de kérik e méltóság betöltését.

Dec. 31. A békebíróságra János király által ismét fölkért pápa (III. Pál) dec. 6. F.-ot egyezkedésre intvén, kamarását Bécsbe és Budára is elküldötte; de F. a követet e napon visszautasítá, kijelentvén, hogy a közbenjárást nem fogadhatja el; mert ha a sz. atya Jánost, a kiátkozottat, a nemkirályt, a törökkel tartó nem-

keresztényt követsége által megtisztelti, még inkább fog pöffeszkedni.

Dec. 31. A horvátországi rk. zágrábi gyűlésökből küldék fel kérelmeiket és panaszaikat Ferdinándhoz.

1535.

Jan. 2. Erdély rendei Marosvásárhelyt tartott gyűlésökben statutumokat alkottak, melyek által a többi közt a 3 nemzet hadi kötelezettségét is szabályozták.

Mart. 14. A felvidéki vármegyék kérték F. királyt, hogy a kassai gyűlésen Katzianer elnöklete alatt alkotott czikkeket erősítse meg. Az ez évi novemberi pozsonyi országgyűlés rendei pedig azt kérték F.-tól, hogy a mult hónapokban Gömör, Borsod, Zemplén, Abauj és Heves megyéknek elfogadott kérelmét hajtassa végre. Ezen gyűlésekből a rablók, gyilkosok s mindennemű gonosztevők elszaporodása, az adószedők, dézmálók, főurak, zsoldosok és várparancsnokok durva visszaélései és a jobbágyság vérig zaklatása és tönkretétele iránt súlyos panaszok adattak elő.

April. János Laskyt némely külhatalmak közbevetésére szabadon bocsátotta.

Május—Aug. 21. Bécsben ismét sikertelen békealkudozások. A fegyverszünet 1536. mart. 1-ig terjesztetett ki. János méltányos ajánlata az „uti possidetis“ alapon kiegyezni, nem fogadtatott el. Az engedményre Jánost veszélyes helyzete birta. A szultán Gritti halála hírére így kiáltott fel: „A nép ezt nem követte el magától, hanem J. a kutya ellene lázította a népet.“ F. a szultán ingerültségét felhasználva, jelenté Szulejmannak, hogy vágygyal nézett Gritti érkezésének eléje, s fájdalommal telt el az érdemes férfiú halálának, J. e gonosz tettének, hírére. Kérte J. megbüntetését és egész Magyarország kormányát reáruháztatni. E mellett a moldvai vajdával is alkudozott Erdélynek J.-tól elfoglalása iránt.

Sept. A szultán J. mentségét, ki neki és Ibrahimnak nagy ajándékokat küldött, nem találván alaptalannak, haragja megenyhült, s Junisz béget Gritti kincsei átvételére és a történet kinyomozására Magyarországra küldé, F.-nak pedig tudtára adta, hogy J.-tól, míg él, az országot el nem veheti, mert a szultán neki adta,

ki nem szokta szavát megszegni. A bég, ki J. részéről kevés hasznot látott, holott F. már Scepper által 1000 arany évdíjt rendelt neki, Nagyváradon F.-nak jó szolgálatot tett, Jánost pedig gyalázta.

Sept. 9. A horvát rk. Toposzkán tartott gyűlésökből ismét sürgettek a hadinép zsoldja kifizetését, a banság betöltését és az ország védelmérőli gondoskodást. Ha Ferdinánd őket most végveszélyökben elhagyná, küldje vissza az okmányt, melynél fogva királylyá választották és hűséget fogadtak.

Oct. 4. F. c napra a nagyszombati országgyűlésre az urakat fejenkénti, a megyéket pedig képviselők általi megjelenésre hívta meg. A gyűlést Turzó Elek kir. helytartó nyitotta meg. A rendek tekintve hogy kevesen jelentek meg, újabb országgyűlést kértek nov. 30-ra; minden jobbágytelektől 1 frt adót ajánlottak meg s a sérelmek közt felhozták a hadak kicsapongását, az urak hatalmaskodásait és a magyar ércpénz kitiltását az osztrák tartományokból. A főrk. külön fölterjesztésben arra is kérték F.-t, hogy 8 évi távollét után jöjön hű rendei körébe. A gyűlés eloszlott. A kir. válasz a köv. o. gyűlésre küldetett le.

8. F. miniszterei vallatták Bócsben Eckel Márkot, a bajor hgek egyikének Jánoshoz küldött ügynökét, kitől elvétellett Weinmeister Györgynek, a János udvaránál levő bajor követnek a kirhoz intézett emlékirata is.

Nov. 19. F. oct. 25. Magyarország rendeit országgyűlésre hívta meg Pozsonyba, hova mintegy 400-an jelentek meg. A király, bár Turzó Elek vezetése alatt 2 ízben kéretett meg küldöttségileg a Pozsonyba lejövetelre, nem jött, hanem kívánságához képest a rk. mentek Bécsbe, és ott nyitott meg az országgyűlés.

22. János biztosainak, Frangepán érsek' és Brodarics püspöknek, rá nézve súlyos föltételek alatt adott felhatalmazást a F.-dal való kiegyezésre. Jelesen, megtartva a kir. czímet, az egész országról lemondott F. javára kárpótlás mellett. De F. biztosa ezt is elfogadhatlannak tartotta, s így csak a fegyverszünet hosszabbítatott meg 1536. sept. végeig.

Dec. 6. A rk. kívánatai fölterjesztettek. 60 t. cz. alkottatott. Az 57. t. cikk így szól: „Ő fölsége, hű alattvalóinak kérésére, s az ország régi törvényei értelmében elhatározta, hogy mihelyt lehet-

séges, Magyarországba fogja áttenni lakását.“ Ez kezdete a következő másfél századon át alkotott hasontartalmú törvények hosszú sorának.

1536.

Jan. F. Barziza János brichseni parancsnokot küldé Szulejmanhoz, kérni, adja neki egész Magyarországot, vagy hatalmazza fel őt, hogy Jánost, mert Grittit megölette, fegyverrel megfenyíthesse.

Mart. 15. A szultán Ibrahim nagyvezért megfojtatta, s mivel irományai Grittinek bűnös terveiről tanuskodtak, Jánost régi barátságáról biztosította.

Jun. 24. Az erdélyiek gyűlést tartottak Székely-Vásárhelyen.

Aug. 3. V. Károly utasítván Weze Jánost, hogy J. kir. udvarában fejezze be az alkudozást, és ha másképp nem lehet, még Mária özvegyi jószágainak átengedésével is, ez Nagyváradon nagy ünnepélylyel fogadtatott, és e napon F.-ot János nagy békehajlamáról tudósította. De Szulejman őt barátságába fogadván, Fráter Gy. tanácsára kijelenté, hogy csak a birtokállapot fentartása mellett köthet békét. Weze tehát a fegyvernyugvást 1537. husvétig meghosszabbítván, Váradról eltávozott.

Gerendi Miklós erd. püspök, mint helytartó, Tótországban tartott gyűlést. A rk. nehezteltek a bánnak ki nem nevezése és helytartóul magyar főpaprak alkalmazása miatt.

11. Erdődi Simon zágrábi püsp. Dombróra hívta a tótországi urakat. A tanácskozás az ország védelméről

15-én Kőrösön folytatott, hol tartományi kapitánynak Alapi Jánost, s kincstartónak a zágrábi püspököt választották, s 1 frt adót ajánlottak a hadi költségekre.

Szikszóra Perényi Péter barátai hirdettek gyűlést, hol a pozsonyi törvények végrehajtásának elmulasztása miatt emeltek panaszt, s a királytól hozandó válasz meghallgatására, sept. 10-re Miskolcra újabb gyűlést hirdettek.

Dec. 4. Ferdinánd, a békealkunak Nagyváradon meghiusulása miatt boszus, a fegyverszünetet nem tartotta meg. A Szeben megsegelésére küldött hadnagya, Bánfi Boldizsár, Szatmárt kirabolta s fölégette. Bánfi hadát szétverte ugyan Kún Gocsárd, de maga is elesett. János legjobb vezérének halála fölötti fájdalma-

ban az ellentáborból Horvát Mátyást 40-ed magával kivégeztette, és e napon Kassát a ferdinándiaktól csellel elfoglalta.

Az erdélyiek ez évben Beszterczén is tartottak gyűlést.

1537.

Január. F. Rizi és Sprinzenstein Ferenczet küldé Konstantinápolyba panaszt emelni a fegyverszünet megszegése miatt, s kijelenteni, hogy a nagyúr érdekében áll, miszerint Magyarországot inkább hű fia Ferdinánd, mint ama gonosz ember, a szepesi gróf, birja. Szulejman a követeket következő válaszszal távolíttatta el. 1) Sem basáim, sem J. nem követnek el igazságtalanságot, midőn az országunkhoz tartozók visszafoglalásán fáradoznak. 2) Ki szolgál J. ellen hadat visel, az ellenem visel hadat, stb.

Jan. 25. Országgyűlés Pozsonyban.

Febr. 13. Batthyány Fer. volt bán írta F.-nak Pekri Lajosról: „A szegény póroknak megsebesített talpait besózáván, így csikart ki tőlök pénzt, s a megkötözött férjek szeme láttára fajtalanzkodott nejeikkel.“

Máj. 3. Tokaj J. kir. kezébe került.

6. Az erdélyiek e napon országgyűlést tartottak.

Sept. 25. Ferdinánd hadnagyai Ebersdorfer, Serédi és Fels Lénárt 10,000-nyi haddal és jeles vívógépekkel rendelkezvén, J. vezérei, Perényi P., Bebek Fer., Fráter György és Majlát Istv. felett, kik 18,000 emberrel harcolának, diadalmaskodtak, s tőlök nemcsak Regéczet, Boldogköt, Tályát és Makoviczát, hanem e napon Tokajt is elfoglalták. A sárosi várat 8 heti vívás után kiostromolták.

Oct. A 15,000 emberrel vendelkező szendrői basa, F. vezére Katzianernek 16,000 német-cseh gyalog és 8000 huszárból álló seregét Eszék vidékén részint levágta, részint elszélesztette. A gyávasággal vagy épen árulással vádolt vezér börtönbe vettetett, de onnan az osztrák miniszterek segítségével Kosztajniczára szökött, s ott, a Zrínyiektől 1539-ben lakoma alkalmával megöletett.

Nov. 5. Ferdinánd biztosai e napra Dombróra gyűlést hirdettek a tórországi rendeknek a végek oltalmáról intézkedés végett. E gyűlésből a hirhedt Pekri Lajos vasi főispánt bánúl kérték.

Dec. 20. Ferdinánd Katzianer veresége után engedékenyebb lett,

és Wezét Felssel Nagyváradra küldé a fenforgó nehézségek ki-
egyenlítése végett.

1538.

Jan. 6. A tótországi rendek körösi gyűlésökben 26 czikkből álló
statutumokat alkottak.

Febr. 8. III. Pál, V. Károly, a francziák királya, Velence, stb.
szövetséget kötöttek a török ellen, s a pápa ez érdekekben F. és J.
királyokhoz is küldött követet.

24. A béke megkötöttet Nagyváradon F. és J. királyok közt.
A 46 czikkből álló okmány néhány főbb pontjai: 1) V. Károly cs.
és Ferdinánd király Jánost Magyar-, Horvát- és Dalmátország
királyának czímezendik. 2) Ha Jánosnak fia születik, annak Fer-
dinánd leányai közül adand nőt. 3) A mit a 2 kir. az országban
bir, azt királyi hatalommal megtartják. Horvát- s Tótország F.,
Erdély J. kezén marad. 4) János halála után az ország a kapcsolt
részekkel Ferdinándra száll. 5) Míg a szepesi hercegség J. fiának
teljesen át nem adatik, addig Ferdinánd és örökösei nem birhatják
Magyarországot, és minden tisztviselő esküvel kötelezi magát,
hogy csak e föltétel alatt lesz hű F.-hoz, stb.

Jun. 10. F. a váradai békét megerősítette.

Augustus. Szulejman hadjárata Moldvában Péter vajda ellen
160,000-nyi sereggel. A szultán Jánoshoz küldött csasz által
hálátlanságát lobbantotta szemére, s haragjával fenyegette, ha a
csicsói várba menekült Pétert ki nem adja.

Sept. 18. János király az ellene több felől ingerlett Szulejmant
dús ajándékokkal kívánta megengesztelni, s ezt részben országos
adóból kiállítani. Azért tehát e napra Kolozsvárra gyűlést hirde-
tett, hol a király maga 100,000 frtot ajánlott meg, az erdélyi ren-
dektől pedig 200,000 frtot követelt. Hogy ez összeg kikerüljön,
portánként 1 arany forint vettetett ki. — János az ajándékok egy
részével követet küldött Szulejmanhoz.

1539.

Febr. 23. J. kir. 51 éves korában Izabellával, Zsigmond lengyel
kir. leányával, Székesfejérvárott menyegzőjét tartotta, és hitvesét
meg is koronáztatta.

September. F. kir. a hozzá pártolt Laskyt Andronicus Tranquillussal, Gritti volt titkárával, Konstantinápolyba küldé ily utasítással: 1) F. kéri a szultánt, engedje meg, hogy a hitszegő Jánost megbüntethesse. 2) Adja valahára F.-nak egész Magyarországot, ki kész évenként annyi ajándékkal szolgálni a portának, mennyit János volt volna köteles adni. Lasky, hogy Jánost bizonyosan megbuktassa, a váradi békét, az okmány határozott tilalma ellenére, fölfedezte. Erre Szulejman a nagyvezérhez: „Bizony méltatlanul viseli e 2 király hűtlen fején a koronát!“ A díván némely tagjai pedig Laskynak köpenyforgatásáért orrát és füleit tanácsolták levágtatni, ki csakis a basák számára hozott dús ajándékokkal segítette ki magát a bajból.

21. Országgyűlés Pozsonyban.

Nov. 6. Török Bálint írta Nádasdinak Katzianer megöletéséről a Zrinyiek által; „E képtelen gyilkosságot senki sem helyeselheti. Vigyázzon uraságod fejére, mert már nem tudom kibem bízzék az ember, miután az eskütétel megsértése oly mindennapi, hogy a hitszegésnél már misem tartatik csekélyebbnek.“

Lascano Tamást, F. kir. felvidéki kapitányát, rablóhadjáraton a kassaiak megölték.

Az erdélyiek ez évben Kolozsvárott gyűlést tartottak.

Dec. 21. Majlát István vajda, a 2 király feszült viszonyát felhasználva, azt színlelte, hogy épen úgy Ferdinánd, mint a török porta érdekében cselekszik, sajátlag pedig arra törekedett, hogy a szultán főhatósága alatt, 12,000 frt évi adófizetés mellett, maga birhassa Erdélyt. E napon Almás várban vajdatársával Balassa Imrével és Kendi Ferencz tárnokkal szövetséget kötött, melyben egymásnak kölcsönös védelmet ígértek, s fejdelemválasztás esetére közös működésre kötelezték magokat.

1540.

Febr. 5. Lasky követségéből Bécsbe érkezett azon hírral, hogy Szulejman csak 1540. január 1-től számított félévi fegyverszünetet engedett Ferdinándnak.

Mart. 8. Majlát István vajda Marosvásárhelyre hirdetett gyűlést az általa szőtt összeesküvés érdekében; minthogy azonban tervei

idő előtt elárultattak, a gyűlésnek más irányt adott. Követek küldettek J. királyhoz a sérelmek előterjesztése végett.

Apr. 24.—Máj. 7. János a vásárhelyi gyűlés küldötteit elzáratván, Török Bálintot a hadakkal előre küldötte, ki Balassának Almás, Diód és Léta várait elfoglalta. A király Tordára gyűlést hirdetett, mely május 7-ig tartott. A megidézett vajdák meg nem jelenvén, fölségsértésben marasztattak. Török Majlátnak Fogaras vára ostromára utasított, hova az összeesküdtek menekülének.

Május 25. János írta franciaországi követe-, Statileo erdélyi püspöknek: „A tüzet eloltottuk, ármányos vajdáinkat Fogaras várba rekesztettük, czimboráikat számúztuk, jószágokat elko-boztuk.“

Jul. 7. J. király fia, János-Zsigmond, születése Budán.

21. János, kit szélhűdés bántott, Gyulafejérvárról Szászsebesre tette át lakását. Itt baja súlyosbodván, tanácsosait: Fráter Györgyöt, Verbőczy Istvánt, Petrovics Pétert, Török Bálintot és Eszéki János pécsi püspököt maga köré gyűjtötte, s ezek szívére kötö: ne kérjenek fejedelmet az osztrák házból, sőt fiát, ha az országra nézve jónak látják, koronázzák meg. Fráter Györgyöt fia gondnoka- és gyámjává nevezte, a többiekhez pedig így szólt: „Uraim, atyámiai, egyetértve gyámolítsátok Györgyöt eljárásában.“ A király halála reggeli 7—8 óra közt következett be.

A Habsburg uralkodóház királyai. 1540. jul. 22. — 1780. nov. 29.

I. Ferdinánd király egyedül. 1540. jul. 22. — 1564. jul. 25.

Ferdinánd, János halálának hírére, a jul. 8-án Konstantinápolyba küldött Lasky után azzal indította Andronicus Tranquillust, hogy „fusson, repüljön“, és ügyekezzen ott, ha másképp nem lehet, a szultánnak 30,000, a nagyvezérnek 6000, s Junisz beg főtölmácsnak 2000 arany évi ajándékot ígérve kieszközölni, hogy a váradi béke értelmében az egész országot birtokba vehesse.

J. tanácsosai Eszékit és Verbőczyt az ajándékokkal azonnal a portára küldötték, a királyfit Szulejman pártfogásába ajánlani.

Aug. 18. Zsigmond lengyel király a magyar kormányzókat óvta a fegyverrekeléstől, s V. Károly császárral tudatta, hogy azon lesz, miszerint Magyarország a török ellen megvédezzék, de a császár ne feledkezzék meg Izabelláról és fiáról.

29. Az erdélyi rk. segesvári gyűlésökön azt végezték, hogy azt fogják királyuknak ismerni, kit Magyarország választ.

Sept. 15. Fráter és Petrovics a király hulláját Székesfejevárott eltakarították. Ez volt itt az utolsó királyi temetés. Azután pártfeleikkel a Rákoson gyűlést tartottak, és János Zsigmondot királylyá kiáltották ki, ennek nagykorúságáig az ország kormányát a királynéra és a főbb tanácsosokra bízván.

Oct. 9. F. üzenté Izabellának, hogy bár nem volna köteles megtartani a János által megszegett váradi békeszerződvényt, azt mégis pontosan akarja végrehajtani. De a választ be nem várva Fels Lénártot hadsereggel indítá Buda elfoglalására, ki az újdonnevezett világi kancellárnak, Perényi Péternek, s másoknak hadaival egyesülve, e napon Esztergomnál állott, és a visegrádi alsó vár és Vác kiostromlása után Óbudánál ütött tábort.

11. Az erdélyiek gyűlést tartottak Berethalmán.

17. Izabella tanácskozásra egy kis időt kért, s üzenté F.-nak nem válnék dicsőségére, a könnyei árjában elgyengült özvegyet s bölcsőjében síró gyermekét hadsereggel ostromolni. Erre F. e napon vezérét odautasítá, hogy ha 3 nap alatt kielégítő választ nem nyer, nyuljon fegyverhez, de a királynénak és fiának bántalma nélkül.

19. Szulejman biztosítá a magyar követeket, hogy János kir. fiát atyja országában megvédeni; átadta nekik a megerősítő okmányt a fejdelemség jelvényeivel (arannyal átszőtt bíbor ruha, kard és arannyelű buzogány); basáit Buda védelmére utasítá, s Laskyt 9 hónapon át fogva tartotta.

Dec. 12. Az erdélyiek gyűlést tartottak Tordán.

1541.

Jan. 26. Az erdélyiek gyűlést tartottak Vásárhelyen.

Fehr. 8. Fráter szigorúan gyakorolván a gyámságot, a reá neheztelő Izabella azt üzenté Ferdinándnak, hogy minden áron kész

átadni Budát és az országot, csak F. által segíttessék. Erre F. e napon válaszolta, hogy, míg János Zsigmondnak ősi örökségét átadhatja, a királynénak évi 32,000 arany jövedelmet biztosít, de Buda 10 nap alatt kezéhez adassék.

Apr. 6. Az erdélyiek gyűlést tartottak Tordán.

Máj. 3. Az alkudozás meghiusulta után, F. másik vezére Roggendorf 25,000-nyi sereggel szállotta meg Budát, és a Gellért-hegyről is lövette a várat, de őt Fráter 2400 főnyi várórségével kigúnyolta.

Jun. 4. Roggendorf rohama Budára 800 embernyi veszteségével veretett vissza.

14. A kísérlet Budát elárulni e nap hajnalán meghiusított, Fráter a kézrekerült bűnrészesek közül többeket kivégeztetett.

19. A Majlát megbüntetésére Erdélybe küldött nikápolyi bég a vajdát táborába csalván, Szulejmanhoz küldé, ki őt a konstantinápolyi 7 torony nevű várdába záratta, honnan őt F. sem szabadíthatta ki többé.

22. Az erdélyiek, kik ez évi januárban F.-nak fogadtak hűséget, e napon Tordán tartott gyűlésökben János Zsigmond iránt kötelezték magokat hűségükkel.

Aug. 21. Roggendorf serege, midőn az éjjel a pesti partra kívánt átkelni, Szulejman előhada által megsemmítettetett.

26. A Pest alá érkezett Szulejman az eléje vezetett 800 német foglyot leölette.

27. A szultán Óbudánál ütött tábort.

29. J. Zsigmond a szultán kívánságára a táborba vitetett aranyos hinton, melyet az országtanács tagjai, Fráter, Verbóczy, Petrovics, Török, stb., összesen 40-en kísértek. A szultán fiai által megcsókoltatta a gyermeket, s a magyar urakat megvendégelte. Ez alatt a törökök Buda várat esellel elfoglalták. A királyfi este szövétnekfénynél a várba visszavitetett.

Sept. 1. A tanácsosoknak tudtára adatott Szulejman határozata: Budavárat, míg a királyfi felnő, birtokba veszi és török őrökre bízza, a Duna és Tisza közti vidék török tartomány lesz, a királyné Lippára költözik, és a Tiszán túl s Erdélyben uralkodik.

Sept. 2. Szulejman Budavárban, a mecsetté átalakított főtemplomban, végezvén imáját, F. követeinek, kik neki Magyarország birtokáért adót ígértek, azt válaszolta, hogy még Esztergomot, Tatát, és Visegrádot is kívánja magának átadatni.

4. A szultán arab okmányban esküvel ígérte, hogy a királyfit a kijelölt országrészben megvédi, s mihelyt nagykorúságra jut, annak Budát is visszaadja.

5. Izabella a tanácsosokkal, kivéve a Konstantinápolyba elhurczolt Török Bálintot, Lippa felé indult. A kir. palotában elhelyezett Verbóczi az egész török tartományban, 10 arany firt napdíjjal, főbíróvá tétetett. — Itt kezdődik Erdély önállósága.

20-án túl Szulejman kitakarodva az országból, 4-ik hadjáratát, befejezte.

Dec. 12. Az erdélyiek gyűlést tartottak Tordán.

29. A nagyváradi békekötés alapján alkudoztak Gyaluban Serédi Gáspár Ferdinánd; Fráter, Petrovics és Statileo Izabella nevében. 1) Mihelyt F. a szepesi várat tartozmányával J. Zs. és Izabellának átszolgáltatta, ez a birtokában levő várakat és a szent koronát átadja F-nak. 2) F. 2 év alatt J. Zs. hget öröklött jószágaira és Izabellát hitbérére nézve kielégíti. 3) Az egyezmény végrehajtásáig nekik 12,000 magyar frtot fizet.

1542.

Jan. 25. A marosvásárhelyi országgyűlés a szultántól kapott parancs következtében kormányzóvá és a herczeg helytartójává Fráter Györgyöt választotta, de ez csak a közbirói címet fogadta el.

Febr. 12. Országgyűlés Besztercebányán, mely nagy pénz- és hadsegélyt szavazott meg.

Mart. 29. A Tordán tartott országgyűlésen az erdélyi 3 nemzet uniója megerősítettet, s a kormányzó mellé 21 tanácsos rendeltetett.

April 8. Statileo erdélyi püspök halála, kinek gyulafejevári laka fejedelmi palotává alakítottatott át, hova Izabella költözött.

April 23. A gyalui egyezményt F. e napon, Izabella pedig julius 26-án erősítette meg.

Máj. 1. Buda elfoglalása hírére az országban a kétségbeesés vészkiáltása hangzott. Perényi Sárospatakon több úrral szövetségre lépett, hogy az ország F. alatt egyesíttessék. 15 vármegye rendei a királynak mindenöket felajánlván az ország felszabadítására, kérték F.-ot az ország egyesítésére és külsőlegy eszközzésére. F. minden irányban kért segélyt. A Speyeri birod. gyűlés olyant ígért, mely képes legyen Budát és Magyarországot megvédeni. Ezt gyorsan kellett kiállítani, mert Buda török őrségének nagy része kórvészben elhalt. A birodalmi hadnak e napon kellett volna összegyűlnie, de az csak

Aug. 5-kén ütött Komáromnál tábort. Ez alatt a török Budapest őrségét megsaporította. A Joakim brandenburgi őrgrof által vezérelt had 80,000 emberből állott, de ennek létszámához tartoztak a pápai zsoldosok, az osztrák és stíriai gyalogok, és a 15,000-nyi magyar lovasság is. És e had Komáromnál még 1 hóig vesztegelt.

Szept. 27. Perényi Péter s több magyar úr tanácsa ellenére nem Buda ostromára vezették a hadat, hanem a gyengébb Pestet szállották meg.

Oct. 4. A vezér távollétében ostromkísérletet tettek Pest ellen, mi a vívóknak 700 emberébe került. Erre a birod. had hazatért és szétoszlott. F. ezt hallva felkiáltott: „hiba volt a vezérek agyában; nagyobb gyalázat még soha sem érte a német birodalmat“.

A magyarok közt nemcsak e kudarcz keltett hangos zúgólódást, hanem Perényi Péter elfogatása is, ki a német tanácsosok azon vádjára, hogy ő a törökkel tart; 3 külföldi által vallasott, s bár a 32 vádpontot megezafolta, a bécsujhelyi börtönbe záratott.

Nov. 1. Országgyűlés Pozsonyban, melynek rendei

30-án a német birodalomban és a császárnál is sürgettek segélyt.

Dec. 29. Fráter, hogy a kormánya alatt levő országrész fenállását biztosítsa, ügykezett jó viszonyban maradni F.-dal, de egyszersmind a török pártfogását is biztosítani. Ily viselkedéséről azt írta F. e napon a császárnak: „Fráter ezentúl is maga akar uralkodni. Levelei telvék hódolati esküdzésekkel, de azt is említik, hogy folyvást közlekedésben áll a törökkel.“

1543.

Febr. 26. A Tordán tartott erdélyi országgyűlés határozata: „a 3 nemzetből választott követek vigyék meg az adót a török császárnak; köszönjék meg, hogy Jánost meghagyta birodalmában; kérjék meg, hitlevélben erősítse meg azon szabadságukat, hogy János halála esetére a magyar nemzetből választhassanak fejedelmet.“ Fráter a portánál az évi adót 10,000 aranyban állapíttatta meg.

April 23. A francia király által ösztönzött és 300,000 arany költséggel ellátott Szulejman Drinápolyból kiindult Magyarországra felé az 5-ik hadjáratra, hogy Buda biztosításául a drávamelléki és dunántúli várakat meghódítsa.

Májustól kezdve Valpó, Pécs, Siklós, Pécsvárad, Szászvár, Ozora, Dombó, Simontornya, Palota, stb. estek a török hatalmába. 80,000 tatár a Balaton mindkét partján dúlt, ölt, gyújtogatott.

Jul. 22. Szulejman nagy pompával vonult be Budára.

Aug. 10. A jól fölszerelt Esztergomot, Lascano Márton és Salamanca, hogy rablott kincseiket megmentse, a vívás 14-ik napján, szabad elvonulás föltétele mellett, feladták, de prédájuktól mégis megfosztattak.

Sept. 4. Tatát Tasso sietett feladni, s ezért fejét veszté, Székesfejérvár védelmére a király által későn küldött őrségből Varkócs György csak 50 nehéz lovaszt vihetett be. Ezt Szulejman aug. 26. vette körül. Aug. 28-án a vívók ezrei rohamát 4 ágyúval is visszaverete. Sept. 2-án nagy ködben 40,000 török a külvárost elfoglalta, s a polgárok nagy sietségben a várból az őrség nagy részét kizárták, s ezek, Varkóccsal 1500-an, a várfalak alatt estek el. E napon Székesfejérvár feladatott.

6. Fráter az ellene szórt vádakra így felelt F.-nak: „Ellenségeimre ne hallgasson, én mindig híve leszek fölségednek. Míg Isten fölséged ügyeinek jobb fordulatot ad, eszélyesen fogok bánni az ellenséggel, hogy megmentethessék ezen ország, és mi képesek lehessünk fölségednek annak idején szolgálni.“

19. Ferdinánd a nagynehezen összegyűjtött 40,000 fegyveresnek pozsonyi táborában maga is megjelent, de az idegenek látván, hogy hazájokat már nem fenyegeti veszély, széteszlottak.

Sept. 21. Szulejman, miután diadaláról Franciaországot, Velen-czét és Raguzát tudósította, kitakarodott.

Oct. 18. Az idegen segélyseregeknek hiábavalósága egészen lehangolta a magyarokat. Ezt maga F. is beismerte, így írván erről e napon: „Számosan elhatározták, inkább adózóivá lenni a töröknek, mintsem hogy általa lassanként hódoltassanak meg.“ Császári bátyjától pedig azzal kért segílyt, hogy ha most sem lesz rajta segítve, „ő maga, neje és gyermekei, minden tartományaival együtt, rövid időn végkép elpusztúlnak.“

Nov. 19. Országgyűlés Beszterczebányán.

Erdélyben a szász községek hitujítása bevégeztetett.

28. Az erdélyiek gyűlése Vásárhelyen.

1544.

Jan. 9. Az erdélyi állapotok megvizsgálására F. által kiküldött Bornemisza prépost a rket Nagyváradon összegyűlve találta, kik kapunként 3 frtot szavaztak meg, jobbagyaikkal személyesen fölkelni ajánlkoztak, Fráter pedig 20,000 zsoldost ígért fogadni. A kielégített prépost átadta a váradi püspöknek F. okmányát, mely szerint kincstartói tisztében megerősítettett, és királyi helytartóvá neveztetett ki.

21. A prépost meglátogatta a királynét a gyalui várban, ki Frátert vádakkal halmozta el, és kérte Ferdinándot, vezettesse őt ki a Szepességbe; Fráter iránt mutasson bizalmat, de ne higyen neki.

April 24. Erdélyi országgyűlés Tordán, hol törvény alkottatott a vallásujítás ellen, a lakosoknak életmódjuk miatti boszantása, és a szerzeteseknek és más egyházi férfiaknak az istentisztelet gyakorlásában akadályozása tiltatott.

Máj. 7. Bár V. Károly a magyaroknak tett ígéreiteit nem szokta teljesíteni, mégis e napon így irt az országtanácsnak: „A jövő évben hatalmas sereg fog hozzátok érkezni, melyet személyesen fogok vezérelni.“

Jul. 6. A török őrsegek büntetlenül folytatván hódításaikat, a tizsamelléki rk., Visegrád, Nógrád, Hatvan, stb.-nek bukása után Egert féltették, s azért e napon Sajó-Szentpéteren tartott gyűlé-

sökből V. Károlynak köszönetet szavaztak, F.-ot pedig Isten irgalmára kérték, nevezné ki a mult évi beszterczei országgyűlés törvénye szerint az ország főkapitányát, ki őket az ellenségre vezesse, és az egri püspökségnek világiak által bitorolt jövedelmeit szedesse Eger vára erődítésére.

Aug. 1. Az erdélyiek gyűlése Tordán.

Nov. 24. Az önmagán segíteni kívánó magyar nemzetnek jól esett, midőn F. e napon kelt levelében, melynél fogva azokat 1545. febr. 2-ra Nagyszombatba országgyűlésre hívta, a biztatásokat megújította, jelesen, hogy a császár a jövő évben személyesen nyitandja meg a hadviselést a török ellen, s hogy a francia király is fog segélysereget küldeni.

1545.

Febr. 2. Országgyűlés Nagyszombatban, hol a rendek kiméletlen szavakban törtek ki a miatt, hogy Károly cs. ismét nem teljesítette ígérését, Fráter Györgyöt pedig magasztalták. A császárnak titkára Veltwick a gyűlésben előadván a császár jövetelének kétséges voltát, nagy viharban tört ki a rendek boszusága, melyről írta a titkár császári urának: „Sir! életemben soha sem hallottam féltelenebb szitkokat, a többit nem is merem levélre bízni“. A gyűlés mégis oly reményben, hogy F. személyesen vezérlendi a hadsereget, a szokottnál nagyobb mérvben rendelte meg a közfölkelést.

Jun. 7. Fráter Gy., midőn a debreczeni gyűlésen a török adót megszavaztatta, a tapasztaltakhoz képest követeket neveztetett, kik az országnak török pártfogás alatti egyesítéséről a portán értekezzenek.

Sept. 20. A helvét hitvallásúaknak gyűlése Erdődön, hol 29 predikátor 12 hitcikkelyt alkotott.

A szászok Meggyesen az ágostai hitvallást zsinatilag elfogadták.

Oct. 28. Az erdélyiek gyűlése Tordán.

Nov. 10. F. már a mult évi decemberben tudta, hogy a császár hadsegélyére nem számíthatni, azért azon hó 28-án Aldurno Jeromos egri prépostot a portára küldé, hogy adófizetés föltétele alatt

békét kérjen; de a követ elhalván, Sick Miklós neveztetett azzá, s e nyár folytában Veltwick is utána küldetett, kik e napon nagynehezen 1½ évi fegyverszünetet nyerhettek, mely idő alatt Szulejmannak 10,000, a nagyvezérnek 3000 s a többi vezérnek fejenként 1000 arany járt ajándékul.

1546.

Jan. 25-től február 27-ig országgyűlés Pozsonyban. Az itt alkotott 60 t. cz. ismét tanuságot tesz a rendek hazafiságáról. Törvénybe ment: hogy Magyarország ügyében magyar követeket küldjön ő fölsége Konstantinápolyba, ne idegeneket. — Megszavaztak közvédelemre, várakra, zsoldosokra minden jobbágyházhelytől 1 aranyat, s ha e pénzsegély nem bitoroltatik magánczélokra, mint már szokássá vált, aug. 10-én ismét 1 frtot szedetnek be. Mindkét alkalommal köteles a földesúr is minden jobbágyától 20 dénárt fizetni, az 1-ső részlet a királynét, a 2-dik pedig a királyt fogja illetni. A curialis nemes fizet 50 drt; a plébános mindenik önálló hívétől 1 drt; a káplán 50 drt. — Kérik ő fölségét, hogy mivel ott kell főkép felvigyázni, hol közel a veszély, legalább az év nagyobb részét magyar földön töltsé.

Jul. 16. Kitorvén Németországban a vallásháború, szükségessé vált a törökkel állandó békét kötni, s azért e napon Veltwick és Ugrinovics ismét Konstantinápolyba küldettek.

Oct. 1. Az országnak már úgy is tönkrejutott hadereje szétforgácsoltatott, s e napon Nyári Ferencz 1150 lovassal Nagyszombatból Csehországon át János Fridrik szász választó fejdelem ellen küldetett.

1547.

Jan. 19. A rendek a végek oltalma, a belbéke és rend helyreállítása érdekében Hidvégen részleges gyűlést tartottak.

29. Anna királynénak, II. Ulászló leányának, halála, ki 1521. máj. 26. lépett házasságra Ferdinánddal, és 4 főhg. és 11 főhgnő anyja lett.

April 24. A mühlbergi csatában, hol a magyar lovasságot Bakics Péter vezényelte, a vesztes J. Fridrik szász választófejdelmet Luka József magyar vitéz fogta el.

Jun. 19. F. követei Konstantinápolyban 5 évre békét kötnek Szulejmannal, mely szerint a király évenként 30,000 aranyat fizet a szultánnak, és 3000-et Rusztem nagyvezérnek.

Aug. 22. A rk. részleges gyűlést tartottak Körmenden.

Nov. 25. Országgyűlés Nagyszombatban. Ferdinánd biztosait Salm Miklóst és Nádasdi Tamást odautasítja, hogy a török béke titkosabb pontjait ki ne hirdessék, az évi adót pedig tiszteletdíjnak nevezzék; de a rk. már a gyűlés előtt, az ország legmélyebb gyalázatának, hazájok sírjának tekintették a békét.

1548.

Febr. 22. Ferdinánd Augsburgban megerősíté a nagyszombati törvényeket.

Mart. 7. Ferdinánd a bányavárosokat évenként fizetendő 54,000 frtért, nővére Mária királynétól magához váltotta.

April 1. Zsigmond lengyel kir. halála. Ezután Fráter György komolyan felhívta Ferdinándot Izabella és fia kielégítésére és az ország egyesítésére.

Máj. 27. Országgyűlés Tordán és september 8. Kolozsvárott, melyeknek végzése szerint a vallás dolgában semmi újítás ne tétessék, és a hitzónokok se járjanak helyről helyre szónokolni.

Oct. 18.—Nov. 22-ig országgyűlés Pozsonyban, hol törvényczikkek alkottattak az istentisztelet és a vallás régi szabásának helyreállítására és az eretnekségnek általános megszüntetésére.

1549.

Febr. 19. Miksa főhercezeget, V. Károly cs. helytartóját Spanyolországban, a csehek koronaörökösnek ismerték meg.

Aug. 1. Ferdinánd biztosai Fráter Györggyel Nyírbátorban alkupontokat állapítottak meg Izabellának és fiának kielégítésére és Fráternek jövő rendeltetésére nézve.

Aug. 22. Az evangelika vallást tartó 5 szabad kir. város, Lőcse, Bártfa, Eperjes, Szeben és Kassa követei hitvallást írtak alá Lőcsén, s azt a királynak bemutatták.

A reformátusok Toronyán tartott gyűlésökben kánonokat szerkesztettek.

Várdai Pál esztergomi érsek halála.

Dec. 29. Az erdélyiek gyűlése Vásárhelyen.

1550.

Jan. 6.—Febr. 13. Országgyűlés Pozsonyban.

Febr. 2. Az erdélyiek gyűlése Kolozsvárott.

Junius. Fráter egyezménye Ferdinánddal Bécsben a török követnek elárultatván, Szulejman Frátert megöletni rendelte. Fráter Erdély védelmére már e hóban tábort járattott, és F. vezéreitől segílyt kért, de nem kapott.

Sept. 29. Izabella és Petrovics P. a töröknél az egyezmény miatt bevádolván Frátert, ez a meggyesi gyűlésből mentségelő követeket küldött a portára, a vádlókat pedig e napon Gyulafejérvárott ostrom alá fogta s őket szerződésre szorította.

December. A mult évben F. által építettett Szolnok várát Szulejman lerontatni rendelte.

A helvét hitvallásúak gyűlése Toronyán, hol az egyházak vizsgálása módjáról 19 cikket alkottak.

1551.

Jan. 7. Fráter írta Fridrik pfalzi választónak: „kérem méltóságodat, buzdítsa a császárt és rom. királyt ezen ország védelmére, nehogy a török mind ránk, mind az egész kereszténységre gyászt hozzon“.

30. F. biztosokat nevezett Erdélynek „Magyarország e kitünő tagjának“ átvételére.

Mart. 15. Az erdélyiek gyűlése Nagyenyeden.

April. 27. Ferdinánd a biztosok mellé Castaldót 8000-nyi haddal rendelte.

Máj. 8. Az erdélyiek gyűlése Tordán.

Jul. 19. Izabella Gyulafejérvárott aláírta a szerződést Erdélynek F. részére átadása iránt.

26. Országgyűlés Kolozsvárott, hol az egyezmény F.-dal megerősítettett.

Aug. 11. Ferdinánd leánya, Johanna főhercegnő, J. Zsigmondnak eljegyeztetett, Izabella Erdélyt elhagyva Kassára utazott.

Aug. 21. F. tudtára adta Fráternek megelégedését eljárásával.

Sept. 7. Szokoli török vezér 80,000-nyi haddal és 50 ágyúval Péterváradnál átkelt a Dunán, ki Fráter biztatására ennek hűsége mellett tanuskodott a szultánnál.

Sept. 27. Ferdinánd Castaldo azon jelentését vette, hogy „a váradi püspök naponként buzgóbb ő felsége szolgálatában“.

Oct. 8-ig A beglerbég Becsét, Csanádot, Lippát, stb. elfoglalta. Castaldo pedig titkos utasítást kért F.-tól, mit tegyen a püspökkel, ha ez a kir. sereg veszélyére fondorkodnék.

16. Castaldo újabban jelentvén Pesti Gáspár feladása nyomán, hogy Fráter célja a kir. sereget a török hatalmába ejteni, ismét utasítást kért, mire azon választ nyerte: ha a dolgot másképp nem intézheti, Frátert tegye el láb alól.

20. Castaldo és Pallavicini egyesülve Fráternek 50,000-nyi hadával, Erdélyből Temesvár fölmentésére indultak. Útközben ágyúlövésekkel üdvözölték Frátert, az új bíbornokot, ki a király közbevetését megköszönvén, írta, „csak a vértanui koszoru hiányzik még teljes boldogságomra“.

Nov. 5. Az egyesült sereg Lippát elfoglalta Uloman basától, kit Fráter a fellegrvárból szadadon bocsáttatni kívánt, ha Becse és Bescskerek visszaadását is megigéri.

30. Pallavicini így vádolta Frátert a királynál: „én őt inkább töröknek, mint kereszténynek hiszem.“

Dec. 5. Fráter Ulomant az őrséggel szadadon bocsátotta.

6. Fr. 2-dszor kérte a királyt, engedje meg, hogy tettei okát előtte személyesen megfejtse.

12. F. azt megengedte, dicsérvén „hűségét, melyet sem fenyegetések, sem hizelgések nem képesek megingatni“.

13. Fr. az erdélyi hadakat elbocsátván, alvinczi kastélyába kísértette magát.

17. A bíbornok vendége Pallavicini 7-ed magával a főpapot és apródját orgyilkosan kivégezte.

1552.

Jan. 2. I. F. kir. írta Mária özv. királynénak Fr. bíbornok megöletéséről: „Castaldo kénytelen volt az én tudtommal siettetni a csapást“.

Jan. 8. F. kir. ugyanarról írta az országtanácsnak: „Tudva van, hogy a kereszténység közüdvé végett ilyesmi, sőt még nagyobb dolog is, gyakran szabadnak tartatott.“

27. Izabella Kassát elhagyva Lengyelországon át Oppelnbe költözött.

Febr. 22. Országgyűlés Pozsonyban.

Mart. 10. Tót Mihály és Nagy Ambrus, kik 5000 hajdúval február 26. Szeged várost elvették a töröktől, a vár vívásától elűzettek.

Máj. 22. Országgyűlés Tordán.

Jun. 1. A török Veszprémet elfoglalta.

27. Ahmed és Szokoli 50,000-nyi sereggel Temesvárt támadták meg. Losonczy István 1300 magyar és 900 német őrségét kitartásra esketé meg.

Jul. 9. A hős Szondi György dicső halála Drégely romjain.

18. Rudolf főherczeg születése.

26-ig 10 rohamot vert vissza Losonczy.

27. A nem fizetett és a török ellen menni nem akaró labanczok Gyulafejérvárt lángba borították.

30. Lőporhiány, a polgárok esdeklése, és az idegen őrség lázadása miatt, Losonczy fegyverben szabad elvonulás föltétele mellett feladta a várat, de a szószegő török által őrségével együtt felkonczoltatott.

Aug. 11. F. vezére Teufel Rézmán Palástonál Ali basa által rúdul megveretett és 4000 emberrel fogságba esett.

Sept. 4. Szolnokot, miután őrsége megugrott, a török elfoglalta.

11. Ahmed és Ali basák megkezdék Eger vívását 150,000 emberrel.

Oct. 18. A törökök, sok ezer ember veszte után, elvonultak Eger alól, melyet Dobó és Mecskei István megvédettek.

Dec. 1. Beregszászon 15 református predikátor gyűlése. Az erdélyi szászok Szebenben a reformátusok ellen kánonokat alkottak.

29. Hét éjszakkéleti megye Gönczön tanácskozott Eger és Fülek várak biztosítása iránt. F. a végzéseket megerősíté, de roszalta a gyűlésnek engedelmé nélkül tartását.

1553.

Jan. 20. A kolozsvári országgyűlésből Bécsbe küldött panaszra Castaldót visszahívták Erdélyből, ki mart. elején a néptől elátkozva hagyta el az országot, 50 szekéren szállítván összeharácsolt kincseit.

Febr. 6. Az evangélikus predikátorok gyűlése Nagyszebenben, kik Wiener Pált, volt németországi kanonokot, superintendenssé választották.

April 9. Országgyűlés Sopronyban.

Jun. 13. Verancsics Antal pécsi püsp. és Zai Ferencz főkapitány Konstantinápolyba küldettek békeszerzés végett, odautasítván, hogy a F. által birt ország részért és Erdélyért 40,000, és az egész Magyarországért 140,000 arany évi adót ajánljanak.

28. Szulejman fogadta a követeket, Erdélyt említettetni sem engedte, de F. évi adóját 15,000 aranyra leszállítja.

29. A szultán 5 évre szóló fegyverszüneti tervet küldött Bécsbe.

1554.

Jan. 25. Az erdélyiek gyűlése Vásárhelyen.

Mart. 1. Országgyűlés Pozsonyban, hol Nádasdi Tamás nádorrá választatott.

April 4. A református predikátorok gyűlése Óváriban, Csenger mellett, hol Tordai Dömét superintendenssé választották, és végzéseket hoztak az oltárok és képek ellen.

7. Szulejman az erdélyieknek meghagyta, hogy János-Zsigodot vigyék vissza.

Jun. 10. Országgyűlés Meggyesen.

Oct. 17. Bornemisza Gergely, midőn a hatvani béget rablásaiért fenyíteni akarta, Poroszlónál elfogott, és Konstantinápolyban felakasztatott.

1555.

Jan. 20. F. követe Busbek Auger Konstantinápolyba érkezve fényes serlegekben mutatta be Erdélyért a 10,000 arany adót.

Febr. 14. A rom. curia hosszú vonakodás után kimondta a fölmentést Fráter megöletésének vádja alól.

April 17. F. követei a szultánnak Erdélyért 128,000 aranyat ígértek, ki csak félévi fegyverszünetet engedett F.-nak, mely idő alatt Erdély János-Zsigmondnak átadandó.

Jun. 24. Országgyűlés Pozsonyban.

1556.

Jan. 1. Országgyűlés Pozsonyban. — Szulejman F. követeit, Erdély át nem adása miatt, őrizet alá tétette.

Febr. 9. A marosvásárhelyi gyűlés felhívta F.-ot, hogy vagy védje meg Erdélyt a török ellen, vagy oldja fel őket a hűség alól. — A rk. behívták a szomszéd vajdákat és Petrovicsot.

Mart. 8. Az erdélyiek gyűlése Szászsebesen.

April 28. Az erdélyiek gyűlése Kolozsvárott.

Jun. 11. Horvát Stansics Márk Szigetvárt most és július 26-án megvédette a budai basa ellen.

Aug. 10. Az erdélyiek gyűlése Kolozsvárott.

15. F. utasítá követeit, hogy szükség esetén Erdélyről is lemondva, békét kössenek a szultánnal.

Sept. 23. A szászsebesi országgyűlés Kendi Ferencz vajdát küldvén Izabelláért, ez e napon Lembergől elindult.

Oct. 22. Izabella ünnepélyesen bevonult Kolozsvárra.

Nov. 25.—Dec. 7. Országgyűlés Kolozsvárott, mely Izabellát 5 évre kormányhatalommal ruházta fel, és a kath. püspöki, káptalani és monostori jószágokat közhaszonra rendelte fordíttatni.

1557.

Febr. 6. A gyulafejevári országgyűlésen a rk. elégtelenséget tanúsítottak Izabella kormányzása iránt.

23. Mátyás főhg. születése.

Jun. 1. Országgyűlések Pozsonyban és Tordán.

A kiéheztetett Nagyváradot Forgács Simon feladta Izabella párthíveinek.

13. Az evangélikus predikátorok gyűlése Kolozsvárott Kálmáncsehi és más nevezetes református papok ellen; és ugyanazon

évben Nagyszébenben, hol a reformátusoknak tanítása az urvacso-
ráról kárhoztattatott.

Oct. 13. Petrovics Péter halála.

1558.

Mart. 27.—Apr. 3. Országgyűlés Tordán.

Máj. 14. I. F. rom. császárrá választatott.

Jun. 5.—21. Országgyűlés Gyulafejérvárott.

Sept. 1. A királyné Kendi Ferenczet és Antalt, továbbá Bebek Ferenczet gyulafejérvári lakásaikon megölette.

29. Az országgyűlés Fejérvárott a megölteknek roppant jószágait a kincstár részére lefoglaltatta.

Oct. 13. A Hernádig 3—4000 emberrel rabló Velicsán füleki szandzsák Telekesi Imre és társainak 1200 főnyi csapata által tönkre veretett. A megsebesített bég alig menekülhetett 100-ad magával.

A református predikátorok gyűlése Csengeren.

Az itt szerkesztett hitvallás által ment tőkélyre a kalvini-
nisták elválása a lutheranusoktól.

1559.

Jan. 6. Országgyűlés Pozsonyban.

Jun. 12.—22. Országgyűlés Gyulafejérvárott.

Sept. 15. Izabella királyné halála, és

Oct. 8. temetése Gyulafejérvárott.

1560.

Mart. 10.—15. Az erdélyiek gyűlése Nagyenyeden.

Apr. 1. János-Zsigmond odautasítja követeit, hogy F. királyljal
legalább 1 évi fegyverszünetet kössenek.

10. Ferdinánd Bécsben az urak tanácsából rendelé, hogy az
egyházi javadalmak, melyeket ő világi személyeknek adományoz-
zott, azonnal visszafoglaltassanak és az egyházi tulajdonosok
kezéhez adassanak.

24. Főegyházmegyei zsinat Nagyszombatban Oláh Miklós
csztergomi érsek elnöklete alatt, ki a katolikus hittanítmányt

38 §-ban olvastatta fel, és ugyanott a jezsuiták rendi házát alapította.

Nov. 10. Országgyűlés Kolozsvárott.

1561.

Apr. 13.—18. Országgyűlés Nagyenyedén.

23. Tartományi zsinat Nagyszombatban.

Ferdinánd Bécsbe gyűjtött 60 magyar úr által kívánta fiát, Miksát, kir. czímmel felruháztatni; de Nádasdi nádor kijelenté, hogy a választásnak és koronázásnak országgyűlésen kell történnie. — A jezsuiták nagyszombati iskolájának megnyitása.

Nov. 11.—22. Országgyűlés Kolozsvárott.

1562.

Jan. 29. A „9 árulásáról híres“ Balassa Menyhért roppant árért 3-ad ízben pártolt át Ferdinándhoz.

Jun. 1. I. Ferdinánd a törökkel 8 évre kötött békét, mely szerint évenként 30,000 arany adót fizet, elfogadta.

2. Nádasdi Tamás nádor halála.

20. Országgyűlés Segesvárott.

Sept. 21. A csehek Miksa főherceget királylyá koronázták.

Nov. 24. Miksa romai királylyá választatott.

A ref. predikátorok gyűlése Tarczalon. — A Nagyszombatba hirdetett főegyházmegyei zsinaton a meghívott 167 egyén közül csak 28 jelent meg.

1563.

Jun. 5.—13. Országgyűlés Tordán.

Aug. 20. Országgyűlés Pozsonyban, hol Miksa főhg. királylyá választatott; de Ferdinánd csak e kifejezést tűrte meg: királylyá neveztetett.

Sept. 8. 9. Miksa és neje Mária koronáztatása Pozsonyban.

Oct. 9. János-Zsigmond követét, Bátori István váradi kapitányt, ki azt sem nyerte ki Bécsben, hogy a fejedelem csak a szultánhoz intézendő levelekben élhessen a kir. czímmel, visszahívta.

A református predikátorok gyűlése Tordán.

1564.

Jan. 28. Országgyűlés Segesvárott.

Mart. 9. Országgyűlés ugyanott.

April 23. Főegyházmegyei zsinat Nagyszombatban, a tridenti zsinat határozatai kihirdetése végett.

Jun. 4. Országgyűlés Tordán.

Jul. 25. I. Ferdinánd király halála 61-ik évében.

Miksa király. 1564. jul. 26. — 1576. oct. 12.

Jul. 26. A király körlevele a hatóságokhoz, melyben tudatta, hogy a nemzet jogait és szabadságait épségben tartandja.

Mindkét protestans felekezet gyűlése Nagyenyeden, hol ezeket János-Zsigmond az úrvacsoráról szóló tanítmányban Blandrata György által egyesíteni kívánta.

1565.

Jan. 22. Az erdélyiek gyűlése Kolozsvárott.

Febr. 4. Miután Szulejman Miksa királyt trónralépte alkalmából üdvözölte, Csábi Ákos és Csernovics Mihály a hátralékos adóval Konstantinápolyba küldettek, kik a János-Zs. fejd. által imént elfoglalt Szatmárt és Nagybányát visszakövetelték. — Ez időben Balassa Menyhért és társai ezen erődöket, Tokajt, stb. 7000 német zsoldossal visszafoglalták.

April 21. János-Zs. békepontokkal Bátori Istvánt küldé Bécsbe, melyek szerint a királyi címről lemondott, Miksa főuraságát elismerte, és megszakadása esetén birtokai Magyarországra voltak szállandók. M. ezeket elfogadta.

Jun. 1. Szulejman boszus a Miksa által tett foglalások miatt, a basákat János-Zs. segélyére utasítá. Hasszán temesi basa e napon Erdőd ostromával kezdé meg a visszahódítást.

Sept. 13. Schwendi, a király vezére, a basával fegyverszünetre lépett, és egyezkedése ellenére Nagybányát visszafoglalta.

Oct. 8.—13. Országgyűlés Kolosmonostoron.

1566.

Jan. 22. A reform. gyűlése Gönczön, hol 25 kánon alkottatott.

Febr. 2. Országgyűlés Pozsonyban.

Mart. 10.—17. Miután Szulejman megküldé János-Zs. számára a fejedelemség jelvényeit (lovat, aranyos kaftánt és gyöngyös nehéz pallost), és az athnamét, melyben biztosítá Erdély számára a szabad fejedelemválasztást, ez az e napokon tartott tordai országgyűlésen kikirdtetett.

April 19. Gr. Zrínyi Miklós tárnok és Szigetvár parancsnoka, a szultán hadjárati készülődési hírére így írt Nádasdi nádor özvegyének; „Küldjön nagysád néhány gyalog lövészt Szigetre, hova bezárkóznom eltökélett szándékom, akarván mindenek előtt a nagy Istennek, aztán a kir. fölségnek, a keresztény világnak, és a végpusztulásra jutott édes hazának, híven, állhatatosan, derült arczczal, vérem ontásával, és ha sorsom úgy akarja, fejem veszélyével is szolgálni.“

Máj. 6. Szulejman 6-ik hadjáratra indult Magyarország ellen.

28. Országgyűlés Tordán.

Jun. 29. Szulejman Zimonyban fogadta a 400 nemes kíséretében érkezett János-Zsigmondot. A nagy fényt üző fejedelem, kinek nyerge 24,000 aranyat ért, ismételve letérdelt a szultán előtt, és annak kezét, azt rebegve, hogy ő Szulejman hajdani szolgájának fia, megcsókolta. A szultán őt azzal biztatta, hogy három akkorává teendi.

Jul. 6. Salm Eckhard, pozsonyi főispán, jun. 24-én Veszprémet, e napon pedig Tatát foglalta vissza a töröktől.

Aug. 5. Szulejman Szigetvár alá érkezett, már 1-jén ott volt Szokoli nagyvezér 90,000 ember és 300 ágyúval. Az 5 földbástyából álló Szigetvárban Zrínyi 2500 főnyi magyar és horvát őrség felett parancsnokolt.

9. A vívás aug. 7-én kezdődött, e napon pedig Zrínyi kénytelen volt elhagyni az új várost, melynek füstölgő romjairól lövette a török a várat. Miksa királynak Magyaróvárnál és a szomszéd megyékben 120,000-nyi serege volt, ide küldött segélyért Zrínyi Miklós.

Aug. 19. Az óváros is az ellenség kezébe jutott. Ekkor Szecsődi a gyalogság vezére, Bosnyák, Batai, Basa, Deák alhadnagyságok és velök csak a híd körül 300 köztűz estek áldozatul.

Sept. 1. Kerecsényi László Gyulát, melyet Pertev basa 30,000 emberrel ostromolt, miután segélyt nem nyert és 2600 főnyi őrsége a 9-heti vívás alatt megtizedeltetett, szabad elvonulás föltétele alatt feladta; de a basa szőszegéssel az őrség nagyobb részét levágatta, Kerecsényi pedig később megfojtatott.

5. Szigetvárnak ú. n. Nádasdi-bástyáját a török légberöpitette, melynek faalkatrészeiről a tűz a vár épületeire is elharapózott. A következő éjjel Szulejman meghalt.

8. A tűz az egyetlen menhelyet, a vártornyot is, lángbaborította. — Zrínyi kirohanása Szigetvárból és dicső halála, melyben osztoztak vele Juranics, Papratovics, Patacsics, Kobak, Bajoni, Csáki, Istvánfi, stb. A török 25,000 embervesztéssel jutott a rom birtokába.

Oct. 4. János-Zs. sikeretlenül ostromolván Tokajt 17 napon át. Szulejman halála hírére hazabocsátotta a segítségül nyert tatárokat, kik rabolva és a lakosok ezreit rabszíjra fűzve távoztak.

Nov. 30.—Dec. 13. Országgyűlés Szebenben.

1567.

Febr. 24.—26. A reform. gyűlése Debreczenben Melius Pét. elnöklése alatt, hol a 72 cikkelyből álló ú. n. nagyobb kánonok alkottattak.

Jun. 1. Országgyűlés Pozsonyban, melyet a magyarul és latinul is tudó Miksa király német nyelven nyitott meg, s német nyelven adta át a királyi előterjesztéseket.

Sept. 8.—17. Országgyűlés Gyulafejérvárott.

21. M. követei, Verancsics Antal egri püspök és Teuffenbach Kristóf, kik 30,000 arany adón kívül 67,000 aranyat érő ajándékokat is vittek magokkal, e napon fogadtattak Szelim szultán által.

1568.

Jan. 6. Országgyűlés Tordán.

8. Magyar- és erdélyországi református predikátorok gyűlése Szikszón, hol az úrvacsorában a közönséges rendes kenyérrel való élés elhatározott.

Jan. 14. Oláh Miklós esztergomi érsek halála.

17. Kassán 45 predikátor gyűlése, az ariánus Egri Lukács ellen, ki be is börtönöztetett.

Febr. 17. Miksa és Szelim közt 8 évre kötött béke. A király a szultánnak minden év elején 30,000 arany tiszteletdíjat küld.

Mart. 10. János-Zs. követei a portán odautasítottak, hogy urok magát a békeszerződéshez alkalmaztassa, de fermánt is nyertek. mely Erdély szabad fejedelem-választását megerősíté.

Május 1.—6. Az erdélyiek gyűlése Tordán.

1569.

Febr. 1.—9. Országgyűlés Meggyesen.

Jun. 24.—29. Ugyanaz Tordán.

Aug. 1. Országgyűlés Pozsonyban, hol az összeesküvésű kisérlet miatt Balassa János és Dobó István elfogattak, az Erdélybe menekült Bocskai György pedig hűtlenségben marasztaltatott.

Oct. 10. Nagyváradon 60 református predikátor gyűlése.

Dec. 8. Országgyűlés Meggyesen.

A bányakerületi evangélikusok gyűlése Körmöczön.

1570.

Karácson Györgyöt, ki magát a hazának a török járomtói megszabadítására Isten küldötteként adta ki, midőn a maga köré gyűjtött 5000-nyi paraszt erőszakosan szerzett eleséget, a debreczeniek, az ecsedi őrseg segélyével, csapatát szétvervén, felakasztották.

Jan. 1.—6. Országgyűlés Meggyesen, Békes Gáspár M. királyhoz küldetett kiegyezés végett.

Jun. 24.—29. Országgyűlés Tordán.

Aug. 16. Békes G. Miksa királylyal Speierben az egyezményt megkötötte, mely szerint neki s futódainak Erdély, Magyarország részeiből pedig Bihar, Középszolnok, Kraszna és Marmaros biztosított. Magszakadása után Erdély a király iránti hűségükkel kötelezett vajdát választhatott.

Sept. 13. Gyulafejérvárott az egyezmény elfogadtatott.

Oct. 4. Pázmány Péter születése Nagyváradon.
Egyházmegyei zsinat Zágrábban.

1571.

Jan. 6.—14. Országgyűlés Székely-Vásárhelyen.

31. Miksa biztosítá Erdély rendeit, hogy János-Zs. hívein nem fog boszút állani.

Mart. 13.—14. közti éjjel János-Zsigmond fejd. halála Gyulafejérvárott.

April 1. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

Máj. 17. Fejedelmválasztó-gyűlés Gyulafejérvárott.

23. Az elhunyt fejdelem ünnepélyes eltakarítása ugyanott.

25. Somlyai Bátori István fejdelemmé kiáltatott ki.

Aug. 15. A szultán Bátorit, a jelvények: zászló, buzogány és főveg, megküldése mellett, megerősítette.

Nov. 19.—Dec. 2. Országgyűlés Kolozsvárott.

1572.

Jan. 1.—6. Az erdélyiek gyűlése Kolozsvárott.

Febr. 2. Országgyűlés Pozsonyban, hol Rudolf főhg. királylyá kiáltatott ki, Miksa pedig Balassának és Dobónak megkegyelmezett, ki nemsokára Szereden elhalt.

Máj. 29. Országgyűlés Tordán.

Sept. 8. Országgyűlés Pozsonyban, hol

25. Rudolf királylyá koronáztatott.

1573.

Jan. 1.—6. Országgyűlés Kolozsvárott.

Febr. 3. A szigeti basa Kanizsát, melynek parancsnoka, Alapi Gáspár a horvát pórlázadók ellen harcolt, fölégette. — Horvátországban a pórlázadás vezére, Gubecz Máté, Dózsához hasonló kínos halállal kivégeztetett. A fellázadt pórok 16-val is akasztattak 1—1 élőfára.

Máj. 24.—28. Országgyűlés Tordán.

Jun. 15. Veráncsics Antal esztergomi érsek, a magyar hazának jeles történetirója, meghalt.

Oct. 3. Miksa király Szelimmel, Ungnad és Rym által, újabb békeszerződést köt 8 évre.

4. A Bátori fejedelemnek hódolni nem akaró Békes Gáspár Fogarasban ostrom alá vététt, de a várból kiszökött.

Oct. 15.—Nov. 18. Az erdélyiek gyűlése Meggyesen.

1574.

Jan. 1.—6. Országgyűlés Kolozsvárott.

Febr. 10. Országgyűlés Pozsonyban.

Jun. 13.—18. Erdély gyűlése Székely-Vásárhelyen.

Dec. 12. II. Szelim szultán halála. Ezzel a törökök a békeszerződést megsemmisültnek tekintvén, újabb hódításokat tettek.

13.—18. Országgyűlés Segesvárott.

1575.

Ápril. Bátori István a töröknek fizetett adót évi 15,000 aranyra emelvén, III. Murad szultán megküldé neki a fejedelmi széket számára biztosító athnamét.

23. Antalfi Imre, Békes G. portai követe, írta urának: „üssön be Erdélybe, de külsegítség nélkül.“

Jun. 28. Miksa kir. Ruber kassai kapitányt Békes segítségére küldé, ki magyarországi urak dandáraival Tordára érkezett.

Jul. 10. Bátori I., miután Kerelő-Szentspálnál Békest megverte s ez futásban keresett menedéket, 6 kitünőbb egyént Békes pártjából a csatahelyen felakasztatott.

Aug. 8. Kolozsvárott, az országgyűlés ítélete szerint, Békes pártjából 9 főúr lefejeztetett; továbbá, itt 34 székely fül- és orrcsonkítást szenvedett, 34 pedig Szamosfalván felakasztatott.

Nov. 1. Rudolf ifjabb magyar kir. romai királylyá koronáztatik.

22. Miksa király Preiner által a szultánnak és Szokoli nagyvezérnek becses ajándékokat küldvén, e napon a békeszerződés megújított; de a júliusban elfoglalt Kékkő, Divény és Somoskő, és a szeptemberben meghódított Buzin, Zrín, stb. török kézen maradtak. Ezután a basák várakat nem vívtak, csak a rablóhadjáratokat folytatták.

Dec. 6.—10. Erdély gyűlése Beszterczén.

Dec. 12. A lengyel országtanács választása Miksára esett.

13. Országgyűlés Pozsonyban.

14. A lengyel nemesség a szultán által is ajánlott Bátori Istvánt választotta királylyá.

1576.

Jan. 18. Az andrzejovi lengyel országgyűlés Bátori I. választását megerősítette, ez pedig a föltételeket elfogadta.

Jan. 28.—Febr. 8. A megyesi országgyűlésen Bátori fentartván czímét és befolyását az ország ügyeibe, testvérét, Kristófit, választatta vajdává.

April 8. Erdély gyűlése Kolozsvárott.

Máj. 1. Bátori István koronáztatása Krakóban, és

2. menyegzője néhai Zsigmond király nővérével az 50 éves Annával.

20.—26. Országgyűlés Kolozsvárott.

Aug. 16.—17. Herczegszőlősen 40 ref. predikátor gyűlése, hol kánonok alkottattak.

Oct. 12. Miksa király mellvízkórban Augsburgban meghalt. Ő unokahugát Máriát, V. Károly cs. leányát vette feleségül, kivel 9 fiút és 6 leányt nemzett.

Rudolf király. 1576. oct. 13. — 1608. nov. 18.

Oct. 21.—26. Erdély gyűlése Kolozsvárott.

Dec. 25. Rudolf a békét Sinzendorf Joakim által 8 évre megújította a törökkel, de azért az ozmanok rablásai folyamatban voltak.

1577.

Mart. A törökök Horvát- és Tótországban 152 községet pusztítottak el; pedig R. fizette a fegyverszüneti adót.

April 21.—27. Az erdélyiek gyűlése Tordán.

Sept. 2. R. országgyűlést hirdetett Pozsonyba oct. 15-re, mely előbb nov. 15-re s utóbb dec. 1-re halasztatott el, de a kórvész pusztítása miatt meg nem tartathatott. 1585- és 1586-ban szintén kórvész vagy éhhalál ragadta el az ország lakosait.

Oct. 21.—25. Tordai országgyűlés.

A bányakerületek egyházi gyűlése Kőrmöczön.

1578.

Febr. 1.—April 13. Országgyűlés Pozsonyban, hol ez évben és 1587-ben Erneszt főhg., 1581 és 1583-ban maga a király, 1598 és 1603-ban Miksa főhg., a többi 9 országgyűlésen pedig Mátyás főhg. elnökölt.

Apr. 27.—Máj. 5. Erdélyi gyűlés Kolozsvárott.

Jul. 13. A Kulpánál erőd építettett védhelyül a törökök ellen, s az a horvát határszéli katonai ügyeket kormányozó Károly főhg. nevére Károlyvárosnak neveztetett.

Oct. 21.—26. Az erdélyiek gyűlése Kolozsvárott.

1579.

Khevenhüller György karinthiai kapitány és Ungnad Kristóf horvát bán 10,000-nél nagyobb haddal sikert arattak az Unnánál rablóhadjáratokat tartó Ferhad bosnya basa ellen; de utóbb ennek 3-szor nagyobb seregétől vereséget szenvedtek.

Battyáni B., Erdődi T., Nádasdi F. és Zrínyi Gy. Bajcsa nevű erődöt építették a Muránál, és az azt gátolni törekvő szigeti basát erősen megverték.

Aug. 2. Draskovics Gy. győri püspök megyei zsinatot tart Szombathelyen 80 pap részvételével.

Oct. 21.—24. Erdélyi gyűlés Tordán.

1580.

Év eleje. Országgyűlés Pozsonyban. Itt a rk., miután az idegeknek polg. és katonai tisztségekre alkalmazása és ezek sokféle visszaélései ellen 2-szer sikeretlenül panaszkodtak és küldék fel a sérelmeket Prágába, a kir. előadások tárgyalásával felhagyva, a kívánt pénzsegély megajánlása nélkül oszlottak el.

Czobor Márton és Révai Fer. Zsámbéknál; Rácz István és Borbély Endre Nádudvarnál, Battyáni, Nádasdi és Zrínyi Gorbónoknál megverték a törököket.

Nov. 1.—6. Tordai országgyűlés.

Nov. 7. Rudolf országgyűlést hirdetett 1581. jan. 6-ra, melyet állítólag betegsége miatt nem tartott meg.

Az evangélikusok egyházi gyűlése Murányban, hol a Fried Cziprián predikátor szerkesztette kánonok fogadtattak el.

1581.

Máj. 1.—10. Országgyűlés Kolozsvárott, hol Bátori Kristóf fejd. utódává fia Zsigmond választatott.

12. István lengyel kir. a jezsuitáknak adományozta a kolosmonostori apátságot, hogy annak jövedelméből Kolozsvárott iskolát alapítsanak.

14. A török mult évi vereségei miatt panaszkodván, Nyári István ajándékokkal küldetett Konstantinápolyba, hol az állandó követtel Preinerrel szidalmaztatott.

27. Bátori Kristóf halála Gyulafejérvárott, ki Csáki Dénest és Bocskai Istvánt tette fia gyámjaivá.

Sept. 20.—27. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

Nov. 11. Országgyűlés Pozsonyban.

1582.

Febr. 19. A pozsonyi országgyűlés befejezése. Itt a király a sérelmeket nem rögtön ígerte megszüntetni. Nádort választani nem engedett. A birói teendőkben nádori helytartóvá az elhunyt Czobor Imre helyett Istvánfi Miklóst, a történetirót, nevezte ki.

Ápril 29.—Május 3. és sept. 6.—20-ig az erdélyiek gyűlései Gyulafejérvárott.

Dec. 28. Rudolf országgyűlést hirdetett 1583. mart. 1-re.

1583.

Jan. 11. A király III. Muraddal 8 évre megújította a békét.

Mart. 1.—Ápril 28. Országgyűlés Pozsonyban. A király lassanként igérvén a mély gyökeret vert sérelmeket orvosolni, az e miatt elégületlen rk. kijelentették, hogy sérelmeik orvoslása nélkül nem fizethetnek többé adót, és országgyűlésre többé nem jönnek. Törvény csak 3 alkottatott.

Mart. 6. István lengyel kir. Kendi Sándor, Zombori László tanács urakra és Kovacsóczy Farkas kancellára bízta a kormányt.

Mosócsi Zakariás nyitrai és Telegdi Miklós pécsi püspökök, Ilosvai István egri nagyprépostnak 1544-ki hiányos és hézagos gyűjteményéből kiadják a „Corpus Juris Hungarici“ című törvénytárt.

Mart. 24.—30. és sept. 15.—20. Erdélyi gyűlések Fejérvárott.

1584.

Mart. 12. Ruber János kassai főkapitány halála. Helyére ismét idegent, Nogarola Ferdinándot nevezte ki a király.

April 29.—Máj. 2. és sept. 20.—25. Erdélyben, hol XIII. Gergely naptára befogadtatott, gyűlések Gyulafejérvárott.

A füleki törökök kifosztották Dobsinát. E rablás leírója élénken festi a jobbágyok kétségbeejtő állapotát, kiket a földes urak költözni nem engednek, és török módra 100-nál is több ütéssel kínoznak. „A szegények ezen elnyomása — mond — a bűnsúly, mely miatt elveszett Magyarország szabadsága.“

Ali szigeti basa Vas megyében rabolt. Istvánfi István veszprémi várnagy a koppányi törököket a Siónál megverte. Erdődi T. új horvát bán 8000 bosnyai törököt Szluni táján szétkergetett és 600 foglyot kiszabadított.

Rudolf király az évi tiszteletdíjt és az ajándékokat Lichtenstein Henrik által pontosan elküldé a portára.

1585.

Máj. 1. István király Erdély kormányzójává Géczy János váradi főkapitányt nevezte ki.

9.—17. és sept. 19.—24. az erdélyiek gyűlései Fejérvárott és Tordán.

A törökök rablásai, éhség, kórvész és a földesuraknak jobbágyaik elleni kegyetlenségei pusztították az országot.

1586.

April. Pálfi Miklós komáromi parancsnok a fejérvári basát megverte.

Máj. 1.—5. Az erdélyiek gyűlése Nagyenyeden.

A szigeti basa a Muraközt rablotta.

Dec. 10. Erdődi bán Ivanicsnál egy török dandárt kardra hányt.

13. Bátori Istvánnak, Lengyelország legjelesebb királyai egyikének, halála Grodnóban.

1587.

Február. Nádasdi Ferencz a koppányi béget 600 örrel elfogta, s a többit lekaszabolta.

A budai basa Pálfi Mikl. hadából, mely a törököknek hamzabégi ménését elhajtotta, 600-at levágott.

April 24.—29. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

Aug. Battyáni, Nádasdi és Zrínyi a Kanizsa környékét rabló szigeti parancsnok hadából Kaczérlak és Szentbalázs között 1 basát és 2000 ört levágtak, 1500-at elfogtak, 19 zászlót és 2000 paripát zsákmányoltak.

Oct. 22.—28. Az erdélyiek gyűlése Kolozsvárott.

Nov. 1. Országgyűlés Pozsonyban, honnan a rk.

19. a lengyelek megkeresésére azt válaszolták, hogy nem szándékoznak megsérteni a régi jószomszedságot, bár óhajtják, hogy a trónigénylő Miksa főherczeg nyerje el a lengyel királyi széket.

1588.

Jan. 28. Az országgyűlés befejezése Pozsonyban. Itt panaszolták a rk., hogy a magyar országtanács régi tekintélyétől megfosztott, s kívánták, hogy az évenként legalább 4-szer tartson teljes számban ülést, melynek 1-ső évnegyedi gyűlése elé terjeszszék az ország megcsökkennt jövedelmei megvizsgálására kiküldött bizottságok munkálataikat. Panaszkodtak, hogy országos főkapitányok sem neveztetnek ki, kik legalább hadi ügyekben pótolnák a nádort. A rk. a kir. tekintélye alapján befogadták a Gergely-naptárt.

April 28.—Máj. 3. Az erdélyiek gyűlése Nagyenyeden.

Oct. 8. Szinán budai basa a hódoltsági népet, ha a súlyos adót meg nem fizethette, áru gyanánt eladatta, s így a vidék elnéptelenedtt. A szikszóiak ellen az 1000 arany adó le nem fizetése

miatt Kara Ali fejevári béget küldötte 12,000 emberrel és négy ágyuval, de ezeket e napon Rákóczi Zs. egri, Serényi Mih. kassai, Szécsi T. szendrői várnagyok és Homonnai Istv. zempl. főispán 2000 magyar- és 600 némettel keményen megverték. 1744 török maradt a csatatéren. A mieink 630 embert vesztek.

Oct. 29. Nagyenyedi gyűlés Erdélyben.

Dec. 8.—23. Gyűlés Meggyesen. A jezsuiták Erdélyből kitiltattak. Zs. fejdelem átvette a kormányt.

1589.

Mart. 9. Békeszerződés a lengyel kir. széket kereső, de fogságba jutott Miksa főhg. szabadonbocsátása iránt, melyet a magyar biztosok, Heresinczi Pét. győri püsp. és kancellár és Istvánfi Mikl. nádori helytartó nem fogadtak el, mert általa Lengyelország igényei Galicziára és a 13 szepesi városra jogosaknak ismertettek el.

April 20.—25. Az erdélyiek gyűlése Tordán.

Sept. 14. Miksa főhg. 40,000 tallér váltságdíj lefizetése után szabadonbocsátatott.

Oct. 21.—27. Erdélyi gyűlés Nagyenyeden.

1590.

April 26.—Máj. 4. Zsigmond fejd. gyűlést tart Gyulafejérvárott.

Nádasdi Ferencz az ágostai vallásúak részére egyházi gyűlést tart Csepregen.

Sept. 21.—24. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

Dec. 8. Miután Rudolf király a 2 év óta hátralékos adót Ehrenreichstein Farkas által a portára megküldötte, és 3 fogoly béget szabadonbocsátott, a szultán a következő évben lejárandó békeszerződést Petz Bertalan követ kívánságára újabb 8 évre elfogadta.

1591.

Febr. 10. Károlyban a helvét hitvallásúak 19 esperessége óvást tett a Gergely-naptár használata ellen.

April 21.—27. Tordai gyűlés.

Az idegen zsoldosok pusztításai ellen Prágában tett panaszok orvoslatlanul hagyattak.

Nov. 1.—20. Gyulafejérvári gyűlés.

Bár a törökök Kőrös vidékét elpusztították és Sziszeket vivták, a szigeti bég pedig Komáromot elfoglalta: mégis Rudolf kir. 30,000 arany adón kívül drága ajándékokat is küldött a portára Krekvitz Fridr. követ által.

1592.

Jan. 5. Tartománygyűlés Horvátországban.

Febr. 22. Az erdélyi fejedelmi udvar cselszövények színhelye. Carigli Alfons pápai nuntius feladata Zsigmondot a töröktől elhajlítani és Rudolf-fal szövetségre bírni. A fejedelemnek vele viszálykodó unokatestvére, Batori Boldizsár, e napon az ellenzék fejének, Kendi Sándornak, leányát vette nőül.

April 19.—26. Gyulafejérvári gyűlés.

Jnn. 20. Zsigmond másik unokatestvére István, mint törökpárti, e napon a váradi kapitányságból elmozdítottatott, s az a németpárti Bocskai Istvánra ruháztatott.

Jul. 19. Hasszán bosnya basa Bresztnél tetemesen megverte Erdődi bánt. A basa elfoglalta Hrasztoviczát, Gorát és Bihácsot, s a béke ellenére a Kulpánál a Petrinia nevű erődöt építtette.

Sept. A horvátok segélyére siető Nádasdi szintén megveretett.

20.—25. Zsigmond gyűlést tart Fejérvárott.

A törökök 35,000-nél több foglyot vittek el az országból rablánczon.

December. Batori Boldizsár az állítólag élete ellen törő Gyulai Pál tanácsurat abafáji kastélyában felkonczoltatta.

1593.

Jan. 25.—Mart. 20. Országgyűlés Pozsonyban. Ismét sikertelenül sürgették a rk. a nádor választatását, ki kezébe vegye az ország zászlóját. Panaszolták, hogy a törökkeli viszonyok az ország kárára idegenek által titokban tárgyaltnak.

Mart. 8. Batori Boldizsár rávette Zsigmond fejedelmet, hogy a Huszton elzárt Gálfi János tanács urat kivégeztesse.

April 25.—29. Gyulafejérvári gyűlés.

Junius 22. A Sziszeknél 25,000 emberrel megjelent Hasszán bosnyai basát, Erdödi T. bán és Eggenberg Rup. stajer főkapitány, megverték. Elesett 12—18,000 török, a basa, 12 bég, és a szultán nővérének 2 fia. A 80 éves Szinán nagyvezér ösztönzésére Murad hadjáratot rendelvén Magyarország ellen, a követet Krekwitz F.-et, békóba verette, ki Nándorfejérvárig hurczoltatva itt végezte életét.

Sept. 1.—10. Gyűlés Gyulafejérvárott. Zs. fejdelem a keresztény hadakhoz kívánt csatlakozni, de Kendi Sándor és társai kívánságára 15,000 arany évi adón kívül még 10,000 frt ajándékot rendeltek a portára küldeni. Így Zsigmond kénytelen volt a török segélyére Nagyváradig vezetni hadát, honnan a nagyvezér által hazabocsáttatott.

23. A felső vármegyék Tarczalon Teuffenbach Kristóf kassai főkapitány elnöklote alatt részgyűlést tartottak a fölkelés intézése, a várak erősítése és a hadak élelmezése iránt.

27. Az Eszékenél 160,000 emberrel átkelt Szinán, miután neki Veszprémet Speciacasa és Palotát Ormándi Péter gyáván feladták, visszament téli szállásra.

Oct. 28. Az erről értesült 40,000-nyi kir. had gr. Hardeck Ferd. győri főkapitány vezérlete alatt, Illésházi István, Nádasdi, Pálfi, Turzó Gy. és Zrínyi zászlóival Székesfejérvár vívására indult, s a vár megsegélésére közelgő budai basának 20,000-nyi hadával Pákozdnál

Nov. 3. megütközött, hol 7000 török esett el és 44 ágyú foglaltatott el.

15. Hardeck nem akarván tovább folytatni a hadjáratot, Pálfi a Tarczalon tanácskozott felvidékiekhez csatlakozott, és Bátori, Dobó-, Forgács-, Homonnai- és Rákóczi-val e napon Rimaszabadtát, nov. 26-án Divényt, nov. 27-én Füleket, és később Kékköt, Bujákat, Hajnácsköt és Hollóköt elfoglalta; sőt Pálfi és Illésházi, bár kérelmökre Teuffenbach ágyúkat sem kölcsönzött, Szécsényt, Drégelyt és Palánkot is hatalmokba ejtették.

A zágrábi tartományi gyűlésen így panaszkodtak a német zsoldosok ellen: a nép élelmi szereit és házi eszközeit elrabolták, a házak födeleit fölégették, számtalan embert megöltek, a nemesek udvarait betörve kirabolták, a földműves vetőmagját és igaz

barmait elvették, a férfiak és nők ruháit testökről lefosztották s őket veréssel kínozták.

1594.

Febr. 2.—15. A gyulafejevári gyűlés ismét a fejedelem akarata ellenére a töröknek rendelt segílyt.

Mart. 12. Pálfi Nógrádot visszafoglalta a töröktől, Berzenczét és Csurgót pedig Zrínyi ostromolta ki.

Máj. 3. A budai basát Turánál a minapi diadalmas füleki hadnagyk megverték. A török 3000 embert, 17 ágyút és 25 zászlót veszített.

4.—28. Mátyás főhg. sikertelenül vívatta Esztergomot, mert serege fegyelmét elhanyagolta: az idegen zsoldosok a magyarokat gyilkolták, bújaság és részegség volt a táborban kelendő. Illés-házi szerint ezen katonák a helységeket 5—6 mérföldig elpusztították. — Esztergom árkában lelte Balassa Menyhért költő is hősi halálát.

12.—31. Tordai gyűlés. A török nagyvezér sürgetésére fölkelést rendelt Bátori Boldizsár vezérlete alatt.

Jun. 11. Mátyás főherczeg a dunavidéki megyékkel az esztergomi táborban részgyűlést tartva, 20,000 fegyverest rendelt be és 1 frt kapudót vettettet ki. A főhg. ily gyűlést Kassán Teuffenbach és Tótországban Erdődi bán által is rendelt tartatni.

11. A pápa és a császár követi megérkezése alkalmából tartott gyulafejevári gyűlésen a rk. ismét semmit sem határozván a török elleni háború ügyében, Zs. testőrsége kíséretében jelent meg a teremben, s azokat, kik a török szolgaságot eléje teszik a keresztények barátságának, feljegyeztetni rendelvén, a gáncsokodókat fegyveres föllépéssel fenyegette. Erre a szövetségkötés R. császárral elhatározottat.

Jul. 1. Zs. fejedelem a Máramaroshoz közelgő tatárok ellen Bátori Boldizsárt Husztra küldvén, ki azonban nem ment, a fölkelősereget pedig Tordára rendelvén, Fejérvárra jul. 1. gyűlést hirdetett. A Boldizsárral Tordára átment rk. ott a fegyveres nemességgel a szövetségkötést illető határozatot megsemmítették, s a fejedelmet is odahivatták új eskütétel végett, de Zs. az országot végkép elhagyni színlelvén,

Jul. 28-án Jósika István kíséretében Kővárura utazott; a tordai rk. pedig úgy vélekedvén, „jobb, ha egy ember, a vajda, vesz el, mint egy ország“, Kolozsvárra mentek fejdelem-választás végett.

30. Szinán nagyvezér előbb Tatát, e napon pedig Szentmárton-t foglalta el, meggyilkolván a főapátot és szerzetestársait.

Aug. 8. Zsigmond fejdelem híveinek várórségeit magához vonva üzenté a rknek, hogy személyesen kívánja a tanácskozást vezetni, s e napon fényesen vonult be Kolozsvárra, hova aug. 17-re új gyűlést hirdetett.

Aug. 17.—Sept. 1. Erdélyi országgyűlés Kolozsvárott.

27. A gyűlés kimondá a töröktől való elszakadást, bár Kendi Sándor és társai ellenezték.

28. Vasárnap Zs. a monostori templomba kívánta magát az urak által kísértetni, de a palota dísztermében összegyűltek közül 13-at elfogattott.

30. A fejdelem a palota ablakából nézte 5 főúr kivégeztetését; Bátori Boldizsár és Kovasóczy Farkas kanecz. Szamosujvárott, és 2 másik Gyaluban fojtattott meg, 2 száműzetett és 2 kegyelmet nyert.

Sept. 29. A jól felszerelt Gyórt, főkapitánya Hardeck, már e napon feladta a töröknek, miért utóbb jobb karjával és fejével lakolt.

Oct. 16.—20. A gyulafejevári gyűlés a keresztény fejdelmekkel kötendő szövetségre felhatalmazván Zs.-ot, a követség Rudolphhoz Bocskai István vezérlete alatt útnak indíttattott.

28. A nagyvezér Pápa elfoglalása után e napig ostromolta Komáromot, de siker nélkül. Ezalatt Mármaroson, Debreczenen és Szolnokon át dűlva és pusztítva jött krimi tatárok a Csalóközt kirabolták. Az ellenség távozása után Mátyás főhg. a fizetetlen zsold miatt zugolódó idegen katonákat szállította ide, kik mindent, mi még ép maradt, elpusztítottak.

1595.

Jan. 10.—Mart. 14. Országgyűlés Pozsonyban.

28. A szövetség Rudolf cs. kir. és Zsigmond fejdelem közt

Prágában megkötöttet, melynek 12 pontja az 1595. 5. t. cikkbe igttatott.

Mart. 5. Bocskai István Grazban néh. Károly főherczeg leányát Mária Krisztiernát eljegyezte Zsigmondnak.

April 16.—Máj. 2. Gyűlés Gyulafejevárott, hol a rk. a szövetség-
okmányt megerősítették, a jezsuiták elleni törvényt eltörölték, a
török háborúra adót ajánlottak, s a fejdelem által m. évi aug.-ban
elitélteket becsteleneeknek és jószágveszteseknek nyilvánították.

Máj. 2. Az alárendeltetési viszonyt visszaautasító Áron, moldvai
vajda, Alvinczre hozatván, Zsigmond helyébe Razván Istvánt
nevezte ki.

20. Mihály, havasalföldi vajda okmányilag és súlyos föltételek
alatt vallotta magát Zs. hűbéresének.

Jul. 1. Mansfeld, parancsnoka a törökök ellen rendelt 65,000-nyi
hadnak, ki „sokszor mondotta a németeknek, ne legyenek hálátlanok
a magyaroknak, kik nagy országukat elfogyatták magokkal egyetemben
a kereszténység mellett; a török a németeket rég kiűzte volna, ha a
magyarok nem lettek volna,“ Esztergomnál tábort ütött.

24. Nádasdi és Pálfi Esztergom vívásának megkönnyítése
végett Párkányt kiostromolták.

Aug. 4. A vár fölmentésére érkezett budai basa visszaveretett.
A török vesztesége 14,000 ember, 37 ágyú és ugyanannyi zászló.

6. Zsigmond fejd. menyegzőjét Mária Kr. főhgnóvel Gyula-
fejevárott roppant fénynyel tartotta meg.

7. Zrínyi Gy. Babocsát, mások pedig Hrasztoviczát, Gorát
és Petriniát foglalták vissza a töröktől.

14. A tábori ragályos nyavalya, a vérhas, Mansfeld életének
véget vetett.

Sept. 2. Esztergom s utóbb Visegrád is feladatott Mátyás fő-
herczegnek.

15. Zsigmond a székely jobbágyokat felszabadította. Ezek-
től 20,000, Mihály vajdától 8000, Rudolftól pedig 1500 fegyverest
nyert. Így 60,000 emberre és 75 ágyúra szaporodott seregével
Töröcsvárnál Havasalföldre nyomult.

30. Szövetségi pótokmány Rudolf és Zsigmond közt, mely-

szerint ennek, ha a török által elüzetnék, az oppelni és ratibori hgaég ígértetett.

Oct. 20. Zs. Tergovistyét 46 ágyúval együtt a töröktől elvette s 4000-nyi őrségét felkonczolta. A Dunán vad rendetlenségben visszavonuló Szinánt döntő csatában megverte.

Dec. 13.—22. Gyulafejérvári gyűlés, hol Zs. a székely jobbágyok felszabadítását megsemmítette. Az e miatt fölkelt székelyek leve-
rettek, kivégeztettek, vagy megcsonkítottak.

1596.

Jan. 15.—Mart. 26. Országgyűlés Pozsonyban.

Febr. 7. Zsigmond Prágába érkezett Rudolftól nagyobb segély kieszközlése végett.

Mart. 15. A pozsonyi rk. kösznetet írtak VIII. Kelemen pápának, hogy a mult évi hadviseléshez 10,000 zsoldossal járult s a követ-
kezőhöz havonként 30,000 tallért ígért.

April 21.—26. Gyűlés Kolozsvárott.

Jun. 10. Zs. Temesvárt szállotta meg, de Rudolftól segély nem
érkezvén, a tatárok szétverése után hazatért.

Jul. 1. R. csak e napon bizta meg a bizalmat vesztett Mátyás
helyett Miksa főhget a vezérséggel, kinek seregében találjuk a
remitónevű Básta Györgyöt is.

Sept. 3. A főhg. előbb Vácot és e napon Hatvant ostromolta ki.
Itt vette hírét, hogy III. Mahomed szultán 150,000-nyi sereggel
Szegedre érkezett.

Sept. 21. A szultán Egerhez ért, hova csak imént küldetett Nyári
Pál, jobbára cseh, német és vallon zsoldosokkal, kik

Oct. 13. Nyárit a várral együtt átadták a törököknek és az áru-
lás díjául lekaszaboltattak, a magyar örök pedig rabokká tétettek.

Oct. 18.—26. A főhg., kinek 40,000 fegyverese és 95 ágyúja volt,
Sajóvámosnál egyesült Zs. fejd. 10,000-nyi hadával. A főhg. Me-
zőkeresztesnél a Csincse patak mocsárai mögötti állodásban oct. 23.
támadtatott meg 2 basának 40,000-nyi hada által, de ezek megve-
rettek és 43 ágyut vesztettek. Oct. 26. a szultánnak egész serege
megveretett, midőn táborát 109 ágyúval hátrahagyta. De a zsák-
mányolókon rajta ütött a török s őket vad rendetlenségben Miskolcz

felé kergette, a mieink saját ágyúikat is az ellenség kezében hagyták. A török vesztesége 20,000 ember, a mienk 10—12,000.

Nov. 30. — Dec. 8. Gyűlés Gyulafejérvárott.

1597.

Jan. 10. A helyét hitvallásúak egyházi gyűlése Tasnádon, hol a Gergely-naptár használata iránt elnézéssel viseltettek.

Febr. 2. — Máj. 6. Országgyűlés Pozsonyban.

Ápril 27. — Máj. 7. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

Máj. 1. Zsigmond fejedelem az erdélyi püspökséget helyreállította.

Aug. 21. Miksa főherceg, kinek seregéhez a pápa 10,000 zsoldost küldött, Pápát bevette, de Győr vívásával a táborig ragályos nyavalyák és a török másodvezér közeledése miatt felhagyott. Pálfi már előbb a petárda segélyével elfoglalta Tatát, melyet most a basa visszavett.

Dec. 23. A nyakra főre lemondani törekvő Zs. nevében Carigli a lemondási szerződést Prágában megkötötte. Zsigmondnak az oppelni és ratibori hgség 50,000 tallér évdíjjal ígértetett; a Kővár száüzött hitvesének hitbére és Erdély területi épsége biztosított.

1598.

Jan. 6. — 15. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

Jan. 15. — Mart. 17. Pozsonyi országgyűlés.

Mart. 23. — April 10. Gyűlés Gyulafejérvárott.

Mart. 28. éjjel Pálfi Miklós és Schwarzenberg Adolf 5000 vitézzel Győrt elfoglalták. A 2000-nyi őrségből a basával együtt elesett 1700, 300 pedig fogságra jutott. Ágyú 188 zsákmányoltatott. A vezérek april elején 8 nap alatt még 8 erődöt foglaltak el: Tatát, Veszprémet, Palotát, stb.

April 2. — 15. Rudolfnak Erdély átvételére küldött biztosai már Fejérvárott voltak, s így Bátori Endre bíbornok-püspöknek törekvése, nemzetségének biztosítani Erdélyt, meghiusult. Apr. 8. a biztosok elfogadták a rk. hűségesküjét, s ők is esküvel biztosították a rk. jogait és szabadságait. Apr. 10. Zsigmond esküje alól feloldatott, és apr. 15. Oppelnbe utazott. — R. király Erdélyt öcsese

Miksa főherczegnek szánván, ez már Kassán „fölvette a magyar nadrágot.“

Jun. 8. A kir. biztosok Mihály havasföldi vajdával szerződésre léptek, mely szerint ez a magyar kir. hűbéresének vallotta magát, kinek költségén köteles 5000 emberrel hadakozni a törökök ellen.

12. A biztosok 10,000 magyar frtot kész pénzben, és 7500-at gyémántos gombok- s gyűrűkben fizettek a vajdának.

Aug. 20. Zs. álruhában Kolozsvárra visszaérkezett.

29. A szászvárosi tábor Bocskai közbenjárására üdvözlő követéséget küldött Zsigmondhoz, ki e napon a tordai gyűlésen, az itt először alkotott fejedelmi hitlevélre letette az esküt.

Oct. 5. A prágai haditanács késedelmezése miatt Mátyás főhg. csak e napon szállhatta meg Budát, hol a vízi várost és a gellérthegyi erődöt elfoglalta ugyan, s 40 ágyút zsákmányolt, de a rosz időjárás miatt kénytelen volt nov. 3. visszavonulni.

Oct. 30.—Nov. 1. Gyűlések a szászsehesi és keresi táborokban.

1599.

Jan. 25.—Apr. 23. Országgyűlés Pozsonyban.

Febr. 2. Zsigmond követei Náprágyi Döme püspök-kancellár és Bocskai István Prágába érkeztek, és Erdélyért Zs. részére kedvezőbb föltételeket nyertek.

Mart. 21.—29. Meggyesi gyűlés. Itt Zs. utódaul unokatestvérét Endre bíbornok-püspököt mutatta be. A rk. ezt fejedelmé választották és az alkotmányra megeskették. Zs. három uradalmon kívül 24,000 frt évpénzt kötött ki magának, és sógorához, Zamojski kanczellárhoz, Lengyelországba vonúlt. Hitvese a halli apáczaamonostorban 22 év mulva fejezte be életét.

Az országban telet tatárok, mintegy 60,000-en martius kezdetétől fogva szörnyű rablásokat vittek végbe a Tiszán túl és Miskolcz táján, Szendrő körül és az egész Cserháton Rosnyóig. Ibrahim nagyvezér pedig a Vág környékét pusztította és 13,000 foglyot hajtott el.

April 17. Nádasdi és Pálfi 8000 fegyverrel Budát lepték meg, de a csel nem sikerült.

Máj. 9. 5000 vitézzel Székesfejérvár ellen, segédeszközök hiányában szintén sikertelen kísérletet tettek.

Jun. 7. Országgyűlés Kolozsvárott.

Aug. 14. A ravasz Mihály vajda e napon Endre fejedelemnek letette ugyan a hűségesküt, de egyszersmind engedelmet kért Prágában a fejedelem megbuktatására.

Oct. 18. Mihály a Barczaságba ütött, azt 4 nap alatt feldúlta és védtelen lakosait legyilkolta. A betörés híre a fejedelmet a fejevári gyűlésen lepte meg, hol a császárral kötött szerződést terjeszté elő.

28. Endre Szentterzsébet melletti síkon megütközött Mihálynak 3-szor nagyobb seregével, honnan 5 órai véres harcz után, 2700 halott hátrahagyásával, menekült.

31. Endre fejedelmet Pásztorbükkön Ördög Balázs baltájával lesujtotta.

Nov. 1. Mihály a császártól nyert 6 szürkén vonúlt be Fejérvárra.

20.—28. Gyűlés Fejérvárott, hol Mihály a rendektől hódolatot és elviselhetetlen adót követelt, s nagy sarcot votett ki.

29. Rudolf és Mátyás válaszaikban magasztalták a vajdát, Erdély rendezésére biztosokat és ezek támogatására Bástát küldék be hadsereggel.

1600.

Jan. 21. Gyulafejérvári gyűlés.

Febr. 2.—April. 5. Országgyűlés Pozsonyban.

Febr. 11. Mihály vajda Erdély kormányzójává neveztetett ki.

Mart. 15. Gyűlés Brassóban. Mihály ismét 4 forint kapudót vetett ki.

Mart. 23. A hős Pálfi Miklós halála 50. évében.

April 22. Mihály a kozákok és lengyelek által támogatott Batori Zsigmondot Szucsavánál megverte.

Jul. 20.—26. Gyűlés Gyulafejérvárott. A rk. zúgolódtak az adó elviselhetlensége miatt. A nemesi jószágokba bojárrok ültettek.

Aug. 10. Nádasdi a fölzendült francia őrségtől Pápát elfoglalta, miután annak falai alatt jul. 26. Schwarzenberg halálát lelte, s az őrségen kegyetlen boszút állott.

Sept. 18. Básta Enyed és Miriszló közt Mihály seregét nagyrészt megsemmisítette.

Oct. 20. Zamojski megverte Mihályt a Szeretnél.

25.—Nov. 4. Gyűlés Léczfalván.

Nov. 25. Zamojski és Székely Mózes megverték Mihályt Havasalföldön.

Dec. 25. A Kornis Gáspár által segített Mihály álutakon Bécsbe érkezett. A török nagyvezér hadainak, melyek Siklóst és Babocsát meghódították, Paradeiser Gy. Kanizsát a vívás 44. napján feladta, s ezért fejvesztéssel bűnhődött.

1601.

Jan. 21.—febr. 8. Gyűlés Kolozsvárott, hol Bátori Zs. fejdelemmé választattott.

25.—ápril 15. Országgyűlés Pozsonyban.

27. Gyűlés Kolozsvárott, hol Zs. beigtattatott.

Jun. 3.—10. Az erdélyiek kolozsvári gyűlése.

Jul. 10. Ibrahim nagyvezér halála.

Aug. 3. A hajduktól is támogatott Básta és Mihály Zsigmond fejdelmet Goroszlónál megverték. Ez 10,000 embert és 54 ágyút vesztvé, Moldvába menekült. Most a vallonok, Mihály zsoldosai és a hajduk iszonyú rablást és pusztítást vittek végbe. Ekkor égették fel az országos levéltárat is.

19. Básta vallonok által Mihály vajdát Torda mellett sátrában meggyilkoltatta.

Sept. 6. Zs. 400 főnyi kísérettel bevonult Brassóba.

20. Mercoeur Fülöp lothr. hg. Székesfejervárt a töröktől visszafoglalta. A segítségül 80,000-el odasiertett Hasszán nagyvezért és a budai basát Mátyás főhg. a Sárrétnél megverte, és az elesett 9 basa fejait a Kanizsát ostromló Ferdinánd ifjú főherceghez küldé. Mátyás 1000 embert veszített.

Oct. 6. Egy basa Zsigmond számára meghozta az athnamét a jelvényekkel.

Nov. 18. Ferd. főhg. Kanizsától visszavonult, 42 ágyút és 14,000 puskát hagyván a török kezében.

1602.

Febr. 15. Erdélyben a várórségeket adott szó ellenére is gyilkoló és a városokat zsaroló Básta Zsigmonddal fegyverszünetre lépett.

22.—April 20. Országgyűlés Pozsonyban. A rk. az idegen zsoldosoknak ingyen élelmezése és törvény ellen téli szállásokra osztása ellen panaszkodtak, kik a falvakat mint örökséget foglalják el. Panaszkodtak a hajduk ellen is, kik az országot bekóborolva rabolnak, gyilkolnak, égetnek, feltörnek a templomokat; kifosztják a sírokat; elrabolják a szűzeket s meggyalázva csak nagy váltóságért adják vissza.

• Erdélyben is, hol a nép éhség- és ragálytól hullott, a hajduk a lakosokat tüzzel-vassal égették. „Mint éltenek az asszonyi renddel, nem mondom meg, gyalázatnak tartom.“ Igy szól Enyedi. „A németek uralma pedig a nép előtt oly gyűlöletessé lett, hogy már csupán nevöket iszonyattal hallá.“ Igy Istvánfi.

Jul. 2. Midőn Bogáti Mikl. kancz. az újabb egyezményokmányt Prágából meghozta, mely szerint Zs.-nak Erdélyért a lobkoviczi uradalom 50,000 frt évdíjjal adatott, Básta is bement Erdélybe 4000 emberrel, de a rk. 1500-an Székely Mózes vezérlete alatt e napon Tövisnél utját állották, azonban véres küzdelem után nagyobb részt elhullottak.

26. Zs., Básta fegyveres kíséretének fődözete alatt, a nép átkai között Csehországba utazott.

Aug. 23.—31. Gyűlés Meggyesen. Básta rémuralma, éhhalál pusztítása, „Básta szekere“.

29. A székesfejevári német őrsg az erődöt a török kezére játszotta.

Oct. 5. Rosswurm hely. fővezér Pestet visszafoglalta. Azután Nádasdi és Turzó Adony-, Földvár-, Paks- és Tolnából vetették ki a törököt.

Dec. 10. Gyűlés Gyulafejérvárott.

1603.

Jan. 25. A rk. főlsgfolyamodványa a gyulafejérvári gyűlésből a Básta által felfüggesztett alkotmány helyreállítása iránt.

Febr. 24.—Ápril 15. Országgyűlés Pozsonyban. A rk. sérelmei: a magyar ügyeket egyedül a német kamara és haditanács intézi; a lakosok a bécsi kamara törvényszéke elé idéztetnek; a zsoldosok kicsapongnak. Az utóbbira adott azon válaszra, hogy efféle bajok a háborútól el nem maradhatnak, az viszonztatott, hogy a két-ségbeesett nép maholnap fegyverhez fog nyulni.

24. Básta és német biztostársai oly észrevétellel terjesztették fel az erdélyi rk. folyamodványát, hogy oly országban, mely sok költséggel és fegyverrel foglaltatott el, az alkotmányhoz kötni nem lehet ő fölségét.

25.—Mart. 8. Gyűlés Kolozsvárott.

Ápril.—Jun. 23. Székely Mózes, kinek a szultán athnaméja egyéb kedvezményeken túl örökös fejdelemséget is biztosított, Bethlen Gábort áprilban néhány ezernyi magyar, szerb és tatár haddal a várak visszafoglalására küldé be. Máj. 9. Kolozsvár feladatott. Jun. 8. Radulnak a Básta által beigtatott havasalföldi vajdának, vezére Rác György jun. 8-án beütött a Barczaságba. Jun. 23. Radul ámitva Székelynek jó szomszéd-ságot ajánlott fel.

Jul. 17. Székely a Brassó melletti elszanczolt táborában Radul által megtámadtatván, elesett. Rác által levágott feje Radul sátra előtt karóba huzatott s azután ebek elé vettetett.

Sept. 9. Básta a Szászvárosban megnyitott gyűlésen Tótházi Mih. kolozsvári bírónak fejét vétette, s így szólt a jelenvoltakhoz: „én majd igazságot szolgáltatok nektek a 4-szeres esküszegésért!” Ismét a rémuralom kapott lábra.

29. Rosswurm és Nadasdi Budánál Lala Mohammed 7000 emberét levágták, s tőle 35 zászlót és 4 ágyút elvettek.

Nov. 11. Az evang. hitfelekezet által Kassán mintegy 50 év előtt elfoglalt sz. Erztébetről czímezett rémek templomot kir. leirat az egri káptalannak rendelte átadatni.

Ez évben a Prágába hívott Istvánfi megtagadván az ítélet-hozatalt Illésházi ellen, tette azt Unverzagt Bécsben, oda idézván Illésházit, s mivel ez Lengyelországba menekült, 1 millió tallért érő jószágai elkoboztattak. Ez történt Joó János királyi személy-nökkal is.

1604.

Jan. 4. Nádasdi Fer. halála 49. évében.

6. Belgiojoso kassai főkapitány az ottani főtemplomot az ágost. hitvallásúaktól elfoglalta s az egri püspök- és káptalannak adta át.

Febr. 3. Országgyűlés kezdete Pozsonyban.

Ápril 7. Básta sarczczal megrakodva elhagyta Erdélyt.

8. A protestans rk, Istváni Miklós nádori helytartónál letett óvásukban kijelenték, mindazon merényeket erővel visszatorolni, melyek önkényesen ellenök irányoztatnának.

Május 1. Rudolf kir. a fölterjesztett 21 törvényjavaslatot megerősíté s ahhoz önkényesen a 22. czikket, a protestansok ellen szólót, kapcsolta.

Aug. eleje. Bolgiojoso zsoldigérettel gyűjté Rakamazra zászlói alá a hajdukat.

Sept. 10. Lala Mohammed Pestet visszafoglalta.

12. Bogáti Menyhért e napon kelt levelében Bocskait hűtlenségről vádolta Rudolf előtt.

Oct. 14-ke éjjelén Lippai Balázs, Németi Balázs, Szilasi János és Ujvári János hajdúkapitányok Pecz tábornoknak 3500 fegyveresét Álmosdnál szétverték.

19. Lala Mohammed nagyvezér meghagyta az erdélyieknek, hogy Bocskai zászlóihoz csatlakozzanak.

23. Belgiojoso 10,000-nyi hadával Váradról Tokaj felé vonúlt, nyugtalanítva a hajduktól.

28. Kassa kaput nyitott Lippai hajdúi előtt.

31. Lippai és Németi itt kelt körlevelökben a nemzet szabadságainak s az igaz keresztény hitnek oltalmára hívták fel a honfiakat.

Nov. 12. Bocskait Kassán a polgárok élén Bogáti János bíró fogadta.

14. Básta György 15,000-nyi hadával Németinek 4000 hajdú s ugyanannyi pórból álló seregét Osgyánnál megverte s az elfogott vezért felnégyeltette.

19. Bocskai szövetsége a török nagyvezérrel a részére adandó ozman segély iránt.

Nov. 28. Básta Edelénynél megveri Bocskainak magyar-török hadát, ki 1500 embert veszt.

Dec. 3. Básta Kassát kezdé vívni, de 4 nap mulva Eperjesre szállt.

5. Mátyás főherczeg Bécsből országgyűlést hirdet Pozsonyba 1605. jan. 6-ra.

12. Bocskai csatlakozásra hívta fel az erdélyieket.

1605.

Jan. 6. Az o. gyűlés kezdete Pozsonyban.

6. Lippai Balázs az ellenséggel való czimboráskodás gyanúja miatt Senynyei Miklós és Nagy Albert kassai várnagyoktól megöletett.

25. Mátyás főhg. az országgyűlést elhalasztottnak nyilvánította, mert a rk. közöl kevesen jelentek meg.

Február végén Básta Eperjesről Lőcsére s innen utóbb Liptón, Turóczon, Bajmócson és Galgócson át Pozsony környékére vonult 10,000-re olvadt hadával.

21. A marosszéki Szeredára gyűlt székelyek és a megyék küldöttei Bocskait fejdelmöknek választák.

Mart. 29. Bocskai a magyarországi megyéket (22 hódolt neki) april 17-re Szerenesre hívta meg gyűlésre.

31. Rudolf belső tanácsosai a cs. nevében Ausztriában fegyverrekelést hirdettek a magyarok ellen.

Apr. 13. M. főhg. írta öcse Albertnek, hogy R. mit sem gondol vele, ha minden felfordúl is.

17. A szerencsi gyűlésre eljöttek az erdélyiek közül is többen sőt Betlen Gábor is a menekültekkel.

20. Bocskai Magyarország és Erdély fejdelmévé kiáltatott ki; a kath. és a 2 protestans vallásfelekezet szabadnak s egyenlő jogúnak nyilvánítottatott, s még több más törvények hozattak magyar nyelven.

25. A rk. Szerencsről eloszlottak.

April végén a főhgek Linczben szövetséget kötöttek magok közt a közügyekben közösen és egyértelemmel leendő eljárásra.

Máj. 1. Rédei Ferencz, a fölkelők vezére, Nyitrát szállta meg.

Máj. 2. Ecsedi Bátori István országbíró, a pecsétet R.-nak visszaküldvén, sírja szélén Bocskaihoz csatlakozott.

8. Bocskai helytartója Gyulafi László által Marosvásárhelyre hirdetett gyűlésen a szászok ismét nem jelentek meg.

19. és 23. a főhgek Prágában Rudolfot sürgették, hogy kincseinek egy részét adja kölcsön a béke helyreállítására.

20. Bocskai Kassán a szerencsi gyűlés végzéseit megerősíti és kihirdeti.

27. és 30. a főhgek újabb előterjesztésekben kérték Rudolfot, hogy legalább 200,000 forintot adjon Mátyás főherczeg rendelkezése alá.

Jun. 7. M. főhg. követei Forgács Zsigmond és Pogrányi Benedek békekötés végett Bocskaihoz utazandók Prágából Krakóba indultak.

8. M. főhg. Bécsből felszólítja a Krakóban időző Illésházi Istvánt, hogy a békealku tárgyában jun. 20-án nála Bécsben megjelenjen.

11-ke éjjelén Rédei Nyitra várost elfoglalta, mire Forgács Ferencz püspök a várat is kénytelen volt átadni.

30. Turzó György, Bocskai által hivatta, a M. főhg.-től kikért engedelemmel, többek társaságában Árvából Kassára indult a békealku tárgyában.

Jul. 1-én és 6-án fogadta Bocskai Kassán Forgácsot.

4. 5. 8. és 9-én Bocskai Turzóval tanácskozott.

9. Turzó az 1-ső béketervezettel elindult Kassáról.

16. Kékeddi György a törökkel kötött alkuval érkezett Kassára, mely szerint a török Magyarországon a Rudolf kezében levő erődöket sem fogja vívni, és mely szerint a hadviselési terv megállapított.

19. Este indult el Forgács Kassáról.

20. Turzó Lietava várában szerkesztette követi értesítését M. főheghez, melyet tőle az odaérkezett Forgács átvett.

25. Bátori István országbíró halála.

26. Bocskai, Erdélybe menendő, Kassáról elindult.

Julius végén Illésházi, ki nem ment Bécsbe, hazajött és Bocskai által kincstartónak és a dunamelléki vármegyék főkapitányának neveztetett ki.

Aug. 3. Forgács és Pogrányi Bécsben szerkesztették követi jelentésöket és azt M. főhgnek benyujtották.

17. M. főhg. Turzó György által Illésházihoz küldött levéllel ezt ujjolag biztosította, hogy a cs. és az ország érdekében teendő szolgálatainak bő jutalmát veendi.

22. Bocskai Kolozsvárra érkezett.

Sept. 14. Bocskai a megyesi országgyűlésen megesküdött Erdély alkotmányának megtartására. Itt adta át neki a szultán követe a fejedelemiség jelvényeit.

Oct. 2. A német őrség kényszeríti Dampierre-t Esztergomot a töröknek feladni.

17. Homonnai Bálint a törökökkel egyesülve kiostromolta Érsekújvárt.

28. Bocskai Sárospatakon fogadja az athnamét, melyben Amhád szultán őt és fiutódait Magyarországra és Erdély fejedelemségében megerősíti s a 3 év óta elhurczolt foglyokat szabadonbocsátani igéri.

Nov. 10. Bocskai a nagyvezérrel találkozandó, a Rákosra érkezett.

11. A találkozás Budavárral szemközt emelt sátorok alatt ment végbe. A nagyvezér B. oldalára nagy értékű kardot kötött, jobbja drága kövekkel kirakott kir. pálczát s baljába zászlót adott, fejére pedig koronát tőn.

17. Megnyilt a Bocskai által Korponára hirdetett országgyűlés.

Dec. 3. A rk. kívánatai Illésházi István és Mladosevics Horvát Péter által M.-hoz Bécsbe küldettek.

11. Molarth és Althan cs. biztosok Komáromból felszólíták Bocskait, irjon hozzájuk oly levelet, melyből kitünjék, hogy ő a császárral már kiegyezett, hogy a török basával az alkudozást megkezdhessek.

15. B. válaszában a kívánság teljesítését megtagadta.

1606.

Jan. 5. Illésházi és társa a 2-ik békeföltételekkel Bécsbe érkeztek

7. Megnyiltak az alkudozások 5 magyar és 4 német tanácsossal.

Jan. 15. Jun. 24-ig terjedő fegyvernyugvás köttetett.

Febr. 9. A királyi biztosok a válasz 16 pontját megállapíták.

11. Bocskai panaszkodott a lengyel kir.-nak, hogy Bécsben puszta szavak felett viszálykodnak, a nemzeti és vallási jogok biztosításáról mélyen hallgatnak.

Mart. 9. Bocskai a királyi válaszpontokat Erdélybe küldé.

21. Rudolf e pontokat megerősítette s azok értelmében Mátyás főherceget Magyarország kormányzójává kinevezte.

22. Rueber György Tokajt Czobor Mih.-nak feladta.

Apr. 3. Rákóczi Zsigmond Erdély kormányzója e napra Kolozsvárra gyűlést hirdetett, honnan a követek utasítást nyertek.

24. A Bocskai által Kassára hívott gyűlés megnyitása.

25. Mátyás főherceg Rudolftól sem pénzt, sem hadsegélyt nem nyerhetvén, őt a főhercegek házok teljhatalmú főnökévé választották.

Máj. 1. M. merészen írt R.-nak, hogy a felelősség őt fogja terhelni, mert mindnyájokat romlásba ejti.

12. A kassai rendeknek élesen indokolt 3-ik fölterjesztése.

Jun. 23. A kir. biztosai a kassai rendek 4 küldöttével megegyeztek azon pontokban, melyeket „Bécsi Békekötés“ név alatt ismer a magyar közjog.

Jul. 4. Illésházi az oklevéllel Kassára utazott Bocskaihoz.

Aug. 6. Rudolf a bécsi békét oly záradékkal erősíté meg, a mennyiben annak czikkei koronázási esküjével nem ellenkeznek.

Sept. 7. Illésházival 10 küldöttje a rknek érkezett Bécsbe a békeszerződvényen változtatást eszközölni.

23. M. főhg. írásban biztosította a rket, hogy a békelevél ama záradéka „a rom. kath. vallás rövidsége nélkül,“ nem fog mellékes értelemre elcsavartatni.

16. A cseh, morva és sléziai rk. Bécsben írásban biztosíták a bécsi béke fentartását.

24. Rudolf Erdély szabad fejdelem-választási jogát biztosítá.

24. A magyar rk. kötelezték magokat az örökös tartományok rendeinek, hogy a bécsi békét megtartják s velök jó szomszédságban maradnak.

Oct. 29-től kezdve a Zsitva torkánál Rudolf, a szultán és Bocskai követei közt folyt a török béke feletti értekezés.

Nov. 11. A törökkel 20 évre megkötötték a zsitvatoroki béke.

22. A békekötések következtében Nagyváradot a német őrség átadta Bocskainak.

Dec. 9. R. kir. a zsitvatoroki békét megerősítette.

13. Bocskai Kassán gyűlést tartott, melyben utasítást készítettek a R. által hirdetendő országgyűlésre.

17. Bocskai végintézetében a magyar és erdélyi rket egyetértésre intette.

22. A kassai gyűlés végzéseinek kelte.

29. Bocskai István halála Kassán.

30. Kátay Mihály kancellárt a hajduk a börtönből kivezetvén, Kassa piacznán összevagdalták.

1607.

Jan. 15. Bocskai végintézetevégrehajtói Homonnai Bálint számára athnamét nyertek Murad nagyvezértől.

22. Gyűlés Kolozsvárott.

Febr. 8.—11. A rendek a kolozsvári gyűlésen Rákóczi Zs. kormányzót eskették föl fejdelemmé.

Máj. 10. Mátyás főherceg a király rendeletére, ki a zsitvatoroki békét végrehajtani nem akarta, azt válaszolá, hogy a békeokmányt magánál nem tarthatja, mert azt már a budai basához küldé.

31. Homonnai ipjával, Rákóczival, kibékült, írván neki: „minden engedelmességre szoktatott fiát tekintse benne.“

Jun. 10.—24. Gyűlés Kolozsvárott.

Jul. 4. Forgács Ferencz eszt. érsekké neveztetik.

25. R. e napra Pozsonyba országgyűlést hirdetett, de annak megnyitására senkit fel nem hatalmazván, a rk. 2 havi várakozás után széteszlottak.

Sept. 23.—25. Gyűlés Nagyenyeden.

Dec. 16. Mátyás főhg. országgyűlést hirdetett Pozsonyba, 1608. január 10-ére.

1608.

Jan. 3. R. kir. a Mátyás hirdette gyűlést eltiltotta, és ő másikat mart. 11-re rendelt hirdettetni.

10. Mátyás főherczeg, ki ruháját, haját és szakállát magyar módon viselte, kijelenté az országgyűlési rendek előtt, hogy ő, mint vér és lélek szerint magyar, kész a hazáért életét is feláldozni.

29. Felolvastatott R. leirata, mely szerint a gyűlés M. főhg. által feloszlatandó, s a rk. kívánatai Prágába küldendőek. Erre a rendek azt válaszolták: együttmaradnak az ország és a korona megmentésére.

Febr. 1. A magyar rendek megújították a szövetséget az osztrákokkal a békekötések végrehajtása iránt.

23. Rudolf a pozsonyi végzéseket súlyos fenyegetés mellett semmítette meg.

Mart. 3.—April 3. Gyűlés Kolozsvárott.

Mart. 5. Rákóczi Szádvár és Sáros várakért Bátori Gábor részére lemondott a fejdelemségről.

7. A rendek Bátori Gábort választották meg, ki

28-án Kolozsvárott a fejedelmi esküt letette.

April 19. A morva urak a pozsonyi szövetséghez esküttek. M. főherczeg, ki ekkor már Znaimnál táborozott 12,000-nyi felében hajdukból álló seregével, még csak a békekötések elismerését és az öröklés meghatározását kívánta Rudolftól.

Jun. 5. Mátyás főherczeg Prágától fél mérföldre állott meg hadával.

26. Rudolf a magyar sz. koronát a jelvényekkel és a lemondási okmányokkal együtt a táborba küldötte.

Jul. 29. M. főhg. Bécsből értesítette az ország rendeit a történetekről, és őket sept. 29-re Pozsonyba hívta országgyűlésre.

Aug. 9.—13. Gyűlés Gyulafejevárott.

26. Bátori Gábor a kassai egyezményt kötötte M. főhggel, mely szerint a bécsi békét elfogadta, és az Erdélyhez kapcsolt vármegyéket el nem idegeníteni ígérte.

Sept. 21.—29. Gyűlés Kolozsvárott.

Oct. 4. Az osztrák protestánsok a sept. 29-ke óta Pozsonyban együtt levő magyar országos rk. közbenjárását kérték Mátyás főhgnél, ki tőlök föltétlen hódolatot kívánt.

22. A Pozsonyba érkezett Mátyás főherceget 10,000 fegyveres példátlan fénynyel fogadta és üdvözölte.

Nov. 16. Bár a propositiók szerint, melyet M. biztosai Lichtenstein, Preiner és Krenberger átnyújtottak, egyenesen csak koronáztatását várta, mégis a rk. választási föltételeket készítették, s miután azokat Mátyás elfogadta, őt e napon királylyá választották. A capitulatio ezen pontjai képezik a koronázás előtti t. czikkeket.

17. A nádorságra kijelölt 4 egyén közül a protest. Illésházi István választatott nádorrá.

II. Mátyás király. 1608. nov. 19. — 1619. mart. 20.

Nov. 19. Mátyást Forgács Ferencz bíbornok-érsek nagy lelkesedés közt királylyá koronázta.

29. Bátor Gábornak kézbesítettett az athname, mely szerint az erdélyi fejedelmek házassága a szultán megegyezésétől föltételeztetett.

Dec. 6. Koronázás utáni törvények alkottatván, az országgyűlés Pozsonyban befejeztetett.

1609.

April 6. — Máj. 5. Gyűlés Kolozsvárott.

Máj. 5. Bécsben Illésházi István nádor meghalt.

Sept. 20. Török követ érkezett Bécsbe a zsitvatoroki békének megerősített okmányával, s ennek értelmében viszonzásúl hozván magával a király számára 3000 tallért érő ajándékokat.

Oct. 9. — 17. Gyűlés Kolozsvárott.

Nov. 1. Országgyűlés Pozsonyban.

4. Ausztria, Stiria, Karinthia és Krajna protestáns rendei, a magyar rket kérték, hogy közbenjárásuk által ugyanazon szabadságoknak örvendhessenek, milyeneket a magyar protestánsok élveznek.

Dec. 7. Négy kijelölt közül Turzó György választatott nádorrá.

1610.

Jan. 23. Az országgyűlés befejezése Pozsonyban.

Mart. 15.—Apr. 3. Az erdélyiek gyűlése Beszterczen.

28. Turzó György az ágostai hitvallásúak részére egyházi gyűlést tart Zsolnán, hol kánonok alkottattak, és superintendentiák állítottak fel.

Jun. 8. A királydaróczi mezőn Turzó nádor találkozása Bátori Gábor fejdelemmel, mivel az erdélyiek feslett élete és erőszakoskodása miatt elégületlenek voltak.

Aug. 15. Turzó Bátorival az egyezményt megkötötte.

Sept. 29.—Oct. 4. Az erdélyi rendek gyűlése Meggyesen, hol a rk. a Turzóval kötött szerződést elfogadták, de azt Mátyás meg nem erősítette.

Nov. 7. A helvét hitvallásúak egyházi gyűlése Váradon, hol kánonok alkottattak.

Dec. 11. Bátori Gábor Szebent csellel hatalmába ejtván, prédára bocsátotta.

17.—20. Gyűlés Szebenben, hol Bátori a község tanácsbelieit halálra íteltette, de 50,000 forintért szabadonbocsátotta. Brassó hasonló dülástól nagy pénzüsszegen váltotta meg magát. E gyűlés cikkei már egykorúan kinyomattak.

1611.

April 23.—30. Gyűlés Szebenben.

Máj. 23. A csehek Rudolfot lemondásra kényszerítették, és Mátyást, ki szabadságaikra megesküdött, megkoronázták.

Jun. 29. Forgács Zsigmond Kassáról 20,000-nyi sereggel kiindult Bátori Gábor ellen.

Jul. 6. Nagy Endrét 10,000 hajdúval a kir. szolgálatába fogadta.

9. Radul havasalföldi vajda 8500 hadát a brassóiakéval egyesítván, Bátori G. 12,000-nyi seregét megverte, ki, 6000 embert vesztván, alig menekülhetett Szebenbe.

23. Forgács e napon Kolozsvárt és azután Gyulafejérvárt is elfoglalván, Radullal Szebent kezdé vívni, de az elcsábított hajdúk, Bethlen G. és Omer bosnyai basa is ellene indulván, novemberben nagynehezen vergődhetett Kassára.

Aug. 1. Forgács Fer. bíbornok-primás tartományi zsinatot tart Nagyszombatban.

Oct. 10.—16. Gyűlés Kolozsvárott.

Dec. 27. Turzó nádor Bátorival fegyverszünetet kötött, mely szerint ez a jövő magyarországi diaetára követet ígért küldeni békekötés végett.

1612.

Jan. 20. Rudolf király halála.

Máj. 15.—25. Gyűlés Szebenben.

Jun. 24. Mátyás romai királylyá koronáztatott.

Oct. 16. Géczy Endre volt hajdukapitány, ki a fejedelemségnek reáruháztatását a portán kinyerte, némi segélyhaddal Brassóra érkezvén, innen Weisz kir. biróval Szeben felé indult, de e napon Földvárnál Bátori által megveretett. Géczy elfutott, Weisz pedig halva maradt. Bátori ezután még garázdább és kegyetlenebb lett.

Nov. 11. A helvét hitvallásúak gyűlése Köveskúton, Patai István elnöklete alatt, hol 55 kánon alkottatott.

20.—29. Gyűlés Szebenben, hol Bátori Gábor árulónak nyilvánította Bethlen Gábort.

1613.

Febr. 24.—April 25. Országgyűlés Pozsonyban, hol Bátori Gábor biztosaival szerződés kötött.

Mart. 25. Anna királyné megkoronáztatott Pozsonyban. A rendek neki minden portától 1 frttal kedveskedtek, annyit ajánlottak a királynak is, és szintén annyit az ország szükségleteire.

Máj. 1.—14. Gyűlés Szebenben.

Máj. 1. Naszafnagyvezér Iktári Bethlen Gábort kiáltá ki Erdély fejedelmévé s beigtatására több felől segítséget küldött.

Oct. 16. Bátori Gábor Iszkender basának 80,000-nyi hada elől, mely Bethlent az országba hozta, Kolozsvárról Nagyváradra menekült.

18. Iszkender kanizsai basa a Keresztesmezőről írta az erdélyi rendeknek, hogy Bátori Gáb. fejedelemiségét nem tűri a szultán; és süregette az új fejdelemválasztást.

21.—29. Gyűlés Kolozsvárott.

Oct. 23. A rendek Bethlen Gábort választák fejdelemnek.

27. Géczy Endre, Szilasi János és Ladányi Gergely hajdukapitányok Nagyváradon a kirándulásból hazatérő Bátori Gábort megölték és hulláját a Pecze patakba dobták.

28. Bethlen G. Kolozsvárt a piaczi templomban 10 pontra letette a felavatási esküt.

Nov. 22. Bethlen Gábor Gyulafejérvár elpusztúlt állapota miatt ideiglen Szebenbe tette át székhelyét.

1614.

Jan. 15. Bethlen G. a portától megkapta a jelvényeket, a botot és zászlót.

20. Mátyás kir. Bethlennek székfoglalását jelentő 3 követe közül egyet letartóztatott, és a maga követei által a szerződések megtartásának biztosítékaul Nagyváradot követelte Bethlentől.

Febr. 23.—Mart. 16. Gyűlés Meggyesen, hol Bethlen kitűnő mérésékletének adta jeleit.

Aug. 10. A fejdelem kezéhez vette a szultán athnaméját, melyben jövőre a szultán engedélye nélkül a fejdelemválasztás tiltatott.

Sept. 27.—Oct. 7. Gyűlés Gyulafejérvárott.

1615.

Mart. 2.—Máj. 6. Értekezlet Nagyszombatban, hol egyezmény köttetett II. Mátyás kir. és Bethlen biztosai közt.

Máj. 3.—19. Gyűlés Gyulafejérvárott.

15. Mátyás kir. az egyezményt elfogadta.

Máj. 24.—Jun. 10. Khlesl bécsújhelyi báb. püspök tanácskozott a kötelezett ajándékokkal Bécsbe érkezett török követekkel. A zsitvatoroki béke újabb 20 évre kiterjesztetett. Az egyik török követ azt tanácsolta a királynak, hogy a végházakba idegen kapitányokat és őröket helyezzen; a magyarok legyenek pórok és szántóvetők. A király öcsce ezt hosszú indokolt levélben helyeselte.

Sept. 27.—Oct. 3. Gyűlés Kolozsvárott.

Oct. 15. Forgács Ferencz bíbornok-primás halála.

1616.

April 7.—Máj. 6. Gyűlés Fejérvárott.

Sept. 28. A király Pázmány Pétert esztergomi érsekké nevezte ki. A nagyhírű egyházi férfiú már eddig is, mind szóbeli előadásai, mind az 1613-ban megjelent Kalauz című munkája által, mintegy 30—50 előkelő családot térített át a kath. vallásra.

Oct. 9.—Nov. 5. Gyűlés Segesvárott.

Nov. 20. Khlesl az erd. fejedelmi székre Homonnai Gy.-öt szemelte ki; de ennek hada e napon Dézsnél megveretvén, fegyverszünet köttetett, és újabb értekezlet helyéül Nagyszombat tüzetett ki.

Dec. 24. Turzó György nádor halála.

1617.

Máj. 4.—23. Gyűlés Fejérvárott Erdélyben.

Jun. 29. Ferdinánd főhg. Csehország királyává koronáztatott.

Jul. 31. Újabb egyezmény jött létre Nagyszombatban Mátyás és Bethlen biztosai közt.

Sept. 2. II. Mátyás az egyezményt megerősítette.

Nov. 1.—11. Bethlen gyűlést tart Kolozsvárott.

Dec. 13. Országgyűlés hirdettetett Pozsonyba, mely a kir. betegsége miatt elhalasztatott.

1618.

Mart. 4.—Jul. 4. Országgyűlés Pozsonyban, melynek január 6-ra kitűzött újabb határideje is elenyészett a király betegsége miatt. Mart. 15-én a királyjelölt Ferdinánd főherceg, mint Mátyás helyettese, jelent meg Pozsonyban. Mart. 23-án a királyi biztosok Khlesl, Molart és Ulm nyujtották át a királyi előadásokat.

April 12.—25. Gyűlés Gyulefejérvárott.

Máj. 15. Ferdinánd főhg. elfogadta a 17 pontból álló választási föltételeket (a koronázási hitlevelet).

16. Ferdinánd főhg. királylyá kiáltatott ki, s azután Forgács Zsigmond nádorrá választatott.

28. A prágai zavarok kitörésével veszi kezdetét a 30 éves vallásháború.

Jul. 1. Pázmány Péter királylyá koronázta II. Ferdinándot.

Oct. 4.—21. Gyűlés Kolozsvárott.

Nov. 2.—14. Miksa főherczeg halála nov. 2-án. Anna királynéé november 14-én.

II. Ferdinánd király. 1619. mart. 21. — 1637. febr. 15.

1619.

Febr. 14. Értekezlet Nagykárolyban Mátyás és Bethlen biztosai közt magán ügyek elintézése végett.

Mart. 20. II. Mátyás halála és II. Ferdinánd trónfoglalása.

April 11. II. Ferdinánd Bethlennek megadja a fejedelmi címet.

Máj. 5.—26. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

26. Országgyűlés Pozsonyban. Királyi biztosok Molart és Hengenmüller.

Jun. 13. A magyar rk. közbenjárására a cseh fölkelők érdekében tudatta F. az országgyűléssel, hogy odatörekedjék, miszerint a csehek kívánságait a kir. ítélete alá terjeszszék.

Aug. 13. A magy. rk. egymásiránti gyűlölettel oszlottak el az országgyűlésből, miután a kath. és protest. rk. elősorolták vallási sérelmeiket.

Sept. 3. Bethlen G. tetemes sereggel és 18 ágyúval hadüzenet nélkül kiindult Kolozsvárról II. Ferd. ellen.

5. A Bethlennel egyetértő Rákóczi György Kassát elfoglalta, hol később 2 jezsuita és 1 kanonok a fölkelők által meggyilkoltatott.

9. II. Ferdinánd romai királylyá koronáztatik.

12. Bethlen Debreczenből a támadás okairól tudósítja a vármegyéket.

21. Bethlen gyűlést tart Kassán, hol sept. 26-án 22 végzést megerősített.

Oct. 7. A fejedelem a lengyel királyhoz intézett válaszában fejtegette a támadás okait.

9. Bethlen 40,000-re szaporodott seregének egy részével Nagyszombatnál állott, hol a cseh-morva követségtől 40,000 forintot kapott.

Oct. 14. Forgács Zs. nádort a pozsonyi vár feladására azzal szólítja fel, hogy ő a nemzet szabadságainak helyreállítása végett nyult fegyverhez.

Nov. 11. Bethlen gyűlést tart Pozsonyban.

22. Rákóczit Homonnai Gy. 2500 kozákkal megverte.

30. A fejdelem, ki Rhédei Fer. alatt 10,000 lovast küldött Morvába, Bécs tájéka zsákmánylása után Sopronyban tartá főhadiszállását.

Dec. 26. A kir. biztosok Pozsonyba érkeztek.

1620.

Jan. 8. A rendek Bethlent Magyarország teljhatalmú fejedelmévé választották, mit ő el is fogadott.

16. A királyi biztosok által a fejdelemnek tett ígéretek, mit ő szintén elfogadott és sept. 29-ig fegyverszünetre lépett.

Febr. 18. A fejdelem Kassán erősítette meg a pozsonyi gyűlés 34 végzését.

April 5.—20. Gyűlés Gyulafejérvárott.

25. Bethlen a csehekkal a szövetségi okmányt kicserélte, kiknek időközben 800 lovast küldött.

Máj. 31. Besztercebányai gyűlése a fölkelőknek.

Jul. 14. A rk. itt újabb szövetséget kötöttek a fejdelemmel s az ahhoz járulni vonakodókat számüzni és jószágaiktól megfosztani határozták.

Jul. végén érkeztek a királyi biztosok Colalto gróf, Cziráki Mózes tanácsos és Ferenczfi Lőrincz titkár Beszterczére.

Aug. 17. A kir. biztosok Beszterczét odahagyták, miután a gyűlést felosztatottnak kijelentették és végzéseinek ellenmondottak.

25. A rk. Bethlent királylyá választották.

29. A gyűlés 52 végzését Bethlen megerősítette.

Sept. 9. Bethlen Nyitrát foglalta el.

29. Hainburgot szállotta meg, de 4 rohamra nem sikerült.

29.—Oct. 7. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

Oct. 8. Dampierre kísérlé meg Pozsonyt hatalmába ejteni, de Rákóczi Gy. egyik drabantja által agyonlövetett.

Nov. 4. A budai basa Vácot feladásra kényszerítette.

8. A cseh protestánsok Prága előtt legyőzettek. Bethlen újabb 5000 főnyi segélye későn küldetvén hozzájuk.

A fejdelem a koronát Zólyomba vitette.

1621.

Febr. 1. Bethlen megegyezett, hogy e napon az ő biztosai is megjelenjenek Hainburgban értekezni a békéről II. Ferdinánd biztosaiival.

10. A biztosok szétoszolni készültek, mert a föltételek mindkét részről súlyosak voltak.

15. Kornis Zs. kiostromolta Strasznicot, hol a királyiak 300 embert, 17 zászlót, 2000 lovat és 100,000 forintnyi tábor-szereket vesztettek.

Mart. 10. Bethlen portai követétől azon tudósítást vette, hogy a szultán elhatározta a fölkelt magyarokat szövetségeseikkel együtt oltalmazni, de akarata ellen F.-dal békét ne kössenek.

Ápril 24.—29. Gyűlés Fejérvárott Erdélyben.

Máj. 6. Bucquoi Pozsonyt, Nagyszombatot és Nyitrát visszafoglalta.

Jun. 1. A Bethlen által hirdetett eperjesi gyűlés, melyre igen kevesen jelentek meg.

23. Forgács Zsigmond nádor halála Nagyszombatban.

Jul. 2. Egri István 1500 hajdúval Pálfi Istv. és Bosnyák Tamás kir. vezéreket Zólyom táján megverte s elfogta.

10. Bucquoi Érsekujvárnál több előkelő tiszttel elfogatott és levágatott.

Aug. 15. Bethlen Nagyszombatot visszafoglalta.

15. Erdődi Kristóf békeajánlattal Bécsbe küldetett.

17. Bethlen sikeretlenül szállta meg Pozsonyt.

Sept. 30. — Oct. 5. Az erdélyiek gyűlése Gyulafejérvárott.

Oct. 11. A békealku kezdete Nikolsburgban.

19. Bethlen biztosai vezérének Turzó Imrének halála.

Nov. 7. és 27. Békeértekezleti ülések.

Dec. 31. A békeoklevél kelte Nikolsburgban.

1622.

Jan. 7. A békeoklevelek kicserélése.

Mart. 20. Bethlen átadta a koronát II. F. biztosainak.

Máj. 1.—Aug. 18. Országgyűlés Sopronyban.

Máj. 1.—23. Gyűlés Kolozsvárott.

Jun. 4. Turzó Szaniszló Sopronyban nádorrá választatott.

Jul. 26. Eleonora királyné megkoronáztatott.

Sept. 29.—Oct. 21. Az erdélyiek gyűlése Beszterczen.

1623.

Január. Bethlen levélben panaszkodik II. Ferdinándnál a nikolsburgi békének némely pontjai nem teljesítése, a gúnyiratok, Turzó nádor és Eszterházi Miklós kifakadásai miatt.

Máj. 14.—Jun. 6. Gyűlés Gyulafejérvárott.

Jun. 30. A fejdelem Pázmány Péterhez adott levelében mondá: hogy ő buzgón áhítozza a béke fentartását, de a békének megszegett pontjai végre is kezébe fogják adni a fegyvert.

Aug. közepén. Bethlen követeit Beszterczebányára elbocsátotta újabb alkudozás végett.

De ekkor Bethlen is megindult Kolozsvárról 80,000-re saporodott seregével hadüzenet nélküli hadjáratra.

Sept. 21. Szendrőről tudatta a hatóságokkal az invasio okait.

Pázmány a nevéről címzett bécsi papnövelvét alapítja.

1624.

Mart. 4. Bethlen Konstantinápolyba követekül Cserényi Farkast és Toldalagi Mihályt küldötte. Az ezeknek adott utasítás nagy világot vet a fejdelem körmönfont politikájára.

Máj. 8. Bécsben a béke megkötöttet II. Ferd. és Bethlen közt.

Jun. 23.—Jul. 8. Bethlen gyűlést tart Fejérvárott.

Dec. 16. Eszterházi Miklós írta Erdély fejdelmének, hogy Ferd. király nem kívánja részvételét a törökkel kötendő béke feletti értekezletekben.

1625.

Máj. 1. Turzó Szaniszló nádor halála.

1.—29. Gyűlés Gyulafejérvárott.

Jun. 12. Bethlen írta Eszterházi Miklósnak: „a magyar nemzetnek pihenésre nagy szüksége van.“

Aug. 28. Ugyanannak így válaszolt: „nekem föltett czélom a békét fentartani.“

Sept. 8.—Dec. 20. Országgyűlés Sopronyban.

Oct. 24. Eszterházi Miklós nádorrá választatott. Ekkor a nádor fizetése 22,000 magyar forintot tett.

Nov. 26. Ferdinánd főherczeg királylyá választatott.

Dec. 8. III. Ferdinánd Pázmány által megkoronáztatott.

1626.

Mart. 2. Bethlen menyezője Kassán Katalinnal, brandenburgi herczegnővel.

Apr. 18. Bethlen követét Hágába küldé, ki ott a pénz- és hadsegély iránt szövetséget kötött.

Máj. 24.—Jun. 17. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

Aug. 21. B. 7 sérelmi pontot terjesztett F. elé, s ezekre választ kívánt, mielőtt a dolog fegyverre kerülne.

Sept. 7. Bethlen seregével megindult s hadüzenet nélkül betört.

13. A helvét hitvallásúak egyházi gyűlése Komjátón, hol a csalóközi superintendent. számára 5 szakaszra oszlott kánonok alkottattak.

25. B. Füleknél ütött tábort.

26. Békét ajánlott.

29. A török 18,000 emberrel osatlakozott Bethlenhez.

Oct. 2. Mansfeld herczeg 8000-nyi kifárasztott hadával szintén B-hez jutott.

Dec. 28. A Pozsonyban kezdett alkudozás Bécsben békekötéssel fejeztetett be, melyhez B. Lőcséről e napon adta megjegyzését.

1627.

April 4.—28. Gyűlés Gyulafejérvárott.

Sept. 12. A törökkel megkötötték a szőnyi béke. Az oklevélben a zsitvatoroki, bécsi, komáromi és gyarmati szerződések ujra megerősítették.

1628.

April 9.—Máj. 5. Az erdélyiek gyűlése Gyulafejérvárott.

Bethlen terve a lengyel trónt elnyerni, szövetkezve sógorával, Gusztáv Adolf svéd királylyal.

1629.

April 8.—24. Fejérvári gyűlés Erdélyben.

Oct. 4. Pázmány érsek megyei zsinatot tart Nagyszombatban.

Nov. 15. Bethlen Gábor halála Gyulafejérvárott.

1630.

Jan. 25.—Febr. 17. Gyűlés Erdélyben Fejérvárott, hol a rk. föltételek alatt s ideiglen hódoltak Brandenburgi Katalin fejedelemasszonynak.

Apr. 14. Pázmány primás nemzeti zsinatot tartott Nagyszombatban.

Máj. 1.—24. Országgyűlés Pozsonyban.

Jun. 18.—19. A helvét hitvallásúak egyházi gyűlése Pápan Kanizsai Pálfi János elnöklete alatt, hol kánonok szerkesztettek.

Jul. 10.—17. Gyűlés Meggyesen.

Sept. 21.—Oct. 6. Kolozsvári gyűlés, hol sept. 28-án a lemondott Katalin helyett Bethlen István választatott fejedelemmé.

Oct. 4. Pázmány esztergomi főegyházmegyei zsinatot tartott Nagyszombatban.

Nov. 26. Gyűlés Segesvárott, hol Felsővadászi I. Rákóczi György fejedelemmé választatik.

Dec. 20.—29. Gyűlés Fejérvárott, hol Rákóczi dec. 22. a felavatási esküt letette.

1631.

Mart. Rákóczi megkapta az athnamét a portáról.

15. Bethlen István és Zólyomi Dávid által Eszterházi Miklós nádor hadait Rakamaznál megverette.

Apr. 3. Kassán III. Ferdinánd és Rákóczi közt béke kötöttet.

29. Gusztáv Adolf svéd király követe által Rákóczit szövetségre serkentette.

Jun. 5.—Jul. 1. Gyulafejérvári gyűlés.

1632.

Febr. 19. Pázmány Péter érsek II. Ferd. által VIII. Orbánhoz küldetvén, hogy a pápa eszközöljön szövetséget a kath. fejedelmek közt a svéd kir. ellen, s az egyház védelmére engedje át az egyházi tizedeket, útra indult.

Máj. 1.—10. Gyűlés Gyulafejérvárott.

Nov. 16. Lützellén Gusztáv Adolf svéd kir. elesvén, II. Ferd. megszabadult félelmes ellenétől.

A földesurak ellen Kassa körül fellázadt jobbágyok ezrei részben erőszakosan, fül- és orrcsonkításokkal, és hadnagyk Császár Péter felnégyeltetésével, csillapítottak le.

1633.

Febr. 15. Eperjesen értekezlet II. F. és Rákóczi biztosai közt a függő ügyek elintézése végett.

April. 4. Rákóczi a vele kötekedő Zólyomi Dávidot vasra verve Kővárra vitette és 1649-ig fogva tartotta.

Apr. 24.—Máj. 13. Gyűlés Gyulafejérvárott.

29. Pázmány elnöklete alatt tartományi zsinat Nagyszombatban.

Aug. 21.—31. Gyűlés Fejérvárott Erdélyben, hol Zólyomi elítéltetvén, jószágai elkoboztattak.

Sept. 28. A béke Eperjesen megkötött.

1634.

Máj. 12.—Jun. 1. Fejérvári gyűlés Erdélyben.

Jul. 19. Egyházmegyei zsinat Zágrábban.

Nov. 30. Országgyűlés Sopronyban, melyet a király dec. 22-én nyitott meg.

1635.

Jan. 30. II. Ferdinánd válaszolt a jan. 24. az országgyűlésből fölterjesztett 84 sérelemre.

Febr. 15. A sopronyi országgyűlés befejezése.

Május 6. Lósi Imre egri püspök egyházmegyei zsinatot tartott Jászón.

Máj. 12. Pázmány Péter esztergomi bíbornok-érsek Pozsonyban kelt alapítványlevelénél fogva 100,000 forinttal alapította Nagyszombatban a tudomány-egyetemet hittani és bölcsészeti karral.

Máj. 13.—Jun. 10. Gyűlés Gyulafejevárott, hol az artikulusok elejétől fogva kinyomatni rendeltettek.

Oct. 18. II. Ferd. császár-király Pázmány alapítványát aranybullájával megerősítette, s az egyetemek jogai- és szabadalmaival felruházta.

Nov. 13. Dobronoki György rector megnyitotta a nagyszombati egyetemet.

1636.

Febr. 15.—29. Kolozsvári gyűlés.

Máj. 25.—Jun. 6. Gyűlés Erdélyben Fejérvárott.

Oct. 6. II. Rákóczi Györgynek és a töröktől támogatott Bethlen Istvánnak hadai Szalonta mellett döntetlen csatát vívtak. Több apró harc után békét kötöttek, mely szerint Rudolf a szultánnak 40,000 tallért kötelezett. A Bethlennel kötött magánegyezményt R. nem hajtotta végre.

Dec. 22. A kir. fia, III. Ferdinánd, Regensburgban rom. királylyá választatott.

1637.

Febr. 15. II. Ferdinánd király halála Bécsben, élete 59-ik évében.

III. Ferdinánd király. 1637. febr. 16. — 1657. april 2.

Mart. 1.—22. Gyűlés Meggyesen.

19. Pázmány Péter eszt. bíbornok-érsek halála.

Jul. 27. Lósi Imre eszt. érsek.

Sept. 21. Pozsonyban országgyűlés, hol a protest. rk. panaszolták, hogy a vallási szabadságot biztosító törvények érvényöktől megfosztattak.

Dec. 3. A pozsonyi rk. protestáns többsége kijelentette, hogy a dec. 1. előterjesztett kir. előadások tárgyalásába mindaddig nem bocsátkozik, míg vallási sérelmei orvosolva nem lesznek.

1638.

Jan. 4. A pozsonyi rendek a bécsi kamarától és a magyar kancellártól csorbított nádori méltóság védelmére keltek.

23. A király azzal fenyegette a protestáns rendeket, hogy ha a vallási vitáktól el nem állnak, a kath. rendekkel végzi be az országgyűlést.

Febr. 2. III. Ferd. leiratban bizonyossá tevő a protestánsokat, hogy a vallás szabadságát biztosító törvényeket épségben kívánja fenntartani.

14. Mária Anna királyné Pozsonyban megkoronáztatott.

Mart. 16. Eszterházi Miklós nádor kérte a királyt, mentse őt fel hivatalától.

26. A pozsonyi országgyűlés befejeztetett.

Apr. 23.—Máj. 16. Gyulafejérvári gyűlés.

Jun. 13. Tartományi zsinat Nagyszombatban Lósi Imre érsek elnöklete alatt.

1639.

Máj. 1.—20. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

12. III. Ferd. Károlyváros vásárainak határnapjait megváltoztatta és egygyel szaporította.

1640.

Apr. 24.—Máj. 17. Gyűlés Gyulafejérvárott.

Máj. 12. III. F. a néhai nádor, Forgács Zsigmond, fiait Ádámot Nógrád, és Jánost Borsod megye főispánját grófi rangra emelte.

Jun. 9. Leopold főherceg, később Magyarország királyának születése.

Dec. 21. A zsarnok IV. Murad februárban elhalván, utóda a kéjencz Ibrahim békeajánlással tisztelgő követet küldött május elején Bécsbe. Erre a király a szultán üdvözlése és a béke megerősítése végett Izdenczi Endrét e nap küldé követül a portára.

1641.

April 23.—Máj. 14. Fejérvári gyűlés Erdélyben.

Jun. 26. III. Ferdinánd is sürgette VIII. Orbánnál Margit hgnőnek, IV. Béla kir. leányának, canonisatióját.

Jul. 30. Noha a szultán áprilban jó szavakat adott követünknek, Izdenczinek, a basák mégis raboltak, mint a budai, ki Nyitra megye déli vidékéről sok embert hajtott rabságra. Eszterházi nádor 2000 zsoldosra pénzt, és engedélyt kért a királytól a vármegyék felülésére, hogy a békeszegést megtorolhassa. Mire Lippai kancellár e napon azt válaszolta: „Ezek az emberek (a király környezetét érti) hallani sem kívánják a mi nyavalyáinkat.“

Nagyszombatban az egyetem polgárai közül ketten, kicsapongásaik miatt, lefejeztettek. A következő évben az egyetemi fegyelem szabályoztatott.

1642.

Febr. 16.—Mart. 9. Gyűlés Gyulafejérvárott, hol martius 4-én II. Rákóczi György fejdelemmé választatott.

Mart. 19. Szőnyi szerződés, mely szerint a béke a törökkel megújítatott.

Jul. 8. II. Rákóczi Gy. a portától kinyerte az athnámét.

Oct. 29. Lippai György kancellár a magyar országtanácsnak mellözéséről Bécsben azt írta a nádornak: „a mi bőrünkben járó dolgokban csak véleményt sem kérnek a magyaroktól.“

Nov. 7. Lósi Imre eszt. érsek halála Nagyszombatban.

11. A kir. e napra halasztotta a máj. 29-re Pozsonyba hirdetett országgyűlést.

20. Lippai György esztergomi érsekké neveztetik.

Eszterházi Miklós 2 emlékiratot terjesztett a király elé. Egyet 1641-ben a végváarak állapotáról, mely szerint az örökös tartományok vagy épen nem, vagy hanyagul küldék a pénzsegélyt e várak fölszerelésére, a török pedig oly sok embert hajt el rabságba, hogy az utóbbi 4 év alatt is 200,000 frt fordítottatott kiváltásra. — Az 1642-ki emlékiratban így szólt: Sok ígértetett, mi nem teljesítettett, sok törvény hozatott, mi nem hajtatik végre stb. A honfiak azt hiszik, hogy ő fölsége külföldi ministerei ezt készakarva teszik, mert a magyarokat gyengíteni törekednek.

26. III. Ferd., miután már előbb azt írta a nádornak, hogy „a religio dolgában készebb Magyarországtól távol lenni, mintsem valamit engedni,“ az országgyűlést Khevenhüller és Kurz biztosok által feloszlatta.

1643.

Jan. 14. A nádor a királynak előterjeszté: hogy a rk. gyűléseikben mindig oly panaszokra fakadnak, hogy mind a vallás ügyében, mind egyéb szabadságaikban sértetnek. A nádor nézeteként így végveszélybe sülyed a nemzet. Rákóczihoz csak akkor ragaszkodnának a rendek, ha vallási és más szabadságaikat illető kívánataik ki nem elégítették.

Febr. eleje. II Rákóczi Gy. menyegzője Bátori Zsófiával. Itt III. Ferdinándot Jakusics György veszprémi püspök képviselte, ki Rákóczinak azon nyilatkozatára, hogy F. a protestansok támogatására is számíthat a svédek ellen, ha az 1608 óta szenvedett sérelmeiket orvosolja, J. kijelenté, hogy a császárnak nem áll hatalmában a religió szabadságát és az elvett templomokat visszaadni.

Febr. 3. 15. és mart. eleje. III. F. Nagyszombatban, Szombathelyen, Zágrábban és Kassán részleges gyűléseket rendelt tartatni, melyek kizárólag csak a határszélek védelmével foglalkozzanak.

7. Rákóczi azt írta a nádornak: „Hazánkat és nemzetünket bizony szeretjük. Ha szabadságunkért fáradnunk kelletik, mi azt kívánjuk, hogy annak minden statusok egyaránt érezhessék hasznát.“

April 24.—Máj. 21. Fejérvári gyűlés Erdélyben.

April 26. Rákóczi Gyulafejérvárott a francia és svéd hatalmak követségével szövetségre lépett.

Oct. közepe. A bécsi udvar követe Kéri Jánosnak Rákóczi azt felelte: „magánügye miatt nem nyul fegyverhez, bár vele együtt a szegény gazdasszonyt is meggyalázták. És ha a francia és a svéd koronával megkötné a szövetséget, arra csak a haza és vallás szabadságának sérelmei fognák őt indítani.

Dec. 6. A nádornak e nap kelt levele Sárospatakon találta Rákóczit, melyben felhívta, ne hozna háborút a különben is sokat szenvedő szegény hazára.

1644.

Jan. 2. Rákóczi a nádorhoz kelt válaszában kijelenté, hogy ő 1636 óta számtalanszor, de mindig sikertelenül panaszolta el mind

magán, mind a haza közsérélméit. Ekkor a fejdelem a portától már engedélyt nyert a háborúra.

Jan. 3.—13. A gyulafejevári országgyűlés készséggel ajánlott Rákóczinak adót és hadakat a megsértett vallás védelmére. A támadás ideje is kitűzetett febr. 2-ra.

27. III. F. fegyveres ellenállást határozott s a nádort az egyezkedéstől eltiltotta.

Febr. 2. Rákóczi hadserege élén kiindult Gyulafejevárról.

9. Előhada a Hegyalján táborozott, hol nemcsak a nemesség, hanem Forgács Ádám főkapitány hada egyrésze is hozzá állott Bakos Gábor kapitánynyal együtt.

13. A nádor azt írta R.-nak: midőn a haza halálos ellensége, a török, békét enged, a magyar önmaga dűlja s veszélyezteti hazáját. Mindnyájan azt hiszik, hogy csak önhaszon miatt nyúlt fegyverhez.

16. Kálló kaput tárt a fejdelemnek.

17. Kállóból kelt körleveleiben fejtegette R. a fölkelés okait.

19. A nádor felszólítja R.-t, hogy adja a fegyverrekelésnek igazi okát.

23. III. F. a vármegyékhez intézett körlevelében megemlíti kormányának az ország javára törekvését, és azzal vádolta Rákóczit, hogy azért ragadott fegyvert, miszerint Erdélyt örökös fejdelemség gyanánt biztosítsa nemzetségének, s más önző céljait elérhesse.

Mart. 11. Kassát Forgács Ádám feladta hova másnap a fejdelem bevonult.

Martius végén Kapronczai Gy. egy hadosztálylyal a Szepességen és a Vág völgyön át Galgócz felé nyomult; Bakos Gábor és Bornemisza Pál pedig a bányavárosokat hajlítja a fejdelemhez.

April 4. R. portai ügynökénél Maurer Mihálynál sürgette, hogy a budai basa egész erejével adassék rendelkezése alá.

20. A nádor írta Rákóczinak: „Im kegyelmed elé megyünk, noha bizony pogányokra mennénk örömebben, mint magam nemzetére“.

27. F. hadai átkeltek a Garanon, s aztán Lévát, Füleket fölmentették, Szendrőt visszafoglalták.

Máj. 16. Lippai érsek Bécsben kelt levelében elragadtatással fejezi ki abból származó örömét, hogy a szerinte eretnek fejdelem nem sokára elűzethetik.

19. A hadakozók biztosai Lónyai Zsigmond és Kemény János a békekötés ügyében Szendrónél találkoztak.

Jun. 10. A királyiak Kassát szállották meg.

24. Rákóczi biztosai Sáros alatt találkoztak a nádorral és 8 pontban adták elő a föltételeket.

Aug. 1. R. a Kassára gyűjtött vármegyék és városok által követeiket küldetett Ferdinándhoz, hogy nevezze ki biztosokat a megszakasztott békealku folytatására.

Sept. 14. E napon Ferdinánd Eszterházit, Lippait, Tieffenbach és Questenberg tanácsosokat Nagyszombatba küldé a békealku megkezdése végett.

20. Kemény János Privigyéről Rimaszombatba lett visszavonulása után ennek okairól a váczai béget értesítette.

October. Czernin, F. nagykövete biztosítást vett a portától, hogy R. el fog tiltatni a svéd szövetség továbbfűzésétől.

Nov. 11. A nádornak e napon kelt levelét rimaszécsi táborába vitte R., melyben szemére lobbantja, hogy a sürgetett 2 heti fegyverszünet nem mutat arra, hogy jó hiszemmel tárgyalatná a békét.

1645.

Január közepén Zborón találkozott R. a francia király követével. E miatt s a svédek izgatásai folytán nem jutott jó végre a békealku, bár ezt a porta is sürgette R.-nál.

Febr. 16. R. a hozzá ragaszkodó 14 vármegyének és a körülükbe eső kir. városoknak Bártfára gyűlést hirdetett.

Mart. 2. A bártfai gyűlés eloszlott.

6. Torstenson Jenkaunál újabb fényes diadalt nyert a császári hadakon.

Mart. 11.—27. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

April 22. R. a szövetséget a francziákkal és svédekkel megújította Munkácson.

Máj. 28. R. a Nyitra vizénél Douglas alatt Torstenson előhadával egyesülvén, e nap Nagyszombat kaput tárt előttök.

Aug. 8. Rákóczi az előleges békét megkötötte a király követével, Törös Jánossal.

20. Rákóczi visszahívta segélyhadát Brünn alól, Torstenson táborából.

Sept. 11. Eszterházi Miklós nádor halála.

15. Rákóczi már Nagyváradon volt hadával.

Sept. 16.—Dec. 16. A linczi békekötés.

1646.

Febr. 22. Rákóczi Fogarasban készségeit jelenti ki Croissy francia követ előtt, bizonyos föltételek alatt megújítani a szövetséget a francia és svéd koronával.

Mart. 11.—27. Fejérvári gyűlés Erdélyben.

Máj. 1. E napra F. által hirdetett országgyűlés augusztus 24-re elhalasztatott.

Jun. 10. A helvét hitvallásúak egyházi gyűlése Szatmáron a kánonkönyv szerkesztésével megbízott Gelei Katona István elnöklete alatt, ki a 100 cikkbe foglalt művet elkészítette, mely gyűlésileg helyeseltetvén, s I. Rákóczi György által megerősítetvén, 1649-ben kinyomatott.

Sept. 25. Draskovics János horvát bán 120 szavazattal nádorrá választatott.

Oct. 22. III. F. e nap kelt leiratában azt határozta, hogy a linczi békekötés, daczára a papság ellenmondásának, teljes épségben igttatassék a törvénykönyvbe.

Dec. 22. III. F. 20 templomot tüstént visszaadatni rendelt a protestánsoknak, s jövőre a templomot elfoglaló papokra 1000—2000 forint birságot szabott.

1647.

Febr. 10. F. újabb leiratában 90 templomot rendelt a protestánsoknak visszaadatni.

Mart. 16.—April 10. Gyulafejérvári gyűlés.

April 9. A templomok visszaadására kiküldött választmány Pozsonyból útnak indúlt.

Jun. 3. III. Ferdinánd hasonnevű fia a pozsonyi országgyűlésen királylyá kiáltatott ki.

Jun. 16. IV. Ferdinánd királylyá koronáztatott.

17. A pozsonyi országgyűlés befejeztetett.

1648.

Mart. 16.—18. Gyulafejérvári gyűlés.

Sept. 14. Nemzeti zsinat Nagyszombatban.

Oct. 11. I. Rákóczi György halála.

24. Az osnabrucki béke a 30 éves vallásháborúnak végét vetett.

Dec. 2. Lippai György érsek a jezsuita szerzetet a magyar egyházi rend törvényes tagjává ünnepélyesen felavatta.

1649.

Jan. 23.—Mart. 10. Erdélyi gyűlés Fejérvárott.

25. Országgyűlés Pozsonyban.

Mart. 19. 23. Az udvar Pozsonyba érkezett és a kir. propositiók átadattak.

24. Pálfi Pál 178 szavazattal nádorrá választatott.

Máj. 28. A május 18-án fölterjesztett 75 sérelemre a király máj. 22. és 28. válaszolt.

Jun. 3. Az országgyűlés befejeztetett.

Jul. 1. Schmidt Rudolf haditanácsos közbenjárásával Konstantinápolyban IV. Mahomed szultánnal 22 és fél évre megújított a béke.

1650.

A szultán követe Bécsbe hozta a békeokmánynak megerősített párját, s annak szigorú megtartását ígerte.

Mart. 20. Gyűlés Gyulafejérvárott.

Ápril 29. A király rendeletére az egi káptalan Jászórol Kassára a ferenczrendieknek fegyvertárul használt egykori monostorába helyeztetett át.

1651.

Febr. 12.—Mart. 18. Fejérvári gyűlés Erdélyben.

Zrínyi Péter megverte a törököt Szlavóniában. A bégek a szüret idején a Hegyalján raboltak.

1652.

Jan. 10. Az ágostai hitvallásúak egyházi gyűlése Tótprónán, hol a superintendensek kijelölésének módozata megállapított.

Febr. 4. II. Rákóczi György öcscsének, a szépmíveltségű Zsigmondnak, halála himlőben.

18.—Mart. 12. Gyulafejérvári gyűlés, hol a rk. II. Rákóczi György fiát, a 7 éves Ferenczet, fejdelemmé kiáltották ki.

April. Nyitrában 4800 török lovasok raboltak, de Nagyvezekény-nél Forgács Ádám által megveretvén, 800 embert vesztettek. 70 magyar halott közt 4 Eszterházi találtatott.

II. Rákóczi György a lengyel királynak segédhadat küld a kozákok ellen.

Sept. Az egrri törökök Kassa vidékét pusztították, és a foglyokért 250,000 frtot csikartak ki.

1653.

Jan. 15—Mart. 15. Gyulafejérvári gyűlés. Itt az erdélyi gyűlések artikulusainak gyűjteménye átvizsgáltatván, a fejdelem által megerősített és Váradon kinyomatott ily czím alatt: „Approbatae Consitutiones Regni Transilvaniae“ stb.

Május 31.—Jun. 18. IV. Ferdinánd maj. 31. Ausgurgban romai királylyá választatott, és junius 18-án Regensburgban megkoronáztatott.

1654.

Jan. 18.—Febr. 18. Gyűlés Fejérvárott Erdélyben.

Jul. 9. IV. Ferdinánd ifjabb magyar király halála himlőben.

Szécsenyi Gy. veszprémi püsp. 70,000 frttal alapítja a győri academiát.

1655.

Jan. 24.—Jul. 3. Országgyűlés Pozsonyban.

Febr. 20. Kolozsvári gyűlés.

Mart. 15. Veselényi Ferencz nádorrá választatott Pozsonyban, kinél ismeretlen kéz által letett iratban javasoltatott, mondana le a nemzet királyválasztási jogáról, melytől a törökök kiüzetése után úgy is kénytelen lesz bucsút venni.

Jun. 27. Leopold főherczeg, királylyá kiáltatott ki, és e napon megkoronáztatott.

Jul. 3. Az országgyűlés 93 sérelem fölterjesztése után eloszlott.

II. Rákóczi György, ki 1653-ban István bojárt nevezte ki moldvai vajdává, ez évben Havasalföldön Sorbán Konstantint helyezte vissza székébe.

1656.

Febr. 20. Gyűlés Fejérvárott Erdélyben.

Máj. 15. Családi viszályban levén a Wasa uralkodóháznak svéd- és lengyelországi ága, Kázmér János lengyel kir. követe által tudatta Rákóczival, hogy a-nyujtandó segélyért őt vagy fiát Ferenczet lengyel királylyá választatja.

Nov. 20. Rákóczi Károly Gusztáv svéd királylyal lépett szövetségre a lengyel kir. ellen.

1657.

Jan. 6. Rákóczi szigorú semlegességet kíván III. Ferdinándtól.

17. A viski gyűlésen hadi adót szavaztat meg.

18. 40,000-nyi hadsereggel Kemény János vezérlete alatt útra kelt.

24. Követének azt mondja a török nagyvezér: „Gazdag ura üljön vesztég.“

Febr. 7. Egyesül a szövetséges kozákokkal.

23. Prsemsisl táján találkozik vele III. Ferdinándnak őt lebeszélni törekvő követsége Szelepcsényi György kancellár vezérlete alatt.

Mart. 28. Krakóba Bethlen Jánost helyezte..

April 2. III. Ferdinánd kir. halála 49 éves korában.

I. Leopold király, 1657. april 3. — 1705. május 5.

Apr. 11. II. Rákóczi Gy. egyesült a svéd királylyal.

Máj. 27. Leopold megújítja a szövetséget a lengyel királylyal, 16,000 fegyverest igérvén neki.

Jnn. 1. A dán kir. hadat üzen a svédnek.

14. Gyűlés Gyulafejérvárott.

16. Az erdélyiek, kik dúltak és égettek utjokban, a svédekkel egyesülve, feladásra birták Varsót.

Jun. 23. A svédek haza takarodnak.

Jul. 3. Az erdélyiek a Visztulán átkeléskor a folyamba vesztek.

22. Rákóczi lealázó föltételek mellett köt békét a lengyelekkel, és jul. 26. 300-ad magával hazasiet.

Aug. 17. Gyűlés Szamosujvárott, hol Rákóczi a rket felháborodva találja.

Nov. 1.—3. Gyűlés Gyulafejérvárott, hol Rhédei Ferencz a fejdelem helyettesévé választatott.

1658.

Jan. 22. Rákóczi Meggyest, hol a rk. gyűlést tartanak, ostromolja. A rk. biztosítják, hogy őt visszaültetik.

23. Rhédei Ferencz lemond, és jan. 24. Rákóczi folytatja a gyűlést.

Febr. 12. Rákóczi a szultánhoz írt levélben magát a porta született rabszolgájának vallja.

April 9.—Máj. 24. Gyűlés Gyulafejérvárott, hol a nagyvezérnek ily üzenete adatik hírvül: a rendekot lovaink lába alá tapostatjuk.

Jun. 2. Esztergomi főegyházmegyei zsinat Nagyszombatban.

Jul. 5. Rákóczi Lippa és Jenő közt 9000-nyi zsoldos hadával a budai basát megverte, 2000 emberét lekaszabolta.

Aug. 1. Leopold rom. császárrá koronáztatott.

8. A nagysinki gyűlés Barcsai Ákost 4-ed magával a nagyvezérhez küldé. 200,000 török s tatár pusztítá Erdélyt.

Sept. 14. A nagyvezér Barcsai Ákost, kivel Erdélyre nézve igen súlyos föltételek alatt kötött egyezményt, e napon fejdelemmé nevezte. A pusztító had 180,000 foglyot hajtott el Erdélyből.

October 4. A segesvári gyűlés Barcsainak megszorítással fogad hírséget.

Nov. 6. A marosvásárhelyi gyűlés Barcsai kineveztetését bezikkez, s határidőt tűz ki a Rákóczi-pártiak meghódolására.

1659.

Febr. 26.—Mart. 25. Erdélyi beszterczei gyűlés.

April 1. Rákóczi Váradot és a Részeket kibocsátja némely föltételek alatt.

Máj. 31. A szászsebesi gyűlés mindenkinek fő- és jószágvesztés büntetése alatt megtiltja Rákóczival közlekedni.

Jun. 30. Rákóczi okmányt írt alá, melynél fogva a császári hadak Szatmárt és Kállót megszállhatták.

Jul. 21.—Dec. 4. Országgyűlés Pozsonyban.

Aug. 20. Barcsai a keresztesi mezőn gyűlést és szemlét tartott a hadak felett.

Sept. 3. Rákóczi Torda alatt ütött táborn; Barcsai pedig Temesvárra a törökhöz futott segítségért.

29. Rákóczi a marosvásárhelyi gyűlésen visszavette a fejedelemséget.

Oct. 6. és 27. A rk. és R. a pozsonyi rk. által kívánják Leopoldot közbevetésre birni.

Nov. 22. A budai basa a vaskapui sánczok kiostromlása után R.-t Zajkánynál megverte s 3700 emberét lekaszabolta.

Dec. 11. Gyűlés Meggyesen.

1660.

Jan.—Máj. 13. Rákóczi Szebenben Barcsait ostromolja. Ezt a török fölmenti.

Máj. 22. II. Rákóczi Gy. a fenesi csatából, hol a török ellen 3000 embert vesztett, 4 sebbel elvitetett.

Jun. 7. Rákóczi Nagyváradon sebeiben meghalt.

Jul. 5. Gyűlés Segesvárott.

Jul. 14.—Aug. 27. Szajdi Ahmed és Ali szerdár Váradot ostromolták.

Aug. 7. Megnyitott a Kisdi Benedek egri püspök által 60,000 forinttal alapított kassai academia.

24. A törökök rohama Váradra 3000 ember veszteséggel visszaveretett.

27. A vár capitulál kedvező föltételek mellett.

Oct. 20.—Nov. 9. Segesvári gyűlés.

Nov. 21. Kemény János Aranyosmeggyesről 1000 lovassal Erdélybe indul.

Dec. 24. Ő és Barcsai Szászrégenbe gyűlést hirdetnek.

1661.

Jan. 1.—6. Kemény J. jan. 1-én fejdelemmé választatik. Január 3-án leteszi az esküt. Jan. 4. Az ország hódol neki. Jan. 5. A rk. Barcsait Görgénynyel, Sz. Imrével és Zsúkkal megajándékozzák. Jan. 6. B. kiadja ünnepélyes lemondását.

10. K. egy fermánt mutat elő, mely Bihar, Kraszna és Középszolnok vármegyéknek a váradi basaságba bekeblezését elrendelte.

Febr. 16. A szultán Kemény követeknek pénz- és egyéb követeléseit adja elő.

Apr. 23. A besztzercei gyűlés, tudtára jutván Barcsai alkudozása a törökkel, Keményt felhatalmazza ellene eljárni.

Máj. 6. Kemény, Görgény alá megy vadászatra, és ott Barcsai Ákost és Endrét elfogatta, s ez utóbbit

16-án Fogarason felakasztatta.

Jun. 2. A megyesi gyűlés kimondá az elszakadást a töröktől, s Barcsai bírójává a fejedelmet tevő.

28.—30. A törökök Erdélybe nyomultak.

Jul. elején Kemény Görgényből Kővárra viteti Barcsait és útközben megöleti.

Aug. 30. Montecuccoli császári vezér Majténynál egyesül Keménynyel.

Sept. 14. Ali szerdár Apafi Mihályt a marosvásárhelyi mezőn erőltetve fejdelemmé választatja.

17. Montecuccoli Kolozsvártól visszavezeti seregét.

Oct. 21. Kemény későn nyomul be a székelyek segélyére.

Nov. 20.—Dec. 21. Kisselyki gyűlés.

1662.

Jan. 3. K. ismét bemegy a kulcsos városok visszafoglalása végett.

23. Kemény 6000-nyi magyar s német hadával Segesvárnál megütközött a törökkel, és lováról lebukván, agyontapostatott. — Erdély, mióta a töröktől elhajolt, legalább 100,000 lélek vesztével lakolt.

Mart. 10.—27. Görgény-szentimrei gyűlés.

Máj. 1.—Sept. 9. Országgyűlés Pozsonyban.

Jun. 5. A rk. közöl a katolikusok a kir. propositiók közöl minden előtt a honvédelemről szóló pontot, a protestánsok pedig a vallási sérelmeket kívánták tárgyalni, s ezek jegyzékét e napon nyújtották be a királynak.

11. Porcia 1-ső minister, Leopold király volt nevelője, élő szóval adta tudtokra, hogy a király őket a megyei gyűlésekhez utasította.

Jul. 4. A protestánsok a nádor közbenjárására kir. leiratot nyertek, melyet, miután kedvezőtlen tartalmát megtudták, azon ürügy alatt, hogy az nem az „evangelikus rendekhez“, hanem „az evangelica vallás híveihez“ címezett, felbontatlanul a nádorhoz küldének.

Sept. 2. A prot. követek, miután a kir. fölséghez 6-szor sikeretlenül folyamodtak, az országgyűlést odahagyták.

Oct. 20. Meggyesi gyűlés.

1663.

Febr. 22.—23. Gyűlés Szászkezdén.

Jun. 8. Köprili nagyvezér 100,000 fegyveressel Nándorfejérvárra érkezett, s nem elégelvén Zerinvárnak ígért lerontását, 30,000 arany évi adót követelt, mi egyjelentésű volt a hadüzenettel.

Jul. 15. Zrínyi Miklós, a „hírét pennával és rettenetes bajvívó szablyával kereső“ bán, a kanizsai basát Zerinvártól visszaverte.

Aug. 5. Forgács Ádám Párkánynál 6000 embert vezetvén 30,000 török ellen, 2000 embert hagyott a csatatéren, 700 fogoly kardélre hányatott s 345 Budára küldetett.

18. Köprili megkezdé 175 ágyúval Érsekujvár vívását.

Sept. 24.—Oct. 10. Gyűlés Marosvásárhelyen.

25. Érsekujvár feladatott, s azután Buják, Galgóc, Komjáti, Léva, Nógrád, Nyitra, Palánk és Szécsény szintén a török kezére került.

Oct. 18. A török által nagy ígérettel kecsegtetett Apafi Érsekujvár alá érkezett.

22. Apafi körlevele: vessék alá magokat a lakosok a török császárnak.

Nov. 3. Veselényi nádornak nem volt nehéz Apafi levelei hatását ellenkező körlevéllel megsemmíteni.

1664.

Jan. 23. 25.—Febr. 15. Zrínyi Miklós előbb Berzenczét azután Babocsát foglalta el, és február elején az eszéki hidat fölégetvén, 500 hódolt helység elhamvasztása után, 20,000 szarvasmarhával és 3000 lóval febr. 15-én a Muraközbe visszatért.

31. Gyűlés Nagysinken.

Mart. 7. Leopold kir. Zrínyit magasztalással árasztotta el. Így a pápa is; XIV. Lajos kir. pedig 10,000 tallért küldött neki. De Montecuccoli mégis ócsárolta őt.

Máj. 31. Köprili 40,000 emberrel és 100 ágyúval Kanizsára érkezett és Zerinvárral szemközt ütött tábort.

Jun. 30. Montecuccoli vonakodván Zerinvárt megsejélni, abba a törökök a falakon át pusztá szablyával jutottak be.

Jul. 12. Köprili Nagykanizsára vonúlt, Kiskomárom őrségét adott szó ellenére felkonczolta, azután Egervár, Egerszeg, Kapor-nak, Keménd és Peleske esett hatalmába.

23. Souches tábornok 12,000 emberrel Ali érsekujvári basának 30,000 fegyvereséből Szentbenedeknél 6000-t levágott, hol a basa is elesett.

26. A francziákkal és a badeni örgróf Leopold csapataival erősödött Montecuccoli egyszerre érkezett Köprilivel a Rábához.

Aug. 1. Montecuccoli Szentgothárdnál a törököket megverte, kik közül 16,000 a Rábába fúlt vagy elvérzett, s 15 ágyu a mieink kezébe került.

10. Renninger cs. követ titokban előnytelen békét kötött a törökkel Vasvárott.

Sept. 27. Leopold megerősítette a 20 évre kötött békeszerződ-
vényt, melynek tartalma olyan volt, mintha a király volt volna a
vesztes fél.

Oct. 19. Az urak és tanácsosok Bécsbe hivatván a békehirdetés
meghallgatására, erről Lippai érsek azt írta: „El vagyok tökélvé
nem menni fel Bécsbe“.

Nov. 18. Zrínyi Miklóst a békekötés elleni kikelési miatt szintén
gyanusítottá a bécsi kormány. E napon vadászat alkalmával egy

vadkan megölte az európaihírű hőst, a jeles magyar író, költőt s nagy hazafit.

Dec. 9. A Bécsbe hívott urak előtt Lobkovitz Venczel cs. minister hirdeti ki a békét.

19. A háboru alatt Bécsbe vitt korona Pozsonyba visszahozatott.

1665.

Az év elején gr. Rothal János kormánybiztos által Erdélyből kivezetett német katonaság, Szatmár, Kálló, Tokaj, Ónod és Léva várakban helyzetetett el törvényellenesen.

Máj. 1.—22. Gyűlés Gyulafejérvárott.

Sept. 10.—16. Radnóti gyűlés.

19. Veselényi nádor, mint a kir. képviselője, a Galgóczzal szemközt épült új Leopoldvárnak letette alapkövét.

Nov. 8.—14. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

12. A 13 felvidéki vármegye (Abauj, Bereg, Borsod, Gömör, Heves, Marmaros, Sáros, Szatmár, Szepes, Torna, Ugocsa, Ung és Zemplén) kassai gyűléséből a vasvári békének ellenmondott.

1666.

Január. Lippai György esztergomi érsek halála.

15. Szelepcsényi György eszt. érsekké neveztetett ki.

Febr. 1.—26. Fogarasi gyűlés.

Mart. 1. I. Rákóczi Ferencz menyegzője Zrínyi Ilonával, mely alkalommal elhatározott, a német ministerektől elnyomott ország szabadságát fegyverrel kivívni a török pártfogása alatt. Titkon Apafit is fölkérették hozzájuk hű ember küldésére.

April 5. Veselényi Ferencz nádor és Zrínyi Péter a trencsényi fűrdőben szövetségre léptek egymással, hogy az ország nyomorú állapotában egymást el nem hagyják, sőt védeni fogják vérök ontásával is.

Május. Apafi Bethlen Miklóst és Teleki Mihályt indította Murányba a nádorhoz, hol Veselényi kijelenté, hogy a nemzet sérelmein csak a török segítségével teendő fölkeléssel segíthetni. „Ugy segítse őt az Isten, mint haldokló nemzetének segédkezet nyujtand.“

Szept. 18.—27. Fejérvári gyűlés Erdélyben.

Oct. 20. Szécsi Mária és Frangepán Anna, Veselényi és Zrínyi hitvesei buzdítására a nádor, országbiró és bán által aláíratott a szövetséglevél mind annak előmozdítására mi által Magyarország fentartása eszközölhető.

Dec. 16. Veselényi és Zrínyi Bécsben levelet intéztek Gremonville francia követhoz, melyben XIV. Lajostól legalább 60,000 tallért kértek kölcsön.

1667.

Jan. 2.—16. Lósi Imre és Lippai György primások hagyományai-ból, végrendeleteik végrehajtói által, alapított a nagyszombati egyetemen a jogkar 4 tanszékkal, és ez jan. 16. megnyitott.

Jan. 5.—Febr. 4. Marosvásárhelyi gyűlés.

Mart. elején Besztercebányán nádori szék tartatott, hol a királyi biztosok Rothal és Zrínyi P. bán elnöklete alatt a sérelmek is eloszlatandók voltak. A 13 felvidéki megyék követei vonakodtak részt venni a Rothal elnök alatti gyűlésben. Magán gyülekezeteikben előadták a súlyos sérelmeket. Az igától szabadulni kell a nemzetnek. A módra nézve 3 vélemény fejtett ki. A kir. kéretett hirdetne országgyűlést.

Mart. 28. Veselényi Ferencz nádor halála.

April 20. Gyulafejérvári gyűlés.

Jun. 11. Apafi követe Baló, Köprili azon válaszával, hogy ura hagyjon fel ideiglen a török gyámolítás gondolatával, Kandiából haza indúlt. E hajón küldé a cs. követség zsoldjában álló portai tolmács Panajott a jelentést a magyar honfiak összeesküvéséről.

1668.

A nádorságra törekvő dúsgazdag Nádasdi Fer. országbiró azt hozván fel a bécsi francia követ előtt, hogy ő férj és atya, veszélyes vállalatba nem bocsátkoztatik, a segélypenzt nem fogadta el.

Jan. 10.—Febr. 3. Erdélyi gyűlés Beszterczén.

Máj. 7. A 13 felvidéki vármegye zempléni gyűléséből ismét kemény kifejezésekkel teljes feliratban sürgette a sérelmek orvoslását.

Jul. 15.—19. Gyűlés Radnóton.

1669.

Jan. 25. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott. Az 1654-től kezdve tartott 37 gyűlés czikkeinek gyűjteménye, miután az az alaptörvényekkel öszhangzásba hozatott és az Approbata Constitutióhoz alkalmaztatott, ily cím alatt: *Compilata Constitutio* nyert megerősítést.

Apr. 14. Eperjesen gyűlés az erdélyi panaszok megszüntetéseül. Kir. biztosok: Rothal, Szegedi Fer. váczai püspök kancellár, Zrínyi és a német ministerek kezére dolgozó Pető Zsigmond. A megyék a vallási sérelmek orvoslását, országgyűlést és nádorválasztást sürgettek.

25. Zrínyi gyors futárt indított Párisba, sürgetni az ígért segílyt.

Máj. 29. Az eperjesi gyűlés szétoszlásakor a megyei követek könyvek közt kérték az erdélyi biztosokat, küldene Apafi még egyszer követet a portára a török segílye megnyerése végett, mert rajtok fölkelésen kívül már mi sem segílyhet.

Jun. 25. Gyulafejérvári gyűlés.

Jul. 7. A Leopolddal megbékélt XIV. Lajos azt válaszolta az elégületlen magyaroknak: „várják királyuk igazságától szenvedéseik végét“. Ekkor Zrínyi a felsőmagyarországi elégületleneket denunciálta volna (?) Bécsben, de az megvettetett.

Dec. 1. Nádasdi vallomásai, ki még inkább elárulta az összeesküvést, színleg kegyelmesebben fogadtattak. Leopold biztosítá őt kegyelméről.

1670.

Jan. 15-én kelt Casanova konstantinápolyi cs. követ jelentése Bukováczi Ferencz eljárásáról a portán, kit oda Zrínyi Péter segíly kinyerése végett küldött.

24. Zrínyi utasítására Rákóczi F. a 13 felvidéki vármegyével gyűlést tartott Zemplénben, hol szitkokat szórtak a ministerek és németek ellen, kik ellenség módjára pusztítják a hazát. Rothal őket hazatérésre inté.

Febr. 15. Apafi gyűlést tart Fejérvárott.

Febr. 28-án Casanova jelentésének vétele után Leopold Kászonyi Márton prépostot küldé Apafihoz, hogy a mozgalom Erdélyből ne pártoltassék.

Mart. 20. A bécsi ministeri tanács Zrínyi P., Frangepán Ferencz és Tattenbach stiriai kormányzó elfogatását Spankau tábornokra bízta.

26. Leopold így írt spanyolországi követének; „majd becsületre tanítom őket: ujjakra verek, hogy fejeik legördülnek.“

27-re Leopold Beszterczére gyűlést hirdetett a 13 éjszakeleti és a dunáninneni vármegyéknek, hogy tanácsosai velök a fenyegető veszélyekről tanácskozzanak. A rk. kívánataikat kemény szavakba foglalva beadták, máj. 12-re újabb gyűlést hirdettek, s másnap széteszlottak.

Apr. 7. A Zrínyi által utasítva volt Rákóczi F. Starhemberg Rüdiger tokaji kapitányt csellel elfogatta, azután Ónodot elfogalta és Véselőnyi Lászlót Szendrőben ostromoltatta.

9. A ministertanács elhatározta a Zrínyi P. részéről charta biancával Bécsbe érkezett fiát nem bocsátani a császár keze csókolására, mert ez annyit tenne, mint atyjának kegyelmet biztosítani, már pedig, míg Zrínyi meg nem halt, nem lesz béke az országban.

13. Zrínyi a Spankau által vívott Csáktornyából éjjel Frangepánnal s néhány hű emberrel kiosont.

16. Zrínyi gróf Kéri Ferencz vasmegyei patyi kastélyában szállott meg.

17. Apafi válasza ez volt a február 28-kai felhívásra: „Csókolom alázatosan föl. kegyes atyai hajlamát, kész vagyok erőmhöz képest mindenben háladattal szolgálni.“

18. Zrínyi és Frangepán bementek Bécsbe.

22. Leopold leirata, melyben hűtlenségi büntetés alatt tiltja a csatlakozást Rákóczihoz, s a gyorsan megtérőknek amnestiát ígér.

Máj. 1. Az éjszakeleti vmegyék tályai gyűlésekben a fegyvert letenni határozták.

22. L. azt írta spanyolországi követének: „meg akarom ragadni az alkalmat Magyarország közügyeinek másképp alakítására.“

Sept. 3. Nádasdi Ferencz országbíró viradóra pottendorfi kastélyában 200 lovas által elfogatván, Bécsbe vitetett.

Sept. 20. Bécsben b. Hocher Ján, német kancellár elnök alatt a német kormánytanácsok tagjaiból 12 tagú bíróság alakítottatott Zrinyi, Nádasdi és Frangepán ellen. Vizsgálóbírák Hocher és Abele Kristóf. Közvédlő Frey Gy. Védőkül Zrinyi mellé Strelle Ádám, Frangepán mellé Eylers Ján. rendeltettek.

Nov. 20. Eszterházi Pál gróf Tököli Istvánt ostromolta Árvában, ki itt 3-ad napra meghalt.

Dec. 1.—19. Gyűlés Gyulafejevárott.

3. Vérbíróság alakítottatott Pozsonyban Rothal elnök alatt, mely 22-t ítelt halálra, 2-öt ki is végeztetett.

1671.

Mart. 9. Fogarasi Gyűlés.

21. Leopold tudtára adta az országnak, hogy még több katonát szállásoltat az országban, kiket az országlakosok kötelesek eltartani. Új egyenes és fogyasztási adót vettet ki úgy a nem-nemesek, mint a nemesekre.

Ápril 12. Széchenyi Gy. kalocsai érsek a rendelet ellen a császárhoz folyamodott.

30. Nádasdi Bécsben, Zrinyi és Frangepán Bécsújhelyben, a 2 utóbbi a 3-ik vágással, lefejeztettek.

Junius. Az Erdélybe kibujdosottak Apafi pártfogásával Petróczit és Szepesit a portára küldék, hogy a porta adófizetésért segítsen lerázni a német igáját.

6. L. az adórendelet felfüggesztése helyett ismét amnestiát hirdetett, de igen sok kivétellel.

Jul. 18. A porta válasza ez volt: a hatalmas szultán a magyar népet pártfogása alá veszi, s az ügy vitelével a budai basát bízza meg.

Oct. 16. Gyűlés Fejérvárott Erdélyben.

Nov. Hiú levén az előbbi utasítás, újabb kérelemre a nagyvezér így nyilatkozott: Érsekujvárnál (1663) nem kellett a magyaroknak a szultán kegyelme, most pedig kérelmökre nem fogja a szultán a némettel kötött békét felbontani.

16. Gyulafejevári gyűlés.

1672.

Jul. Gyűlés Radnóton.

Aug. végén Petróczi, Szepesi, Kende Gábor és Szuhai Mátyás 800 lovassal Erdélyből betörték s miután 800 váradi török hozzájuk csatlakozott, a hajdukat is fölkelésre bírván, 15,000 fegyveressel megkezdték a háborút.

Sept. 13. Szepesi és társai Spankaunak 2000 főnyi dandárát Enyiczknél véres csatában szétverték.

16. Teleki Mikl., Veselényi Pál, stb. bujdosó kíséretében 700 lov. és 500 gyaloggal Szatmár ellen indult.

20. A 2600 főnyi szatmári őrség Vasvárnál Teleki lovasságát megszalasztotta, gyalogságát leölte.

Oct. 10.—20. Gyűlés Gyulafejérvárott.

26. Kobb, Eszterházi Pál, Pálfi Károly és Spankau Györkénél a fölkelők lovasságát, miután Barkóczi István a hajdukat árulásra bírta, megszalasztották s a zempléni gyalogságot majd egészen levágták.

1673.

Febr. 27. Ampringen János Gáspár, a német rend nagymestere. Magyarország teljhatalmú kormányzójává neveztetett.

Mart. 23. Ampringen nagy fénynyel igttattatott be Pozsonyban.

Sept. 25-re a Szelepcsényi Gy. eszt. érsek által helytartói törvényszéke elé idézett bányavárosi kerületi prot. papok közül 33 jelent meg, kik mind halálra ítéltettek és súlyos föltételek alatt nyertek kegyelmet.

Nov. 18.—Dec. 14. Az erdélyiek fejérvári gyűlése.

1674.

Mart. 5-re a pozsonyi rendkívüli törvényszék elé idéztette Szelepcsényi a protestáns lelkészeket és tanítókat mind, 300-nál több jelent még. 61-en gályarabságra hurczoltattak.

Máj. 10. Fejérvári gyűlés Erdélyben.

20. óta Sobieski Ján. volt a lengyel kir., kihez küldék a bujdosók Lilienbergi Absolon Dánielt, Tököli Imre nevelőjét, a magyarok részére leendő megnyerés végett.

Sept. 13. Gróf Bethune varsói franczia követ, Sobieski sógora, az Erdélybe küldött Beaumont által ígéré, hogy XIV. Lajosnál mindent elkövetend a magyarok pártolása ügyében.

Oct. 17. Lobkovitz az ellenséggi czimboráskodás miatt megbukott.

Nov. 17. Erdély fejedelme gyűlést tart Gyulafejérvárott.

Dec. 17. Bánfi Dénes erdélyi fejedelmi tanácsos, ki Bécshez való szításaért bárói czímet nyert, a magyarországi bujdosók megseggelését ellenezvén, a fondorlatok áldozata lett, s a fogarasi gyűlés által halálra ítéltetvén,

18-án cigány bakó kezéből vette a halálos csapást.

1675.

Febr.-ban Reaumont vitte Telekinek a töröktől erélyesebb támogatást szorgalmazó levelét Konstantinápolyba, de Köprili régi választát ismételte: Apafi nyilvános háborút ne kezdjen a császár ellen.

Apr. 1. Szinérváralján a fölkelők Veselényi Pál a volt nádor unokaöccse helyett Telekit választák vezéröknek.

28. Fogarason szerződvényt készítettek, mely szerint a fölkelők Apafi segélyével 12,000-nyi hadat ígértek kiállítani; Franciaország pedig 6000-nyit, s azon felül havonként zsoldra 15,000 tallért.

Máj. 25-én és Nov. 25. az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

Jul. Br. Spankau kassai főkapitány halála.

1676.

Febr. 20. Strasoldo, Spankau utódja, sajtó utján magyar nyelven szólítá fel a fölkelőket az amnestia elfogadására.

Mart. Veselényi Pál vezérlete alatt mintegy 9000-nyi számban becsapott bujdosók Colalto ezredest Szatmárnál, s azután Strasoldót, ezt súlyosan megsebesítve, Ónodnál megverték.

27. II. Rákóczi Ferencz születése a zemplénmegyei borsii kastélyban.

Jul. 8. I. Rákóczi Ferencz halála Zborón.

Aug. A fölkelők Nánást elpusztították

Oct. végén a hegyaljai szüretet főleg Rákóczi Ferencz jószágain foglalták le.

30. Köprili Ahmed a magyar fölkelők ügyét nem pártoló nagyvezér halála.

Nov. Kobb tábornok a fölkelésre serkentő 4 nemes közül 1-et tűzbe vettetett, 1-et lófarkon hurczoltatott, s 2-öt nyársba huza-tott. A visszatérésre figyelmeztetett Leopold Kobbot a kegyet-lenkedéstől óvakodásra inté.

21. Erdélyi gyűlés Fejérvárott.

1677.

1500 fölkelő Kende Mártonnal eldobta a fegyvert, de a többiek „bárgyúságnak bélyegezték a hiszékenységet, mely őket bitófára vezet.” A lengyel királynak a pártfogást megköszönték.

Apr. 24. Leopold szövetséget kötött Sobieskivel, mely szerint alattvalóikat a kölcsönös czimboráskodástól eltiltani ígérték.

Máj. 21. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

27. Apafi követe és a bujdosók 3 küldöttje Varsóban Bethune gróffal a francia segély iránt szerződésre léptek.

Jul. 22. A Veselényi Pál vezérlete alatt betört bujdosók e nap Schmidt tábornokot Lebenyénél megverték, azután Késmárkot elfoglalták.

Oct. 7. Kobb e nap kelt körleveleiben, melyeken vérveresre festett bitófa, karó és kerék volt ábrázolva, karóba-vonással s kerékbe-töréssel fenyegette a kuruczokkal egyetértőket.

Ő Kassa piacznán rövid idő alatt 62 magyart végeztetett ki, közölök 22-t karóba vonatván.

A bujdosók Pava ezredét Lucz táján megvervén, az elfogott 32 tisztet „a Vereshalmen mind felkarózták, kalapjaikat is mindenik fejére szegeztek, egyet bocsátának el a végett, hogy Kassára hírt vihessen.”

Oct. elején megjelent Boham Kristóf francia őrgróf is 4000-nyi dandárral s magához vevén 1500 kuruczot, Nyalábnál Schmidt tábornok hadából 1500-at levágott, s miután még 7000 kurucz és 4000 erdélyi csatlakozott hozzá, Barkóczi és Colalto seregéből Bösörménynél 200-t összekonzolt.

November közepén Veselényi Nagybányát foglalta el. Ekkor az egyesített haderő működése félbeszakadt, mert a Boham hozta lengyelek telelni haza mentek.

Dec. 10. Leopold véleményt kívánt tanácsosaitól, mikép lehetne a lázadókat engedelmességre bírni.

1678.

Jan. 22. Gubasóczi János vácsi püspök szelíd és törvényes eljárást és őszinte egyezkedést tanácsolt; ellenben Bársony Gy. egri püsp. és convertita már előbb az új vallások eltiltását és a fölségsértők kiirtását javasolta.

Febr. Apafi Mihály gyűlést tart Fejérvárott.

Apr. 19. Az erdélyiek gyűlése Fogarason.

Jun. 2.—10. és Oct. 1. Gyulafejérvári gyűlések.

Jul. 4. Telekinek Sóvárt kelt a megyéket csatlakozásra szólító körlevele viszhangra nem találván, az erdélyi dandárral Kővárra visszament. Veselényi Pál már előbb visszavonult a fővezérlettől.

Ezután a fölkelők a 21 éves Késmárki gr. Tököli Imrét kiáltották ki fővezérökké.

Oct. Tököli, miután 20,000-re szaporodott seregével Szendrőt, Tornát, Putnokot és Murányt elfoglalta, Kassa külvárosait fölégette, Leslie és Wrbna hadait megverte, és saját uradalmait, Árvát, Likavát, stb. visszavette, a bányavárosokat foglalta el, hol 180,000 aranyon kívül sok ezüsrudat talált.

Nov. Wrbna és Dünewald Szentkeresztnél Tököli seregéből 1500-at levágván, őt a bányavárosokból kiszoríták.

1679.

Febr. végeig érvényes fegyverszünetre lépett Tököli, melynek tartama alatt követét, Szalai Pált, küldé a sopronyi egyezkedésre.

Apr. végével Józsa István, tályai kanonok-lelkész és kurucz vezér Selmecezen nagymennyiségű aranyat és ezüstöt ejtett hatalmába, Késmárkot 3000 forintig megsarcolta, Bártfát és Kisszebent kifosztotta.

Máj. 27.—Jun. 21. Gyűlés Gyulafejérvárott.

Oct. 21. Az ismét elpártolt Józsat a kuruczok Tályán megölték. Szécsényi György püsp. megyei zsínatot tartott Győrött.

1680.

Jan. 12. Gyűlés Segesvárott.

Mart. 18. A nagyszombati tanácskozmányban Tököli több híve vett részt, de a törvényes kívánalmak is elutasítottván, a békét létrehozni nem lehetett.

Máj. 18. és Nov. 12.—Dec. 3-ig erdélyi gyűlések Fejérvárott.

Aug. 16. Tököli május végén a háborút ismét megkezdvén, e napon Késmárkot s azután Lőcsét is elfoglalta.

Nov. 15. Sebestény Endre leleszi prépost és Caprara Éneás kassai főkapitány Tökölivel 1681 jun. végeig tartó békét kötöttek.

1681.

Febr. 16.—Mart. 10. Nagysinki gyűlés.

Ápril. 28. Országgyűlés Sopronyban, melyre Tököli sikertelenül szólítottatott fel személyes megjelenésre.

Máj. 7. Tököli s pártfelei Kaposról ily cím alatt „Isten dicsőségeért, s hazájok szabadságaért fegyverben levő magyar urak, nemesek s vitézlő rk.“ üzenték az országgyűlésnek, hogy lelki és testi szabadságaik helyreállítására törekedjenek.

20. A francia udv. által ellenállásra buzdított s Ibrahim budai basa által a szultán pártfogásáról biztosított Tököli Caprara kassai főkapitánynak a fegyverszünetet felmondá.

25. A király a propositiókban a visszaéléseket mentegetvén, javaslatot kívánt a rendektől az iránt, mikép lehetne a bujdosókat hűségre hozni.

Jun. 10.—20. Gyűlés Fejérvárott, hol Apafi Mihály hasonnevű fia fejdelemmé választatott, és a 3 nemzet uniója megújított.

13. Gróf Eszterházi Pál dunáninneri főkapitány nádorrá választatott.

25. A kisebbségben levő protestánsok a kir. által kívánták magokat jogaikba visszahelyeztetni, s a királyhoz intézett 9 folyamodvány 1-jét e napon terjesztették föl.

Jul. 3. Nostitz minister és L. országgyűlési egyik biztosa tudatá a protestánsokkal, hogy ő fölsége csak a másik fél meghallgatása után válaszolhat. Erre a katolikusok nyomban beadták nyilatkozatukat. És most volt virágzása a kölcsönös recriminációknak.

6. Tököli palyi táborából így kezdé válaszát a sopronyi rkhez: „Nagyságtok szabadságaink ellen emeltek kezét.“

Aug. 12. A hollandi követ s előbb a svéd is közbeveté magát a protestánsokért, de egyszersmind mérsékletre inté őket.

Sept. 7. Apafi a szultán rendeletére Debreczennél a váradi és temesvári basákkal, Tököli és Veselényi Pál kuruczaival egyesült.

12. Böszörményt Tököli gyalogjai bevették. A várost és templomot elégették. 200 német megadta magát.

18. E napra Kállóhoz mentek, melylyel úgy bántak, mint az előbbivel. Itt Tököli és Teleki közt megint kitört a viszály.

Oct. 18. Apafi és Teleki, miután Szatmárt 5000 frtig megsarczolták, e nap a románokat hazabocsáták s magok is Fejérvárra visszatértek.

Nov. 9. Leopold leküldé az országgyűlésre határozatát a protestánsok ügyében.

14. Saponara Fülöp pataki cs. kapitány Leopold nevében Tökölinek Berettyó-Újfaluban békét ajánlott. Nem ellenzi házasságát özv. Rákóczi Ferencznével, Zrínyi Ilonával.

Dec. 22. Leopold leiratát a vallásügyben a törvények közé fölvétni rendelte.

29. Ez ellen a protest. a 9-ik folyamodványban tiltakoztak.

30. Az országgyűlés berekesztése.

1682.

Jan. 9. Tököli követei igen kedvezően fogadtattak a portán.

Febr. 17.—Mart. 14. és April 25.—Máj. 2. Gyűlések Fogarason.

April. 28. Tököli bujdosó urak s nemesek kíséretében a porta felhívására Budára ment Ibrahim vezérbasához, kivel részletesen megállapított szövetségre lépett.

30. Tököli tanácsosa, Szalai Pál, azt írta Eperjesről Strasoldónak: elégítsék ki a nemzetet szabadságai és vallásügyére nézve, mert a török segély készen áll.

Máj. 18. A Kaposra visszatérő Tökölinek Zrínyi Boldizsár és a kis Rákóczi Ferencz Leleszig mentek eléje.

Jun. 9. A szultán a békét sürgető császári követnek azt mondta: „jól van.“

16. Tököli nagyünnepélyű menyegzője Zrínyi Ilonával Munkácson.

25. Strasoldo hűségre inté a 13 felvidéki megye nemességét; Madács Pét. kurucz vezér pedig Rosnyóra érkezett.

Júl. 7. Eszterházi nádor fölkelésre szólítá a nemességet, de az nem mozdult.

20. Szirmai Endre, Tököli titkára a kassai fellegvárt elfoglalta.

26. Tököli a rendeket fölfegyverezve táborába parancsolta aug. 5-re.

Aug. 1.—4. Az erdélyiek gyűlése Gerlán.

8. Strasoldo a rket ismét hűségre intve visszavonult.

14. Tököli Ibrahim basa segélyével elfoglalta Kassa várost.

25. Leopold Eszterházi tanácsát, a magyarok iránti bizalmatlanságból, mellőzte.

Sept. 2. A felparancsolt Apafi Fülel alatt egyesült Tököli és Ibrahimmal.

16. A Kohári István védette Füleket a lakosok feladták.

17. Ibrahim a szultán nevében Tökölit Magyarország királyává kiáltatta ki, átadta neki az athnamét a fejedelmi jelvényekkel; de Tököli csak Magyarország fejedelmének és kormányzójának kívánt neveztetni.

Oct. 23. Nemzeti zsinat Nagyszombatban, mely ellene mondott a francia clerus tételeinek.

Nov. 21.—28. Gyűlés Gyulafejérvárott.

Dec. 1. Tököli követei Bécsből csak fegyvernyugvással tértek vissza.

1683.

Jan. 13. Tököli hirdette gyűlés Kassán. Leopold híveinek is megengedte a megjelenést. A portára küldött Szirmai Istvánnak a rk. is adtak utasítást.

Jan. 16. A nádor fölterjesztéseként: az urak életöket, véröket felajánlották; de keservesen panaszkodtak is, mint bánik velök fölséged idegen katonasága.

Febr. 8. A nádor javasolja L.-nak, hogy inkább öt ruházza fel a hgi czímmel mint Tökölit.

Febr. 10.—25. Segesvári gyűlés.

Mart. 18. A nádor írta a vármegyéknek: a török újra feni fogát édes hazánk ellen; de eljött az ideje édes hazánk felszabadulásának.

April 24.—30. Gyűlés Fogarason.

Máj. 25. Tököli hirdette gyűlést Tályán 19 megye követei látogatták. Itt a rendek Tököli követelését leszállítván, ez a többi közt azzal fenyegetözött, hogy majd megmutatja, hogy ura az országnak.

27. T. biztosai kivetették a megyékre mindazt, mit jun. 6-ig Vizsolyhoz kell szállítaniok.

Jun. 10. Az Eszékre érkezett nagy török had vezérénel Kara Musztafánál 50 úr kíséretében e napon tisztelgett Tököli.

15. A nagyvezér szabadságaik fenmaradását ígérte azoknak, kik Tökölivel a szultán pártfogása alá hajolnak.

18. A nádor írta a királynak: „az elkeseredett honfiak himezés nélkül mondják, hogy a hazának nem oltalmára, hanem megrontására érkezett hozzánk a császári sereg.“

Jul. 7. Az erdélyiek gyűlése Apahidán.

8. A nagyvezér, ki a Fogaras, Szeben, Fejérvár, Enyed és Somlyó környékén rabolva és égetve betört tatár khánt magához vonta, Veszprém, Tata, Szentmárton és Pápa elfoglalása után e napon Ausztriába indítá a tatár előhadat.

13. A tábort elhagyott nádor Fraknóból írta Leopoldnak, hogy az ellenség 1 millió kárt tett neki, és 4000-nél több jobbágyát vagy megölte, vagy elhurczolta.

14. Kara Musztafa Bécs alá érkezett.

Aug. 30. Megérkeztek Leopold segélyhadai, előbb a német birodalomból 31,000 ember, s e napon a szövetséges Sobieski 26,000-rel.

Sept. 12. A török had nagy veresége Bécs falai alatt

Sept. 20. Tököli a Pozsonynál táborozott lengyel királyt kérte föl közbenjárásra Leopoldnál. De T. még mindig fejd. czímet igényelt.

27. A nádor ismét kérte magát hgi czímmel feldiszíttetni.

Oct. 9. A győzelmes cs. vezérek Kara Mahomed basa 16,000-nyi hadából Párkánynál 7000-et összevagdaltak.

13. A felparancsolt Apafi Bia alól vezette vissza éhség és kórvész által felére olvasztott seregét.

16. A nádor kérdezte a királytól, kell-e (a törököknek kényyszerűségből hódolt) Battyániakat és Nádasdiakat elzáratnia? kiknek váraiba ő (az 1681-ki törvény ellenére) már német őrséget vetett.

21. Esztergomot feladta a török 50 ágyúval.

28. A nádort, a nálánál mérsékeltbb király inté: óvakodjék a további jószágkobzásoktól.

Dec. 25. A szultán Kara Musztafát Nándorfejérvárott megfojtatta.

1684.

Jan. 12. Leopold amnestiát hirdetett azoknak, kik febr. 24-ig a pozsonyi bizottság előtt hűséget esküsznek. Letette azt 17 vármegye, 12 kir. város és 14 úr, és ezek közt a Bercsényiek is.

30. Tököli a pozsonyi bizottság végzései ellen tiltakozott, azért is, mert abban nem-magyarok is ülnek. Pártfeleinek Eperjesre gyűlést hirdetett. A nemzeti ügy árulóit tüzzel-vassal fenyegette.

Mart. 8.—29. Fogarasi gyűlés.

April 12. Tököli ajánlá ügyét a pápának, „csókolván szentelt lábait.“

Jun. 18. A császár vezére, Károly lothr. herczegnek Visegrád feladatott.

27. Vác, hol a vezér 2000 törököt vágott le, szintén feladatott.

30. A felgyújtott Pestet kardvágás nélkül foglalta el.

Jul. 10. Szentendrénél Musztafa szerdárt megverte.

14.—Oct. 30-ig. Károly hg. eredmény nélkül ostromolta Budát, hol 57,000-nyi hadából eleséghiány és ragályos nyavalyák követ-

keztében 34,000-et veszített. A nádor, ki a haditanácsba soha sem hivatott, az ingyen és vitézül szolgáló 9000 magyar katonáért így esdeklott a királynál: „A szegény magyar katonák könyörögnek alázasosan, méltóztassék őket szolgálati készségükért némi zsolddal kegyelmesen megvigasztalni.“ Nem volt sikere.

Sept. 17. Schultz és Barkóczy Eperjesnél megszalasztották Tökölit.

18. II. Apafi Mihály részére az athname megérkezvén, az Szebenben beigtattatott.

29. A nádor így írt Leopoldnak: „Isten irgalmára kéri fölségedet e hazának nyomorú fiai, méltóztassék hű jobbagyait az elviselhetlen teher alól, az idegen katonák téli szállásától, fölmenteni.“

1685.

Jan. 14. Szelepcsényi György primás halála Letoviczon Morvában 90 éves korában. Azon 493,000 frtján kívül, melyet Kollonics Leop. nyitrai püspök Bécs ostromakor a Pazmaneum előljáróitól elvett és Bécs inségeseire fordított, halála után hagyatékaiból még 170,000 frtnyi arany- és ezüstnemű került a hadi pénztárba. Leopold ezzel, a pápától nyert 300,000 frt segélylyel, s felhatalmazása folytán az egyházi jövedelmek egy részével lett képesebb a török elleni háború folytatására.

Febr. 22.—Mart. 24. Oct. 24.—Nov. 7. Erdélyi gyűlések Fogarason. Az utóbbi 4 követet küldött Bécsbe a szövetség felett alkudozni.

Máj. Tököli szerencsecsillaga hanyatlott. Ő Schultz tábornokot Ungvártól visszaverte ugyan; de ez Krasznahorkát, és

Jun. elején Barkóczy Fer. Ónodot elfoglalta.

Jul. 19. 8000 német- és 2000 magyarral Eperjest szállta meg a tábornok.

Aug. 16. L., ki ez évben, a 25,000-nyi magyar-horvát hadak beszámításával 100,000-nyi hadsereggel rendelkezett, csak jul.-ban küldé Érsekujvár ostromára Károly lothr. hget, ki a budai basát e napon Nyergesujfalunál megverte, 31 ágyúját és tábornosereit elfoglalta. Ez alatt

19-én Caprara Fül. Érsekujvart rohammal bevette, a török 98 ágyúját hatalmába ejtette. A 3000-nyi őrségből csak 200 maradt életben.

Sept. 11. Eperjes kedvező föltételek alatt feladatott. Ezt 29-én Tokaj s azután Kálló bukása követte.

Oct. 4. Míg Tökölnek Bécsben szívesen fogadott követe Szirmai István békét kért, Schultz Kassát támadta meg. T. a váradi basához ment segélyért, ki őt Ibrahim parancsára e napon elfogatta s vasra verve Nándorfejérvárra küldötte.

13. Petneházi Dávid, az e nap óta Kassát vívó Caprara előtt esküdött hűséget; itt hódolt a vén Petróczi István is; Szűcs János és Deák Ferencz kurucz kapitányok már előbb Barkóczi által kértek kegyelmet.

25. Kassa, oly föltétel alatt mint Eperjes, feladatott.

Nov. 17. Bécsbe küldött békeelőzetek szerint Ibrahim szerdár Tökölit kiadni ígérte, mihelyt az alkudozás megnyittatik.

21. Zrínyi Ilona a Munkácsot ostromló Capraranak azt üzente, hogy ellenségeskedése egy nő ellen nem fogja dicsőségét növelni.

1686.

Év eleje. Zrínyi Ilona, Ibrahim kivégeztetése után, az új fővezérnél Szulejmannál férje elfogatása miatt panaszkodván, T.-t szabadonbocsátotta, ki erről még mult dec.-ben tudósítá nejét; ez év elején pedig a váradi basa által ünnepélyesen fogadtatván, kiáltványokban fegyverre hívta híveit.

Febr. 9. A hadjáratot a nápolyi Caraffa Antal kezdette meg, 4000 némettel és a Petneházi vezényelte 3000 magyarral Szentjóbót a töröktől elfoglalván. Az olasz ezután Debreczentől 80,000 frtot csikart ki. „Mily kegyetlenségeket követett el itt a magyarokon, jobb elhallgatnom,“ írta Károlyi Sándor.

Ápril. 9. — Máj. 19. és Aug. 12. — 21. Gyűlések Szebenben.

Jun. 18. Károly hg. 42,000 fegyverrel Buda várát a Svábhegytől a Felhévízig táborolta körül; Miksa bajor választó pedig jun. 21. a Gellért hegyen fogott állodást. Budában a 70 éves Abdi basa parancsolt 16,000-nyi őrségnek.

28. Erdély követei a császár biztosaival Bécsben egyezmény tervét készítették el, melyet Apafi, bár Erdélynek kedvezett, nem fogadott el.

Ang. 22. A vár ellen az 5-ik roham intéztetett, az őrség 2000-re olvadt.

Sept. 2. A 9000-nyi ostromhadnak új találmány, a szurony használata is ajánltatott. Egy órai véres harc után Petneházi Dávid 800 hajduval első hatott be a mai uri utczába. Itt hullott el a basával az őrség java. Károly herczeg 214 ágyút talált a várban.

5. A nádor e nagy eseményhez szerencsét kívánt a királynak, s azután Bécsben az idegen katonák téli beszállásolása eltávolításáért esedezett. „Közelebb is 10,000 magyar jelent meg Buda alatt, ők tehát méltók, hogy fölséged által megvigasztaltassanak.“

Oct. 19.—Nov. 6. Gyulafejérvári gyűlés.

20. Szulejman nagyvezérnek 12,000 ember- és 20 ágyúból álló serege Zentánál megveretett, s ágyúi elvétettek.

Oct. 22. Lajos badeni örgróf a horvát hadtesttel egyesülve Pécsset szállta meg, melynek 7000-nyi őrsége e napon kegyelemre adta meg magát.

31. Szulejman követe békeajánlattal érkezett Szolnokba Caraffához, ki azt vélte, a töröknek jó szándékát T. feje előleges beküldésével kellene tanusítani.

Nov. 12. Kaposvár is feladásra kényszerítettetett a mieink által.

1687.

Jan. 7. A Bécsből utasított 7-es bizottság e napon az éjszakkéleti megyékbe utazván, hol már a 2-ik télen nyomorgatta az idegen katonaság a lakosokat, a protestánsoktól Bártfán, Eperjesen, Késmárkon, Lőcsén és Nagybányán a templomokat elfoglalta.

Febr. 3.—13. Gyűlés Fogarason.

16. A Munkács ostroma folytatásával megbizott Caraffa saját elnöklete alatt 12-es vérbiróságot alakított, s e napon 2 markotányosné és a birák egyike, Szentiványi László vádjára, megkezdé a gazdag s tekintélyes hazafiak elfogatását, mert Munkácsal és Tökölivel közlekednek.

25. A nagyvezér késznek nyilatkozott Tökölit Leopoldnak kiadni, ha a törökkel béke köttetik.

Mart. 3. 5. 22. és máj. 9. Eperjesen a Caraffa által felállított mézszárszéken 30 bakó és peczér kezei közt ártatlanul vérzenek el a honfiak.

Ápril 25. Hermann badeni örgróf, a bécsi haditanács elnöke, már semmit sem akar tudni a török békéről.

Jul. 1.—4. Gyűlés Apahidán és Balázsfalván.

26.—Aug. 14. Gyűlés Radnóton.

Aug. 12. Károly hg. Mohács vidékén Szulejman nagyvezért megverte. A csatatéren 8000 török esett el és 2000 került fogságba, az üldözés alatt pedig 10,000 veszett el a Karasicza mocsáraiban és a Dráva hullámaiban. A mi veszteségünk 1000 főre ment.

Oct. 18. Országgyűlés Pozsonyban.

27.—30. Károly hg. Erdélybe ment azt hódolatra szorítani. Apafinak oct. 27-én Balázsfalván terhes szerződést kellett aláírnia. A fejedelem oct. 28-én könnyező nejével Fogarasba, Scherffenberg tábornok pedig oct. 30-án Szebenbe vonult.

31. A királyi előadások szerint: „Teljes joga volna ő fölségének Magyarországot hadjog szerint magának megtartani; de, ha az aranybulla ellenállási záradéka eltöröltetik, s az uralkodóház trónöröklési joga helyreállítatik, ő fölsége a rk. jogait épségben kívánja hagyni“.

Nov. 7. Az alsóházban Orbán István személynök ismét így szólt: „Ideje már valahára hozzáfognunk a királyi öröklést és az aranybulla megigazítását illető pontokhoz; különben oly valami történhetnék a rkkal, mit nem vártak volna“. A rk. elismerték József főhget öröklő királynak.

8. A főrendeknél kivált Draskovics Miklós országbíró ragaszkodott a királyválasztási joghoz, ki azonban, miután a király reáriadt, e napon szélhűdésben szörnyet halt.

10. A válaszfelirat Eszterházi nádor javaslata szerint fogadtatván el, ő fölsége kívánságai teljesítettetek.

15. Az öröklés a spanyol királyságra is kiterjesztetett.

18. Fogarasi gyűlés.

Dec. 1. Leopold a multakért amnestiát adott, Tökölit és fegyverben levő társait kivéve.

7. Az egi törökök a feladási szerződést aláírták.

9. Mielőtt a rk. által készített koronázási eskümintá kézhez vétetett volna, József főhg. királylyá koronáztatott.

1688.

Jan. 4. Erdély követének, ki Bécsben az 1685. június 28-kai egyezmény megerősítését sürgette, azt válaszolták: „a viszonyok megváltoztak.“

17. Caraffa a császári őrséggel bement Munkács várába, melyet Zrínyi Ilona csak fondorlatok által kényszerítve adott fel.

Jan. 24. Febr. 5. Mart. 10. — 17. Máj. 9. Jun. 12. Gyűlések Fogarason.

25. A pozsonyi országgyűlés befejezése.

Mart. 20. Zrínyi Ilona gyermekeivel Rákóczi Juliával és Ferencz-czel fegyveres fődözet alatt Bécsbe kísértetett. A király által gyámúl kinevezett Kollonics Leopold püspök Ferenczet csehországi jezsuitákhoz adta nevelésbe, hova az ifjú herczeg

Apr. 3-án megérkezett.

Máj. 9. Azon hírre, hogy jó a „debreczeni executió,“ az „eperjesi mézárlat“ hőse, nagyon megijedt Apafi udvara. Mondák „egy szekér kinzó szerszámot hoz magával.“ A biztos Teleki Mihálylyal 11 egyént rendelt magához, s bár ez elindulása előtt végrendeletet tett, april 27. Szebenben tisztességgel fogadtatott. Caraffa máj. 9. nem szerződést, hanem hűségnyilatkozatot fogadtatott el a biztosok által.

Máj. 19. Még a mult évben megszállott Székesfejérvár Battyáni Ádámuak megnyitotta kapuit.

26. Caraffa az ellenszegült Brassót kiostromoltatta, s az ottani „lázítókat“ keresett kinzással kivégeztette. Ezután a várakat birtokba vette s a hódolati okmányt Bécsbe küldé, honnan ő ezt nyerte válaszul: „soha sem fogom roppant érdemeidet elfeledni.“ Teleki pedig, ki már 1685-ben grófi czímmel ruháztatott fel, most 12,000 frt értékű ezüstműt kapott.

Jun. 17. Leopold az erdélyieket alávetésökért megdicsérte.

20. Caraffa, ki jun. 18. Solymost foglalta el, e napon Lippát ostromolta ki, és 2000 foglyot ejtett.

Sept. 6. Miksa bajor választó 32,000 emberrel és 98 ágyúval Nándorfejérvárt elfoglalta, s 77 ágyú birtokába jutott. E roham a keresztényeknek 800 s a törököknek 7000 ember áldozatába került.

8. Lajos badeni örgróf, ki már Bródot, Dubiczát és Gradis-

kát vette birtokba, e napon Derbend vidékén a bosnyai basának 15,000-nyi seregéből 5000-t lekaszabolt. Azután Zvornikot, Veterani pedig Karánsebest és Orsovát foglalta el.

Sept. 27.—Oct. 8. Nov. 3.—8. Gyűlések Radnóton.

Dec. 1.—10. Ebesfalvi Gyűlés.

1689.

Jan. 5.—25. Gyűlés Segesvárott.

14. A német rendek XIV. Lajosnak háborút üzenvén, Leopold francia háborúba bonyolódott.

Febr. 10.—Jun. A törökök kérelmére békealkudozások Bécsben, melyek a cs. biztosoknak nagy követelése és Tököli kiadatásának megtagadása miatt megakadtak.

Jul. 15.—Aug. 5. Radnóti gyűlés.

Aug. 29.—30. Lajos őrgróf Grabovánál 40,000-nyi török sereget megvert és 100 ágyúját elfoglalta.

Sept. 24. Nisszánál még fényesebb diadalt aratott, hol 10,000 török esett el, és Pálfi Miklós is kitüntette magát hajduival.

Viddinnél ismét megverte a törököt.

Nov. 7. Lajos őrgróf írta Leopoldnak: „Brankovics Györgyöt szép szóval magamhoz csalogattam, s mivel ő nemcsak a fölségedtől nyert okmánynyal visszaélt, hanem annak erejénél fogva magát a szerbek és illirek, Moesia, Bosznia, a Szerémség és más tartományok despotjává akarja tenni, őt elfogattam és Szebenbe küldöttem“. A Lipppa környékén 1645-ben született és Leopoldtól 1688-ban grófi czímet nyert Brankovics a csehországi Égerben 1711-bea mint államfogy halt meg.

9. Piccolomini tábornok, ki a déli szerbekben nagy rokonszenvet élesztett a császári hatalom iránt, Prisztinán meghalt.

15. A Kollonics L. püspök elnöklote alatt 6 osztrák tanácsos által Magyarország számára octroyált közigazgatási rendszer terve a német ministeriumhoz benyújtatott.

24.—Dec. 9. Gyulafejevári gyűlés.

1690.

Jan. 1. Strasser császári ezredes Szerbiában, a Rigómezőn, a tatárok által megveretvén, 2200-ad magával levágatott, mire a balkánvidéki várak, Nissza kivételével, mind elvesztek.

Jan. 26. József ifjabb király Augsburgban romai királylyá koronáztatott, mi Leopold kincstárát kiürítette.

April 4.—Máj. 5. Fogarasi gyűlés.

6. L. kiáltványa a szerbek és arnautákhoz, mint „Magyarországtól jogosan függő“ népekhez, melyben nekik vallási és vajdaválasztási szabadságot, s adómentességet ígért, általok a töröktől a végekben elfoglalandókat nekik adományozni kívánta; de a királynak és uraknak a török hódítás előtti időkben divatozott szolgálmatokat, és a hadi terheket róják le.

13. Battyáni Ádám és Zicsi István Kanizsát feladásra kényszerítették.

15. I. Apafi Mihály halála 58 éves korában. Erdély fejedelmei közt legtovább, de elég gyengén szerepelt. Fia II. Mihály számára Bécsből kérték a megerősítést; de a porta athnaménál fogva Tökölit nevezte ki fejdelemmé, és Erdély adóját 10,000 aranyra szállította le.

April 18. Károly lothringiai herczeg halála Welsben, Felső-Ausztriában.

Jun. 17.—Jul. 1. Radnóti gyűlés.

Aug. 15. Tököli a török szerdával meredek hegyeken és járatlan ösvényeken 10,000-nyi hadat vezetve, Heiszler tábornok és Teleki-nek 8000-nyi seregét Erdélyben meglepte.

21. Őket Zernyestnél véres csatában, hol Teleki elesett Heiszler pedig Doria ezredessel elfogatott, megverte.

21. Leopold a cs. kancellariából a szerbeknek kiváltságot adott, mely szerint ó-naptárral élhetnek, érseköket, kinek a görögkeleti egyházban intézkedési joga van, választhatják, a dézma- és adómentességre nézve pedig régi kiváltságaikkal élhetnek.

Aug. 29.—Sept. 9. Előbb Viddin, s azután Nissza a töröknek feladatott.

4. L. válasza az erdélyiekhez: a kiskorú Apafit állítani a közigazgatás élére eszélytelen dolog lenne; de a vallásgyakorlatot és a rk. jogait épségben tartandja.

15.—29. Az erdélyiek gyűlése Keresztény-Szigeten. A gyűlés Tökölit fejdelemmé választotta, és „a német nemzetet s annak birodalmát ejúrálta sub anathemate“.

Oct. 1. A törökök, miután Galambóczot, Szendrőt és Lippát is visszafoglalták, e napon Nándorfejérvárt szállták meg.

8. Négy löportár felrobbanása a falakat szétrombolta s az örök nagy részét légberöpítette. A vár parancsnoka Aspremont gróf, Rákóczi Julia jegyese, alig menekülhetett 600 örrel.

Csernovics Arzén ippeki érsek a török boszujától félvén, 37,000 szerb és albán családdal Magyarországba vándorolt.

16. A császári hadak veszteségei annyi befolyással voltak az erdélyi ügyekre, hogy a Bécsbe küldött Bethlen Miklós Leopoldtól Erdély számára diplomát nyerhetett.

25. Lajos örgróf a törökök által fenyegetett várakat sorsukra bízván, 10,000-nyi hadával Tököli ellen indult, és őt, Erdély déli részében megkergetvén, e napon a bozzai szoroson át Havasalföldre üzte.

Dec. 11. Leopold a szerbek számára a német kancelláriából osztogatott kedvezéseket a magyar kancellárián kelt kiváltságban is megerősítette. Erre a szerbek az ország belsejében is megtelepedtek, u. m. Aradon, Budán, Egerben, Esztergomban, Fejérvárott, Győrött, Komáromban, Mohácson, Pécsett, Szegeden, Szentendrén, stb.

Zágrábban 1669., 1673., 1687 és 1690-ben tartatott egyházmegyei zsinat.

1691.

Jan. 10.—Febr. 15. Fogarasi gyűlés. Itt L. diplomája nyilvánossá tétetett.

Mart. 10. L. felhatalmazta a szerbeket „a császárt szolgáló rácz hadak számára alvajdát választani“.

Aug. 1.—21. Tordai gyűlés.

19. Lajos örgróf és 80,000-nyi hadserege Szalánkemennél megütközött Köprili Musztafa nagyvezérnek 100,000-nyi hadával. A cs. fővezér tudósítása szerint e században eddig ez volt a leghevesebb és leggyilkosabb csata. Elestett 20,000 török, a nagyvezér és 17 basa, zsákmányul esett az egész tábor 150 ágyúval. A császáriak vesztesége 7000-et tett s ezek közt 3 tábornok s 2 ezredes. Elestett Zrínyi Ádám a vasasok alezredese, a nagynevű Miklós fia, nemzetségének utolsó fisarjadéka.

Aug. 20. L. a szerbek számára átírta az 1690. aug. 21. kiváltságot, hozzáadván, mint már f. é. mart. 10-én is, azon ígéretet, hogy előbbi hazájokba óhajtja őket beigdatni; hogy saját magistratusaik felügyelete alatt maradjanak.

Dec. 1.—28. Kolozsvári gyűlés.

4. L. kiadja Erdély számára az ünnepélyes diplomát.

1692.

Febr. 1. Tököli foglyaiért, Heiszler és Doria tisztokért, neje Zrínyi Ilona szabadságán kívül, 7000 aranyat nyert. A hercegasszony e napon érkezett Tokajba német katonák fődözete alatt, és később Újpalánkán találkozott férjével.

Mart. 15.—24. Az erdélyiek gyűlése Szebenben. A diploma határozatait tekintve a rk. a szászokkal hadilletékek és portáik számára nézve megegyeztek, de a vallást illető pontok iránt ismét követség küldetett Bécsbe, mely Apafi megerősítését is sürgesse.

Jun. 5. Váradot a basa az imént kiszabadult Heiszlernek feladta.

Sept. 25.—Oct. 6. Tordai gyűlés.

Lajos örgróf hadimunkálatainak ez utolsó évében semmi eredményt sem vívhatott ki; mert az ősz elején rendelkezése alá nyert 40,000 fegyveres vele együtt vérhasban szenvedett, sőt hadát kórvész is pusztította.

1693.

April. 9. A kir. a vallás ügyét pótokmánynyal intézte el. 1) A bevett 4 vallás gyakorlata szabad. 2) A r. katolikusoknak több jószág visszaadatik. 3) A r. kath. ifjak neveléséről. 4) A r. kath. mindenütt építhetnek templomokat.

Máj. 14. Alvinczi Péter erdélyi követnek még egy okmány adatott Bécsben, mely szerint Erdély számára a magyarországitól külön kancellaria állittatott fel stb.

Jul. 23.—Sept. 10. A 16 éves török háború folyamában 4 meddő év következett. A fővezéreknek nem volt kellő tudománya, és mindig későn mentek le Péterváradhoz. Croy hg. jul. 23. állott itt 43,000-nyi haddal. Aug. 1-jén Nándorfejérvárt kezdé vívni, de

a nagyvezér közeledésekor ostromokkal megfogyasztott seregét sept. 10. visszavezette.

Aspremont gróf, II. Rákóczi Ferencznek 1691. jun. 24. óta sógora, ezt a kir. által nagykorúnak nyilvánította, s a jezsuitáktól kiszabadította.

1694.

Jan. 6. A marosvásárhelyi gyűlés befejezése, mely m. é. dec. 19. vette kezdetét.

Febr. 25.—Ápril 6. Kolozsvári és jul. 16.—21. tordai gyűlés.

Máj. 31. A bécsi haditanács ő fősége nevében tudtára adja a szerbeknek, hogy ők a Duna és Tisza közé telepíttetnek, csak ő főségétől függnnek, mentek a megyei és földesúri hatóságtól, s ha a béke helyreáll, ősi lakhelyeikbe fognak visszaigttatni.

Sept. 25. Az Olaszországban és a rajnai táborban utazott Rákóczi házasságra lépett a hessen-rheinfelsi fejd. leányával, Amáliával.

Sept.—Oct. 2. Caprara fővezér hadát Pétervárad sáncaiban, mintegy ketreczben, ostromolták a törökök.

Dec. 1. Gyulát capitulatio mellett feladták a törökök.

12.—23. Erdélyi gyűlés Vásárhelyen.

1695.

Febr. 7. Az új szultán II. Musztafa, ki a harem örömeit megvetve nagy készülteket tett a személyes hadvezetésre a keresztények ellen.

18. Szécsényi Györgynek, ki 1685 óta volt esztergomi érsek, halála 97, vagy mások szerint 103 éves korában. Ezen örök- emlékü primás tanodákra, kórodákra, katonai menházakra, stb. jótékony intézetekre másfél millió forintot meghaladó alapítványokat tett. Utóda Kollonics Leopold kalocsai érsek lett, ki nem szerette a magyar nemzetet.

26.—Mart. 20. Kolozsvári gyűlés.

Mart. 4. Ő fősége tudtára adja az egyh. és vil. főméltóságoknak, hogy a g. n. egyesült patriarcha és a püspökök szabadon eljárhatnak egyházi tisztökben, a nép szabadon gyakorolhatja vallását, és dézmamentességet élvezhet.

Sept. 7. Ez évben a fővezér Fridrik Ágost szász vál. fejd. volt, kinek hírneve azon sarkallott, hogy „a vendégeket mind kiitta, és az ezüst tányért egybehajtogatta mint a papiroost“. És midőn a szultán roppant sereggel Erdély felé indult, onnan a parancsnokot Veteranit magához rendelte, de nem jöhetett, mert a török e napon Lippát kiostromolta. Azután Veteranit magára hagyta, kinek 6000-nyi seregét

21-én ötször nagyobb török erő 11 órai hősi védelem után elnyomta. Elesett Veterani, kit az erdélyiek „mint édes atyjokat szerettek,“ és vele a sereg fele, s ebben 1000 magyar huszár. A törökök vesztesége 5000 emberre ment.

1696.

Jan. 19. A marosvásárhelyi gyűlés berekesztése, mely m. é. dec. 12. kezdődött.

Aug. 26. Ugyanazon császári fővezér 50,000-nyi sereggel juliusban Temesvárt vívta, de azt abbahagyván aug. 26. Hettinnél a törökkel megütközött. Az öldöklő csata után a császáriak 23 ágyú és sebesülteik hátrahagyásával sáncainkba vonultak. Elestek Heiszler és Polant tábornokok is.

II. Apafi Mihály Bécsbe kísértetett, hol 1713-ban halt meg.

A tábornokok a katonák kicsapongásai ellen ily utasítást nyertek: „fékezze e gonoszságot, nehogy ily borzasztó bűnök féktelensége az ég boszuját vonja rájuk“.

Az országnagyok Bécsbe idéztettek, az octroyált közigazgatási rendszer átvizsgálása végett. Az elnök Kollonics érsek indítványja ez volt: „Könyörögni kell ő fölségénél, hogy e rendszert az ország örökös törvénye gyanánt erősítse meg“.

Oct. 29. — Nov. 28. Gyulafejvári gyűlés.

1697.

Mart. 9. — April. 13. Kolozsvári gyűlés.

28. Rabutin erdélyi főparancsnok azt jelentette föl, hogy zsold hijában kénytelen a katonaságnak megengedni a szükségletek behajtását, mert inkább a népet áldozza fel.

Jun. 22. — Jul. 10. Tordai gyűlés.

Jul. 1. A sárospataki cs. kapitány az újhelyi vásárra menő néptől vámot zsarolván, 17 közlegénnyel együtt agyonveretett. „Sokakon a magyarok közül is nem kevés sebesítés esett a német kalap viselése miatt, mint Sennyei Ferenczen“. A nép azon éjjel Tokaj és Patak várát elfoglalta. Ezek Rákóczi jobbagyái levén, ő azonnal Bécsbe utazott, és az udvar gyanúja elhárítása végett német ruhába öltözködött, s magyarul beszélni sem akart.

Sept. 14. Ez évben a 34 éves Eugen savoyai hg. lett a fővezér, ki II. Musztafa szultánt Zentánál döntő csatában megverte. 10,000 török a Tiszába veszett, és 20,000 a hídfő sáncaiban veszett el, elesett a nagyvezér 4 más vezérrel és 13 beglerbéggel. Eugénnek 600 halottja és 1500 sebesültje volt.

Oct. 30. Leopold békét kötött XIV. Lajóssal; de erre nagy szüksége is volt, mert az idegen zsoldosok a kiürült kincstárból nem fizettethetvén, Magyarországból rablásból éltek.

1698.

Febr. 1. Kollonics terve részenként életbelépett. A drávántúli megyékben Gotthalt tétetett helytartóvá.

Ápril 8.—18. Jun. 7.—Jul. 14. és Oct. 20.—Dec. 12. Gyűlések Gyulafejérvárott.

Sept. 10. A Bécsbe hívott uraktól, a vármegyék és városok köveiteitől 4 millió frt adó követeltetett, melynek $\frac{5}{16}$ -át az urak és nemesek fizessék.

Octoder. Ez ellen az urak és nemesek felirata.

Nov. 6. A nádor újabb felfolyamodványban élénk szinekkel rajzolta az országnak 28 év óta tartó nyomorát.

Dec. 24. Leopold neheztelését tudatta a megyékkel: A négy mill. forint adót meg kell fizetni, mert nincs alkalom országgyűlés tartására.

1699.

Jan. 20.—Febr. 20. Segesvári gyűlés. — Erdélyben a diploma szerint köteles 50,000 tallér helyett 900,000 forintra ment az évi adó.

26. Karloviczon, hol a királyt csak németek, u. m. Öttingen

Farkas és Schlick Leop. képviselték, a béke a törökkel 25 évre megkötetett, és ezt

Febr. 16. Leopold megerősítette.

Sept. 8.—Oct. 6. Gyűlés Gyulafejevárott.

1700.

Jan. 1.—Mart. 4. Az erdélyiek gyűlése Fejérvárott.

Nov. 1. Miután XIV. Lajos bécsi és konstantinápolyi követei által Rákóczinak segélyt ajánlott fel, a hg. e napon kelt levelében kikérte a király pártfogását, és tolmácsolta a rk. készségét a kir. ügyét támogatni, a levélvivő titkos rendőri ügynök Longueval cs. kapitány volt.

Dec. 18. A francziä külügyminister azt válaszolta R.-nak, hogy a franczia korona pártfogására számot tarthat.

1701.

Jan. 15.—Mart. 9. Jun. 15.—Jul. 9. Gyulafejevári gyűlés.

Febr. 11. R. újabb levélben az ő és a magyarok örömét a franczia ortalom felett tolmácsolja; kér pénzt és oktató katonatiszteket.

April 9. L. minden hitvallású lakosokat kötelez a dézma fizetésre.

18. R. levelet vett Bécsből nővérétől, melyben tudósítja őt Longueval elfogatásáról. De R. nem hagyta el gyermekágyban fekvő nejét. Solari tábornok, kit Rákóczi anyja váltott ki a török fogságból, azon éjjel Rákóczit a sárosi kastélyban katonák által elfogatta.

Máj. 16.—29. R. Kassáról Budán és Győrön át Bécsűjhelybe vitetett, s ott ugyanazon szobába záratott, mely Zrínyi Péter börtöne volt.

Nov. 7. Rákóczi látván, hogy őt a törvények mellőzésével elveszteni akarják, az őt őrző Lehmann Gottfrid kapitány segélyével megszökött.

10.—24. Rákóczi elfogatására 10,000 frt és fejére 6000 forint tüzetett ki.

1702.

Jan. 5. Du Héron varsói franczia követ a Lengyelországba menekült Rákóczi Ferencz Sáros, és Bercsényi Miklós Ung megye főispánjainak a föltett kérdésekre adott feleleteit megírta XIV.

Lajosnak, ki Rákóczinak 12,000 és Bercsényinek 8000 franc évdíjt rendelt.

Febr. 22.—Ápril 9. Gyűlés Gyulafejérvárott.

Máj. 16. A nádor óvást tett Jászunkságnak a német rendnél 500,000 frtért történt elzálogosítása ellen.

Oct. 8. L. a nádor által katonaságot rendelt gyűjtetni, mely külföldre fog küldetni. — **Oct. 28.** a pozsonyi katonabizottság körlevelében toborzást rendelt. — **Dec. 9.** A csavargókat besoroztatta. Igy 6 lovas és 6 gyalog ezredet gyűjtött.

Dec. 23. Leopold meg nem engedte, hogy a bányavárosokban akatholikus lehessen bíró.

1703.

Rákóczi előterjesztése a francia udvarnál: ha elég pénzt, fegyvereket és haditiszteket nyer, ha a lengyelek 8000 embert állítanak: a bajor Miksát a magyar trónra emeli. A török adjon segítséget Tökölinek.

Febr. 18. Nicaea mellett a „virágmezei“ nyaralóban elhunyt a férfias lelkülettel sokat szenvedett Zrínyi Ilona, és Konstantinápolyban a galatai jezsuiták kisebb templomában temettetett el. Fia, Rákóczi Ferencnek nagyanyja Bátori Zsófia 1680. június 14. Munkácson, és özanyja Lorántfi Zsuzsanna 1660. ápril 18. Sáros-patakon, hol ref. collegiumot alapított, halt el.

Mart. 10.—Ápril 4. Erdélyi gyűlés Fejérvárott.

Ápril 30. Külföldi bírák ítélete Rákóczi ellen: méltóságaitól fosztassék meg, hóhér által vétessék feje, s vagyona koboztassék el.

Máj. 12. R. zászlókat küld Magyarországba ily felirattal: „Az Istenért és a szabadságért!“ és egyesülve Bercsényivel, kiáltványban fegyverre szólít minden igaz magyart.

22. „E napon mutatták ki Beregszászban Rákóczi zászlóit,“ írta Károlyi.

30. Károlyi Sándor Kassára indult tanácskozni a rabló kurucok ellen.

Jun. 7. Károlyi a kurucz köznépet Dolhán szétverte. Ezek vesztesége 150 halott, 5 zászló, 10 magyar és 3 német fogoly.

15. Rákóczi F. csekély lengyel őrséggel az ország széléhez Klinecz faluba érkezik.

Jun. 21. Károlyi meglátogatja a hatalmasokat Bécsben, és emlékiratokat nyújt be, hogy vidékén a szenvedő nép javára némi előnyöket nyerjen, de elutasítatik.

29. R. Munkácsnál szenvedett veresége után Zavadkáról írt a danzigi fr. consulnak De Bonacnak.

Jul. 8. R. Tiszabecsnél az öröket részint a folyamba ugrasztja, részint kardra hányatja.

18. Kiáltványa Naményból: „A ki igaz magyar vérből régi szabadulását szereti, 3 nap alatt táborunkban bejelentse magát“. Táborra 8000 főre szaporodott.

Aug. 2. Debreczenből fegyverfogságra sűrgeti a hajdukat.

9. A várad-olaszai szerbek a kuruczokhoz pártolt falvakat végenyészettel fenyegetvén, R. csatlakozásra szólítá fel őket: „Megigérjük igaz magyarságunkra — mond — valamint a hajduvárosok, oly szabadsággal fognak élni.“

13. A kormány hűségre intette a vármegyéket.

20. XIV. Lajos 93,000 livret rendelt a fölkelőknek kifizetni.

21. Rabutin szerb-német zsoldosai Somlyót kirabolták, fölégették s lakosait leöldösték, Zilajt felgyújtották.

29. Rákóczi Sáros megye nemességét 3 nap alatt Szatmárra rendelte indíttatni.

29. A Kassára érkezett Károlyi nem kapván szállást Nigrelli főkapitánytól, azt mondá: „oda kell mennem, a hol adni fognak“.

Sept. 8. Fridrik Ágoston lengyel király megtiltja a fölkelők segélyezését.

15. Rabutin Kővárt fölmentette; azután Ilosvai Imre kur. vezér Szamosujvárnál Bethlen Samu hadát megsemmítette.

17. Ocskai László kur. vezér Korponát és Lévát elfoglalta.

26. R. levele XIV. Lajoshoz: „Felsőged mindinkább megismerendi, mennyire buzgólkodom tanúsítani a hűséget, melylyel vagyok Fd-nek legengedelm. szolgálja. Fejd. Rákóczi.“ Hadakat sűrget.

28. R. Szatmárt elfoglalta. — Szőcs Jánosnak már előbb kezébe esett Szolnok.

29. Rákóczi útjában Tokaj felé megtudta, hogy Deák

Ferencz Kecskemétnél ismét 3000 szerbet vert meg, hol vezérok Kiba is elesett.

Oct. 3. Savoyai Eugen a haditanács elnöke írta: „50,000 frttal nem menthetvén meg a birodalmat;“ mert nincs pénz.

8. Károlyi Kassáról 4-ed magával kilovagolt Szinára a kuruczok közé.

9. L. kir. az önkényes adónak $\frac{1}{4}$ -et elengedte.

12. A nógrádi nemesek, kik sept. 30. Szöcs Jánost Gácstól még visszaverték, e napon már készek voltak azt óvás mellett feladni.

15. Rákóczi Lucznál Bercsényivel egyesült. Ekkor mutatták be neki Károlyit.

18. Sept.-ben a nemesség és nép fölkelése elrendeltetett gróf Forgács Simon és Kohári István alatt. E nap pedig amnestia hirdettetett a 6 hét alatt megtérőknek.

29. Schlick Leop. hada egyesült Forgács Simonéval.

31. Schlick és Forgács Lévát elfoglalták Ocskaitól, az őrség és lakosok tetemes részét kardélre hányták.

Nov. 1. Rákóczi újabb kiáltványa a szerbekhez: „Akarjuk, inkább velünk egyetérténekek, hogy sem ellenök kellenék hadainkat támasztanunk.“

5. R. megtudván Ocskai szerencsétlenségét, utasítá a jász-kunok élén álló Károlyit, hogy maga mellé vegye Deák Ferencz, Váradai János, Szöcs János és Borbély Bal. ezredét és Füleket felé Bercsényivel egyesüljön.

9. Rabutin az előkelőket fenyegetve, Szebenbe rendeli.

10. Zrínyi Ilona öccse, Boldizsár, halála Grazban. A szerencsétlen 20 évi fogsága alatt egy szót sem szólt.

10. A szerbeket Orosz Pál, Boné András és Ilosvai Imre Bonczhidánál, báró Orlai Miklós és Gúti István pedig Dobránál megverték.

12. Károlyi Losoncznál egyesült Bercsényivel.

15. XIV. Lajos havonként 10,000 tallérral rendelte Rákóczit támogatni.

15. Míg Schlick L. nevenapját ülte Besztercebányán, Bercsényi egyesülve Ocskai, Ebeczki Imre és Rétei F. csapataival, Forgácsot Zólyomba szorította.

Nov. 16. Lőcse polgársága kényszerítette Grumbach cs. kapitányt, hogy a várost 200 örrel Monoki F.-nek adja fel.

18. Beszterceb. követsége, melyhez Bél Mátyás híres történetirő is csatlakozott, hódolatát jelentette Bercsényinek. Selmech utolsó levén, 10,000 frtot fizetett. B. a bányaügyek igazgatását b. Hellenbach Jánosra bízta.

19.—25. Gyűlés Nagyszébenben.

27. Léva ismét megadta magát Ocskainak. Az őrség része a kuruczokhoz állott.

Dec. 1. Galgócz feladatott Károlyinak. A labanczok falkaszámra a kuruczokhoz állottak. A deákság már korábban seregesen tódult hozzájuk, s Andrási Mikl. zászlóaljába soroztattak.

4. Nagyszombat Károlyinak feladatott.

10. B. Scavolini udv. kincstartó írta Szécsenyi Pál kalocsai érseknek: csak az ő éles belátása, hűsége, hazaszeretete segíthet a bajokon; csak ő fődözheti fel a nagy pártütés okát, célját és lecsillapíthatása módjait. Kéri, nyilatkozzék.

20. Sz. válasza: Ő a fölkelés okait és céljait a közvéleményből ismeri. A forrongókat fegyverrel már nem fékezhetni, hanem békére kell édesgetni, mire örömet felajánlja magát.

22. XIV. Lajos hízelt levélben szerencsét kívánt R.-nak az eddigi sikerhez, s őt buzdította.

23. Károlyi 3000 lovassal Stomfára érkezett.

24. Schlosshofot kifosztotta és felgyújtotta.

25. Egy z. alj fogolylyal és dús zsákmánnyal szenci táborába visszaérkezett. — Időközben Detrekő, Éleskő, Sasvár, Szakolcza, Szomolány feladatott. Feladatott Zólyom is, honnan Vak Bottyán, stb. tisztek Esztergomba kísértettek. A miavai, brunóczi, stb. tótok Bercsényihez sereglettek. — A koronát Bécsbe szállították.

28. Eugen Pozsonyból írta L.-nak: „ha pénzt nem kapok, nem leszek érte felelős, ha a birod. veszendőbe megy“.

1704.

Jan. R. manifestuma: „A dicsőséges magyar nemzet régi sebei megújulnak!“ A nemzet súlyos sérelmei elősorolása után elöadja a fegyverreklés célját.

Jan. 1. L. már nemcsak a hű megyéket, hanem a megtérendőket is, az országgyűlés megnyíltáig fölmentette az adótól.

1. Károlyi Somorjáról Győr felé indult. Azután Bercsényit Somorján Bezerédi Imre és Sándor L. a Dunántúlról 60 lovassal üdvözölték.

2. L. békebiztossá nevezte Szécsenyi érseket: „több, mint atyai szeretettől indítattva, Magyarország, mint valamennyinél kedvesebb országunk, oltalmazása végett. Ha magyar alattvalóink jogai tudtunkon kívül megsértettek, biztosítsa őket, hogy azok hathatósan fognak orvosoltatni“.

5. Szécsenyi Viza János kalocsai prépostot küldé Bercsényihez találkozásért s a békeértekezlet előkészíthetéseért.

6. Tokaj Rákóczinak feladatott, őrsége Pestre vonult ágyúk nélkül.

7. Löffelholz az aradi szerbek főkapitánya és a szerb Tököli (azelőtt Popovics) a kuruczoknak bihari táborát kiostromolták.

12. Szécsenyi felhívta gr. Rabatta stiriai főhadparancsnokot, óvakodjék a magyar helységek pusztításától; intette Herberstein horvátorsz. hadparancsnokot és Jellacsics Gy. horv. albánt is, ne gyujtogassanak a Dráván innen.

13. Károlyi Páparól, honnan a Dunántúlnak összes lakosságát fegyverre szólította, Sümegre ment Szécsenyihez, és örömét nyilvánítá, hogy a kuruczok elől ki nem szaladt az országból, mint a többiek. Biztosítá őt az értekezletről.

13. Az aradi kalandor labanczok és szerbek Belényesnek palánkját kiostromolták; de Boné Endre elszedte zsákmányukat s őket Jenőig kergette.

14. Szécsenyi írta Scalvinioninak: a fölkelők szövetsége a francziákkal nagy akadályúl szolgál, de még sem idegenek a békétől.

17. Károlyi Soprony hódoltatására Ocskai Lászlót és Török Istvánt küldé, de ama tivornyázótól kinyerték, hogy hódolás előtt Károlyihoz követséget küldhessenek.

17. Pálfi János gr. horvát bánná neveztetett.

18. R. kiáltványa Miskolczról a horvátokhoz: „Működjenek vele közösen saját magok felszabadítására is. Ő anyja után horvát

vér, szintén hazaszeretetből fogott fegyvert. Ha valaki, a közjó hátravetésével, ellenállani merészelne, az, mint a haza szabadságának és törvényeinek árulója, érezni fogja a tűznek és vasnak boszuló súlyát“.

Jan. 21. A sopronyi követség útra indult Károlyihoz ; de Dobner vár. tanácsnok meg Bécsbe ment L.-nak hűséget esküdni s oltalmat kérni.

28. Szécsenyi Lében-Szentmiklósról tudósítja L.-ot a Bercsényivel és Károlyival tartott értekezletről. A fölkelés okaiul említik: a kiváltságok, törvények és kir. hitlevelek felforgatását. Ők R. nélkül semmire sem kötelezhetik magokat, s egyelőre csak azt kérdezik: ki fog kezekedni az annyiszor megszegett szónak ezen-tüli megtartásaért?

Febr. 1. Sándor L. 3000 kurucz élén a szabadságharczczal nem rokonszenvező Pécsnek csak azon esetre ígért kegyelmet, ha magát 50,000 frttal megváltja. Alkudozás alatt néhány golyó repült a kuruczokra, kik berontottak és 800 szerbet és németet felkonczoltak.

5. Rákóczi válasza Szécsenyinek január 28-kai felhívására: vállaljanak kezeséget a svéd és porosz királyok, Lengyelország és Velence. Semmítsék meg az ellene hozott ítéletet, stb.

11. L. beismeri Sz.-nek adott válaszában: hogy akarata ellen sokféle kicsapongás követtetett el Magyarországbán. Fia, József kir. legyen a közbenjáró. Igéri jövőre az igazságos sérelmeket orvosolni és parancsai kijátszóit büntetni.

14. Szécsenyi szívére köti Rákóczinak L. ajánlatát, mert a császár most hajlandó az igazgatást és a fegyvererőt hazafiak kezébe adni.

XIV. Lajos követe Fierville és néhány francia tiszte érkezett R.-hoz.

18. R. a lengyel bíb.-primásnak, ki őt a lengyel koronával kínálta, viszonzá, hogy nem hagyhatja cserben a magyar ügyet. Követei Rádai Pál és Okolicsányi Mihály XII. Károlyt is figyelmeztették I. Rákóczi Györgynek a svédvel kötött szövetségére.

18. Károlyi most már hiába követelte Soprony feladását, mert benn Blumberg alatt es. őrség volt.

Febr. 20. A horvátok varasdi gyűlése Leopoldnak 15,000 zsoldost ajánlott.

Mart 1. R. írta Károlynak: feleségem jóakaróinak, mint Zinzen-dorf Tiv.-nak, jószágait kimélje Ausztriában.

4. Leopold tudatja Szécsenyivel: Nagybritannia királynéjának és az egyesült belga statusoknak közbenjárását elfogadta.

10. Pálfi, Nádasdi Ferencz és Rabatta a Murába kergették Bakács Lukács és Szarka Zs. ezredeseket, Inkei Jánost pedig csapatával megölték.

10. Az ostromlott egri őrség kirohanásakor Gyürki Ádám ezredes elesett.

19. Gr. Forgács Sim. Bécsből Köpcsénybe a kuruczokhoz ment.

20. Rákóczinak 1-ső értekezlete Szécsenyivel Gyöngyösön. Itt Okolicsányi Pál a visszavonást szította. R. nem fogadta el sem József kir., sem Anglia és Hollandia közbenjárását; ő a svédét és lengyelét óhajtotta.

20.—21. Károlyi Schwechaton felül zsákmányolt. De Heister Siegb. közeledésének hírére Neزيدernél vett állodást.

22. K. Óvárra hadainak töredékével érkezett.

23. (Husvét.) K. Győr felé tartott. Pápánál már nem talált dunántúliakat seregében. Azután Dunaföldvárnál átkelt a Dunán.

26. Pécszet Herberstein szerb előhada kifosztotta, lerombolt 6 kath. templomot, megölt 10 papot. Erre a szigetvári cs. parancsnok Huyn felkiált: félszázados katonáskodásom alatt hasonló iszonyatosságokat nem tapasztaltam!

Ápril 2. Szécsenyi a gyöngyösi értekezletről írta Leopoldnak: a magyarok József király választását erőszakoltnak mondják.

5. Pápanak kulcsait Bezerédi Imre, ki 10,000 nemessel az amnestiát elfogadta, Heister elé vitte.

8. Fejérvár 1200 főnyi őrsége, miután gr. Eszterházi Dán. megveretett, feladta magát Heisternek.

15. Gr. E. Dán. bizonyítványt adat magának arról, hogy ő csak kénytelenségből csatlakozott R.-hoz.

17. Gr. Eszterházi Antal írta Nádasdinak: „A veszprémiek azt panaszojják, hogy a ráczoknak kegyetlenségöket lehetetlen elszenvedniök; sok lelkeknek elevenen való megsüttetésöket látták“.

Apr. 18. Pálfi Vasvárról az őt követni nem akaró horvátokat és szerbeket elbocsátván, azok iszonyatosságokkal jelölték utjokat haza felé.

22. Eugen herceg a haditanács elnöke utasítást ad Sz.-nek a békealku folytatására.

27. Heister, ki imént Érsekujvárt fölmenté, most már Mihályfán állott Vasmegyében, s azután Pálfiival és Nádasdival a Csalóközből szorítá ki a kuruczokat, Bercsényit Szeredig vetette.

Máj. Gróf Forgács S. Pest megyéből Imsódnál 4000 lovassal átusztatott a Dunán. Rákóczi őt a Soltnál vert hídon kívánta követni.

6.—8. Pálfi előbb Szentgyörgyöt, Bazint és Modort, és azután Nagyszombatot foglalta el.

17. Heister végveszélylyel fenyegette a 2-od ízben hűtleneket.

19. Igy írt Szécsenyinek : „intem amaz országrészek magyarjait, adják meg magokat, különben ki fognak fosztatni, és magokra, nejeikre és gyermekeikre halált vonnak“.

22. Szécsenyi az april 22-kei alkupontokat közölvén R.-val, ezt írta L.-nak : a magyarok nem ok nélkül viseltetnek bizalmatlansággal minden ígéretek iránt, mert Heister és a ráczok pusztítják az országot, gyilkolják még a nőnemet és gyermekeket is“.

24. Heister Csíkvárnál Eszterházi Antal és Babocsai Ferencz hadait szétverte. Zsoldosai Veszprémet kirabolták, a székesegyházat feldúlták, régi kincseit elragadták, az oltár előtt a nagyprépostot megsebezték, egy papot megöltek, a legtisztosb nőket erőszakolták, s a várost felgyújtották.

25. Pálfi írta Nádasdinak : „fenyegesse a komáromiakat, minden jószágukat elszedetem, ha a jó szó nem használ, arra való a dragonos.“

28. Ritschan Szomolánynál Bercsényi, Károlyi és Ocskai által megveretve 3000 embert vesztett. A megsebesült vezér a jablonczai erősségben lett 400-ad magával fogoly.

30. Pálfi írta Nádasdinak : „ha a helységbeliek hírt hozni elmulasztják, a bíró fenn fog akadni, vagy karóba vonatik, a helység pedig tüzzel emésztetik meg“.

Jun. 2. Szécsenyi írta L.-nak Heister dulásáról Veszprémben :

„Félek dicsőséges cs., hogy ily borzasztóságok nem fogják a jó ügyet előmozdítani“.

Jun. 4. Viza és Okolicsányi a fölkelők sérelmeit 24 pontban terjesztették föl. Ezek egyike a kegyetlenkedő Heister megbüntetését követelte.

9. Károlyi Bécs határsánczáig száguldozott. A kuruczok a cs. kertjében a vadakat meglövöldözték.

13. Forgács, be nem várva a hívott Károlyi megérkezését, Koroncónál megütközött Heisterrel. F. 6 ágyút, 28 zászlót és 2000 embert vesztett; H. néhány százat.

15. R. a solti táborból írta XIV. Lajosnak: a töröktől csak 12,000 zsoldost kér kieszközölni; érte évi tiszteletdíjt fizetne Magyarország a portának. — Torcy külügyministerhez pedig így: Ha ismerné viszonyainkat; megvallaná, a kir. jobb irányban nem alkalmazhatná segélypénzeit; a bajor fejd. úgy látszik csak saját érdekeire ügyel.

20. I. Leopold nyilatkozik, mikép véli a sértett jogokat helyreállítani.

24. Heister Gyarmatról amnestiát hirdet.

27. Besztercze cs. őrsége Erdélyben a kuruczokhoz áll.

Jul. 4. Károlyi Szentgothárd mellett Nagyfalunál Rabatta stájer hadának $\frac{2}{3}$ -át levágta vagy elfogta.

6. Gyűlés Gyulafejérvárott, hol Rákóczi Erdély fejedelmévé választatott.

12. A bácsi szerbek ellen hadjáratot tartó R. Titelben.

20. R. Szeged elleni táborából a temesvári basától némely csekélységeket kért.

Aug. 4. Károlyi keményen fosztotta és égette a stájer helységeket.

9. R. a jun. 15. óta mellette levő francia titkár által segélypénz, fegyver és oktató katonatisztek hiányáról, mi a sikert gátolja, kívánta XIV. Lajost értesíteni.

13. A francziák és bajorok veresége Hochstädtnél. „E csata reményemet a bajor vál. fejdelemmel egyesülhetni, végkép elenyésztette,“ írta róla később R.

14. Pálfi írta Károlynak: „Ha tovább is égetni akar kegyel-

med, bizony megérzik Vas, Zala és más megyékben levő kurucziók jószágai is“.

Aug. 20. Heister ismét amnestiát hirdetett. „Ő fölsége engem újra fővezérül küldött be, hogy a megtérőknek kegyelmet osztogassak, a pártütés főnökeit követőket pedig kiirtsam“.

22. A budai zsoldosok garázdálkodásáról írta Szécsenyi: „A paraszt embernek puskaporról töltik meg a torkát, és a hasán veti ki magát a por; sütik, nyúzzák elevenen a szegénységet; az asszonyokat emlőjénél fogvást kötik fel a gerendában; a templomokat fosztják, a papokat ölik“.

25. Heister az urak és előkelő nemesektől 3 nap alatt minden porta után 50—50 frtot követelt.

Sept. R. és Szécsenyi Gyöngyösön megegyeznek, hogy Selmeczre biztosok küldessenek fegyverszünet-kötés végett.

6. R. panasza Csernovics Arzén patriarchánál: a szerbek nem hogy vele szövetkezzenek magok jogainak is visszaszerzésére, hanem épen kegyetlenkednek ellene. Térjenek meg, ő „a rácz nemzetet és annak bármely renden levő statusait“ törvényes igazáiban megtartja, és a patriarchának 20,000 magyar frtot olvas le.

Oct. 24. Selmeczen a közbenjáró hatalmak követei előterjesztik a fegyverszünet feltételeit, melyekre a fölkelők válaszolják: „ezeket csak a kétségbeesés fogadtathatná el velünk.“

Nov. 1. A magyar biztosok az értekezletet felbontották, azért is, mert Heister a tanácskozás alatt Siklóst és Simontornyát elfoglalta.

2. Kassa Forgácsnak feladatott.

16. R. Érsekújvárt rohammal hatalmába ejtette.

28. Heister a R.-tól elállóknak még egyszer kegyelmet ígér, különben nejeik- és gyermekeiknek sem kegyelmez.

Dec. 25. Bercsényi Farkashidán egyesül Rákóczival, de az éjjeli előkészületet a következő napi ütközetre ellenzi.

26. R. Nagyszombatnál megütközik Heisterrel. A magyar hadsereg Scharudin német ezredes árulása következtében futva odahagyja az ütközet terét. A fölkelők vesztesége 180 halott s ezek közt Dúló Ádám ezredes, és az összes ágyúk (6 darab); a császáriaké pedig, saját iróik szerint 381 halott és 273 sebesült.

1705.

Jan. Szatmár Forgácsnak feladatott.

1. A fölkelők lévai kormánytanácsulése, mely a rézpénznek (kongó pénz) kényszerforgalmat tulajdonított, és a nagyszombati ütközetből elszéledteket a rablástól halálbüntetés alatt tiltotta.

2. Károlyi a tiszántúli részek főkapitányává neveztetett.

3. Pozsony és Nyitra megyék hódoltak Leopoldnak.

Febr. 11. A bécsi főhaditanács felhívta Szécsenyit, ujítsa meg a békealkudozást.

15. A megyék tárogató kíséretében hirdették, hogy az ország szabadsága védelmére vállalkozók 14 nap alatt jelentkezzenek. Havi zsold gyalognak 8, lovasnak 12 libertás és élelmezés. A hirdetmény örömrivalgással fogadtatott.

28. Rákóczi ünnepélyes bemenetele Egerbe Szécsenyivel, ki a selmeczi értekezlet óta folyvást táborában volt.

Mart. 1. Leopold az angol és hollandi követek által tudatta Rákóczival, mikép kívánja a sérelmeket egyenként orvosolni.

3. A segesvári gyűlés befejezése, mely múlt december 30-án kezdődött.

17. Miután Desalleurs tábornok megérkezett, R, e napon így írt XIV. Lajosnak: „Noha már e háború kezdete óta fölséged hajlamának jótékony jeleit vettem, mégis kegyelméről újabb biztosítása annál élénkebben hat rám, mert azt nem szorítja személyemre, hanem hazámra is kiterjeszti“.

31. A februári verebélyi haditanács rendeletéből Bécsig száguldozott Károlyi Dunántúl a fölkelést újra kívánván szervezni, Kilitinél Heistertől meglepített s hada a Bakonyba szaladt.

Ápril 26. Rákóczi a gyulai, jenői és aradi szerbek ellen küldi Károlyit.

28. Szécsenyi az egri értekezletből kéri Leopold királyt, mart. 1-jén tett ígéreteinek sikeresítése végett, fogadja el a külföldi garantiát.

Máj. 5. I. Leopold király halála Bécsben életének 65-dik évében.

I. József király. 1705. máj. 6. — 1711. ápril 17.

Máj. 8. R. utasítja Károlyit: Aradnál kezdje a táborozást; a népet ne terhelje, hanem húst és kenyeret pénzen vegyen; a had zúgolódását, mely évig is ellehetett fizetés nélkül, és most 1 hónapért is kiált, példás büntetéssel orvosolhatja.

13. R. követe a bajor fejedelemnél Kőkenyesdi Vetési László tudósítja XIV. Lajost, hogy R.-nak nincs szándéka, az általános béke előtt, kiegyezni a császárral.

18. Hg. Eszterházi P. nádor körlevele a fölkelt rendekhez: József király a törvényeket pontosan meg akarja tartani; orvosolják a sérelmeket békésen; kik nem szünnék meg az országot pusztítani, fegyverrel fognak békére kényszeríttetni.

18. Károlyi a Kúnhegyest felgyújtott szerbek ellen küldötte Boné és Nyíri ezredeseket, hol az utóbbi 45-öd magával elesett. Károlyi a Kőrösnél megverte a szerbeket, Gyuláig üzte s 3 ágyújokat elvette.

19. XIV. L. ministere biztosítja R.-t: hogy a kir. 5t mindenben fogja segíteni, s ennek jeléül, havonként 50,000 livre-re emelte a segélypénzt.

Jun. 15. 17. A szerbekről a Dunához rendelt Károlyi keserűen válaszolt, mire R. jun. 15. így írt neki: a parancsokat ne vitassa, különben ez sok más dologgal reá fog visszaesni. Jun. 17. pedig így: ha azt gondolja, hogy a hadi intézkedéseket változtathatja, nagyon csalja magát.

23. Bottyán János tábornoktól (ki a francia mérnök tervét mellőzte) az általa épített paksi hídfőt Glöckelsberg budai tábornok elfoglalta s a hidat fölégette. B. megsebesült.

Jul. 1. R. a fölkelőknek gyűlést hirdet a Rákosra sept. 1-re.

3. Károlyi Gyömrőn egyesült R. hadával, hol ez a szökések gyakorisága miatt tartott buzdító beszédét így végezte: „Nem kívánok töletek egyebet az igaz magyar bátor szívnél, hogy, azt a magaméval összekapcsolván, veletek éljek és haljak“.

8. R. a segélypénz emelése megköszönésé alkalmával XIV. Lajoshoz: „Vigasztalhatlan volnék, ha az országgyűlés olyasmit

eredményezne, mi ellenkeznék szándékkal, minél erélyesebben felhasználni a segélypénzt“.

Jul. 29. R. követéhez Vetésihöz: „A békéből Magyarország hasznát nem látom; de ha a rendek azt akarnák is, Magyarország nem fog a császárnak segélyt adni a bajor ellen.

29. R. újabb levelében V.-höz: lanyhasággal vádolja a francia és bajor fejdelmeket; kívánja, hogy szeptember végeig vele mindketten 4 föltétel mellett szövetséget kössenek.

Aug. 11. Pudmericzi ütközet, melyet R. elveszt Herbeville és Pálfi ellen.

16. Bercsényi Nagyszombatba érkezett, s azután a bécsi hidakig nyomult, hol 2 lovas és 2 gyalog osztályt tönkre tett.

19. R. „bizonyos kiváltképen való okokra nézve“ a gyűlés helyéül a Rákos helyett Szécsényt rendelte.

19. R. kérte Szécsenyit: birja rá az udvart: hogy Herbeville erdélyi hadjáratát felfüggesztve, az ellenségeskedést megszüntesse; küldjön az udvar békebiztosokat a szécsényi gyűlésre.

Sept. 3. Az angol királyné s az egyesült belga rendek küldöttjei tudatják Rákóczival, hogy ők a szécsényi gyűlésen megjelennek, s azért küldjön nekik menvédet s fegyveres kíséretet.

6.—12. R. Bercsényivel Szécsénybe érkezett. Sept. 12-én megnyílt a szécsényi gyűlés.

13. Tököli Imre halála Nicaeában a „Virágmezőn“. A protest. köznép őt mindig várta, de a mostani fölkelés fejei nem esengtek utána, R. sem, noha pénzzel bőkezűen segítette. Tököli őt végrendeletben fiának fogadta és főörökösének írta. Testét Erdély vagy Magyarország valamely sz. kir. városá lutheranus templomába rendelte temettetni.

15. Radvánszki Jánosnak személynökké választását a gyűlés megsemmítette.

16. Bercsényi indítványa: a rk. a lengyelek példájára szövetkezzenek egy főnök vezérlete alatt szabadságaik helyreállítására, elfogadtatott.

16. R. utasítá Károlyit, hogy a Herbeville alatt Erdélybe induló császári hadsereg előtt tüzzel-vassal sivataggá tegye a földet.

Sept. 18. A gyűlésen a szövetségokmány és a szövetségi eskümintát elfogadtatott. Az alispánok letették a szövetségre az esküt.

19. Minden megye alispánja kezébe tette le az esküt.

20. Vasárnap. Rákóczi, a szövetség vezérle fejdeme, az oltárnál Petes Endre v. püspök által föleskettetett a szövetségre.

23. Bremer ezredes, ki az ellenséggel titkon levelezett és Bottyánnak a paksi hídnál szándékosan nem vitt segílyt, a gyűlés helyén kívül agyonlövetett.

Oct. 2.—6. A gyűlésen alkotott 19 cz. kihirdettetett A hitfelekezetek közti különbözetek kiegyenlítették, s annak megörökítéseül emlékérmek verettek ily körirattal „concordia religionum animata libertate“. — A gyűlés befejeztetett. — R. 7 tanács úrnak megbízólevelet adott a nagyszombati békeértekezletre.

31. Rákóczi Magyar-Egregynél üt tábort. Herbeville Váradra érkezik.

Nov. 4. Bottyán Földvárnál 8000 emberrel átkelt a Dunán, és azt bevenén, az őrséget kardra hányta, azután Pápát ostromolta ki.

9.—10. Herbeville Szilágy-Somlyóra érkezett. — Rákóczi 22,000-nyi haddal, melyhez Forgács is hozott Erdélyből dandárt, Zsibónál táborozott.

11. Zsibói csata. Ezt elvesztette Rákóczi 23 ágyúval, 50 zászlóval stb.

17. Rákóczinak Vojnovics József által küldött újabb kiáltványa a horvátokhoz: szövetkezzenek a horvát rendek a szabadság oltalmára, különben a honárulók büntetését várhatják.

Dec. 8. Gróf Csáki Mihály, Kisfaludi György és Bezerédi Imre Köszeget bevették. Bottyán Kapuvárt és Borostyánköt foglalta el.

24. Bottyán körültáborolta Sopronyt, és Pálfit Brucknál megverte, hol sok szerb esett el.

30. R. XIV. Lajoshoz: „Inkább választom a szerencsés hadviselés reményével a halált, mint kétes béke burkában a szolgáltságot; a békekérdés elintézését a senatusra bízom“.

1706.

Jan. 6. Bottyán most, és néhány nap mulva ismét több száz ember veszteséggel visszaveretett Sopronytól.

Jan. 12. Bercesényi Rusztról közfölkelést hirdetett a dunántúli megyéknek. Bottyánt a Szerémből kitört szerbek ellen küldé.

20. József kir. nyilatkozványa: „A magyar nemzetet az ország jogai és törvényei szerint fogja kormányozni; a trónöröklés joga alatt nem ért korlátlan önkényes uralmat; Magyarország minden lakosait az ország törvényei és végzeményei szerint jogaik- és szabadságaikban fentartandja“.

25. A kormánytanács ülése Miskolczon.

Febr. 16. Vetési R.-nak a kötendő szövetségről: „a francia szép szavait és pénzét nem fogja kimélni tőlünk, de semmi valóságra nem fogja magát kötelezni. A (bajor) választófejéd. igéri, hogy szívesen fogja Ngdat segíteni. De kötve kell a komának hinni. A francia már sokakat vízre vitt“, stb.

22. Dévában Csáki Andrásnak víze és elesége elfogyván, az ostromló Rabutinra kitört, része czélt ért, része Csákiival fog-ságba esett.

Mart. 20. R. Vetésinek Egerből: „a galliai király azért nehezíti a frígykötést, mert még a királynak ellene nem mondottunk... A király úgy kíván velünk frígyesülni, mint Erdély fejedelmével: azért Kmd. sürgesse a frígy pontjainak felállítását“.

Ápril 12. Bercesényi Nagyszombatból: „Pálfi (Vasban) minden falut, a hol szállott, felgyújtott maga után. Akkor bocsáta Forgács uram Stiriának Kis Gergelylyel 3000 és Németújhelytől Bécsnek más 3000 lovast, kik tüzelének derekasan, amaz 50 ez 30 falunál többet fölégetvén. Óvart tegnap feladták Forgácsnak.“

20. Vetési közölte de Torcy miniszterrel R.-nak mart. 28-kai levelét, hozzáadván: uram, ha a királynak kívánságā, hogy a magyarok a cs. fényes ígéreteit visszautasítsák, adja meg nekik az igényelt elégtételt“, stb.

26. Torcy válasza: „Ő fölsége tudatta R.-val különös nagyra-becsülését. Őt ezentúl is minden segítségben részesítendi, míg Magyarországnak bátorság megszerzeni a régi kiváltságok biztosítását“, stb.

Máj. 1. Ocskai L. Amália hgnőt, R. hitvesét, Pozsonyból 7 ezred farkasbőrös huszárból álló dandárral Nyitraírg kísérte, hol R. őt királyi pompával fogadta.

Máj. 8. E naptól junius végeig fegyvernnyugvás köttetett.

10. Vetési küldé de Torcy válaszát april 26-ról: „Ha Desalleurs úrnak — mond a küldő — nincs parancsolatja szerződni, Ngdat az Isten nevében kérem, hagyjon békét a francziáknak, és békéljen meg a bécsi udvarral“, stb.

19. Károlyi még martius elején bement Erdélybe. E napig tett foglalásai- és egyéb intézkedéseinek a fegyverszünet vetett gátot.

20. Gr. Sinzendorf osztrák kancellár írta Károly királynak Spanyolországba: „2 óra van még szükségünk, hogy Starhemberg és Rabutin hadai jókarba helyeztessenek; a nép a lázadók által rávetett jármot már nem akarja viselni“.

Jun. 15. Nagyszombati békeértekezlet. Bercsényi a magyar szövetséges rk. bizottsága által szerkesztett békepontokat a közbenjáró hatalmak követeinek bemutatta.

29. A császári biztosok csak most készültek el válaszukkal a békepontokra, s azért a fegyverszünet julius 24-ig meghosszabbítatott.

Jul. 12. A közbenjárók a cs. biztosok válaszát a magyar rendek bizottságának átadták.

15. A közbenjárók tudatták: a király nem egyez meg abban, hogy az erdélyi bizottság „Erdély szövetséges rendei“ nevezet alatt a békealkuban részt vegyen.

21. A magyar bizottság felszólalására a közbenjárók tudatták, hogy a király a fegyverszünetet erdélyi hadainak veszélye nélkül meg nem hosszabbíthatja; de ha a szövetséges magyarok felhagynak minden igénynyel Erdélyre, úgy kész azt meghosszabbítani.

22. A magyar békebiztosok óvást küldének a közbenjárókhoz, ha fenmaradásukért oly eszközökhöz is kénytelenek nyúlni, melyeket eddig visszautasítottak.

30. Rákóczi Érsekújvárról kiáltványban értesítette a nemzetet a békealku eredménytelenségéről.

Aug. 4. Időközben minden készüllet megtétetett a fölkelők megtámadására. Jul. 13. Starhemberg Guido e szavakkal küldetett R. ellen: „kövessen el mindent, hogy vadászataimat meg ne rontsák

a zsványok“. St. 8000 emberrel Köpcsénynél fogott állodást, s oda rendelte Pálfi bánt is, ki aug. 4-én írta Szentgothárdról: „Embereim szép legények, de szintoly vadak is, mert gyujtogatnak, fosztogatnak, gyilkolnak“.

Aug. 4. R. Esztergomot körültáborolta.

5. R. tudósítá XIV. Lajost a békealku eredménytelenségéről. Azért is szakasztottak a bécsi udvarral, mert hiszik, hogy Lajos megköti velök a szövetséget, hogy a közbékebe foglaltassanak. R. némi török segílyt kér kieszközöltetni.

10. Rabutin Erdélyből jöve Karikánál Gecsi Zsigmond ezredest 100-ad magával levágta, s aug. 4-én Nagyváradot több óra eleséggel ellátta.

12. A nádor és a többi tanácsosok kérték a királyt, ne engedje elveszni a hajdan oly virágzó országot és Erdélyt, kapcsolja össze a kettőt, s ezt igazgassa a tartomány által választandó hűbéres vajda által.

13. Rákóczi Esztergom várost kiostromolta.

15. Az udv. nem adott helyt a tanácsosok kérelmének, hanem amnestiát ígért azoknak, kik a fegyvert leteszik és Rabutinhoz vagy Starhemberghez csatlakoznak.

18. Bottyán a békealku idején az ellenség által a Fertő tavától Fraknóig épített sánczokat kiostromolta vagy feladásra bírta. Erről így szolt tudósítása: „ily erős ostromot nem emlékezem, hogy láttam volna“.

20. R. panaszodik esztergomi táborából Károlynak „a pattantyúsok kevés tapasztalása miatt, kik szerencse, ha 10 lövés között 3-al megtalálják a „kőfalat“.

31. Bottyán már előbb pusztítottatta Alsóausztriát Leobersdorfig, most pedig Bezerédi által Németújhelyen és Badenen át Bécsig égetett és zsákmányoltatott.

Sept. 1. Károlyi az Erdélyből jövő Rabutin előtt Bonét járatta haddal, ki a szerbeket elszélesztette. Károlyi e napon Szolnokot gyujtotta fel.

12. Kuckländer Ferd. Esztergom várát feladta R.-nak.

13. Károlyi írta naplójába: „Maklárt, az egri malmokat égettetem, urunk parancsolatjából“ (t. i. Rabutin előtt). Rabutin

pedig sept. 22-ről jegyzett föl ilyent: „mivel a malmok mindenütt megrongáltatnak, rémítésül felgyújtottam Miskolczot“.

Sept. 27. Starhemberg kiostromolja a karvai sánczokat. A fölkelők vesztesége 10 ágyu, 1 mozsár, sok lópor, 100 halott, 400 fogoly Chassant parancsnokkal. Az ellenségé 8 halott.

Oct. 1. Rabutin Kassát löveti.

2. Forgács utasítása ellenére a pozsonymegyei kir. városoktól váltságdíjt fogadván el, Morvába ment égetni és öletni. Ez alatt Esztergom elveszett.

9. Bonefoux, állítólag, mert a magyar és német őrség összeveszett, Starhembergnek feladta Esztergomot 50 ágyúval, 1000 mázsa liszttel, stb.

11. Rákóczi Tornára érkezett. Rabutin felhagyott Kassa vívásával.

Nov. 6. 7. Győrvári csata. B. András István tábornok több tisztársával Heister Hannibálnak 4—5000-nyi horvát, szerb és német hadából, mely Zala megyét égette és fosztogatta, 3000-et részint levágott, részint a falu melletti tóba szorított. András 22 zászlót küldött R.-nak. Heister mint fogoly Érsekújvárra vittetett.

25. Rabutin Debreczen üres házaiba szállott be. A cs. vezér naplója szerint a városban fű nőtt és minden malmai el voltak hamvasztva.

28. Gr. Forgács Sim. tábornok neje gr. Eszterházi Ágnes Hont megye pártfogásáért folyamodott: „fájdalommal jelentem — mond — nemes Hont vármegyének, hogy a mélt. fejd. uramat kemény árestomba tétette“.

Dec. 13. Az országtanács ülései Rozsnyón.

18. Rákóczi 2 levele XIV. Lajoshoz: Nov. 8-án előadván a nemzet elszántsága mellett az ország siralmas állapotát, mondja „nagy ideje, hogy a nemzet eredményét lássa a király ígéreteinek. Kéri, fogadtasson portai követe által 6—8000 hadat a jövő évi hadjáratra. — Nov. 25-én XIV. L. tudatni kívánta b. Vetésivel: hogy földieit és Rákóczit irántok való őszinteségéről biztosíthatja. — December 18-án Rákóczi reményét fejezte ki, hogy követei ő fölsége eszközléséből az általános béke-congressusban részt foghatnak vehetni.

Dec. 20. Rákóczi Rosnyóról köszönetet mondott az angol királynénak, hogy ezentúl is oltalmazni akarja a magyarokat.

1707.

Jan. 1. A Debreczenből Budára rendelt Rabutin e napon elindult, azután Szolnokot löporral fölvetette, és február elején Budára érkezett.

1. Turóc megye körlevelében néhány társmegyét közreműködésre hívott fel oly bajok orvoslására, melyek néhány magán-személy kapzsiságának eredményei.

22. A rozsnói tanácsgyűlés máj. 1-re Ónodra országgyűlést hirdet. Tárgyak: a nagyszombati béketractus, és a szövetség folytatása.

Febr. 3. A rozsnói államtanácsgyűlés szózata a horvát és szlapon rkhez: szövettekzenek a magyar rkkal az ónodi gyűlés előtt, nehogy ha nélkülök diadalmaskodnék az ország, a győzelem gyümölcsei élvezéséből kirekesztve maradjanak.

18. Károlyi a mindig ellenséges indulattal viseltető szerbek ellen indulva, nagy fergetegben átusztatott a Tiszán.

21. Csanádot a szerbek 24 órai lövetés után feladták.

Mart. 11. Rabutin Simontornyánál, 70 embert veszve, kudarcot vallott. Azután Csobáncznál 1 tábornokot (Kreutz), 30 tisztet és 300 közlegényt veszített.

28. Az erdélyiek marosvásárhelyi gyűlése.

József király hívei a nagyszombati értekezleten függőben maradt 4 pontot terjesztenek elő elintézés végett.

Ápril 1. Rákóczi Bádon egyezkedik az erdélyi rendekkel az alkupontok felett.

3. A bácskai szerbek hajnalban meglepték az őrség nélküli Kecskemétet. A pénzes gazdák fejét fejszékkel verték, s az ujjak közeit fűrészelték; megölték 350 embert, megsebesítettek 120-at, fogva elhurczoltak 105-öt; elhajtottak a szarvasmarhából 1060 darabot; fölperzselték 89 házat. A lakosoknak házi javaikban 230,812 ezüst tallérnyi kárt okoztak.

5. R. Marosvásárhelyt a fejdelemségbe beigtattatik, föleskettetik, és „fölséges“ czímmel felruháztatik.

Ápril 6. R. az ónodi gyűlést máj. 16-ra halasztotta.

12. József kir. körlevelben vádolta a fölkelés fejeit, hogy az arany- és ezüstpénzt magán javokra kiviszik az országból. A megjelenésről az ónodi gyűlésen mindenkit a fölségsértőkre szabott büntetés alatt eltiltott.

Az ágostai evang. hitvallásúak egyházi gyűlése Rózsahegyen.

Máj. 16. Az ivánkai tábor követeket küld az ónodi gyűlésre, hogy a rézpénz értéke helyreállíttassék, vagy más intézkedés tétessék.

23. R. Szerencséről az árvizek miatt Ónod szomszédságában, a körömi fensíkon, készült táborba nagy pompával vonult be.

31. Telekesi egri püspök istentisztelet után R.-nak az országot átölelő gondoskodásáért köszönetet mondott. — R. pedig „édes hazájához való tökéletes szeretetét, melyet a szabadság helyrehozásának istenes ügyekezetével ekkoráig is bizonyított, nyilvánítá“.

Jun. 1. Országos ülés. Jelentés a nagyszombati békealkuról. Szécsenyi érsek és Szirmai császári biztosok jóságai elkoboztatni rendeltettek.

2. Gróf Eszterházi Antal a kisdunamelléki falvakat az ellenség előtt üresen hagyni rendeli. Az ellenség ezeket fölégetéssel fenyegeti.

4. Országos ülésben nagynehezen 2.000.000 frt szavaztatott meg a haza szükségére.

6. A rézpénz forgalmának ügye ismét elhalasztatott. R.-t bosszantván a meghasonlás, tárgyrokonságnál fogva Túróc megyének jan. 1. kelt körlevelét hozta szőnyegre. A vezérlő fejedelem e napon önzetlenségének ép oly kitünő bizonyítványát adta, mint 1706-ban Érsekújvárott gr. Wratisláv cs. biztos előtt. A tárgyalás azzal végződött, hogy báró Károlyi Sándor Túróc alispánját Rakovszki Menyhértet agyonvágta; a másik követ Okolicsányi Kristóf pedig sebekkel terhelve menekülhetett a gyűlés sátorából.

7. A bakó Rakovszki tetemét a táborból a mezőre vonta és „ott az égi madaraknak eledelül hagyta“. A gyűlésben Károlyi az Istentől áldást kért a szövetségre, melyre az esküt le is tette.

8. A libertas nevű rézpénz $\frac{2}{3}$ -re devalváltatott. Az érvényben hagyott rézpénz 2.200.000 frtra határozottatott.

Jun. 20. Okolicsányinak jun. 7-én kelt halálitélete újabb vallatása után is megerősítettén, ő lefejeztetett.

13. „A törvényt tevő táblához“ 24 ülnök neveztetett.

14. Kimondatott az ausztriai ház uralkodásának megszüntetése.

15. A hadszabályzat kidolgozásával megbízott választmány-nak munkálata törvény erejére emeltetett.

20. Megjelentek Erdély követei. A 2 testvérháza rendeinek szövetsége megújított.

22. Az ónodi gyűlés 24 cikk alkotásával befejeztetett. A 4. a királyválasztást függőben hagyta. Az 5. gr. Bercsényi Miklóst helytartóvá tette.

Jul. 29. Eszterházi Pál nádor az ország 4 rendének nevében az ónodi végzéseket semmiskéneki nyilvánította.

Aug. 20. A nádor a keresztény világ államaihoz intézett nyilatkozatban ismételte az ellenmondást az ónodi végzések ellen.

26. Mivel Rabutin utjában Erdély felé Szombathelyt, Pápát és Tatát fölégette, Bottyán csak e napon 18 ausztriai falut és várost hamvasztott el.

Sept. 4. Rákóczinak Bercsényi által vezetett követsége Péter czárral szerződésre lépett, mely szerint a czár segélyére lesz R.-nak és a magyaroknak, hogy amaz a lengyel trónt és Erdélyt bírhasse, s emezek szabadsága teljesen biztosították.

30. Rabutin Erdélybe ismét bement. Pektiről és tisztársairól, kiknek feladata volt utját állni, így nyilatkozott R.: „mindnyájan tudatlansággal és határozatlansággal vádolhatók“.

Oct. 1. Károlyi Kolozsvárra érkezett 3000 emberrel. Bizalmatlansággal fogadtatott.

7. R. Károlyihoz: „Egy szerencsétlen harcznak elvesztése sem eshetett volna súlyosabban szívemnek, mint ily gyalázatos gazembernek vigyázatlansága“. Értette Esze Tamás megszaladását Rabutin elől.

15. R. rendkívüli követévé nevezte Vetésit a francia udvarhoz és a bajor fejdelemhez.

17. Bottyán Pápáról Szluha F.-hez: „mi Sopronynál 339 horvátot s 60 németet levágtunk. Budacski karlóczyi vicecolonellus elesett“.

Dec. 5. A novemberben kezdődött kassai országtanács ülésének befejezése. Itt R. a megyéket jó pénz előteremtésére bírta, hogy a jövő évben hadjáratot intézhessen Sléziába, ott a bajor fejdelemmel egyesülendő.

Kollonics Leopold esztergomi bíbornok-érsek halála, kinek helyére a külföldi Keresztély Ambrus szász hg. neveztetett ki.

1708.

Jan. 26. A nádor a király meghívóleveleit a febr. 29-kei pozsonyi országgyűlésre R.-hoz küldötte szétosztás végett a pártján levő vármegyék közt.

Febr. 1. Vetési tudósítása szerint a francia udvar legyőzhetlen nehézségeket lát a bajornak a magyar trónra emelésében.

16. Bottyán Pozsony megyében Starhemberg Miksát elfogta, ki becsületszavára szabadon élt, de 1709-ben megszökött.

18. R. a megyékhez: ha találatnának, kik, ellenségünk hitegetéseinek hitelt adván, a gyűlésben megjelenni kívánnának, útlevelünket megtagadni nem fogjuk.

28. R. a nádorhoz: ne gyalázza meg az országot azzal, hogy a császárnak oly kisszámú hívei magokból erővel Magyarországot akarnak csinálni.

Mart. 12. A kir. a propositiókat biztosai hg. Lichtenstein Ádám és gr. Traun Otto által küldé le, de azt meg nem engedte, hogy a fölkelők követség által hivassanak meg.

Máj. 4. Vetési jelenti, hogy a szövetségkötés stb. iránt a francia ministertől határozott választ nem nyerhet; a bajor pedig tanácsolja R.-nak, ne számítson tovább reá.

Jun. A pozsonyi rk. fölterjesztették a súlyos sérelmeket, melyek a nagyszombati pontoktól alig különböztek, kivéve a kir. választását, Erdély önállást és a garancia kérdéseit.

Az országgyűlés elnapoltatott.

Jul. 3. Vetési előadta XIV. L. előtt R. kívánatait a 150,000 tallérnyi pénzsegély hátraléka stb.-re nézve. „Hasztalan beszéd — vágott közbe Torcy — R.-nak nem áll hatalmában békealkut kezdeni; a szövetségkötéshez pedig teljesen felhatalmazott követ szükséges“.

Aug. 3. A trencsényi csata. Rákóczi, bár 22,000 fegyverest vezényelt Heister 14,000 embere ellen, megveretett, lovával elbukott s elájúlt. Vesztesége 3000 halott, 400 fogoly 14 ágyú 35 zászló, Egész serege szétfutott. Heister vesztesége 800 ember.

27. Ocskai L. elárulá ezredét Pálfinak.

Sept. 2. Kölesdi csata. Itt Balog Adám 3000 szerbet vágott le, és elfogott 3 ágyút, 24 zászlót és 500 táborig szekeret.

20. Heister oct. 12-ig 40 mozsárral és 14 nagy réstörő ágyúval ostromolta Érsekújvárt.

Oct. 18. R. a porosz királyhoz: minden reményét e fejdelemben helyezé, s Magyarország megbékítésének fontosságát részletezé. Irt a király udvari papjának Jablonszkinak is, 100,000 frtot és 50 hordó tokaji bort helyezvére rendelkezése alá.

18. Rákóczi irt a francziák elleni szövetségesek fővezérének Marlborough herczegnek: terjeszsze ki győzelmeinek eredményét Magyarországra is.

22. R. Vetésinek: ha a franczia udvar nem szünik meg őt busítani, ő is más szabályokhoz kénytelen nyúlani.

Nov. 18. R. Sárospatakra érkezett, hova áttette a rknek Tályára nov. 22-re hirdetett gyűlését. B. Tolvaj Gábort, kit az ónodi gyűlés óta fogva tartott, igen mérsékelt békeföltételekkel Bécsbe küldé.

Dec. 1. A pataki gyűlésen a nemesség fegyverrekelése elrendeltett. Mérsékelt adó vettetett ki a megyékre, pl. Zemplénre 30,000 forint, Tornára 6000 frt. A sereg létszáma 75,000 főre határozott, Rákóczi évdíja 100,000 frtra, Bercsényié 50,000 frtra tétetett.

15. R. ajánlatára a hadakozás ideje alatt böjtnapúl péntek rendeltetett.

18. Bezerédi Imre és Botka Ádám mint árulók lefejeztettek.

20. A gyűlés szétoszlott.

1709.

A századok óta nem tapasztalt hideg tél és a kórvész pusztításai miatt félelmi önkéntelen fegyverszünet állott be.

Mart. 6. Pekri Lőrincz halála.

April 9. József kir. az országgyűlést ismét összehívatta máj. 15-re.

April 25. R. tudatta XIV. Lajossal, hogy ő, ha külföldre kellene is bujdosnia, Erdély megnyerése nélkül nem köt békét. Ő 7000 albániai zsoldos iránt alkudozik Konstantinápolyban, hol hátralékából 100,000 tallért kér letétetni.

Máj. 21. R. Vetésihez: „Látja, úgy akarnak vele bánni, mint a kinyomott narancs héjával“. V. vegye át számára az aranygyapjas rend jelvényeit, és jöjjön haza.

Jnn. A király kiadta a sérelmekre részben kielégítő választát, melynélfogva az ország alkotmányos szerkezetét és igazgatását fentartani ígérte.

Jul. 14. József kir. az országgyűlést ismét elnapolta, és amnestiát hirdetett; Rákóczit és Bercsényit pedig fölségsértőknek nyilvánította.

19. R. tudtára adta poroszországi ügyviselőjének Klement Mihálynak, hogy az illető államok kívánatára kész a török szövetséget elhalasztani. Ő Erdély helyett hasonértékű részzel Magyarországon is megelégszik, de Erdély szabadon válaszszavadjáját.

30. Heister Sümegvárt parancsnoka megvesztegetésével elfoglalta. Rákóczi herceg Lamberg cs. ministerhez: ő el van tökélve a béke létrejöttét minden méltányos módon könnyíteni, azért lépjen a herceg vele levelezésbe.

Aug. 25. Heister Veszprémet feladásra szorította, és a várkapitányt, Ecksteint, 7-ed magával kivégeztette.

Sept. 11. Lamberg tudatta R.-val a hollandi követ Hamel által, hogy nem léphet vele alkuba, de küldje Bécsbe föltételeit.

27. Bottyán János tábornok agyszélhűdés következtében meghalt a tornaörsi táborban.

Oct. 17. Heister az amnestiát meghosszabbította. Az Ipolynál a fölkelőket szétűzte, Gácsot, Szécsényt elfoglalta. Rimaszombatnál Sickingen verte meg a fölkelőket, Nógrád megye, és részben Gömör és Heves is hűséget esküdtek. A dunántúli vidék még a nyáron hódolt.

Nov. Bercsényi a kétségbeejtő állapotban nyílt levelei által ügykezett a nemzetet lelkesíteni.

Nov. 2. Rákóczi Hamel által mérsékelt békefeltételeket küldött Bécsbe.

Dec. 12. József király roszalta a hadai által a protestánsok ellen elkövetett kegyetlenségeket. Védelmet ígért nekik, s a hatóságok által visszaadani rendelte elfoglalt templomaikat, iskoláikat s alapítványaikat.

1710.

Jan. 1. Az érsekújvári őrség az áruló Ocskait elfogta, és jan. 3. lefejeztette.

18. Heister visszatörülésül Fodor L. dandárnokot, Wolfart Ádám ezredest és Palkovics Ferencz főhadbiztost Győrött szintén lefejeztette. De viszonzták ezt az újváriak is, több fogoly német tisztet, mint gr. Zicsi cs. alezredest, felakasztatván.

22. A romhányi ütközet R. és Sickingen közt. Mindkét fél visszahúzódott a harcztérrel. A kuruczok részén elesett Babocsai F. dandárnok, 3 alezredes és 350 közvitéz. Itt R.-nak 2000 svéd-, lengyel- és tatárokból álló hada is volt.

Febr. Löffelholz Lócsét árulással elfoglalta.

Mart. 20. A primás Telekesit a püspökségtől megfosztotta.

Sept. 23. R. tudatja Torcyval, hogy nagyon elfogadható feltételeket szándékozik Bécsben előterjeszteni, miszerint az alku ürügye alatt időt nyerhessen, míg az orosz segély megérkezik.

24. Érsekújvár feladott. Ez történt több más várral is. A visszahívott Heister helyett gróf Pálfi János bán neveztetett fővezérré. Ez későn bár, de még is békés kiegyenlítési szándékkal történt.

Oct. 16. Csajági Szolnokot feladta. Pálfi Eger felé indítá hadait, Rákóczinak udvari őrségén kívül egész serege feloszlott.

23. R. utasítá Klementet, szerezzen neki és szövetségés társainak biztonságot a porosz udvarnál.

29. Balog Ádám a Szegszárdnál vívott csatában elfogatott.

Rákóczi a Hegyalján udv. hadai vezényletét gróf Eszterházi Antalra bízván, Ungvárra ment, hogy Bercsényit az orosz miniszterhez Dolgorukihoz küldje. Hóval, sárral vegyes útjában egész seregével találkozott a bujdosók elnyomorodott családjainak: „A szánakozás érzelme — irá — soha életemben nem hatott lelkemre

élénkebben, mint ezen utamban“. — Viard Liszkánál Eszterházit meglepte és hadát szétverte, melyből alig maradt több együtt, mint Charrière alatt lengyelekből és német szökevényekből álló 800 főnyi csapat.

Nov. 16. R. a munkácsi fogságból szabadon bocsátotta gr. Forgács Simont, hogy menekülhessen.

17. Pálfi levele Pestről Károlyihoz : „tudja, hogy, mint igaz hazafi, szíve rejtekében siránkozik hazája, nemzete szerencsétlenségén, azért fogadja intését, eszközölje a haza és saját javát.“

Dec. Perényi Miklós Egert nagy készlettel feladta.

9. Károlyi válaszát Komáromi György bihari alispán viszi Pálfihoz : kész fegyverszünetet kötni és békealkut kezdeni.

23. Pálfi viszonzünete : Rákóczi ne bízék a külhatalmakban, ne kívánja Erdélyt, de diaetát sem békealkura, hanem írjon folyamodványt a császárhoz, s bizonyos lehet az amnestiáról és jószágai visszaadásáról.

1711.

Január. Komáromi Károlyinak halasztást szorgalmazó levelével Nádudvaron találta Pálfit, ki megmutatta a császárnak dec. 22-én kelt kegyelemlevelét Károlyi számára, és üzente, ne vesse meg azt, meglesz főispáni méltósága, becsülete, és egész jószágai megadatnak. A halogatásnak semmi haszna. Bátran jöhet hozzá.

23. Károlyi még 1 hétig kívánta a fegyverszünetet meghoszaszabíttatni.

25. Pálfi ezt türelemvesztve teljesíté jan. 30-ig, de addig R. is jőjön hozzá.

29. A Galicziából visszajött R. jelenté, hogy másnap Vaján találkozni fog Pálfival.

30. R. Kisvárdán 12,000 fegyveres előtt kijelenté, hogy ha a békét megalapítania nem sikerül, meg kell halniok a hazáért.

30. R. találkozása Pálfival Vaján.

Febr. 3. R. fölségfolyamodványa I. József cs.-királyhoz.

8. P. Budán Béri Balog Ádámot, daczára a foglyok kiváltása iránt fenálló egyezménynek, lefejeztette.

11. Pálfinak Bécsből teljes hatalom adatott a békeügy tárgyalására.

Febr. 12. R. Salánkon a magyar és erdélyi országtanáctól több kérdésére feleletet nyert.

18. R., bucsuzó levelet intézvén K.-hoz, Salánkról Munkácsra indult.

20. Lindenheimi Locher Kár. udv. tanácsos Bécsből bővebb utasításokkal küldetett P.-hoz.

20. R. Alsóverecskén a parancsnokságot Károlyira ruházta.

21. II. R. Ferencz örökre elhagyta hazáját.

23.—28. Lord Peterborough Bécsbe érkezik. Febr. 25. kihallgatást nyer a császártól. Febr. 28-án tudósítást küld haza R. ügyei elhanyagolt voltáról.

25. Pálfi Debreczenbe rendeli Károlyit, hogy közölje vele a Locher által hozott parancsokat, melyek R.-nak, és kivált K.-nak javára szolgálnak.

Mart. 14. P. a király határozatait közlé K.-val, ki ezekkel Munkácsra utazott.

22. K. tudatta P.-val, hogy R. fölkeresésére indult, s april 9-re a fölkelte hadakat összehívta, hogy tudokra adja a király kegyelemlevelét.

26. P. levele K.-hoz: neheztel a halogatás miatt; R. hűségét gyanúsítja. — Károlyi Stryben találta fel Rákóczit, ki megtiltá neki a további találkozást Pálfi-val, és april 27-re Huszt városba gyűlést rendelt mindkét szövetséges rendeknek.

April 4. K. e napra Szatmárba gyűjté a hadakat.

6. Itt Pálfi a fölkeltekkel közlé a végföltételeket.

17. I. József király meghalt Bécsben himlőben, kora 33-ik évében.

III. Károly király. 1711. april 18. — 1740. october 20.

Apr. 18. R. nyilatkozványa által felizgatni szándékozott a szövetséges rendeket Károlyi ellen.

27. Kassát K. és P. megbizottjai feladásra bírták.

29. A békeszerződvény czikkei Szatmáron megállapítottak.

30. Pálfi átvette Károlyitól és a fölkelőktől a hűségesküt és a zászlókat.

Máj. 1. A 151 aláírással ellátott szatmári békeokmány kihirdetett, mely szerint általános amnestia adatott, de az urak és nemesek 3 hét alatt a hűségeskü letételére köteleztettek. Ő fölsége a vallások szabadságáról szóló törvényeket megtartja. A király Magyarország és Erdély jogait, szabadságait és törvényeit sértetlenül fentartandja. Ő fölsége az egész világ előtt tanúsítani kívánja, hogy az ország iránt atyai indulattal viseltetik.

9. A lengyel kir. a bajor követhoz, a bajor fejedelem magyar királyságáról: „Lehetne-e a jelen körülmények közt ennél könnyebben valószínű tervet gondolni?“ (!)

11. Vetési Rákóczinak: „Menjen tüstént a hazába, lelkesítse fel a nemzetet, szakadjon el Bercsényitől, minden szerencsétlenség okától, bírja rá a svéd királyt a bajor fejd. támogatására Magyarország elfoglalásában.“

12. Huszt vár megadta magát.

12. R. Klementhez: „Itt az idő, hogy helyreállítsuk az ország ősi szabadságát. A szövetséges hatalmak folytassák kedvezésüket. Ujítsa meg Kmd javaslatunkat: mennyire szükséges Európára nézve Magyarországot az osztrák uralom alól felszabadítani.“

18. R. hitvesével együtt Galicziában tartózkodott.

23. Vetési Rákóczinak: „Tehát a hon maradt szövetségesek egyezményre léptek a császárral. Adja Isten, hogy fölséged még lábra állhasson, de én ennek semmi módját sem látom. Ne reméljen többé semmit a francia udvartól. Fölséged leghelyesebben cselekszik, ha magát a főherceg (III. Károly) karjai közé veti.“

26. Eleonóra anyakirályné a szatmári békeokmányt, a fölkelők javára szolgáló adalékokkal, megerősítette.

28. R. Pálfihoz: „mikép lehet kívánni hitem letételét, mielőtt azt a király országgyűlésen letenné?“

Jún. 6. Siniavski lengyel palatinusnál keresztségi lakoma, melyben Rákóczi hitvesével részesült, s hol a vendégek éjfélig táncoltak.

15. R. visockai házában a czárt 100-ad magával megvendégelte. A meghívottak nem győzvé az ivást, edényekre töltögettek a jó bort.

18. R. Fierville-nek: „Úgy tekintetem a francia udvar által, mint a ki kijátszotta szerepét. Senki sem tudja önnél jobban, mily

állapotba sülyesztett önzetlenségem és hazám szeretete. A czár azon eltökéléssel távozott tőlem, hogy kész békét kötni saját előnyeinek feláldozásával is, csak hazámat és engem segíthessen egész erővel.“

Jun. 18. R. Vetésinek: „Kmd előrelátásai sok dologra nézve alaptalanok voltak. Küldje meg Kmd nekem hova hamarabb az (aranygyapjas) rend szalagját.“

20. V. Rákóczinak: „De Torcy minister képmutató; kihallgatást ő fölségénél nem eszközölhet. A bajor fejedelem a magyar királyságra való jelöltségéről hidegen így szólt: a szövetséges rk. kiegyezkedése után erről már szó sem lehet.“

24. Munkács capitulatiója végbement — írta Károlyi. Igy Isten ő sz. fölsége hazánkat; minden legkisebb tolvajság nélkül, helybeállította.

27. R. Klementnek: „Idezárjuk az u. n. Károlyi békekötés mását jegyzeteinkkel együtt, melyek megmagyarázhatják a lappangó mérget, mely miatt annak elfogadását a haza iránti kötelességünkkel meg nem férőnek tartottuk.“

Jul. 12. V. Rákóczinak: „A királyhoz beadott emlékiratra Torcy válasza: ő fölsége nem határozhatja el magát fölséged iránti oltalmának folytatására, mert fdben csak oly személyt lát, minő a molnárrá lett püspök.“

19. Rákóczit tisztjei, mint Giczey Gábor és mások, kezdék elhagyni és a hazába visszatérni.

29. R. Vetésinek: „Kmdnek máj. 23. kelt levele nem érdemel választ, mert érzelmeim és jellemem vakmerő felfogása sugallották. A békekötés Károlyi műve, ki hűtlenül visszaélt a hatalommal. A tábornokok velem vannak, de ők is inséget szenvednek. Én most is birom az egész nemzet szívét és hajlamát, de még sem akarnék semmi újhoz fogni, mielőtt formális szerződésre nem léptem a (francia) királylyal. Már is kénytelen vagyok jaroslavi jószágaimat elzálogosítani, hogy itt megélhessek“.

29. V. Rákóczinak: „A bajor követnek Torcy ily tartalmú leveleket mutatott: hogy fd. maga okozta szerencsétlenségét, mert a szövetséges rket elhagyta; hogy az összes multból látni való, miszerint fdnek nagyobb volt a szerencséje mint conduite-ja;

hogy fönséged lyukas táská létére pénzt fényűzésre vesztegette, tehát fönségednek pénzt adni annyi volna, mint azt szándékosan elveszíteni“.

Aug. 4. Vetési XIV. Lajoshoz ; „A fejdelem ismétli könyörgését méltóztassék k. ígérését a segélypénz hátralékainak kifizetése iránt foganatosítani, és vele tudatni, hogy fd. oltalmának mily jelét várhatja jövőre is.“

6. V. Rákóczinak: „Király ő föls. nekem szóval megmondá, hogy fd. legyen oltalmának folytatásáról biztosítva. De én csak udvari szentelt vizet látok e szép szóokban.“

15. Jaroslávon Ráday Pál és 5 társa, hazatéréndők, elbucsnúznak R.-tól, mert a szatmári béke magában foglalja a haza szabadságainak velejét, stb.

21. Moldvából a törökök elleni háborúból jövő czárt és tisztjeit R. ismét borral megvendégelte.

27. Klement Rákóczinak: „A porosz király ministere Ilgen mondá: ő föls. folytatni fogja közbenjárását fenséged és Magyarország ügye mellett, de tetteleg föllépnie lehetetlen.“

30. V. Rákóczinak: „A 2-ik magyar háborúban helyesen akarja fd. magának tartani a főhatalmat. Az urak közt, idetudva Bercsényit is, kevesen vannak, kikben elég tehetség volna csak 1 zászlóaljnak is vezérlétére, és még kevesebben, kik a cabinetügyekhez értenének“.

Szept. 4. R. Vetésinek: „csak a czár, ezen egyetlen hatalmasság, látszik érdekeimet még támogatni akarni.“

1.—7. Klement emlékirata az angol királynéhoz: Rákóczinak oka van várnia fdtől, hogy helyeselni fogja nyilatkozatát, miszerint a dietán kívül hirdetett és még meg nem esküdött királyt nem ismerheti el.

10. V. Rákóczinak. Az angol királyné titokban alkura lépett a francziák királyával. Már most nem az a feladat, hogy Magyarországon megújítsák a háború, hanem az, hogy ügyekezzenek fd. magát a béke által visszaigtattatni.

18. Klement Rákóczinak: „Az angol udvar a czárt, ha felségedet tetteleg szándékoznék segíteni, czélzatától eltéríteni akarja.“

Sept. 24. R. Thornban megvendégelte a czárnét a muzska tisztelked. Késő estig tánczoltak.

25. Klement utolsó emlékirata az angol királynéhoz: vesse magát közbe Károly leendő magyar királynál, hogy szabad országgyűlésen, a szövetséges hatalmak közbenjárása mellett, biztosítsa koronáztatása előtt a nemzet jogait. Erdélyt eszközölje ki Rákóczi számára.

27. III. Károly kir., nejét Erzsébetet Cataloniában hagyván, hazaindult Barcellonából.

27. Thornban a czárné vendégelte meg Rákóczit a muzska tisztekkel. Késő estig tánczoltak. Az éjjel szállására érkezett Rákóczi fölvette a francia köntöst és 13-ad magával Danczigba evezett.

Oct. 12. Károly Frankfurtban római királylyá választatott.

15. V. Rákóczinak: „Fdnek ezentúl nem fognak havonként 50,000 livre-t fizetni, hanem hogy megélhessen 20,000-et“.

16. Kl. Rákóczinak: „Az angol urak világosan értésemre adták, hogy a közbenjött szatmári békekötés után nehéz dolog mediatiót indítványozni az ausztriai háznak“.

30. Kl. Rákóczinak: „Anglia jóval többet tenne fdért, ha kereskedelmére haszon haramolnék e viszonyból“.

31. Jablonski porosz kir. udv. pap tudósítása szerint Rákóczi ott Sárosi gróf nevére kért útlevelet adatni.

Nov. 28. Rákóczi Klementnek: jelentse ki az angol ministereknek, hogy ő igényei kiküzdését az általános békekötésre halasztja. Ő másképp nem térhet vissza, mint erdélyi fejdelem, vagy hasonérték birtokosa.

Dec. 1. Vetési által R. nevében újabb emlékirat XIV. Lajoshoz: Rákóczi nem lázadó jobbagy, hanem szabad fejdelem, XIV. L.-nak született szövetségese. Ő később a leginségesebb száműzetésben meghalni, mint a souverainitásról lemondani. Ő később elveszni, mint magán-ember sorsára alacsonyíttatni. A király biztosainak az utrechti békecongressusra 3 pontot kér utasításul adatni. Erre Torcy válasza: Kár volt békét kötniök, Lajos kir. most már halani sem akar rólok. Lajos azért sem pártolhatja a magyarokat, mert, ha szabadságaik helyreállítatnának, engedelmes alattvalókká

válnának. Ha a király Rákóczinak nem szerezheti meg Erdélyt, ad neki tisztes kitartást Franciaországban.

Dec. 22. Károly császárrá koronáztatott.

1712.

Jan. 25. Károly Bécsbe érkezett. B. Károlyi Sándor a szatmári békeokmány megerősítését kérte tőle.

27. „Nem kerülne nagy bajomba kiegyenlíteni a nehézségeket Erdély átengedésére nézve — írta Rákóczi — de nem hajtok a bécsi udvar ígéreteire, míg világosabban nem nyilvánítja őszinteségét“.

30. R. az utrechti congressusra küldötte Klementet körülményes utasítással. Az ott levő 2 angol biztosnak egyenként 50,000 tallért ígért. De a francia biztosok szóba sem hozták ügyét, a protestánsok pedig csak azt ajánlották Károly cs.-nak, hogy a magyar protestánsok egyházi ügyét az 1647-ki állapotba helyezze vissza.

Fabr. 2. III. Károly koronázó országgyűlést hirdetett Pozsonyba april 3-ra.

Mart. 9. Tartománygyűlés Horvátországban, hol Eszterházi Imre zágrábi püspök indítványára a rendek az uralkodóház nőágának trónöröklését elfogadták.

30. A szatmári békeokmány fenakadt a magyar kancellárián Illésházi Miklósnál, mert a magyar urak nagyon sajnálták az általános amnestiát. Végre szigorú parancsra Illésházi kiadta s a király megerősítette; Károlyinak pedig, kinek még József király a béke helyreállításában szerzett érdemeiért 50,000 frtot biztosított, pénz helyett az erdődi, huszti, holdmezővásárhelyi és tarczali uradalmak irattak be.

April 13. III. K. írja az esztergomi érseknek, hogy a horvátok az ő tudtán kívül hoztak végzést a nőág trónöröklése kérdésében.

16. A fölkelés idején Bécsbe vitt koronát Pálfi Miklós és Kollonics Ádám koronaörök nagy ünnepélylyel kísérték Pozsonyba.

27. K. a horvátok kérdéses fölterjesztését kiadta b. Seilern ministernek, ki e napon titkos udvari értekezletet tartott, mely

javaslá Illésházi kancz. által oly módon előkészíteni a magyar főurakat, hogy ők magok pendítsék meg e tárgyat az országgyűlésen.

Máj. 2. A rk. az utak roszasága miatt elkésve érkeztek Pozsonyba. A biharmegyei követek utazása 3 hétig tartott. És így az 1-ső ülés csak e napon tartathatott meg.

11. A koronázási hitlevél 5 pontja állapított meg.

11. Eszterházi Imre püspök a kancellárhoz intézett levélben a horvátok municipalis jogainak teljes helyreállítását erélyesen sürgette.

16. III. K. a horvátok fölterjesztésére adott válaszában a nőöröklés kérdésének tárgyalását elhalasztotta.

19. A királyi propositiók felolvastattak, melyek a szatmári békeokmány bezikkezését is tanácskozási tárgyúl tűzték ki.

22. III. Károly királylyá koronáztatott.

23. A király válaszol a József alatt felküldött sérelmekre. Megismerte, hogy az országot csak saját törvényei szerint kormányozhatja.

26. K. tudtára adta a nádornak, ha május 28-ig nem lehet az országgyűlést befejezni, 2 kir. biztost hagy ott maga helyett. A rk. heves tanácskozásai csak most kezdődtek, mert a fölkelésben részt nem vevők a szatmári béke bezikkezését nemcsak ellenezték, hanem azt elvetetni is kívánták, s miután ez nem sikerült, az egyes pontokat csorbító törvényezikket alkottak.

Jul. 5. Polignac bíbornok, francia békebiztos írta Rákóczinak, hogy ügyének a congressuson támogatására utasított ura által.

7. A király felszólítására Eszterházi P. nádor 6-od magával tanácskozást tartott a női trónöröklés mikénti szabályozása s annak elfogadásáért az országnak adandó engedmények felett, s az eredményt jul. 8-án fölterjesztette.

11. A rk. közöl a protestánsok panaszaira azt válaszolta a kir., hogy az 1681. és 1688. törvényeket megtartandja, és sérelmeiket biztosok által orvosoltatja.

18. III. K. b. Seilern cs. főkancellár által tudtára adta a nádornak, hogy a jul. 8. tett fölterjesztést át nem érthette, s az ügyet alkalmasb időre halasztja.

Aug. 17. R. Klementnek: alapos okaim vannak hinni, hogy a bécsi udvar már ősi jószágaimat sem hajlandó visszaadni.

A kórvész az országgyűlést széteszlani kényszerítette.

October. III. Károly a nádor által dec. 1-re ismét összehívatta az országgyűlést; de mivel a kórvész megint dúlni kezdett Pozsonyban, a fölérkezett követeket is hazaküldette.

November. Rákóczi Danczigban hajóra ült, hogy személyesen lépjen fel Londonban érdekei mellett; de időközben Oxford kincstárnok a császári követ kérelmére megigérte, hogy a ministerium nem fog avatkozni R. ügyeibe.

Nov. 14.—Dec. 20. Az erdélyiek gyűlése Meggyesen.

Dec. 16. A Hullba érkezett Rákóczinak Bolingbrock minister azt üzente, a királyné őt nem fogadhatja s ügyeibe nem avatkozhatik.

1713.

Jan. 13. Rákóczi megtört szívvel hajózott az angol kormány által számára rendelt hajón Franciaországba, és előbb Páris mellett Challiot, s itt háza leégése után Passy közegben fogadott szállást.

Febr. 24.—Jun. 25. Gyűlés Erdélyben Meggyesen és Szebenben.

Mart. 14. Károly megkötötte a szerződést Spanyolország kiürítése iránt, és most Erzsébet királyné is elhagyta ez országot.

26. Hg. Eszterházi Pál nádor halála. Született 1635. sept. 8. Birodalmi herczeggé neveztetett 1687. dec. 8.

April 11. Károly a spanyol öröklési háborúban résztvett hatalmak közt Utrechtben létrejött békét nem fogadta el, egyedül akarván a háborút folytatni Franciaországgal.

19. Károly Bécsben 24 titkos tanácsosból (köztök Erdődi Gy. országbíró és Illésházi M. kancellár) álló nagytanácsot tartott, s előadván nézeteit az ausztriai birodalom feloszthatlansága és a trónöröklési rend szabályozása iránt, azokat jegyzőkönyvbe vétette. Ez öröklési szabályzat „pragmatica sanctio“ nevet nyert.

27. Rákóczi XIV. Lajoshoz intézett levélben vázolta a személyét és a szabadságháborút illető ügyek folyamát, s megemlítvén segélypénz-hátralékainak függőben létét, kérte 20,000 frank

havi segélypénzét, jövőre is meghagyatni, hogy szűkölködő pártfelelit gyámolíthassa.

Jun. 7. A Lengyelországban maradt bujdosók: Bercsényi, Forgács, Eszterházi Antal, Csáki Mihály grófok, stb. XIV. Lajoshoz folyamodtak segélyezésért.

22. XIV. Lajos Rákóczinak egyelőre 6000 frank havidíjat és hátralékai fejében 600,000 frankot utalványozott a párisi városház jövedelmeire. A spanyol kir. külön évi 30,000 frankkal gyámolította őt, Lajos pedig 100,000 frankra emelte évdíját. Aránylagos segélyt nyertek a többi főbb bujdosók is.

Jul. 11. Erzsébet királyné Bécsbe érkezett.

Nov. 12. Károly a primás elnöklete alatt 40 egyént rendelt az országból Nagyszombatba, hogy a katonatartási és élelmezési teher szabályozásáról javaslatot készítsenek.

Dec. 14. A munkálat azzal terjesztetett föl, hogy a kívánt 110,000 porczio helyett csak 70,000 szedessék a néptől.

22. K. válaszában a 110,000 ezer porczióhoz ragaszkodott, de a tűzifát vétetni s a katonaság fegyelmét fentartatni rendelte.

1714.

Jan. 6.—Febr. 14. Gyűlés Nagyszébenben.

Mart. 6. III. Károly békét kötött Franciaországgal Rastadtban. Villars siker nélkül tett említést Rákócziról, ki fiainak szabadonbocsátását sem eszközölhette ki. Ezek nevelése elhanyagoltatott.

13. Nesselrode pécsi püspök székvárosában megyei zsinatot tartott.

Ápril 28. III. K. a primás és a püspökök panaszára meghagyta a protestánsoknak, hogy az 1681 és 1688-ki törvényeket megtartsák, különben „példás és önkényes büntetéssel“ fognak sújtani.

Jul. 9. K. felhívására a kancellária tanácsolta, hogy az országgyűlés september 8-ra hirdettessék ki ismét s újabb tanácskozási tárgyakul a királyné koronáztatása és a nádorválasztás tüzessenek ki, s ez állomásra csak katolikusok jelöltessenek. A király az utóbbi javaslatot nem fogadta el.

Oct. 14. Pálfi Miklós országbíró Pozsonyban nádorrá választott.

Oct. 18. Erzsébet királyné megkoronáztatott. A Bécsbe visszatért király az országgyűlés vezetését Traun grófra bízta.

Dec. 9. A király az esztergomi érseket, Keresztély Ágost szászzeitzi hget és áldornagyi utódait romai birodalmi hgi cízzel ruházta fel.

1715.

Apr. 30.—Máj. 20. Az erdélyiek gyűlése Nagyszébenben.

Máj. A török szultán követe által K. kir. semlegességét kérte ki a Velence ellen viselendő háborúban.

Jun. 10. A pozsonyi országgyűlés befejezése, hol a rendes katonaságnak fentartása, és e végre subsidiumnak és adónak országgyűlésen megajánlása törvénybe igtattatott. A kegyes tanítórend befogadtatott.

Sept. 1. XIV. Lajos halála nagy változást okozott Rákóczi életmódjában, ki Grosboisba a camalduli szerzetesek monostorába vonult vissza, hol bűnbánóként tölté idejét.

9. Eugen hg. Károly közbenjárását ajánlá fel a töröknek, de II. Ahmed Moreát elfoglaltatta.

October. A király a nádor által országos concursust tartatott, hol majdnem 3 millió forintot érő porcziókat nemcsak a jobbágyokra, hanem a curialis és címeres nemesekre is kivettetett.

Nov. 30. K. kérelmére XI. Kelemen pápa a háborúra a papság tizedjövedelmét ígérte átengedni, mit röviddel utóbb némi megszorításokkal teljesített is.

1716.

Jan. 14. Erdély gyűlése Nagyszébenben.

April 13. K. szövetséget kötött Velenczével a törökök ellen.

13. Károly fia Leopold főhg. születik és nov. 4-én meghal.

Jul. 28. Miután Eugen Velence számára elégtételt követelt, a porta Fleischmann Ferencz cs. követet letartóztatta, Ali nagyvezér pedig e napon Zimonynál 200,000-nél nagyobb haddal ütött táborn, de ekkor Eugen is már Futaknál táborozott 70,000 fegyveressel.

Aug. 1. Pálfi Jánosnak kémszemplére kiindult 3000 lovas és 500 gyalogból álló dandarát 20,000 török Karlovicznál megtámadta.

4 órai harc után P. visszahúzódott. A törökök 1000 embert s a mieink 400-at vesztek.

Aug. 5. Eugen diadala a törökök felett Péterváradnál. Elesett 6000 török, a mieink közül 3000. Az ellenségtől elvétellett 160 ágyú. Eugen nagyon dicsérte lovasságát, melynek vezérei jobbára Pálfi, Ebergényi és Nádasdi voltak.

Sept. 1. Eugen megkezdé az ostrommunkákat Temesvár ellen, melyet jól ellátott 18,000-nyi török őrség védett.

23. A vár fölmentésére érkezett 25,000 főnyi török hadat Pálfival egyesülve visszaverte.

Oct. 1. A württembergi hg. a vár éjszakai palánkját elfoglalta. Veszteségünk 500 halott és 1500 sebesült.

16. Temesvárt a törökök capitulatio mellett feladták. Így ez országrész 164 évi iga után felszabadított.

Nov. 1. Eugen a temesi kerület kormányzását az értelmes és fáradhatatlan Mercy Kolos tábornokra bízván, javasolta a kir.-nak, hogy azt ne keblezze vissza az országba, és így e katonaiigazgató Bécsből a főhaditanácstól és kamarától nyerte utasítását.

A Bécsbe utazott Eugen Győrött vette át XI. Kelemen ajándékait a drágakövekkel díszített kalapot és kardot.

1717.

Jan. 1. Nagyszebeni gyűlés.

Hadaink Maurocordato Miklóst, a havasalföldi hoszpodárt, ki Eugen szerint rozabb volt a töröknél, közelebb Szebenbe hozták ugyan; de most más portyázó csapatunk, bár a jászvásári erődöt elfoglalta, a tatároktól majd egészen levágotott.

Jan. 17.—28. A hazánkon át Konstantinápolyba utazó angol követnek, Wortley Montagnak, neje érdekes följegyzéseket tett honunkról. Jan. 17. Győrött voltak. Az ott lakó s magyar öltözetet viselő Nádasdi László csanádi püspök udvariasságát és bőkezűségét magasztalja. Győrtől Budáig a rónaság parlag és néptelen a törökök és a belháborúk pusztításai következtében. Budán a kir. palota el van rombolva, a város az utolsó ostrom (1686) óta még nincs helyreállítva. Jan. 23. a romban fekvő Adonyon és Földváron utaztak át. Január 25. érkeztek Mohácsra. A falusi nép jószívü,

erővel toltak rájuk pl. 1 tuczat kövér fáczánt, de öltözete nagyon primitív. Eszék romokban fekszik. Jun. 28. mentek Vukovárra. Itt leírja az ezredesné gyönyörű magyar öltözetét, és leányáról meg unokájáról azt mondja: 2 gyönyörű fiatal hölgy. A magyar asszonyok sokkal szebbek, mint az osztrákok; valamennyi bécsi szépség ezen országból való.

Mart. 27. Pápai János a szultánnak ezüst tokba foglalt aranypecsétes és aranyos betűkkel írt meghívó levelét hozta Párisba R. számára. Ebben általános szavakban meg volt írva, hogy a szultán hajlandó Magyarország szabadságait helyreállítani; a bánságokat, sőt Havasalföldet is az országhoz kapcsolni, a háború viselésére 2.500,000 tallért R. rendelkezésére bocsátani, melylyel hadat alkothasson; béke nem fog köttetni, mielőtt Erdély R.-nak visszaadnék, stb. R. ezzel mart. 27. a regens Orleansi hghhez ment, ki őt figyelmeztette a svéd király sorsára. „De esküdt kötelességem — viszonzá R. — fejdelemségemet s híveimet életem veszélyével is védeni“. Ön philosoph — mondá a herczeg — csodálom elhatározását.“

Máj. 13. III. Károly leánya, Mária-Terézia főhgnő, születése.

21. Eugen hg. már Futaknál állott 100,000-nyi hadsereggel, melyben 40,000 német zsoldos szolgált, és 30 francia s német hg. vett részt.

Junius. Péter czár elhagyja a meglátogatott Párist. Rákóczi vele gyakran találkozáván, közlé vele szándékát Törökországba utazni, mit a czár veszélyesnek tartott s arról őt lebeszélni ügykezett. De ekkor a Rákócziért küldött török követ Toulonba már megérkezett.

10. Eugen Pancsovánál ütött tábor.

15. A török békét ajánlott, de ezért Temesvárt visszakövevelte. Erről e napon azt írta E. a császárnak: „Az ügyek nincsenek oly rossz állapotban, hogy ily föltételt el kellene fogadni“, s egyszersmind átkelt a Dunán, mert Nádorfejérvárt tüzte ki célúl, melyet a vitéz Musztafa 30,000 örrel és 600 ágyúval védett.

18. E. megszemlélte Nádorfejérvár fekvését és vidékét, s táborát a Dunán és Száván át hidak által tette a magyar földdel összeköttetésbe.

Jul. 13. Iszonyú vihar mindkét hidat elszakasztá.

17. A törökök kitörését jul. 13-án és e napon visszaverte.

30. Eugen a várnak a vízre néző oldalán nagy rést lövetett rémítő ágyúzás által. Ez alatt Chalil nagyvezér 200,000-el megérkezett, s a cs. tábornak hevesen lövette. Erdélyen át pedig a krimi tatárokat küldé Magyarországba.

Aug. 14. A nagyvezér Vékony János volt kurucot küldé üzenettel a belgrádi basához, ki ezt Pálfinak felfödözte.

16. Eugen e fölfedezést felhasználva Chalil táborát megtámadta s a törököket megverte. Elesett 20,000 török; a mi veszteségünk 1500 halott és 3500 sebesült.

22. Nándorfejejvár már aug. 18. feladatván, a törökök fegyvertelenül elköltöztek. Zsákmányunk a táborban és a várban: 774 ágyu és mozsár, 600 hordó lőpor, 23,000 ágyugolyó, 3000 kocsi, s oly sok teve, hogy 1 ezüst pénzért 3 vétethetett, stb.

24. A tatárok egy része a rabszija fűzött néppel és a zsákmánnyal már visszaindult, másik része pedig a khán fia alatt e napon érkezett Nagyányára. Ezekre Bagosi László 100 emberrel ütött és 3000 fogolynál többet megszabadított; utóbb Károlyi Sándor verte meg őket a jászokkal és a tiszai nemességgel; tőlök sok rabot és 9000 lovat vett el.

25. Eugen jelentése a nándorfejejvári csatáról. Megdicsérte a többi közt Pálfi János tábornagyot is, kinek legidősb fia a harczmezőn esett el.

Sept. 3. Salzer váradi par. aug. 30. és Kuckländer huszti várnagy sept. 3-án denunciálták Károlyit, hogy a tatárok pusztításait tetlenül nézi.

5. A török a császárnak békeajánlatot tett és ez elfogadtatott.

6. Rákóczi híret vette a törökök vereségének és Nándorfejejvár feladatásának. Erről így írt R. önéletrajzában: „Miután Istenhez fordulva, szívemet minden veszélyek ellen megerősítve éreztem, a hír nem tett reám benyomást. Mindennél inkább indított az, hogy Isten akaratát teljesítem; mert Te látod Uram, hogy sem a fejdelemségre nem vágytam, sem a háborút és bosszúállást nem kívántam, sem a veszélyektől nem irtóztam. Közönyös

volt reám nézve, mely uton járok, csak azon járjak, melyet Te tüztél ki nekem.“

Sept. 16. és 20. Eugen Károlyit a tatárok ellen tanusított buzgalmaért a leghizelgőbb dicséretekkel halmozta el, és ettől kezdve altábornagyi díját is kijáratta.

16. R. a hyeri szigetekhez hajózott, s onnan a török követet Pápaival előre küldvén, maga csak a szultán és a basák számára megrendelt, de elkésve érkezett ajándéktárgyak átvétele után

21-én folytatta útját 40 személyből álló kíséretével Törökországba, hol

Oct. 10. kötött ki Gallipoliban.

Dec. 12. Rákóczit a porta nagy kitüntetéssel fogadta. E napon tett látogatást Chalil nagyvezérnél.

1718.

Jan. 4. R. Drinápolyban hosszasan értekezett a szultánnal. Mindketten ígéretekkel kecsegtették őt, s e közben ösztönözték, hogy tegyen tüntetéseket Magyarországon vagy Erdélyben. De miután a porta meg nem engedte neki a hadszedést a keresztény alattvalókból, miután a francia követ is ellene működött, R. az izgatásra nem volt rábirható.

Febr. 28.—Mart. 14. Gyűlés Kolozsvárott.

Máj. 1. A törökkeli békealku helyéül Passzarovicz tüzetett ki.

9. Chalil nagyvezér megbukott, s a békepárt feje Ibrahim kajmakám, a szultán veje, lépett helyére.

Jun. 5. A békekövetek 1-ső találkozása. Ausztriát Virmont tábornagy, Talmann és Fleischmann haditanácsosok képviselték az 1715. 41. t. cikk és sok más régiebb törvény ellenére, és először is Rákóczi, Bercsényi, stb. kiadatását követelték.

8. De bár Eugen Nándorfejérvár, Temesvár és Zimonynál felállított tekintélyes haderők által kivánt a követeléseknek nyomatékot adni, a szultán még is azt üzenté: inkább elveszti fővárosát, mint magát a vendégszeretet megsértése által megalázza.

Jul. 21. A törökkel 24 holdévre Passzaroviczon béke kötöttet, mely a magyar király birtokát az Olttól az Unnáig terjesztette,

ehhez kapcsolta Oláhország 5 kerületét, Szerb- és Bosnyákország éjszaki részét.

Julius 27. Ugyanott 20 czikkből álló kereskedelmi szerződés kötött.

1719.

Jan. 24. Az e napra hirdetett kolozsvári gyűlés a kórvész miatt elhalasztott.

Máj. 16. A jogszolgáltatás, a politikai, hadi és közgazdasági rendszer javítása ügyében kiküldött országos bizottságnak, az Eugen hg. elnöklete alatt Trautsohn, Sinzendorf és Starhemberg miniszterekből és Buol tanácsosból állott udv. értekezlet szabta meg az irányt. Ez állandó törvényszékeket, hétszemélyes és kir. táblát, 4 kerületi táblát, megyei és uri törvényszékeket, püspöki s egyházi törvényszékeket javasolt.

Jun. 23. Eugen hg., Sinzendorf és Starhemberg miniszterek, Pálfi M. nádor, Illésházi kancellár, Kohári országbíró, Eszterházi zágrábi és Erdődi nyitrai püspökök tanácskoztak a mult országgyűlés másik feladata, a porták összeírása és kiigazítása, felett. E munkálatba számos hiba csúszott be némely hatalmasok befolyása következtében. Az 1720. év sem eredményezett jobbat, midőn 5494 porta számláltatott. „Mindezen országos bizottság nagy munkájának is semmi gyümölcse nem tapasztaltatott. A hazában bizonyos magyarnak álma szerint meggyökerezett és rögzött aránytalanság semmikép nem engedvén visszaállítani az istenes proportiót“. Így írt a munkálatról a bizottság tagja gróf Károlyi Sándor.

Oct. 9. III. Károly gr. Csáki Imre kalocsai bíbornok-érsek elnöklete alatt a püspöki kar által gyűlést rendelt tartatni, hol határozassék meg azon összeg, melyet a főpapság a várak jó karban tartására állandóul fizetend, és a gyűlés a papság végrendelkezési joga felett is adjon véleményt.

Dec. 2. A főpapság által felhívott pápa azt válaszolta, hogy a király, lelkiismerete terhelése nélkül, a papság tizedéből ily állandó adót nem kívánhat.

5. A vallásügyben kiküldött országos bizottságnak is az udv. értekezlet, mely e napon Eugen herczeg, Trautsohn, Sinzendorf

Starhemberg, Illésházi, Öttl és Hunyadi jelenlétében tartatott, adott irányt.

Dec. 17. Gyűlés Kolozsvárott.

1720.

Jan. 4. A király ismét sürgette Csákit az 1719. oct. 9-én említett 2 kérdés ügyében a gyűlés megtartására, melynek, miután a kormány kiküldött biztosainak, b. Viechter kamarai tanácsosnak és Majtényi kir. ügyigazgatónak az egyezménykötésre nem volt felhatalmazása, ezúttal nem lett eredménye.

April 2. Az ajándékokkal Konstantinápolyba küldött cs. követ Virmont e napon nyert a szultántól kihallgatást, és kinyerte, hogy Rákóczi Rodostóba belebektetett, hol ő Mikes Kelemen jegyzetei szerint kitűnően vallásos életet folytatott.

17. Gyűlés Kolozsvárott.

Jul. 15. III. Károly az új trónöröklési rendet Magyarországon is szőnyegre kívánván hozni, e napon Eugen hg., Trautsohn, Sinsendorf és Starhemberg ministerek által a kérdésben udvari értekezletet tartatott, kik azt tanácsolták: végeztessenek be előbb az országos bizottságok munkálatai, s azután tartassék országgyűlés.

1721.

Mart. 15.—Jul. 18. Gyűlés Nagyszébenben.

Mart. 15. A vallásügyi országos bizottság Kohári István ország-bíró elnöklété alatt Pesten kezdett tanácskozni.

April 17. A protestánsok e napon előterjesztett beadványukban körülírták kívánalmaikat. A bizottság több hónapon át nagy elkeseredéssel vitatkozott ezen és más pontok felett, s végre is maga kívánta feloszlattatását.

Aug. 10. III. K. a vallásügyi bizottságot feloszlatta, és rendelte, hogy a vallásviszonyok az eddigi állapotban maradjanak.

1722.

Febr. 19.—April 10. Az erdélyiek gyűlése Nagyszébenben. Virmont Demjén tábornagy és erdélyi főhadikormányzó királyi biztos.

Febr. 21. Rákóczi emlékirata Dubois francia miniszterhez. Ez irata, melyben reményli, hogy ügyét a cambrayi congressuson a fr. udv. elősegítendi, tanuskodik arról, hogy ő a bécsi kormánynak folytonos törvénytelen avatkozásait hazánk ügyeibe ismerte.

21. Pálfi nádor Szluha Ferenczhez, Rákóczi egykori hívéhez s 1712 óta nád. ítélőmesterhez: „Mit lehetne nekünk a successióért kérnünk föls. Urunktól? ne nehezteltessék Kmd. papírosra feltenni, és kezemhez küldeni“.

23. Szluha Pálfihoz: „E kérdésről privatus embernek csak gondolkodni is nehéz“.

24. P. Szluhához: „Kmd. országunknak Pozsonyban levő értelmes tagjaival titkon beszéljen azon esetre, ha a jövő diaetán proponáltatnék az örökös, az ország mit kérjen viszontengedményül?“

Mart. 2. Szl. Pálfinak: „Igen vonogatva szólnak; de a sérelmek orvoslását mindenki emlegeti: 1) Erdély, a részek, a temesi főispánság, Szerémség, Szervia s a határőri helyek visszakapcsolását. 2) A nagy adót. 3) A katonai szállásokból eredő nagy károkat. 4) Hazánk elszegényítését. 5) Honfiak mellőzését világi és egyházi hivatalokban, a hadseregből való kizáratását. 6) A só nagy drágaságát, stb. Mi őt illeti, neki számos aggodalmi vannak, Magyarország szorosabban Ausztriához' kapcsolatnék; pedig hogy lehetne a független Magyarország, a nagyobb, a kisebbnek járuléka?“ stb.

7. P. Szluhának: „Tudósítom titokban, hogy az örökösét egyáltalában kívánni fogják. Az ott levő urakkal tehát tovább is beszélgetvén, engem tudósítani ne terheltessek, hogy tudhassunk mi is felelni“.

10. Udv. értekezlet Károly király elnöklete alatt, a német miniszterek, Pálfi, Illésházi, továbbá, Csáki, Eszterházi és Erdődi főpapok jelenlétében. Csáki érsek szerint: a bizottságok reformmunkálata képes a magyarok kedélyét úgy hangolni, hogy magok ajánlják fel a női trónöröklést. Végeztetett: a királyi meghívóban úgy említessék a nőöröklés, mint a melyet az ország java kíván. Az egyházi és világi főnökök intessenek meg, hassanak oda, hogy a rk. magok ajánlják fel a nőöröklést.

Mart. 30. Az erdélyi országgyűlési rk. kijelentették, hogy Erdély a keresztény név esküdt ellensége ellen saját erejéből magát védeni nem képes, s azért ő föls. örökös tartományaivali tartós egyesülésből, s az elsőszülöttségi rendnek mindkét nemen megerősítéséből a közügyre biztosság, az egyes polgárokra pedig haszon fog háramlani.

Ápril 13. Az országos bizottságok Pozsonyban nagy szorgalommal dolgoztak a reformmunkálatokon. Részt vett ezekben Managetta udv. tanácsos is, hogy kéz alatt minél többeket megnyerjen a női öröklésnek.

30. Managetta az udv. értekezletnek előadta, hogy 7-en volnának alkalmasak a női öröklést az országgyűlésen indítványozni. Leginkább ellenzik azt Szluha nádori és Nagy prímási ítélőmesterek.

Máj. 1. III. Károly meghívója: A háborúk akadályozták minden 3-ik évben országgyűlést tartani. Most béke levén, nehogy Magyarország veszélybe essék, hanem inkább a külérő és belmozgalom ellen üdvös orvoslát találtassék, oly intézkedés teendő, hogy az örökös tartományokkal való egység által a béke tartósan megállapíttassék, azért jun. 20-ra Pozsonyba országgyűlést hirdet.

Jun. 4. Managetta írja a német kancellárnak, hogy 13 vármegye főispánja már meg van nyerve a női öröklésnek. Csáki bíbornok még kétes, mert szerinte: a sérelmek orvoslata a jövő ügyek legjobb ajánlata. De majd megnyeri őt a kitűnő jóindulatú b. Sándor Gáspár, ki a megyei követekkel is beszélni fog.

19. Ugyanaz: a nádorral és az Erdődi grófokkal már együtt munkálkodik Csáki. A felvidéki megyék utasítása az öröklés felajánlása mellett szól. Ez főleg Károlyi műve. A pozsonymegyei gyűlés is igen kedvező volt.

29. Ugyanaz: „A működő számos urak mellett rosz szándékúak sem hiányoznak, kik iratot terjesztenek, melyben az áll, hogy ezen egyesülés az ország felforgatására vezet, mert az országot a birodalomnak alávetett tartománynya süllyeszti; ma kelt fel a szabadság utolsó napja“, stb.

30. A személynök gyöngélkedvén, az országgyűlést megnyitó alnádor Nagy István üdvözlő küldöttséget indítványozott a főren-

dekhez, kik azt viszonozták és egyúttal a rket felhívták, hogy a tudva levő tárgyban véleményöket nyilvánítsák. A gondoskodást erről azzal ajánlotta az elnök, hogy annak hasznos voltát Szluha Ferencz bővebben ki fogja fejteni, ki czikornyás latin beszédben fejtegette a nőöröklés szükségét és hasznait. A beszéd a rendeknél s az üzenet a főrendeknél hangos éljenekkel fogadtatott, és Szluha további indítványára a határozat ő fölségének küldöttség által rendeltetett tudtára adatni, melybe a főrendek 40, s a rendek 22 tagot választottak.

Jul. 3. A küldöttség nagy fényvel hatosfogatú hintókban hajtattott Bécsbe a királyhoz a „Favorita“ palotába. A szónok Csáki Imre volt, ki előadta, hogy a rendek e határozatot erkölcsi kényszerítés vagy rábeszélés nélkül, egyező szavazattal, egy szívvel és szájjal, önként, szabadon, megfontolva és jóakarattal hozták. Magyarország erősen hiszi mind maga, mind az örökös tartományok üdvösen czéltott egyességét, hiszi, hogy ősi szabadságainak és előjogainak fentartása erősebb támaszt nyerend. — A király ezt helyeselte és ígérte, hogy azokra, mik a rk. megmaradására szolgálnak, gondot fordítand.

Jul. 4. A király Pálfi M. nádornak: „Kedves öreg, sánta Nádorom! Igen becsületes és hű magyarjaitok visszatértekor el nem mulaszthatom veletek örvendezni, hogy az Én Házamnak és még inkább a magyaroknak annyira hasznos öröklési ügy oly szerencsésen elintéztetett“, stb.

8. III. K. király az országgyűlést Pozsonyban ünnepélyesen is megnyitotta, a királyi előadásokban ajánlá, hogy a trónöröklési határozatot törvénybe szerkesztve terjeszszék elő és a reformmunkákat tárgyalják, azután „a nélkül, hogy a rktől fölkéretett volna, egyedül atyai indulatból a rket minden jogaik-, kiváltságaik-, szokásaik-, előjogaik- és törvényeikben fentartani ígérte, s azokat megerősítette“. — A Bécsbe visszatért király Starhemberg Gundakert és Kinsky Ferenczet rendelte országgyűlési biztosokúl.

13. A nőág trónörökléséről szerkesztett 1. és 2-ik törvényczikket s azok bevezetését fölöttebb czikornyés stylusban Szluha fogalmazta, s azokat e napon Eugen herczeg, Sinsendorf és Starhemberg ministerek, Öttl és Managetta taná-

csosokból álló udvari conferentia minden változtatás nélkül elfogadta.

Jul. 16. A rk. kérvén a királyt, hogy a reformmunkákból kiszedett 12 pont felett tanácskozhassanak, mert mindent el nem végezhetnek, a király e napon mindezen pontokra határozott véleményt nem nyilváníthatott, mert azok bővebb meghányást igényelnek.

Sept. 24. A protestánsok vallásügyi sérelmét a katolikusokból álló többség egyszerűen kihagyván, amazok a királyhoz folytattak.

Nov. 1. K. meghagyta a nádornak, hogy a protestánsok panaszai a többi sérelmekkel együtt tárgyalassanak.

1723.

Mart. 18. A rk. kívánalma a 2 évi adómentesség iránt nem teljesítettén, sőt az évi adó sem szállíttatván 2.040,000 rajnai frtnál alább, melyhez még a katonatartás és szállásolás járult, az alsó tábla igen elégedetlen lett. A király e tekintetből német miniszterivel e napon értekezletet tartott, hol ezek élesen kifakadtak a magyarok ellen, pl. Eugen hg. ábrázolta a magyarok elbizakodott, zavargó szellemét, mely már annyiszor lázadásban tört ki. Javasolja, a mennyire lehet, kedvezni kell e nemzetnek, de egyszersmind óvatosnak is kell lenni irányában.

Jun. 12. A protestáns rendek az országgyűlési tárgyalás ellen a királytól kérvén sérelmeik orvoslását, K. e napon a vármegyékhez intézett rendeletében kedvetlenségét fejezte ki, hogy parancsa ellen a vallási viszonyokban a régi törvényes állapot meg nem tartatott, és további határozatáig a protestánsoknak elégtételt rendelt szolgáltatni.

19. Az országgyűlés befejezése.

24. III. K. kinevezte az újon felállított helytartótanácsnak és a hétszemélyes táblának tagjait.

Jun. 29. Az egyházi és világi főurak odavitték a dolgot, hogy a királynak jun. 12-kei rendelete el nem küldetett és ki nem hirdetetett, sőt az előbbieket e napon a nádorszék előtt óvást tettek, mire óvással feleltek a protestánsok is.

Sept. 5. III. Károly király és hitvese Erzsébet Prágában megkoronáztattak.

Oct. 19. A király ugyanitt kelt rendeletében minden ujítást megtiltott a vallásügyekben, míg e szakbizottságnak hozzá fölterjesztett munkálatára határozatát ki nem adja, és, az ujítások megsemmítése mellett, mindent az 1721. mart. 15. előtti állapotba rendelt visszahelyezni.

1724.

Jan. 10.—Febr. 28. Gyűlés Kolozsvárott.

Mart. 21. Gr. Sinzendor Fül. cs. udv. főkancellár igtatta be Pozsonyban a helytartótanácsot hivatalába, és tagjait föleskette a Bécsben szerkesztett ügykezelési utasításra. Így vetette meg a bécsi kormány döntő befolyásának alapjait e kormányzásokra. Érzékenyen sérté az ország függetlenségét az is, hogy ide egy német tanácsos rendeltetett az ülésekben a tárgyalások ellenőrzésére.

III. Károly a csanádi káptalant 4 kanonokság alapításával helyreállította és a csanádi püsp. székhelyéül Temesvárt jelölte ki.

1725.

April. Károly békét köt Bécsben Spanyolországgal, mely szerint ez a többi közt a *pragmatica sanctio*t elismerte. Ugyanezt elismerte Anglia 1726-ban, III. Ágost-lengyel kir. és szász v. fejd. 1733-ban, Franciaország és Szardinia 1735-ben.

9.—Máj. 10. Az erdélyiek gyűlése Kolozsvárott.

Julius. Panasz érkezett Bécsbe, hogy a helytartótanács tagjai közül az üléseket kevesen látogatják.

Ang. 7. Pest vármegye a protestánsokat, kik 1724-ben némely helyeken elvett templomaik visszaadását, máshol pedig vallásuk szabadsága helyreállítását szorgalmazták, elutasítván, a h. tanács e napon a kir. rendelet szigorú végrehajtását hagyta meg a megyéknek.

Aug. 23. Keresztély Ágost herceg-prímás és bíbornok halála.

Sept. 1. Eszterházi Imre veszprémi püspök neveztetett ki esztergomi érsekké.

Nov. 6. Gr. Bercsényi Miklós halála Rodostóban.

Nov. 19. III. K. Fiumét szabad kikötővé nyilvánította. Ő Károlyvárostól idáig 17 mfd hosszúságban nagyszerű utat építtetett.

1726.

Dec. R. barátja D'O marquis által működött Fleury bíbornoknál, hogy Francia- vagy Spanyországba mehessen lakni. Panaszai így hangzottak: „Gyermekeim szomorú sorsa és száműzött honfitársaim insége kétségbe ejt. Az erdélyi fejdelemségért egy csepp vért sem kívánok többé ontani; de ha Europa viszonyai engednék, hogy hazám ügyén lendíthessek, örömmel feláldoznám magamat, követvén szent László példáját“, stb.

1727.

Junius. Rákóczi ifjabb fia György Bécsből elosonván, Franciaországon át Rodostóba érkezett. Mikes a „szép, eszes és értelmes“ fiatal emberről ily megjegyzést tett: „A mi hgünknek semmi neveltetése nem volt; azt csodálom, hogy írni tud, ha rosszul is. Legnagyobb fogyatkozást azt találom benne, hogy magyarul nem tud. De az nem az ő vétké. Németek nevelték, kik csak a Miatyánkot sem engedték volna, hogy magyarul megtanulja“. Az atya, bár nehezen vált meg tőle, néhány hó mulva Franciaországba küldé nevelése hiányainak pótlása végett.

1728.

Apr. 10.—Jun. 7. Az erdélyiek gyűlése Szebenben, hol a rendek Magyarország 1715. 92. és 1723. 20. t. czikkei ellenére a Részek bekapcsolását ismét kérték.

Máj. 17. Országgyűlés Pozsonyban, melyre a kir. Kinsky Ferenetzet és Nesselrode Jánost küldé biztosokul.

Aug. 6. Az udvar kívánta az országgyűléstől az adó alapjának kimutatását. Ekkor gúnyirat terjesztetett a rk. közt, kik e szándék pártolóit erősen gúncsolták. Bécsből szigorú nyomozást rendeltek a gúnyirat szerzője ellen. De a kir. biztosok aug. 6. már újabb röpiratról tettek jelentést, mely az előbbinél még vakmerőbb izgatást tartalmaz, és javaslásk a szerző fölfedezőjét 300 arannyal jutalmazni és a röpirat példányait a bitófa alatt megégetni. —

Azonban az adóalap kérdésében mégis a rendek győztek, mert, miután az adót 2.500,000 frtra emelték, a király annak elhatározásától, hogy „az adó a telket terheli“, elállott.

Aug. 8. Az adófelosztásra kiküldött országos bizottság tagjai a decretalis esküt, mint vallásuk elveivel ellenkezőt, visszautasították, s e napon a királyi biztosokhoz folyamodtak, kik őket a király határozatának bevarására utasíták.

11. A rk. az eskütagadó követeket megbírságolás végett táblájok elé idézték, de a kir. leirata a végzést felfüggeszté, s a rendeket, az eskükérdés félretételével az adófelosztásra utasítá.

1729.

Jun. 30.—Jul. 13. Gyűlés Kolozsvárott.

Sept. 5. R. levele II. Ágost lengyel királyhoz, melyben kérte kieszközöltetni, hogy Lengyelországban telepedhessék meg, hol házasodni kíván; holtig viselhesse az erdélyi fejedelmi címet: fia József 200,000 tallért jövedelmező 2 grófsággal adományoztassék meg; bujdosó társai helyeztessenek vissza jószágaikba, stb. Ily kérelemmel fordult a porosz királyhoz is.

Nov. 20. A pozsonyi országgyűlés befejezése.

Dec. 7. Eugen hg. a porosz királynak: „Rákóczit nem párthíveinek vallása, hanem az indítja ama lépésre, hogy hajlott kora daczára Jablonovszka Konstantina hgnével egybekelhessen. Neki jelenleg is nem akarata, hanem csak ereje hiányzik újabb zavart támasztani.

1730.

Jun. 9.—Jul. 22. Erdélyi diaeta Kolozsvárott.

1731.

Mart. 21. K. a vallásügyi országos bizottság munkálatát német ministerek, Sinzendorf, Starhemberg, Ditrichstein, Nesselrode és Kinsky által, kikhez Battyáni L. kancellár adatott, vizsgáltatta át, és azok véleménye alapján adta ki határozatát a protestánsok vallás ügyében, kik azután méltányosabb szabályokért sikeretlenül folyamodtak ismét a királyhoz.

29. Kohári István országbíró halála 82. évében. Végintéze-

tében kegyeletes czélokra 595,567 frtot hagyományozott, jelesen kórodákra, a kegyes tanítórendnek és a szegény tanulóknak 323,224 forintot.

Máj. 23. Althan Mih. Fridr. bíbornok és váczai püspök Pest vármegye közgyűlésén óvást tett a mart. 21-iki kir. rendelet ellen, azt érvénytelennek nyilvánította, és a pápához fölebbezett.

Aug. 3. K. a 2-szeri idézésre Bécsben meg nem jelent váczai püsp. egyházi javait zár alá vétette, s az óvást szétszaggatás végett leküldötte, mi Pest megyének septemberi közgyűlésén teljesítettett.

1732.

Mart. Pálfi Miklós nádor halála.

Apr. 5. A király Ferencz István lothringi hget, míg országgyűlésen nádor választatnék, Magyarország királyi helytartójává nevezte ki.

Dec. 31. III. K. az 1729. 7. t. cz. szerint ígérte, hogy a Részeknek Magyarországhoz kapcsolása ügyében kiküldött udv. bizottságot munkálatának befejezésére utasítandja; e napon pedig a Részeknek Erdélyhez kapcsolását elrendelte.

1733.

Febr. 1. II. Ágost lengyel király halála. Ez eseményhöz kötötte Rákóczi újabb terveinek sikerülését, reménylven, hogy Lescinsky Szaniszló, XV. Lajos kir. ipja, jut a lengyel trónra, mi nem valósult.

26. Az erdélyi rendek gyűlése Szebenben, hol a kir. leirat alapján becikkelyezték azt, miszerint Középszolnok, Kraszna és Kővár egészen, Zaránd megyének pedig egy része Erdélybe kebeleztetik.

Mart. 7. A magyar udv. kancellariának új püspökségek és lelkészségek alapítása iránt febr. 9. tett javaslata alapján K. felszólította az esztergomi érseket annak kijelentésére, mennyivel akar járulni a Pozsonyban levő lelkészügyi pénztár gyarapításához. Eszterházi később azt jelentette, hogy e célra évenként 6000 frtot fizetend.

Sept. K. ezen évben szerencsétlenül harczolván Francia- és Spanyolország és Szardinia ellen, R. ösztönözte a törököt, üzenjen

háborút K.-nak. E törekvést Mikes ekkor kelt leveleiben ekkép hozta köztudomásra: „Mi csak várunk, mely felől zavarják a vizet, hogy mi is foghatnánk valamit. — A hadakozást nagyon várjuk. — Mi csak remélünk, míg meg nem halunk. — A szegény urunk a mit pennával tehet, el nem mulatja. Eleget ír minden felé.”

1734.

Máj. 23. Az esztergomi érsek, hogy tartományi zsinatot tartasson, előleges megyei gyülekezetet hirdetett e napra Nagyszombatban.

Nov. 22. Az erdélyiek gyűlése Nagyszebenben.

1735.

Január. Pápai, ki által sürgette Rákóczi a portánál Franciaországba bocsáttatását, oly választ hozott Rodostóba, hogy a porta még nem javasolja távozását.

Apr. 8. (Nagyénteken.) II. Rákóczi Ferencz halála Rodostóban, életkora 60. évében. 1732. oct. 27-én kelt végrendelete szerint a Siniavski Erzsébetnek elzálogított jaroslavi uradalmat 2-odszülött fiának Györgynek hagyományozta.

27. Szegedinecz Pero, a marosmelléki szerb határőrök ezredese által fölkelésre ingerlett békésmegyei pórok, mint Vértesi János szentandrászi bíró és társai kitűzték a lázadás zászlóját.

29. A szolnoki őrséget Tarcsánál megszalasztották.

Május. A lázadók Gyulát szállták meg, de a hevesi főispán és a jászkún főkapitánynak számos néppel közeledése hírére az erdőhegyi rengetegbe vonultak, hol, miután a szerb tisztek összeesküvése fölfedeztetett és Pero elfogatott, ennek társai Szevics és Strba a pórokat megrohanták, s közülök több százat leölve szétverték.

Jul. 6. Rákóczi Konstantinápolyban az akkori jezsuiták templomában anyja, a hőslelkű Zrínyi Ilona, porai mellé temettetett.

Oct. III. K. békét kötött Franciaországgal és Szardiniával, mely szerint ezek a pragmatica sanctiót elismerték.

1736.

Febr. 12. A szellemdús Mária Terézia főhősnő menyegzője Ferencz István lothringeni hggel.

April 4. Szegedinecz Pero, Pásztor András, Sebestyén János és Szilasi István Budán kerékbe törtettek, társaik közül 4-en lefejeztettek, és 68-an a várfogság kinszenvedése után magyar gyalog ezredekbe soroztattak.

20. Eugen savoyai herczeg Károly fővezérének halála Bécsben.

Máj. 11.—Jun. 26. Az erdélyi rk. gyűlése Szebenben.

1737.

Jul. 28. A mult évben Anna orosz czárné hadüzenet nélkül a törököket megtámadván, szövetségese Károly, fővezére Seckendorf által, Nisszát e napon elfoglaltatta.

Aug. 4. K. másik vezére Hildburghausen Banyalukánál nagy vereséget szenvedett.

Sept. 1. Khevenhüller abbahagyta Widdin ostromát, Wallis Erdély főhadparancsnoka pedig Krajovát elvesztette.

2. Az erdélyiek gyűlése Szebenben.

20. A m. évi dec. 5-én Konstantinápolyba érkezett Rákóczi Józsefet a szultán megvendégeltette.

Oct. 18. Nisszát Károly parancsnoka a töröknek feladta.

1738.

Jan. 25. A nagyvezér átadta Rákóczi Józsefnek az athnamét, mely szerint ez Erdély fejdelmének ismertetett.

Febr. 4.—Mart. 15. A nagyszebeni gyűlés.

April 29. Károly fölségsértőnek nyilvánította Rákóczit, és fejére 6—10,000 frt jutalmat tűzött ki.

Jul. 15. Ferencz lothringeni hg. mellett Königseck a haditanács elnöke volt ez évben a törökök elleni fővezér, kitől e napon Mehádiát visszafoglalták a törökök, Usicza már az előtt elveszett.

Aug. 15. A törökök Órsovát is elfoglalták. A cs. hadsereget kórságok tizedelték.

Sept. 5. XII. Kelemen pápa Rákóczi Józsefet; mivel szerinte a keresztény vallás ellen tör és a török zsarnokkal szövetségre lépett, kiközösítette.

Nov. 9. Rákóczi József halála Csernavodán, hol egy görög templomban temettetett el. Mikes szerint: „Sok dolgokra szép esze volt, de neveltetése ros. Ha nemzetét nem szeretete, azt nem kell csodálni, mert olyan helyt neveltetett, a hol gyűlölik a mi nemzetünket“.

1739.

Jul. 23. Wallis, Károlynak ez idei fővezére, Szerbiában Kroczkánál a törököktől megveretvén, 13,000 embert vesztett.

26. Mahomed nagyvezér Nándorfejérvárt ostromolni kezdé.

Aug. 15. A vár cs. parancsnoka Sukow jelenté Wallisnak, hogy a várat, a falain ejtett rések miatt nem tarthatja. Ezt Wallis azzal jelentette Bécsbe, hogy a török csak a vár átadása alapján akar alkudozni, noha a Sukow helyett kinevezett Smettau a résnek nyomát sem látta.

Sept. 1. Békealkudozás végett Neuperg tábornok küldetett a török táborba, ki sem Nándorfejérvárt meg nem szemlélte, sem utasítása szerint fokonként nem alkudozott, hanem Nándorfejérvárt mindjárt felajánlotta, s ez alapon a békét 17 évre megkötötte, mely szerint, a mit a király Bosniában, Szerbiában és Havasföldön birt, az a töröknek visszaadatott. — A vétékes Wallis és Neuperg börtönben lakottak, hova Seckendorf már előbb vettetett. A jogtalan háborúnak kórvész is lett következménye.

Oct. 2. III. K. a nándorfejérvári békét megerősítette.

Dec. 4. A magyar udv. kancellaria javaslá a királynak, hogy Zaránd megye kettészakíttassék, és Arad meg Csanád megye polgári részeivel egy megyévé alakíttassék. K. addig is, míg ez ügyben részletesebb jelentést venne, Csanád megye főispánjává a csanádi püspököt nevezte ki.

15. Az udvari conferentia jegyzőkönyve szerint az alvidéken hiányzó vagy inséget szenvedő lelkészségek pénztárának készlete 13,165 frtot tett, a kölcsönkép kiadott s a főpapságnál hátralékban levő összeg pedig 213,605 frtra ment.

1740.

Mart. 28. — Jun. 3. Az erdélyi rk. gyűlése Nagyszebenben.

Jul. 8. Az udv. conferentia jegyzőkönyve szerint a lelkészi pénztár évi bevétele 62,600 frtra nőtt, melyhez a kincstár évi 16,000 frt s a nagyváradi püsp. 12,000 frttal járult.

Oct. 20. III. Károly király halála 56. évében. Ő volt utolsó fiivadéka a Habsburg uralkodóháznak.

Mária Terézia király. 1740. oct. 21. — 1780. nov. 29.

Oct. 22. Mária Terézia körlevele az ország hatóságaihoz, melyben tudatja, hogy az ország kormányát az 1723. 1. és 2. t. cz. szerint átvette; megvárja, hogy neki, mint az ország törvényes királyának a hódoló hűséget tanusítandják; ő is biztosítja a rket, hogy őket jogaik, kiváltságaik, és szabadságaikban fentartandja, és semmit el nem mulasztand az ország jóléte előmozdítására.

Dec. 11. II. Fridrik a berlini osztrák követnek kijelenti, hogy kész Mária Teréziát ellenségei ellen pénzzel és haderővel segíteni.

14. II. Fridr. a királynő birtokába Sléziába 25,000 fegyveressel hadüzenet nélkül betört, a tartomány 6 kerületére támasztva igényt.

1741.

Jan. 3. Fr. ellen, ki Boroszlóba ment, a börtönből kibocsátott Neuperg küldetett, ki Olmütznél ütött táborn, lovasságának magvát képezvén a Battyáni, Csáki, Dezsőfi, Gillányi, Splényi és a pestmegyei huszárezredek.

14. A királynő országgyűlést hirdet Pozsonyba máj. 14-re.

Jan. 26. Pálfi Ján. országbíró körlevele a vármegyékhez: tudassák vele, hány lovas tudnának fölfegyverezve és gyakorlott tisztek alatt kiállítani az ellenséges betörés visszaverésére.

Febr. 20. — Máj. 18. Az erdélyiek gyűlése Szebenben.

Mart. 13. József főhg. születése.

16. Pest megye közgyűlése. Felolvastatik a kir.-nőnek a megye áldozatkészségét köszönő leirata. A megye rendeli, hogy a jászkunok által ajánlott 400 lovas a pestmegyei ezredekhez kapcsoltsassék.

April 7. Pest megye Beleznai János alatt máj. 2-án 800 lovast rendel Slézia felé útnak indítani, és a hó folytában még 800-at kiállítani.

10. Fridrik Molvitznál megverte Neuperget.

27. Pest megye 41 pontban utasítást adott országgyűlési követeinek, mely 15 nagyobb országos sérelmet foglalt magában.

Máj. 18. A pozsonyi országgyűlésen a rk. táblájának üdvözlését Acsádi Ádám veszprémi püspök magyar nyelven viszonzván, az elnök Pálfi János a királynő nevében kijelenté, hogy semmit sem tagadand meg, mit tőle a törvények és igazság alapján kívánandának.

19. A rk. elégedetlenek voltak a királynőnek leutazási és fogadtatási programjával, mivel a szerint a rendek felett, kik kézcsókra sem bocsáttatnak, még a katonaság is kitüntettetnék. A királynő üdvözlésére 11 felső- és 21 alsóházi tagból álló küldöttség választatott.

22. Franciaország a bajorral szövetséget kötött M. Terézia ellen s az osztrák birodalom felosztási tervét is elkészítette. A királynő ellenségei: 1) Károly Albert bajor fejd. 2) II. Fridrik porosz kir. 3) III. Ágost lengyel kir. és szász vál. fejd. 4) A spanyol udvar. 5) Szardinia. 6) Franciaország. Ezek, az utóbbi kivételével, részt követeltek az osztrák birodalomból.

27. M. Terézia Bécsben d. u. 5 órakor fogadván az országgyűlési küldöttséget, kijelenté: hogy Magyarország kielégítése, jogaiban megtartása és felvirágoztatása első uralkodói gondjai közé tartozik. A küldöttség tagjai kézcsókra bocsáttattak és másnap megvendégeltettek.

Jun. 18. A rendek országos ülésben a koronázási hitlevél pontjait 5-ről 8-ra kívánták emelni, és így az alkotmánynak új biztosítékeit felállítani.

20. A királynő szolgálati személyzetével együtt magyar ruhát viselve vonult be Pozsonyba, s ily értelmű latin felkiáltással üdvözlötetett: Éljen úrasszonyunk és királyunk!

21. Mária Terézia a trónbeszéddel ünnepélyesen megnyitotta az országgyűlést.

22. Gr. Pálfi János nádorrá választatott.

Jun. 23.—24. A királynő leirataiban azt válaszolta, hogy a hitlevél alakját meghatározza az 1715. 2. t. cz., és ezt rendeli kiadni az 1723. 2. t. cz., ő tehát ettől el nem térhet, de megegyezését adja, hogy az alkotmány újabb biztosítékairól törvények alkottassanak. A rk. a királynőre szünni nem akaró éljenekkel oszlottak szét.

25. M. Terézia megkoronáztatott, s koronázási tiszteletdíja 100,000 frtra emeltetett.

Jul. 13. Gróf Battyáni Lajos kancellár a rk. kívánalma iránt: hogy: 1) a monarchia közösügyei a primás, nádor és hozzájárulásával intéztessenek; 2) a kizárólag magyar ügyek igazgatására titkos udv. magyar tanács alkottassék, ő fölségének előterjesztést tett, kiemelve azt, hogy Magyarország ő f. birodalmának nagyobb részét alkotja.

17. A királynő az eddigi feliratokban, melyek szerint a rk. a magyar ügyeket a kényuralomra törekvő német-cseh befolyás alól kiragadni kívánták, és abban, hogy a rk. germanizáló férjét vonakodtak kormánytársul elfogadni, bizalmatlanságot vélvén rejteni, e napon magához hívatta a nagybefolyású gr. Eszterházi József országbíró, és ez előtt fölemlítve azt, hogy nem fog megfeledkezni koronázási esküjéről, és elismerve azt, hogy német tanácsosai nem barátjai a magyaroknak, miért is ezek mellőzésével kívánja előterjesztetni a magyar ügyeket, felhívta őt, kövessen el mindent, hogy e bizalmatlanság eloszolják. Eszterházi válasza nagyon meghatotta M. Teréziát.

19. A rendek arról tanácskozáván, hogy M. Terézia Magyarországból kormányozza az osztrák monarchiát, az országbíró így nyilatkozott: „Magyarország a fejedelmi ház birtokai közt legelőkelőbb, s így méltán igényelheti, hogy a királynő az országban lakjék“.

22. Udvari conferentia a királynő és férje jelenlétében 5 magyar és 7 német tanácsos részvételével, hol a július 13-án említett 2 kívánalmakon kívül még 3 tárgyalatott, u. m. 3) a helyt. tanács utasítása és eskümintája közöltessék a rkkal; 4) a főhaditanácsban a rk. közöl is részt vegyenek néhányan; 5) a só-, bánya- s más kamarai ügyek a magyar kamara által kezeltessenek. Ezekre a primás és nádor javaslatához képest

Jul. 28. M. Terézia tagadó választ adott, mit a rk. tompa zúgással fogadtak, kijelenvén, kár volt 4 szóval nem felelni: így akarom, így parancsolom. Kérték magokat hazabocsáttatni.

29. A német ministerek a rk. vezérszónokait a sopronyi és pozsonyi alispánokat törekedtek megnyerni.

31. A rk. újabb feliratot határoztak kívánalmaik iránt.

31. A bajor fejedelem Passaut és később a francziákkal egyesülve Linczet is elfoglalta, s Mária Terézia koronáztatása ellen tiltakozott.

Aug. 2. A főrknél többen követelő hangon nyilatkoztak a nemzeti kívánalmak tárgyában.

Sept. 7. Miután az ellenség már Bécsbe törekedett és M. Terézia szövetséges nélkül maradt, sőt a német-cseh tartományok sem tanúsítottak nagy buzgalmat az uralkodóház védelmében, Mária Terézia nagy udvari tanácsot tartott, hol a magyar tanácsosok azon javaslatát, szólítsa a királynő a magyar nemzetet fegyverre, a németek ellenezték.

10. M. Terézia a kitünőbb magyar főrendűek tanácsában elhatározta, hogy másnap a nemzet képviselőinek fölfedezendi veszélyes állapotát és felszólítandja segélynyújtásra.

11. M. Terézia a pozsonyi várban gyászba öltözve fogadta az ország rendeit, kikhez latin beszédet intézve mondá: „Veszélyben forog az ország koronája, saját személyünk s kedves gyermekeink. S elhagyatva mindenektől, a magyaroknak annyi történeti emlék által híres fegyvereihez, ősi vitézségéhez és hűségéhez folyamodunk.“ A bizalom meghatotta a nemzet képviselőit és lelkesedésök e szózatban tört ki: „Életünket és vérünket fölséges asszonyunkért, koronánkért és hazánkért!“

12. Mintegy 100,000-re számíttatott a királynő védelmére táborba szállandó hadsereg.

19. A királynő meghagyásából ismét szóba hozták férjének kormánytárssá neveztetését. A rknél Grasalkovics Ant. elnök azt kiáltatta: „Éljen a kormánytárs!“

20. Ferencz nagyherczeg, mint kormánytárs az esküt a várban letette. Ekkor a királynő fiát Józsefet e szavakkal mutatta be a rendeknek: „E kincsemet is örömmel ajánlom fel az ország

rendeinek“. A koronaherceget a rendek szíves, éljenzéssel üdvözölték.

Sept. 23. A kívánalmakra a 2-ik leirat érkezett le, melyben alig találtak valami kedvezőt. A 3-ik feliratban kifejezni kívánták, hogy míg a kívánalmak nem teljesítettek, a nemesi fölkelésről tanácskozni nem lehet.

Oct. 7. Leérkezett a nemzet kívánatait legtöbb pontjaiban kielégítő kir. válasz.

9. Neupergnek II. Fridrikkel kötött szerződését, mely szerint Slézia része a porosznak, nyújtandó segélyért, átengedendő lett volna, M. T. a magyar hadakba bízva, meg nem erősítette.

Oct. 29. A pozsonyi országgyűlés befejezése.

Nov. 26. A francziáktól támogatott bajor fejedelem Prágát elfoglalta, hol ő a cseh urak, sőt még a korona főhivatalnokai által is királylyá kiáltatott ki.

Dec. 11. M. T., miután Bécs ostromától már nem tarthatott, Pozsonyból székvárosába költözött.

1742.

Jan. 24. A francziák által fenyegetett német választófejedelmek a bajor Károly Albertet császárrá választották.

24. Khevenhüller, miután a magyar hadak Pálfi Károly és Nádasdi F. alatt hozzá csatlakoztak, e napon visszafoglalta Lin-czet és jan. 26-án Passaut.

Febr. 12. A bajor Károlyt testvére a kölni választó megkoronázta.

13. A horvát pandurok Trenk alatt Münchent elfoglalták; Mentzel pedig 300 huszárral a vidéket rettegettette.

Mart. 12. II. Fridrik Szokolczába tört be.

Máj. 17. A fővezérré nevezett Károly lothringeni hg., a királyné sógora, nem eléggé tehetséges tábornok, Baranyai, Festetics, Gillányi és Nádasdi dandáraival erősbulve, Fridrikkel Csaszlaunál megütközött, s bár ez 1000 emberrel többet vesztett ellenfelénél, a csatatért megtartotta.

Máj. 20. és Aug. 20.—Oct. 8. Gyűlések Nagyszébenben.

Junius. A 2 protestáns hitfelekezet küldöttséget intézett Bécsbe sérelmeik orvoslása végett, de a királynő elé nem bocsáttatott.

Azután írásban, 10 pontban, adta elő a sérelmeket. A magyar udvari kancellaria figyelembe sem javaslá vétetni, mert közösen történt a lépés, de az udv. conferentia méltányosabb szabályokat tanácsolt a királynőnek.

Jul. 13. Eszterházi József országbíró a királynő levelére válaszolva tanácsot ad, mikép eszközöltessék országgyűlésen kívül a már tűzhöz szokott nemességnek továbbá is fegyverben tartása.

20. M. T. békét kötött II. Fridrikkel Berlinben.

Dec. 17. A Prágában rekedt francziáktól Festetics az élelmi szereket elfogta; Baranyai és Nádasdi pedig Pilsent több más várossal vették el tőle. Belleisle dec. 17. éjjelén kiszökött Prágából. Éger felé Festetics üldözte őt a huszárokkal. Az ide betört 50,000 francziából 10,000 menekült ki.

1743.

Febr. 16. A királynő a jobbágyok túlterheltetése iránt érkezett számtalan panaszokra rendelte: „hogy a jobbágyok panaszai földesuraik, tisztjeik vagy bárki más ellen ideiglenesen is komolyan orvosoltassanak és igazság szolgáltatassék“.

18. Traun tábornagy, kinek hadseregében Splényi alatt több magyar ezred is volt, Campo-Santónál megverte a spanyolokat.

Máj. 9. Károly herceg, kinek hadában volt Nádasdi dandárával, Branaunál egy bajor hadtestet majd egészen megsemmített. Nádasdi azután Ottingent, Mühl Dorfot más városokkal foglalta el.

12. M. Terézia Prágában megkoronáztatott. Fényes magyar kísérete Csehország szabadítójává kiáltatott ki.

Jun. 27. II. György angol király a francziákat Dettingennél megverte. Az ütközetben Baranyai és Beleznai dandárai is résztvettek.

Jul. 16. Az 1741. 18. t. cz. szerint ő fölsége a szerémi és alsótótországi kerületek visszakeblezése végett bizottságot igérvén kiküldeni, a királynő ez ügyben a m. kancellár részvételével udv. tanácsot tartott, mely előlegesen a határőrezredek számára kihasítandó terület mennyiségét kívánta megállapítani.

Aug 21.—Oct. 18. Az erdélyi rk. gyűlése Szebenben.

7. Égert Bethlen, Festetics és Szirmai dandárai szorították feladásra.

Sept. 13. M. Terézia Wormsban szövetségre lépett Anglia, Holland és Szardíniával és utóbb Szászországgal, mely szerint neki a monarchia birtokállapota a *pragmatica santió* szerint biztosított.

Dec. 16. Battyáni Károly horvát bán neveztetett ki Bajorország kormányzójává.

1744.

Jan. 10. *Regnicolaris concursus* Pesten.

23.—Jun. 24. Országgyűlés Nagyszébenben.

Mart. 13. Franciaország háborút üzent a wormsi szövetségnek.

30. Mária Terézia fegyverre szólítva a vármegyéket így nyilatkozott: „Ügyeinknek minden szerencsáját az isteni gondviselés után leginkább az ősi magyar vitézségnek tulajdonítjuk“.

Máj. 22. II. Fridrik ismét szövetségre lépett a francziával és a bajjorral, magának Csehországból 3 kerületet biztosítottván.

Jul. 1. Nádasdi F. erős francia sereg ellenállása daczára erőszakolta az átmenetet a Rajnán s Lauterburg roppant védsánczait dús eleségtáraival hatalmába ejtette.

13. E hírre M. Terézia így írt a nádornak: „Tudja ön, mily nagy volt szeretetem és bizalmam kezdet óta ezen nekem drága nemzet iránt. Nincs semmi, mit én ezen országért hálás szívvel tenni kész nem volnék.“

Aug. 7. Mária Terézia az erdélyi országgyűlés 9 törvényczikkét megerősíti.

16. A királynő 15 egyházi és világi úrral Pozsonyban tanácsot tartva elhatározza, hogy újra közfölkelés hirdettessék, melynek fölszerelését a kincstár s élelmezését a szomszéd vármegyék viselendik.

23. A nádor így buzdította a vármegyéket: „Most van megint ideje, hogy a nemzetünk iránt oly különös szeretettel viseltető királynőnkhez véghetetlen hűségünket és visonzszeretetünket bizonyítsuk“, stb.

Sept. 1. és 6. Eszterházi országbíró és Pálfi nádor tudósítják a királynőt a nagy lelkesedésről, az insurrectió nagy eredményéről. Erre a nádor köv. levelet nyert: „Pálfi Atyám! E lovat küldöm önnek, melyet hű alattvalóim leghívebbike méltó csak megülni.

Vegye ön egyszersmind a kardot is, melylyel engem ellenségeim ellen védjen; s fogadja e gyürút jó indulatom zálogául. Mária Terézia“.

Dec. 19. II. Fridrik néhány hó előtt Marviczban kelt nyílt leveleit szóratta szét az országban, hogy a magyar insurrectio buzgalmat csökkentse. De ennek nem volt hatása, mert Battyáni Károly 12,000 magyar portyázóval addig foglalkodtatta Fr.-nek 80,000-nyi seregét, míg Nádasdi alatt segítség érkezett, midőn Fr. élelemhiány miatt kénytelen volt Csehországot elhagyni, azt írván e hadseregéről, „hogy az II. Fülöp legyőzhetlen tengeri hadának sorsára jutott“, csata nélkül tönkre tétetett. — Eszterházi o. bíró pedig e napon írta a királynénak, hogy noha az insurrectio csak a haza védelmére volt kirendelve, ő azt mégis Sléziába vezette és már működik is, de nincs sem zsoldja, sem élelme, mert az ígért 25,000 frt nem érkezett meg.

1745.

Febr. 10. és 15. Mária Terézia német tanácsosok, mint Brandau és Koch, közbejövételével is udvari conferentiát tartott a jászkunoknak a rokkant katonák pesti házának földesurasága alól önerejükből 500,000 frtért leendő kiváltása és régi szabadságaikba visszahelyezése ügyében. Az értekezlet javaslata nem kedvezett a jászkunoknak, a királynő azonban őket már april 24-től kezdve szabadoknak kívánta tekintetni, de oly föltétel alatt, hogy mielőbb 1000 lovast állítsanak.

Apr. 15. Battyáni Károly a bajor Miksát (a jan. 20-án elhunyt Károly Albertnek fiát) Pfaffenhofennél megverte és egész Bajorországot elfoglalta.

22. Miksa békét kötött M. Teréziával Füssenben, mely szerint a *pragmatica sanctio*t elismerte.

Jun. 4. és Sept. 30. Károly lothr. herczeg Hohenfriedbergnél és Sohrnál II. Fridriktől vereséget szenvedett ugyan, de Eszterházi, Morócz és Nádasdi a porosz táborban 2 millió forint erejéig zsákmányoltak.

Oct. 4. A királynő férje Ferencz nagyherczeg rom. német birod. császárrá koronáztatott.

Nov. 22. Mária Terézia kiváltságlevélnél fogva a jász-kunokat korábbi szabadságaikba visszahelyezte.

Dec. 6. Eszterházi Imre herceg-prímás halála 82 éves korában. Az egykorúak 2 millió frtra becsülték azt, mit életében jótékony czélokra szentelt. A szűkölködők közt évenként 25,000 forintot osztott ki.

25. Miután Fridrik dec. 15-én Hennersdorfnál és Kesselsdorfnál is diadalmaskodott, Dresdában békét kötött dec. 25-én, mely szerint Sléziát nyerte, de Ferenczet császárnak elismerte.

1746.

Febr. 16.—Jul. 6. Az erdélyi rk. gyűlése Szebenben.

Jun. 16. Lichtenstein, támogatva Forgács és Nádasdi magyar hadai által, a spanyol-francia sereget Lombardiából kiűzte és e napon Piacenzánál megverte.

Oct. 28. Koch, a királynő cabineti titkára, felhívta Grasalkovics grófot, eszközölje, hogy ő fölsége kívánsága szerint a magyar nemesség is küldje fiait a közelebb felállított bécsi lovagakademiába. Ő fölsége a szegényebbeket segélyezni is hajlandó.

Nov. 5. Ugyanazt tudósítja, hogy ő fölsége Vai Ádám fiára a Terézianumban évenként 100 aranyat fordított.

Dec. 20. M. Terézia veszteségei következtében Battyáni Lajos és Grasalkovics Antal grófokat Pozsonyba hivatta, hogy adjanak tanácsot, miként lehetne kedvelt magyarjaitól gyorsan legalább 1 milliónyi segélyt nyerni.

1747.

Jan. 23.—Jun. 17. Erdélyi országgyűlés Szebenben.

Máj. 5. Leopold főhg. születése.

Jun. 19. M. Terézia az erdélyi országgyűlésen alkotott bányatörvényeket megerősítette.

Forgács és Nádasdi hadosztályai Olaszországban, Baranyaié pedig Belgiumban harcoltak.

1748.

Julius. Koch udv. tanácsos és cabineti titkár gróf Grasalkovics kamaraelnöknek: ő fölsége nagy örömmel értesült a buzgalomról,

melylyel ő és a nádor pénzt gyűjtenek a budai kir. palota fölépítésére; de ez az adózók terheltetése nélkül történjék, és a körlevelekből azon ígéret, hogy József főherczeg Budán fog neveltetni, kihagyassék.

Aug. 20.—Oct. 1. Az erdélyi rk. gyűlése Szebenben.

Oct. 18. Az Aachenben kötött végbéke a osztrák öröködési háborúnak véget vetett. A monarchia területe némi csorbát szenvedett ugyan, de a *pragmatica sanctio* elismertetett.

1749.

Febr. 8. Koch, udv. titkár gr. Grasalkovics kamraelnöknek: az udvari körök véleményét fejezi ki: jobb lenne a kir. palota helyett Budán inkább a budai vár erősítésére fordítani a költségeket.

Mart. 17.—April 11. Az erdélyiek gyűlése Szebenben.

Május 13. Pálfi nádor és Grasalkovics kamaraelnök M. Terézia születésének évfordulati napján nagy ünnepélylyel letették a budai kir. palota alapkövét. Az épület néhány év alatt elkészült, melybe először apáczák, azután a nemes ifjak *convictusa* s végre az egyetem költöztek.

1750.

Aug. 3. M. Terézia a protestánsok küldöttségének kijelenti, hogy ő minden vallásfelekezetnek egyenlően szolgáltatja ki az igazságot, de megkívánja, hogy panaszaikat ezentúl ne a külfejedelmeknek adják elő.

Nov. 5. Udvari értekezlet tartatik, mely javaslatot készít az országgyűlés tartása iránt, s egyebek közt a büntető törvényeket, mint igen hiányosokat, véli javíttatni. Egyszersmind figyelmezteti a királynőt, hogy ha a rk-től adóemelést szándékozik kívánni, a rendek is fel fognak lépni a sérelmekkel és kívánalmakkal. Erre a királynő azt válaszolta: nem is volna *diaeta*, ha az ország sérelmeinek orvoslását tölem annak módja szerint nem kérhetné.

Nov. 27. Mária Terézia országgyűlést hirdet Pozsonyba 1751. april 18-ra.

1751.

Jan. 11.—Oct. 17. Az erdélyi rk. gyűlése Szebenben.

Mart. 24. Pálfi János nádor halála 88. évében.

Ápril 30. A királynő üdvözlésére és meghívására kiküldött bizottság visszaérkezett Pozsonyba és jelentést tett eljárásáról. Az udvar egyes tagjait latin, német sőt olasz nyelven is üdvözölte, de a 6 éves Károly főhíget magyarul köszöntötte, mire a főhg. így válaszolt: „Szépen köszönöm a nemes statusoknak, hogy rólam is megemlékeztek: örülni fogok, ha mentől előbb Pozsonyban a nemes statusokat láthatom“, stb. Erre a meghatott küldöttség letérdelt, s miután szónoka gr. Barkóczy Ferencz egri püspök a főhgnek magyar beszédét dicsérte, ez rögtönözve ekkép felelt: „Azon leszek, hogy a nemes hazának hasznára jobban megtanulhassak“, stb. Ime az első magyar szó egy főherczeg ajkairól. Az udvar fölfedezte a kulcsot a magyarok szívéhez, de nem alkalmazta. — E magyar beszéd fölött az országgyűlés öröme nagy, sőt ki mondhatlanul nagy volt.

Máj. 10. M. Terézia trónbeszédje az országgyűlésen. A királyi előadásokban emlité, mily anyai indulattal viseltetik az ország iránt, s ügyekszik gyarapítani annak díszét és jólétét, magasztalta a nemzet hűségét, lelkesedését és áldozatkészségét. A hadsereg fentartására az eddigi 2.500,000 forintnyi adót 1.200,000 forinttal kívánta szaporíttatni.

11. Gr. Battyáni Lajos nádorrá választatott.

Jun. 3. A rendek válaszfelirata: elismerik a királynő kívánsága helyességét, de az öröködési háboru áldozatai, a török járom utó-fájdalmai, több évi szűk termés és az osztrák vámrendszer okozta kereskedelmi pangás annyira növelte az elszegényedést, hogy az eddigi adók behajtása is lehetetlenné fog válni.

11. Tárgyalták a rk. ő fölsége azon válaszát, hogy az ország anyagi érdekeit illető sérelmeket (a mennyiben az örökös tartományok kára nélkül történhetik) orvosolni fogja.

17. A rk. mindenek előtt a sérelmek egy részét terjeszték föl.

21. A nádor és személynök rábeszélésére a rk. nagynehezen előbb 300,000 frtot s utóbb 500,000 frt, a fuvarozási és szénaadó-váltság fejében pedig 200,000 frtot ajánlottak meg.

Aug. 8.—13. A királynő időzése Pesten. Itt a tanács tagjait mind megnemesítette. A Rákoson megszemlélte a hadi gyakorlatokat. **Aug. 10.** este Grasalkovics gödöllői kastélyába vonult be, melyet

70,000 lámpa világított meg, s hol aug. 11. a pazarfényű ebédben és táncvigalomban több ezren vettek részt.

Aug. 23. M. Teréziának Pozsonyban kelt leirata: az ország javára Velenczével és Bajorországgal kereskedelmi szerződést fog kötni, s az osztrák vámrendszer javítása iránt értekezletet fog tartani. — De a rk. a királyné kívánsága szerint Győr, Komárom, Újvidék és Zombor kir. városok kiváltságait nem akarták bezikkezni.

24. A királynő neheztelve üzenté a rknek a nádor által, hogy a következő nap az országgyűlést befejezni szándékozik.

26. Éjjel irattak meg a t. cikkek.

27. M. T. ingerült hangon mondott trónbeszéddel zárta be az országgyűlést.

Sept. 13. A királynő a magyar ifjaknak a Tereziánumban leendő neveltetése alapjául a báttaszéki apátság dús jövedelmeit tűzte ki.

Gróf Csáki Miklós esztergomi érsekké neveztetett.

1752.

Mart. 21. M. T. a helytartótanácsnak megújított javaslatát a főispánok számára adandó hivatali utasítás iránt elfogadta és életbeléptette.

April 14. A királynő Nádasdi kancellárnak, ki kérdezősködött, megjelenjen-e az új francia követ fogadtatásához és mily nyelven szóljon: „Én magam fogok felelni a francia követnek, de szívesen venném, ha minél több magyar nép láttatná magát az előszobákban“.

Aug. 21.—Oct. 6. Az erdélyi rendek diaetája Szebenben.

1753.

Aug. 21.—Oct. 10. Erdélyi diaeta Szebenben.

Sept. 28. M. Terézia a mult évi erdélyi diaetának a tanulmányok végett külföldre teendő utazások szabályozásáról szóló cikkeit megerősítette.

1754.

Jan. 11. A királynő engedélyt nyert XIV. Benedektől némely egyházi ünnepek megszüntetésére.

Febr. 16. M. T. leirata: „elimeri, hogy a fennálló vámrendszer magyar koronája országaira nézve sérelmes“, és úgy igéri azt szabályoztatni, „hogy a külföldi kereskedők beédesgettessenek, s csak a káros és hasztalan áruk behozatala gátoltassék, nehogy több pénz folyjon külföldre, mint onnan az országba“.

Mart. 30. „A koronának királyi fiscusának Törő Pál túri, Pető Ferencz vásárhelyi, stb. lakosok ellen, iszonyú pártütés és hit-szegettség, úgy a kir. fölség sértődése okaira nézve, a kir. delegált bírák előtt Budán indított perében ítéltetett“. A nevezettek és Bujdosó György lefejeztettek, fölnégyeltettek s testrészeik bitófára függesztettek, 16-an várfogságra ítéltettek, 3-an „negédes és hivalkodó beszédek miatt 2 hétre felosztott 100 páczaütésre kárhoztattak, 54-en regularis magyar gyalog regimentekbe, hol éltök fogytáig szolgálni tartoznak, adattak“, stb.

Máj. 1. M. T. elfogadta Grasalkovics tervét, melyet a szerbek Oroszországba költözésének meggátolására nézve készített.

Aug. 21.—Oct. 12. Diaeta Szebenben.

1755.

A határőri ezredek szervezését következő rendben fogantatott M. Terézia. 1745-ben az 1-ső bánit, 1746-ban a 2-ik bánit, továbbá a varasdit, körösit, sluinít, ogulinit, ottocháczit és liccait; 1750-ben a péterváradit, gradiskait és brodit állította fel. Ezek közül a varasdiak és körösiek fellázdáltak az adózás és tisztjeik kegyetlensége miatt s több tisztet legyilkoltak. A nemesség és a rendes katonaság a zavargókat rendre utasította. A következő évben az ottani vármegeyek a magyarok mintájára szabályoztattak. Azután a határőröknél a német vezénylet s a magyar gyalogezredek egyenruhája alkalmaztatott.

Aug. 21.—Oct. 12. Országgyűlés Szebenben.

1756.

Máj. 1. M. Terézia szövetségre lépett XV. Lajossal, mely szerint egymásnak 24,000 főnyi segélyt ígértek.

Jul. 20. és 26. A bécsi porosz követ felvilágosítást kívánt, hogy békét akarnak-e, vagy háborút. A kétes válasz hadüzenetnek fog vétetni.

Aug. 4. II. Fridrik hadüzenet nélkül Csehországba tört. Ezzel kezdődött a 7 éves porosz háboru.

Oct. 1. Brown császári tábornagy visszanyomatott s elfogatott. Battyáni nádor javaslatára, hogy mind a porosz beütése, mind a dühöngő kórvész tekintetéből sietni kell a segélygyűjtéssel, M. T. felszólította az országot, mire a vármegyék minden nádori kaputól 1 vitézt, s így mintegy 6210-et állítottak a magyar ezredek pótlására. A jász kunok ekkor állították és szerelték föl a nádori huszárezredet, stb.

Dec. 31. Az osztrák-francia szövetséghez hozzájárult Oroszország.

1757.

Máj. 6. Károly lothr. hgnek 100,000 gyalog- és 30,000 lovasból álló seregét II. Fridrik Prágánál döntő csatában megverte.

Jun. 18. Daun császári fővezér Nádasdi részvételével II. Fridriket Kollinnál véres csatában megverte. Ennek emlékére alapította Mária Terézia a nevérol címzett katonai lovagrendet.

Aug. 9.—Nov. 10. Gyűlés Nagyszébenben.

Sept. 4. Nádasdi Ferencz tábornagy Holzbergnél megverte Winterfeld tábornokot. A porosz vezér elesett.

Oct. 16. Hadik Endre 4000-nyi lovassággal Berlint 375,000 tallér erejéig megsarczolta.

Dec. 5. Károly hg. és Daun tábornagyok Leuthennél II. Fridrik-től nagy vereséget szenvedtek.

Csáki Miklós esztergomi érsek halála.

1758.

Aug. 19. XIII. Kelemen megengedte M. Teréziának, hogy magát apostoli magyar királynak címezhesse.

Oct. 14. Daun Hochkirchnél II. Fridrik felett diadalmaskodott.

1759.

Aug. 12. Laudon az oroszokkal egyesülve Kunersdorfnál véres csatát nyert II. Fridrik ellen.

Aug. 21.—Oct. 20. Nagyszebeni gyűlés.

Oct. 27. Kazinczy Ferencz születése.

1760.

Aug. 15. Mária Terézia hadai Liegnitznél megverettek.

Sept. 28. M. Terézia felállítja a magyar nemes testőrséget, melynek 120 tagja e napon Pozsonyban a zászlóra föleskettetett.

Oct. 6. A magyar testőrség Bécsben József koronahígnak a pármái M. Erzsébet hűnővel tartott menyegzőjén díszszolgálatot tett.

Nov. 3. M. Terézia hadai Torgaunál megverettek.

1761.

April 10. Gr. Károlyi szatmári főispán tudósítja Pálfi Miklós kancellárt, hogy az erdélyi románok közt az unio miatt kitört mozgalom Szatmár vármegyébe is áterjedett.

Sept. 7.—Oct. 23. Diaeta Nagyszebenben.

Gr. Barkóczi Ferencz esztergomi érsekké neveztetett.

1762.

Jul. 16. M. T. írta Eszterházi kancellárnak: „Sohasem volt szándékom a magyar kancellariát más kormányzésekétől függővé tenni; de azt kívánom, hogy rendeleteimet köteles engedelmességgel fogadja, és a ministereimmel tartandó közös tanácskozásokban a kiszabott tárgyalási mód ellen ne merjen kifogást tenni“.

Nov. 19. A királynő meghagyta a kancellárnak, ügyeltessen fel szigorúan, hogy orosz tiszték a főhaditanács útlevele nélkül ne tartózkodjanak az országban. Az ó-hitű lakosok bujtogatása miatt gyanusak lettek.

A bécsi cs. kamaránál magyarok, mint Pálfi, Fekete, Festetics grófok, Felsőbükki Nagy Pál, stb. alkalmaztatták, mi szintén világos tanúsága volt e kormányzések törvénytelen befolyásának a magyar ügyekre.

Mária Terézia Erdélyben szerveztette a 2 székely és 2 román határőri ezredeket.

1763.

Febr. 15. M. Terézia Hubertsburgban békét kötött II. Fridrikkel.

Jun. 9. A királynő a selmeczi bányászakademiában felállítja az 1-ső tanszéket az ásvány- és vegytan számára, rendelve a tanár-

nak szabadszállást és 2000 forint évi fizetést, mely összeg mai 20,000 forintnak felel meg.

28. Nagy földrengés károsította meg a dunamelléki községeket és különösen Komáromot.

Jul. 2. M. Terézia azon kérdésére: vajon Magyarország rendes adózáson felül semmivel sem fog hozzájárulni az adóssági terhek viseléséhez? a kancellár gr. Eszterházi Miklós azt felelte: fölséged trónfoglalásakor megígérte, hogy az országot törvényei szerint fogja kormányozni, miből következik, hogy országgyűlés nélkül semmit sem lehet reményleni az országtól az adósságok fizetésére.

Nov. 27. A királyné Eszterházi kancellárnak: „Akarom, hogy jövőben Magyarországon az egyházi javadalmak adományozásakor, azok jövedelmeinek egy része az erődítésekre tartassék fen“.

1764.

Mart. 2. Országgyűlés hirdettetett Pozsonyba jun. 17-re.

April 3. József koronaherczeg Frankfurtban romai császárrá koronáztatott.

Máj. 6. M. Terézia sz. István magyar király díszrendjét alapította.

Jun. 17. A Pozsonyba hirdetett országgyűlés határnapja. A királynő az adót 1 millió forinttal kívánta emeltetni, és a nemesi fölkelést szabályoztatni, mely kívánság alatt annak megváltása értetett. De a rk. a sérelmeket tárgyalták, és 33 ívnyi feliratban 250 sérelmet terjesztettek föl.

Aug. 20. A királynő szent István rendjeleit nagy ünnepélyvel osztotta ki.

31. M. Terézia férjével Budára rándult megtekinteni a királyi palotát. Az udvari német urak fölöslegesnek találták azt oly messze fekvő éktelen városban.

Sept. 14. A rk. válasza a kir. előadásokra: nemcsak nem szaporíthatják az adót, hanem az 1751. országgyűlésen megszavazott adópótlékot is töröltetni kéri.

19. A királynő leiratában elismerte, hogy nagy teher fekszik a szegény nép vállain, de az állam elutasíthatlan szükségletére utalt, s ajánlá az adózók állapota javítását. Végre némi halogatás

után a „kegyes királynő“ haragja előtt meghajoltak a rk., s az adót 510,000 frttal fölebb emelték, s a testőrség díjazására 100,000 forintot ajánlottak s mindezt a jobbágyok zsebéből.

1765.

Mart. 19. Mária T. a törvényczikkek megerősítésével bezárta az országgyűlést. A királynő neheztelése, kívánságainak nem teljesítése miatt, főkép a primást és nádort érte.

Jun. 18. Gróf Barkóczy Ferencz esztergomi érsek halála.

Aug. 5. A királynő újabb hivatali utasítást intézett a főispánokhoz. — Az e nap kelt kimutatás szerint a kath. lelkészi pénztár évi bevétele 78,000 frt és kiadása 69,670 frt.

18. Ferencz császár halála Innsbruckban.

Sept. 21. Mária Terézia körlevelében tudatja, hogy fiát József császárt, kormánytársúl fogadta.

Oct. 26. Gróf Battyáni Lajos nádor elhunyt.

Nov. 11. M. Terézia nem szándékozván a nádorságot betöltetni, kedvencz leányának, Mária Krisztinának, férjét, Albert szász-tescheni herceget, királyi helytartóvá nevezte ki. Ennek pozsonyi székhelyéről folytatott ezután a főaristocrazia németesítése.

1766.

Jul. 10. A királynő utasítást adott a megyékbe küldendő királyi biztosoknak az urbéri szabályozás tárgyában.

1767.

Febr. 19. Horvátország beligazgatása rendezése tárgyában kelt királyi leirat, mely szerint Koller magyar udv. kancz. tanácsos indítványára ott „Consilium regium guberniale“ czimű polgári kormánysszék léptettetett életbe.

A királynő felállította az oláh-bánati és német-bánati határőri ezredeket, Karánsebes és Pancsova törzshelyekkel.

Május 28. József császár hitvese himlőben elhunyt: Mária Terézia azonban és kedves leánya Mária Krisztina e kórból felgyógyultak.

1768.

Nov. 14. A királynő, hogy a jogszolgáltatás jobban elláttassék és a törvényszékek útmutatást nyerjenek, rendelte, hogy a curiai ítéletek és döntvények egy kiküldött bizottság által összegyűjtesenek, rovatokba osztassanak és a munkálat a királyi curia vegyes ülésében átvizsgáltsassék és fölterjesztessék.

1769.

Jan. 20. A királynő rendelte, hogy a m. év kezdetétől számítva 5 évre hosszabbítsassék meg, a rom. curia engedélye kikérése nélkül, a papság adózása az erődítések fentartása, mi 79,599 frtot tett.

Jul. 17. Mária Terézia a magyar tudomány-egyetemet királyi oltalma és igazgatása alá vette, és a földvári apátság jószágaival megadományozta.

Oct. 21. A kir. curia a főtörvényszékek ítéleteit és döntvényeit összegyűjtve és 2 részre osztva fölterjesztette, mely munkálat a század végén „Planum Tabulare“ cím alatt bocsátott közre.

Dec. 14. A helyt. tanácsnak a királynő rendeletére kiadott intézvénye: a t. egyetem 3 karához a 4-ik az orvosi kapcsolatik, a tantárgyak és tanszékek szaporíttatnak; az egyetemnek új tanterv szerinti átalakítása elrendeltetik; a világi tanárok fizetése, akkor nagy összegre, 1200 frtra emeltetik.

A görög keleti szerbek egyházi congressusa. Királyi biztos gróf Hadik Endre lovassági tábornok.

1770.

Oct. 29. Kiadatott a tud. egyetem új szabályzata, mely szerint az új intézkedésnek az orvosi karral együtt nov. 1-jén kellett életbelépniök.

A királynő a bosnyai és szerémi püspökséget egyesítette és dúsabban megadományozta.

1771.

Jul. 20. A szerb egyház-congressus fölterjesztésére M. T. „illyr szabályzatot“ bocsátott ki, mely szerint: 1) A metropolita világi hatalma megszüntettetik. 2) A szerbek a megyei és városi ható-

ságoknak és a magy. udv. kancellariának rendeltetnek alá. 3) Congressust csak királyi engedélyvel tarthatnak, s ott csak egyházi, iskolai és alapítványi ügyeket tárgyalhatnak.

1772.

M. T. ellenezte Lengyelország felosztását. „Ezen ügyben — mondá — nemcsak az igazság égbekiáltólag, hanem a józan ész és minden méltányosság is ellenünk van“. És midőn az Orosz- és Poroszország által létesített felosztást eléje terjesztették, azt ily megjegyzéssel írta alá: „Placet, mivel azt annyi nagy ember kívánja, de ha majd én már rég sírban leszek, tapasztalni fogják, mi lesz annak következménye“.

Sept. 1. Gróf Hadik Endre átvette a magyar koronát illető Galicziát.

Nov. 6. Az 1412. nov. 8. elzálogosított 16 szepesi község hódolt M. Teréziának.

1773.

Sept. 20. M. T. XIV. Kelemennek jul. 21-én kelt brevéje alapján a jezsuita rendet feloszlatta.

A királynő a munkácsi görög-kath. püspökséget alapította.

Miután M. T. egy korábbi protestáns küldöttségnek azt válaszolta, hogy a bécsi és linczi békekötésen alapuló szabadságot azért nem adhatja meg, mert a későbbi törvények és ezekre mondott kir. esküje kezeit megkötik, b. Zai Pét. és ifj. Rádai Gedeon újabb feliratot nyújtottak be.

1774.

Aug. 19. A királynő a jezsuiták nagyszombati rendházának jószágait, u. m. a turóci prépostság uradalmait, Sélyét, Znióvár-alját, Háromszlécset és a bozóki prépostság jószágainak felét a tudomány-egyetemnek adományozta.

1775.

M. T. eltörölte ugyan az iparunk és kereskedelmünknek sokat ártott kereskedelmi tanácsot (Commerzien-Rath) és az új

vámrendszer kidolgozását a ministeri bank-választmányra bízta, de ez a magyar hatóságok véleményét figyelembe nem vette.

1776.

Jan. 1. Gróf Battyáni József nevezetett ki esztergomi érsekké. A királynő a fő egyházmegye egy részéből a szepesi, rosnyói és besztercei püspökségeket alakította.

Oct 21. M. T. a magyar koronától 300 év előtt elszakadt Fiumét ugyanazon koronához visszakapcsolta, s oda kir. biztossá Mailát Józsefet nevezte ki. Mailát e napon a lakosság örömrivalgása közt vette át Fiumét Magyarország nevében.

Dec. 5. A királynő végleg szabályozta a menhelyi kiváltságot.

Ez évben alapította a nagyváradai görög kath. püspökséget; — és valamint 1774-ben, úgy ez évben is szerb egyházi congressust tartatott.

1777.

Mart. 6. M. T. a t. egyetemnek áttételét a budai kir. palotába elrendelte.

Nov. 3. A budai egyetemen a tanítás az ezen évben kihirdetett új tanulmányi rendszer (Ratio Educationis) szerint megkezdett.

A királynő a győri és veszprémi püspökségek részéből a fejérvárit és szombathelyit alakította. — Kiadta a 2-ik illyr szabályzatot; és a XV. század végeig a hazánkhoz tartozott Bukovinát a töröktől cserébe vette Kisoláhországért; és ezt b. Splényi Gábor kormányára bízta.

1778.

Jun. 6. Végrehajtatott a temesi kerületnek visszakeblezése a magyar korona területébe. Ennek elhatározásáról M. T. így tudósította vejét, Albert hget: „Ez nagy nap Magyarországra nézve! A bánág feletti kérdés el van döntve. Az illyr bizottság bekebeleztetett (a kancelláriába). Megelégedésemre szolgál, hogy ezen ország boldogabbnak tartja magát, mint volt az előtt. Én jó magyar nő vagyok; szívem csordúltig teli van hálával ezen nemzet iránt. Ez órában elmondhatom: consummatum est, s nyugton mehetek végső nyugalomra“.

Aug. 13. A bajor fejd. halála után Alsó-Bajorország Ausztriára szállt, de II. Fridrik e miatt háborút üzent. A kancellár felszólítására a vármegyék tetemes segílyt nyújtottak, 20,000 embert állítottak, gabonában és pénzben jelentékeny subsidiumot adtak. Erről M. T. ezt írta vejének: „Önhöz utasítom az alkancellárt, hogy megvigye a mi derék és általam oly méltán szeretett nemzetünk nyilatkozatát. Kívánom, hogy ők is legyenek velem megelégedve és az insurrectiót s a segíly folytatását csak azon esetre venném igénybe, ha a balszerencse szükségessé tenné. Az én ohajtásom az, hogy ne legyen rá szükség: én inkább kívánok sovány békét, mint dicsőséges háborút, mely engem gyermekeimtől, katonáim színétől, fosztana meg“, stb.

1779.

April 23. M. T. Fiumét szabad kereskedelmi várossá emelvén, kerületével együtt, mint Magyarországhoz tartozó külön testet, Magyarországba keblezte.

Máj. 13. Mária Terézia fia József császár neheztelése ellenére, Teschenben békét kötött II. Fridrikkel, mely szerint a Duna, Salza és Inn folyók közt 40 négyszögmérfölddel gyarapodott a monarchia birtoka.

Jul. 16. A 3-ik illyr szabályzat, Declaratorium Illyricum, adatott ki, mely a szerbeket a többi lakosokkal egyenlően, az ország hatóságaitól tette függőkké.

1780.

Mart. 25. M. T. a kir. magyar tud. egyetem számára nagy kiváltságlevelet adott, s egyszersmind annak a pécsváradi apátságot adományozta.

Jun. 25. M. T. koronáztatása napjának évfordulóján a nagy kiváltságlevelet kihirdettette, s az egyetemet országos ünnepélyvel beigtattatta.

Nov. 29. M. Terézia királynő halála mellvízkórban, életkora 64. évében.

A Habsburg-Lothringen uralkodóház királyai. 1780. nov. 30.

II. József király. 1780. nov. 30. — 1790. febr. 20.

Nov. 30. József alkotmánybiztosító rendelete a megyékhez: „az ország rendeit jogaik-, szabadságaik-, kiváltságaik- és mentességeikben sértetlenül fentartani igéri“.

1781.

Január. Az elnököktől félévenként viselkedési jegyzéket kíván az alattas tisztviselőkről.

Febr. 16. A szerémi püspökséget a pécsi- és zágrábiból gyarapítja.

Mart. 24. A szerzeteseket a külföldi rendházakkal való viszonytól eltiltja.

31. József királyi tetszvényjogot léptet életbe.

Ápril 13. A nyugdíjakat szabályozza. — Ez évben a sajtóviszonyokat is szabályozta.

20. Az „In Coena Domini“ és

Máj. 4. az „Unigenitus“ bullát eltiltotta.

Aug. 21. Rövid országgyűlés Erdélyben a hódolat elfogadása végett.

Oktober. Romai követének kijelenti, mily intézményeket akar a kath. egyház keblében eltörölni.

25. Túrelmi rendeletet hirdet ki.

Dec. 5. Közlé Eszterházi József magyar kancellárral az Erdély számára készült új urbéri munkálatot véleményadás végett.

15. VI. Pius tudatja, hogy József császárral, mint atya fiával, személyesen kíván értekezni.

1782.

Jan. 11. Azt válaszolta a pápának, hogy őt az egyházi ügyekben tett intézkedéseiről lebeszélni nem lehet.

26. József rendeletei némely szerzetes rendek megszüntetése tárgyában.

Febr. 15. és 22. Kijelenti, hogy a nép szellemi szükségait új lelkeszségek felállításával is ügyekszik kielégíteni.

Febr. 28. Kijelenti, hogy a szerzetesek javaiból világi czélokra semmit sem fordít.

Mart. 22. Bécsújhelynél fogadja VI. Pius pápát.

Apr. 21. A pápa elutazása Bécsből.

Máj. 17. A bécsi udvari kamarát eltörli, s ügyeit az udvari kancellariákra ruházza.

24. Kijelenti, hogy öt vallástalansággal alaptalanul rágal-mazzák, mert ő az egyedül üdvözítő katolikus vallás érdekeit szívéen viseli.

Aug. 14. A magyar és erdélyi udvari kancellariát egyesíti.

Sept. 10. A helytartó tanács kebelében a primás elnöklete alatt egyházi bizottságot állít fel.

Oct. 7. Az egyházi jószágok természetére nézve nevezetes elvet mond ki, hogy az egyházi birtokok csak a hívek lelki üdvösségé-nek előmozdítására szánt hitbizományok, melyeknek az egyházi személyek csak annyiban haszonélvezői, a mennyiben illő ellátá-sukra szükséges, a fölösleges jövedelmeknek ama főczélra fordítása a fejdelem kegyúri jogaihoz tartozik:

1783.

A szerzeteseket házi fegyelemre nézve a püspök felügyelete alá rendeli. — Közpapnöveldeket rendel felállítatni. — A hely-tartó tanácsot újra rendezi.

April 22. Komáromban, Budán és más dunamelléki városokban földrengés pusztított; némely vidékeken pedig a mult évi szűk termés következtében a lakosokat éhség sanyargatta.

25.—Jul. 11. József körutja Magyarországon.

Jun. 4. Nagyszebenben kiadta a jobbágyi nevet és kötelezettsé-geket eltörli és a személyes szabadságot biztosító kéziratot.

December. József utazása Romába a pápa látogatására.

3. Az új adórendszert közli Pálfi Károly kancellárral.

9. Az egyetemet Budáról Pestre rendeli áttétetni.

1784.

Febr. 24. József a portával Szined nevű keresk. szerződést kötött.

Mart. 8. Intőlevele a tisztviselőkhöz, feladatuk mikénti megoldá-sáról. Ebben ily elveket állított fel: Mindnyájan polgártársaink

szolgálatjára vagyunk rendelve. A fejedelem tartozik az államjövendelmekről a közönségnek, sőt egyeseknek is számot adni. Az állam szolgálja azon nagy elvhez tartsa magát, hogy a nagyobb tömeg java az övét, mint minden magánosét, sőt a fejedelmét is megelőzi.

Ápril 7. A koronát Bécsbe rendeli szállíttatni.

8. A helytartó tanács e miatti aggodalmait följelenti.

13. A korona Bécsbe érkezik.

13. Hóra erdélyi román jobbágy kancellariai hátiratot nyer folyamodványára.

16. Báró Bruckenthál erdélyi kormányzó jelentvén, hogy kivált Háromszékben izgató gyűlésezések tartatnak az ujítások ellen, József e napon oly rendeletet parancsolt a kormányzóhoz küldeni, hogy a kit ilyesben rajtakap, „legyen az mágnás, nemes vagy bárki más, minden folyamodás, kiváltság és törvény mellözésével, fogassa el és őrizet alatt küldje fel Bécsbe.“

Május. József az adórendszer kidolgozását választmányra bizza.

6. A helyt. tanácsnak tudtára adja a latin nyelv kiküszöbölését.

18. A német nyelv használata kezdetét meghatározza. — A tanulmányi ügyek igazgatására a helytartótanács keblében bizottságot állít, s ezt is a bécsinek alárendeli. — A helytartó tanácsot Pozsonyból Budára helyezi.

Jun. 23. A budai polgárok hasznot reménylén a helyt. tanácsnak városukba áthelyezéséből, kérték Józsefet, engedje meg, hogy városukban tiszteletére emléket állítsanak, mire a császár e napon így válaszolt a tanácsnak: „Majd ha az előítéletek kiirtva, a valódi honszeretet elterjedve lesznek; az állam szükségleteire mindenki arányosan adózni fog; ha a felvilágosodás, a javított tanulmányi rendszer, a papság helyesebb nevelése, s az igazán vallásos fogalmak elterjedve; ha a pontosabb jogszolgáltatás, a szaporodott népség és javított földművelés által a közvagyonosság, az ipar és kereskedés az egész monarchiában kifejtve lesznek, mit én bizton reménylek: akkor fogom megérdemelni a díszszobrot“, stb.

Julius. Az erdélyi románok jelenkeznek a fegyver fölvétele végett.

Jul. 3. József Erdélyt 11 vármegyére osztatta.

Aug. 16. A katonai népösszeírást és a házak számozását elrendeli.

Aug. 19. 23. Hunyad vármegye jelenti, hogy a román nép gyilkolásról beszél.

27. József oly vámrendszert állapított meg, melyet maga is elszigetelési rendszernek nevezett. A nyers terményeket az örökös tartományok iparczikkeihez Magyarországnak kellett szolgáltatnia.

30. J. a vármegyéknek egymással való levelezését eltiltotta.

Sept. 12. B. Bornemisza János Hunyad vármegye főispánja a guberniumnak jelenti, hogy a katonai hatalom az összeírás teljes érvénytelenségét ki nem hirdette.

23. Az udv. kancellaria olyforma fölterjesztést tett a császárhoz, mintha az intézkedések az erdélyi állapotok veszélyességét már megszüntették volna.

24. Hunyad vármegye jelenti, hogy a nép nem ad hitelt az összeírást tiltó parancsnak.

26. Az erdélyi kormányzék körözüvénye a zavargók büntetése végett.

Oct. 5. Temes vármegye felirata az összeírás ellen.

11. József tudatja a vármegyékkel, hogy a feliratokat kedvetlenül fogadta.

19. Az erdélyi kormányzék a zavargás kézalatti kinyomozására egy titkárt küld ki.

27. Hunyad vármegye jelenti, hogy a parasztság a kitörés kedvező alkalmát lesi.

28. Krizsán a brádi híd alatt közli a pórokkal, hogy Hóra parancsot hozott ő fölségétől a románok fölfegyverzésére.

29. József saját aláírása alatt kijelenti a magyarországi megyéknek, hogy a vonakodókat az összeírásra kényszerítendi.

31. A mesztákeni templomban Hóra, Kloska és Krizsán a lázadás fejeitül ismertetnek. Hórának a magyarok teljes kiirtására intézett parancsát a pópák és falusi bírák előre terjesztették.

Oct. 31. A helytartótanács kihirdeti, hogy a katonaság az összeíróknak a munkát lehetővé teendi.

Nov. 1. A románok megszárlásának kezdete Körösfalván.

2. Brádon a reformátusok tornyába menekült magyarokat, a templom ajtaját feltörve, lehurczolták és agyonverték; Kenderesi Zsófiát, kezait lábait elvágva, hagyták hátra.

Nov. 3. Ribiczén ünnepélyességgel gyakorolták a kegyetlenséget, hogy a felháborodás első heve ne szolgálhasson mentségül. A Ribiczei József házában magokat védőknek békét ajánlottak, de a kijötteket leöldösték.

4. Délelőtt 10 órakor vett ezekről tudósítást a kormányzszék.

6. 6000 román megrohanja Abrudbányát ezt kiáltva: „megöljük egy lábíg a magyarokat“.

7. Kikiáltották, hogy a ki román vallásra át nem áll, román köntösbe nem öltözik, azt ajtaja előtt akasztják fel, vagy nyársba húzzák. Az ó-hitre kereszteltek 65 katholicust, 468 reformátust, 41 lutheránust és 548 unitáriust. Körösbányán a Mária képet e szavakkal törték össze: „ha a magyarok védanyja vagy, most segíts rajtok!“ A reformátusok úrasztali poharába csunyítottak, azt kiáltva: „ez a magyarok úrvacsorája“.

11. Az erdélyi főparancsnok ellenzi a nemesség fölkelését.

17. József kedvetlenségét nyilvánította a felett, hogy Szebenben Preuss hadi, és Bruckenthal polgári kormányzó egymással 7 napig leveleztek a lázadó és rablógyilkos pórok ellen nyujtandó hadisegély iránt.

18. A kormányzszék a bujtogatót behozónak 30 frtot ígér.

20. J. általános bünbocsánatot rendel a lázadóknak hirdettetni.

27. József utasítása a királyi biztoshoz elevenen festi a föl-desuri kihágásokat, de a béke helyreállítása eszközeiről hallgat.

28. A kormányzszék 300 aranyat tűz ki, a lázadás főnökei fejére.

30. Jelenti Józsefnek, hogy ő fölsége kívánsága szerint szelid eszközökkel élt a lázadók ellen.

Dec. 13. József a kir. biztoshoz intézett iratában roszalja, hogy gyenge eszközökkel léptek fel.

15. Gróf Jankovits Antal királyi biztos Dévára érkezett. E lázadásnak 80-nál több feldült község, mintegy 250 nemesi udvar és körülbelül 4000 emberélet esett áldozatul. A lázadók közül alig hullott el 1500.

1785.

Jan. 1. Hóra és Kloska elfogatott.

25. A kir. biztos a bünösöket 3 osztályba soroztatta.

Jan. 31. József a tanodákban tanpénzt rendel szedetni.

Febr. 10. Két egyházi javadalmat 1 személynek birni tiltja.

Febr. 14.—15. éjjel Krizsán a börtönben felakasztja magát.

26. A királyi biztos elnöklete alatt a bíróság ítéletet mond a főbűnösre.

28. Óra, Kloska és még 11 főbűnös kivégeztetnek. A két előbbi lábaitól kezdve kerékbe törtetett.

Mart. 18. József a megyeigazgatást szabályozza. Az országot 10 kerületre osztja.

April 2. A helyt. tanács kihirdeti a megyegyűlések felfüggesztését.

Junius. József egy magyar úrhoz intézett levelében így nyilatkozott: „A német nyelv egyetemes nyelve az én birodalmamnak; miért engedném tehát a közügyeket egyetlen tartományban annak nyelvén tárgyalatni? Én a német birodalom császára vagyok, a birtokban levő többi államok, csak egyes tartományai az egy testet képező államösszeségnek. Ha Magyarország volna első és legfontosabb birtokaimban, úgy annak nyelvét tenném tartományaim főnyelvévé: így azonban másként áll a dolog“.

1. A kerületi kir. biztosok hivatalba lépnek.

Aug. 22. József az urbéri viszonyokat szabályozza.

Dec. 30. József megírta Pálfi Károly kancellárnak, milyen az ő adórendszere, s mily engedményeket akar adni a nemességnek az adózás elvállalásáért.

József 5 kerületi tanulmányi bizottságot állított fel, s új nevelési rendszert alkotott.

1786.

A budai papnövelvét Pozsonyba helyezte, az egrit és zágrábit Pesten egyesítette az egyetemmel.

Jan. 5. Pálfinak írva adórendszerét tovább fejtegette.

Febr. 10. A földfölmérést elrendelte. — A megyei igazgatást újra szabályozta, s azt Erdélyben is életbeléptette.

Nov. 30. A halálbüntetés helyett bélyegsütést, verést és hajóvontatást rendelt.

Dec. 21. A királyi városokban az új közigazgatási rend kezdetét 1787. mart. 1-re tűzte ki.

1787.

Ápril 2. József Budán fő telekkönyvi hivatalt állíttatott fel, melynél az egész országból minden birtok bevezetessék.

11. J. Krímbe indúlt.

Máj. 14-én Chersonba érkezett.

23. Ide a cázárnéval bement. — A cázárnéval szövetséget kötött a török ellen.

Jun. 30. Bécsbe visszaérkezett. — Az év végén a földmérés beveztetett.

1788.

Febr. 9. Hadat üzen a töröknek.

18. Zicsi Károly országbíró épen midőn a 750,000 mérőt tevő kényszer-gabona utolsó részletének, 50,000-nek, behajtásával a mult évi szűk termés miatt bajlakodnék, vett újabb rendeletet még 250,000 mérőt beszedni. Z. ezt lehetetlennek tartván, Józsefhez tett fölterjesztést, ki őt e miatt kegyvesztéssel fenyegette. Erre Z. újabb erélyes fölterjesztésben élénk színekkel ecsetelte a sanyarú állapotot, melybe a mult évi rosz termés és a népre rótt hadi terhek sülyesztették az országot.

Mart. 14. A futaki főhadiszálláson megjelenik.

Ápril 24. Szabácsot elfoglalja.

Máj. 8. Mindenik magyar ezredhöz 400 ujonczot és a jószágok arányában újolag gabonát kíván félárért.

Sept. 20-án éjjel Lugos és Karánsebes közt vereséget szenved.

Dec. 5. J. betegen érkezik Bécsbe.

1789.

Febr. 28. A régi 21 hiteles hely megszüntetése.

Apr. 4. József nagy mértékben kezd vért hányni.

15. Zicsi K. országbíró fölterjesztése a kancellárhoz arra nézve, hogy J. kívánatait a szállítmányokra nézve teljesíteni nem lehet, mert a nemesség jogaiba ütközik, és főképz azért, mert a rosz termés következtében széna és zab kevés van az országban. Kéri terjeszsze ezen inséget ő fölsége elé, hogy atyai szíve alattvalóinak e terheltetésétől elálljon.

Jul. 30. J. a kancellárnak az ország forrongásáról tett fölterjesztésére azon resolútiót írta, hogy a lényeges dolgokat nem kell figyelmen kívül hagyni, milyenek a szaporodó merész beszédek, gyülekezetek, a parasztok izgatása, stb. J. most már hallgatott a feladásokra. Ily denuncians volt Strohmayer pesti könyvárus, ki mint szabadkőműves bepillantatható a mozgalmak titkaiba.

31. A foksányi diadal.

Sept. 22. A martinestei győzelem.

24. A vármegyétől a következő évi táborozásra szükséges gabona $\frac{2}{3}$ -át és havonként 1350 ujoncz kiállítását követeli.

30. Nándorfejevár külvárosa elfoglaltatik.

Oct. 8. Nándorfejevár feladatott.

26. Bihar vármegye kijelenti, hogy országgyűlésen kívül segélyt nem adhat.

Nov. 25. J. Belgiumban visszavonja ujtásait.

Dec. 17. A kancellár Józsefnek e napon kelt kívánságára mindjárt fölterjesztést tett arról, mikép áll a kényszer-gabonaszállítás és ujonczozás ügye. 33 vármegye egészben vagy részben teljesítette a követelést, 17 pedig megtagadta azt. Ezután elősorolja a vármegyék sérelmeit.

18. A megyéknek fenyegetőzve válaszol és országgyűlést ígér.

1790.

Jan. 26. József ígéri, hogy a rendek panaszait egyszerre megszünteti.

28. J. visszavonja ujtásait Magyarországra.

Febr. 5. József ismételt kívánságára egyik orvosa Guarin fölfedezte betegsége életveszélyességét, ki ezért 10,000 frtot és bárói czímet nyert.

13. J. a haldoklók szentségeivel láttatik el.

18. A korona Magyarországra visszaküldetik.

19. Rendeleteket ír alá s titkárait esti 10 óraker bocsátja el.

20-án reggeli 5 óraker II. József császár halála, életkora 49. évében.

II. Leopold király. 1790. febr. 21. — 1792. mart. 1.

Mart. 12. Leopold koronaörökös Toscanából Bécsbe érkezik.

14. II. L. király tudósítja a hatóságokat trónfoglalásáról, s biztosítja a rket az alkotmány, stb. fentartásáról.

29. L. országgyűlést hirdet Budára jun. 6-ra.

April 20. L. a helytartótanács utján II. József cs. ujtásainak maradványait törlesztgeti.

Jun. 2. Putnik Mózes karloviczi metropolita L.-tól kéri, hogy a gör. nem-egyesült püspökök és más szerbek is meghivassanak az országgyűlésre.

10. Az országgyűlési rk. 1-ső ülésében indítványoztatik a felső- és alsóház elnökeinek elmozdítása.

19. A vallási viszonyok kerülnek szőnyegre az országgyűlésen.

Jul. 10. Kir. leirat Putnikot felhatalmazta aug. 26. Temesvárrott illyr-szerb nemzeti congressus tartására, tábornok b. Schmidfeld János kir. biztos felügyelete alatt.

12. Az országbíró indítványára az új kir. hitlevelet mindkét ház vegyes bizottsága veszi vizsgálat alá.

20. L. Pálfi kancellárhoz intézett levélben kijelenté, hogy új hitlevelet nem fogad el, és eziránt nézeteit közli.

Aug. 20. L. az öt meghívó országgyűlési küldöttséget 3 napi várakozás után fogadta, s a kancellaria utján válaszolt.

Sept. 1. A szerb nemzeti congressus nyilvános ülései megkezdetnek és ezekben terület-kihasításról tanácskoznak.

5. Az országgyűlési rk. fölterjesztésökben kifejtik az új hitlevelet illető kérelmök okait.

20. L. 3-dszor is kijelenti, hogy a hitlevélre nézve korábbi nyilatkozataihoz ragaszkodik és nov. 15-én Pozsonyban kívánja magát megkoronáztatni.

23. B. Herberth osztrák követ 9 havi fegyverszünetet köt a törökkel.

27. A királyi biztos a szerb congressusban kedvező királyi leiratot olvas fel.

Oct. 5. Az országgyűlési rk. készek II. L.-t a régi hitlevél mel-

lett is megkoronázni, de az alkotmány és nemzeti függetlenség biztosításáról külön kívánnak gondoskodni.

Oct. 13. L. e felett megörült leiratában, s a rendeket nov. 3-ra Pozsonyba hívta, de megyei banderiumok nélkül.

Nov. 7. L. e napon a vallásügyben kelt határozatát a királyi előadásokban törvénynyé kívánta emeltetni.

10. II. L. Pozsonyba érkezik.

10. A helytartótanács a Révai Miklós által megpendített magyar tudós társaság ügyét az országgyűlésre küldötte.

11. L. átadja a 14 pontból álló kir. előadásokat.

12. Sándor főhg., a király 4-ik fia, nádorrá választatik.

15. II. Leopold koronáztatása Pozsonyban.

17. A rk. 50,000 arany koronázási ajándék mellett véröket és vagyonukat is felajánlják a török ügyben.

19. L. bucsúbeszédében a honpolgárok minden osztályát a rk. gondoskodásába ajánlotta.

30. Az összes egyházi rend 80 világgal egyesülve észrevételeket terjesztett fel a királynak a vallásügyben kelt határozatára.

Dec. 7. Az e napi ülésben a katolikusok nagyobb része az említett királyi határozatnak becizikkezését ellenezvén, a tárgy végelintézésül a király elé terjesztetett.

12. E napra Kolozsvárra erdélyi országgyűlés hirdettetett.

22. A kir. biztos b. Rall altábornagy a király nevében letette az esküt Erdély jogai és törvényei fentartására, a rendek pedig hűséget fogadtak a nagyfejdelemnek.

1791.

Jan. 4. L. hiába sürgette a rknél: áraszszanak már a jelen országgyűlésből valami jót a jobbágyokra.

8. A törvényjavaslatot a görög nem egyesültekről Leopold lényegesen kívánja módosíttatni.

18. Leopold a vallásügyet illető határozatában némi változtatást tett.

26. A rk. a g. n. egyesülteket illető törvényjavaslatra érkezett kir. módosításokban nem fölösleges változtatást tettek.

Febr. 1. L. a Szisztovban alkudozó osztrák követ mellé a rendek jelöltjei közül gr. Eszterházi Ferenczet nevezte társúl.

8. A vallásügy beczikkezése vegyes ülésben 291 szóval 84 ellen elhatározottat.

Mart. 5. E napon a rk. a feletti felháborodásának, hogy a kancellaria a concertation a g. n. egyesülteket illető törvény szövegét önkényesen akarja megállapítani, Jezerniczki Kár. adott kifejezést.

13. Az országgyűlés befejezése és az 1791-ki törvények kelte.

Máj. 20. II. L. Mantuában találkozik Károly francia királyi herczeggel, s elhatározza 4 oldalról megtámadni Franciaországot.

Aug. 4. A törökkel béke kötött Szisztovban.

9. Az erdélyi országgyűlés befejeztetett.

27. II. L. a porosz királylyal szövetségre lép Pillnitzben XVI. Lajos szabadságának visszaszerzése végett.

Sept. 21. Gr. Szécsenyi István születése.

1792.

Forgács gr. gácsi posztógyárának keletkezése.

Február. II. Leopold megújítja a szövetséget a francia forradalom tovább harapózásának gátlására.

28. Kaunitz herczeg kemény jegyzéke a francia kormánytanácsban felolvasatott.

Mart. 1. II. Leopold halála, élete 45. évében (sz. 1747. máj. 5.).

Ferencz király, 1792. mart. 2. — 1835. mart. 2.

Mart. 15. Ferencz kir. országgyűlést hirdet Budára május 20-ra.

Apr. 20. A francia ministerium XVI. Lajos által a törvényhozó gyűlésben háborút indítványoztat Ferencz magyar és cseh király ellen.

28. A francziák megtámadták az osztrák Belgiumot.

Jun. 3. F. király szívnyerő beszéddel megnyitja az országgyűlést.

6. Ferencz király (sz. 1768. febr. 12.) és

10. Mária Terézia királyné koronáztatása.

16. A rendek segélyajánlata hadi czélokra.

- Jun. 18.** A rendek kéri az illyr kancelláriát eltöröltetni.
 25. F. kijelenti, hogy az illyr kancelláriát eltörölni határozta.
 26. Az országgyűlés bezárása F. által és a törvény kelte.
Jul. 5. Ferencz császárrá választatott.
Jul. 14. F. császárrá koronáztatott Frankfurtban.
Aug. 11. Csehországban koronáztatott meg.
Oct. 19. A befejezett erdélyi országgyűlés segélyajánlata.

1793.

- April. 19.** Ferdinánd főherczeg születése.
Oct. 16. A franczia királyné M. Antonia főhgnő nyaktilóztatik.

1794.

- Szűk termés miatt az ország némely vidékét éhség fenyegette.
Jun. 25. A francziák Charleroyt visszavették az osztrákoktól.
 27. Herczeg Kaunitz minister halála.
Aug. 1. Martinovics Ignác Pesten elfogatott.
 16. Hajnóczy József elfogatása.
Sept. 25. Pest vármegye felír a foglyoknak Bécsbe történt vitele ellen.
Oct. 3. A Thugut osztrák minister által sugallt kormány fenyegető hangon válaszolt Pest vármegyének.
Nov. 11. Erdélyi országgyűlés.
Dec. 14.—15-ke közti éjjel Kazinczy F. elfogatása az atyai háznál.

1795.

- Több vidéket éhség fenyeget a szűk termés miatt.
April 5. Poroszország békét kötött a franczia directoriummal.
 27. A magyar királyi táblának fej- és jószágvesztésre szóló ítélete Martinovics társulata 5 igazgatója ellen.
Máj. 18. Martinovics felszólalása halálítélete kihirdetésekor.
 20. Zsigrai gr., Szentmarjai, Laczkovics, Hajnóczy és Martinovics kivégeztetése a budai vérmezőn.
Jun. 3. Szolárcsik Sándor juratus és Öz Pál fiatal ügyvéd léleknyugalommal mentek a halálra a budai vérmezőn.
Jul. 10. Sándor főhg. nádor Laxenburgban löporlobbanás által halálosan megsebesül.

Jul. 12. Sándor főherczeg halála.

19. József főherczeg Magyarország királyi helytartójává neveztetik.

Sept. 21. József főhg. Pest vármegye főispáni székébe igtattatik.

22. József főherczeg a helytartótanácsnál az elnökséget elfoglalja.

24. Clairfayt és Gvaszdanovics győzelme a francziák felett Handschuchsheimnél.

1796.

April 11. Bonaparte megtámadja az osztrák-piemonti hadakat Montenottenél.

28. Bonaparte fellengős kiáltványa a vívmányokról.

Máj. 10. Bonaparte a lodii hidat kiostromolja.

15. Bonaparte Milanóba vonúl.

28. A francziák Mantuát ostromzár alá fogják.

Aug. 5. B. győzelme Castiglione mellett Wurmser felett.

Sept. 4. Roveredónál,

8. Bassanónál verik meg a francziák az osztrák hadakat.

13. Wurmser seregének romjaival Mantuába menekült.

Nov. 6-ra Pozsonyba országgyűlés hirdettetik.

6. 7. 12. Bassano-, Roveredo- és Caldieronál vívott csaták.

12. A 20 éves József főhg. nádorrá választatik.

15.—17. Arcole mellett Bonaparte lángszelleme és szerencséje győz Alvinczi felett.

23. A magyar rendek segélyajánlata hadi czélokra.

Dec. 10. Az országgyűlés befejezése és a törvény kelte.

1797.

Jan. 14.—16. Bonaparte Alvinczit Rivolinál tönkreverte.

Febr. 2. Mantua a francziáknak feladatott.

Mart. 4. Károly főherczeg átveszi az olaszországi sereg romjai vezényletét.

9. B. kiáltványában rokonszenvet kelt a magyarok iránt.

31. B. Klagenfurtból a főhgnek békeajánlatot tett.

April 8. A magyar nemesi insurrectiót a kir. fegyverbe szólítja.

18. A békeelőzet Bonaparte és Károly főhg. közt aláíratik.

Máj. 1. F. sürgeti a nemesi insurrectio begyakorlását.

Oct. 17. Campo-Formióban a béke Ausztria és Franciaország közt megkötöttetett.

Dec. 19. F. kir. a nemesi insurrectiót dicsérettel hazabocsátja.

1798.

Nov. 20. A magy. udv. kancellár felhívta a törv. hatóságokat, hogy a köv. évre szükséges 1.500,000 mérő zabot önkéntes ajánlat útján gyűjtsék össze.

1799.

Mart. 21. és 25. Károly főherczeg a francziákat Jourdan alatt Osterach és Stokachnál döntő csatában megverte.

Aug. 15. Krai és Suvaroff a novii véres csatában a francziákat megverik.

Sept. 25. Gorcsakoff a zürichi dühös verekedésből alig menekülhet meg 15,000 emberrel.

Nov. 4. A mieink Melas alatt legyőzik a francziákat a genolai csatában.

Gróf Battyáni József herczeg-primás halála.

1800.

Szük termés és fenyegető éhség.

Jun. 14. A marengói csatában Melas alatt 12,000 harczképtelent, 7000 foglyot, 14 zászlót és 30 ágyút veszítettünk.

16. Fegyverszünet, melyben M. Lombardiát a Mincióig a francziáknak engedi át.

19. Krai a hochstädti csatát Moreau ellen elveszti.

20. Ferencz rábiratva Thugut által szerződésre lép az angolokkal, mely szerint 1801. február 1-ig nem köt békét a francziákkal.

Sept. 4. F. fegyverbe szólítja a nemesi insurrectiót s annak gyalogságát kívánja szaporíttatni.

Dec. 1. Vörösmarti Mihály születése.

3. János főhg. a hohenlindeneni csatában 8000 harczképtelent, 12,000 foglyot és 80 ágyút veszt.

Dec. 12. F. szemlét tart a magyar insurrectio felett s azt Bécs védelmére indítja.

28. F. leiratában megdicséri és buzdítja az insurrectiót.

1801.

A gácsi posztógyár részvényekre alapított.

A himlőoltást sopronyi orvosok kezdték meg.

Febr. 9. Luneville-i béke Ausztria és Franciaország közt.

April 15. F. a nemesi insurrectiót hizelgő leirattal bocsátja haza.

Jun. 14. A nádor megújítja a titkos társulatokat tiltó rendeletet.

Kisfaludi Sándor a „Himfi Szerelmei“ 1-ső része kiadásával fölébreszti a közönség hitét a magyar költészetben.

1802.

Gr. Fesztetics György Georgiconá Keszthelyen már néhány jól javadalmazott tanszékkal bírt.

A pécsi akadémia Győrbe helyeztetett át.

A nemzeti muzeum alapját megvetette gróf Szécsenyi Ferdus könyv-, oklevél-, érem-, s régiséggyűjteményének a nemzet számára ajándékozásával.

A siket-némák nevelőintézete keletkezik Váczon.

Máj. 1. A Ferencz-csatorna a forgalomnak átadatik.

2. E napra Pozsonyba országgyűlés hirdettetik.

13. Ferencz megnyitja az országgyűlést a propositiók átadásával.

22. Aczél István ítélőmester szerkesztette válaszfelirat nem fejezte ki a nemzet nézetét.

28-án kelt kir. válaszleiratot kitörő bosszúsággal fogadták a rk.

Jun. 14-én a szabadelvű politika miatt Zsarnóczi Ján. ügyvéd és Mikola István juratus Pesten kivégeztettek; Kis Károly főhadnagy 5 évi várfogságra kárhoztatott.

Jul. 24. A bécsi kormány a tilalommal határos módon korlátolja a magyar gabona kivitelét.

Sept. 16. Kossuth Lajos születése.

Oct. 31. Az országgyűlés befejezése és a törvény kelte.

1803.

A bécsi kormány mind súlyosabb vámszabályokkal korlátozta a magyarországi ipart és kereskedelmet.

Oct. 17. Deák Ferencz születése.

1804.

Mart. 23-án hirdettetett ki a rendelet, mely szerint az egri püspökség érsekségre emeltetett, s kerületéből a szatmári és kassai püspökség alakítottatott.

Máj. 18. Bonaparte Napoleon a francziák császárává kiáltott ki.

Aug. 17. F. manifestuma, mely szerint fölvette az „örökös ausztriai császár“ czímet és pedig „kedves Magyarországá törvényei és alkotmánya épségével“.

1805.

Pest vármegye magyarosítja közigazgatását.

Máj. 26. Napoleon császár magát Milanóban Olaszország királyává koronáztatta.

Jul. 24. F. közbenjárását ajánlja a fegyverkezés iránt kérdezősködő Napoleonnak.

Aug. 9. F. belép Anglia és Oroszország coalitójába Franciaország ellen.

30. F. kedélybuzdító levéllel hirdet országgyűlést oct. 13-ra Pozsonyba.

Sept. 9. Napoleon Boulogneból megindul Ausztria ellen.

Oct. 17. Ulm-nál Mack feladja seregét Napoleonnak.

27. Az országgyűlési rk. a nemesi fölkelést és a jobbágyokból gyalog katonaság kiállítását megajánlják.

30. Károly főherczeg Caldieronál véres csatát nyert Mas-sena ellen.

Nov. 7. Az országgyűlés bezárása a nemzetnek tett nagy ígéretekkel. Törvény kelte.

7. József nádor meghagyja Pozsony parancsnoka Pálfi Leop. tábornoknak, tudassa az ellenséggel Magyarország semlegességét.

12. Bécs megnyitja kapuit Napoleonnak. — József nádor Budapesten kihirdeti teljhatalommal lett felruházását.

Nov. 16. József nádor a sz. koronát Munkácsra viteti.

17. Davoust tábornagy hízeltgőleg ír Pálfinak a magyarokról.

18. Az alapítványi pénztárakat és a pesti zálogház letéteményeit Eszékre szállíttatja a nádor.

26. Davoust tábornagy biztató és csábitó nyilatkozatot intéz a magyarokhoz.

Dec. 2. Ausztria és Oroszország veresége az auszterliczi csatában.

26. Pozsonyban béke kötött Ausztria és Franciaország közt.

1806.

Febr. 28. F. a csekély nemesi insurrectiót feloszlatta.

Aug. 4. A kormány a só árát országgyűlésen kívül mázsánként 2 $\frac{1}{2}$ frttal fölemelte.

14. F. letette „a római szent birodalom császára“ czímét.

1807.

Febr. 8. F. országgyűlést hirdet Budára april 5-re.

F. az országgyűlési rendeknek tudtára adja, hogy „a fölvett császári méltóság czíme az ország jogainak nem lehet semmiféle sérelmére“.

Sept. 4. 5. 8. F. leiratai az ország anyagi érdekei, a pénzügy és a tett segélyajánlatok iránt, melyek nagy leverést gyakoroltak a rendekre.

Nov. 10. F. megtagadja a rk. kérelmét az országgyűlési tanácskozások folytathatása iránt.

20. F. azt válaszolta a rknek, hogy midőn 1806-ban a sóárt fölemelte, kir. jogával élt.

Dec. 14. F. a nádor közbenjárására kijelenti, hogy a rk. jogait és szabadságait fen akarja tartani.

15. Az országgyűlés bezárása és a törvény kelte.

1808.

Jan. 6. Ferencz király 3-ik házassága M. Ludovikával.

Jun. 30. F. király országgyűlést hirdet aug. 28-ra Pozsonyba.

Sept. 4. A trónbeszéddel az országgyűlés megnyitott.

7. M. Ludovika koronáztatása.

Sept. 13. A rk. válaszfeliratának kelte.

16. A kir. leirata a válaszfelíratra.

Okt. 12. Sándor czár Napoleonnal Erfurtban titkos szerződést kötött, mely szerint magát kötelezte a francziát 150,000 emberrel segíteni Ausztria ellen.

Nov. 5. Az országgyűlés befejezése s a törvények kelte.

Károly Ambrus főhg. esztergomi érsekké neveztetik.

1809.

Febr. 19. F. király sürgeti az ujonczok kiállítását és a nemesi fölkelésnek a harcra készen tartását.

Apr. 1. F. kir. tudatja, hogy a békét tovább fentartani nem képes.

10. Az insurrectión felül mind katonával, mind pénzzel kívánja a birodalmat segélyeztetni.

15. F. háborút üzent Franciaországának.

16. Ján. főhg. Sacile-nél megveri Eugen olaszországi alkirályt.

19.—24. Az osztrák hadsereg 5 nap alatt 5 vereséget szenvedett.

27. A nádor a részben fegyvertelen insurrectiót buzdítja a háborúra.

Máj. 1. Ferdinánd koronahg. Budára érkezett.

3. Az ausztriaiak véres csatát vesztek Ebelsbergnél.

5. A királyné családostúl Budára érkezett.

9. A nádor Győrt tüzi ki az insurrectio főtáborhelyévé.

13. Napoleon Bécsbe vonult be.

15. Napoleon Schönbrunnban kelt és Bacsányi János által magyarra fordított kiáltványban csábította a nemzetet a birodalomtóli elszakadásra.

16. A nádor magyar kiáltványban tüzei a magyarokat.

21.—22. K. főhg. Aspernnél előnyt szerez a francziák felett.

26. Napoleon összeköttetésbe jut Eugen seregével.

Jun. 10. A Karakónál a francziákat feltartóztató Gosztonyi János a pesti fölkelő zászlóalj parancsnoka János főhgtől hiába kért segélyt.

13. János főhg. Győrnél egyesült a nádor alatt levő 8000-nyi fölkelő haddal.

Jun. 14. A francziák diadala Győrnél.

24. A francziák átveszik Győrt.

25. F. kir. országgyűlésen kívül ujabb 25,000 ujonczot kívánt a vármegyéktől.

26-től kezdve 3 napon át bombáztatták a francziák Pozsonyt.

Jul. 5.—6. Napoleon diadala Wagramnál.

11. Károly főhg. Znaimnál fegyverszünetre lép Napoleonnal.

Sept. 2. Károly Ambrus főherczeg-primás halála.

Okt. 14. Bécsben béke köttetik Ferencz és Napoleon közt.

Nov. 24. F. király az insurrectiót hazabocsátván, a nemzetnek is köszönetet mondott a segélyért.

1810

Censurai utasítások és ezekben II. József e kifejezése: „egy világsugár se maradjon figyelem és felhasználás nélkül.“

Marczibányi István halála, ki a magyar nyelv kimívelésére jutalmazó intézetet alapított végrendeletében.

Jan. 10. Pest vármegyének a felett fájdalmat kifejező felirata, hogy a bécsi békében az ország része fölött is a nemzet hozzájárulása nélkül történt intézkedés.

April 2. M. Luiza főhgnő egybekelése Napoleonnal.

1811.

Kazinczi F. a nyelvújítási harczot a „Vitkovics Mih. barátjához írt poetai Epistolá“-val és a „Tövissek és Virágok“ című verses könyvével megkezdé.

Febr. 20. Az állambukást, a papír és rézpénz értékének $\frac{1}{3}$ -re leszállítását, nyilvánító pátens kihirdetése.

April 8. Pest vármegye feliratában a pátensnek ellenmondott, annak végrehajtását megtagadta.

April végén gróf Kohári Ferencz kancellár ráparancsolt a megyékre, hogy a rendeletet 8 nap alatt kihirdessék.

Máj. 2. Pest vármegye a kancellárt a törvények sértetlenségére mondott esküje megtartására figyelmeztette.

8. F. kir. leirata, mely szerint a kedves Magyarország közjavára megállapított finczrendszert másíthatlanul fentartandja.

Jun. 5. Pest vármegye a leirat indokai ellen azt is felírja, hogy független országunkat, mely semmi más népnek s országnak alárendelve nincs, az örökös tartományokkal egyenlően kormányozni nem lehet.

22. Ferencz kir. országgyűlést hirdet aug. 25-re Pozsonyba.

Nov. 11-ki felirat szerint a kormány az ország megegyezése nélkül bonyolítván magát pénzügyi zavarokba, ügyekezék abból az ország hozzájárulása nélkül menekülni.

Dec. 19. A rk. a magyar nyelv sérelmeit elpanaszolván, elősorolja azon pontokat, melyeket törvénybe kívánnak igdatni.

1812.

Az év elején kelt leirat a fincazállapotot az állam titkai közé számítja és 12 millió új adót, stb. kíván.

April 21-ki leirat a gabonában tett segélyajánlatot úgy fogadja el, ha fele aug. végeig nagy árban számítva készpénzül fizettetik.

28. A király tudatja, hogy a só árát mázsánként 4 forinttal fölebb emelte.

Máj. 26. A király Dresdában 5 t. cikket erősített meg.

Jun. 1. Antal főhg. tartotta az országgyűlésen a zárbeszédet.

29. F. kir. felhívta az ország lakosait, hogy öt az országgyűlésen megszavazott segélyen felül is támogassák áldozataikkal.

Aug. 1. A kormány a devaluatio következtében a magánosok pénzvizonyait pátens által szabályozta.

1813.

Döbrentei Gábor megindítja az „Erdélyi Múzeum“-ot.

Febr. 23. F. kir. országgyűlésen kívül ujonczokat vet ki a vármegyékre, pl. Csongrádra 123-at.

April 16-án kelt pátens által ismét 45 millió rajnai frt papírpénz bocsáttatott ki „Anticipations-Scheine“ név alatt.

Jul. 9. A bécsi kabinet titkon állott be az orosz, porosz, angol és svéd hatalmak szövetségébe a francziák ellen.

13. Ferencz király a nádor által hivatta fel a nemzetet, hogy országgyűlésen kívül nyujtsaon segélyt.

Aug. 4. Pest megye feliratában kijelenté, hogy kitelhetőleg elősegítendi a király kívánsága teljesülését, de országgyűlést is kér hirdettetni.

12. Ferencz király nyilván is kijelentette egyesülését a francziák elleni szövetségesekkel.

Oct. 16.—18. Napoleon Lipcsénél Schwarzenberg osztrák tábornagy vezényelte szövetségesek által legyőzetik.

18. Ferencz király a lipcsei táborból 4-dszer szólítja fel a magyarokat újabb önkéntes ajánlatokra és ujonczok állítására.

Nov. 16. F. kir. Frankfurtban kelt 5-ik felszólítása a magyarokhoz, mely szerint újabb 60,000 ujonczot kíván országgyűlésen kívül.

Dec. 31. F. király rosz néven vette a megyéknek vonakodását hatóságilag kivetni a segélyt.

1814.

Mart. 1. Chaumontban a szövetséges hatalmak közötti szerződésnek Metternich oly irányt adott, hogy a népek minden kormányzati részvétekből kizárassanak, és a szabadság fejlődése ellen az udvarok egymással szoroson egyesüljenek.

15. Pest vármegye jelentette a királynak, hogy az önkéntes adakozások a kívánt mennyiséget is meghaladják.

Jul. 22. Miután Ferencz császár diadalmenetben tért vissza Franciaországból Bécsbe, őt e napon Magyarországból is egy küldöttség üdvözölte.

Sept. közepe óta a fejedelmek, ministerek, stb. egész serege gyűlt Bécsbe a congressusra.

October 25-én Ferencz az orosz czárral és a porosz királylyal Budára is lerándult, s ott is fényes ünnepélyeket rendezett.

1815.

A censori utasítások oly módosítást nyertek, hogy minden világsugár elterjedése meggátoltassék.

Mart. 29. F. Magyarországot 6-dszor is felszólítja segélynyújtásra, a vármegyék által mind ujonczokat állíttatni, mind gabonát s egyéb élelmi szereket kívánván gyűjtetni.

Jun. 18. Napoleon a waterlooi csatában legyőzetik.

Sept. 26. F. király az orosz csárral s porosz királylyal szerződést kötött „szent szövetség“ czím alatt.

Dec. 21. A nádor tudtul adja a könnyű lovasság maradványainak hazabocsáttatását, s a kir. megelégedését annak jeles szolgálataival.

1816.

Jun. 1. Ferencz az egyensúlynak a pénzjegyek és a jóértékű ércz-pénz közti helyreállítása végett kibocsátott pátenssel új pénzügyi mütétet kezdett, az osztr. nemzeti bankot kiváltsággal ruházta fel.

Jul. 8. Pest vármegye e mütét és a bank ellen felírt, mert a pénzügy szabályozása Magyarországon a törvényhozás tárgyát képezi.

Oct. 29. A kormány további pénzügyi mütétet gondolt ki.

1817.

A „Tudományos Gyűjtemény“ havi irat megindítatott. Berzsenyi azt írta Kazinczinak, hogy nagyjaink „az anyanyelvet cigánynyelvnek nevezik“. Egész Európában pénzválság állott be.

Máj. 19. Szedlniczky gróf rendőrfőnökké neveztetett.

Oct. 23. A kormány oly rendeletet bocsátott a vármegyékhez, hogy a díjazott táblabírák a központi tisztviselőkkel a megye székhelyén örökös kisgyűlést képezzenek.

1818.

A kormány Erdélyben udvari rendeletekkel kívánta az urbért szabályozni.

1819.

Febr. 16. A kormány a kis nemességnek a vitatkozó megyei gyűléseken is biztosítja a szavazatot.

Rudnai Sándor esztergomi érsekké neveztetik.

1820.

Január 11. A kormány nemcsak a politikai, hanem a tisztán tudományos és irodalmi folyóiratok behozatalát is teljesen megtiltotta, s a belföldi sajtót még szűkebb korlátok közé szorította.

Mart. 6. E korlátozás ellen Bars vármegye lelkesültséggel irt fel a helyt. tanácshoz.

F. király az udv. haditanács kimutatása nyomán 35,000 ujonczot kívánt a magyar kancellaria által az országra kivettetni.

Sept. 8. F. király Pesten a vármegye üdvözlő küldöttsége előtt e szavakra fakad: „az egész világ eszelősködik és ábrándos alkotmányokat hajhász“.

1821.

April 4. F. király Laibachból rendelte: hogy a magyar ezredek pótlására 28,420 ujoncz a legrövidebb idő alatt a kitüzött gyűlhelyekre küldessék.

Juliusban kelt rendelet szerint szabadabbelvű könyvek, még a tanároknak is, csak előleges folyamodás és engedelem után adathattak ki közkönyvtárakból; a könyvtárnok az olvasott könyvekről évenként tudósítást kötelezett beadni.

1822.

Aug. 8. Az udv. rendelet az adót ezüstben rendelé szedetni, s ez által annak összegét $2\frac{1}{2}$ annyira emelte.

Sept. 8. Az 1820-ban eszt. érsekké beigtatott Rudnai Sándor Pozsonyba országos zsinatot hirdetett, mely e napon kezdé meg tanácskozásait.

1823.

Máj. 2. Bars vármegye erélyes intézkedése az önkényes rendeletek végrehajtása végett közeledő kir. biztos ellen.

3. Erélyes feliratot intézett e tárgyban a királyhoz és királynéhoz.

Jun. 10. Pest vármegye feliratában a királyi biztosok visszahívásáért és az országgyűlés mielőbbi kihirdetéseért esedezett.

A 23 éves Vörösmarti e veszélyek hatása alatt írta. a „Zalán futását“.

Oct. 20. Az administratornak az adó ezüstben szedése iránt tett intézkedése ellenére Bars vármegye ettől az adószedőket eltiltotta.

Nov. 5. A leirat szigorúan ráparancsolt a vármegyére, hogy az administrator intézkedése elé gátot vetni ne merjen.

Dec. 1. A vármegye felírt: hogy a törvényesen koronázott királynak ellenállni nem akar, de a törvények megszegésére megegyezését nem adhatja.

1824.

Igen korlátoló tanulmányi rend léptettetett életbe. Fiume és Horvátország szávántúli része visszakapcsolatott.

1825.

Jul. 3. F. országgyűlést hirdetett Pozsonyba sept. 11-re.

Sept. 13. Első kerületi ülés.

14. Első országos ülés.

18. F. király trónbeszédében szívetnyerő kifejezésekkel szólt a nemzethez.

24. A rk. válaszfeliratának kelte.

25. F. király 4-ik hitvese Karolina Augusztia nagy fénynyel koronáztatott meg.

28. F. a válaszfelíratra adott feleletében felhívta a rendeket, hogy határtalan fiúi bizalommal öntsék ki atyái keblébe, mi szívökön fekszik.

Oct. 13. A kerületi ülésben Deák Antal, Nagy Pál, stb. a királyi biztosok, mint „honáruulók“ megbüntetését sürgették.

22. Az előleges sérelmek küldettek fel, melyben a közelebbi súlyos visszaélések taglaltattak.

Nov. 7. Gr. Szécsenyi István a kerületi ülésben oly intézetre, mely a magyar nyelvet kifejti, 1 évi jövedelmét ajánlja fel.

9. Ő fölsége az oct. 22. felíratra kijelenté, hogy azokat, kik parancsait teljesítették, mindig védelmezendi.

26. F. király újabb leiratban kijelenté: hogy az elmúlt események atyái szívének kellemetlenek, s nincs szándékában a subsidiumok és ujonczszedés tárgyait az országgyűléstől elvonni.

Dec. 30. A hálafelírat miatti versengés Majlát György elnöksége alatt, ki Szögyényi Zsigmond helyébe lépett, ért véget.

1826.

Január 20. A hálafelírat, a törvényeknek magyar és latin nyelven leendő szentesítését illető s egyéb kérelmekkel, terjesztetik föl.

Ápril 4. Az ifjúság Szatmár vármegye követét Izsák Samu kir. tanácsost lezúgja. — E kerületi ülésben a rk. azt mondák: meg kell írni a megbizóknak, hogy itt nem boldogúlhatni a főrkkal, mert semmi patriotismus nincs bennök.

Jun. 10-én kelt feliratban a rendek az ország anyagi állapotának pangását fejtegették, s biztosokat kértek F.-tól, kikkel a vámügyet még az országgyűlés alatt szabályozhassák.

Dec. 30. A rk. 4.395,244 frt 38 krajczár p. p. ajánlottak adóul, és az erőszakkal behajtottnak beszámításától elállottak. Szécsenyi Ist. gróf Pozsonyban „Pályafutási Társaságot“ rögtönzött.

1827.

Mart. 1. F. király a megszavazott adót megelégedéssel fogadta, az adóhátralékot elengedte, s ígérte a nemzeti ipar gyarapítását.

Jun. A kir. leirata szerint a sérelmek: 1) vagy a reformmunkákhoz tartoznak; 2) vagy még vizagálat tárgyai; 3) vagy majd gondoskodik rólok ő felsége.

Aug. 18. Az országgyűlés befejezése, a törvények kelte.

1828.

Lótenyésztő Társaság alakúl Pesten.

1829.

Ez „Állatkiállító Egyesületté“ alakíttatik át.

1830.

Jun. 10. Széchenyi István „Hitel“ munkája 3-dszor adatik ki. — Állattenyésztő Társaság alakúl. — Dunagőzhajózási Társaság keletkezik.

Jul. 15. Országgyűlés hirdettetik Pozsonyba sept. 8-ra.

Aug. 18. Ferencz Józaef főherczeg születése.

Sept. 13. Gróf András Gy. Torna követe indítványozza kerületi ülésben az országgyűlési hírlapot.

14. Az országgyűlés megnyitása. A kir. előadások.

23. Válaszfelirat. Észrevételek a hitlevélre.

24. Kir. leirat a válaszfelíratra.

Sept. 28. V. Ferdinánd király koronáztatása.

Oct. 5. A rendek országos ülésben tárgyalják a főrkhez magyar nyelven küldendő üzenetek iránti indítványt.

Nov. 27. Nagy P. és Ragályi T. keserű szemrehányásokat tettek országgyűlésben a kormánynak, mely kijátszsa az 1791-iki 13. törvényczikket.

Dec. 20. Az országgyűlés befejeztetik.

1831.

Több kir. városban társalgási egyletek alakulnak.

Máj. 3. A lengyelek pártolása iránt Bars vármegye körlevele és felirata a királyhoz.

Jul. 4. Pozsony vármegye hasonló tartalmú felirata.

18. Zendülés Pesten, a városnak a cholera előli elzárása miatt.

Aug. 23. Kazinczi F. elhal Széplakon choleraiban.

A meghasonlás József főhg. nádor és Reviczki főkamárás közt a cholera tárgyában kiadott intézvények alkalmával viszálykodássá mérgesült.

Sept. 13. Rudnai Sándor herczeg-prímás halála.

16. Az oct. 2-ra kitűzött országgyűlés a cholera-járvány miatt, mely fél millió lakost ragadott el, a jövő évre halasztatott.

Dec. 16. Mérei Sándor személyöökké neveztetett Majlát György helyett.

1832.

Szécsenyi András Györggyel Angliába utazott a budapesti állandó híd érdekében.

Oct. 24. Országgyűlés hirdettetett dec. 16-ra Pozsonyba.

Dec. 20. F. kir. trónbeszéde és a kir. előadások.

26. Az „Országgyűlési Ujság“ ker. ülésben. Nagy P. nem pártolja.

1833.

Szécsenyi „Stadium“-a Lipcsében; Wesselényi „Balitéletek“-je Bukarestben jelenik meg.

Jan. 8. Kölcei indítványa a „Partium“ és „Unió“ iránt.

9. Beóthi Ödön indítványa a vallás tárgyában.

Jan. 10-én Az országos ülésben a sajtószabadságról tartott szép beszédek.

20. A nádor Trencsén köv. Borsiczkytól elveszi a lengyelek leveleit.

23. Az urbér tárgyalásának kezdete.

Kossuth Lajos megindítja az „Országgyűlési Tudósításokat“.

Febr. 20. Kölcsei hírből jegyezte „Napló“-jába Cziráki Antal országbíró azon nyilatkozatát, hogy a magyar nyelvnek teljes jogba tételével az alkotmány eltemettétnék.

20.—22. A vallásügy tárgyalása a rk.-nél országos ülésben. Tagen eset febr. 21.

27. A törvényjavaslatot a megijedt Mérei elfogadtatja.

Mart. 9. Somsics Pongrácz e naptól kezdve helyettesíti Méreit.

9. A főrk. felolvasatlanul utasíták a sérelmi bizottsághoz a rk. üzenetét a vallás tárgyában.

20. A szabadelvű követek főhívják Ragályit, jöjjön küzdeni nem bérért, hanem szenvedésért, és a magyar nemzetért.

27. A főrk. a bizottság jelentését a vallás tárgyában válaszul küldik a rkhez.

Ápril 23. A rk. elhatározták, hogy az országgyűlési költségeket a nemesség viselje.

Máj. 1. Deák Ferencz mint Zala követe az országgyűlésre érkezik.

5. Weselényi Miklós az országgyűlésről Erdélybe távozik.

Jun. 15. Somsics Pongr. mint új személynök beköszönt.

22. A ker. ülés az urbér tárgyalását befejezi.

Jul. 10. A rendek kerületi ülésben 38 szavazattal a vallásügyet felfüggesztettnek határozzák. **Jul. 26.** A 8. üzenetben ezt ismételve tudatják a főrkkel.

16. A rk. a hídügygel kapcsolatban levő kérdések kidolgozására bizottságot küldenek ki.

Nov. 19. Az urbéri törvényjavaslat a királyhoz fölterjesztett.

1834.

Febr. 14. Pfanschmid Ede (Zsedényi) mint Szepes követe az országgyűlésre érkezik.

Mart. 18. Az erdélyi országgyűlés kihirdettetik máj. 26-ra.

Jul. 6. Kölcsei írta: a polg. törvényekkel vesződünk s a sötétség örvényében vergődünk.

15. A ker. ülés 27 szóval 22 ellen a hitbizományokat jövőre megszüntette.

Aug. 19. Kölcsei indítványozta az egyházi dézma megszüntetését, de csak 16 vármegye pártolta.

22. Ennek kényszerítő megváltását 34 vármegye elfogadta.

Oct. 3. F. király Brünnben az erd. országgyűlés küldötteit mint magán személyeket fogadta.

Nov. 10. A királyi válasz az urbér tárgyában a rendeknél fölvetetik.

Dec. 9. Wesselényi kifakadása a kormány ellen Szatmár vármegye közgyűlésén.

1835.

Jan. 2. Deák kívánságára még egy kerül. tanácskozás tartatott az örökváltság, uri székek, stb. urbéri tárgyokban.

17. Wesselényi válasza az erdélyi országgyűlésen a királyi leirat azon kitételére, hogy minden jó rend felfogatására törekednek.

29. W. bemutatja az országgyűlésnek a lithographirozott naplót, s a könyomdát az országgyűlésnek ajándékozza.

Febr. 6. Az erdélyi országgyűlés feloszlatott.

9. Kölcsei Pozsonyban a rendektől elbucszott.

Mart. 2. Ferencz kir. halála Bécsben.

V. Ferdinánd király. 1835. mart. 3. — 1848. dec. 2.

Mart. 12. Kölcseit és társát más követek váltották fel.

April 19-re a kir. születésnapjára készített üdvözlő feliratban a rk. a fejedelmet „V. Ferdinánd“-nak czímezték.

Máj. 5. Wesselényi M. a magyar királyi tábla elé idéztetett notaperben.

Jul. 25. A notaperbe vont Balog János Barsban újra követté választatott.

1836.

Máj. 2. A pozsonyi országgyűlés befejezése.

30. Hollósi József királyi ügyész, a magát önként jelentő Lovasi Lászlót, az országgyűlési ifjak egyikét, Nagyváradon katonai karhatalommal elfogatta.

Jul. 1. Kossuth Lajos megindította az írott és másolás útján sokszorozott „Törvényhatósági Tudósítások“-at.

11. Deák írta Kölchseinek az elfogott ifjakról: „Nem látom át, a kormány mitől tart hazánkban, és ily kemény eszközökhöz miért nyúl?“

Aug. 19. Lovasi írta atyjának: „A védelem nem lesz valóság, hanem csak formalitás; a fiscus életemet és javaimat kéri“.

Sept. 1. Platti, a kir. tábla küldöttségének elnöke, tudtára adta Lovasinak, hogy Perger nem lehet ügyvéde, de Kossuth sem, kinek jelleme ellen kifogást tett.

16.—17. Közti éjjel Lovasi az „újépületben“ olasz katona börtönörét póstának használva, Wesselényihez írt levelében elősorolta az ellene elkövetett törvénytelenégeket.

Oct. 2. Zlinszki, pestmegyei szolgabíró, másodszer, és pedig most megyei esküdt-társával, a nádor elnöki leveléről, mely szerint a „Törvényhatósági Tudósítások“ írása és szétküldése eltiltatott, magán birói megintés módjára értesíté Kossuthot, de a nádor levelét erős sürgetésre sem mutatta elő.

Kossuth a tilalomra nem hajtva az ügyet Pest megye közgyűlése elé terjesztette, mely Dubraviczki Simon alispán és Zlinszki György szolgabíró tettét, kik a kormányrendeletet a megye tudta nélkül foganatosítani merészelték, roszalta és érvénytelennek nyilvánította, egyszersmind indokolt határozatban Kossuth vállalatát a köztörvény oltalma alá helyezettnek nyilatkoztatta.

1837.

Febr. 27. A kir. tábla ítélete az ifjak ellen Lovasi Lászlót 10 évi várfogságra kárhoztatta.

27. Kossuth írta Kölchseinek: „Nem ítélet az; titkos vemgerichti erőszak“.

Máj. 4.—5-ke közti éjjel Ötvös József, királyi ügyész, Kossuthot budai zugligeti nyári lakában 48 granátossal elfogatta, és a budavári József-kaszárnya börtönébe záratta.

7. Bártfai László tudósítá Kölcseit Kossuth elfogatása körülményeiről.

7. A levél alakban megjelent „Törvényhatósági Tudósítások“ a XXIII. levéllel megszüntek.

8.—28. Wesselényi szintén megírta Kölcseinek Kossuth elfogatása részleteit, és Pest megye föllépését ez ügyben.

Jun. 8.—10. Kossuth vallatása 15 kérdőpont szerint. — E vizsgálati eljárás több hazafit és ezek közt Deák Ferenczet is törekedett bebonyolítani.

20. Kossuth a börtönből nota-perbe idéztetett.

Aug. 20. A kerepesi uton az ideiglenes magyar nemzeti színház megnyitott.

1838.

Mart. 13.—15. A Duna árja Pest várost elöntötte, és pedig lapályosabb részeit 6—7 söt több lábnyi magasságra. A város 4581 háza közül összedült 2281, és dülékeny lett 827. B. Wesselényi M. a 3 vésznap alatt éjjel s nappal hajón és vízben levén, több száz embert nemcsak megmentett a haláltól, hanem saját költségén élelemmel is ellátott. A Dunaár a többi dunamelléki városokban is nagy pusztítást tett.

Aug. 24. Kölcsei Ferencz halála.

Dec. 9. Pálfi Fidél lemond a főkancellárságról, és dec. 22. egész fizetéssel nyugdíjaztatik és az arany-gyapjas renddel feldisztatik. A kancellaria vezetésével gróf Mailát Antal alkancellár bizatik meg.

15. Kopácsi József esztergomi érsekké kineveztetik.

1839.

Febr. 1. A királyi tábla Weselényi Miklóst 3 évi fogságra kárhoztatta.

8. A hétszemélyes tábla az ítéletet jóváhagyta.

23. A kir. tábla Kossuth Lajost 21 havi vizsgálati fogságán túl még 4 évi börtönre ítélte.

Mart. 1. A kegyelmet osztogató hétszemélyes tábla e börtönbüntetést 5 évre emelte.

Mart. Laicsák Ferencz, nagyváradi püspök, utasítá megyéje plébánosait, hogy a vegyes házasságokat reversalis nélkül ne áldják meg.

April 9. Országgyűlés hirdettetik Pozsonyba junius 2-ra.

15. Közöltetik Szerencsi Istvánnak kir. személynökké történt kineveztetése.

30. A magyar udvari kancellaria rendelete, melyben a püspökök a törvényeknek a protestánsok irányában megtartására utasíttatnak.

Máj. 4. A szintén notaperbe vont gróf Rádai Gedeon Pest vármegye országgyűlési követévé választott.

8. A kormány e választást törvénybe ütköző merénynek nyilvánította, és Pest vármegyét új választásra utasította.

Jun. 6. V. Ferdinánd kir., ki megengedte, hogy az országgyűlési küldöttség által magyarul üdvözöltessék, a propositiók átadásával ünnepélyesen megnyitja az országgyűlést.

17. A rk. elhatározzák, hogy semmit sem tárgyalnak, míg kielégítő választ nem nyernek a szólás- és követválasztási szabadságon ejtett sérelem és a „Partium“ ügyében.

21. Az országgyűlési hirlapot az elnök Szerencsi azért is kívánja mellőztetni, mert az az előző censurába vág, „melyről több törvények vannak“. Ez ellen Klauzál Gábor Csongrád megye követe óvást tett, melyet 38 követ részéről óvási vihar követett.

28. V. Ferdinánd leiratban kijelentette, hogy a vármegyék követválasztási jogát sérteni nem szándékozik.

Jul. 3. és 4. A rknél országos ülésben a szólásszabadságon ejtett sérelmek tárgyaltnak. Az ellenzéki többség hevesen kifakadt a kir. táblának jelenlevő bírái ellen, kik Lovasit, Veselényit, Kosuthot, stb. elítélték. Deák Ferencz a bírakat a törvényhozás által feleletre vonatni, és őket, ha a rosز akarát bebizonyodnék, büntettetni kívánta.

12. V. Ferdinánd leirata, melyben roszalja a kir. tábla ellen tett kifakadásokat.

Aug. 1. Beöthi Ödön Bihar megye követévé választatott.

Oct. 31. Az 1-ső felirat az előleges sérelmek iránt felküldetett.

1840.

Febr. 25. A főrendek most kezdenek naplót vezetni ülési tanácskozásairól.

Mart. 24. V. Ferd. leirata, melyben a szólás törvényes szabadságát fentartani igéri. — A főhg. nádor Deákot hivatta, és arra kérte, birja reá a rket, hogy a bevégzett tárgyakat föltétlenül terjeszszék föl; de a nádor látta, hogy a rendíthetlen hazafi fenyegetésre sem tágit.

April 29. V. Ferd. leirata, mely szerint a politikai okok miatt elítélteket: Lovasit, Veselényit, Kossuthot, stb. amnestiálta, és a folyó politikai pereket megszüntette.

Máj. 13. Az országgyűlés a közöröm befolyása alatt befejeztetett. — Lovasi mint tébolyodott került ki a spielbergi börtönből.

Szécsenyi hangulata az országgyűlés után ilyen volt: „Az utolsó országgyűlés óta el van döntve, hogy haladnunk kell. Hazánk némely leghűbb fiai bátran kimondják: hogy az agitációnak szüksége ez ideig megszűnt“. De ez nem jutott akkor tudomásra.

Nov. 19. Gr. Szécsenyi Istvánt Pestmegye közgyűlésén Kossuth Lajos 1-ször nevezte a „legnagyobb magyarnak“.

1841.

Jan. 2. Kossuth Lajos kezdi szerkeszteni a „Pesti Hirlap“-ot.

6. Megjelenik tőle az 1-ső vezérczikk: Pénz szüke. „Azoknak — mondá a „Hivatás“ czímű 13-ik vezérczikkben — kik azt hiszik, hogy a történelem kerekét megállítani, s a józan haladást meggátolni képesek, büszkén és öntudattal kiáltjuk füleikbe: Veletek és általatok, ha akartok; nélkületek, sőt ellenetek, ha kell!“

Febr. 24. Szatmár vármegye közgyűlésén első állítja fel a 12 főbb reformpontot. Ezek: 1) Ösiség eltörlése. 2) Hiteltörvények. 3) Kötelező örökváltság. 4) Kereskedelmi ügyek javítása, czéhek eltörlése. 5) A birhatási és hivatalviselhetési jog kiterjesztése minden lakosra. 6) A nemesek adózására vonatkozó 1486. 64. kiterjesztése.

7) Népnevelés. 8) Sajtószabadság. 9) A városok felszabadítása. 10) Magán- és büntetőjog codexe, esküdszékek. 11) A közigazgatás elválasztása a törvénykezéstől. 12) Népképviselet.

Jun. 8. Szécsenyi befejezte a „Pesti Hirlap“ és Kossuth ellen írt „Kelet Népe“ czímű röpiratot.

Aug. 16. Gr. Erdődi Sándor Varasd megye közgyűlésén indítványozza e hatóságnak képviseltetését a magyar országgyűlésen.

September. Az ágostai evangélikusok conventje Pesten elnökének gr. Zai Károlynak köszönetet szavazott a panszlávok üzelmei ellen tanusított eljárásáért.

Nov. 3. Varasd vármegye közgyűlésén Gaj Lajos és társai nagy illyr tüntetéssel és ily kifakadással: „készebbek rabszolgákká lenni, mint magyarokká“, megbuktatják Erdődi Sándor gróf indítványát.

15. Kolozsvárott az országgyűlés megnyitattik.

28. A büntető codex kidolgozására kiküldött országos bizottsághoz Pestre érkezett Deák Ferencz fáklyászenével megüdvöztetvén, gr. Dezsői Aurél helyt. tanácsos és a „Világ“ conservatív lap szerkesztője, gróf Szécsenyi István és Kossuth Lajos jelenlétében, a közönség előtt a gyanusítás ellen nyilatkozott a politikában.

Dec. 6. Urai Bálint Szatmár megye közgyűlésén a 12 reformpont néhányát és ezek közt a házi adót is, az ólmos botokkal fölfegyverzett csengeri és tyukodi köznemesség által megbuktatta.

A Balog Pál által indítványozott „Hasznos ismereteket terjesztő társaság“ „Iparegyesület“-té alakult át. — Első iparműkiállítás Pesten. — Pest, Bihar, stb. vármegyék a honoratorokat szavazattal ruházták fel. — Borsod és más vármegyék elfogadták a közadózás elvét.

XVI. Gergely brevéje, melyben a püspököknek eddigi eljárását a vegyes házasságok ügyében helyesli, megérkezett. A primás a papságot az ily szellemben kiadott pásztorlevelek megtartására utasítja.

Kossuth Lajostól, ki a kath. Meszlényi Teréz hölgygyel lépett házasságra, a pestbelvárosi plébános, az egyházi áldást, reversalis nélkül, megtagadta.

1842.

Pest megye közgyűlése a pápai brevét törvénytelennek nyilvánította és az 1647. 14. szerint az áldásmegtagadó plébánossal a herceg-prímást is perbefogatni rendelte. A pereket a kancellaria felkivánta és magánál tartotta.

A 48. számú magyar gyalogezred (toborzási helye Soprony) parancsnoka, Moulholand Péter, az u. n. illyrek által a magyar nemzet ellen készített gúnydal zenéjét Zágrábban köztéren az ezred zenekara által játszatta.

Febr. 9. Gr. Dezsőfi Aurél halála. E fölött politikai ellenfele, Kossuth Lajos, gyönyörűen parentált.

Mart. 25. Soprony város körlevele, mely a kir. városok számára a megyékével egyenlő szavazatot követelt az országgyűlésen.

April 11. Kőrösi Csoma Sándor, keleten utazó székely hazánkfia, Tibet belsejébe irányzott útjában meghalt.

Máj. 28. Szabadka város, Soprony körlevelével ellenkezve, szabad szellemben nyilatkozott a városok rendezése ügyében.

31. Zágráb vármegye tisztújító gyűlésén vérengzés által az illyrek győznek.

Jóseffi superintendes 3 paptársával felségfolyamodványt nyújt be az állítólag nem szabados magyarosítás ellen.

Jun. 7. Kossuth Lajos indítványozza, hogy Horvátország a közigazgatás és törvényhozás tekintetében Magyarországtól különválasztassék.

Aug. 23. Késmárk város körlevelében felszólít, hogy már a jövő országgyűlésre az összes polgárok által választassanak a városi követek.

Oct. 17. Gróf Haller Ferencz tábornok elfoglalja báni hivatalát.

Nov. 27. Gr. Szécsenyi István megnyitotta a magyar tudományos akadémia ünnepélyes közülését elnöki beszéddel, melyben a magy. nemzetiség ellen tett kifakadásokat, hogy „a magyarság itt-ott erővel toltta be magát; hogy némely gyűlésekben a magyar kedvéért minden egyéb nyelv kiküszöböltetett; hogy szent szónoklatok parancsra magyar nyelven intéztettek oly hallgatókhoz, kiknek tized része sem vehette be azt lelki táplálékul,” és e

vádakat azon vallomással kísérte, hogy ő „e kérdés körül isolálva leli magát“.

Erre a panszláv evang. papok Szécsenyihez köszönő iratot intéztek; a pártoskodó erdélyi szászok és Gaj illyr lapja dicsérettekkel magasztalták őt.

December. Szécsenyi közelebbi szereplése felett levelet írt báró Gervai udv. tanácsosnak Bécsbe, oly czélzattal, hogy az Metternich miniszterrel közöltessék.

8. Veselényi Freiwaldauból óvást tett Szécsenyi vádja ellen. Ellentmondott annak a Világ szerkesztője Andrási József helyt. tanácsos is; Pulszki F. pedig felezőlítá őt, bizonyítsa be, hol írta be magát a magyar nyelv nyakra főre? De Szécsenyi ezekre nem válaszolt.

14. Metternich Szécsenyi levelét a neki szóló észrevételekkel Gervaihoz visszaküldé.

Rajacsics József karloviczi metropolitává választott.

A 2 millió frt tőkével alapított pesti keresk. bank királyi szabadalmat nyert.

1843.

Veselényi „Szózat“ című politikai röpirata, melyben az osztrák monarchia államadósságai egy részének elvállalása mellett is felszólal.

Jan. 11. V. Ferdinánd leirata, melyben az illyr pártoskodást hárhoztatja.

Febr. 4. Az erdélyi országgyűlés gróf Teleki József kormányzó által befejeztetik.

Mart. 15. Országgyűlés hirdettetik Pozsonyba máj. 14-re.

April 4. Zalában Forintos György és mások nyers tömegekkel megbuktatják a házi adót.

15. A király a helytartótanács utján megengedi, hogy néhány városi okleveles polgár is részt vehessen a követválasztásban.

22. Haller bán az e napra hirdetett követválasztó tartománygyűlést meg nem tartotta; így az alkotmányos érzelmű horvátok kijátszattak, és illyrszemléűek, mint Osegovics, lettek követek.

Máj. 20. V. Ferd. a propositiókat átadja a országgyűlést ünnepelesen megnyitja.

Jun. 8. Szécsenyi megkezdi a „Jelenkor“-ban „Adó és 2 garas“ című, 24 cikkből álló dolgozatát.

Veselényi pedig „Nemzeti kórallapot“ cím alatt a megyei kihágásokról 7 vezércikket ír a „Pesti Hírlap“-ban.

20. Osegovics, miután az országgyűlésen magyarul már szónokolt, e napon az országos ülésben latinul nyilatkozott. Ezt a ház határozatilag eltiltja.

Jul. 5. A vegyes házasságok dolgában az 1840-ki fölterjesztésre érkezett leirat nem fogadtatott el.

Aug. Iparműkiállítás Pesten 241 kiállító cikkeiből rendezve, mely az 1841-dikihez képest meglepő haladást tanusított.

Oct. 12. V. F. leirata, melyben meghagyja az országos rk.-nek, hogy a horvát követeket latinul is engedjék szólni.

Dec. 1. A horvát követek latin nyelvét illető leirat tárgyalatik a rk. országos ülésében. Szerencsi elnök kijelenti, hogy a rk. jun. 20. határozatát nem tartja törvényesnek. Osegovics a roppant zaj daczára is folyvást latinul beszélt, de azt a nagy lármában nem lehetett érteni. Sz. sürgette őt, engedjen a közóhajnak, s mivel nem tágtott, az elnök lassú hangon szitkozódott is; végre pedig a gyűlést eloszlatta.

2. A rk. kerületi ülésben sajnálkoztak, hogy nincs önválasztotta elnökük; roszták az elnöknek tegnapi eljárását, mely szerint magát e törvényhozó testületen felül emelé; és nyilvánították, hogy a horvát követek ezentúl szólhatnak ugyan latinul, de azt figyelembe nem veszik, s naplóba nem igtatják.

9. Zágráb megye közgyűlésén az illyrpártiak az alkotmányos horvátokat ismét fegyverrel támádták meg.

1844.

A censura megengedte az illyreknek „Iskra“ című zseb-könyvében ily tartalmú dálnak megjelenését: „Nézzétek, mint tapossa nyelvünket, nemzetünket a szilaj tatárfaj, a magyar. Döntsük őt a pokol örvényébe. Mossuk meg dicsőségünket az ellenség vérében“, stb.

Febr. 5. A főrk. a túrmezei sérelmet mellőzni s ő fölségét megkérni kívánják, nyugtassa meg a kapcsolt részeket és Magyarországot.

Febr. 27. Gervai tudtára adja Szécsenyinek, hogy a haza anyagi jólétéről bizalmasan kíván vele beszélni Metternich.

Mart. 25. A vallás dolgában érkezett királyi leirat ismét nem fogadtatott el.

Máj. 9. Metternich a nádorral utolsó beszélgetésének eredményét ennek „aphorismákban“ előterjeszti. „Ferencz cs. hosszú uralkodása alatt Magyarországra nézve semmi sem hozatott létre. — A nyilvános élet Magyarországbán meg van bénítva, mert a kormány elvesztette erkölcsi erejét. — A democrata elem a magyar viszonyokkal mérő ellentétben áll. — Ha felülről segedelem nem jó, az országnak csak a társadalmi forradalom útja marad nyitva. — Itt a nemzetiségi érzelmek egymást ellenségesen érintik. — Az országgyűlésen gyakorlatiatlan eszmék közt, félig míveltek, vagy éppen míveletleneknek vezérlete mellett, élénk harcz foly. — Nagy veszélyek forognak fen. Magyarországbán ábrándokat kergetnek.“ Most következnek a kiindulási pontok: „Alakíttassék biztos többség az alsó táblánál, ezt a kormány vezesse, mely kész törvényjavaslatokat terjesztszen elő. A megyék más vezérlet alá jussanak“, stb.

14. A nádor Metternich nézeteit némi észrevételekkel helyesli.

Jun. 18. Klauzál a rendek ülésében kijelenti, míg a kormány el nem ismeri, hogy felelősséggel tartozik, a városokban főfelügyelőt (főispánt) felállítani nem lehet.

30. Kossuth L. a „Pesti Hírlap“-nak már jun. 27-kei számában tudatta, hogy „ültetvényei idegen kezekre mennek át, jóttakarókra, becsületes és tudós kezekre (Szalay Lászlóéira) de melyek még is idegen kezek“. A junius 30-kai számban pedig kijelenti, hogy „midőn oly nagy pártnak gyámolítása áll háta mögött, akkor kell a tollat kezéből kiejtenie, mi szinte mesésnek látszik magának is; de reményli, hogy nyilik még neki is tér és alkalom, és azért kis időre, rövidke napokra“ bucsúzik el az olvasó közönségtől.

Jul. 6. Szentkirályi a rk. ülésében bebizonyítja a panszláv szellemű illyrpártnak elszakadási célját.

Augusztus. Pest vármegye feliratában az alkotmányos elvek uralomra jutását és a népképviselést sürgeti.

Aug. 29. A rendeknél indítványoztatik a nem-nemeseknek bírhatalási joga.

Sept. 13. Felirat a harminczadnak országgyűlésen leendő meghatározása, és a vámügy szabályzásához szükséges adatoknak leküldése iránt.

25. Némely vármegye megtántorítottván, a rknél a városi főfelügyelő 1 szótöbbséggel elfogadtatott.

Oct. 2. A rendek a nem-nemeseket csak közigazgatási hivatalok viselésére kívánják joggal felruházni.

3. A főrknél ezek szűkkeblősége készti gr. Pálfi Józsefet ismét szóba hozni a főrendi tábla eltörlésének szükségét. Erre Szécsenyi azt mondja: Magyarországbán most minden democratia csorbát üt a nemzetiségen. Midőn erre gr. Zai Károly azt viszonozta, hogy a magyar nemzetiséget nem a belső titkos tanácsosok stb. tartották fen, Szécsenyi ájultan összerogyott.

4. Metternich levélben gratulált Szécsenyinek fölépüléséhez.

6. Pozsonyban, a rendek termében, az „ipar-védegylet“ gróf Battyáni Kázmér elnöklete alatt megalakult.

11. A rknél Szentkirályi, a „Részek“ visszakapcsolásának elmulasztása miatt, erősen megróvta a kormány kétszinű magaviseletét.

13. V. Ferdinánd személyesen kívánja bezárni az országgyűlést nov. 9-én.

15. Szécsenyi felajánlja szolgálatát Metternichnek.

28. Szécsenyi a főrk. ülésében bíborszínű legdrágább magyar díszöltözetében jelent meg, mert itt a rk. által közszükségletekre megszavazott 10.340,000 frtnyi adót tárgyalták; mi azonban megbukott, mert a mágnások 3 évre összesen csak 3 millió forintot fogadtak el.

30. A rk. „hazafi rokonszenvvel fogadták“ a főrk. azon módosítását, hogy a hivatalképesség minden megszorítás nélkül terjesztessék ki a nem-nemesekre.

Nov. 4. Leirat a „Részek“ visszakapcsolása tárgyában: A kiküldött bizottság az előleges kérdéseket már elintézvén, a többi a jövő országgyűlésen fog előterjesztetni. — E törvény 130 év óta levén végrehajtás alatt, a rk. a kormánynak bizalmatlanságot

szavaztak, ekkép: a rk. bizalma teljesen elenyészett oly kormány iránt, mely alkotmányos téren kívül és felelősség nélkül működik“, stb.

Nov. 5. Megújított felirat a magyar ezredekben tisztségekre és hadparancsnokságokra született honfiak alkalmazása iránt.

7. A kir. leirat szerint az igen kedvelt Magyarország kereskedelme előmozdítására kívánt adatok a jövő országgyűlésen fognak közöltetni.

8. Ő fölsége gátolva levén, Károly főhget küldé ki királyi biztosul az országgyűlés bezárására. — De a rk. az országgyűlés bezárását csak úgy ismerik törvényesnek, ha az 1791. 13. t. cz. mindkét oldalának elég tétetik.

9. Ő fölsége a megszavazott hadi adót, 4.395,244 frt 38²/₄ krt, és toborzásra 75,000 frtot, elfogadja.

13. Az országgyűlést Károly főhg. berekesztette.

Pesten a szabadelvű ellenzékiek és conservatívek „Gyáralapító társaság“-ot alkottak.

1845.

Önként adófizetésre kötelezték magokat: Bezerédi István Tolnában évi 300 frtra, Rosti Albert Pest megyében, 200-nál többen Zalában, 60-an Csongrádban, máshol más nemesek. Mindez Szécsenyi szerint „a pisztolynak időelőtti elsütése“ volt.

Martius. Pest megye közgyűlésén báró Eötvös J. és Kossuth L. kifakadtak az administratorok ellen, kik a megyei szerkezetnek sírját ássák. Ekkor az administratorok „Kreishauptmann“ nevet nyertek.

April 5. Gróf Mailát Antal főkancellár egészsége helyreállítása tekintetéből határozatlan időre szabadságot nyert; a kancellaria vezetése gr. Apponyi Gy. 2-od főkancellárra bízott.

13. A gyáralapító társ. gyűlésén Deák és Klauzál kivívták a társaság fentartását.

24. Luka Sándor honti administrator az e napra kitűzött tisztújításon az ellenzékot kijátszva, saját pártjából választotta a tisztviselőket: az augusztusi közgyűlést pedig, látván az ellenzék többségét, önkényesen elhalasztotta.

Máj. 1. Metternich felszólítja Szécsenyit: elvállalja-e a közlekedésügyi osztály vezetését? Jöjjön mielőbb Bécsbe erről értekezni.

4. Sz. válasza: „Reám bizton számíthat, mert hisz ismerem az állam irányában oly jóakarátú szándékait“, stb. Sz. a Jelenkorban hosszú cikksorozatot írt Deák Ferencznek a védegyelet érdekében tartott sz.-gróti beszéde és a védegyelet ellen. A bevezetés így szólt: „E sorokat alkalmasint kevesen fogják olvasni, mert most vén napjaimra bizonyos sinecurát vagyok kész vállalni magamra“, stb.

Jnn. 24. Tisza Lajos bihari administrator a sorkatonaság fedezete alatt törvénytelen tisztújítást tartott.

Jul. 1. Csengery Antal köszöntött be, mint a „Pesti Hirlap“ új szerkesztője.

28.—29. Tisztujítás Zágráb vármegyében. Az alkotmányos párt jelöltje, Zuvich József választatott 1-ső alispánná. A boszus illyrpártiak Haller bánt és főispánt lakása előtt gúnynyal és szitkokkal illették, s az ott felállított sorezredbeli gyalogságból többeket pisztolylövésekkel megsebesítettek. A katonaság az erőszakoskodókra tüzelt, s 14-en a téren halva maradtak.

Aug. 1. Az elesteket tüntetéssel és a koporsókon ily felirattal: *Hodie mihi, cras tibi, temették el.*

16. Kir. leirat. A helyt. tanácsnál közlekedésügyi új osztály állíttatik fel, s annak élére gróf Szécsenyi István neveztetik, ki egyezersmind val. belső titkos tanácsosi címmel díjmentesen felruháztatik.

18. A helytartótanács megkérte a nádort, hogy királyi helytartósága 50-ik évfordulójának megünneplését megengedni kegyeskedjék.

Sept. 5. A nádor válasza: „Az isteni gondviselésnek félreismeretlen áldásait találok abban, hogy nekem megengedé elérnem azon időt, mely elnöki székem elfoglalásának félszázados ideje“. A tanács kívánságában megegyezett.

22. Főherceg József kir. helytartó 50 éves jubileumának ünneplése. A helytartótanács nyílt ajtóknál ülést tartván, Kopácsi József áldornagy üdvözlésére ő fensége magyarul válaszolt. Este Budapest fényárban úszott.

Sept. 23. Tartomány-gyűlés Zágrábban. A leirat csak a báni levél által meghívottaknak tulajdonított szavazatot, s az így alakult gyűlésre bízta a tartomány-gyűlés szabályozását. E gyűlés a túrmezei nemeseket megfosztotta eddigi szavazatuktól, Zágráb megye közgyűlésén pedig, hol a túrmezei kerület 24 nemes községének lakosai idáig fejenként szavaztak, 1 szavazatot engedett. Így az alkotmányos horvát párt megsemmítettett.

Oct. 30. E napi közlemény szerint gr. Haller Ferencz bán, ki ez államcsínyban eszközül szolgált, kérelmére hivatalától fölmentetett, és báni helytartóvá Haulik György zágrábi püspök nevezetett ki.

November. Pest megye küldöttsége, mely az államcsínynak Horvátországban megszüntetése végett indított Bécsebe, 6 fősége által nem fogadtatott. Így jártak Pozsony és Trencsény megyék küldöttségei is. Az administratorok minden erőlködése mellett is, a kormány eljárása csak 16 megyében talált helyeslésre, 24 pedig határozottan gáncsolta a jogsérelmet.

Dec. 15. Közgyűlés Bihar megyében, hol a jun. 24-kei törvénytelen tisztujtás ellen intézett felfolyamodvány volt tárgyalandó, de az administrator e helyett a becsődített kortestömeg által nem fogadtatta azt el, és a szólni kívánó szabadelvűeket megactióztatta, s midőn ezek szintén actiót tétettek fel Tisza Lajos ellen, ez fegyveres pandúrok által üzette ki a teremből az ellenzékiet. Ekkor 10 honoratior megsebesítettett.

1846.

Január. A „Pesti Hírlap“ az 1-ső számban kijelentette a központosítási kérdés további tárgyalásának elhalasztását; mert az ország integritása és az alkotmányos biztosítékok védelme szükségessé tette az ellenzék minden töredékeinek együtttartását.

A magyar udvari kamara Budapesten és néhány más nagy városban cs. k. dohány-trafikokat nyitott.

Febr. 13. Leirat Zágráb megyéhez, melyben az államcsíny elleni fölterjesztés a történetek vakmerő becsmérélsének nevezetett, s az illetők szigorúbb eszközök alkalmazásával fenyegettettek.

Mart. 26. Szécsenyi közbenjárása következtében a Tiszaszabályo-

zásra a kincstárból 2 évig 50,000 frt, a só fölemelt árából pedig évenként 100,000 frt utalványoztatott.

Junius. A conservatívek már eddig is több tanácskozmányt tartottak Budán gr. Keglevics Gáb. főtárnok termeiben, s programmkészítéssel néhány tagot bíztak meg. Az ellenzékiek pedig Pesten a juniusi országos vásártól kezdve minden évnegyedben tartottak összejöveleteket, s itt a jog- s törvény előtti egyenlőség életbe léptetéséről értekeztek. E pártnak akadályul szolgált a censura.

A 3-ik iparműkiállítás Pesten, mely az 1843-kit sokkal felülmúlta, s e hatalmas lökést a védegyelet adta az anyagi érdekeknek.

Sept. 9. Országgyűlés Kolozsvárott, melyet b. Puchner főhadparancsnok nyitott meg. Főkanczellárrá b. Jósika Samu 213 szavazattal 25 ellen választatott. Az országgyűlésnek 3 óra el kellett oszlania, hogy ez alatt a kormány az urbéri munkálatot kinyomathassa.

November. A „József-ipariskola“ Pesten megnyitott.

12. József főhg. súlyos betegsége miatt nádorságának 50-ik évfordulóját megünnepelni nem lehetett.

A conservatív párt e napon 125 tagja jelenlétében megállapította programját, és nov. 14-én sajtó utján közrebocsátotta. Szólt a birodalmi kapcsolat szilárdításáról, a kormányhatalom erősítéséről; de a népképviselést, a törvény előtti egyenlőséget s az eféléket nem említette.

1847.

A „Tiszavölgyi társulat“ Szécsenyi elnöklete alatt megalakult.

Jan. 4. Az erdélyi országgyűlés folytatása. A szünidők alatt sok roszakarat küzdött az urbéri viszonyok tisztázása ellen.

8. Gr. Szécsenyi István „Politikai Programmtörödékek“ című röpiratot adott ki. E műnek kettős célja volt: tanácsot adni az ellenzéknek, mely „sírba fogja sülyeszteni a magyar vért, s melynek szereplői közt többen már-már nyilt lázadás ormán állanak“; és Kossuthot piszkolni s népszerűtlenné tenni. Az író e dolgozatáról azt mondta az előszóban: „nekem oly ke-

véssé tetszik, hogy semmi sem menté meg azt a tűzbehányástól, mint“ — stb.

Jan. 13. József főhg. halála, nádorságának 51. évében. Erről a „Pesti Hirlap“: „A végzet haláltakarót vetett az oltár fölé, melyen a nemzet a hála tüzét meggyújtandó volt“.

15. A király István főhget, „örökemlékezetű atyja erényének is méltó örökösét“, kir. helytartóvá, s a hétszemélyes tábla elnökévé nevezte ki.

Jun. 5. Az ellenzék programja ily czím alatt: Ellenzéki Nyilatkozat, melynek szerkesztésére Deák Ferencz kéretett föl, a párt gyülekezetében elfogadtatott. Ez a censurai önkény miatt csak a Bajza által szerkesztett és Lipcsében megjelent „Ellenőr“ czímű folyóiratban láthatott napvilágot. Ez már az egész nemzeti életet átkarolta és sokkal határozottabb volt a conservatívek nyilatkozatánál, főkép a közadózási, örökváltsági, jogegyenlőségi, stb. kérdésekben.

Sept. 1. István főhg., ki közelebb jött haza csehországi kormányzói állomásáról, megnyitotta a magyar központi vasútnak Pesttől Szolnokig terjedő vonalát, s megkezdé körutját az országban, mely folytonos diadalmenet volt. Aradon, sept. 14., születése évfordulóján, a felköszöntésre így válaszolt: „Addig éljek, míg honomnak élek!“

17. V. Ferdinánd országgyűlést hirdet Pozsonyba nov. 7-re.

18. Kopácsi József herczeg-prímás halála.

Oct. 4. Zágráb megye határozatát, hogy, míg az államesíny tart, a tartomány-gyűlésre követeket nem küld, a kormány roszalása daczára is fentartotta.

16. István főhg. Pest megyében a főispáni székbe Ferencz József főhg. által beigtattatott. A kir. biztos hasonló nyilatkozatai: „e díszes tiszt alkalmat nyujt nekem a szeretett Magyarországra oly perczen lépni, midőn az egy boldog korszak küszöbén áll“, szünni nem akaró éljennel fogadtattak.

18. Tartománygyűlés Zágrábban. Követekké illyrek választattak, és ezeknek reactionarius utasítások adattak, pl. hogy a censura tartassék fen, a protestánsok ne fogadtassanak be, stb.

18. Pest vármegyében Kossuth Lajos követté választatott

2948 szavazattal. A conservativeknek ellenzéki jelöltje Balla Endre főjegyző csak 1314 szavazatot nyert.

Nov. 10. Az erdélyi országgyűlés befejezése. Ott az urbér oly mostohán alkottatott meg, hogy áldást a jobbágyokra az 1848-ki magyarországi törvény hozott.

12. V. Ferdinánd e szavakkal nyitotta meg a pozsonyi országgyűlést: „Magyarország rendeit itt látni örvendek. Atyai szándékomat a kir. előadások mutatják. Fogadják bizodalommal“. A nádorrá kikiáltott István főhget e hivatalban megerősítette.

22. A rendeknél Somsics Pál indítványozta a válaszfeliratot a kormánynak kedvező szellemben. Kossuth ellenkező indítványa a névzerint megnevezett nagy sérelmeket, mint az adminisztratori rendszert, hangsúlyozta. Szécsenyi, Mosony követe, csak általánosságban kívánta a sérelmeket érinteni és a súlyt az évenkénti pesti országgyűlésre fektetni.

27. Kossuth indítványa 4 szótöbbséggel fogadtatott el.

30. Szemere Bertalan nov. 29-én indítványozta a közteherviselés életbeléptetését. Ez nov. 30-án 3 czím alatt bocsáttatott szavazás alá: 1) a hadi adóra 15; 2) a házi adóra 29; 3) az országos pénztárra 42 megye szavazott, s így a 2 utóbbi fogadtatott el.

Dec. 6. Lónyai Gábor dec. 3-án indítványozta az urbériségeknél örökös megváltását, mi dec. 6-án elfogadtatott.

6. A pesti egyetemi ifjak a „Jelenkor“ kiadói helyiségeiben gyülekezni kezdettek, eszmecsere útján pótolni az iskolai élet hiányait.

9. Somsics az ősiség módosítását és részben eltörlését indítványozta. E kérdésben is a törvényjavaslat szerkesztése választmányra bízott.

11. A főrk. visszavetették a rk. válaszfeliratát és Szerencsi főpohárnok indítványát fogadták el, mely Somsicsénak viszhangja volt.

17. A rk. Kossuth indítványát, hogy a válaszfelirat tétessék le, 4 szótöbbséggel elfogadták.

1848.

Jan. 14. Kossuth a „Részek“ vissza nem kapcsolása sérelmet hozta szőnyegre. Két óráig tartott remek beszédének oly általános, oly

1848.

mély lett hatása, hogy a kormánypártiak kezéből kiestek a védelem minden fegyverei.

Jan. 21. Varasd megye illyr nyelven szerkesztett körlevele, melyben Horvátország számára külön helytartótanácsot, főtörvényszéket, és kancellariai osztályt sürget.

30. Az administratori rendszert illető sérelmeket kidolgozó bizottságban Kossuth nagyszerű munkálata aggodalmat keltett a kormányban. Ennek megbuktatására a kormány még kitűnő ellenzéki követeket is megnyert azon ígérettel, hogy megelőzőleg megnyugtató kir. leirat fog leérkezni. Ez jan. 30-án kelt és lényege az volt, hogy ő fölsége nem szándékozott a megyék törvényes állását csonkítani, s a főispáni hivatalt, mihelyt lehet, törvényes hatóságába visszahelyezteti.

Febr. 5. A rknél, hol több követ utasítását megszegte, a jan. 30. leirat 1 szótöbbséggel elfogadtatott. Kossuth szerint „ez országgyűlésen többé béke nem lehet, de lesz harcz az utolsó perczig“. A nagy ingerültség miatt határozat nem mondatik ki.

13. A kerületi ülésben, hol Kossuth ismét Europa forrongó állapotára hivatkozott, oly felirati javaslat fogadtatott el, mely az ellenzék álláspontját fentartotta.

21. Zágráb megye lelkes határozatában Varasd indítványát visszautasította.

22.—24. Párisban a forradalom diadalmaskodott. A respublica kikiáltatott.

Mart. 1. Párisban a respublica kikiáltatásának híre meglepte és lesujtotta a bécsi kormányt.

2. Tanácskozmány Pozsonyban Szécsenyinél, hol Kossuth szándékát nyilvánítá a független magyar ministeriumot indítványozni. A gróf veszélyesnek tartá e kísérletet, de K. előadása elragadta a tanácskozmány tagjait.

3. Kerületi ülés. Balog Kornél indítványa: kéressék meg ő fölsége, hogy az osztrák nemzeti banknak forgalomban levő jegyei fődőzése iránt a nemzetet megnyugtanni méltóztassék.

3. Ugyanott Kossuth felszólalva mondá: „Én arra szólítom

1848.

fel a rket, emeljük fel politikánkat a körülmények színvonalára; merítsünk erőt a dynastia iránti hűség érzetéből nagy körülményekhez illő nagyszerű határozottságra“. A magyar felelős minis-
teriumot indítványozta.

Mart. 9. A rk. felirata elfogadásának hírére a főrendi ház összes elnökei Bécsbe utazván, a rk. azzal sürgették a felirat tárgya-
lását, hogy „hasonló rendetlenség miatt felszólalni többé okuk
nem lesz“.

12. Vasárnap. Fűster egyetemi hitszónok Béc-ben, ki az ifjúság megnyugtatóására utasított, így végzé egyházi beszédét:
„Istenért és a hazáért semmi áldozatot nagynak ne tartsatok!“

13. Bécsi forradalom. Köztéren olvassák Kossuth mart. 2-ki
beszédét, mi a lakosságot önkivüli lelkesedésig ragadta. A kato-
naság tüzel a népre és áldozatok esnek.

14. A bécsi hivatalos lap hirdette Metternich államkancellár
leköszönését. A császár nemzetörtséget, szabad sajtót és ország-
gyűlést engedményezett.

14. Pozsonyban Kossuth a rknél meghatott hangon adta elő
a bécsi eseményeket és Apponyi lemondását. Szűnni nem akaró
örömradiások. Szécsenyi még nem tudja, örvendjen-e, vagy busul-
jon. „Szűnjék meg minden párt, minden casta. Én eddig is csak mo-
dorra nézve ellenkeztem, a czél tisztaságát mindig elismertem“.

14. A főrknl délután így szolt a nádor: „Reménylem a m.
főrk. magokévé teszik abbeli javaslatomat, hogy a rendek feliratát
elfogadni sziveskedjenek“. A főrk. felállnak.

14. Pesten az Ellenzéki Körben Klauzál Gábor indítványa
fogadtatott el, hogy a petitio előbb az országban köröztessék, hogy
százezrek nevével mondathassék „a nemzet kívánatának“. Az ifjak
este hírét vevén a bécsi eseményeknek, elhatározzák, másnap
mozgalmakat kezdeményezni.

15. Az országgyűlésnek nagyszámú ifjúságtól kísért 72-ös
küldöttsége Bécsben kikötött. A polgárok a nádor kocsiját a cs.
lakba vonták. „Kossuth a bécsi népnek bálványa és 2 napig Bécs-
nek ura volt“.

1848.

Mart. 15. Az ifjúság kezdette mozgalom Pesten. Petőfi, Jókai, Vasvári, stb. csatlakozásra hívták fel az egyetemi polgárokat, s ezekkel nemzeti zászló alatt Landerer nyomdájába mentek, hol a petitiónak így kezdődő 12 pontját: „Mit kíván a magyar nemzet?“ és Petőfi Nemzeti dalát: „Talpra magyar, hí a haza“, censura nélkül kinyomatták és a nép közt kiosztották. Délután a várostanács a petitiót magáévá tette. Nyári Pál pestmegyei alispán a helytartótanácshoz küldetett, a vívmányoknak elismerést szerezni, ki Budáról Stancsics Mih. kiszabadított politikai fogolylyal tért vissza.

16. Pest a nemzeti színű zászlók tengerében, este pedig fényárban uszott. Általános kokárdaviselés. Szabad a sajtó.

16. Bécsben István nádor a küldöttség élén „a tántoríthatlan hűségtől és a szeretet változhatlan érzetétől lelkesített magyar nemzet“ nevében a királynak átnyújtotta a feliratot.

17. Bécsben a közkórházból a forradalom 15 áldozatának temetése.

17. Miután István főhg.-nádor előző nap a felirat elfogadásához állását kötötte, a késő éjjelig húzódott udv. conferentián az elnök Lajos főhg. azt mondta Istvánnak: „Neked fogjuk köszönni, ha elvesztjük Magyarországot“. A conferentia határozata: a kívánt kézirat kibocsátása ajánltassék ugyan ő fölségének, de utóbb minden alkalom megragadtassék az engedmények visszavételére. E napon V. Ferdinánd leirata így szólt: „a korona egységének, és a *pragmatica sanctio* szerint a birodalmi kapcsolatnak épségben tartása mellett, a hű rknek független felelős ministerium alkotása iránti kívánatát elfogadni hajlandó vagyok“.

18. István kir. helytartó megbízta gr. Battyáni Lajost, mint ministerelnököt, a ministerium alakításával.

19. Pest városnak a petitióval Pozsonyba érkezett küldöttségét a rk. a kerületi ülésben fogadták, hol Kossuth igen kemény szavakat intézett a küldöttséghez.

19. Pozsonyban a lakosok 3 napon át dühöngnek a zsidók ellen. Erre a rk. a városi lakosoknak a választási jogot csak „törvényesen bevett valláskülönbség nélkül“ adják meg.

1848.

Mart. 22. A Szemere által készített sajtó-törvényjavaslatot az ifjúság Pesten a „Szabadságtéren“ megégeti.

22. Ferencz Károly főhgnél tartott cabinet-ülésben indítványozza b. Jósika Samu: kéressék meg ő fölsége, nevezze ki báró Jellacsics József határőr-ezredest horvát bánná.

23. A király kézírata, melynél fogva Jellacsicsot tábornokká és bánná kinevezi, ki 14 nap lefolyása alatt altábornagygyá mózdítatott elő és a v. b. titkos tanácsossággal is feldiszítettett.

23. Battyáni délelőtt a ker. ülésben kihirdeti a kijelölt ministerek neveit. Ezek: Szemere B., hg. Eszterházi P., Kossuth L., Mészáros Láz., gr. Szécsenyi I., b. Eötvös J., Klauzál G. és Deák F. — A ház tagjai örömben nem voltak képesek folytatni a tanácskozást.

23. A rk. esti ülésében megjelent Deák F., mint Zala követe.

24. Gaj L. írja János főhgnnek: megbízatásában eljár; „ellen kell állni a magyar álkormány a trónra veszélyes befolyásának“.

24. István főhng. fölterjesztése a királyhoz, mely szerint még 3 módot ismer Magyarorszában valamely czélhoz jutni. — Ez irat csak az év vége felé lett ismeretes és nagy ingerültséget szült.

25. A Zágrábban tartott illyr gyűlés 100 tagú küldöttség által 30 pontú petitiót küld a királyhoz.

27. Újvidéken a szerbek 16 pontú petitióval küldöttséget indítanak Pozsonyba.

28. A ministerium hatásköréről szóló törvényjavaslatra Zsedényi udv. tanácsos aláírásával udv. decretum adatik ki. A pénzügyminister szállítsa ezentúl is Bécsbe az oda küldeni szokott összegeket, a kancellaria tartassék fen továbbá is, némely közös ügyek elintézési módja meghatároztatik, a hadügyminister korlátoztatik.

29. Battyáni így a felelősséget el nem vállalhatja. A rknél az ingerültségnek Kossuth adott kifejezést. A nádor szavát adta, az észrevételeket ő fölségénél keresztülvinni. — Az ifjúság az udvari rendelet példányát a sétatéren megégette és Zsedényit keresve több házat erőszakosan átkutatott.

1848.

Mart. 29. V. F. Bécsben a 100 tagú horvát küldöttséghez: minden oly irányt, mely a törvényekkel, alkotmányokkal s magyar koronája tartományainak egységével ellenkezik, kárhoytat. A Kolowrat ministernél megfordult horvát vezérek mégis derültek voltak.

30. Bécsben a cabineti értekezlet a pozsonyi rk. kívánatainak teljesítését javasolta.

31. V. Ferdinánd leirata a törvényjavaslat lényegét megerősíté. Pozsonyban kitörő öröm. Kossuth szerint, ki a *pragmatica sancti*óból folyó kötelezettségeinkről, közös intézkedések szükségéről szólt, és önvallomásokat tett, „a nemzet urává van téve önsorsának“.

31. Pest város horvát és magyar nyelven szerkesztett kitünonen szeretetteljes szózatot intézett a horvátokhoz és küldötte azt Zágrábba, hol a követeket csak elrejtés által nagynehezen lehetett megövní a tetteleges bántalmaktól.

April 1. Éjfélkor b. Eötvös József ministerjelölt Pestre érkezett a kedvező kir. leirattal, mely a népgyűlések akkori szokott helyéről, a muzeumtérrel, kihirdettetett. Itt szónokolt a világtalan báró Veselényi Miklós is az anarchia veszélyeiről és az unio szükségéről.

2. A rk. Kubinyi F. indítványa folytán a birod. közös költségekre a jövő országgyűlésig 3.000,000 frtot szavaztak meg.

4. Jozipovics A. túrmezei követ felvilágosítást kért Bunyik horvátországi követtől az ottani *contra-revoluti*óról, ki a magánküldöttségért nem felelhet. És a rk. ezzel megelégedtek.

7. A király a magyar ministeriumot megerősítette.

7. A király kézírata az osztrák ministerek indítványa folytán István nádorhoz: „a nagylelkű magyar nemzet képviselői által mondatnék ki, miszerint az egész osztrák monarchián fekvő közös államadósság, igazságos arányban, a magyar korona alatt levő tartományokra is átruháztassék“. Most évi 10 millió forint kívántatott.

8. Szécsenyi az e napi „Pesti Hirlap“-ban magasztalja Kossuth vívmányait, ki oly alapra fektette hazánk jövőjét, melyen az bizonyosan fel fog virúlni.

1848.

April 8. A szerbek küldöttsége a petícióval a rk. házában: „Mi szerbek ezentúl csak egyedül Magyarorszáért, és csak a magyarokért élni és halni fogunk“. A küldötteket megnyugtatta Kossuth minster válasza, kit az ülés után meglátogatván, kijelentették, hogy ha külön kormányt Pozsonyban nem nyernének, máshol fognak segílyt keresni. A fenyegetésre K. válasza: „Ez esetben a kard fog dönteni“.

10. A kir. az udvarral Pozsonyba érkezik. Testvére „különös nyereségének tartá a törvények szentesítése ünnepében részt venni“.

11. V. Ferdinánd megerősíti az új törvényeket: „A mit hív magyar nemzetem tőlem kívánt, nemcsak teljesítettem, hanem kir. szavammal erősítve át is adom az egész nemzetnek, mint a melynek hűségében leli szívem legfőbb vigasztalását és boldogságát“.

11. Gróf Teleki József kormányzó az erdélyi országgyűlést kihirdeti máj. 29-ére.

14. A ministerek az ünnepies fényben úszott Budapestre érkeztek.

16. A ministerium „Polgártársaink!“ megszólítással kihirdette a kormányzat átvételét, s mindenkit a szabadság és rend érdekében a törvények iránti tiszteletre hívott fel.

16. A bécsi ministerium közzé tette az államadósságok elvállalását illető kir. kéziratot. A hivatalos bécsi lapban ellenséges hangú cikkek a magyar nemzet ellen.

16. Battyáni ideigl. hadügyminister tudatja a főhadparancsnokságokkal, hogy rendeleteket kizárólag tőle veendenek, de ezek nem engedelmeknek.

17. A pesti iparossegédek népgyűlése a czéhek erőszakos eltörlését és a zsidók kiűzését indítványozza.

18. A bécsi ministerium a magyar kincstári főpénztárból 100,000 frtot vétet föl dohányvásárlásra. Ezt Kossuth visszatéteti, és tudatja ennek módozatát, miért a bécsi minister boszus.

18. A ministerium, hogy a nemzetörséget részben fölfegyverezhesse, biztosokat kívánt a budai fegyvertárba küldeni, kikkel b. Lederer budai főhadparancsnok szóba sem állott.

1848.

April 18. István főhg. Budára és Jellacsics Zágrábba érkezett. Ez beigtatás és hivatali eskü nélkül megkezdé a báni működést. Rög-tönbiróságot hirdetett a lázítók ellen, s ilyenek az ő parancsainak nem engedelmeskedők is.

19. Pesten a köznép népgyűlésben követelte az évnegyedi lakbér elengedését.

20. A ministerium ez alkalomból a népgyűléseket szabályozta, és a rendháborítást a törvény szerint sujtatni rendelte.

20. A pénzügyminister kimutatja a kincstár állapotát. Bécsbe addig már 6.200,000 forint küldetett. A készlet $\frac{1}{2}$ milliő forintot tett.

20. A cs. minister Bécsbe indíttatta a magyar bányák termékeit. Kossuth ezt visszaindította.

20. Újvidéken a szerbek az anyakönyvek magyar példányait összetépi. Kívánságukra Rajacsics szabályellenesen egyházi congressust mer hirdetni máj. 13-ra Újvidékre.

23. 24. Husvéti ünnepek. A pozsonyi lakosok ismét dühöngnek a zsidók ellen.

24. Battyáni Eszterházinak: ha a bécsi hadügyminister a főhadparancsnokságokat engedelmességre nem utasítja, oly lépéseket teend, minőkre felelőssége készti.

24. Vérengző lázadás Nagyikindán ily kiáltással: „Verjétek agyon az urakat, a magyarokat és a németeket!” A letépett magyar zászló helyett szerb tüzetik ki, a tanácsház feldulatik, a rabok kibocsáttatnak, Csuncsics és Izakovics szerb tisztviselők iszonyú kínzással megöletnek.

24. Battyáni m. elnök felszólítja Jellacsics bánt, hogy beigtatása, a kapcsolt részek kívánalmi kielégítése és a kölcsönös bizalomnak megszilárdítása tárgyában tartandó értekezletre máj. 10-ig Pestre jőjön.

26. A szerbek súlyos kicsapongása Óbecsén. Zákó István táblalibrót súlyosan megsebesítették, a tanácsházat dúlták, a rabokat kibocsátották, a szállásokon gyujtogattak.

26. A ministerium az 1848. 20. t. cz. szerint a g. k. vallásfele-

1848.

kezet számára congressust hirdet Temesvárra máj. 27-re. Királyi biztos Csernovics Péter.

April 27. Jellacsics halált hirdet azokra, kik merik állítani, hogy az urbéri terhek eltörlését a magyaroknak köszönhetni. Alig lehetett tőle megmenteni Zuvics zágrábi alkotmányos alispán életét.

29. Kis Ernő ezredes haderővel Kikindára érkezik, hol Csernovics kir. biztos 5 legterheltebb bűnöst rögtönbírószéki kivégeztet, s 60-at Komáromba küld.

29. A pesti Radical Körben a horvátok és szerbek lázadása hírére Veselényi így buzdított: „Veszélyben van a hon, fel minden, ki magyar, ki polgár!“ Erre a kör kéri a ministeriumot, állítson hadsereget önkéntesekből, és szólítson fel adakozásokra.

30. 1-ső balázsfalvi román népgyűlés. Mivel csak 2000-en jelentek meg, nagyobbat hirdet ugyanide máj. 15-re. Hálát fejezett ki a magyaroknak a testvéries indulatért, noha a szászok ily kiáltványokkal izgattak: „Oláh testvérek! Kössünk szövetséget, s üzzük ki a betolakodott magyarokat és székelyeket,“ stb.

30. A karloviczi g. k. hitközség körlevele, melyben a szerbek számára függetlenséget, Magyarország részéből külön tartományt, és „despot“ alatt külön kormányt követel.

Máj. 5. Kir. meghívó a máj. 29-kei kolozsvári országgyűlésre. A propositiókból az unió nem pártolása tűnven ki, ez nagy ingerültséget okoz Kolozsvárott.

6. István királyi helytartó és Battyáni elnök több kéziratot eszközöltek ki a királytól főleg az engedetlenek ellen. — Jellacsicshoz így szólt: „Odautasítom önt, hogy kir. h. tartóm parancsainak és az általam kinevezett felelős ministerium rendeleteinek szorosán engedelmeskedjék“. — Felhatalmazta I. kir. helytartót, hogy Horvátországba kir. biztost küldjön a merényletek erélyes elnyomására.

7. Mészáros huszárezredes elvégre utasított, foglalja el a hadügyministerséget. — A főhadparancsnokokhoz: „A magyar katonaság jövőre minden parancsokat magyar ministeriumom utján

1848.

veend. Ez a katonai végvidékekre is kiterjed“. — Ezeket tudtára adja Latour cs. hadügyministernek.

Máj. 10. István főhg. kir. helytartó meghagyja Jellacsicsnak, hogy minden pártütő intézkedéseit azonnal vonja vissza, és ezek teljesítéséről 3-ad nap alatt futár által értesítsen, hogy az elszakadási merényletek megtorlására kir. biztos küldetik.

10. Este. A pesti ifjúság Lederer Ignácznak Budán macskazene által kívánta ellenszenvét kijelenteni, mit az altábornagy rejtve tartott gyalog és lovas katonaság által véresen boszúlt meg, s azután engedelem nélkül végkép Bécsbe ment.

11. Erdélyi Vazul, a görög kath. románok váradai püspöke, pásztorlevelében: „Az áldásokat a lelkes magyar népnek köszönjük, mely az emberiség közérdekének a magáét feláldozta“.

11. István főhg. b. Hrabovszki Ján. altáb. és péterváradai főhadparancsnokot küldi kir. biztosul Horvátországba.

13. Csernovics Újvidéken megengedi, hogy a törvénytelen congressusra összegyűlt szerbek ülést tarthassanak, mely előtanácskozmánya legyen a máj. 27-ki temesvárinak.

14. Az összesereglettek, mert a kir. biztos a rögtönbírósgot fel nem függesztette, átkot szórva a magyarokra 500 fegyveres szerbianus kíséretében Karloviczra mentek.

14. István főherczeg Pázmándi D. és Szalai Lászlónak, kik a frankfurti német parlamenthez követekül küldettek, felhatalmazást ad.

14. Jellacsics a kir. kéziratot félretevén, a kir. helytart. levelét pedig felbontatlanul visszaküldvén, a nádor odautasítá a királyi biztost, hogy Jellacsicsot hűtlenségi és honárulási perbe fogassa.

15. 2-ik balászfalvi román népgyűlés 15,000 román részvétével, kik I. Ferdinánd osztr. császárnak hűséget esküsznek. A rendfentartására kirendelt katonaság nekik díszlövéseket tesz. 16 pontú petícióval küldöttséget indítanak a császárhoz.

15. A szerbek Karloviczon Rajacsicsot patriarchává kiáltják ki, s ennek ajánlatára Suplikacz ezredest vajdává. Decretálják a függetlenséget, külön területet, vajdaságot, odbort, horvát

1848.

szövetséget, stb. Végzéseik megerősítését küldöttség kérje ő fölségétől.

Máj. 15. 2-ik bécsi forradalom általános szavazatot vív ki, mi a szlávság diadala. F. Innsbruckba költözik.

15. Jellacsics Zágrábban a Márk-téren István főhg. arczképét éktelen szitkok közt megégetni engedte. Este macskazene mellett a magyar ministerek arczképei égettek meg. — Ugyanő jun. 5-re a „3 egyesült királyságnak“ gyűlést hirdetett.

16. Hirdetmény a magyar honvédség felállítására. Battyáni arra hivatkozva, hogy „Szeretett magyar hazánk láthatárán veszélyes felhők toronyosúlnak“, szükségesnek látta 10,000 főnyi hadsereg felállítását. A toborzást 19 magyar városban rendelte meg.

16. Csernovics levelét, ki a karloviczai gyülekezet feloszlására szólítá fel Rajacsicsot, ez a piacon megégette.

17. A honvédtoborzás Pesten megkezdetik.

17. István kir. h. tartó levelét, melyben Rajacsicsot a gyülekezés következményeiért és a május 27-kei congressus megtartásáért felelőssé tette, a futár e napon hozta Karloviczra, mire R. szerbül és a rangegyenlőség hangján válaszolva, a felelősséget visszautasította.

19. A kir. helytartó nemzetgyűlést hirdet Pestre jul. 2-ra.

18. A pénzügyminister 1 és 2 frtos bankjegyek kibocsátásával szándékozván a szükségletet fődözni, az érczalap megszerzése végett felhívta a honpolgárokat, tegyék arany és ezüstjüket akár kölcsön, akár ajándéku a haza oltárára.

20. Pillersdorf cs. minisiterelnök helyesli Pázmándi és Szalai utasítását.

21. A g. k. vallású románok 37 képviselője Pesten érvénytelennek nyilvánítja Rajacsics választatását, és a „magyar korona birodalmának egységeért hazafiúi önfeláldozással kíván küzdeni“.

22. Diakovics sztubiczai lelkész 4700 pórral Jellacsics előtt: „Te vagy Istentől mesiásként küldve, hogy bennünket a százados magyar igától megszabadíts“, stb. A lelkészek viszont ily utasítást

1848.

nyertek a nép lázítására: „Magyarok jönnek rátok, a nyert szabadságokat tőletek elvenni. E vad csoport gyermekeiteket ölni, nejeiteket és leányaitokat meg fogja gyalázni“, stb. Moizes kánok (az illyreknek volt kegyes censora, később beszterczebányai püspök) Zágráb megye közgyűlésén: „A magyarok el fognak enyészni a szláv elemben; ismerem a gyáva nemzetet.“ — Jellacsics a pórokhoz: „Nektek még soha sem volt ilyen bánatok. Én szabadokká teszek titeket, de most vak engedelmességet kívánok“.

Máj. 24. Mészáros L. átveszi a hadügyi tárczát és szervezi a 10 honvéd-zászlóaljat. Közölök a 3-ik (Szeged) és a 9-ik (Kassa) lett a leghősiesb. $\frac{5}{6}$ -da a haza iránti kötelmeket vérével pecsételte meg.

24. Népgyűlés a pesti muzeumtéren. A Nemzeti Casino, Szécsenyi, Wodianer és mások ékszerekben letették az áldozatot a haza oltárára.

25. Jellacsics éjjel ágyúkkal meglepte az alkotmányos tőrmezeieket, lefegyverezte, Jozipovics házait kiraboltatta, a grófné ékszereit elkobozta, a goriczai lelkészt börtönbe hurczoltatta.

29. V. Ferd. kézírata Jellacsicshoz: az érvénytelen gyűlést azonnal vonja vissza, és 24 óra alatt jöjjön Innsbruckba.

30. Kolozsvárott az országgyűlés tárgyalja az uniót, s azt b. Veselényi M. felszólalására egyhangúlag elfogadja. Róth brassói követ pártolja azt. A szász követek felállanak. Lemény János fogarasi román püspök az utcára menve megáldja az uniót.

31. A Württemberg huszárezred 2-ik százada azon hírre, hogy a haza veszélyben van, Mariapolból hazaszökik, és e nap Lenkei és Fiát alatt M. Szigetre érkezik.

Jun. 5. Jellacsics, a király tilalma ellenére, a gyűlést Zágrábban megtartja. A báni esküt Rajacsics kezébe teszi le, és így szónokol: „Félre a magyar önkénnyel, melyet most megtörtünk és eltöröltünk. A magyar kormánynak, mely a birodalmat alapjaiban megrendítette, magunkat alá nem vethetjük“. Újabb 10 pontú petitio, mely szerint a magyar had-, pénz- és kereskedelmi ügyek a bécsi ministerium alatt maradjanak.

1848.

Jun. 6. Joannovics Csicsa a pétervárad határőrökkel a titeli fegyvertárból 8 ágyút és lőszereket a római sánczokba visz.

10. A király az erdélyi uniótörvényt megerősítette, mely az összes lakosokra kiterjeszté a jogegyenlőséget.

10. V. Ferdinánd 2 kézirata: 1) „Szózat a horvátokhoz és Szlavonitákhoz“. Ez Jellacsics alkotmány sértéseit és lázításait számlálja elő, melyek miatt ő perbefogatott, báni méltóságából és katonai tisztségéből letétetett. — 2) „Szózat határőreimhez“. Szól azon kedvezményekről, melyekben V. F. azonnal kívánta a határőröket részesíttetni. — A kir. Mészáros tábornokká nevezi.

10. „A szerb vajdaságot ideigl. kormányzó főodbor“ a szerbek számára Hrabovszkitől védelmet kért, mit ez megtagadott, mert ha a szerbek nem nyugtalanokdnak, a caend helyreáll. Ő Szerbiát és polit. szerb nemzetet a monarchia térképén nem ismer.

11. Pünkösöd. Éjjel katonai vérengzés Pesten. Az olasz sorsgyalogság a honvédekkel a Károly-kaszárnyában összetűz. A harangokat félreverik és riadót dobolnak. Az olaszok az ablakokból a népre és nemzetörségre tüzelnek. Mészáros olaszul szól hozzájuk, s erre megszűnnek tüzelni, de a fegyvert csak más nap István főhg. felhívására tették le, s Komáromba szállítottattak.

11. Az ingadozó Hrabovszki tanácskozáásra szólítja az odbort. Válasz: a császárnál már bevádolták őt.

12. Hrabovszki báró Stein Miksa százados által kémszemlét tartatott Karlovicz ellen, honnan 70 fogolylyal tért vissza. Ez 1-ső harc a szabadság-háboruban.

15. Sztratimirovics Gy. volt cs. hadnagy, most a főodbor elnöke, 500 fegyveressel Titelbe ment és a hadszereket mind lefoglalta. A lázadókat már 3000 szervianus gyámoltván, Hrabovszki felszólalására a szerb kormány magát képtelennek vallá a csapatok átkelését meggátolni.

19. A király az Innsbruckba érkezett Jellacsicshoz: „Nyiltan meg kell vallanom, hogy az ön ellenszegülése parancsaim irányában engem mélyen sértett. Használja ön a magyar ministeriumom által választott János főhg. közbenjárását a Magyar- és Horvát-

1848.

ország közti kapocs fentartására“. És a Rajacsics vezérelte küldöttséghez: „Nem hagyhatom helyben a törvénytelen gyülekezet választásait és végzéseit“. A horvátok azon hírt terjesztették, hogy Károly főhg. és hitvese őket könnyes szemekkel fogadták, és a főhg. így bucsuzott el: „szívem nálatok marad“.

Jun. 22. A hűséges Fejértemplomnál 700 lázadóval megjelent Sztanimirovics és Koicsnak Dreyhan alezr., bár 1200 elszánt nemzetőrrel rendelkezett, kiadott 3 ágyút, 30 m. löport és 215 puskát.

23. V. F. az erdélyi unio-törvény megerősítése után fogadta a petitiókkal megjelent román és szász küldöttségeket. Ezeknek azt válaszolta, a hozzájárulásukkal alkotott unio-törvény által nemzetiségök és szabadságuk szilárdulást nyert: amazoknak pedig azt: hogy a petitio az unio-törvény következtében fölöslegessé vált. A románok mégis újabb petitiót adván be, arra a király e napon kijelentette, hogy megvárja tőlök, miszerint polgártársaikkal békében élvezik a közös szabadságot.

24. Hrabovszki és Csernovics a karloviczi főodborral 10 napi fegyverszünetre léptek.

25. Ö fölsége Hám János szatmári püspököt esztergomi érsekké nevezte ki.

26. A szerbek a fegyverszünetet megszegve, Ujvidéken, követválasztáskor, 12 magyart öltek meg.

26. V. F. betegeskedésének időtartamára István királyi helytartót bizta meg az országgyűlés megnyitásával, a törvények megerősítésével és a nemzetgyűlés előtt annak kijelentésével, hogy ő és kir. háza a törvényekkel ellenkező lázításokat és háborgásokat kárhoztatja.

27. János főherczeg közleménye szerint Horvátországba nem mehetvén a viszály elintézésére, jul. elejére Bécsbe a magyar ministerium egyik tagját felhívta s oda szólította Jellacsicsot is, ily feltűnő czímmel: „Az én kedves horvát bánomnak, b. Jellacsics altábornagynak“.

29. A bécsi ministerium az ottani bankkal egyetértve követelte, hogy a magyar bankjegyek forgalomba ne tétessenek.

1848.

Jun. 29. A horvát gyűlés a háborúra készülést elhatározza és annak vezetésére Jellacsicsot dictatori hatalommal felruházza.

29. Kulmer báró tárczanélküli horvát ministerré nevezetik a császári ministeriumhoz, mely e napon a magyar ministeriumot felszólítja: „ügyekezék minden áron kibékülni Jellacsicscsal, különben kénytelen a neutralitást Magyarország irányában felmondani“.

30. A szerbek 3 ágyúval az u. n. bánsági örvidéken Szentmihályt megtámadták és 70 házat porráégettek. Részünkön gróf D'Orsay dsidás kapitány elesett.

Jul. 4. Az osztrák ministerium újabb jegyzéke. Lásssa el a magyar ministerium a Jellacsics alatti katonaságot pénzzel, kinek a magyar kormány rovására már ugyis 150,000 frtot küldött. A magyar ministerium felelete mindkettőre: A neutralitást felmondani nem lehet, mert az osztrák cs. a magyar király ellen nem viselhet háborút. — Ha az osztrák ministerium annak, kit Ausztria császára pártütőnek nyilatkoztatott pénzt küld, azt nemcsak megtéríteni nem fogja, hanem az ily segélyzést a király elleni pártütés gyámolításának kell tekintenie“.

5. István kir. helytartó trónbeszéddel megnyitja a pesti nemzetgyűlést. A király és a dynastia nevében szigorúan kárhoztatja azok vakmerőségét, kik a törvényes hatalom iránti engedetlenséget ő föls. akaratával megférhetőnek merik állítani. — A ministerium keblében feszültség uralkodik.

8. A felsőház elnökévé Mailát György országbiró s alelnökévé b. Perényi Zs. ugocsai főispán nevezetett ki.

8. Bécsben a Pillersdorf-féle reactionarius ministerium megbukott, s Dobolhof b. bizatott meg újnak alakításával, de ez sem tanúsított irántunk barátságosabb politikát.

8. Mészáros nagynehezen talált a szerbek ellen fővezért b. Bechtold Fül. kassai oszt. táb. személyében, ki szájjas ember létére mondá, hogy gyorsan és döntőleg kíván működni és a hydra fejét Karloviczon fogja levágni. Kis Ernőt a temesi hadak vezérévé nevezve függetlenítette.

1848.

Jul. 10. Az alsóház elnökévé ifj. Pázmándi Dénes, alelnökeivé pedig Pálfi János és Almási Pál választottak.

11. A szenvedőnek látszó Kossuth a ministerium nevében előterjesztést tett, s midőn az ország állapotát taglaló beszédében e fordulathoz jutott: „midőn azt kérem, adja meg a képviselőház a 200,000 főnyi katonát és az erre szükséges 42 millió frt hitelt“ — kimerült s beszédét nem folytathatta, de az ünnepélyes csendben felállott az ellenzék vezére, Nyári Pál, s jobbját az ég felé emelve kiáltá: „Megadjuk!“ mire az összes képviselők egy ember gyanánt felállva szintén fölemelt jobbal s kitörő lelkesedéssel kiálták: „Megadjuk! Megadjuk!“ K. mellén keresztbe tett karokkal mélyen meghajolva folytatá: „Én leborulok a nemzet nagysága előtt, s csak azt mondom; annyi erélyt a kivitelben, mint a mennyi hazafiságot tapasztaltam a megajánlásban, s Magyarországot a poklok kapui sem döntendik meg“.

11. Kragujeváczon a szerb nemzetgyűlés határozata: az avatkozás ellen felszólaló kormányoknak azt kell válaszolni, hogy Szerbia szigorúan megőrizendí a neutralitást; de titokban tegyen meg a kormány mindent, mit a karloviczi odbor segélyezésére tehet.

11. A Versecz felé támadó szerbek veresége. Halottjok 294, fogoly 194. Elesett vezérok Jadics; Sztanimirovics és Koics pedig Temesvárott felakasztattak. Vezérünk Blomberg da. ezredes.

14. Bechtoldnak előre híresztelt kémszemléje Szenttamás ellen sikertelen maradt. A 3. honvédzászlóalj a legvitézebb hidegvérűség által tűnt ki.

15. Kis E. Sztratiurovicsnak 7-szer nagyobb erejét Écskától visszaverte.

15.—17. Harczok Tiszaföldvárnál. A szerbek elvégre is kiverettek az elfoglalt községből, melyet felgyújtottak. Itt a mieink a rom. kath. templomban gulát találtak, melyet a szerbek a legyilkolt gyermekek fejeiből raktak. A kegyetlenkedés több példái.

20. A képviselőházban a válaszfelirat tárgyalatik. Az interpellatióra Kossuth válaszolt, s tőle Battyáni boszusággal hallá

1848.

ezeket: „A dynastia szitogatja ellenünk a nemzetiségek lázadását, mivel statusadósságot fizetni s katonát az olasz háborúra adni nem akarunk“.

Jul. 20. Jellacsics személyesen találkozza Hrabovszkival, felhívta ezt, csatlakozzék hozzá, mert előmutatott bizonyítványai szerint az ő fegyverfogása a cs. ház jóváhagyásával történik.

21. Kossuth a képviselőházban; „én sem diplomatának, sem miniszternek való nem vagyok, mert nem követem azon szabályt, melyet a világnak minden minisztere követ;... többet mondott a ministerium, mint kellett volna.“

22. A képviselőház a válaszfeliratot 233 szóval 36 ellen elfogadta. Ennyiből állott az ellenzék, melyet Kossuth „törpe minoritás“-nak nevezett.

23.—25. Radeczky Custozzánál a szardíniai kir. hadai felett diadalmaskodott. A reactio ezentúl kihívó lett.

24. Gr. Teleki L. indítványára a nemzetgyűlés fényes küldöttséget indított a királyhoz, fölkérni őt, jöjjön Magyarországra lakni ígéretéhez képest.

27. A cs. ministerium türte, hogy a kir. által kárhoztatott Jellacsicsnál Bécsben 200 katonatiszt küldöttség és fáklyászene által tisztelegjen. Jellacsicsnak János főhg. előtt a kibékülésre előleges föltételei ilyenek voltak: 1) A magyar pénz-, had- és külügyministerium a bécsivel egyesíttessék. 2) A szerb nemzet kívánatai teljesíttessenek, stb. Ezeket Battyáni el nem fogadhatta, s így a kiegyenlítés meghiusult.

29. A magyar pénzügyminister a „Kossuth Hírlap“-jában: „Ha ő fölsége körünkbe nem jöhetne, adjon Ferencz József főhgben Budára ifjabb királyt“.

Aug. 3. A szerbek Bóka, Neuzina, Szárca és Szécsány községeket rabolták.

5. Schiffner őrnagy Szárcsát bevette, s Ernesztházánál győzött.

6. A neuzinai csata. A szerbek vesztesége 500 ember.

8. V. F. az öt meghívó országgyűlési küldöttségnek: „az országgyűlést személyesen fogjuk befejezni“.

1848.

Aug. 9. Jellacsics Zágrábban az ottochaczi határőrökhöz: „Barátim! Nem sokára a Drávánál leendünk, s 14 nap mulva mint győztesek fogtok visszatérni“.

14. V. F. visszavonta István kir. helytartótól a junius 26-án ráruházott teljhatalmat.

15. V. F. leirata: az országot megvédi az engedetlenek ellen, a horvátokat Magyarország határai megtámadásától eltiltotta, a hadsereget a zendülők legyőzésére buzdította, az országgyűlést sept. 17. személyesen berekeszti.

16. A képviselőház tárgyalni kezdi az ujonczozási törvényjavaslatot.

19. Szenttamás 2-ik sikertelen ostroma Bechtold által.

19. Knicsanin (való nevén Petrovics szerbiai tanácsos) 6000 emberrel Fejértemplomot megtámadja. Az ottani szerbek tüzelnek laktársaikra. Maderspach kapitány 10 órai harcz után kiveti a támadókat a községből. Ekkor érkezik Blomberg, de az ellenséget már nem üldözi.

19. A képviselőház a honvéd-törvényjavaslatot bevégezte.

22. A magyar hadak bajnoki példányai „a vörös sapkás“ 9-ik honvéd zászlóalj 4 százada, érkeztek a vitéz fejértemplomiak segélyére.

23. A Krusicz felől támadó szerbeket a 9. zászlóalj honvédei szuronysegezve megszalasztották.

24. Mayerhoffer ezredes és belgrádi cs. k. consul, a reactio főeszköze, a vracsegaji táborba hívatta a fejértemplomiakat, hogy őket a szerbeknek megnyerje, mi nem sikerült.

26. Az országgyűlés a kamatlan pénzjegyeknek 61 millió frt erejéig leendő kibocsátását illető törvényjavaslatot is elfogadja.

28. A ministerium Mészárost küldi a szenttamási táborba, hogy Bechtoldtól, az árulótól, vegye át a vezérséget, Battyáni és Deák Bécsbe indultak, a 2 törvényjavaslatra kieszközölni a királyi sanctiót.

30. A vörös sapkások Knicsanint visszaverték Fejértemplomtól.

1848.

Aug. 30.—31. közti éjjel Sztratimirovics Temerin és Járek virágzó községeket fölégette, s Péterváradot a magyar tábortól elvágta.

31. Battyáni és Deák már nem nyerhettek kihallgatást ő fölségétől, a kiegyenlítésre fölkért Ferencz Károly főhgtől pedig a cs. ministeriumhoz utasítottak, mely ismét ő fölsége megbízása nélkül semmibe sem kívánt bocsátkozni. Épen ekkor az állítólag ismét beteg kir. aláírásával egy leirat, s ehhez mellékelve a cs. ministerium emlékirata küldetett le a nádorhoz a magyar ministeriummal közlés végett. A leirat kívánta, hogy a magyar-horvát viszályok mulhatlan kiegyenlítése végett a magyar ministerium néhány tagja 14 nap alatt Bécsbe jőjjön. (Pedig ott voltak.) Továbbá ő fölsége helyeselte az alknak a cs. ministerium kitüzte igen terhes előföltételeit. A hosszú memorandum 2 főpontja: 1) Magyarország köteles részt venni az államadósságokban. 2) A had-, pénz-, keresk.- és külügyeket illető 1848. törvények veszélyeztetik a monarchia létét, tehát módosítandók. (Mindezek szövege német.)

31. Két ingerlő tudósítás érkezett sept. elején Pestre. Jellacsics aug. 31. Fiumét elfoglaltatta. — B. Neustädter Jellacsics tábornokának kiáltványa, hogy a horvát sereg kevés napok mulva Magyarországba nyomuland.

Sept. 2. Kossuth a képviselőházban nyilatkozatot indítványoz a horvát néphez, Európához és a külhatalmakhoz, hogy meg legyen mondva, miszerint „jogosabb téren soha sem állott nemzet, mint a melyen mi állunk“.

2. Kis E. Vetter által a perlaszi tábort kiostromoltatta. A szerbek vesztesége 260 ember, 9 ágyu, 30 mázsa lőpor, stb.

4. Kossuth felhívja a képviselőházat, hogy nagy határozatokra és eltökélésekre készülve támogassa a ministeriumot.

Ő fölségéhez 100 tagú küldöttséget indítványoz, mely ha 48 óra alatt meg nem hallgattatik, térjen vissza.

4. V. F.-nak Jellacsicsot rehabilitáló német kézírata: „Önnek soha sem lehetett szándéka parancsaimnak fölségsértőleg ellenszegülni: különös megnyugtatóására szolgál tehát atyai szívemnek

1848.

hogy azon itélettől elállhatok, melyet f. évi június 10-kén hozni indítottam“.

Sept. 5. Gr. Szécsenyi István Pestről eltűnt, s azután hírül hozták, hogy Esztergomnál a Dunába ugrott, de kifogták. Megtébolyodott.

6. Kossuth az 5 frtos pénzjegyeket forgalomba tette.

7. Az egész 9. z. alj Maderspach őrnagy alatt a vracsegáji tábort szétrombolja.

7. Frankfurtban a közlekedést megszakasztják Szalai L.-val, mert F. cs. e napon küldetését megsemmíté.

9. V. F. Schönbrunnban a 100-as országgyűlési küldöttséghez: „elgyengült egészségem miatt le nem jöhetek; a törvényjavaslatokat meg fogom vizsgálni; magyar koronám birodalmának törvényeit, integritását és jogait kir. hitem szerint fentartandom“, stb. A küldöttség szótlánul távozott. A m. ministerek Ferencz Károly főhgtól azon választ nyerték, hogy Jellacsicsnak nincs parancsa a betörésre.

10. Hat erdélyi szász képviselő az árulással határos kifejezésekkel beadta lemondását.

11. A nemzetgyűlés mindkét háza zárt ülésben elvetette az aug. 31. emlékiratot. Nyilvános ülésben a nádor tudatta a ministerium lemondását; időközben a kormányt saját kezébe vette. Gróf Teleki Ádám drávai vezérünk segélyt kér J. ellen. Kossuth nagy tetszés közt visszafoglalván p. ü. ministeri székét, indítványozza, addig is, míg ő fölsége a törvényjavaslatokat megerősíti 1) a nemzet helyesli az 5 frtos pénzjegyek forgalombatételét; 2) a megszavazott sereg toborzás utján állittatik ki. Elfogadtatott.

11. Jellacsics 20,000 rendes haddal és 15,000 fölkelő néppel 3 irányban tört be Magyarországba élelmi szerek nélkül. A rablás, dúlás és a nők elleni erőszakétel nagyban kezdődött.

11. A magyar testőrség tagjai tömegesen a nemzeti seregbe léptek.

11. Vetter a szerbeket a perlaszi táborból 2-dszor verte ki.

12. Zsemberi a ház permanentiája iránt tett indítványát, miután Deák megjegyzé, hogy az 1848. 4. t. cz. 5. §. szerint az

1848.

országgyűlést a költségvetés megszavazása előtt feloszlatni nem lehet, visszavonta. — Battyáni tudatja, hogy ő jelöltetett ki miniszterelnökké, ki ezt úgy vállalta el, ha Jellacsics sikeresen visszaparancsoltatik.

Sept. 14. Urban alezredes naszódi kiáltványa: a császártól kieroszakolt martiusi vívmányok ellen fog küzdeni; megtiltja a magyar ministerium iránt az engedelmességet; minden 100 romántól 1 ujonczot kíván.

15. Kir. válasz „német nyelven“ és ellenjegyzés nélkül: 1) a ministerium lemondását elfogadja; 2) annak ideigl. vezetésével Battyánt bizza meg; 3) ennek föltételére, Jellacsics visszaparancsoltatását tekintve, „még nem képes felelni,“ stb. Battyáni kijelenti, hogy megszűnt miniszter lenni, de az ellenzék indítványára a ház felállással bizalmat szavazván neki, azt ismét elvállalja.

15. Este nagy vihar a képviselőházban. Olvastatik Csányi L. drávai biztos levele: gr. Teleki Ádám maga és a tisztikar nevében kejelenté, hogy Jellacsics ellen harcolni nem fog, és ha e miatt katonasága el nem láttatik, Jellacsicshoz csatlakozik. Kiáltások: „halál a fejére!“ — István nádor fölkérte, elvállalja a vezérséget. — A képviselőház minden 127' lélek után 2 honvédet rendel állíttatni.

15. Bécsi önkéntes legio érkezik Pestre a magyarok segítségére. Kossuth indítványára a nemzetgyűlés 16 követet küld a birod. gyűléshez szövetségkötés végett.

16. Violand, a birod. gyűlésben interpellál: 1) Igaz-e, hogy a sept. 4-ki manifestum ellenjegyezve nincs? 2) Helyesli-e a király a magyarok és horvátok háborúját? 3) Helyeslik-e a ministerek, hogy a horvátoknak fegyver, pénz és katona küldetik a magyarok elnyomására? — Bach miniszternek, a reactio tollnokának, előbb értekeznie kell az összes miniszterekkel.

16. 3-ik balászfalvi népgyűlés 4000 román részvétele- és Puchner pártolásával. A lázadást tartalmazó határozatok vége ez: „Éljen az osztrák kormány!“ melytől függni akarnak. 200 visszamaradt tag elhatározza a magyarok kiirtását.

1848.

Sept. 17. Battyáni jelenti a 2-ik ministerium jelöltjeit. Ezek Ghiczi, Öötvös, Szentkirályi, Erdődi S., Mészáros, Vai és Kemény Dénes.

17. Éjjel. Komárom várnak a rosz szellemű Vilmos gyalogság kezére kerítése meghiusíttatik, de e pillanatban a város egyszerre 3 felől felgyujtatik, s 1000 ház a tűzvész martaléka lesz.

18. Hurbán, Hodzsa, Stúr Bécsben a cs. kir. fegyvertárból fölszerelt 500 főnyi cseh néppel Nyitra megyébe törnek.

19. Sedlmeyer a Hardegg vasas ezreddel, mely a magyar alkotmányra megesküdött, Jellacsicshoz pártolt. Ezt követte Kaminski néhány század Kress könnyű lovassággal.

19. Kir. kézirat István főhghez: örül, hogy a viszály kiegyenlítése szándékával indult a táborba; de néhány magyar minister még nem jött Bécsbe értekezni a cs. ministeriummal. (Már nem létezett magyar ministerium.) Erre Deák indítványa: a kéziratra felelni nem szükséges; a leendő ministerium a törvényektől egy hajszálnyit se távozzék.

19.—22. Kossuth nagyszerűen izgató czikkei saját lapjában, „melyek lángszavakkal irattak és tűznyomokat hagytak magok után“.

20. A 16-os magyar nemzetgyűlési küldöttség kettőt ajánl a birod. gyűlésnek: 1) szövetséget az alkotmányos szabadság kölcsönös megvédésére; 2) az érdektalálkozások kölcsönös kiegyenlítését. A küldöttség kívánságát a házzal személyesen értekezni 108-an pártolják a birod. gyűlésben; de ezeket a panszlávok a ministeri párttal egyesülve leszavazták.

21. Szenttamás 3-ik ostroma. Ez Mészárosnak sem sikerült, ki több hibáról tanuskodik.

21. Jellacsics, ki István főhggel a Kisfaludi gőzösön Szemesnél kívánt találkozni, odanyilatkozott tisztí kara előtt: „Ha a nádor biztosítást nem hoz, hogy a magyar ministerium az osztrákkal egybeolvad, az értekezletnek nem lesz eredménye“, a találkozást meghiusította.

22. István nádor nagy csendesesen Budára érkezett, s miután Battyánival titoktartás kötelezése alatt közlé, hogy a királytól

1848.

parancsot vett a magyar ügyekben többé részt nem venni, az országból eltávozott.

Sept. 22. Ferdinánd cs. hosszú német manifestuma „Magyarországi népeihez“, mely szerint „azon elhatározottság, melylyel a horvát-slavon kívánatok fentartattak, azon meggyőződést hívta fel, hogy itt egy egész hű nemzet kívánságai forognak fen“.

22. Battyáni azon 9-es bizottsággal, mely által a '2 ház vele, a folyton távollévővel és elfoglalttal érintkezett, többször tanácskozók a hon védelméről, innen ennek „honvédelmi bizottság“ neve.

23. J. hadseregének postája elfogatván, a kézrekerült levelek a reactio működését bőven földerítették. J. írta Latour hadügyministernek: „Hálás vagyok excellentiádnak a küldött pénzmennyiségért. Újabb küldeményért könyörgök. Oct. 1-ig 600,000 forintot kérek. Ausztria jó ügyéért megkezdett működésennél a segélyre számolni jogosítva vagyok“. És b. Kulmernek: „Mire való a sok alkudozás; 3—4 nap alatt megtörténik a véres elhatározás“.

24. Kossuth a képviselőházban: „Megyek a vasuton s megkezdem Czegléden felhívni a népet, hogy tömegestől fegyverbe szálljon“. Kecskeméten a nép vállain hordozá, és megesküvék az ellenség kiirtására. 15,000 fölkelő népet indított a Duna felé.

25. István főhg. nádor Bécsben a király ajtait maga előtt zárva találván, beadta lemondását, s anyai schauburgi jószágaira távozott.

25. Ferdinánd cs. újabb német manifestumai „Magyarországi népeihez“ és „Magyarországban levő katonáihoz“, melyek szerint gr. Lamberg F. altábornagy mint rendkívüli kir. biztos alá rendeltetik minden fegyveres csapat az országban, kinek feladata a harczoló felek közt békét eszközölni.

26. Újabb leiratok: 1) A főhg. nádor lemondása elfogadtatott. 2) A fölterjesztett ministerium meg nem erősítettett. B. Vai M. bizatott meg újnak alakításával. 3) Mailát Gy. országbiró ideigl. kir. helytartóvá neveztetett ki. 4) Az országgyűlés dec. 1-ig elnapoltatott. — Battyáni felhivatott az illető kéziratokat ellenjegyezni, végrehajtani, és a sept. 25-ki nyilatkozatokat gyámolítani.

1848.

Sept. 26. Jellacsics bevonult Székesfehérvárra.

27. Battyáni a magyar táborba ment, s onnan sikeretlenül szólíttatta fel Jellacsicsot az ellenségeskedés megazüntetésére.

27. Éjjel 11 órakor képviselőházi ülés. Elfogadtatott Kossuth határozati javaslata: A ministeri ellenjegyzés nélkül kelt állítólagos kir. rendeletek törvénytelenek. Gr. Lamberg a főparancsnokságtól eltiltatik. Ki ezen rendeletek sikeresítéséhez járul, az alkotmány felforgatásában lesz bűnös.

28. Gr. Lamberg Ferencz d. u. 1 és 2 óra közt a budapesti hajóhidon a nép által meggyilkoltatott. A honvédelmi bizottság erről Battyánit tudósítván, őt, a kormány vezetése végett, visszaterésre kérte.

28. Battyáni a sukorói magyar táborból Bécsbe utazott a leiratok és Lamberg esete ügyében. Jellacsics erőszakolt kémszemlét tartott a magyar tábor ellen.

29. Jellacsics hajnalban Sukorónál a magyar tábort megtámadja, de 5 rohama visszaveretvén, rendetlenül elvonul. A győzelmet a fiatal magyar tüzérség aratta. Móga altábornagy este Martonvásárhoz jobb állodásba vonul.

30. Jellacsics kérelmére 3 napi fegyverszünet köttetik, mely oct. 3-án este 6 órakor jár le. Föltétel: mindkét sereg táborhelyén marad.

30. Görgei Artur őrnagy a csepelszigeti Lórén gróf Zicsi Ödönt, állítólag a Jellacsicssal való czimborálás miatt, felakasztatja.

30. A birod. gyűlésben Barosch interpellálja Latourt a Jellacsicsnak küldött pénz és hadiszerek miatt. — Válasz: a határőrök zsoldjára küldöttem neki 200,000 forintot.

30. Battyáni Bécsben Wessenberg ministerelnöknél: kijelenti, hogy némely leiratokat ellenjegyzéssel nem láthat el; kéri fölmentését eszközöltetni.

Oct. 1. Jellacsics az őrtüzek ápolására 1500 embert hátrahagyva, seregével sebes menetben Mór felé szökött, miről oct. 6-án azt írta: „a 3 napi fegyverszünetet arra használtam, hogy Győr felé

1848.

oldalkanyarulatot (Flankenbewegung) tegyek, s így segítséget vonjak magamhoz“.

Oct. 2. A magyar tábor csak most veszi észre Jellacsics szökését. Móga utána indul, a fölkelő népet pedig Perczel és Görgei alatt a Tolnán át közeledő Roth hada ellen küldi.

2. Battyáni lemondása elfogadtatik, s felhivatik, ellenjegyezze Vai és b. Récsei Ádám kineveztetését, az utóbbit ő fölsége oldala melletti ministerré. B. az utóbbit nem teheti, s Récsei becsület-szavát veszi, hogy nem használtatja magát eszközül.

2. B. a képviselőháznak: indokolja lemondását a kormányról és képviselői állásáról.

2. Temesvár parancsnoka a város kapuit már bezárja a bihari nemzetőri lovasok előtt.

3. Császári manifestum. Mi I. Ferdinánd. 1) Az országgyűlést feloszlattuk. 2) Nem szentesített határozatai érvénytelenek. 3) Alárendeljük bánunk b. Jellacsics J.-nek Magyarorszáiban levő seregeinket. 4) Magyarország hadi törvények alá vettetik. 5) Mit a bán parancsolni fog, királyi hatalmunkkal parancsoltnak tekintessék. Aláírva: Ferdinánd. Ellenjegyezve: b. Récsei Ádám miniszterelnök.

4. Bécsben az ingerültség a dühösségig fokozódott, midőn köztudomásra jutott, hogy a horvát sereg Ausztria felé fut Jellacsicscsal, kinek kezébe adatott Magyarország sorsa.

4. Kossuth folyton tartó esőben Szeged piacán így szól a néphez: „Szeged népe, nemzetem büszkesége, szegény elárult hazám oszlopa, mélyen megilletődve hajlok meg előtted!“ A nép lefedett fővel s fölemelt kezekkel mondotta: „esküszünk, hogy hazánkat védeni fogjuk, míg lesz közülünk egy, ki karját fölemelheti“.

5. Battyáni családjához Sopronyba utazott, de hallván Jellacsics egyik csőcselék osztályának hazavonulását Vas megyén át, a fölkelő néphez kívánt csatlakozni, de lováról leesvén, karját törte.

5. Latour meglepve hallván, hogy Jellacsics Pest helyett Bécs felé siet, néhány zászlóaljbat indított hozzá, de ezek egy része az engedelmisséget megtagadta.

1848.

Oct. 6. A 3-ik forradalom Bécsben. A nép megakadályozza a Jellacsicshoz indított zászlóalj elvonulását, összeütközik a reá kartácsoló katonasággal, 500 halott vitetik a kórházba. Végre diadalmaskodik. Egy csoport fölkereste a hivatalában elbújt Lattour és „am Hof“ nevű piacon egy gázlámpára felakasztotta. Récei kérte az oct. 3-kai manifestumot visszavétetni.

7. Ferdinánd császár katonaság és 6 ágyú fődözete alatt Olmützbe távozott.

7. Perczel és Görgei Dég és Ozora közt Roth és Philippovics tábornokok seregét, 7500 közember, 50 tiszt és 12 ágyu, elfogták. — Görgei ezredes lett.

7. Pesten a képviselőház az ingerültség hangos kitöréseivel kísérte az oct. 3-ki manifestumot, azt érvénytelennek nyilvánítá, a Jellacsics iránti engedelmességet honárulásnak nyilvánítá és Réceit perbe fogatta.

7. Berger, Aradvár parancsnoka, a nyílt Aradvárost egy óráig ágyúztatta.

8. A képviselőház a honvédelmi bizottságot az ország kormányzásának teljes hatalmával ruházta fel, és elnökévé Kossuth Lajost nevezte ki. — A nemzetgyűlés Bécshöz intézett német levélben hálaérzelmeit nyilvánítá a nyújtott segélyért, és felajánlá a 300-dos viszonyokból származó érdekek kiegyenlítését.

8. A honvédelmi bizottság a várparancsnokoknak meghagyta a nemzeti lobogó kitűzését és a hűségfogadást az ország iránt.

10. Rukavina Temesvárt ostromállapotba helyezte.

10. A képviselőház Kossuth indítványára a külföldön levő magyar katonaságot hazahivatja.

13. Három szerb had, mindenik mintegy 3—4000-nyi, egyszerre támadta meg Óbecsét, Törökbecsét és Nagyikindát. A 2 előbbi helyen főleg a 3. zászlóalj segélyével visszaverettek.

15. Szegeden 2 ittas nemzetőr által terjesztett azon álhírre, hogy szervianok közelednek, fosztogatás és vérengzés kezdetett, melyet csak 60 halott és sebesült árán lehetett elfojtani.

1848.

Oct. 16. Perczel Nagykanizsára érkezett s a vidéket a horvátoktól a következő napokban megtisztította.

16. Ferd. cs. német manifestuma Wessenberg ellenjegyzésével, mely szerint a lázadás leverésére Windischgrätz tábornagyot főparancsnokká nevezte ki.

16. 17. A székelyek agyagfalvi gyűlésökön hűséget esküdtek V. Ferdinánd királynak, az édes hazának, a magyar alkotmánynak, s engedelmisséget fogadtak a magyar felelős kormánynak. Mindenki a 19. évtől a 40-kig táborba szállni köteleztetett.

18. Hentzi tábornok 3000 nemzetőrt Péterváradra be nem bocsátván, Pesten hadi törvényszék elé állíttatott.

18. Puchner, Szebenben kelt kiáltványa szerint nyilván áruló lett.

20. A Berger által fellázított románokat Gál L. Kovasinczon néhány kartácsolóval szétriasztja. Boczkó D. kormánybiztos 6 főczinkost rögtönbírócságilag kivégeztet.

22. Simunicis tábornok 4500 emberrel és 12 ágyúval a csaczai szoroson Trencsén megyébe betört.

23. A zalatnai mészárlás. A románok Erdélyben oct. 12-től kezdve a védtelen magyarokat iszonyú kegyetlenséggel gyilkolták, raboltak, gyujtogattak. Oct. 22-én 10,000-en Zalatnát rohanták meg. Alku szerint 1000 főnyi lakost Gyulafejérvárra kísértek, de oct. 23. Fenesnél mészárláshoz fogtak. A nőket hajoknál fogva félrehurczolták, meggyalázták és agyonverték. 640—900-ra ment a meggyilkoltak száma. Zalatnán a kincstári pénztárból 13,000 aranyat, 20,000 ezüst huszast és 6000 frtot bankjegyekben raboltak, s mindent elpusztítottak.

23.—25. Nagylak, Radnót és Nagyenyed környékén 380 honvéd, s egy osztály Mátyás- és székely-huszár 5—10,000 főnyi román táborokat kergetett szét.

25. A hadi törvényszékekkel fenyegető Windischgrätzet Kosuth, Pázmándi és Csányi felhívták, hogy a pártütő Jellaccsinnak seregét fegyvereztesse le, és Bécs ostromával hagyjon fel. Tábori szónokunknak, Ivánka Imre ezredesnek, Windischgrätz azt vála-

1848.

szolta: „Pártütőkkel nem alkuszom“. A szónokot Jellacsics el is fogatta.

Oct. 28. Simunics Kosztolnánál Ordódi seregét szétverte.

28. A románok Krakóban 200 magyart agyonverték.

29. Virág Gida és Hollán Hugó hadnagyok Csehországból 154 nádor huszárral folyvást csatázva Szakolczára érkeztek.

30. Schwechati ütközet. A szét pattant granátoktól a nemzetőrök megfutván, megzavarodott hadunk kénytelen volt visszavonulni. Móga leköszönt.

31. A Marosvásárhelyt rettegtető Urban ellen a székelyek ágyúk nélkül indulnak, és öt Sárpataknál és ismét Vajda-Szent-Ivánnál megverik.

Nov. 1. Urban Szászrégent fődözetlenül hagyja. A magyar had sarczot követel, mi le nem rovatván, Zsombori ezredes és Berzenzei biztos lovasságot bocsátanak a városba.

1. Kossuth Görgeit tábornokká nevezte ki, s a vezéri botot kezébe adta.

1. Simunics Nagyszombatba vonult be, de csakhamar a közeledő Beniczki Lajos és Guyon Rikárd elől Jablonczára húzódott.

2. A zsákmányolt Szászrégen leég. A székelyek a zsákmánnyal hazaszökdösnek.

3. Gedeon József cs. altábornok 10,000-nyi had- és 12 ágyúval Gálfalvára, és

4. Zsombori 6000 emberrel ágyúk nélkül Marosvásárhelyre érkezik, s meglepetve hallja, itt az ellenség.

5. Egy pár ágyúlövésre a magyar tábor szétbomlott. Az ellenség még azon éjjel megkezdé M. Vásárhelyt rabolni.

5. Berger bombáztatta Aradot, mit azután sokszor ismételt.

6. Ferdinánd cs. német manifestuma: Kossuth L. és a lázadás részesei fölség- és hazaárulók. Windischgrätznek mindenki „föltétlenül“ engedelmessédjék.

7. Ferd. cs. német manifestuma a földmívelőkhöz. Öt Kossuth és párttűtő társai kényszerítették fegyvert használni. Ezek

1848.

gyilkolták meg Lamberget. Ezek csalják meg a földművelőket. Mindenki csatlakozzék Windischgrätzhez.

Nov. 9. Kossuth a képviselőházban jóváhagyást kér Görgei kinevezetésére, kiről így szól: „Becsületemmel állok jót a háznak, ma tessék mondani neki: az úr nem lesz fővezér, hanem közlegény! híven fogja így is szolgálni a hazát. Ő mindig híu szolgája marad a szabadságnak“.

9. A strázsai ütközet. Itt Bobalics 2 várdát 1200 fegyverrel védett. Ezt Danjanics a székelyek, a 3. és 9. h. z. aljak összesen 4 századával elfoglalta. Hivatalos összeszámítás szerint 670 szerb hulla temettetett el. A 100 főből álló Rózsa Sándorféle lovas csapat itt kitüntette magát.

10. Fogarasi M. címzetes püsp. a püspöki kar feliratával, melyben a belbékének mihamarább törvénytiszta uton leendő helyreállítását kéri, V. Ferdinándnál, ki közönyös dolgokról beszélget vele.

12. Windischgrätz ismét hadi törvényszékekkel fenyegeti a tiszteket, kik 14 nap alatt a cs. zászlók alá nem térnek. Ugyanannak kiáltványa Magyarország és Erdély lakosaihoz. Vitéz hadsereggel fog hazájokba lépni, hogy a pártütést legyőzze. Nyujtsanak neki segédkezet. Jelszava: Oltalom a híveknek, bocsánat a megtérőknek, végveszély a pártütőknek.

12. Kossuth Szalait Londonba küldi szövetségkötés végett.

12. A temesváriak 2000 had, 8 ágyú és 8000 fölkelő románok kíséretében élelmi szereket hoznak az aradváriaknak. Ezeket Zurics F. a debreczeni önkéntesek őrnagya 900 ember és 2 ágyúval Lippáról Kövesdre nyomta.

13. Lippai ütközet. Mariási 760 ember és 6 ágyúval segítségül érkezik. Az ellenség többször visezaveretik, de este, lőszerhiány miatt, a mieink Radnára húzódnak.

14. Cs. kézirat Rajacsichhoz: Kossuth L. pártjával minden közlekedéstől tartózkodjék. Befolyását a kegyetlenkedés elkerülésére fordítsa. — A bécsi ministerium biztosítja őt és társait a méltó jutalomról.

1848.

Nov. 15. Bogsáni ütközet. Asbót Lajos őrnagy visszaveri Appel tábornokot. Ezentúl Rózsa S. a régi gonosztevőnek bizonyítottta magát, s azért e „zsivány csapattól“, ez „átkos segítségtől“ megmenteni kérték a vidéket.

15. Miután Baldacci Manót Szamosújvárnál nov. 13. Urban megverte, Czecz János őrnagy a csucsai szorosig hátrált.

16. Baldaccit Szamosfalvánál ismét megverte Urban, Kolozsvárott a saját vadászai fogságából kiszabadított Baldacci Pestre sietett.

17. Groisz polgármester sürgetésére Kolozsvár feladatott és 210,000 pfrt sarczot fizetett. Urban bevonult.

18. A honv. bizottság Rajacsicshoz ily békefeltételeket küldött német levelezés mellett: 1) A szerb nyelv használata a közéletben, egyházi, iskolai és községi ügyekben biztosítatik. 2) A hatóságokkal és kormányval szerb nyelven közlekedhetnek s azon kapnak választ. 3) A g. k. vallás a többiekkel egyenlő kedvezésben részesül; a patriarcha a primás után foglal helyet. 4) Beligazgatásra vajdát nyernek, stb. Rajacsics válasza: Nem akar alkudozni, midőn W. Pest felé közeledik eltaposni a forradalom hydrájának fejét.

25. Katona Miklós n.-őri őrnagy, bár nagy erővel rendelkezett, Dézsnél Urban elől rútul megfutott. Az ágyúkat a bécsi legio és a Vilmos huszárok mentették meg. A haditörvényszék megállapította, hogy ez ember nem áruló, de teljesen tudatlan.

26. Görgei és Csányi válasza W.-nek nov. 12-kei felhívására: Magyarországnak kir. esküvel szentesített alkotmánya védelmét igaz ügynek tartjuk s azt minden megtámadás ellen védjük. Midőn fejdelmünk és a nemzet közt a törvényes érintkezés lehetetlenné tétetett, a nemzet képviselőiben ismerjük fel azon hatalmat, mely egyedül intézkedik törvényesen Magyarország ügyei felett; s e hatalom kifolyását, a honvédelmi bizottságot, jogszerű kormány-nak tekintjük.

30. Maderspach alezr. a 9. z. aljjal a szerbeknek ördöghidi sánczait elfoglalta és felgyújtotta.

1848.

Nov. 30. Ütközet Hidvég és Árapatak közt, hol a háromszékiek a 4000 szász és román fölkelőtől támogatott Heydte táb. seregét visszaverték. Gábor Áron itt használta 1-ször önkészítette ágyúját.

Dec. 1. Bem József lengyel táb. Erdély vezérévé kineveztetik.

2. Olmützben Ferdinánd „az ausztriai császári trónról lemondott“, s azt testvéröccse és utóda Ferencz Károlynak megegyezésével ennek fiára, Ferencz József főhgre ruházta, ki a nov. 6. és 7-kei manifestumokat megerősítette.

Ferencz József király. 1848. december 2.

Dec. 4. A Wysocki alatt tetemes erősítést nyert Mariási Arad várat éjjél után megrohanta, de véresen visszaveretett.

4. Hurbán luth. pap-ezredes, Stúr, Hodzsa, Janicsek és Frischeisen cs. ezredes 2500 főnyi prágai deákokból és gyülevész népből álló legióval ismét betörték a jablonkai szoroson.

5. Kis E. 15,000 emberrel támadta meg Knicsanint Tomasovácson, de visszaűzetett.

6. A törvényhozás 2 háza előtt zárt tanácskozmányban a dec. 2-ki manifestumok. Veselényi hatyúdala: a nemzet a manifestumok elfogadása által tegye meg az 1-ső lépést a békés kiegyenlítésre. Kossuth javaslata: A királyi szék birtokával az országgyűlés megegyezése nélkül senki nem rendelkezhetik, s azért a cs. trónról való lemondás Magyarországot nem kötelezi. Ez dec. 7. nyílt ülésben is elfogadtatott.

6. Schlick táb. 8000 emberrel a duklai szorost elfoglalta.

7. Bem Csucsára érkezett, hol 11,000 gyalogot, 1350 lovas és 24 ágyút talált.

10. A feldunai magyar hadsereg nyilatkozata a trónváltozás felett: „Magyarország királya csak az lehet, ki az országgal a koronázási szerződést megkötötte, az ország törvényeire megesküdtött és sz. István koronájával megkoronáztatott. A hadsereg kinyilatkoztatja, hogy Magyarország törvényes függetlenségét,

1848.

az országgyűlés jogszerű tekintélyét s az általa felállított kormányt minden megtámadás ellen az utolsó csepp vérig fogja védéni“.

Dec. 11. Szalai L. 1-ső levele Palmerston angol külügyministerhez, ki tudtára adatja, hogy nem fogadhatja.

11. Schlick Kassánál Pulszki Sándor alezredest megverte. A menekülést a 42. szepesi ujoncz z. alj és Thwornicki 300 főnyi lengyel legiója vitézül földözte. Schlick bevonult és 60,000 forint sarczot rótt ki.

11. Hurbán Budetinnél Querlonde őrnagy és Beniczki L. csapatait megtámadta, de az 1-ször tűzben volt honvédek őt kiverték.

12. Damjanics a 3. és 9. z. aljjal a szerbeknek karlsdorfi s azután az alibunári sánczait elfoglalta. A szerbek vesztesége 400 ember.

13. D. este Jarkováczt szállta meg, s elcsigázott hadát a barátságot mutatott szerb lakosok házaiba szállásolta, hol megvendégeltettek.

13. Bem írta Nagybányáról: „Biztosítom a honv. bizottságot, hogy azon eszközökkel, melyek már megadattak és még megadatni ígértettek, Erdélyt visszafoglalom“.

14. Damjanics Jarkováczon maradt. Éjjél után a községbe nyomult Suplikacz ágyúlövései riaszták fel vitézeinket. A zavart a ködös éj sötétsége és az is növelte, hogy az árulókká lett lakosok is lőttek vendégeikre a házak és istállók padlásairól. A 2 felekezetben kivonult honvédeink reggel 6 órakor kezdék meg a támadást s az ellenséget kiverve Pancsova felé kergették. Veszteségünk 300 ember, az ellensége 900-nál több. A községet porrá égették.

14. Leiningen altáb. Áradot fölmentette s 2 óra eleséggel ellátta. A harcz 1/2 óráig tartott. Mariási elvesztette lélekjelenlétét. A tiszték elsők voltak a futásban.

14. Windischgrätz a császár nevében biztosítja a földművelőket, hogy a robot és dézma eltörléséről alkotott törvény fen fog

1848.

tartatni. Dec. 13-kán pedig hirdette, hogy most vitéz hadserege élén átlép Magyarország határain, és az élelmi szerek, stb. megsemmítőit súlyos büntetéssel fenyegeti.

Dec. 15. A császárnak Stadion minister által ellenjegyzett rendeletei. Kedves Rajacsics Érsek! Önnek adományozom a pariarchai czímet és Suplikacz tábornokomnak vajdává választatását jóváhagyom.

15. Szalai hasztalanul idézte Palmerstonnak az 1791. 10. t. czikket, mely Magyarország független kormányát és önálló államéletét a legvilágosabb szavakkal biztosítja. A külügyér-választ sem adott többé levelére.

15. Kis E. a már üresen talált Tomassováczt felgyujtatta.

16. Nagyszombati éjjeli csata. Midőn Guyon ezredes és Pusztelnik tábornok 1700 emberrel Ordódi segélyére érkezett, ez már Lipótvárba vonult. E kis had egyedül állott szemközt Simunics 16 z. aljával. Az Erneszt z. alj a szuronyviadalban a vitézség csodáit mívelte. A zászló századja jelvénye mellett hullott el. Veszteségünk 798 ember.

16. Windischgrätz megkezdé a támadást. Parendorfnál a sokkal nagyobb erő ellen a Sándor-huszárok és a 23. z. alj hősiei fődözték a visszavonulást.

18. Mészáros 12,000 ember és 20 ágyú felett Miskolczon átvette a vezényletet.

18. Bem Urbannak nagyobb hadát Csucsától Baumgarten alezredes által elverette.

18. Görgei a hadsereg kedve élesztése végett Mosony felett Jellacsics hadtestét erős ágyútűzzel és 2 osztály Vilmos-huszár rohamával visszaverte. Az ellenség sebeseit is hátrahagyta. Mosonynál a nagy gabona- és takarmánykészlet felgyujtatott.

19. Kissebes és Csucs között Riczkó ezredes a 11. z. alj vitézsége által diadalmaskodott Wardener cs. táb. felett. Ugyanazon nap Kemény Fark., Kis S., Csetz J. és Betlen Gergely Zsibótól elverték Binder császári őrnagy és Mikásnak 10,000-nyi román táborát.

1848.

Dec. 19. A Győrre jutott Görgei meggyőződött, hogy itt sem adhat az ellenségnek döntő csatát.

20. Szurdoknál Czetz és Mikes a Mátyás-husárok segélyével nagy vérontást vittek véghez a románok közt.

20. A képviselőház az Erneszt z. aljnak köszönetet és babérral koszorúzott új zászlót szavazott meg. A Nagyszombatnál elestekért dec. 28-ra requiemet rendelt, s utasította a kormányt, hogy a haza védelmében magokat kitüntettek számára érdemkereszteket készíttessen.

22. Kossuth a honvédelmi bizottság nevében Magyarország népeihez. Szívet rázó modorában előadta, mily igazságtalanul támadták meg a haza és szabadság ellenségei a nemzetet, mikép kínozzák, ölik és pusztítják a népet. Zárszavai ezek voltak: „Fel Isten nevében, ti népek milliói! Velünk a jó ügy, az igazság, velünk az Isten!” Tudatta, hogy az ország, a haza védelmében megbénultaknak következő jutalmakat ígér: 1) holtig való eltartást; vagy 2) 10 hold földbirtokot; vagy 3) 1000 pfrtot.

23. Rendeltetett, hogy a temesi és bácskai hadsereg a leg-rövidebb idő alatt Szegedre szálljon.

23. Bem Jablonszki ezredet Dézsről kemény ágyútüzelés és szuronyharcz után Besztercze felé kergette.

24. Gedeon cs. altáb. a Schurter-dandárral is erősödve a háromszékieket Hidvégnél szétverte.

25. Gál Miklós ny. cs. mérnökezeredes átvette Mariásitól Aradnál a vezényletet.

25. Bem Kolozsvár előtt. Az őrség több száz embert hátrahagyva Felekre menekült. Kolozsvár örömben uszott. A fiatal hadsereg, 15—20 foknyi hidegben és jobbára téli ruha nélkül, vezéréhez méltó vitézséggel teljesíté kötelmeit.

26. Windischgrätz rendeli Fertő-Szentmiklósról: ki kezében fegyvert tart, felakasztandó; oly község, mely futárokat, szállítmányokat, csapatokat megtámad, a földdel egyenlővé teendő; az előljárók a csendért fejjel felelősek.

1848.

Dec. 26. Görgei éjjel elhagyta Győrt, s tudósítá Perczelt, hogy hadával Pápáról Kisbérnek és Bicskének tartson.

28. G. gyenge hátvédét Ottinger Bábólnánál megtámadta. A meglepett Hunyadi új huszárok megfutottak s a gyalogságot is megzavarták. Veszteségünk 300 halott, 700 fogoly.

28. Schlick Szikszó mögött Mészárosot megszalasztotta.

28. A románok szebeni gyűlése a Daco-Romania megalapítása végett. Kívánságaik a császárhoz intézett petitióban: 1) önálló nemzet saját tartományban; 2) önálló kormány; 3) évi nemzetgyűlés; 4) román főnök, tanács és patriarcha; 5) népszám szerint képviseltetés az osztrák birod. gyűlésben; 6) ő föls. czíme: „a románok nagyfejedelme“, stb.

29. Windischgrätz rendelete Győrből: „A minden idők történetében hallatlan gabságok és gonoszságok tekintetéből, Kossuth Lajost, a honvédelmi bizottság tagjait, és a kormánybiztosokat törvénykivülieknek és földönfutóknak nyilatkoztatom“, stb.

29. Bem Urbannak és Jablonszkinak 4000 emberét Betlennél heves ágyúzás és szuronytámadás után megverte. Amaz Besztercze, ez Naszód felé kergettetett.

29. Kossuth Perczelnek: „Édes Mórom! Ügykezzél Görgei balszárnyával csatlakozni; de ne risquirozd seregedet, s kombináld a 2 sereg mozdulatait“. És Görgeinek: „Már 3-ad napja tettem kérdést tábornok úrnak, hol fogadja el az ütközetet. Még csak választ sem kaptunk, s most ismét retirádáról értesülünk“. A levélhez ütközeti terv volt kapcsolva. Ezek miatt G. kiméletlenül kitört környezete előtt K. ellen.

30. Perczel dandára (5620 ember, 24 ágyu) Jellacsics hadteste által (16,000 ember 52 ágyu) Mórnál szétveretett. A futókat a Miklós-huszárok, az önfeláldozó vitézségnek gyönyörű példáit adva, földözték. Veszteségünk 400 halott, 1000 fogoly.

31. Bem elfoglalta Beszterczét és Naszódot.

31. A nemzetgyűlés mindkét háza közös tanácskozmányában Kossuth indítványa: Határozza el az országgyűlés, hogy a kormányval együtt Debreczenbe teendi át székhelyét, elfogadtatott.

1848.

— Az esti ülésben gr. Battyáni L. indítványa : küldessék békekövetség Windischgrätzhez, szintén elfogadtatott. Békekövetek : Mailát Gy. országbíró, Lonovics J. egri érsek, gr. Mailát A., gróf Battyáni L. és Deák F. A nemzet becsülete, törvényes szabadsága és jóléte biztosításával fegyverszünetet és békekötést kieszközölni iparkodjanak.

Dec. 31. Puchner a szászok és románok által megkérlette Lüders tábornokot, küldjön Havasalföldről néhány ezer oroszzt Szeben és Brassó védelmére.

1849.

Jan. 1. A lakosság nagy részének kivándorlása Budapestről. Az államjavak elszállításának érdeme Csányit és Duscheket illeti.

3. A dec. 22-én altábornagygyá nevezett Kis E. dec. 28-án Pancsova ostromára indult, hol e napon visszaveretett és 100 embernél többet vesztett. A visszavonulás alatt a csikorgó hidegben a rosszul ruházott honvédek közül 40 megfagyott és sok kórházba került. Kis végkép elveszté a sereg bizalmát.

3. Bem Tihuczánál Urban hadát szuronytámadásokkal tönkreverte, s másnap Bukovinába kergette.

3. Windischgrätz Bicskén fogadta a békekövetséget, Battyáni kizárásával, és azt válaszolta: „Egyezkedésről szó sem lehet, hanem egyedül föltétlen meghódolásról“.

4. Kassánál Schlick megverte Mészárosot. Az üldöző vérteseket a 26. zászlóalj, Bulharin lengyel legiója és a Coburg huszárok 3 századja hősien visszaverte. Mészáros vesztesége 300 halott és 520 fogoly.

4. Görgei az ellenségnek utánanyomuló előhadát visszaverte s a következő hajnalban átkelt a lánchídon, s a Perczellel megállapított terv szerint 16,000 emberrel Vác felé ment.

5. Vukovics lemondásra bírta Kis Ernőt, kinek helyét Damjanics tábornok foglalta el.

5. Perczel 10,000 emberrel a szolnoki vaspálya mentében vonult ki Pestről, Windischgrätz pedig bevonult.

1849.

Jan. 6. Görgei katonai pártütése Vácson. Ő e napon a m. k. fel-dunai hadtesthez következő „német“ szózatot intézett: 1) Vádolja magát, mert a h. bizottságnak engedelmeskedett. 2) Vádolja a h. bizottságot, mert Pestről „megfoghatlan okokból“ távozott, s az ellenséghez a hadsereg tudta és megegyezése nélkül békekövetséget küldött. 3) Felhívja harczosait, hogy az ő nevökben jan. 4-ről írt nyilatkozatot tegyék magokévá, és szolgálják a hazát, vagy mint „gyávák és árulók“ azonnal hagyják el zászlóikat. Az itt érintett német nyilatkozat tartalma ez: 1) E sereg a martiusi alkotmányt védi. 2) Ellenáll a korai republicai mozgalmaknak. 3) Csak a m. k. hadügyministeriumnak fog engedelmeskedni. 4) Az ellenséggel kötött egyezményt csak akkor ismeri el, ha az az alkotmányt és a hadtest becsületét védi.

7. W. Görgei üldözésére Wrbnát, Szolnokra Ottingert és Kecskemétre Jellacsicsot küldé.

8. W. a talált államvagyonot magyar pénzjegyekben is lefoglalta, az 1 és 2 frtos bankjegyek ércalapját elkobozta, s amazokkal fizetéseket teljesített. Gr. Battyáni Lajost elfogatta és jószágait zár alá vétette. Czuczort „Riadó“ költeményeért 6 évi várfogságra íteltette. Megkezdődött a denunciatiók virágzása és a vértörvény-székek működése.

8. Nagyenyed végromlása. Itt este Prodan pap 10,000 román-nal jelent meg s bántatlanságról biztosított; később Axente jött a másik tömeggel, Ekkor a városba rontottak, azt felgyújtották, és az embermészárlást válogatott kínzással megkezdették. A templomi öltönyben eléjük ment papot fölnégyelték. A nők közül többeknek hasát fölmetszették és a méh gyümölcsét nyáron sütötték. A reform. collegiumnak 30,000 darabból álló könyvtárát, híres kézirat-, érem- és ásványgyűjteményét elrabolták vagy fölégették. Ez így tartott január 11-ig, midőn a Tordáról érkező csapat elől szétfutottak.

9. A képviselőház 1-ső ülése Debreczenben. Kossuth a képviselők közt szónoklatának varázsával eloszlatta a bizalmatlanságot.

1849.

Jan. 10. Csorics altáb. Görgői hátvédét Guyon alatt Ipolyságon érte utól, ki Szántóig és Varsányig nyomult.

10. Gál Miklós táb. 32 ostromgyútból lövette Arad várat, melynek épületei a tűz martaléka lettek.

12. Klapka Gy. ezr. átvette a vezényletet Mészárostól, ki „meghűtés és hófény által okozott szemgyengülés miatt“ visszalépett.

13. Debreczenben a képviselőház előtt a békekövetség jelentése. Kossuth lelkesíti az elcsüggedt kedélyeket. „Kérdem — mondá — mi értelme van e szónak „unbedingte Unterwerfung“! Nem annyi-e ez, hogy a nemzet írja alá saját halálának ítéletét. Ha a nemzet nem áll fel mintegy férfiú, úgy meg fog halni gyalázatosan; ellenben, ha védeni fogja magát, akkor megél. Fogja-e azt tenni?“ (A képviselők felugorva egyhangúlag kiáltották: „fogja!“). E szerint ily határozatok hozattak: 1) A magyar nemzet függetlenségét, alkotmányát, nemzetiségét az utolsó csepp vérig fogja védeni. 2) A harcban gyáván megfutók mint honáru-lók büntetessenek. 3) A zsarolás halálbüntetést von maga után. 4) Mit a nép kiszolgált, a kormány adóba fogadja el, vagy készpénzben kamatostól fizeti ki. E kötelezés a nemzeti becsület oltalma alá helyeztetik.

14. Görgői hadiszállása Selmece. Kossuth szemrehányást tett neki a váci kiáltványok miatt. A pénzküldeményt elfogadta, de Mészáros rendeletét, hogy Schlick hátába kerüljön, félretette.

14. Bálint 6000 románnal Jára magyar falut kirabolta és felgyújtotta. Itt 800 kegyetlenül megcsonkított hulla közt meztelenül találtatott a reform. és unitárius papé is.

15.—16. Aulich Turseknél Götz táb. és Kmeti Beszterczeb. táján Hurbán csapatait verte meg.

16. Az alvidéki seregnek tudtúl adatik Szegedre vonulása. Maderspach ezr. Zsombolyán elhal. Damjanics a kivonuláskor súlyosan fenyegető kiáltványt intéz a szerbekhez.

17. Gálfalvi ütközet. Puchner Bemnek 3-szor kisebb hada elől fektelenül fut Meggyes felé.

1849.

Jan. 18. Bem Meggyesen nagy zsákmányra tett szert. Puchner hadserege előtt vágatott.

19. Kossuth Szemerének: „Görgei közel áll az áruló névhez, ha már most is nem az“.

20. Az alvidéki sereg utócsapata elhagyta Becskereket. Gróf Eszterházi S. táb. és Nádosi ezr. engedetlenségre izgatták a sereget, de az gr. Vécsei K. szavaira engedelmeiséget fogadott. A 2 előbbi megszökött.

20. Dembinski Henrik lengyel tábornok Debreczenbe érkezett. Kossuth őt titokban fővezérré nevezte ki.

20. Schwarzenberg minist. utasítása: Puchner barátságosan fogadja az oroszokat.

21. Lüders orosz tábornok utasíttatása: csak az erdélyi cs. hadparancsnok kérelmére adhat segélyt.

22. Bem az igen megerősített Szebenben Puchnert megtámadja reggel 7 órakor. Mikes K. ezr. elesett. Délután 1 órakor Bem hada futásnak eredt, de a Szelindek előtti dombokról heves ágyúzással visszariasztotta Puchnert, ki most az orosz segély kinyerésére fordítá az időt.

22. Guyon Selmeznél Csoricstól vereséget szenved. Pusztelnik alezr. sebesülve fogságba esik és elhal.

22. Tarczali ütközet. Schlick kudarcot vallott Klapka ellen. A 34. honvéd zászlóalj kitűnt.

22. Perczel a szolnoki hidat elfoglalta, de az Abony felé vágató Ottingert a nagy ködben kellően nem üldözhetette.

23. Bodrogkeresztúri ütközet. Schlick 8 órai ágyúzás után állodása elhagyására kényszerítettet.

24. Kossuth Szemerének; „Görgei seregével úgy áll a dolog, hogy jó, ha bármi szolgálatot tesz. Ő maga mondja, ha nincs benne bizalmunk, tegyük őt lehetetlenné, mert másképp nem megy“.

25. Perczel a segélyt nyert Ottingert Abony és Czegléd közt is megtámadta és Irsáig kergette; de a táborban megjelent új fővezér Dembinski a hadat visszarendelte. Perczel leköszönt.

26. Görgei végre az újabb hadügyministeri parancsnak enge-

1849.

delmeskedve Beszterczebányáról Aulich és Kmeti osztályaival Rózsahegyén át a felső Vág völgybe indúlt, Piller és Guyon osztályait pedig a Garan völgyben ereszté útnak.

Jan. 27. A honvéd. bizottság Vécseit a haza hálájára érdemesnek hirdette.

29. Klapka válasza Kossuth elismerő levelére: „Én örömet szolgállok minden fokon és körülmények közt. Én holnap, ha a haza akarja, ismét közhonvéd vagyok“.

30. Az orosz segélyről biztosított Puchner Bemet 3-szor nagyobb erővel Szelindeken megtámadta, de este ütközetet veszve visszahúzódott. Kitűnt a 4. 11. és 55. honvédzászlóalj.

31. Bem támadta meg Puchner hadát, és azt részint N. Csűrre, részint Szebenbe űzte, maga pedig Vizaknára tette hadiszállását, mert a Marosvölgyön át várta a segélyt.

31. Tokaji ütközet. Schlick ezt is elvesztette Klapka ellen.

Febr. 1. Bem serege részét Kemény F. alatt Déva felé indította.

2. Lüders Puchner kérelmére 11 zászlóaljat, 11 lovas századot és 24 ágyút küldött. Ennek részével Engelhardt tábornok Brassóba érkezett.

4. Skariatín muszka ezredes Szebenbe vonúlt. Most már merte Puchner megtámadni Bemet Vizaknán, de visszahúzódni kényszerült. B. őt űzőbe vette, de a sokkal nagyobb erőtől Vizaknára s majd Szerdahely felé kergettetett. Veszteségünk 500 ember 16 ágyú, stb. Előre küldött betegeinket és sebeseinket Szászsebes polgárai szívesen fogadva megvendégelték, de a meghívott gyulafejérvári őrség segélyével éjjel felkoncizták.

5. E hírre hadunk elkeseredve rohanta meg Szászsebest s onnan a fejérvári őrséget kiűzte. De Bem nem engedte a várost elpusztíttatni, sőt a zsákmányt is visszaadatta.

5. Schlick a Szepes és Sáros közti Branyiszko határhegyet fegyveresekkel rakatta meg. Ennek kiostromlására Guyon a gyáva-ság hírében álló 33. turóci és a 13. zólyomi z. aljakkal küldetett. Guyon délelőtt 9 órakor a 33. zászlóalj élére állva a kanyargó hegyi úton 20 erős állodásból verte ki az ellenséget, mely éjfélkor

1849.

futásnak eredt. Az ellenség vesztesége 300 ember, s 95 fogoly. Ez alatt a tisztikar Görgei születésnapját Lőcsén tánczvizgalommal ünnepelte.

Febr. 6. Guyon Eperjesre vonúlt be.

6. Puchner Szászsebestől Benczenczig üldözte Bemét, kinek Szászvárosban a szászok és románok ellen fegyverrel kellett éji szállást szereznie.

7. Bem 4 ágyújával is elfogadta a harczot, s utóbb 2 ágyúval is tartá magát, míg középső ujja ellövetett. Ekkor Czetznek adta át a vezényletet, ki az 1200 főnyi seregrommal Dévára vonúlt. B. Piski felé sietett, hol Kemény a megérkezett segélylyel előnyös állodásban várakozott.

8. Hidasnémeti ütközet. Klapka Schlick utóhadától elfoglalja a Hernád hídját. Az abaúji önkéntesek az égő hídon átnyomulva az ellenséget torlaszaiból kiverik és Kassa felé úzik.

8. A szerbektől gyámolított Gläser altáb. 12,000-nyi had kíséretében élelmet hozott Aradvárnak. Néhány lőszerszekerünk fellobbanása seregünket megzavarván, az Gál M.-al Batonyára futott. De Boczkó D. kormánybiztos buzdítására a vitéz 29 z. alj. Asztalos százados alatt a 10-szer számosabb ellenségre rohant, azt a Maroson átszorította és ostromszereinket megmentette. Ez a szabadságharcz legfényesebb tettei közé tartozik. Veszteségünk 100 ember, ez ellenségé 1000 Ivanovics és Stankovits ezredesekkel.

8. Puchnernek román fölkelőkre támaszkodó előhada Keményt a piskii hídnál megtámadta, de a 11. zászlóalj visszaverte.

9. Piskii csata. P. 11,000 ember, 40 ágyúval s nagy tömeg románokkal többször elfoglalta a piskii hidat, de végre is Kemény, Czetz és Bem által onnan elveretett. Veszteségünk 700 ember, az ellenségé 2000 Losenau ezredessel. Kitűnt a 11 zászlóalj.

9.—10. Schlick Kassáról Tornába futott, Görgei pedig a városba vonúlt és a következő éjjel Klapka is.

10. Bem korán reggel Puchner után indúlt, ki már Szászsebes felé futott.

11. B. mondhatlan fáradtsággal Bervére érkezett.

1849.

Febr. 11. Theodorovics Újszegedről ágyúztatja Szegedet, de a nemzetőrök szuronysegezve Szőregre úzik.

13. Görgei késvén Schlick üldözésével, ennek hátvéde csak Szénnél éretett utól.

13. Hadik a Wasa és 8. zászlóaljjal a szerbeket Szőregről elkergette.

13. A nemzetgyűlés szabályozza a haditörvényszékeket, melyek később vésztörvényszékeknek nevezettek. Az általok elitáltak száma 10-re sem ment az egész országban.

14. Görgei Kassán rendeletet vett a hadügyministertől, mely szerint hada, mint XVI-ik hadosztály rendeltetett Dembinski fővezérsége alá. G. ez újítás meghiusítására hirdette: „Felszólítom a törzs- és főtiszt urakat, hogy ezen látszatos megalázást ugyanazon egykedvűséggel vegyék, a minővel én hadtestparancsnoki önállóságomról lemondok“, stb. A tisztikar gyűlést tartva a kormányt „debreczeni irkászok“-nak nevezte, s kifogását Zuber őrnagy által küldé Debreczenbe.

14. A Bukovinából ismét betört Urbant Riczkó ezredes Király-Némétiben megverte; de az ezredes golyótól találva elesett.

15. Bem Meggyesre érkezett s így összeköttetésbe jutott műveleti alapjával M. Vásárhelylyel, hol Zsurmai a székelyek hangulatát fölemelte, Kis Sándor alezr. és Gál Sánd. ezredes pedig új székely zászlóaljakat toborzottak.

23. Eszék várát Éder ezredes feladta. A képviselőház becseléneknek nyilvánította azon tiszteket, kik a haditörvényszék előtt be nem bizonyítják, hogy kötelmöknek eleget tettek.

24. Dembinski 45,000 ember fővezére készült a támadó munkálatra, parancsot adott a Tarczavonal elfoglalására, de arról nem volt értesülve, hogy az ellenség már előbb kezdett mozogni.

24. Schlick 12,000 emberrel Klapkát Pétervásárról a siroki hegyszoroshoz visszaverte, ki e fontos helyet elhanyagolva, annak védelmét Idzikovski lengy. őrnagy alatt 4 sz. gy., 1/2 sz. l. és 4 kis ágyúra bízta, és a töltés hídját föl nem szedette.

1849.

Febr. 24. Jellacsics kísérlete Czibakháza ellen nem sikerült. A Schwarzenberg zászlóalj őrnagyát gr. Leiningen K.-t megszábadította.

25. Az ellenség 47,000 emberrel és 180-nál több ágyúval közeledik Kápolna felé.

25. A románoknak dec. 28. kelt fenhéjázó petícióját a Saguna püspök által vezetett küldöttség átnyújtotta.

26. Gál M. helyett Kis Pál az aradi tábor parancsnoka.

26. Bem Borgo-Rusznál és ismét Borgo-Prundnál megverte Urbant és megint Bukovinába kergette.

26. A kápolnai csata 1-ső napja. Dembinskit az övéi az ellenség mozgalmairól rosszul értesítették, azért még csak 17,000 embere volt Siroktól Kálíg felállítva. Az ellenség d. u. 2 órakor fejlődött ki az országút 2 oldalán. Mariási a központon csak a 2-ik állodást tarthatta meg. Dembinski és Görgei csak este érkeztek Egerből a csatatérre. Schlick este a siroki szorost elfoglalta.

27. A csata 2-ik napja. A honvédek úgy mint a régi ezredek kitűnően teljesíték kötelemeket, de Dembinski környezete az ő megbuktatására törekedett. Hadosztályaink 5 és több mérföldre voltak még távol a csatatértől. Ezekhez D. rendeletét a mult este nem küldé el Bayer, Görgei tábornoki főnöke. Görgei, sőt Klapka is nem vezényeltek helyeiken, hanem futári szerepre vállalkoztak. A had élelmezése elhanyagoltatott. 600 olasz Zanini-féle átment az ellenséghez. A Sirokról előtörő Schlick a magyarokat Verpelétnél oldalba fogta, stb. Így az ellenség jutott a csatatér birtokába. Kitűntek a Császár, Sándor és Coburg huszárok, a Don-Miguel, a 14. 34. 43. és 47. honvédzászlóaljok. A Zaniniak élén báró Mednyánszki Caesar tábori főpap a keresztet vitte. Veszteségünk 1200 ember. Ha Windischgrätz a magáét csak 352-re tette nem csodálhatni, mert ő e csatáról azt írta Olmützbe: „a lázadó csordákat Kápolnánál legnagyobb részt megsemmítettem“.

28. Dembinski hajnalban Mezőkövesdre hátrált. Szihalomnál a Kmeti alatti hátvédet 1 vasasereg 1 üteggel megtámadván, ezeket a Miklós huszárok derekasán eldöngették, mi a magyar

1849.

hadat a csata megújítására tüzelte, de azt Dembinski meg nem engedte.

Mart. 1. D. az egész sereget Poroszlóra rendelte. Az alvezérek az övig mocsárban járt legénységgel az ágyúkat vonszoltatták, s őket fáradság, étlenség és álmatlanság által egészen kimerítették.

2. Tiszafüreden összekocczanás Dembinski és Görgei közt, mert amaz munkálatai tervét nem közölte, ez pedig D.-nek visszavonulási parancsát megszegte.

3. A Görgei tartotta haditanács fővezért kíván választani, mit Szemere meg nem enged. Ő Kossuth jövetelének bevarását s addig D. mellé haditanácsosok adatását indítványozza. Ez azt el nem fogadván, Sz. a fővezérséget ideiglen Görgeire ruházta, kit szerinte „ezen egész ügyben gyűlölet és megsértett nagyravágyás vezetett“. D. azon kérdésére, mit érdemel ön azért, hogy írott parancsom ellen cselekedett? Görgei így felelt: „egy golyót az agyamba“.

4. Kossuth, Mészáros, Kis E. és Vetter Tiszafüreden. Szemere tudósításához ezt adta: D. akkor hibázott leginkább, midőn Görgeit föbe nem lövette, ki neki is veszélyes embernek látszik. „Nemcsak veszélyes — vágott közbe Kossuth — ő áruló“. A haditanácsban, hol G. „német“ nyelven prókatori ügyességgel védte eljárását, K. úgy vágta ketté a csomót, hogy a tisztikar viselkedését határozottan rosztalta, mely elégtétellel D. megelégedett s a vezérségről lemondott. K. a fővezérséget ideiglen G.-re bízta.

4. Szabadkától 4000 szerb véresen visszaveretett.

4. Windischgrätznek a lázadók megsemmítéséről kedvezően hangzó tudósítására Olmützben kiadatott az összbirodalmi oetroyált alkotmány. „A mai napról — mondá a cs. manifestum — alkotmány-oklevelet hirdetünk ki az egy és oszthatatlan osztrák császárság számára; a kremsiri országgyűlést ezennel feloszlatjuk“. A 71—75. §-ok a magyar korona területét 6-felé darabolták, az ősi alkotmányt s közel 1000 éves államéletet megsemmítették.

4. A harcz Puchnerrel mart. 1-je óta folyt. E napon Herkálóvics őrn. Kiskapuson visszaverte a támadást, ki mart. 2. a nagy

1849.

erő elől Meggyesre vonúlt; Czetz pedig a Nagyküküllő jobb partján Meggyes és Ekemező közt kedvező állodást vett. Az ellenség a balparton egy vendégfogadót szállt meg. Ennek elfoglalását Bem parancsára a megsegített 11. zászlóalj csak a 4-ik rohamra hajthatta végre. Az ellenség esti 9 óráig Asszonyfalváig üzetett. A győzelem nagy áldozatba került, csak a 11. zászlóalj 300 embert veszített. Mart. 3. kénytelen volt Bem állodását P.-nek átengedni, s e napon Erzsébetvárosba, és mart. 4. Segesvárra hátrált, hol elsánczolva kívánta a székelyek segélyét bevárni.

Mart. 5. A szolnoki csata, megnyerve Damjanics által Karger és Ottinger tábornok ellen. Az elővédi csatában a lengyel dsidások Poninski alatt, a vadászok és ágyúk elleni szuronyviadalban pedig a 3. és a Schwarzenberg z. aljak tűntek ki. Az ellenség vesztesége 1000 ember Regelsberg alezredessel, 400 fogoly, 11 ágyú, stb.; a miénk 200 ember. D. az ellenség sebesültjeire nézve igen emberséges intézkedést tett, 7000 forintnyi ezredpénztárt is érintetlenül hagyott. D. a Tisza balpartján levő Vécseitől foganatlanul kérvén huszárségélyt, tetteleg elfoglalta a hadtestparancsnokságot.

5. Gál L. a szerbeket Bajmok és Pacsér közt megverte. Ezek vesztesége 200 ember.

8. Képviselőházi titkos tanácskozmányban Kossuth kijelentén: „akként fogok a hadseregnél megjelenni, hogy vagy én nem élek, vagy az nem, ki a kormány iránt engedetlen merne lenni“, fővezérré és altábornagygyá Vetter táb. neveztetett ki.

9. Debreczenben a katonai érdemjelek 1-ső kiosztása. A 2-od osztálylyal (babérkoszorú közepén díszelgő nemzeti kettős kereszt) díszítették föl: Kis és Vetter altáb., Görgei, Bem, Damjanics és Perczel táb. s Guyon ezredes.

9. Bem arról értesülvén, hogy Puchner Segesd és Hondorf táján bekerítésre törekszik, de a meglágyult hegyi utakon igen lassan haladhat, örömtől sugárzó arcczal mondá: „Most előre Szebenbe!“

10. Damjanics Szolnokot elhagyta. Egy utász tiszt a költséges hidat fölégette.

1849.

Mart. 10. Görgei Klapkának: „Vetter sikeresen fog működni, ha tanácsaimat nem mellőzi“.

10. Bem Meggyesen Perczi alezredest 1500 emberrel hagyta és azon napon Nagyselykre érkezett.

11. A h. bizottság a harcban elesett honvédek özvegyeinek naponkénti 4, 6 és 8 krt rendelt.

11. Nagyszeben kiostromlása. Bem d. u. 4 órakor érkezett Szeben elé. Pfersmann cs. tábornok és Skariatín ellenállását a 11. honvéd és a Mihály nhg. z. aljnak 4-ik rohama törte meg. Az ellenség 9 $\frac{1}{2}$ órakor a vöröstoronyi szoros felé futott. Bem hatalmába esett 514 fogoly és nagy hadizsákmány. Puchner, ki e napon neveztetett ki tábornoszernagygyá, e hírre Brassóba sietett hadseregével.

12. Bem amnestiát hirdetett a magyar nemzeti ügy legádázabb ellenségeinek, a szászoknak is. Ezek alig hittek szemeiknek.

14. Bem serege egyik részét Czetz alatt Brassó felé küldé, a másikat maga a Vöröstoronymál megállapodott muszkák ellen vezette.

15. A török-szentmiklósi tábor az alkotmányreform évnapját egyházi szertartással megünnepelte.

15. A IV. hadtest vezérévé Hadik helyett Perczel neveztetett ki, hogy Péterváradot fölmentse; és Bácsot a szerbektől megtisztítsa.

16. Bem a vöröstoronyi szorosban a muszkák menekülését földöz osztrákokat megverte. B. Bruckenthal Samu az Oltba vezett.

16. Szemere a „védsereget“ szervezi.

17. Bem az oroszokat a határszélig kergeti, melynek védelmére itt hagyja Ihász Dániel alezredest az 55. zászlóalj- és 4 ágyúval.

18. Czetz Feketehalom előtt Kalliani osztr. tábornokot megverte és Vidombákig űzte. A tömösi szoros felé elül futottak az oroszok s utánok az osztrákok.

19. Brassó küldöttei a város kulcsait Bemhez Vidombákba hozták, ki még azon napon bevonúlt.

1849.

Mart. 21. Bem a tömösi szorosban. Szabó Nándor alezr. kiverte állodásaiból az ellenséget, mely 186 halottat, 80 foglyot és sok hadiszert vesztett. A török az ő neutralitása szerint az aldunai tartományokba lépő magyar hadakat lefegyvereztetni, az osztrákokat pedig barátságosan fogadtatni rendelte.

21. A képviselőház Nyári P. indítványára Bemnek az érdemrend nagykeresztjét, és Mészáros indítványára az altábornagyi rangot is adományozza. Mészáros kívánságára ő maga küldetik Bemhez.

22. Görgői Szemerének: „A szerencsétlen békepárt! Semmi béke, hanem guillotine, guillotine, guillotine!”

22. Perczel Szőregről, Forget őrn. pedig Sz.-Ivánról üzte ki a szerbeket.

23. A Perczel által küldött Gál L. ezredes az előző nap kezdé Zenta ostromlását, de a szerbek makacs ellenállása miatt csak e nap reggelén lett a város urává. E népes város magyar lakosaiból alig maradt 400 életben. Mindjárt a szerbek bevonulásakor 2000-nél több magyar vérzett el iszonyú kínzások közt. A élőfára kötöttek alá tüzet gyújtottak, s a kik így életben maradtak, azokat 40—50 botütéssel kínozták. Trifkovic őrnagy a magyarokat 50—60-val lövette agyon a város végén, s ezek fejeit magyarok által vágatta le, melyekkel a sz. Háromság oszlopát akarta körülrakatni. A kirabolt kath. templom előtti feszületre is akasztatott. Ez őrnagy számos fiút férfúságától fosztatott meg. A nőket a legezégéresebben tette a baromiség áldozatává és nyomorékká. Ily kegyetlenségeket a zentai szerb lakosok is követtek el.

23. Radeczky Novaránál döntő csatát nyert a szardíniai hadsereg ellen.

24. Beniczki L. őrn. Hurban csoportjai szétkergetése után 450 főnyi haddal Almási cs. ezredesnek 4-szer erősebb csapatját Losonczon szétverte. Az ellenség vesztesége 177 halott, 36 fogoly, az ezred pénztára 27,000 frttal, stb.

25. Kossuth által a képviselőházban tartott beszéd értelme: a képviselőház eddigi politikáját, utolsó csepp vérig védeni az

1849.

alkotmányt, a törvényes függetlenséget, meg ne változtassa; a békepárt s a derűre bekullogó képviselők által magát majorizáltatni ne engedje, nehogy katonai dictatura kerekedjék felül. K. e beszéd után a hadsereghez indult, mely a diadalmas hadjáratot megkezdendő volt.

Mart. 27. Vetter fővezér szózata tiszafüredi főhadiszállásáról az I., II., III. és VII. hadtesthez (53,000 ember, 182 ágyu): „Bajtársak! Itt az eldöntő percz! Magyarhonnak nagygyá, szabaddá és boldoggá kell lennie!“ De V. az alvezérekkeli heves szóváltása következtében epelázba esett.

30. Windischgrätz Schlicket Hatvan s Jellacsicsot Monor felé indítja. Hadereje 53,000 ember, 220 ágyu, 8 röppentyű ütég.

30. Kossuthot Egerben még a nők is fényes tüntetéssel fogadják. Itt Görgeit a beteg Vetter helyett h. fővezérré nevezi. A VII. hadtest Gáspár Endre ezredesre bízatik. A hadjárat céljául Komárom fölmentése tüzetik ki.

31. A magyar hadsereg felállítása: Gáspár (VII.) Hortig; Klapka (I.) Nagykáta felé Jellacsics ellen; Damjanics (III.) Jászberényig; Aulich (II.) Árokszálláson tartalékul; Asbót Jellacsics mögé.

31. Perczel és gr. Battyáni K. mart. 27-én Péterváradra bemennek, s 60 kétesérszelmű tisztet kiutasítanak. Mart. 29. Hollán Ernő által Kamenicz felé kirohanást intéztetnek. Mihálovics őrn. 500 embert lekaszabolva a szerbek sz.-iváni sánczait szétrombolta. P. mart. 31-én a Kula és Sz.-Tamás felől támadó szerbeket visszavervén, átkelt a csatornán.

April 2. A hatvani ütközet. A nyulászással kérkedő Schlick erős tüzérsége és lovassága által előnybe jutott Gáspár ellen d. u. 2 óráig. Ekkor megérkezett a segély a 9. és a Schwarzenberg z. alj, a Ferd. huszárezred s a lengyel legio Wysocki alatt. Schlick Hatvanba visszavetettet, s onnan makacs utczai harcban kiüzetett. Vesztesége 300 ember.

3. Perczel Sz.-Tamást 1 Turszki és 1 Wasa zászlóaljjal, az 5., 7. és 8. h. zászlóaljakkal, 4 sz. szegedi önkéntessel kiostromolta.

1849.

Kitünt Földvári S. a szegedi önkéntesek őrnagya. A szerbek vesztesége 2000 holt, 2000 fogoly, stb.

Ápril 4. A tápió-bicskei csata. Jellacsicsnak külön megtámadására utasított Klapka azt hitte, hogy az ellenségnek csak gyenge hátvéde tanyáz Bicskén, holott 2 dandár feküdt ott. Kl. gyalogsága szuronysegezve a nagykátai keskeny töltésre és a mocsárokba kergettetett, s maga hadtestétől elvágtatott. A segítségül jött Damjanics és Görgei intézték ezután a harczot. A rettenthetlen 3. és 9. z. aljak szuronysegezve tisztíták meg a hidat és töltést, az ellenséget Bicskére és onnan Ság felé üzvé. Győzelmünk sokba, 800 ember és 4 ágyuba, került, Kis P. ezr., gr. Leiningen, Földvári K. és Czillich E. őrnagyok az érdemrend 3-ik osztályával diszítették.

6. Az isaszegi csata, mely d. u. 2 órától éjjeli 11-ig tartott, az ellenségnek állodásaiból kivettetése és Gödöllőre vonulásával. Veszteségünk 800 ember, az ellenségé 1000. — Annak okai, miért nem veretett meg teljesen az ellenség: 1) Görgei csak d. u. 3 óra után indult Kókáról a csataterre. 2) Klapka, kezdetben megzavarodván, visszavonulót fuvatott. 3) Aulich a tartalékkal későn s akkor is csak jó ösztönéből érkezett a csatahelyre. 4) Gáspár új tábornok Bagon 16,000 emberrel és Dipold Péczen 4000-el tétlenül vesztegeltek. 5) Félreértésből Aulich saját lovasságunkra, Mihályi pedig gyalogságunkra tüzeltetett. 6) Az ellenségnek gyalogsága és tüzésége volt túlnyomó, melyeket e földegen czélszerűen lehetett használnia. Kitüntek a 3., 9., 42. és 60. honvéd, a Wasa és Schwarzenberg 3-ik és a porosz hg. 2-ik zászlóalj. A nap hőse Damjanics volt.

7. Arad ostroma gr. Vécsei K. tábornokra bízott.

7. Nagyszombaton Gödöllőre vonult be hadseregünk: Kossuth tudósítása a honv. bizottsághoz: „A dicsőség napjait éljük, melyek nemes hazafi vérrel vásárolt babérjaiból a nemzet szabadsága fog felvirulni! Annak, ki magyar, büszkén kell fölemelnie fejét, mert megélte a szolgálattal fenyegetett nemzet dicsőségének legszébb napjait. Jelszavunk: előre!”

1849.

Ápril 7. Perczel a romai sánczokból kiverte a szerbeket, de nem üldözte.

8. Kossuth szózata a néphez: „Felhívom a népet, segítse szaporítani azon hadsereget, mely hazáért és népért küzd. Legyetek hazafiak, és a magyar nemzet győzhetetlenné lesz!“ stb.

8. Kossuth ápril 7-én Perczelnek Görgeiről: „Látván vezéri bölcsességét és elszántságát, lehetetlen multját nem felednünk“; és ápril 8-án: „Mióta ezen férfiú viszi a fővezérséget, aggodalom szorongatja keblemet“.

10. A váczi csata. Damjanics az ellenséget (Götz táb. 7 z. alj, 8 l. sz. és 27 ágyu) Vác déli oldalán igen előnyös állodásokban, a Gombáspatak vonalánál és a Hétkápolna melletti dombokon, d. e. 9 $\frac{1}{2}$ órakor támadta meg. A kartácszapor visszavetette a mieinket, a lengyel legio a szolgálatot is megtagadta. De végre a 3., 9. és a Wasa z. aljak egymással vetekedve és élükön Földvári Károlylyal szuronysegezve vették be az ellenség állodásait. A városban utczái harcban Götz elesett s a mieink kezébe jutott, Váczon túl éjjeli 11 óráig még 3 állodásból veretett ki az ellenség. Görgei Götzöt nagy katonai tisztességgel temettette el. Az ellenség vesztesége 160-nál több holt, 300 fogoly, stb. Kitüntek Nagy-Sándor József táb., Wysocki, Knezics, Kis P. és Leiningen ezredesek, Czillich és Kökényesi alezredesek, s mindenek felett Földvári K. „a legvitézebb magyar harczfi“. Görgei e csatáról Napoleon-féle stylben beszélt, jelesen csatatudósításában így: „Büszkén tekinthet elárult és sanyargatott édes hazánk e hú fiaira, kiknek hősies lelke és erős karja képes leend a valódi szabadságot kivívni, és a hont nagygyá és boldoggá teremteni“; szózatjában pedig a katonasághoz így: „Örömmel, büszkeséggel nézek bátor szemeitekbe, csodálattal szemlélem kitürésteket a háboru nehézségeiben, s ki nem mondható dicsérettel hajlom meg vitézségtek előtt, mely nagy őseitekre méltó tettekkel a magyar nevet örök időkre felmagasztalandja, és titeket a világ legbátrabb seregei közt első sorba teend“, stb.

10.—13. Pest körül Windischgrätz kémszemléi és Aulich táb. tüntetései voltak napirenden.

1849.

Ápril 12. Valószínűen e napon határozta el az osztrák kabinet, kérni az orosz intervenciót, mert az azt hevesen ellenző Stadion belügyminister e napon tébolyodott meg.

13.—14. Perczel sikertelenül tesz kísérletet a titeli fensík és ott Knicsanin nagyobb ereje ellen, de másnap F. és A. Kovilt kiostromolja.

13. A magyarok diadalmas csatái Bécsben nagy izgatotaságot és Olmüczben nagy aggodalmat okoznak. Windischgrätz a fővezérségtől elmozdítatik, s helyébe b. Welden t. szernagy, és Budavár parancsnokává Hentzi táb. neveztetik ki.

13. Kossuth Debreczenben a törvényhozó testület zárt tanácskozásában épen azon hibát követte el, melyet II. Rákóczi F. az ónodi gyűlésen 1707. jun. 14-én, a függetlenségi nyilatkozatnak indítványozásával, mely a következő pontokat tartalmazta: 1) Magyarország önálló és független európai statusnak nyilvánítatik. 2) A Habsburg-Lothringen ház az ország feletti uralkodásból örökre kizáratik. 3) Magyarország minden más állam irányában barátságot tart. 4) Míg a kormányrendszert a nemzetgyűlés megállapítaná, az országot ideiglen egy kormányzó elnök a maga mellé veendő miniszterekkel igazgatja. Határozat: a függetlenség a következő napi ülésben kijelentessék.

14. A függetlenségi nyilatkozat elhatározása a képviselőháznak Debreczenben a reform. nagy templomában tartott ülésében. Kossuth beszédében azon esetre, ha külföldre menekülne, elégette a hidat a visszatérhetésre. Indítványára a képviselők ezen általános felkiáltással válaszoltak: „Elfogadjuk egészen“. A kimondott elvnek nyilatkozatba foglalására kiküldettek Kossuth L. az indítványozó, Gorove István és Szacsvai Imre a ház jegyzői. — A képviselők Kossuth L.-t viharos éljenzéssel az ország kormányzó elnökévé kiáltották ki. — Ezeket a felsőház d. u. ülésében elfogadta, és a függetlenségi nyilatkozat szerkesztéséhez Horváth M. püspököt és Hunkár A. főispánt nevezte ki.

14. Kossuth Ludvig Ján. képviselőt, Görgei honfitársát, küldé biztosúl a főszereghhez, s általa a h. ü. miniszterséget ajánlá Görgeinek.

1849.

April 15. Az osztrák kormány kérte a czárt, küldene 30,000 embert Erdélybe.

17. Perczel Óbecsénél kiverte a szerbeket sáncaikból.

19. A nagysarlói csata. Egyike a legvéresebbeknek. Veszteségünk 600 ember, az ellenségé 2000, s a foglyok száma 2000-nél több. Damjanics és Klapka hadtestei (18,000 ember) a Nagysarlónál utjokat álló Wohlgemuth táb. ellen (24,000 ember) d. e. 10 órakor kezdék a támadást. Kazinczi Lajos és Wysocki a 17., 19. és a Don Miguel z. aljjal szakadatlan „éljen“ kiáltások közt az ellenséget a községbe nyomják s egy óra mulva birtokába jutnak a lángok és holtaktól elborított községnek. A véres utczai harc hősei voltak még a 3. és 9., a Wasa és Schwarzenberg z. aljak és a lengyel legio. A községgel szemben levő magaslatokat elfoglalt ellenség látván Pöltenbergnek megérkezését a VII. hadtest lovaságával, Damjanics rohamoszlopait be nem várta, hanem Málás és Cseke felé futott, üzelve Nagy-Sándor és Pöltenberg által. — Görgei, a függetlenségi nyilatkozat miatt boszús, 3 mföldnyi távolságról, a lévai romokról, kívánta volna e nagyszerű csatát vezényelni, s azért csatatudósítása is a legfelületesebb volt.

19. A nemzetgyűlés vegyes ülése a ref. főtanodában. Szacsvai jegyző olvas: „A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata, stb. Kelt Debreczenben, 1849-iki april 19-ik napján tartatott nemzeti gyűlésünkben. A magyar nemzet törvényesen egybegyűlt képviselői. B. Perényi Zsigmond, a felsőház másodelnöke. Almási Pál, a képviselőház alelnöke. Szacsvai Imre jegyző. Elnök: Van-e valakinek észrevétele a felolvasott szerkezetre? (Mindnyájan: Elfogadjuk!)“

19. A temesi kerületnek az ellenségtől való megtisztítására utasított Bem Lugosra vonult be.

20. Braticz János ügynökké neveztetett a turini és velencei kormányokhoz.

21. Perczel Törökbecsénél a temesi kerületbe ment, Bemet segíteni.

22. Hentzi fenyegetése Budapesten; ha a lakosság a cs. had-

1849.

sereg elvonulásakor ellenséges indulatának csak jelét adná is, a város a lánchíddal együtt rommá fog lövetni.

April 22. A podheringi ütközet. A Barco táb. által idáig nyomott 21. zászlóalj néhány honvédszázaddal erősödven, Martini őrnagy alatt kiverte az ellenséget.

23. Perczel Mokrinál megveri a szerbeket. Fogoly 1000 ember.

23.—24. közti éjjel Jellacsics a hadsereg maradványaival elhagyta a fővárost s a dunai hajóhidat fölégette. Reggel, midőn az 1-ső huszár szakasz a városháztéren megjelent, a lelkesültségtől elragadt nép örömujongással tölté el az utcákat.

24. Perczel Basahídnál megveri a szerbeket.

26. Komáromi csata. 30,000-nyi ellenséggel 24,000-nyi magyar had éjfél-től d. u. 2 óráig harczolt, midőn az ellenség Győr felé vonúlt. Veszteségünk 800 ember, az ellenséggé 1200 és 1000 fogoly, 7 nagy ágyú stb. A nagyobb eredmény akadályai: 1) Bár az ellenségnek elég ideje volt nagyobb erőt összpontosítani, Görgei a Hatvan óta mindig pihent saját hadtestét, a VII-ket, most sem vezette tűzbe. 2) Klapka terve szerint a gyengébb magyar had igen szétterjesztett. 3) Az egyetemes támadás későn kezdetett. 4) Dipold elkésett. 5) Az ellenség víárkai lovasságunk előmenetelét gátolták. 6) Nagy-Sándornak nagy lovassági rohama nem sikerült, midőn a jeles 47. z. alj egy része levágotott.

27. Az orosz külügyér körlevele a diplomatiiai ügynökökhöz az interventio elhatározása iránt: „Magyarország fölkelése az utolsó időkben oly haladást tett, hogy Oroszország nem maradhat többé közönyös néző. Egy független Magyarország, ha csak egy időre emelkedik is fel, áthatva azon ellenséges szellemtől, mely főnökeit Oroszország ellen lelkesíti, ránk nézve súlyos veszélyt képez. Midőn tehát a császár az osztrák kormányt hozzánk intézett kérelme szerint segíti: azt hiszi, nemcsak a maga, hanem az europai rend és nyugalom érdekében is cselekszik,“ stb.

27. A nemzetgyűlés ismét 50,000 ujonczot szavazott meg.

28. Welden komolyabb ütközetet elfogadni képtelen, Pozsonybba tette hadi szállását.

1849.

April 28. Damjanics János, a hős tábornok, Komáromban sétakocsizás alkalmával lovai által elragadtatván, lábszárát bokában eltörte, a hadi szolgálatra képtelenné lett. A kormányzó e nagy szerencsétlenséget a nemzetnek tudtára adván, mondá: „Damjanics tábornok úrnak balesetét a hazának minden hí fia velem együtt a legmélyebb bánattal fájlalja, és osztózik azon keserves meggyőződésben, hogy e baleset országos csapás“.

29. Theodorovics ki 10,000 ember és 30 ágyúval Perczelt Melencze és Nagybecskerek közt megtámadta, a Temes folyó mögé nyomatott.

29. Görgei nem üldözte az ellenséget, hanem 34. z. aljjal s 47. l. századdal (40,000 ember) Buda ostromára indult de ostrom-ágyúk nélkül. E lépését ő maga „strategiai baklövés“-nek nevezte.

Máj. 1. A bécsi kormány hirdetménye a muszka intervencióról: „A fölkelés Magyarországon határozottan viseli jellegét az európai felforgatási párt minden ereje egyesülésének. Ez okból arra határozta magát cs. ő fősége kormánya, hogy az orosz cs. ő fősége segélyét igénybe vegye“.

2. A kormányzó elnök és a 2-ik ministerium tagjai: Szemere B., Duschek F., gróf Battyáni K., Csányi L., Horváth M. és Vukovics S., a békepárt egyik vezére Kazinczi G. módosítványa szerint szerkesztett esküminta szerint, a függetlenségi nyilatkozatra is letették az esküt. Szemere ekkor mondott programbeszédével meglepte úgy a kormányzót, mint ministertársait, melyben nyilvánítá, hogy a ministerium magát forradalmi, republicai és demokratiai irányúnak vallja. Ellenségeink nem késtek ezt ellenünk felhasználni.

4. Budavár ostromának kezdete. Klapka már máj. 1-jén tudósítá Görgeit, hogy Buda vára hamar be nem vehető, ki még sem intézkedett nehéz lövegek leszállítása iránt. Máj. 4-én a 10. z. alj a vár vízvezetéke megrontására hasztalanul küldetvén, 170 embert veszített. Hentzi éjjel 316 darab 60 fontos bombát vetett Pest városra.

5. A martiusban Havasalföldre kifutott ellenségből 12 z.

1849.

alj., 16 l. század és 36 ágyú Malkovszki táb. alatt betört, Mehádiát, Oraviczát és Fejértemplomot elfoglalta, de a Bemtől küldött Károlyi alezredes e napon Oraviczáról elűzte őket.

Máj. 5. Szemere a román nemzetiségű országos képviselőkkel, a kibékülés megkísértése végett, pontokat állapított meg, melyekkel Drágos képviselő küldetett Jancuhoz. Ezek szerint: 1) Az oláhok, mint külön nemzetiség, románoknak neveztetnek. 2) Nemzetiségök a magyar kormány által 13 pontban biztosítatik. 3) A fölkelők fegyvereiket leteszik. 4) Mindenki amnestiát nyer Saguna kivételével. 5) A fölkelők 2 hét alatt megesküsznek Magyarország függetlenségére. Drágos, miután Jancuval máj. 4-én alkudozott, e napon népgyűlésen szónokolt, de keveset hallgattak reá.

6. A Szemerétől külön működő Hatvani mindent elrontott. Ő 1400 emberrel és 3 ágyúval Abrudbányát megszállotta, Buteanut és Dobrát elfogatta. Jancu megmenekült.

6. Gr. Teleki L., Kossuth felszólítására, Splényit, maga a kormányzó pedig később gr. Andrási Gyulát küldé Konstantinápolyba, de siker nélkül.

7. Perczel a Puffer alatti szerbeket a tomassováczi hídfőnél, s azután a jarkováczi és uzdini szerbeket szalasztotta meg. A nagy nyomort szenvedő bujdosó szerbeknek itt épen úgy, mint már Sz.-Tamásnál, amnestiát hirdetett.

8. Károlyi alezredes Fejértemplomnál verte meg a Havasalföldről betörőket.

8. A muszka cárnak az interventiót hirdető manifestuma: „Segítségül híván ily igaz ügy támogatására a seregek Istenét, hadainkat megindítottuk a lázadás elfojtására, s azon vakmerő pártütők megsemmítésére, kik a mi tartományaink nyugalmát is fenyegetni bátorzkodnak. Így fogja Oroszország betölteni szent hivatását“.

8. Új 12 honvédszászlóalj alakítottatott, a 92—103. számú.

9. Jancu máj. 8 án Abrudbányán Hatvanit megtámadta. A halálfős német legio Klein alatt nagy vitézséget fejtett ki, de a megtizedelt csapatnak löpőpor elfogyván, május 9-én kényszerült

1849.

Brádra vonólni. A románok Abrudbányát felgyújtották, polgárait felkoncizolták, Drágost darabokra vagdalták.

Máj. 10. Bem az Oláhországból betörőket végkép kikergette.

11. Osborne interpellatiójára Palmerston külügyér válasza: Magyarország függetlenségét biztosító szerződés nem létezik.

12. Flocon interpellatiójára a francia külügyér válasza: „A diplomatiai egyezkedések utján kell az orosz interventiót megakadályozni, és ha ez nem lenne elég, a kormány a gyűlés tanácsát kikérendi“.

13. Ezt gr. Teleki L. így köszönte meg: „Ime a francia rokonszenv hagyományai nem felejtettek el. Fogadja ön ezért hálámat“, stb.

13. Hentzi május 9. regg. 4—5¹/₂ óráig, és május 13-án d. u. 5—12-ig bombáztatta Pestet. Az utóbbi borzasztó látvány volt, a feldunasort a Redoute-épülettől kezdve lángtenger borította.

13. Kozák csapat nyomult Árva völgyébe.

14. Paskevics Paniutin tábornokot 12,000 emberrel Magyar-Bródba küldé.

15. Puki M. k. biztos bucsulátogatása Komáromban Damjanicsnál, ki így nyilatkozott G.-ről: „Meglássá barátom, ezen ember még elárulja hazánkat“, s könybeborult szemekkel lábára mutatva így sóhajtott fel: „Héj csak e láb ne tört volna el!“

15. A budai Nyárshegyről 24 fontos ágyúkkal megkezdetik a réstörés.

15. és 16. Hentzi bombáztatja Pestet.

17. Első rohamkísérlet a budai vár ellen.

18. A muszkák ellen népfölkelés hirdetik keresztháborúalakban.

19. Az Abrudbányát visszafoglaló Hatvaninak hátrálási vonalát Jancu elállta. Amaz élethalálharcot vívott máj. 19-ig, elvesztette 4 ágyúját s a német legióval majdnem egész dandárát. 200 emberrel Dévára menekült, s útközben Buteanut felakasztatta.

21. Budavár visszafoglalása. Nagy-Sándor éjfél után 2 óraker maga vezette az I. hadtest rohamát. 5 óraker a rést a 47. z. alj

1849.

élén Mariási ezr., Driquet alezr. és Inkei őrn. elfoglalták, s ugyanakkor a 34. h. és a Don Miguel zászlóalj is a falakra jutott. Az ellenség vesztesége 1906 holt és sebesült, 2500 fogoly, stb., a magyaroké pedig 1118 halott és 673 sebesült. Hentzi tábornok elesett.

Máj. 22. Perczel indítványozta Görgeit, egy hó eltékozlása miatt, haditörvényszék elé állítani, de az országgyűlés az altábornagyi címet s az 1-ső rendű érdemjelet adományozta neki, mit ő nem fogadott el.

23. Joly és Sarrans képviselők máj. 21. és 22. ismét erélyes szabályokat sürgettek az orosz interventio ellen, de a kamarák máj. 23. Cavaignac tábornok indítványára indokolt napirendre tértek át.

24. Dembinski a felvidéki sereg vezérletéről leköszönvén, az Wysocki és Dezsőfi Arisztidre bízott.

24. Perczel rohamait a titeli fensík ellen Knicsanin máj. 22. és 24. meghiúsította.

27. Görgei Debreczenbe ment átvenni a hadügyéséget és letenni az esküt a függetlenségi nyilatkozatra.

27. Dévát a 150 főnyi őrség Forró ezredesnek feladta.

28. A kormányzó ünnepélyes óvása a magyar nemzet nevében az orosz avatkozás ellen e szavakkal fejeztetett be: „A magyar nemzet biztosan számít reá, hogy ezen óvása minden jogot tisztelő és szabadságot szerető nép meleg rokonszenve felelend. De bár az egész világ által elhagyatnék is, határozott öntudattal jelenti ki, hogy a zsarnok erőszaknak meghajolni nem fog, hanem önvédelmének igazságos harczát utolsó csepp véréig megvívandja“.

30. A nemzetgyűlés a kormányzó évdíját 200,000 pforintra határozta.

30. A Magyarországnban harczoló cs. hadak fővezérévé báró Haynau Julius t. szernagy, a hesseni v. fejdelemnek Ritter Rebe-kával nemzett törvénytelen gyermeke, ki maga kérkedett a bresciaiak ellen gyakorolt kegyetlenkedéseivel, neveztetett ki.

31. A debreczeni országgyűlés elnapoltatott.

1849.

Jun. 4. A kormány Debreczenből Budapestre költözött.

4. Haynau mellé teljhatalmú cs. polgári biztossá Geringer Kár., erdélyi szász bureaucrata, neveztetett ki.

5. Haynau a lipótvári hadi foglyokat, Mednyánszki László őrnagyot és Gruber Fülöp századost felakasztatta, és Razga evang. lelkészt is kivégeztette.

6. A kormány e napra a keresztháború érdekében böjtöt hirdetett.

7. Perczel kátyi veresége. A magyar tábornok 9000 ember és 30 ágyúval Jellacsicsnak 25,000 ember- és 129 ágyúból álló hadát a Sajkás kerületbe kívánta visszafűzni, és e végre a káty-szent-iváni úttól éjszakra eső erdőnél az ellenséget oldalba és hátba megtámadni, de Ottinger e fogást ügyesebb csellel megghiúsította, és P.-t 4 ezred lovassággal és az ágyúkkal meglepve megrohanta. Erre lovasságunk és tüzérségünk megfutott, a mágára hagyott gyalogságunkban pedig, főkép a 8-ik h. és a Turszki z. aljban az ellenség rémítő mészárlást vitt végbe. 800 halott és sebesült maradt a csatatéren, 1500 pedig fogolylyá lett.

8. Bem, hogy a temesi kerületben hagyott 10,000-nyi hadat pótolhassa, erélyesen sürgette az ujonczozást, de már csak a 133. és 134. z. aljat lehetett fűlszerelni. B. e napon körútra indult az erdélyi szorosokhoz, azután pedig Kolozsvárra ment, hol a hölgyek díszkarddal tisztelték meg.

9. Sass oroszokkal Kubint megszállotta.

11. Jellacsics Újvidéket elhamvasztotta.

13. A csornai ütközet. Kmeti ezr. reggel 5 órakor Csornán megtámadja Wyss táb. dandárát. 8 órakor az ellenség hátrálásán Bósárkány felé futással fajult, melyben a tábornok is elesett. Az ellenség vesztesége 258 ember.

15. A kormány Perczeltől a IV. hadtest vezérletét elvevén, azt Vetterre ruházta.

16. A zsigárdi ütközet. A Duna balpartján elszórva az I., II. és III. hadtestünk (30,000 ember) állott, a kedvező állodást elfoglaló ellenség pedig 40,000-nél erősebb volt. A Pesten fondorkodó

1849.

Görgei — mint mondja — tapasztalást kívánt szerezni, vajon Nagy-Sándor, Asbót és Knezicsben nyerhet-e kárpótlást Aulich- és Damjanicsért, azért a hadműveletek vezetését a csatatérről 8 mfdnyi távolságban Tatán Bayer alatt levő u. n. központi irodára bízta. Így a parancsnokok öszhangzóan nem működhetvén. Asbót e napon 600 embert vesztett.

Jun. 16. Vécsei, ki jun. eleje óta szakadatlanul ágyúztatta Temesvárt, e napon Rukavinát sikeretlenül szólítá fel a megadásra.

17. A román lázadók ellen Bem által kiküldött Kemény Farkas jun. 11-én érkezett Abrudbányára, de mivel a románok élelemszállítmányát elfogták, jun. 16-án Zalatna felé indult. Útközben Axente a szorosutak tetőiről 10,000 románnal támadta meg őt. Az ágyukat Forró ezr. lélekjelenléte és a 11. zászlóalj önfeláldozása mentette meg. E had jun. 17. érkezett Fejérvárra.

17. A muszka hadak minden irányban betörték hazánkba. Grotenhjelm a borgo-prundi szorosnál 10,500-al, kikhez Springinsfeld osztr. ezr. 3000 emberrel csatlakozott.

18. Miklós czár Paskevics alatti 110,000-nyi hadának utolsó csapatait a duklai szoros legmagasb csúcsáig kísérte s ott hadaira áldást adott.

18.—20. Tömösi és törösvári szorosaink a muszák kezében. Ide Lüders és Engelhardt táb. jun. 18-án érkeztek, kikhez Clam-Gallas táb. a tavaszi osztr. hadromokkal, 11,000 emberrel, csatlakozott Havasalföldön. Így összesen 52,000 ember tört be Erdélybe, Bem az egész ország részben szétszórva csak 26,000-el rendelkezett. Jun. 19. a megtámadott Kis S. ezr. 2500 ember és 5 ágyúval a tömösi szoros 3-ik sánczába húzódott. Lüders 34 ágyút fordított ellene. Kis megsebesítette eszméletét veszté, fogságba jutott s ott elhalt, az 5 ágyu elfoglaltatott. A visszavonulás rendetlen futássá fajult. A törösvári szorost Engelhardt jun. 20-án támadta meg, melyből az őrség Tömös elestének hírére visszavonult.

21. A peredi csata. Görgei a Komárom körüli Duna balpartján, ránk nézve kedvezőtlen földegen, Klapka lebeszélése ellenére újabb kísérleteket tett, és pedig azért, mint mondja, „hogy a sereg

1849.

önbizalma ne csökkenjen, és ez meggyőződjék, hogy valóságos oroszokkal van dolga“. Már a jun. 20 kai összeütközés, midőn G. csak 18,000-nyi hadat állíthatott 18,000 osztrák és 12,000 orosz ellenébe, a mieink hátrányával végződött. Ekkor a szerinte hibás Asbót és Knezics helyett Kászonyit és gr. Leiningen K.-t állítá a II. és III. hadtest élére. és a csatát megnyitá; de d. u. 4 órakor kénytelen volt visszavonulni, bár „elfáradt és kiéhezett honvédeink oly önfeláldozást és halálmegvetést tanusítottak, mely ezután majdnem példa nélkül maradt“. Veszteségünk 2834 ember, az ellenség a magáét 673-ra tette.

Jun. 23. Görgei ily veszélyben a tábort elhagyva Tatán át Pestre utazott.

23. Paskevics roppant erőt, 46 l. századot s 24 ágyút, küldött Anrep táb. alatt 9600 főből álló IX. hadtestünk ellen. Dezsőfi Somosnál elfogadta a harczt, de ütközetet veszve visszavonult.

25. A francia törvényhozó gyűlésben, hol az új választások után 500 reactionarius képviselő foglalt helyet, Tocqueville új külügyér Maugin indítványát, hogy óvás tétessék az interventio ellen Magyarországbán, egyszerűen mellőztette.

25. Paskevics egyetértve gr. Zicsi Ferenczczel, az oroszok élelmi biztosával, engedelmet adott a lakosoktól élelmi szereket requirálni, de pénzért.

25. A Kézdivásárhelyre bevonult oroszok Gábor Áron ágyu-öntődjét, gyutacsgyárát és löpormalmát elpusztították.

27. A kormány szózata a néphez: „A haza veszélyben van. Fegyverre! fegyverre! minden honpolgár!“ Elrendelte a tömeges fölkelést.

27. Az ihászi ütközet. Schütte táb. erős lovassággal Pápa felé nyomta és a főseregtől elvágta Kmeti ezredest. Az ellenség a maga veszteségét 237 emberre tette.

28. A magyar kormány szózata Europa népeihez. Ez keserű átok volt a szabadság ügyét cserbenhagyó kormányokra.

28. A győri ütközet. Haynau 66,000 ember és 290 ágyuval Pöltenberg hadtestét, 12,000 ember 48 ágyu, megtámadta. A har-

1849.

czot regg. 9 órakor hazánkfia, Benedek Lajos, dandára kezdette ellenünk. Visszavonulás d. u. 4 órakor, midőn az ütközet alatt megérkezett G. képezte a hátvédet az összes lovassággal. Rüstow megrója Görgeinek legyőzhetlen ide- s tovautazási hajlamát.

Jun. 29. Pesten 8 tábornok véleménye alapján a ministertanács azt végezte, hogy Klapka a sereg egyik részével Komáromban hagyassék, 35,000 embert pedig Görgei a fővároson át gyorsan a Tisza vidékére vezessen, hol az többi seregeinkkel egyesülve fogja az oroszokat Kassa felé visszanyomni. E végzést Kis E., Aulich és Csányi vitték Komáromba.

30. G. megígérte Csányinak, hogy jul. 2-án a sereggel útnak indul Buda felé; de a küldöttség távozása után G. a ministereket kezdé gúnyolni Ludvig előtt. Majd Bayer ezr. lépett be, mondván, a sereg levezetése annyi, mint megszökés az ellenség elől. „Bayernek igaza van, kiáltá G., nem bánom, mondjanak inkább árulónak, mint számárnak“. A küldöttség nyomában Pestre jött G. futára is, azon üzenettel, hogy ő Komáromban marad, s küldjenek oda neki 100 millió (!) frtot.

Jul. 1. Berger feladta Arad várát, 1400 főnyi őrségéből 595 a honvédek sorába lépett.

1. A kormány a tábornokok tanácsára csak a h. ü. minis-
ter-ségben hagyta meg Görgeit; Mészárost fővezérré s mellé tábornok-
nagygyá Dembinskit, Ludvig helyébe pedig királyi biztossá Bonis
Samut nevezte.

1. Bem a töröknek havasalföldi vezérét, Omer basát, is ösz-
tönzé a muszkák megtámadására, Kossuthot pedig ismét sürgette,
küldjön ezen töröknek mielőbb jelentékeny ajándékokat.

2. Kossuth Pesten a képviselők ülésében előadta az elnapo-
lásnak és Szegedre költözésnek szükségét.

2. A 2-ik csata Komáromnál. Haynau 8 órakor megtámadta
az elősáncokat, mely roppant erő ellen Görgei csak 25,000 embert
egyesített, 12,000 embert és 50 ágyút pedig a Vágvonalon hagyott
vesztetelni. Az ellenség esti 7 óráig elsáncolt táborunktól vissza-
nyomatott, s ezzel Görgeinek meg kellett elégednie. Veszteségünk

1849.

1500 ember; az ellenség a magáét 907-re tette. Midőn G. a csatában a messzebb távozott századoknak fővegével intett, a lovas osztályok kavargó gomolyában fején erős kardvágást kapott, szándékosan-e vagy véletlenül, bizonytalan.

Jul. 2. Az új fővezér Mészáros altábornagy a hadsereg levezetése végett gőzhajón Komáromba indult, de Almás táján a sűrű ágyúdörgésből a jobb part megszállását következtetvén, visszafordult, és egy őrnagyot küldött a kormány rendeletével Komáromba.

3. A kormány Nagy-Sándor tábornokra bízta a hadsereg levezetését.

4. Komáromban az új fővezér ellen Bayer bűnös tüntetéssel lépett föl. G. seblázban feküdvén, a Klapka által tartott haditanácsban a tisztek Görgeit követelték fővezérnek, ki ezentúl „a tisztikar által választott vezér“-nek czímezte magát. A végzéssel Klapka és Nagy-Sándor mentek Pestre, hol nagy zavar uralkodott. A „Marius Tizenötödike“ Görgei pártját fogta és a kormányt támadta meg, Szemere „Respublica“-ja Kossuthot terhelte.

5. Klapka és Nagy-Sándor becsületszavakat adták, mindent ráfordítani, hogy a hadsereg mielőbb levezettessék.

5. Uzoni ütközet. Gál S. ezredest alvezérei, a lovasságot és tüzérséget elvezetve, cserben hagyják, és így a gyalogság Lüders oroszai dühösségének esik áldozatul. Veszteségünk 500 ember.

6. Hume interpellatiójára Russel lord válasza: az Oroszország által Ausztriának nyújtott segély a bécsi szerződéseket nem zavarja.

6. A „rebellio fészke“ Debreczen megfenyítésére küldött Cseodajeff táb. élé jul. 3. küldé a város tanácsa hódolatát. A muszka vezér azon nap beült a városba 20 z. alj-, 41 l. század- és 84 ágyúval, iszonyú fenyegetések közt megkegyelmezett Debreczennek, és azt jul. 6 án, miután 30,000 ember számára eleséget zsarolt, elhagyta.

6. Wysocki a IX. hadtesttel Hatvanba vonult, hogy a Perczel alatt alakult 30,000 főnyi X. hadtesttel egyesüljön.

6. Kossuth újonnan felszólítja Klapkát a haza szent nevében, hogy a hadsereget a Duna balpartján jul. 7-én vezesse le.

1849.

Júl. 6. Mariselen a Rákóczi csapat őrnagya, Vasvári Pál, mintegy 100-ad magával a románok által megöletett.

9. Kossuth Bemhez: „Óhajtom, hogy egész seregével jöjjön ki Erdélyből, egyesüljön a többi hadsereggel, s vegye át a főparancsnokságot“.

11. A 3-ik csata Komáromnál. A komáromi háditanács Görgei azon véleményét fogadta el, hogy kísértessék meg a keresztültörés az ellenséges táboron a dunántúli vidékre. G. seblázban feküdvén, a fővezéri tisztet Klapka viselte. Seregének emberszáma az ellenségét megközelítette, de az áttörés több okok miatt még sem sikerült. A 3., 9. és a Schwarzenberg zászlóalj, melyek előtt Földvári K. lobogtatta a zászlót, most is kitűnő vitézséggel harcoltak, de legtöbbet is vesztek. Veszteségünk 1500 ember, az ellenség a magáét 813-ra becsülte.

12. Előbb egy orosz csapat Pestre, azután Haynau seregéből egy másik Budára vonult be.

12. Kossuthot Szegeden a polgárok örömrivalgással fogadták. Este fáklyákkal jelentek meg lakása előtt, hol elkecserevedve így szólt a katonai nagyravágyásról: „Ha találatnék valaki, ki a hazát nagyravágyásnak áldozatává tenni, s dictatori hatalomra vergődni törekednék, azt magam gyilkolnám le, hogy a hazát megmentsem“.

12. Fogaras roskadt várban Móricz parancsnok alatt 800 ember 4 ágyúval volt. Ezt Engelhardt 10,000 ember és 20 ágyúval elfoglalta. Veszteségünk 200 halott és sebes, 400 fogoly Móriczzal együtt.

13. Görgei Komáromban hagyta Klapkát 18,000 ember, 66 tábori, és 350 várágyúval, ő pedig most már nagyon lehangolt seregével, 28,000 ember és 130 ágyú, Vác felé indult.

14. A hegyesi ütközet. Guyon hadtestét (7000 ember 42 ágyú) meg akarta Jellacsics lepni Hegyesnél 15 zászlóalj, 22 l. század és 79 ágyúval, de a mieink által készen várattván, hajnali 3 órakor megtámadtattott, s oly zavarba hozott, hogy nem volt képes a csatarendet helyreállítani. Jellacsics, kinek szerencséjére

1849.

Kmeti még nem vehetett részt az ütközetben, maga is Verbász felé futott, és másnap ért a Sajkás kerületbe. Az ellenség vesztesége 700 ember.

Jul. 15. A 2-ik váczai csata. Görgei előhada, testvére Armin alatt, reggel érkezett Vácra, s onnan Bebutoff mozlim lovas ezredét elkergette. Ennek segélyére 10,000 orosz 32 ágyúval érkezett Sass alatt, kivel Nagy-Sándor és a d. u. 3 órakor érkezett Leiningen is megütközött. Este az oroszok Szöd mögé vonultak, midőn Pöltenberg a VII. hadtesttel szintén Vácra jött.

16. G. csak d. u. 4 órakor, midőn megtudta, hogy az orosz hadsereg nagyobb része Szöd és Hartyán közt már összpontosítva van, tökéltelte el magát a visszavonulásra Losonczon át Tokaj felé. A fődőzés sorshúzás utján a mindig csatázott és sokat veszített III. hadtestre lón bízva. De a menekülő polgárrendűeknek százakra menő szekerei gátolván az elvonulást, másnap reggel újabb ütközet keletkezett. Az oroszok 449 emberre tették veszteségüket, mi 130 sebesültet hagytunk Vácson.

18. Pöltenberg Vadkert felett a Lókos patakánál Rüdiger orosz hadtestéből Anrep tábornokkal komoly harcztot vívott. Ezentúl a mieink Chrulleff ezredet 3 lovas századdal és 2 ágyúval hátukon vitték.

19. Haynau Pestre érkezését ily fenyegető nyilatkozattal hirdeté: „Halál fia lesz, ki szóval, tettel, vagy forradalmi jelvények viselésével a lázadók ügyét gyámolítja, s a ki magánál fegyvert rejteget“. A budapesti zsidókra 2 millió frt sarcot vetett.

19.—20. Lüders Talmácsnál Ihász Dán. alezredesnek 2000 ember és 8 ágyúból álló csapatát erős állodásából kivervén a vöröstoronyi szorosba nyomta, és másnap rohammal ennek sáncait is birtokába vette. Ihász üldöztetve Havasalföldre futott, hol a törökök léptek közbe, s a magyarokat (31 tiszt, 987 közlegény) lefegyverezvén, a fegyvereket az oroszoknak adták ki. (Miért is kapott Omer basa egy láda aranyat és gyémántokat?)

20. Pesten Haynauanak 3-ik hirdetményéből: „A nemzeti háromszínű jelvények viselői rögtönbíróóságilag agyonlövetnek“.

1849.

Jul. 21. Osborne és Roebuck erélyes interpellációira Palmerston válasza: szükséges fentartani Ausztria nagyhatalmi állását; egyébiránt az Ausztria és a magyarok közti háború megnyerte az angol nép szívét a magyarok ügyének. De Anglia csak azt teheti, hogy barátságosan minden erejét ráfordítsa, miszerint az ügyek a hadakozó felek közt elintéztessenek.

21. Szegeden a képviselőház üléseit Palóczy László korelnök nyitja meg. Szemere oly szellemű nemzetiségi törvényjavaslatot jelent be, hogy a Mindenható is azt mondhassa a magyarról: e nemzet megérdemli a szabadságot.

21. Lüders megszállotta Szebent.

22. Chruleff már jul. 20. merte a magyar hátvéd parancsnokát fegyverletételre felszólítani. Ezt orosz részről a magyar katonákra nézve kedvező ajánlat követte, mire G. jul. 22. Paskevicshez intézett levelet, mit Chr. el nem küldött, mert célját a meg nem támadtatást, elérte.

22. G. már Miskolcznál és Diósgyőrnél állott. 25 mérföldön, pihenő nap nélkül, nagy hőségben és rossz élelmezés mellett gyalogoltván seregét, nemcsak megrontotta annak hangulatát, hanem létszámát is 4000-el csökkentette.

23. Harcz Harsánynál Cseodajeff és Pöltenberg közt.

23. Gál S. győzelme Clam-Gallas hadteste ellen Szemerianál.

23. Vetter végső sikertelen kísérlete a titeli fensík ellen.

24. B. Stein Miksa megkezdi Gyulafejérvár ostromát.

24. Gr. Rüdiger alkura szólítja fel Görgeit, kinek e napon kelt válaszát Nagy-Sándor titokban feltörte s tartalmáról a kormányt tudósította. Sass tábornok- és Chruleff ezr.-tól egy-egy pár pisztolyt hoztak ajándékba Görgeinek.

24. Görömbölyi ütközet Cseodajeff és Pöltenberg közt.

24. Haynau hadtesteit az alvidék felé útnak indítván, ő maga e napon ily hirdetményyel bucsúzott el Budapest lakosaitól: „Brescia hűtlen lakosai, kik szintén árulást követtek el, mint ti, szolgáljanak tanúságul, a lázadók irányában kiméletet ismerék-e?”

25. Bem jul. 23. az ojtózi szoroson 2000 gy., 1000 huszár és

1849.

4 ágyúval Moldvába ment, de a tett ígéret szerint a románok zászlai alatt nem gyülekezvén, jul. 25. visszatért.

Jul. 25. Klapka Tatát meglepette s a többi közt a bécsi postát és az osztrák titkos rendőrségnek „fekete könyvét“ elzárkányoltatta.

26. Gorcsakoff 20,000 emberrel Korponai ezredesnek 2500 ujonczát Poroszlórol elkergette, ki Debreczen felé vonúlt.

28. Gesztelyi harc, Grabbe által elvesztve Leiningen ellen. Ennek következtében Görgei jul. 28—29. közt éjjel Tokajnál átkelhetett a Tiszán.

28. Szegeden a nemzetiségi és a zsidók emantipációját illető törvényjavaslatok elfogadtattak.

29. Perczel a hadtestvezérlettől ismét fölmentetett, s az Wysockira bízott. — Dembinski úgy vállalta el a fővezérséget, hogy Mészáros legyen a tábornoki főnök. — Kossuth felhívta Bemet jöjjön átvenni a fővezérséget. — Szemere és Battyáni Görgei táborába küldetett az oroszokkali alkudozás ügyében.

29. Vetter hadtestével Szegedre érkezett.

30. A képviselőház utolsó ülése Szegeden. Ismét 60 millió hitelt szavazott meg.

30. Dembinski átvette a fővezérséget 40,000 ember és 100 ágyu felett, de $\frac{2}{3}$ -da még ujoncz, sőt tűzfegyvernélküli volt.

31. A segesvári csata. Ezt Bem 5000 ember és 11 ágyúval elveszté Lüders 12,000 embere és 32 ágyuja ellen. Itt esett el korszorús költőnk Petőfi Sándor, Bemet pedig éjjel 4 Vilmos huszár mentette meg. Veszteségünk 1800 ember, az oroszok a magokét 246-ra tették Skariatint elesett tábornokkal együtt.

Aug. 1. Stein M. hadát az osztrákok és oroszok Szászsebes és Szerdahely közt szétverték. Veszteségünk 390 halott és sebes, 1085 fogoly.

2. A debreczeni csata. Nagy-Sándor reggeli 9 órakor vette a Vámospércs felé induló Görgei parancsát, hogy az Újváros felől mutatkozó ellenséget támadja meg. Paskevics d. u. 2 órakor kezdé a támadást 50,000 emberrel, kik ellen Nagy-Sándor a Korponai ujonczaival együtt csak 8000-et vethetett. A Vámospércsen játszó

1849.

Görgei futárt sem engedett Debreczenbe küldeni, hanem kárörömmel azt mondá Nagy-Sándorról: „A gyáva bizonyosan meg fog veretni“. Veszteségünk 1916 ember.

Aug. 2. Görgei sürgette a hozzá jött ministereket, ajánlják fel a miuszkáknak Magyarország koronáját. A ministerek másnemű levelet írtak Paskevicznek.

3. Klapka Komáromból kitört a jobbpárti osztrák dandár ellen. Az ellenség vesztesége 300-nál több halott és sebesült, 7 ágyu, 700 mázsa lőpor, 3000 lőfegyver, 2750 ökör, stb.

5. Bem Szebennél termett, s az oroszokat a vöröstoronyi szorosba üzte. „A szászok éljenzéssel fogadták a magyarokat, s utjokra virágokat szórtak“.

5. Klapka Győrött 100,000 mázsa lisztet és 40,000 dr. ruhát zsákmányolt.

6. Lüders Nagycsűrön termett, s Bemét állodásaiból kivette s majd nem elfogta. A Szebenből kivonuló honvédeinkre „a szászok ablakaikból lövöldöztek“. Veszteségünk: 600 halott, 500 sebesült, 1034 fogoly 15 ágyú. Bem Temesvár felé sietett.

6. Kossuth Dembinskit a sereggel Aradra rendelte. Bemért futárt küldött a fővezérség átvétele végett. Görgeire Csányi által is kívánt hatni, hogy siettesse csatlakozását. Vécseit szintén Aradra rendelte.

7. Miután Temesvár aug. 5-én a becsületos capitulatiót is visszautasította, Vécsei aug. 7. ostromágyúit Aradra indította, de hadával már nem vonúlhatott el.

7. A ministerek levelére Paskevicstől válasz nem érkezvén, kívánságukra Görgei Pöltenberget küldé az orosz fővezérhez, ki Rüdiger előtt kijelenté G. készségét az oroszok előtt a fegyvert letenni.

8. Losoncز szerencsétlensége. A felvidéki guerillák támadását, kik aug. 1. Losonczon, a lakosok részvéte nélkül, 8 oroszzt leölték, 7-et megsebesítettek s 5-öt elfogtak, Grabbe e városon boszulta meg. Aug. 7. a város alatt 18,000 emberrel jelent meg, hada számára 5 napi élelmet parancsolt, s miután azt megkapta, a

1849.

városnak magán és középületeit a templomokkal együtt kirabol-
tatta, a lakosokat kor- és nemi különbség nélkül levetkőztetve
botoztatta és korbácsoltatta, a nőket az állati ösztön áldozatává
tenni engedte, s aug. 8. a várost porrá égette.

9. Rüdiger közli Paskevics válaszát Görgeivel: ha a magya-
rok alkudni akarnak, fordúljanak Haynauhoz. Szemerének ekkor
szerzett tapasztalai szerint G. tábornokara mindent elkövetett, hogy
a sereget demoralisálja, s az ellenállásra képtelenné tegye. Az
oroszok Görgeit nem üldözték.

9. A temesvár-szentandrászi csata. Dembinski oly állodást
foglalt, hogy az ellenséges Temesvár épen hátába esett. Ezen had-
sereget is, mely vezére iránt bizalmatlan volt, az elhanyagolás
csaknem harczképtelenné tette. De Bem reggel a táborban termett
s örömszajra ébreszté a hadakat. Ő, roszalva az örökös hátrálást,
Haynaut Kisbecskerek felé visszakergetni, és este Arad felé
indulni szándékozott. Három órán át mindkét részről 220 ágyú-
ból folyt a tüzelés, de midőn Bemnek támadásra kellett volna
átmennie, ágyútöltényei elfogytak, és ő, lovával elbukván, a
vezényletre képtelen lett. A futó magyar sereg a következő éjjelen
át vezér hiányában végkép feloszlott. Veszteségünk e csatában
300 ember; Haynau a magáét 208-ra tette.

10. G. csak Nagy-Sándornak lehangolt 5500 főnyi hadtestét
küldé előre, ki, miután Lichtenstein Vingánál utját állta, visszatért
Aradra, hova G. és a ministerek is megérkeztek, kik már előre üzen-
ték, hogy G. főhadiszállásán ügyünk bukását hirdető gúnyos hangu-
lat uralkodik. A ministertanácsban G. „németül“ beszélve kijelenté:
ő nem fog többé harczolni az oroszok ellen. Vukovics mondá erre:
a kormány hajlandó a fővezérséget ráruházni, de előbb szüntesse
meg az elősorolt aggodalmakat. „Ha a kormány engem bűnösnek
tart — válaszolá G. — állítson hadi törvényszék elé, különben ily
felületes vádakra nem felelek“. Kossuth megkínálta őt a főhata-
lommal s ennek alapföltételei szerkesztésével. De G. azon mentség-
gel, hogy a sereg körül intézkednie kell, és hogy igen fáradt,
eltávozott, s így a kormány is határozat nélkül oszlott el.

1849.

Aug. 11. Reggel a kormányzónál tartott ministertanácsban a tudósítás a temesvári csatáról felolvastatván, szükségesnek találtatott G.-nek köv. felhatalmazványt adni: „A kormány Görgei Artur tábornokot teljes hatalommal ruházza fel, hogy az orosz czár ő fölsége vezéreivel kezdett alkudozást bevégezhesse, és a békét Ferencz József ő fölsége megismerésének alapján is megköthesse. Megvárja azonban G. tábornoktól, hogy ezen felhatalmaztatását a nemzetiség és a haza államéletének biztosítására fordítandja.“ Ekkor jelenté Lónyay M. államtitkár, hogy az ország kincstára, az arany- és ezüst-készlettel s a vert pénzzel, Radnán várja a rendelkezést; de K. kijelenté, hogy azt át nem veheti. A kormány tetteleg feloszlott.

11. De G. a felhatalmazvánnyal meg nem elégedett, ő K. és a ministerium lemondását követelte, azért a kormányzó ily levelet intézett a nemzethez: „Magam és a ministerium nevében lelépek a kormányról, s a legfőbb polgári és katonai kormányzati hatalmat G. A. tábornok úrra ruházom; de őt Isten és a nemzet előtt felelőssé teszem, hogy ezen hatalmat szegény hazánk nemzeti államéletének megmentésére fordítandja. Aradvár, aug. 11. 1849. Kossuth, Vukovics, Csányi, Horváth. — K., ki azonnal elutazott, ennek végrehajtását esti 9 órára rendelte, mert attól tartott, hogy őt G. elfogattja, és Haynaunak kiadja.

11. G. még azon este hirdette: „a mit a súlyos körülmények közt a hazáért még tehetek, mindent meg fogok tenni harczzal vagy békés uton,“ s mig ezt hirdette, így írt Rüdigernek: „fegyvereimet föltétlenül leteszem, de csak ő felsége az orosz czár hadai előtt. Én holnap Világosra menek, hogy engem bekerítsen, és az osztrák seregtől elválaszson.“

12. G. Duschetek a kincstárral Világosra rendelte, és a vert arany- és ezüstpénzt seregében kiosztotta. (A rudakkal, Szemere szerint 12.500,000 franc értékűekkel, D. aug. 13. Schlick táborába sietett.) Dél tájban a fegyverletétel híre zajt támasztván, G. azt mondá a nyugtalan huszártiszteknek: „van még elég golyóm minden zendülést elfojtani; a távozni akaró lengyeleknek pedig azt: „ha agyonlövetnek, ám haljanak meg mint más emberek.“

1849.

Aug. 12. Lüders Stein hadosztályát, melyet Bem bízott reá, Szászsebesnél szétszórta és 4 mfdre üldözte. Veszteségünk 900 ember.

13. A világozi fegyverletétel d. u. 4 órakor az u. n. Malomcsatorna és Szőlős közt ment végbe. Görgei hadseregének létszáma az ő jegyzéke szerint: 11 tábornok, 1426 törzs- s főtiszt, 30,889 ember, 144 ágyú, stb. Sokan a kétségbeesés dühében fegyvereiket eltörték, mások magokat kivégezték, a huszárok lovaikat agyonlőtték vagy leszúrták, stb. Paskevics a fegyverletételről tudósítván a czárt, írta: „Magyarország fölséged lábai előtt fekszik“.

14. Déva vára légberöpült és 114 honvédet eltemetett.

16. Klapka elrémülve ejté ki kezéből a „Pester Zeitung“ hirlapot, mely a világozi fegyverletételt tartalmazta.

16. Görgei Nagyváradról, Paskevics szomszédságából, Klapkának: „Eddig úgy bántak velünk az oroszok, mint vitéz katonáktól várni kellett. Gondold meg, mit lehet és mit kell cselekedned.“ Hasonlót irt a többi hadtestvezéreknek is.

17. Kossuth, Battyáni, Perczel, Vetter, Mészáros, Dembinski, Wysocki török földre léptek és Widdinbe kísértettek, Szemere a sz. koronát Fülöp Lipót képviselő segélyével egy erdőben elásta.

17. Damjanics d. u. 5 órakor Buturlin orosz tábornoknak feladta Arad várát.

18. Beke ezredes, kire bízta Bem Stein hadromjait, Lüders előtt letette a fegyvert.

19. Lázár Vilmos ezredes a IX. hadtest romjaival Karánsebesen Wallmoden előtt letette a fegyvert. Dezsőfi A. táb. pedig személyesen jelentkezett.

21. Gróf Vécsei K. hadtestével Borosjenőn az oroszok előtt letette a fegyvert.

21. Frummer alezr. Lázár hadtestéből 1800 emberrel Hasford előtt lerakta fegyvereit.

21. Gyulai h. ü. minister Komárommal 14 napi fegyverszünetet kötött.

22. Komáromból Thaly és Ruttkay alezredesek Aradra és illetoleg Nagyváradra küldettek a dolgok állásáról tudomást szerezni.

1849.

Aug. 23. Klapka a gr. Eszterházi Pál által küldött levélben kérte a Léván táborozó Grabbe orosz tábornokot, hogy közbenjárását az orosz czárnál fordítsa a magyar nemzet boldogulására; egyszersmind a fogoly orosz tiszteket Gr. óhaja szerint szabadon bocsátotta.

25. Bánfihunyadra, hol Kazinczi Laj. táb., Gál S. és Kemény F. seregtöredékei együtt voltak, hozták Görgeinek így serkentő levelét: „ily körülmények közt minden becsületes ember kötelessége a fegyvert önként és föltétlenül is lerakni.“ A haditanács, Várady Gábor nemzetőri őrnagy kivételével, elhatározta a fegyverletételt, mi aug. 25. Grotenhjeml előtt végrehajtatott.

26. Miklós czár megkegyelmezése hamar megérkezett Görgei számára, sőt a trónörököszt megbizta, hogy Ausztria császárától is kegyelmet eszközöljön neki, s ha ez megtagadtnék, G. Oroszországba kísértessék. Haynau erről tudósítá G.-t, ki nejével együtt mindjárt Klagenfurtba kísértetett, hol mindkét kormánytól húzott évdíjat.

26. A munkácsi őrség az oroszoknak megadta magát.

27. Komárom már többször capitulatio melletti feladásra szóllított fel, most pedig Haynau fenyegetőzve követelte Klapkától a föltétlen megadást.

31. Thaly és Ruttkay visszatértek és szomorú tapasztalataikról tudósítottak.

31. Haynau újabb levele Klapkához: csak azon esetben, ha nem az oroszoknak, hanem az osztrákoknak adja meg magát, számlíthat nagylelkűségére, saját személyét illetőleg.

Sept. 1. A komáromi haditanács a capitulatio 11 pontját megállapította. Legfontosabb volt a 2 első: 1) Amnestia a nemzetnek. 2) Bocsánat az összes magyar hadseregnek.

2. Osztrák tábornokvet felmondta a fegyverszünetet.

5. Heténynél 300 kozáknak kedve kerekedett kikötni 3 sz. Lehel huszárral; de a hirhedt kozák urak megsabdaltattak.

7. Pétervárad, 1-sőrangú erőd, 8000 örrel, 392 ágyúval, 4749 löfegyverrel föltétlenül feladatott. Kis Pál ezredes ellen a várban elkövetett erőszakról beszéltek.

1849.

Sept. 8. Az ellenség a komáromi előőrsök közé szórt kiáltványokban csábított a szökésre.

11. Haynau újabb levélben fenyegetve követelte Pétervárad példájának követését.

14. Klapka haditanácsban indítványozta, hogy a capitulatio-nak az országot illető első 4 pontjától álljanak el, és csak magokról gondoskodjanak. Elfogadták, de a komáromi közhonvédeknek be nem soroztathatóságát sem biztosították. Klapka 600 osztrák foglyot szabadon bocsátott.

17. Klapka meggyilkolására bérelt egyén végeztetett ki Komáromban. Az aradi fogoly honv. tábornokok azt írták, hogy szabadonbocsátásuk Komárom hódolatától függ.

25. Az előőrsök apró harcrai Komárom körül.

26. Az Ószönyre törekedő osztrákokat a 37. z. alj és 1 huszárosztály visszaverte. Itt tették a honvédek az utolsó lövéseket.

27. Haynau a herkályi pusztán a capitulatio föltételeit elfogadta.

Oct. 5. A legutolsó honvédek is kitakarodtak Komáromból.

Paskevics tábornagy a fogoly magyar tiszték számára kegyelmet kérve írta: „Ezen kérelmemnek teljesítése lesz legbecsesb jutalma az ausztriai dynastia érdekében tett szolgálataimnak“. De azt nyerte válaszul: a többi népek iránti kötelességek nem túrik, hogy boszultatlanul hagyassék a magyar fölkelés.

6. Gr. Battyáni Lajos, volt miniszerelnök, Pesten agyoulövetett. Aradon pedig Aulich Lajos, Nagy-Sándor József, gr. Vécsei Károly, Török Ignác, Lahner György, Knezics Károly, Pöltenberg Ernő, gr. Leiningen-Westenburg Károly és Damjanics János honv. tábornokok felakasztattak; végre Kis Ernő h. altábornagy, Schweidel József és Dezsőfi Arisztid h. tábornokok, úgy szintén Lázár Vilmos h. ezredes agyoulövettek. — A hadi törvényszékek által gyakorolt kivégeztetések hosszú sora megnyitott.

PÓTLÉK.

~~~~~
1505.

A székelyeknek udvarhelyi gyűlésökben alkotott constitutiói.

1506.

A székelyeknek az udvarhelyszéki Agyagfalván tartott gyűlésökben hozott constitutiói.

1555.

Ápril 28. A székelyeknek udvarhelyi gyűlésökben összegyűjtött, és a vajdák, Dobó István és Kendi Ferencz, által megerősített szokásos törvényei.

1794. Nov. 11.—1795. April 2. Országgyűlés Kolozsvárott.

1795.

Kórvész Slavoniában.

1797.

A campo-formiói békénél fogva visszaszerzett Dalmatia nem kapcsolatik az országhoz.

1798.

Szokatlan nagy hideg és sok hó.

1802.

A korona kezdi a kanonoki stallumokat osztogatni.

A románok Erdélyben a mesterségek gyakorlására képeseknek nyilváníttatnak.

1806.

Ragályos betegségeknek sok ember esik áldozatul.

Földrengés a Duna mentében.

Új nevelési és tanítási rendszer (Ratio Educationis) léptetik életbe.

1807.

A zsidók polgári jogokért folyamodnak az országgyűléshez.

1808.

A Ludovica Academia felállítása elhatároztatik.

A magyar kir. testőrség ujonnan szabályoztatik.

A zsidók hadi szolgálatra köteleztetnek.

1809.

A francoziák elfoglalják a Száva jobbparti Horvátországot, a magyar tengermelléket és Dalmátiát, s ezeket az Illyr királysághoz kapcsolják.

Jun. 15.—Jul. 14. Országgyűlés Kolozsvárott.

1810.

Ferencz király körutja az ország egy részében.

Jul. 9.—Sept. 18. Országgyűlés Kolozsvárott.

1813.

Vízáradások pusztítanak.

A rögtönbíróságok szabályoztatnak.

1814.

Ferencz visszanyeri az országnak a francziák által elfoglalt részeit, de nem kapcsolja vissza.

1816.

A mostoha időjárások nagy drágaságot sőt éhséget okoztak. Sásákák Eperjes vidéken.

1817.

A királyi pár körutja Erdélyben.

A budapesti jótékony nőegylet keletkezése.

1818.

Földrengés Temesvárott.

A királyi pár Horvátországban.

Gőzhajózási kísérlet a Dunán.

1822.

Horvátország része és a magyar tengermellék visszakapcsoltatik az országhoz.

1824.

Földrengés Békésben.

Vörösmarty Mihály a múlt évben, a bécsi kormány által fenyegetett alkotmányos élet veszélyeinek hatása alatt, írta „Zalán futása“ epost, melyből egy epizod az ezen évi Aspasiában jelent meg.

1828.

A közelebbi országgyűlés által kiküldött bizottságok tanácskozásai Pesten.

Erdélyben sáskák; ugyanott kórvész jelenségei.

Földrengés az Érmelléken, a Bodrog és a felső Tisza vidékein.

Gr. Brunswick Teréz „angyalkert“-nek nevezett kisedővodát nyitott meg Budán saját házában, mely első volt az egész ausztriai birodalomban.

1830.

Nov. 17. A Magyar Tudós Társaság megalakított.

1831.

Január. A Magyar Akademia megkezdé működését.

Gr. Dezsőfi József „Taglalat“ című bírálatára a „Hitel“ felett, megjelent Szécsenyi grófnak „Világ“ című munkája, mely a nagy reformatornak legjobb dolgozata minden irodalmi művei közt.

1836.

A „Kisfaludy-Társaság“ alapított széptudományi és költői pályázatokra.

1842.

A Kisfaludy-Társaság, mint „Magyar Széptudományi Intézet“ királyi megerősítést nyert.

Igazítások:

Lap	Sor	Felül	Alul	Hiba	Igazítandó
210	12	—	„	veszprémi bíbornok-püsp. Alsányi Benedek	veszprémi püspök Benedek
357	13	—	„	Frangepán Gy.	Frangepán Gergely
624	12	„	—	mart. 2-ki	mart. 3-ki

200322

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine is incurred by retaining it
beyond the specified time.

Please return promptly.

